2604

LEONARDI VERSIO LIB. ETHICOR.

2

BIBLIOTECA
DEL
Rey N. Señor.

VII E 2

381

S. Bart^e 170

N.º 170.

Leonardo

~~Contrato~~ Expositio super Libros Ethico

rum

N° 570.

TCICERO libro/officioꝝ iuxta platonicos nō solum nobis nati sumus/ ortusq; nr partem patria vendicat/ partem amici· atq; placet stoicis/ que in trā gignuntur ad vsum hoīm/ omnia esse· Homines at hoīm/ cā ee genitos· ut ipi inter se alijs alij prodesse possent· In hoc debemus natura ducte sequi· Communes vtilitates in medium afferre communicare officiorum dando/ accipiendo· tum artibus/ tum opera/ tum facultatibus deuincire/ hoc e ligare & obstringere hominuz inter hommes societatem

Ego igitur mā de ofna officium meū aut saltem aliquam eius partem ut in comune apponerem/ non mediocriz uneze· uerū si q̄ quomodo fieri potuit perpetuo· aristotelis et cicoriz libros ab ultimo pridem egregie in latinuz traductos nostris hommibz pro mtē mi facultate plane legēdos fecerem· tuq; non questus cupiditate ductus/ non mimis gloriē ambitione afflictus huic tantum labori cessi· si tuū aristotelem sequi uoluisti eorum ad ipm ad finez potius volens quod in me natura molliter at

Prenomisimus q̄ libro 2ᵒ exercitus efficiens· incipiam at epistolam p̄ntis operis ad suum pōtificem/ qui ut dicunt eugenius fuit/ nomie cō pfatos libros egregie latinuz leonardus traduxerit·

HEC IGITVR epistola in q̄ pars duo auditur· in prima facie ponit exordium· in 2ᵃ narratiōm· in 3ᵃ conclusionem· in q̄ tangit ordinem in dicendo· 2ᵒ ubi ego igitur eorum· 3ᵒ ubi cōq; igitur· 4ᵒ ubi quid ueio sustinuz· in p̄ma parte facit duo primo ponit proiconem· 2ᵒ eius assignat rationez· 2ᵒ ubi q̄m dicit q̄ beatissime pater ostat non ee nouuz/ q̄ iam mlt̄· s· ab antiquis fuerunt studiosissime vsitatum ut hommes qui in studendo intendunt ad principia studium opera q̄ intendo effecerunt· Et hec e tropicio colore ille quia tullio similia nūcupat· Fuerunt autem antiquiores grammatici qui hec ymnasia dicebāt· e enim ymnasium· q̄ donarium accōmodatum rebus/ temporibuz conuenientiz· Quod tūc erat ut qui ludum ge· Datum est pro circuncōne/ aut purificatione· Vult quidem color iste ad orōnem exornandam & amplificandam· ad mediocriter non moderate sepiuz fieri potuit· ideo ait ut hommes codices/ ut libros suos/ ut opera sua ad pōmmes struant· Fuit tamen nimis triste/ aut pōnose dictum· Sequitur illa pars quod mihi· in qua duplicem assignat rōnē· 2ᵒ ubi ac eorum autoritate· dicit igitur primo q̄ hommes qui in tales studiis instituunt videnti ad tūc fecisse rem utilem· non ut ponant aliquam doctrinam illis at quos opera sua struxerunt· si potuit hoc fuerit ut amor ac benivolentia si benevolentie nota bonis principibus ad quos scribunt· Sequitur illa pars ac eorum· in qua 2ᵃ assignat rationez dicens q̄ illud a vobis fieri ut eorum autoritate ad quos libri scribuntur quedam opis libris accedat ac proueniat autoritas· Et pro mi impia tūc illa dicio quo non vela tuc· si pro ejunctione subiunctiua

TCICERO libro officiorum primo platonem non solum nobis nati sumus ortusque nostri partem patria vendicat partem amici atque placet stoicis quae in terra gignuntur ad usum hominum omnia creari. Homines autem hominum causa esse generatos ut ipsi inter se alius alius prodesse possent. In hoc debemus naturae ducere sequi. Communes utilitates in medium adferre communicando officiorum dando accipiendo tum artibus tum opera tum facultatibus devinciendo vinculum esse debet hominum inter hominem societatis

Ego igitur mihi de omni officium meum aut saltem aliquam eius partem ut in communi apponerem non modo non recusavi verum etiam si quomodo fieri posset petivi. Aristotelis etiam libros ab acerbo primum graeco in latinum traductos nostris hominibus pro mediocri facultate plane legendos fecerim. Atque non quaestus cupiditate ductus non magna gloriae ambitione adductus hunc tantum laborem suscepi. Si nunc aristotelem sceptico politicorum ad principium ad finem pauca volens quod in me natura maluerat

Prooemium libro primo efficiens incipiam ab epistola mea principio ponta scripta ad summum pontificem qui ut dicunt eugenius fuerunt nomine cum praefatos libros ethicorum latinum leonardus traduxerunt,

HEC IGITUR epistola in qua partes duodecim. In prima parte ponit exordium. In secunda narrationem. In tertia conclusionem. In ea tangit ordinem in dicendis. Secundo ibi ego igitur horum. Tertio ibi eos igitur. Ibi quia vero subscribit. Impia parte facit duo primo ponit propositionem. Secundo assignat rationes. Secundo ibi quod dicit quia beatissime pater constat non esse novum. Sed iam inde. A. antiquis fuisse frequentissime usitatum ut homines ea qui studendo utendum ratione studiis ad principia scribant opera quae laborum effecerunt. Et haec est proprie color ille quia tullio simile nuncupat. Sunt vero antiquiores grammatici pro hypothesi dicitur. Est enim hypothesis donatum accommodatum rebus temporibus et personis. Quod dicit ut qui latinum sit. Dictum est per circumcisionem aut purificatum. Videt quidem color iste ad orationem exornandam et amplificandam admodum aptus non moderate sumptus fuerit potuit quidem dici ut homines codices aut libros suos aut opera sua ad principes scribant. Est tamen nimis trite aut pomposum dictum

Sequitur illa pars quod mihi in qua duplicem assignationem. Secundo ibi ac eorum auctoritate dicit igitur primo quod homines qui in tenui studio insudant videntur aliquo facisse rem illam. Non ut ponant aliquem doctrinam illis atque opus suum scribunt. Si potius hoc fecerit ut amor ac benivolentia sit bene nota bonis principibus ad quos scribunt

Sequitur illa pars ac eorum. Ibi tertio assignat rationes dicens quod quod si bene fieri ut ea eorum auctoritate ad quos libri sint quaedam privilegium libris accedat ac proveniat auctoritas

Et primo ibi illa dicit quae non vera sunt. Si pro conjunctione subiunctiva

ut. ¶ Ego igitur horum. hec est 2ª pa epistole. & diuiditur in partes duas. in pma narrat in genere. in 2ª ibi mag. inspec. 2ª ibi utrum aristotelis. prima adhuc habet partes. in prima ondit quid fecerit. in 2ª tangit occasionem qua in id quod fecerit uenerit. 2ª ibi nam cum dicit ẽ 1º ego mutuus ex horum antiquorum. 2ª prosp̃t cum omni reuerentia in tuo nomine rogauerim quasdam meas quas uigilando efficerim non spernendas ut credo. sz hominibus mihi. i. latinis ualde utiles. quod ego uelim ẽ dictum sine arrogantia. hec igitur est in genere res quam ostendit. ¶ Est aduertendum ꝙ bifariam colores tetigit. Quod enim dixit uigilias quasdam &c. denominatiue sumpsit. habet profecto uigilia causem modum ad id quod uigilando producitur. Et dixit in plau uigilabo ut significaret se uigilasse scribendo. Quæ certum potest in epla ad lectorem meo iam ingenio nullum ẽ uerbum amen immutatum quod milesies pro non offecerim. ¶ Vsus est & ornatus causidicali. que 2ª dominium est spes optatum. sub tullium ẽ tusculanis questionibus spes. ¶ Posset tibi notari color dimi nutio. ut tempestas. per hoc quod dixit quod sine arrogantia dicam uelim. Sequitur illa pa nam cum. quia tunc occasionem qua dicto. hos libros tu auxerat. 1ª primo tangit remotam. 2ª proximam. 2ª cum ubi. in prima parte leonardus significat se in ostancie concilio circa aliquod officium ecclesiasticum fuisse. a quo dicit se uacasse & uacationi aplice sedis. hoc est per mortem nupe. & cum multa & uaria ac interdum negotia quotidie insurgerent quorum nec certum ullum prospere succedere. ut ait retulit se ad hũanum studia tanquam in tranquillissimum quem portum tribulationum cum atq; et hoc est dicendo & studio per lucubrationem aut meditationem. ¶ Est ostendendum illa dictio nam. potest in prima parte pa antepenultima teneatur completiue. aut repletiue. quia non necessitate sz tñ ornatus cã apposita ẽ. ¶ Item codices aliquos inuenit quos. Credo tamen eos esse incorrectos. & in quos 2ª antiquam aduersum tpribus. quod inuenimus pot cum sua eruerit. dz igitur ee cum causatiue quietio non quoniam ad uerbum tpribus. ¶ Sequitur illa pa cum ubi in qua tangit occasionem tropumq; laboris sui exercitii. dicens ꝙ quo iam exercitus in studio suo redierit in gratiam cum suis omnibus ueteribus & cum libris ut inquit cicero qui libros appellant uetercs amicos. et cum leonardus multa & assidua cum iocunde apud suos ueteres amicos uteretur. 2ª placuit tandem sibi conari si in aliquam partem posset prodesse non solum ꝑ in legendo. uerum & alios instituendo. cuius cãm subdit dicens putandum ẽ. cum id ee studiosorum munus pcipuum. ut studia sua referant non ad propriam mi. i. solum. uerum ad utilitatem communem. ¶ Talis sine dubio fuit uomeres qui suos alios doctrinam colunt. & magis hoc faciunt qui spiritum docent quam illi qui uerba. cum sapientes adhuc homines quam uerba perueniri amant. plus qz tempore. cum nõ solum multa. sz & magis ac cum maiori auctoritate post mortem autoris hoc fiat. quos ego penitus non credo. Quod aretinus sentiens. ut ait ꝙ gymnasium. ¶ Aduertendum ꝙ in principio huius libri codices aliquos inuenit

quom·quod hic bene cum sñi gue
uit·Cum quom ut adu̅ē tp̄oris
aduerbiu̅·figrat enim id quod ḡno-
ui con·per·c·& cum ꝓpria ē mste
rabil' ꝑ quom per·q·u·o·tm3 in
uiuimus ē aduerbium temporis cuz
per·c·u·& m ē aliquando ꝓpria/ alij
causal' quinto·& plerisq; plz ḡno ē q
uarto sibi debere quum per·q·tmo
u·tm·hec tamen sñtiae animi hodie
nusqui/ aut rarissime cernitur·sibi
enim hodie cum per·c·u·tm·sñt
ꝓpria sunt causalis quinto/ sunt tē
porale aduerbium·utraq; sive quom/
sive cum ponatur in mentio huiꝰ
uel aduerbium ē temporis·cum enī
dicē quom ubi/ uel cum ubi·ē dicere ip̄m
ubi·quemadmodū tamen dicerē quoz
dam quia euitarent cacophoniam cū
tam per a cum q̄ ubi subsequitur·
cum & ppē equinocationem q̄ tollī
sit quom sibi uidet·
Itaq; aristotel·
hec enim narratio magis in spē t
poris ē epistole duxisse·ē enim dio
ꝯ multum cum ordinemus quibus
de rebus simus dicturi·quod accidit
facit ordens quibus de rebus sñtserit
·dicit g̊ deterrimum tendo id quod in ge
nere confuse narratur·Itaq; eduxi
r·queri accuratior·i·accuratissima
diligentia·ponitur quidam q̄ntus
pro superlativo·libros aristotel' q̄
misi sumitur·i·intitulantur·de moribus
·est enim apud grecos et nos quod apud
latinos mos·finitissimos quidem
q̄ntum ad dignitatem eorum pri
mum/ ac unde cetera & elegantissi
mos intelligo de puritate/ claritate
& oportune omnibus·
Cum subdit
dicens putamus id usq; adeo·i·minus
utile ut nichil fieri utilius·quid enim
in uita utilius ē posse q̄ ea cognoscere
per que ad animum uincere resistentiaꝰ
uias/ actus q̄ nos dirigamus·
eos igitur hec est ꝑs epistole·& ē
eius ḡclusio·dico ḡ ocludendo·eos
libros ac tempora utissime patere/
non q̄ ego arbitrer te posse omnia
eorum lectionem·ꝑ ut omnis mei op̄
in tuum nomen referantur·hoc est
ate nomy netur·
Conuertit q̄s
que hic ocludit cum his q̄ in exordio
premiserat·illuc q̄ multi fecisse ē·
Hec edisserens ait his si nam narrat
cum dixit cum omni reuerentia tua
nomen p̄cepit/ interposuit uo cum
dicens non cum fluctus ē estus
pastoralium occupationum·i·nego
tia frequentia & ingenia tui pastoꝝ
occupati·
Et tetigit hic hyperbo
colozem negotia celeꝝ & magna di
cuntur quidem fluctus & estus tur
bulentie/ aut metaphorice·id·est
animaduersum his cum pastoꝝ
dicitur·Et q̄d dixit tuarum oc
cupationum emphasin ē·cum substan
tiuo pro adiectiuo ponatur·et hoc ue
nustioris expressionis/ ornatus ue/
custodi·
Cum hec dixisset ḡ cepisse
venerit in usum tum leonardi q̄
aristotelis·Considerandum non ē i
utile unum ullius dictionis cognoscere
·Tenetur quidem alij pro ei·& tunc
attentius hīm ultra syllabam·nec tñ
hoc modo frequentes uenerunt in usum
ueterum quos modo nominaui·sed
unde·q̄noz ꝯpletiue/ aut illatiue·
alij tertium ornatus ei·quod scripse
runt fieri q̄no ea dictione utimur
nup̄tiorum nuptiis/ michi q; colligē
tes aut inferentes·Quod dictum est
de ergo·
de ḡ dicit ē michi·hic uo
ab accepto collectiue tenetur·plurimo
uero locis quam pluribus ꝯpletiue

aut repletiue ponitur. Quia uero
hec est ultima pe epistole. iuxta tãq;
ordinem in dicendis. t posset modo a
quo dici color uite qui attulio inscy
tiũ imputatur. Dicit igitur q; suspicaũ
fore aliquos inuidos grecorum igna
uos nimme uolentes. i. potentes
intelligere. i. cognoscere defectus
antique traductionis. e ppt hoc suo
labore. i. rem quam laborando effecer
e enim hoc dictum per methonomia.
Labor enim se hꝫ ut causa ad id qd
laborando efficit. refragabimr. i. ꝺ̃n
cant. hac igitur de causa dicit se ꝺ̃n
pmissse pro destructione rei pñtis.
s. in cauillationem aduersꝰ eum de
duci potemmꝰ.

HEC EST LEONARDI
Prefatio in ethicorum libꝝ
Cognoscitur mẽ pntes
sumpma primarie rõni. Quia quasi
aduersationum excludit rissiones
iuxta maiat multifariam quod in rõ
nis affirmatiue supponat. mẽ cludit
Vbi atq; studiosum. Vbi at hic nõ
intelligens. Sed ubi ego igitur infirmis
pene hominibꝰ. primaduudit impedi
ment primo primarie ppõ. Secundo subiungit
ipsius rõnis. Tertie rationis affirma
tionem. Vbi non quia. Quinto ostat ne
dicat se primo aristotelis ethicorum
libros facere latinos nuper. i. primus
diebus ante. aut nuper. i. nouiter
dicitur cum nuper de nuperus. a. um.
Quod significat idem qd nouus. a. um.
Institui. i. proposui. Hec enim duo
uba significant. proponere enim instituere
/ propositio et institutio. e igit aztem
propositum aristotelis ethicorum libꝝ
latinos facere. Illud quidem attribuit
nuper pot ostrui cum ullo uerbo
facere. Tunc significat nouiter.
aut ordinate cum uerbo instituo.
et tunc significabit paulo ante
aut paucis diebus ante. sed illa
pe non quia. inquantum tangit pntis
rationem. dicens se non quesiuisse
pnominatos libros quia prius
autꝰ non erant. Sed quia sic traducti
erant ut magis uiderentur barbari
t alieni et extranei a lingua latina qꝫ
latum. utq; cum pe non essent latini
sꝫ potius barbari. Leonardus hec re
primotus ego libros nouiter latinos
fecerit. Sequitur alia pe ostat enim
aliquos traductionis. inquia pro rõne
affirmationem. Primo ponit eam
. 2m ipsum qꝫ maiat. 2o ibi nam qui
dicat pro ostat ei aliquos traductionis
autorem. quicumq; tandem ille fu
erit quem tam ordinate predicatorem
fuisse maiꝰ e nec grecas. nec lati
nas bene satis scisse. utq; alia a
liqua traductio barbara magis quam
latina e dicenda ob hanc causa finis q
eius autor ut ex dicendis iam pa
rebit nec grecas. nec latinas bene
satis scuerit. Et interpositio pe
tranficatur quicumq; tandem usq;
ad eum pretem nec grecas. Quod
ab aztemo inconsiderate fuisse me
positum e credendum. Per hoc
enim ostendit ad eos qui dicunt auto
rem unius antique traductionis
fuisse boetium. cui opera communis
fama endit et grecas et latinas bene
fuisse doctissimus. ad quod leonardi
bassitatem pndet. pdicens q; siue
ille fuerit boetius / siue aliꝰ quicq;
siue grecas / nec latinas bene satis
scuerit / ut ex dicendis euidenti
ratione patebit. Nullus ei hominꝰ

autoritas p̄sertim mphm̄ ẽ te
nenda/ cuꝰ ꝯ̄ euidenti ratione patet
fit· Quod ꝑ̄ aristotelẽ hī· mulꝫ̄
enim cuꝫ̄ ꝯ̄ hominis autoritate
tenet vbi ꝯ̄trium exꝑ̄tia euidẽ
deprehenditur· itaq; si autor ullus ẽ̄
autronus fuit boecius· non pot̄ re
felli q̄n boecius in multis erruerit
/ in multis q; defecerit· hec est igit̄
una leonardi solutio ad illam odio
sam obiectionem de boecij autoritate·

¶ Alter dic̄ q̄ ille non fuit boecius
fuerat enim religiosus de ordine
predicatorꝫ genere gallicus/ natione
britto· Quod tenuis lingua & modꝰ
loquendi satis aperte oñdit· ita
q; leonardus & plures alij cum eo
hoc asserunt / alius uero hoc negā
tibus quocunq; modo rei ꝯ̄titum
adhec se habeat· ꝓ̄ tamen satis
euidenter oñdi q̄ ille autor non fu
erit boecius· pro cuius demōstratione
supponamus ꝯ̄cta q̄ sine dubio
tanquaꝫ uera tenemus· ꝓ̄mus sit
q̄ boecius die sue unte claudebat ānō
sexcentesimus annus xp̄i· ¶ ꝫ̄ sup
ponam sit q̄ traductio librorum
aristotelis fuerit longe antiquior
ex arabico in latinum· unde mole
ut q̄ arabica antiqua ⁊ alia uero
noua traductio dicatur· ⁊ ꝫ̄ suppo
nam sit q̄ traductio ex arabico fuit mlt̄o
tempore ꝑ̄ boecium· fuerat· n· illa
post mahometicam sectam· prout
mē cronice cantant· mahomat
uero fuisse post annum christi sex
centesimum nullus saltem medi
ocriter doctus ignorat· ¶ His igit̄
supp̄itis que mē referunt histo
rie· planum est non fuisse boetium
ullius traductionis autorem· Cuꝫ

ille mortuus fuerit ante annum
christi sexcentesimum· Traductio
uō ille fuit multum ꝓ̄ p̄ annum
sexcentesimum· cum fuerit post tra
ctam̄ que ad hunc ut ꝫ̄ locum suppo
nebamus fuerunt ꝑ̄ annum christi
sexcentesimum· ¶ Sequit̄ illa ꝑ̄
nam· Egregia· inqua manat q̄ ꝑ̄tit·
& hoc facit trifariam· ⁊ ubi ꝑ̄ me q̄
certa ubi quid dicam· erunt ut dicit̄
q̄ ille antique traductiones autorꝫ
nec greca nec latina eas satis si
cerit quod hic asserimus oñdit· eaꝝ
rum greca in multis locis male a
ccepit· i· male intellexit· cui rei at
testabamur illi soli qui hās & alias
graecas doctissimi· nos tamē mi
hac parte leonardo credimus· q̄ eum
& nām uerbor· ut̄q; lingue perfecte
cognouerit· sequitur & latina sic pu
erilitter/ indocteq; tradit ut uehe
menter pudendum sit tam turpiter
crassaq; rudiratus· quod dicit reddit
latina exponē facit greca· ⁊ latina·
quod uero dicit se puerilit̄ marte
intelligere dictum ēe per colorem rhe
torionis· idem· n· est dicere pu
erilitter & indocte· sunt quidem ridi
culose/ idem sig̃ficantia· ¶ Quod
autem dicit suppme/ crasse rudi
tatis intelligere dictum ēe per metap
horam aut translationem· hec enim
tria suppme crasse & rude ꝑ̄ hunc
uultum in materia cetera sensibili
per aquam uero sublimitatem tūrbe
tum ad dicta uel scripta· ¶ Promou
eat euidentia horum ē animaduertendum
q̄ t̄ullium libro ꝯ̄ rhetoricam ad he
rennium eloquio tria debz hrē· ⁊ ele
gantiam/ oppōitionem/ augmentum
· elegantia ē que facit ut unū quodq;

pure & aperte dicatur · quod cum
dicitur apud grammaticos ostgrue
atullio dictum pure · compositio uo
est ostructio uerborum equaliter
polita · hec enim excludit crebrb
uocalium occasiones/ yatusqz
omis/ labdacismos/ metacismos/
eiusdemqz alitionis frequentem
repetitionem ¶ Dignitas est que
orōm reddit ornatum/ uarietate
colorum eam depingens · oro ig
peccans in elegantia scilz
Quod antiqua traductio in locis
non paucis uidetur hec · primuz
n· aut pure/ aut obscure lapsuz
/quorum utriqz elegantie opponit
¶ Crassa uero & erudita ea sunt que
inopie & ornatus arguz · inquibz
adeo ē frequens ulius traductionis
pcis ut si alq euenat dicē oportet
aut ornatu' id dicamus fieri aal
potiq quam exacte aut nře ¶ Si
ergo igitur accetino supme ut ti
geret effectum melegantia · amisit
qz rudibatus addidit ut fugeret
pluribuz errasse morōm oppi
tione/ ac eiusdem dignitate/ siue
ornatu/ ¶ Sequitur illa pte qm
ethicum inquit idem oīdit · y alii
modum · dicens miscē ulgarium que
optima & probatissima lingua la
tina habet ignaruz/ atqz inopu
lentia & copia marmora nře ligue
mendiamus · ralium de grecis · cum
greco uerbo latinum reddere nesciat
ipe si desperamus & ostulū inops ita/
ut iacent greca dimittit · Vita sum
grecus quidam & sermo latinus fit
in utrumqz deficiens lingua/ in
neutra nitegez · & hoc ultimuz
uitium ē ab accetino ad exaggerādū
ullius effectum · stat accetum rō
in hoc ille non ē status actus lēb
loqs grecis & latinis q uerbo
greco similē uerbum latinuz
reddere nequit · Falsus aut sunt
ullius traductionis autor · ab
accetino solum ponitur aspinio/
que anon nullis dialectis minor
rō ostenit nūarpam · hinc ad hui
propositionis probatio petat ex inf
dicendis · ¶ Sequitur illa pte/
quid dicam) · Inquia z idem oīdit
ex transformatione orōis antiq
traductionis · exprobrat dubitatiē
dicens quid dicam & tui scātie
orōmis/ qua ratione michil t ba
tius michil peruersiq · q dicat in
finitu sunt q dicā possent · tutiē
hic accetimus ea figura que dio
phroslis dicitur · atullio uero du
bitatio appellatur · ē enim hoc sic
sc dicatis quo te appellem nomine
tuis moribus digno · ¶ Admirās
q orōis transformatio qno fit
nec resistatis/ ornatusue cā · est
figura yphatoy/ aut 2ly colo
rum transsumptionis · cum autez sic
ulla ratione fiat antonomasia mor
dmata institutio · uicium est
silo ecrismo simile · Quod in antiq
traductione factum qz fere ubiqz
uidemus · ¶ Apparet igr ex dictis q
autor ullius traductionis nec grece/
nec latinis satis struxerit/ quod hic
probare uolebamus ¶ pro intellectu
trium dictorum/ atqz dicendorum
non erit inutile hic aqua sedere
generalia documenta ad liberum
prologos pertinentia · primo igitur
videndum q 2m aristotele z sue
rethorice sic musica incipit finis agere

dam

grediantur melodiam ꝙ sueuerit
premittere preludium. sic oratores
& phi ante libros suos apponũt prologũ /
prohemium / aut pfationẽ. hec enim tria
eadem significant. excepto ꝙ primum
duo sunt greca / aut ex greco ꝓcta /
pfatio uero nomen ẽ latinum. Et
quidem prologo aproco primus & lo
gos sermo qui primus sermo. prohemiũ
uero aproos quod est ad themam or
natus qui adornatio / uel adornatus
sermo. pfatio ꝓmittur ex pte pfatio
q̃ est uelut̃ extendens aucto fo
rucis. uel pfatio quasi prelocutio
aut pra locutio. Et prologo quidem
prohemium / siue pfatio quandoq; ad
dit magnam stilꝫ amenditio / argumẽ
tatio / narratio. & his mixtus
comenditio est qui autorem / aut
librum / aut vtrumq; simul ornen
dare intendit. Argumẽtatio uo pro
logus ib est qui breui sermone expo
nit quod intexto libro gmetur. uel
non multis etymologizat argumẽ
quasi breue mentum. Narratio
prologus ille est qui obtrectatoribus
intendit resistere / eorumq; cauilla
tiones refellere. Prologus quoq;
ex his mixtus erit uel q̃ ex pfatio
ꝓmittur. cũ nõ sunt pfationes
apud tragicos fabellas. hinc uero
prologi qui ab axiomo premittitur
totus fere est narratiuus. intendit n
obtrectatores cauillationes refellere.
Nam 2o enim aduertendum ꝙ ut plꝫ
aristotelis primo siue rethorice argumẽ
tationes oratorie plurimum sunt ex
phi aut entimematis. entimematis
uero argumentationis 2i tullius
in rethorica ad herennium partes ſt
quinq; ſ. ꝓpo nõ / nitionis confirmatio /
exornatio / conclusio. Ꝓpo ut ait est
per quam ordinatim simpliciter ad ſtr
quod probare uolumus. Nitio est cũ
que demõstratur uerum ex eo quod m
tendimus breui sub ratione. Confir
matio ẽ cũ que pluribus argumen
tis corroborat breuit exponendi
vim. Exornatio est qua vtimur
ad honestandã & collocupletandã cõ
firmatã argumentationem. Con
clusio siue epilogus est que concludit &
uiter colligens partes argumentorũ.
Hec igitur sunt partes pfectissime
argumẽtationis rethorice. & hac
perfectissima argumentandi arte
in presenti vsi fuerat. cõ 1ma pars
notatur in principio ibi aristotelis &
tullii. 2a ibi non q̃ po traducti.
3a que longiores hi fimbrias map
ibi ostat enim. 4a ibi dicam & ex alio
errato quãp infinita pene sint. q̃
ibi ego igitur infinitis. Estq; alia
argumenta suo genere que nõ tam
frequens fuerit in vsu oratorum.
hec & 2m ciceronem in 1ma rethorica
est epilogus est. quinq; habet partes.
quarum 1ma est ꝓpositio. 2a eius approbo
3a est assumptio que apud dialecticos
dicitur minor ꝓpo. 4a est rationis assump
tionis approbatio. q̃ est conclusio siue
epilogus. Itaq; in hoc genere argumẽ
tationis exornatio locum non habet.
Et in his finitur 1ma lectio pfa
tionis siue prohemii.

TQVI studiosum eloquentie
hec est 2a pars prefationis / nos
intendit antipophorizare ꝙ futuram
quasdam aduersationem / reuulsionem ei
ad nõm predictum. possent cum a quo

dicere sicud de fulvio hodie non puto
dicunt q̄ effectus & bulwerus ullo
tradutionis non fuerat ex mēpre / sz
ex ipō eodem aristotele / que mordina
te atq; ornate ulla sp̄serit. aut di
cent forte hoc prouenisse ex defectu
linguę latine. que ut dicerent nō ē
sufficiens ut mea elegantes & ornate
dicantur que ecq; mgrece sic dā fuit.
hoc igitur modo aliqui uellent tegere /
aut saltem extenuare defectum illi⁹
mēpretis. Hāc itaq; cauillationes le
onardus excludit. 2° primo primam 2°
excludit 2ā 2° ubi nec uō multū ḡsp̄
obiectū. p̄mia duas hē partes. in
prima probat id quod intendit. mō
illud ḡcludit. 2° ubi itaq; siquis illi
mūc. Intendit igit̄ aretinus oīare
q̄ aristoteles fuerit doctus non solū
in sapiā / sz & in eloquentia. & hoc bi
fariam probat. primo autorib⁹ au
toritate que inter eq̄ agimus nō
parua estimatione ē tenenda. die
igit̄ 1° primo atq; 1° arte cicero nr̄ est
solitus in multis locis suorum librō
s. in prima rhe. / & in tostulamo q̄mb;
& in libro de oratore testatur dico aris
tolem fuisse studiosum eloq̄ntie. et aut
cicero aristotelem coniunxisse sapiam
cum arte dicendi. hoc ē cum rhetorum
illa est. nr̄que nos arte apposite dicere

¶ Et libri eius. hic 2° probat idem de
studio librorum aristotelis mgrece
lingua. 2° dicit. & libri eius. s. aristotel
sapientis mgrece cum summo studio eloq̄n
tie. 1 elegantie & ornatus. eloqui. q̄
est eleganter & ornate loqui. eloq̄n
tia elegans & ornatu locutio dicti
unt. 1 audiunt loculentissime 1
apertissime. hoc audiunt loculentissime.
s. q̄ aristotelis fuerit non solum
doctus in sapiā. sz et in arte dicendi
quam greci rethoricam / nri uero elo
quentiā dicunt. itaq; arguit arc
tius ab effectu ad causam. et ē mira
satis efficax. si cum putā optimum ē
optimo. 2° et nr̄ē qui cum exprimere
optime hī pingendi artem. uī illū
aristotelis in greco simul sapientiam
summo studio eloq̄ntie. 2° arte ecludi
pm fuisse eloq̄ntissimū. Quod uō
dicam cum studio. 2° milligē dicam ē
per methonomiam. pro effectu ei⁹
cum possint ¶ Sequitur illa pars
in qua ecludit intentionem dicens q̄ tantus ē hodie
dissensus inter latinos ut aristotel' mgr
ad cognitionem latinorum ut nr̄ē idem aris
totelis si hodie uiueret negaret hos
libros ee suos qui sunt apud nos.
& hoc est quod dicit itaq; 1 g̃. si q̄s
sensit 1 aliquod sentire ē iam 1 ho
die illi. s. aristoteli. certus nūq̄ 1 li
brorum morū priorum 1 posteriorum
priorum 1 eius posterio⁹ pro optimo
credendum ē nr̄m aristotelem mse
ipsum 1 offensum hinc absurdissimi
& mocantibus traductionibus. s. omnia
illa quidem absurda dicuntur nr̄ē m
elegantiam. inscitia uero nr̄ē m
ornatum 1 tantum barbariem 1
nr̄ē tantum barbariem indignantur
& irati. credendum est inquam nr̄s
negare libros suos ee hos. s. q̄ fuere
apud nos. cū cum subdit dicens cū
tullis apud latinos uideri cuperit sic
apud greecos scripserit 1 tullius
cuperit libros suos uideri apud lati
nos quales apud greecos nr̄ē scribunt
¶ Et ē aduertendum q̄ barbaries

non

non sumuntur hic ab aretino solum
pro uicio barbarismi. ꝫ communiter
pro omni uicio dictionis & orationis
· unde barbarice ab aretino dicũ oĩb
impĕritis que elocutiõi opponit & ex
cludens elegantiam/ aut gpriam
aut dignitatem/ uel omnia simul. q
uõ ĕ uidetur illa traductio expbo oĩb
elegantie/ atq; ornamenti ¶ Ire
non hec ĕ leonardi doctrina negligẽ
da/ ymo time quãdiu sint emẽ
dande non paucis & mihi sine ulla hã
ratione dicentes q leonardi ĕ doctrina
non est aristotelis/ ꝫ ipius expiõ/
aut glosa · aduersus quos leonardo
iuuant aristotelem/ si hodie uiueret
negare illos ĕ libros suos/ q crederet
autem libros aleonardo traductos
sine dubio ĕ suos · tamen quidem
est istorum in latino ad illos imitatio
gfectus. ꝫ ut mirabile uisitatis dic
posset ¶ Quod uero dixit si q̃ sensus
est dictum ĕ per colorem gfectio
· et posset medo aliquo asignari pro se
peria · ¶ Hec uõ mi quisq; obiecerit
hec ĕ ꝫ pbs principalis inq; lectoris
inquã intendit gfitere/ siue excu
dere aliam obtrectationis cauillatio
nem · habet duas partes · mpma
intentum pmittit · mꝫ illud probat · ꝫ
ubi uidemus plautum q̃d terentium
· aliqui ig̃ dicerent sic & facto hodie
non pauci dicunt/ q ille & fecit non
fuit exmpĕtis. ꝫ ꝫ potius exligne la
tine penuria · hoc itur ꝫ leonardo
futilis/ atq; refellens. ꝫ mirum nec uõ
mihi quisq; obiecerit · & obiicere iste
poterit mopinum lingue latine · nã
illa quidem locupletior · & habundans
ĕ · & ad exprimendum modo · & subti

quod nus · & q̃dãmodo ꝫ uerum pro ꝫ
certum ad exornandum · modo · aliq
modo nõ strictum sumus · & perfecte
ignorantem uõ aggredi ustus · ſ · ora
tiones ex alia in lingua in latinã
& factum sumus lingue latine as
cribere · & attribuere stultissimus
simul & modestissimus est · & impru
dentissimus & illustrissimus · est
enim imprudentia atq; illustria
minuitur ab propria culpa alterã
asserere. ¶ Sequitur illa pars
videmus plautum / in qua tertius
probat intentum · ꝫ ubi ciceronem
quoq; · ꝫ ubi qui enim · et arguit ĕ
trimenstrice qui modo pro ut iam
dictum rhetorice argumentorum
magis quemt quam sillogisticis
· nos tamen ut rem magis apte di
camus hys rõnes mixtim sillogisti
cas reducemus · vñ ut ꝑma in sub
stantia hec est nõ memoris difficul
tatis fuit traducere menandri fabe
las ex greco in latinum elegantes
atq; ornate quam traduce libros
aristotelis · ꝫ plautus & terentius
poete armã traduxerũt menandri
fabellas elegantes/ atq; ornate ·
q̃ potuit aristoteles tradita in la
tinum elegantes/ atq; ornate · ꝑma
ꝓpositio non ponitur ab aretino · mi
norem uõ ponit dicens/ uidemus
plauti ḋas & terentius poetas co
micos · quod autem sit armata rõ
cuius defectum ad tragediam notũ ĕ
& puero · & tirunculis & rebus leui
ssimis · & pueris & infimis q̃le ĕ comi
cum poetarum officium ut exprimat
& exprimere possint cunctis etiam
minutissima hoc est infima que

exp̄mere non mmoꝛib⁹ difficultatis
est quam res grues edicere · nec
tamen iiiib⁹ · s̄ plauto ⁊ terentio ad
est elegantia ſtīa / nec ornatus /
elegantia diuinū ē ꝓp̄ lingue puri
tatem & claritatem · ornatus uō ad
dit̄ propter oīm̄ ꝯpoſitionem
⁊ dignitatem ¶ Sequit̄ iiia pb
clazonem ſſz lingua pomtue nō
ē que ſic ſillogiſtica ſtema poſ ⁊
pom / quecūz ab aliquo ſunt tracta
ta in lingua latina elegant̄ & oꝛ
nate poterunt ab alio q̄cunz tra
ctari elegant̄ & ornate ſi tullus fuit
ſatis doctus in lingua latina · ſz ille
eedem res que in libris ethicoꝛum
ab ariſtotele tractant̄ acuratione q̄z
tractantur in locis quam plurib⁹
p̄ſtim in libros officioꝛum / & hoc
elegantiſſime & ornatiſſime · ſi̇ po
ſſibile fuit illa res ab ariſtotele tra
ctatus elegant̄ ⁊ ornate in latino
exprimi ſ hmõi vōs non pomitur
hic mutuo · pont q̄dam azetinus
ſolum mmoꝛem ubi tota erat ma
nu / dicens ciazonem q̄z in his li
bris · ſ · de amicicia / in tusculanis & li
bris officioꝛum / aliis pluribus
mutuis nec ab ariſtotele tracta
ta libris · ſ · ethicoꝛum ꝓpꝛiis ⁊ ꝓpꝛie
fecte ſcripſit nūquaz experimenti fa
cultas & hoc q̄ntum ad elegātiaz
nūquam oīm̄ ubertas quantuz
ad ornatum ⁊ fecat · i · ⁊ ſecuit · ⁊
facte enim vno modo est quod ⁊
ſecate nigua ſignificatione hic ab
azetino ſumitur · ⁊ ait azetinus q̄
clazo tantum affuit · i · omnib⁹ oppꝛi
me neceſſit ut quereꝛe · i · q̄ zellaret ⁊
ut & multis locis diſſeruerit la

tinam linguam plenioꝛem eē
quam grecam nigua ſz aquibus
dam ſit refragatum ut grece lin
gue uim non anteferrent · ⁊ i ·
ponēt · plenam arte q̄ntum
ad elegantiam & locupletem q̄z
ad ornatum ꝯpoſitōm⁹ adsigna
tis fatezentur miz · ſ · linguaz
¶ Aliqui uero codices ymō ſic te
nuis & tunc alia est illius ꝓcule
ſuā · ſ̄ſcat enim q̄ tullius illud
dixerit non ut ſignificaret minꝰ li
guam eē plenioꝛem q̄ grecam / ſz
fuerat mluc parte uſq̄ ypzbole
ſiue ſz̄latione quatenꝰ · i · ea ratiā
ut̄ causa / non ut ꝯdicentes in hoc
affezent iniuꝝ linguaz grece lin
gue · ſz arte ut fatezentur minꝰ
eē plenam & locupletem · michi ꝰ
uidetur q̄ tales codices ymnes q̄tenꝰ
sint mendosi · ⁊ quam ꝓpria ſua ſit
uezioꝛ · ¶ Sequit̄ iia pb · q̄ enī
latine lingue ꝛitatem acuſat
lingua vltimo probat intentum
suum · ⁊ primo facit hoc · 2º excu
sat ſe ab ulteꝛioꝛi diſcuſſione hmõi
cōpoſitionis · ibi quod ego · ꝓme
ptus nitio in forma ē hec / de eis
dem aut ſimilibus rebus ſcripſit mace
tullius in latino & quibus ſcripſit &
mostenes in greco · ⁊ uirgilius &
homez & quibus omez · ſz oſtitit q̄ nō
nimius eleganter / nec minus oꝛ
nate iſti in latino q̄ illi in greco
ſcripſerunt · utpꝛ̄ affectus traditus
antique mcepti / & non latine li
gue est aſtribendus · quod hic ꝯ
cludere intendimus · hmõi rōnib⁹
ꝓpō ē nota ſilicet mediocriter
doctus · nimioꝛem ponit in hmõi
oīm⁹

dicendi qui eum ⁊ arte tenet ⁊ iaz
uicula dicto eum procedit / aut o
pletue / uel repletiue · latine lingue
accusum arroditatem ⁊ inopiam
· ē enim inopia dicti arroditas pme
taphoram aut trnslationē · hm̄
nec marcum tullium legisse nūm
quam dicunt / nec uirgilium quoz equi
dem non uiro cui aut alteri · s · ti
tho oratori sit preferendus mo
dicione soluta ⁊ prosnica · aut alti
s · unrgilio homero sit preferendus
in carmine ⁊ in metro ¶ Vltra hos
uero · s · demosthenem & homerum qb⁹
tyrci preferant nullos hm̄ ¶ preter
igit̄ ex his solutio ullam aduersi
riorum dicti cauillationem ¶ ibi
sed quid ego excusat se ab ulteriori
discussione huius nutrire · nō enim
fuerat eius principale institutum oīm
arte que lingua cēt plenior · ? ſ ꝙ
effectus ullius trnslationis fuerat
ex interprete / non autem ex penuria
lingue latine · quod sufficienter demo
stratum · sequitur igit̄ ſ quid ⁊ cur
ego disputem aut de utriusq; lingue
tyrci · s · ⁊ latine collatione ⁊ compa
ratione / aut de accurata ⁊ diligenti
uerborum representatione · ? si dicat
hoc uero erit mihi apposita · ſ erudiatur
sic ista cura · si exquirere quidam retru
sa · ⁊ difficilia & obstrusa · ⁊ minuta
⁊ disputatione diligenti inuestigata ·
et loquutus metaphoras · que enim
disputatione quesiuit quintilianus hm̄
· ut pōt mihi limata · ⁊ politum amq;
ornata · ⁊ mihi finitum qđ ad hāc
partem & obtrectatiuus cauillatō
num exclusione pertinebat ·

Thic nē interpres · hec est ꝙ
pōt principalis prefationis
finis ut iam dictum merito qđ
intōne confirmationis habeat · fuerat
ubi dcm quidam autor ullius traductionis
nec tyrcis nec latinis hm̄ scriptis stu
uerit cum tyrca multis in locis male
accepent / & latina sic puerili mate
rie reddiderit ut uehementer prudenti
sit tam turpe cuiusq; ruditatis · q
etiam uerbis que optima & probati
ssima latinitas habet · iguarus utiq;
inopulentia nīa mendicans eā que
uerbo latino uti reddere nesciat · ? qui es
peratus & ossibus inops ita ut iacent ſ
ea denudet · ita semi tyrcus quidam
& semi latinus sit / ut utriusq; abscedens
linguis / neutrum integre · hec oīa
ad huc erant abdita ⁊ infirma · qua
de re leonardus intendit hic illa fir
mare firmaculis & fulcimentis qui
plumbus ¶ edoctus hec pōt inq;
pretes uiri exempla quoq; scripta ab
aretino ex antiqua traductione ad fir
mandum id quod duxerat · 2° ibi dicam
¶ ex alio exēplo · 3° ibi insuper cur alius
sit eligere / aliud expetere · ē ibi quid
dicam de extremis & medius · 4° ibi pōt
ea cum uirtutis oppōi nīi uitium ·
prima ad huc partes hī duas · p° docet
quod dictū est · 2° excludit aduersariorū
cauillationē · 2° ibi atque sicut pōt ut ī
plēa · prima in duas pīno principales
partium · 2° prosequitur · 2° ibi ponam
unū aliquid · dicit q° primo ait hic nē
interpres uiri planissimus ⁊ uerus cla
ris uerbis dicere hec ē dubitat tamq̄ in sole
· ⁊ in re obscura & difficili nec in penuti
lubrat / ſ in dumosis mendicat · ¶ ut
ſ fuerunt hic aretinus ueteris eloquii

platumm̃ quod enim dixit nñ mẽ
preb̃ per ironiam/ aut p mutuam
dictue· sic enim sens patebit non
interpres ß potius peruertens dia
debet· quod dixit sulebra metaphy
rize dñm est· cñm sulebra ḡre est un
luctuosa tasperia· ad cuius similitudẽ
obscurum & difficile sulebrosa dicim̃

¶ Quod uero addit in fine dõi est
ad exaggerandum uituperium illius· est
enim maxime uituperabile indu
cere mendacium· quod ille interpres
faceret cum aliud pro alio uocabu
la que latina lingua sunt propr̃
non ponat

¶ ponam unũ· ad· hic pro
sequitur quod proposuit· & primo
ponit unum quo errauit ille inter
pres· 2° ondit aliud de errorum· 2° ibi
¶ oferentum hominem· dicit igitur
ponam· s· exempli grã ad unum ex li
ris· s· erratis quo manifestum fiet
natue illius error· nulla diligẽti
aristotelis extremoz· q̃ distinctione
· diffinitione quibus· s· magnis & ex
tremis uirtutes· & uias continere o
stendit· ista traductionis antique
autor inquodam loco· s· libro ethi
corum 2° ca° 3° sic inquit arcta & lem
bile autem q̃ quidem in lud melio
quidem cutrapelos & dispositio eu
trapelia· super habundantia autem
homo lochia/ & qui hi eam homo
lochos· qui autem deficit agrucos
quibus & inutilis agruchia· hec igitur
sunt illius uerba libro 2° & eadem
fere ponit libro 2° ubi de hac uirtute
in spẽ determinat aristoteles· O
oferentum hominem· hic inducit pe
fectum errorem· & primo inuehit
in ipm interpretem exclamando· 2°
ondit omnia ꝓpria elegãter & co
mode possidia latine· 2° ubi atq;
poterant

¶ procedit igitur primo ex
clamando/ o ferentum hominem stupi
dum· utiq; illud o non est uocandi
aduersum· ß indignum intercal
· cum non cum uto ß accusatus &
truatur· non possum equanimiter
me gerere· quasi dicat legendo ꝑ
facta & similia non poterat se te
nere quum aliquid aduersus illius
interpretem ipm̃ q̃ obiurgando eum
moueret· et si aliquo uadat decen
excedere mi reprehensione· 2° ex hoc
eius culpa/ que ut ego puto nulla
est/ extenuatur· ipm̃ enim plm̃ cul
pa non est· eius qui instituit ß eius
qui ad eam prouocat· quod magis
apertum per id quod subdit dicẽs/
hoc tene est mi pretium· 3° cñ dicit pla
num est q̃ illud non erat interpretã·
relinquere enim greca uocabula
ut apud grecos iacent planum est
q̃ non est latine ea interpretari·
ß potius inter latina greca quedam
inepte mixtere

¶ Et in hoc q̃ a
xeno dixit hoc tene secure est an
tiquitatem· ß enim antiquiores
illud pronomen hic recipit syllabam
· a· in omni casu· cui alia apponitur
dicto dubitandi ne & per antithe
sim mutatum· c· m· t· 2 dicit hoc tene

¶ Sunt tñ non nulli & ex nris
hispanis qui leonardo in hoc resis
tunt/ nulla uera/ ß mendosa/ ac
ceu rõne primi dicunt· n· ẽ no
lutrina mingua non inuenit nõ
cabula significando· pueris greco &
cabulis· 3° nisi nunc malum est ea
uti ita dicit in greco· relinquere cñm

impropria latina effecere · qđ fuisse apud antiquos interpretē uidetur & animadvertendum ¶ Sz isti ut multum atque multipliciam peccant primo quia interpretatio q latina ex græco polium proxē pñt nominibus quibus latina lingua ē nota / greca uō ignota · hīb tamen hominibus talia græca uocabula latinus interpretari non impunem pendere plinius uisus est · iuuare autem nequīt · nec mīt humanus capit talia greca uocabula prodesse in parte aliqua hominibus uāo grecas longinquitas · si enim talia interpretata fuerint ignota · eadē sic relinquent ¶ Quod & lectoribus censebis · qui non modo in greca · uerum in latinis plinius assistit ¶ Item qui sic dicunt · magis interpretem gaudent quam saluent · si enim in latina lingua sunt uocabula significando pria / et cam interpretari fuerit ignota · ipē interpres non modicā est reprehensionem · est enim audatia non pua ymo insima hominem aggredi rem sibi impossibilem · ē quidem impossibile greca latina perfecte ac prime facere homini vēsq; hīb non satis scienti ¶ Non tamen ē hic ignorandum q lingua ad aliā quāq; quam in aliquo unus alteram vincit / ac superat aliquo uō aballia vincitur / ac superatur · q oprime appareret si quis latinas linguam ad hyspanam · in rebus enim quibusdam latina lingua ē asperior quām hyspanica · ut pz in pausa q non ē in hyspanica lingua · Quapp quīno ūba pena in hyspanis quereretur uolumus · unusquisq; pro vocabula plum exprimit · ut si quis hyspanicum facere legitur / aut ceruisiā · loco cuiusq; eorum primum duo uocabula ¶ In rebus uō non paucis hyspanus excedit aut uincit latinum · sic miscē equorum hispanica ē quam plura distincta uocabula / latina uero quam pauca sunt enim in lingua hyspanica equorum hec uocabula mirabiliter aptam connotantia · caballo / caballazo · rocin / rocinazo · potro · potrinco · potrillo · potranco / haca / jumental · albardon · gamarron · grupera · omnia hec apud hispanos diuersa sub equi specie significant · apud latinos uō satis erit si pro omnibus hīb inferiorib⁹ aut quibusdam uocabula sumantur alia quam plurima hīb similia nō minus erit finisse si latina ad græcam comparetur lingua · erit enim haliquo locupletior / ac exuberantior · ita alius forte abea deficiet · quo casu interpres ad circuitionem q minus fiat recursum hīt · utrūq; si uocabula sunt paria in utraq; lingua paribus paria sunt reddenda · sin uero paria uocabula deficiant · deuitandum est · Q fecisse uisus non pue auctoritatis uidemus · nō est ig aliqua ratio excusationis interpretum græcum latinum mirantem ¶ Se ulla pz atque poterant hec omnia lingua undique omnia plenum dici posse elegantes & comode latinis uocabulis · & procedit in ductione omnium de quibus eorum diuisum est potuit o modo sic legitimē latine dici · & p quod intendebant ostendit 2° prosequitur ibi primus enim · dicit q primo atq;

r certe poterunt hec omnia que ille
interpres obignominiam reliquit
dicta latine commode & elegantes r pure
& clare. ¶ Quod uero aretinus dixit
ob ignominiam? ut illius culpam
atq; affectum exacerbaret ab eo addi
tum est. ¶ Quod autem dicit commode
& elegantes? per interpretem dari
ee uidetur. idem enim illa duo signi
ficant. aliud profecto commode efferre
quod elegantes dicitur ¶ Primi enim
hic prosequitur r primo ondit impe
petentem cedam latini uocabuli. 2o
prosequitur de graco. 3io ibi in loco ut
dicit igitur bene dicta q potuerint hec
omnia comode & elegantes latinidia
primus enim qd ille interpres in ludo
inquit magis equidem in loco dicendo
rege. nam habere pila & galea magis
dicimus/ locari autem uerbum. qm
habere pila & galea est illiberale. qm
dicere necq; erit materia ututus cum
pueris. qui enim cum illo sunt in
uoluta minime sunt utiosi. ut
apte ponatur & ethice non igitur
ludus cum uirtute agi potest ¶
Sequitur illa pte in loco ut inquit
ondit q illa greci potuerint commode
& elegantes latine dici. et primo hoc
ondit de medio & tute dicens/ in loco
igitur laudabilem uitam mediocri
tem qm greci eutrapeliam uocant
nri latini tum urbanitatem/ tum
festiuitatem/ tum omnitem/
tum iocunditatem dicere. r qui
utrum. s. f. mediocritatem in loco se hr
urbanum/ festiuum/ comis/ iocundo
e. erunt/ hec omnia probata sr
r approbata sunt ubi tab optri
mis auctoribus frequentari. r

sufficere arctinum p confirmationes
utrr interrogatio ne dicens/ et ut
deteris copiam linguae uere? qui dicit
sine dubio credo q uidetis cum cum
greco quattuor nomina reddantur
latina. tutitur hic arctinum que
uenter colore interrogationis. na
ut ciceronis precepionem non
omnis interrogatio genitus e ita
esse/ sed eam solum q eminatis q
obsunt causse aduersariorum. p
firmat suorum oronem. utrq; ti
queuenter interrogans q nos ex
rebus apparet quid adiuuetur
uidere possit. Quod leonardus in
hoc prologo ibiq; facit ¶ Conse
quenter idem probat & extremis
dicens/ sycophantam dixit inquit
interpres ille e bomolochum. ad
uersus hoc dicit leonardus hec p
pie e stultitias apud nos autores
latinos. uerbum ite optime
r optime queuenter & latine sic
fiunt ad bomolochia apud gre
cos significat. equi illum hr. s. stu
ultitiae est stultum dicit
¶ Constq; nunc prosequitur alia de
fectus dicens/ qui autem defuit in
quit ille interpres agrestes quos.
Contra hoc dicit arctinus nomina
latina q; medium & extrema co
mode & elegantes nominentur/
dicens ut sic qui mediocritatem
nuncupando seruat urbanus/ sic
comis. qui uero deficit gabbator
uocari. rusticus qui uitium uocatur
est ut modum & mensuram excre
dat. struem. hec igr sunt nomina
quibus arctinus pfuit nominari
in eis locis ubi aristoteles de

hunc ꝙsiderabit · z ultimo huiusmodi
nullum mīꝰ preter eum metro grecū
dicens mū · mūq; hec latine po
sse dici videntur · q̄ dicat pz ex p̄
dictis non ee dubium q̄ latine di
a possint · sz ut ꝓtinue dicens /
utri ꝑfectus in lingua ē uel i
ppō · q̄ dicat pz ex hoc q̄ ꝑfectus
non fuerit in lingua latina / sz in
ppō mīꝰ ꝛc

Et sz sicut poē in phni · hu
iusmodi intendit quorundaz
cauillatiōes excludere · aguli forte
uolendo extenuare ꝑfectum illoꝝ
interpretū · dicerent sē hodie non
pauci dicunt · q̄ illi ꝙsum lingua
non fuerint tam elegantes / tāq̄
suauis · Sunt tamen dicti imphi
que z̄ poetum sola uirtute tm
non sit colenda pratim ornata q
tentatiue · utaq; imphā dicunt non
elegantia ꝙ uerborum ornatus · sz
rerum ueritas profunda queritur ·
dicunt igit̄ q̄ illaq; interpres non tm
aduerborum ornatum · q̄ tamen ad
modum quo ut arte exp̄mere possit
respiciebat · utaq; si per uerba mor
dinata · utaq; imphā uerisimilem tm
qui dictus erat ubiq; exp̄stere ca
uillationem / atq; fraudem hanc
risionem arcemq; hui ꝙsurgeret mā
dat · z diuidit hec pz in duas partes
· imphā ponit illorum dictum · u
z̄ mouet illud excludere · z ibi sz equi
dem nō puto · dicit primo atq; fieri
potest ut imphā doctus fuerint ille q̄
interpres · aliqui uō codices habent
atq; / alii atqui · in quo ut puto nō
differt · & p̄ hec uba legi mereo gratie
& tunc magis conueniret atq; qua
atqui · potē & sine mereo gratione
dici · tunc tam atq; tam atqui ꝙ
ueniret · Sz equidem hec est z̄a
pz in qua illud dictum reflut · &
diuidit hec pz in tres partes · in pi
ponit intentum / in z̄ ponit pi
ōm · in z̄ nōm ꝙfirmatoz · z ibi ad
uidam · z ibi quid enim tziag · di
pzimo sz equidem non puto q̄ ille
imphā doctus fuerit · hec est argu
mentatio mō ppō cū nām ponit i
ami uidam · dicens cum ego vi
derim ipm interpē nec quoq; sē
cum nominibus ꝙsimentem · t ꝙfi
se · z mistimate proferentem · utaq;
hac rōne videar illum non ee doctū
in phā qua uidemus q̄ non solū
nomina · sz ꝙ nec cum nominibus i
distimate profezebat · Quod tamen
nisi ꝑ faceret · sz imphā doctus fuit
· qui n distimate intelligit · distimate
loquitur · utaq; pro rebus iustis
auctoritatē ꝙ sz imppa ponit uocabula
cū ꝙsum in loco non pauci ꝛ
erunt ille interpres · sepe enim pro re
bus auctoritatē ex mistimate ut
iam patebit nonnūe uerbatus ·

Quid enim tziag · hec est nōis
ꝙfirmatio · in qua dicendum
illogistice · ponit enim pro mino
rem / atq; eius probationem · 2a ponit
maiorem · ibi enim uerisimile · probat
igitur q̄ ille interpres nec simul
cum noīb ꝙsumerit · quid enim tziag
i magnifestis apud eos qui de moribz
scribunt q̄m honesti uocabulum · q̄
q̄ dicit fere michi est tziag · hec ug
est p̄ma illogism ppō · q̄m t̄minus
probat dicendo cum testimonio quoz

ſeneca maxime inter latinos ſ
numer. i. excellit. collocuzmt in ho
neſtate finem bonorum. i. finalem
& bonorum ultimum. ē enim ſtoicor
ſuā. q̄ fehatio que ſupmum. ſi
mum / maximum bonorū finio. dē
m honeſtate conſiſtat. hoc eſt igit̄ v
vm probatio. ſm̄ ſubdit ubi. z ſic
quentiſſime dicens p̄z q̄ nihil
ſic tricig ōm̄ honeſtū uocabulum
cum frequentiſſime uſurpet. i. diſ
putet. p̄ſertim atilio nil. i. nūq̄
vtile ab honeſto ſeiūgi queat. i. p
ſſit. ¶ hic ſubūgit tertium pbā
onem dicens. eſt q̄z illud mai
cum non dicimus omīa actiones
virtutis genū honeſto hoc ē mte
/ ul̄ genere honeſta. p̄z igit̄ exīde
nichil fore ē trium q̄m honeſte uo
cabulum. per quod non modicū
exaggeratum culpa illius qui am
tale crimen. crimē enim in hoc
caſu maxime & plīmū omnib⁹
notā. non pua erit culpa. ¶ Cm
uero hic pro honeſto. hic ponitur
nymon ſiue aſſūpto cum eius q̄z
probatione ubi nam eſt omne. dic
p̄mo cm̄ uō. i. arte. hic ſ. mēpeo
ille antiqꝰ expſſit ſemper latine
i. querit ſemper in latino bonum
pro honeſto ubiq̄ poſto ab ariſto
tele grece. i. in greco. perabſurde
quid. i. arte valde abſurde. hec eſt
igit̄ aſſūpio ꝙ firmationis. q̄m
multi firmam probat & facit duo
1rmo facit quod dictum eſt. 2o
refellit cauillationem q̄ndam. 2m
ubi hec ut apud latinos. pro uſ
ſumt hec probatio a ſimili cuius
q̄ dicat per abſurde quedā dicens
id feciſſe antiquus. mēpeē nomen
eſt. i. ſm̄ uos omne honeſtum bonū
ſit. tamen aliter. i. alio nomine ac
honeſto. i. aliud ac bono loquimur
. q̄d p̄z a ſimili. ſic enim ac animā
& aliter ac ſba loquimur. i. alio. i.
alio nomine q̄m uos omne animal
ſba ſit. ¶ Iterq̄z ſic ſba ſupiꝰ eſt &
magis ode q̄m animal. ſic bonū
ſe habet ad honeſtum. cum tm̄ ſit
bona / honeſtum / vtile / laudabile
bile. non erit pcia quippe ꝙ
ſio ſ. magis & minus comune eoꝝ
atq̄z vno appellentur nomine.
ubi q̄ſtio omīa. 2a ponit ad hoc
probationem adducendā ad plenaz
ſuppoſitionem. dicens q̄. i. ſed ſi q̄z
omne honeſtum / bonum ſit. ꝓpterea
bonum mēpeum habeat. i. mēpe
tendū querendū. ? pro utili q̄z ubi
q̄z magnū poſitum ſit. bonū dic?
& hoc pro tanto quia ſic omne hone
ſtum bonum ē. & ſubeo tamq̄z
minus comune timere. z hoc ſal
tem cum patretur ſuis. quoꝝ
principiis expoſitum efficere p̄gō.
t ſi illud detur. ſ. pro utili q̄z bonū
dicamus. ? uta. i. ſic dicendo tria
maxima. ſ. bonum / vtile / & honeſtū
in unum confundemus. i. confuſe. atq̄z
inaſtimate dicemus. quod mō
uenies erit peſſimū atq̄z dete
rrimum. exquo plerāq̄z alia ſequē
tia. quoꝝ unum erit id quod ſubdit
dicens / cum vtile ab honeſto
nec ne. nūq̄ poſſit ſeparari poſſit q̄
dete uolemus ſic proponetur q̄. / nul
quid bonum a bono ſeparari poſ
ſit. q̄ntum hoc fuerit pmō
uenies quiſq̄z uidere poē. ¶ A

num

subiungit probationem ibi Et stoici dicens
Et stoici si beatam vitam dicerent esse po
sitam in bono. i. nullus negaret. at
in honesto positam epicurei negant /
in bono autem concedunt. Quod bonum
in quo consistit beatitudo ipsi epicurei
voluptatem appellant. et ponitur hic
ab aretino et completive / aut repletive
non enim necessitatis causa ibi ponitur
. patet igitur ex his quod alio et alio nomine
honesto et bonum interpretanda fuerit
Et in fine invehit interrogative con
demnando illum interpretem / dicens
isto igitur modo interpretari utrum tandem
convertere est aristotelis dicta / an per
vertere. quasi dicat patet ex his quod sic po
tius pervertere quam convertere. quod verum
sic patet bono quidem contrarium est malum /
honesto autem turpe / quasi dicat si aliud
est quod bono contrariatur / aliud vero quod
honesto contrariatur. bonum et honestum
erunt inter se distincta / nominibus
que diversis appellanda. alioquin e
orum contraria non essent diversa. Secundo
illa pars. hec ut apud grecos. in qua
quorundam ad supradictam rationem ta
citam cavillationem excludit. po
sset enim aliquis ad illam rationem dicere quod illa
scilicet bonum et honestum apud grecos
non erant distinctis nominibus scripta.
sed uno / atque eodem nomine. et hec di
cerent fuit causa huius latine confusionis
. hanc cavillationem aretinus exclu
dens. dicit hec. scilicet honestum et bonum
ut. i. sicut apud latinos sunt distincta
vocabulis. sicut et apud grecos. quasi i.
circa que vocabula si ille interpres
quicquam intelligeret. numquam confudisset.

DICAM et de alio errato
Hic aretinus ponit 2m interpretis
antiqui errorem. et ut supra tangebatur
posset hec pars dici argumentationis
exornatio sufficerent enim que dicta
sunt ad confirmationem eorum que infra
videbantur. ad maiorem tamen habun
dantiam superadduntur ab aretino
quedam alie probationes. que ut
iam dicebatur erunt quatuor. et dividitur
hec pars in tres partes. in prima premittit
intentum. in 2a prosequitur. in 3a
tacitam cavillationem excludit. 2a ibi
nulla fere maior. 3a ibi sed quero non iam
dicit primo dicam et de alio errato
illius interpretis. quamquam infinita
pene. i. fere sunt illius errata de quibus
posset dici. at duo vel tria ostendisse
sat erit. presertim in maioribus / ac pon
dus habentibus. quod esse dictum intellige
per metaphoram. illa quedam prin
cipia ex quibus alia quam plura
dependent. metaphorice dicuntur
plena / solida / ponderosa / atque gra
via. sicut levia et dicuntur que in
se pauca continent. sic dicta ad fili
tudinem corporis levis. levitas
quidem in corporibus plurimum
ex inanitione et vacuitate provenit
Que enim in se plena sunt / multa
que continentia gravia et ponderosa
sunt. Itaque significat aretinus per
illa verba illa in quibus reprehendit
antiquum interpretem esse talia ex qui
bus plerique alia dependent. Secundo
illa pars nulla fere maior contentio
. in qua intentum prosequitur. et pro
tangit rem certam quam ille interpres
erraverit. 2o ponit illius erratum
3o ostendit illud esse erratum. 2a ibi

hec igitur duo-z ubi primū q̄ro
que cū dicit gm̄ in ulla fere maior
ꝯtentio in phia fuit q̄m de uolup
tate ⁊ dolore. cum alii eudoxum
tarsitanum secuti. non dubitauit
ponere summū bonū in uoluptate
. ⁊ summum malum in dolore. alii
ꝯ i. frugi dicunt ⁊ tenent. non
male. ⁊ non sublime dicunt uolup
tatem non ee summū bonū. nec
pro ꝑ abiectum quidem. et primū
dicunt ee uoluptatem. omnib⁹ tñ
phis fuit relabantur. ꝓ quib⁹ germa
nis uoluptate ⁊ dolore tanquam
quibusdam gubernaculis. itaq⁹ si cer
uoluptatem ⁊ dolorem fuerit error
tuus. exagitatus profecto tibi error
per hec duo. q phorum arca nō fu
erit maxima controuersia. ut per hoc
p nos humane uoluptate ⁊ dolore
gubernantur. Quod uero dicit gub
naculis quibusdam per metaphoram
dictū est. quod in sequenti paragrapho
exponetur. Hec igitur. hinc ponit
illud extremum procedens querendo
& rñdendo ꝑ dolorem recusationis.
dicens hec igitur duo. s. uoluptatē
⁊ dolorem cū que omnibus animorum
uirtutibus disciplina. certi duo omnes
mihi latini qui de phia unquā ⁊
alii sapientes uoluptatem. ⁊ dolorē
appellant iste interpres quē admiror
⁊ qualiter interpretatus ē. adhuc non
aspexi. rndens dicat sic interpretatus
est illa duo q̄ nūc primus nascentes.
tqñ nequitiā unusquisq⁹ legis ꝑ. pro
uoluptate letitiam. pro dolore nō
tristitiam ponunt. hoc igitur ē illud
extremum. q uoluptatem & dolorem
letitiam & tristitiam appellauit

Et addidit ubi decretum q̄m pla
ad augendum. magis optare oēm
dum ullo detrimento. errare enim in
moribus rerum cā quanto omib⁹ ani
mis uirtute disciplina. salute dim
mi eis nominare. atqz in talibus
sequi pueros & eos qui ad paucos
respexere. grauiter errari oñdit. ⁊
pro maiori hoc mihi extremo est adue
tendum q omnibus animorum disciplī
uertitur cā animi affectiones. et p
sertim uoluptatem ⁊ dolorem. Itaq⁹
maxima principia stre similia sunt cā
affectionem. & potissimum uoluptas
⁊ dolor. quod in locis plenius. ꝑ tra
in libro 2o plane ponit dicens q to
negotium uirtutis totum. simile est
cursui uoluptatis ⁊ dolorem. & prout
exercitium loquit sunt similia stre est
animi affectiones regulare. ⁊ hinc
agibilium finis est actus. ea igit de cā
actus est ab exercitio cū que omnib⁹ de
moribus uertit disciplina. Ite
ē adhertendum q ut placet aristo
teli. atqz rōni. hominem ut plinius
secutus sibi locutus. fugiunt auc
dolorosa. Itaq⁹ tale quisq⁹ est. q̄ qua
sunt quibus delect atqz oblectatur
& ꝑpter hoc uoluptas ⁊ dolor dicti sint
uite humane gubernacula. sic. n.
gubernaculo nauis dirigitur. atqz
regitur. sic uite humane exercitus
uoluptate ⁊ dolore seruntur. Ex
illa ꝓb. ꝑ quero. inquā oñdit illos
ee extremum. ⁊ procedit ut supra per
viam recusationis dicens primū
quero si cū fuerit recedendi ab usu
. consuetudine loquendi aristotelis
cice. boetij. lactantii. ceterorum
aliorum multorum latinorum. adhuc

gōnem uidet ꝓ̄e idem asserimus id qꝫ
ille uidere posset dicens respondebit
credo ille interpres si lucia fuisset uo
let se iustos uiḡ legisse · de letantibus
autem & tristicie uerbis eiusdem ſꝛp
fisse · hec igitur cū illius missio quā
leonardus refellēs · aut aut enim ·
certe nos prenominatos presentes
& excelentes uiros legisse oportuit nō
uulgo quidem habitū quāḡ · & nequ
est probatus loḡndi magister · tanꝛ
error in hoc obstitit quod ille admi
ratus unos probatos in lingua
latina non aut uulgus imperitꝫ

¶ Quod uero dicunt asserimus ꝓ̄e
ad sequentem hāc refertur · queri
eum asserimus primo ab ꝓ̄o eodē
interp̄te ¶ 2° qui ab his quos illi
defendere credit ¶ Est ē hic aduer
tendum qꝫ lingua latina q̄ntum
ad ortographiam / aliasqꝫ ḡmatice
rentes in locis non paucis ex
lingua uulgari a non multis & pue
rorū pitue · Quod in nr̄a hyspa
nia frequentes fieri uidemus quod
ut planius fiat paucis exemplis
ꝓbabo · quod latina lingua
dicit nemo hyspanica appellabit
te · & quod illa municipium oppidum /
aut municipium ¶ hec dicit nulla
quo fit ut hyspani nō multi cum
uolunt hec in latinum traducere /
nemora dicunt montes · 2° prouin
cias siue municipia uillas appellant ·
Credunt q̄ male ꝙ hec apud lati
nos ḡsultos eadem dicant · Ite
lingua latina puniendo dicit a
certare penas / qui uero punit
penas dare dicunt hyspanica aut
lingua ḡmana dicit · Vñ hyspanus

qui non uidere interpretē lingue
latine / q̄ndo id in latinū uertere
putant / potius barbarice dicunt
iudices dedisse maleficis ḡuissimis
penas · infinita huiꝰ sunt q̄ nisi
hec puncta significarent / in exemplū
deducam · Eodem qꝫ mō ē asserēdo
in ceteris linguis nulla ē ita qꝫ
lingua que non habeat uoces / modos
qꝫ ꝓꝑios loḡndi · que si ad aliam lin
guam sic ut iacent traduxeris / in
ꝓꝑia & ineptia sūt / atq; fere in in
telligibilia proruit michi quidem
uidetur prudentia eorum q̄ una
in aliam linguam traducunt in
hoc ꝯsistit ut q̄quid in una ꝓꝑie
dicitur / in alia qꝫ ꝓꝑe & cupra dicā
tur uoces & modos eiusdem lin
gue · hec a nobis hic addita sint
ꝓꝑe asserendum uerbum delectationis
aut & tristicie uerbi eiusdem ſꝛp
fisse · quod sine dubio credendum
est ¶ Cum enim ulla alia nos pro
batis non supersint / a uulgaribus
tonica quam uiaq; ḡm latinum acto
fuerit id acceperit ¶ Quo q̄ntū
ille eruunt notum est & puerīs
sic eum traducere non erat face
tum latina / sꝫ britonica / autem
potius barbara · si ut ē in latinum
uolunt graecum traducere / ea admi
ratur nomina que apud latinos
presertim probatos usitata erāt ·

SED qro non iam ab eo
hic intendit excludere
uocabula obtrectatorum calumniato
& primo quam ꝓbauit · 2° eam ex
cludit · 2ª ubi primum ut dixi · & pro
cedit hic asserimus · 2ª eum uolentꝫ

qui a tullio dicit subiecto · dicit g primo ſz quero non iam abeo · ſz abhinc quod unum a te refutatos reor quemaz cā fuerit uerbum reliquendi t querendi no unum ¶ Utrū dicent a lectatiuum ibi e quod uoluptatem · an uoluptatem non unū designare quod ḡca hydrgū dicunt ¶ Hec e igitur obtrectatiuum annullatio · utraz ad ulā rem possent aliquā obtrectatores bifferiam dicere · primo q a lectio & uoluptas idem significant t sic non differt q hoc ut aliud po natur pro hydrgo greco uocabulo. Alii forte dicerent q uoluptas non significat latine rem ullam cū greca hydrgo dicunt / ſz dicerēt magis aliud significat a lectatio quam uoluptas · ¶ Utrūnus hanc cauillatōnuz azetinus refellit · 2as ibi e autem uoluptatem · Ad primam dicit bifferiam · 2am ibi de inde totum hoc tuonenum e · prio igitur excludit ullam cauillationem credendo quod aduersarii dicunt · dicens primū ut id ualeat · i · prio sic ad ullam cauillationem dicimus / supponatur q idem ualeat a lectatio t uoluptas ut aduersarii di cunt / non tamen sit · i · e potuit hoc cā sufficiens abeundi · i · red dendi ag suetudine uetere / q b3 excelentissimoz ¶ Hoc est azetini dictum / q licet ulla idem significet debuit dici uoluptas t non a lectatio cum aliud sit usitatum apud lati nos p3sertim excelentissimos / hoc uero nesciō · ¶ Est q hec azetini sē tentia sumpte emendanda ad

sus eos qui aliud ministroz uerbi m ore habet · dicunt dum nos osti dere · non multuz de uerbis curā dum e · si dictum ystorum sic locali bet · infimata mi sequere fugue mentia · hac ratione alii dicere possent q locus alius uerbi hydrg potuit poni alium arabicum / hebra icum / gallicum / italicum / aut hyspanicum / quod idem ualeret quod hydrgi hoc tamen redicula est · qm tunc non ēet greca latina facere / ſz arabica / ebraica / gallica / italica / hyspanica · oz igitur si u na in aliam traducatur lingua · eius lingue missa alia queratur pria t me ea usitata accipere uocabula · tali autem sunt illa que apud ytos probatos mica lingua sunt usitata ¶ Quod ut magis fiat planum ex his hyspanis · in eadem pria lingua hys panica exempla subiciam ¶ Est ho notum usu nos significare apud hys panos / tabla / t tabra · blanca / t blā ca · matrona lo t matrona lo · pos mi fe / t mi ese · item lado t llado · no · mo cuel cuerpo ten ecuerpo · Infimata alia lingue sunt quoz ulla quod urbana t tuberalia / hec uero rustica ac seruilia apud hys panos mica lingua probatos ſt reprobata · cā tamen alia nulla e · nisi quia illa auctoritate probatoz in lingua hyspanica sunt usitata / hoc uero nesciō · est enim in una q qz lingua de noibz qd ad mundi tia t huius que ex usu uigoz a probatoz nāz t honestatem in se ne cessit · nec illud oracij nullum rem stentur que iam perierē / cadent qz

uoua q3 nūc sunt ꝑ honore uo
cabula si uolet usus · q3 eos apte
laqueus qui ad rationes sophisti
cas fugientes ingrammatica nichil
pensitus stientes / cuiusq3 origines
oīō ignorantes se phōs dicere nō
uerentur · at tanta est eorum te
meritas / ac temeritas ut dicant ꝑ
clamasse aut saltem mḷ
fecisse q3 grammaticam fere totaq3
auctoritatem talium vsu non
autem rōne probatur · quorū īsi
pientia est plus q3 manifesta cū
ubi rationem petimus ibi nulla fere
alia ꝓter uiorum probatorum
usum est exigenda · ¶ Redeamus ꝯ
ad ꝓpositum · dicamus q3 est uolup
tas r delectatio idem dicere ¶ uo
luptas & non delectatio fuerit dicēs.
Cum ullud apud uiros probatos
in lingua latina sit usitatū / hoc
uero minime · & inde totum · hic
ponit 2m3 rōnem ad ullam inep
tam cauillationem · est itaq3 aretus
per interrogationem hec ratio · negat
enim q3 idem dicat uoluptas &
delectatio · q3 breuitatem probat · ē
ubi īsinuat ut mihi quidem · dicat q3
de inde · i ite totum hoc · s · q3 idem
sit uoluptas r delectatio erronea
est · i · falsum ē · itaq3 non est idē
delectatio & uoluptas · hic ē rōis
institutio · quod ab aretino sic ꝓbat /
tristitia non est dolor · igit3 nec
delectatio erit uoluptas · q3 etiam
probatur per hoc q3 ex ḡcis ḡcis
nostrum · aiebamus quoq3 ꝓbari
per hoc q3 tristitia non dolor · sz
ḡnitatem & seueritatem sīgnificat.
hoc est igitur q3 aretius dicit / nec
est idem delectatio & uoluptas
si modo ḡcis exēplis nostrum · i ·
quia omnia ex ḡcis nostrum ar
gumentum modo tenentur repletum · sub
iungit autem probationem dicens ꝯ
tristitia eum · i · acute quod ille ḡcum
i · quem ille interpres ḡcum esse aut
delectationem · non dolorem / sz ḡnitu
tem & seueritatem significat que sit
fere ḡcia hylaritati · itaq3 efficaci
multo dispositiones dicimus & tri
stem i · seuerum · Quod
quod aretinus exemplo ex tullio
ne sumpto confirmat dicens / tm
lelio hylarissimo fuisse prohibetur /
insipiens ne uero eius familiari vita
prohibetur tristis / ambitio honor
marum · ex his concludit aretinus di
cens cum q3 tristitia non sit dolor ·
nec delectatio erit uoluptas ·
¶ infert · hic 2o probat idem / dicens
delectatio ut michi quidem videt
extrinsecum quodaq3 est / uoluptas
autem intrinsecus · quod probatur
aut / delectant enim magnifica appa
ritus / delectant soni tragici / de
lectat hystrio dum fabulas agit
i · recitat · hec omnia ab exteriori
bus · Quod exemplo declarans · aut
ut igitur ictus fugite non est ipse
dolor q3 dolorem monet · i · causat · sic
delectatio ostrearum rerum ab exte
riori fluens non est ipsa voluptas ·
q3 efficit voluptatem · hec aretini
ratio in hoc nititur tendere / q3 tristi
tia exteriorem / dolor uero interiorem
dicit dispositionem · eodemq3 modo se
habent delectatio & uoluptas ¶ Ce
autem voluptatem latine · hic
2m membrum cauillationis prefate

excludens. ꝓmo intentum pre
mittit. 2o aliud probat ibi quo magꝭ
sic igitur iam dicebā aliquis forte
dicerent q̄ delectatio significat latine
quod grece hedygn/ non autem vo
luptas. aduersus quos arestus mag/
ee autem voluptatem latini quod
hedygn greci vocant nullus. i. sul/
tem mediocriter doctus ignorat.
hoc est arestum instituisse. & vide
tangere colorem illum correctionis.
Cum enim diceret nullus ignorat.
ad melioremq̄ sententiam mutā
dum. dicens nullus saltem medio
criter doctus. Quo magis hꝫ probat
ad ciceronis auctoritate. & imp̄ti
utitur arestus occupationis colo
re. cum ad dicat se non dicere quod
maxime dicit. utq̄ uerbo facete
& colorate illum imp̄tem dicit
ignorantem. Inquit igitur est ꝯ
per quod magꝭ admirari ergo in
hoc imptem tantam rudditatem/
ne dicam ignorantiam fuisse. cum
tullius in libris de finibus bonoꝝ
& malorum/ ita scribit/ quod greci
vocant hedygn nos appellamus
voluptatem. & sepe querimus ue
rbum latinum pro greco/ eadem vi
leat. hic nichil fuit quod quereremꝰ
i. nulla fuit cā ꝓp̄ quam hic alio
uerbum quereremus. nichil. n.
aliud inuenit pot̄ quod magꝭ rem
declaret latine quod grece quam
declarat voluptas. hec tullius dicit.
cum uerba ut. i. nisi fallor ondmt
z voluptatem dici oportere/ & de
lectationem non oportere. & in fine
arestus inuehitur in illum imp̄tē.
post confirmationem prefatam inquit

dicens an igitur hunc duxere in
stopulis sequi quem in plano of
fendentem. i. respirantem turpiter
& labentem aspicio. ꝯ dicit pro
antedictis q̄ non oꝫ imitari illum
interpretem. vnde oꝫ aliter dicere
i. abeo in nullas arnaze cū rōnes
replicant dicens/ ut nec honestum
dicere sciat/ nec voluptatem &
dolorem intelligat. itaq̄ illa dicto
ut teneatur hic causatiue. Quo
uero dixit instopulis. dicit est per
metaphoram. Sunt. n. stopuli
montium sūmitates difficiles hi
tes aditus ad quezum similitudiē
obscura & difficilia scopuli dicī sunt.
Et pro ea uerba que hic ponit arest⁹
maxime eligendum illius defecto.
est enim defectus maximus in reb⁹
planis dicere. Quod ille in locis no
paucis fecisse apte videtur.

IH super cū aliud sit eligere
hic ponit 3m̄ sententiam illius imp̄tis
reprehenditur hoc enim pene
nes ea uerba elligere & expetere/
que abeo interprete effuse & mollis
ter sūmuntur. Negant arestus
sic/ aliud est elligere/ aliud expetere/
sz ea uerba iste ita effundit ut pro
uerbo expetere eligere dixit expe
tere aut nichil dicit. igitur cum
errasse non est dubium. In hac
actione arestus procedit sic. ꝓ
probat maiorem/ 2o ponit minorē.
ibi ea iste. dicit 3o cum aliud sit
eligere/ aliud expetere hoc ꝯclusi
onem probat p̄dicens q̄m in eligēdo
consultacionem & deliberationem p̄mit
timus/ non aut̄ in expetendo. Prez

-Item expetimus semper bonū / e ligimus autē non miq̃m · t alijs nunq̃ nullum · Certiam subdit probationem dicens · q̃z aristoteles accurate diffinit · tm loquendo plū mū caueat · Intelligē in lingua greca / ¶ Itaq̃ aristoteles aliam ponit differentiam electionis aliam expetēdi · & in loquendo maxime caueat ne vnū pro alio ponat · q̃ ea verba non ofunditur · Quartam probationē subdit dicens · itaq̃ & hinc distinctionem tantillam non minori cura q̃m aristoteles sequitur · t illorum verborum distinctionem caute & prudenter secuntur · et subdit ea verba · s· eligere · expetere · in quibus ad claritatem & vim doctrine plurimū refert · t· differt iste interpres · ita ofundit ut pro verbo expetere eligere dicat / expetere autem minime dicat · quo facto · tota pene · t fere ne · t fere doctrina ofunditur · ¶ Quod vero dicit minime ad claritatem & vim doctrine · quid est ut magis illum errasse ostendat · ¶ Item aduertendū q̃ ista hec lectio habet per mendositatem habeat parte exclusiue expetere usq̃ ad illam exclusiue ea iste verba · ¶ Itaq̃ omnibus illis quatuor rōnes interponit · si enim vnū optime legatur · sic ordinanda est · Insuper cum aliud sit eligere aliud expetere · ea iste verba minime ad claritatem & vim doctrine plurimū refert ita ofundit ut pro verbo expetere eligere dicat / expetere autem minime dicat · quo facto · tota pene doctrina ofunditur · aliud minime eligere / aliud expetere · quia in eligendo ostitutiones & deliberationes mutamus / non in expetendo & c̄ //

¶ Quodiam · Hic ponit q̃stiū illius enim · t procedit dubitando / dicēs quid dicam de extremis & mediis · in quibus aristoteles inuitus virtutes & vicia collocauit · singulari sententia mirus est · q̃ dicat nisi mala sint que dici possent · et hoc est hī institutum · Itaq̃ est autem ipsa positum q̃ illius interpretis sint infima extrema · t media · q̃ vero dicit in pugnibus virtutes quia collocauit · Intelligē virtutes sub mediis omnes / quia nō sub extremis · ¶ Per hoc plurimum errorem euitare · est enim plus in maximo error in sententia de moribus circa media & extrema errare ¶ Quamhic hiemus · hic ondit ipō s· q̃ illic circa media & extrema plurimum erramus · t elegit sic interpretem relinquere media & extrema sic intacta · nigrum / aut ea latine magis & pure expremere est grauiter errā · sic hoc modo facit ille interpres · igit grauiter errauit · a certus solum ponit hunc nōnullis minorem dicens quam hic hiemus · rudis · t valde hiemus & valde rudis pauca possum de his · t pauca in latinū queunt · t hec ipa hiems · t magna reliqua ut sunt nigrum amittit · taliter ut qui illam legunt nichil plus adhibuisse putant quam si nichil legissent · quod vitio temporis penes nos nouos fieri videmus ¶ Quod vō dixit hiemis · deū est autem in eo q̃ ille non pot adhibi obiecta q̃stiō respondere · Itaq̃ hiemis dictus est q̃ arma non habet quibus se defendat ¶ Rudis vero pro tanto dicitur q̃ non solum hiue

ardus/ uerum implamus ut ex
dictis pz ermuenit. ¶ Preterea ad
uentum oppo. hic ponit quintum &
ultimum ernini illius interpus
· 7 primo premittit illius dictum· 2o
ondit illud ee erratum· 3o ibi qd est
· dicit primo preterea cum mi la
tum appetent uentum oppositum ui
cium quod accidit plurib deo ee
sic quia immutabile sit· Iste mo
res nullam mutationem· ¶ Hoc est
itaq; illius dictum· scz uicium
malicia mutatur· Quod erranti
ee hic probare intendimus· qd est
tum· hic ondit illud ee erratum·
quod sic probat· Illud dm ee erratum
quod est insufficiens insolutum &
insufficiens· sz tale est hoc· igit
erratum· ¶ Imo rebus abutemur
solum ponimus humor· cum mix
quo· s· dictum est tamen inepte
i· mixtum· tum insolutum· i· no
solutum apud nros probatos in
lingua latina· Cum certe unus in
probicatus nomen· s· iniustitie· so
lus enim iniustus dicitur iniquus
& malitiosus/ cuius hic est iniqui
tatis ac malicia· ¶ Itaq; malicia
pe non est nome uiciositatis um
uerse· i· tocio autem omnis uicios
tatis· Intemperantia· i· prodigalitas
alteri inimici nunq; sunt/ non tame
appte malicie nominant· ¶ Sut
tamen non nulli doctrinis hisin
nis· fuerunt qui eos dicendo uerum
dicta presertim hoc· e non ee ma
gne efficacie· tum quia nomina
sunt rebus ad placitum posita
& hac ratione dicebat pro nostra
uoluntate nomina rebus quo
dam possumus· Cum aliquando
nobis ostet dze· Denominabo no
est disputandum· ¶ Sed hoc si
ostenderemus sic absolute· sm ea ut
iam dictabatur sequitur fingendo
tia· dicamus igitur quaecumq; di
cta sunt efficacia· 7 hoc ultimum
ultimam aequa est· sermo e
satis efficax· ¶ Ad illud obiecti
dicimus/ ad primum q nomina
sunt ad placitum/ non quoruncq;
sed primorum instituentium/ aut
eorum hunioz usum primo ve
nerunt· non tamen posteroz/
qui abstringuntur nominibus pri
mis priorum usum ea lingua pro
torum· Satium ad hoc nichil di
ffert talem linguam ee latinam/
gregam/ aut cum nos aliam· est
itaq; de nominibus ostendie ve
ra probatis sic & legibus/ imprimis
2um precepto aristotelis antiqm
pomentem nichil differt sic uel a
liter opetur· postquam tamen sic
poiat· secundum eas uiuere uisum
est· quum nos facere est iniquum
& pravum· ¶ Igit nos quoq; ad
uersus eos sic dicimus/ legem ee
ad placitum· igitur erit nobis
facultas leges/ aut quemcunq;
eas pro uoluntate nra mutare·
Quod si uerum foret quid aliud ee
quam totam fere humanam uitam
subuertere· Eoq; modo posset
argui a singulis rebus ostendie
hominiq; solum institutione
finmatis· ¶ Ad aliud dicimus
q illud dem uerum ee quam ad
res ipas pertinendas· non tamen
primum differt hec aut illa pro
fere

nomina 7 uulgus

noia : eaam idem significancia q̄m tum ad hominū mores · est enim lxx plus quam magni festimāc tes infinitas quas si p hec p feras noia : erit verisimile / ac hebraicale · si vero p alia / turpe erit / ac fedum · et hec non magis est in lingua latina q̄m insipiencia / gallica / aut italica · cum tamen quemquam exempla que in instrumenta lingua sumpta memoria minime · eo hec utraq; fundamento tres actiones nunc tamen oratoris figet / tribus / mediocribus / attenuata · tantum igitur differt pre hec / aut alia noia veritatem expromere · quantum differt interpretem et turpe · aut inter literale et sedum · sunt quidem in omni lingua ea noia verisima / factitia / atq; ingenua que apud bonos ingenuos sunt usitata turpia vero atq; sordida ei sunt que apud sordidos / turpesq; homines frequentantur · patet igitur ex his q̄ ab illo interprete utrisq; oppositum noiandum sint verisimum / non autem malicia · tum quia malicia est nomen huius tantum et non bonitatis improbitatis · est cum nomen in pastore / aut mesquitatis · non etiam quia inest idem significaret quod verisimum · sunt tu dicendum verisimum et non malicia · cum illud apud latinos p latino sit usitatum / hec vero nequaquam ¶ patet eciam ex his que diximus solutio illa unum cauillationum · sunt tu eundem tem magis infra ap te intendimus ubi de ornamentis orationis aliquid tangemus

¶ Restat igitur infinitus penes his est ultima pars arctum ac finitum tribus eis; prefationibus ultimo tangam · est itaq; pars hec argumentationis exclusio / sine conplexio · in qua licet novem / si subeadem forma arctum colligas breuiter partes sue argumentationis · concludit id quod a principio demonstrandum proposuit · dicens ego igitur illatio tenetur hic illud igitur infinitus pene idest fere ultimo idest simplicius certius p motus idest valde motus / in hec in dictis aristotelis / in dictis q; nobis ac lingua nostra / et hec dictum p exorcizem interpretationis idem cum p diuisa ubi est dicte nobis ac lingua nostra arbitrarie idest exercitatem / aut fiduciarem · cum suauitatem hos libros quantum ad electionem qq̄sitionem / ac disputationem que suauitas magnitudo finis nam dominus est · noia inutilia idest in effa · tres obscuritas · arctum latex fractum idest tanc plenam videtur ¶ ponit hic arctum · in quos precedens se ht ut causa ad sequens · infinitus enim nominis causa est obscuritatis · obscuritas quoq; arctum latex fractum reddit · hinc enumeratis · concludit arctum dictis lucem sumpsi nonne traductionis · qua traductione ut certa omnium illud me assecutum puto ut hos libros salutet aristotelis et nitor q; mit p nud idest primo latinos fractum · quod a principio p posuit · cum dicebat aristotelis et nitor q; libros fuit latinos nup nuper · itaq; pius ut ab arctum de nostratum est no latinum

sed magis effecti breuitatē. nūc autem alcoranū hōc libro latine traductū habemus. et in hōc claudi tur methrica liber ad eum prefi cio. ·i·

Occasione tri predicamen
dūas hic mouebimus qstiones. quaz occasio p hoc
materia ut puto erit manifesta
tius. occurrit igitur primo ad
grammaticā facere tota ex hoīm
usu. an in aliqua parte sit
naturalis. et faciamq hic breue
de vniuersa grammatica. sine illa
sit in latina sine in greca sine
in gallica italica aut hispani
ca lingua. utraq; erit qstio de vni
uersa grammatica. Et arguitur
primo q tota sit ex hominū usu
apud diuersos diuersa sunt non
ex natura sed ex hominū usu
ortum habent. grammatica ve
apud nationes diuersas diuersa
igitur erit tota ex hominū usu
nihil ipsa erit ex natura. Propo si
tō prima scribitur ad eo. in cō libel
lo quem de tribus dimensionē edi
dit ubi aut que apud diuersos di
uersa sunt non ex natura sed ex
hominū usu originem habere. pro
sitō vero 2ª est nota fere omnib⁹
alia enim greca grammatica
altera nō latina quantum
ad tres vocabula eorūq; accidē
tia. ab hoc quoq; et inter se diuer
se hebraica arabica chaldaica
italica hispanica aliaq; plurime
grammatice. Tertio principium argu
itur quia que apud diuersos hoīes
eadem in mutata permanent
sunt naturalia. sed grammatica
saltem pro aliqua parte ē hmōi
. erit igitur pro ea saltem parte
naturalis. et pro sito prima commu
nis duarum diuersarum est plurī. et se
cundi Aristotelis iuxta ethicoz
pro sitō vero 2ª fiet manifesta.
Siquidem q; traducitur in diuersa
materia p linguas diuersis in
diuersis. sunt enim multa mutata
nomina casibus. uerbi modi
ac tempora. non mille exemplis
nec. hec omnia apud linguas di
uersas videntur eadem immutata
tota p manere. apud omnes fere
linguas sunt nomina casibus. uer
bum modi ac tempora. construc
tiones etiam aliquae eedem. ad
hanc questionem dicimq non
posse dici nec patere vniuersam gra
maticam saltem pro aliqua par
te naturalem. plurimum vero ex
hominum usu originem habuisse
que manifesta fient si ea accepta
fuerint fundamenta que in obiectis
memorauimus. quoz alterum alte
rius. aliud vero Aristotelis scripta
fuisse docebimus erit itaq; primum
quod apud diuersos diuersa sunt nō
ex natura sed ex hominum usu ori
ginem habere. Aliud autem erat
quod apud diuersas linguas eadem
in mutata permanet sunt
non ex hominum usu sed naturalia
. sit quidem ex his magistrum
q; vniuersa grammatica plurī
mum et fere tota sit ex hominum
usu. sed naturalia. sit quidem
ex his pro aliqua vero parte quā
parua sit naturalis. est igitur
grammatica ex hominum usu
ut sic dictum positiua quātum
ad nomina verba declinatiō
nes. et uerbi coniugationes

· ac plurimū oīonum ǫstruto
nec · cautusq; prosequam · nec
te etiam sēptuā orthographiam
· atq; rez tractabilez tractum / am
plissimamq; diffinitatem · hec q;
apud natōnes diffisas hōnum
non eadem / sed fere tota diffa si
mit · ex hoz profecto diffinita
te linguaz diffinitas originem
habuit · p hec enim una aba
bia diffisa efficitur lingua q; alīq;
pro rebus nonnullis vtitur alias q;
eozdem hz inflexiones · distin
ctos etiam modos proferendi atq;
scribendi · nec modum eundem hz
vnam cum alia scandi dictionē
· sunt omnia hec manifesta / q
cumq; lingua vna ab alia se
paretur ¶ patet igitur ex hijs
q; omnis grammatica plurimum
et fere tota sit non ex natura / sed
ex hominū vsu · atq; eoz libri
¶ sunt tri aliqua puncta q; apud
omnes homines nationes hominū
eozq; linguas eadem atq; im
mutata p manent · linguā siqui
mod aliquo notum cuius vis
z modi / atq; eozq; tēpora etiam
aliquē partium constructiones
· orationis etiam septem / aut octo
partium diffinitas · hec omnia in
aliquo considerata apud vniuersos
hominēs eadem in mutata per
manent · et dixi mod aliquo q;
nam illa non omni mod constitu
ta sunt naturalia · est quidē
ex natura apud omnes linguas
eadem p manentes notia cuius
libet · cē vo sēs / plures / aut pau
ciores est ex libito vsus ¶ cuius
libet mōdi et ipza libez natura
le est · cum hec apud omnes in
distincte teneant · cē libro plu
za ut pauciora fiunt ex libito

¶ constructiones etiam q;
dam ubiq; pmanent · cuiusmodi
nomē et verbum in numero et ip
sa q;entie et verbum simplex
/ nomē q; predicatiue / plurimū adiectiz
et sibi consequentiam libere in
genere / casu et numero pendere
naturale · cum hec et ubiq; re
tentatum ¶ relatiz quaq; cum ante
cedente in genere et numero cōuen
ire nō ex omnibus unum tenet · omnis
etiam lingua hz oīonis partes
diffisas sparas sparas diffisas
omnis enim lingua tanquam di
fisis vtitur nomē pro nomine / verbo /
participio / coniunctione / propo
sitione / aduerbio / interiectione · hec o
mia apud omnes linguas natā
liter distinguunt · licet aliquibus
nō omnibus distinctis vocibus sint ap
pellata · sin autem vocum impo
sitio sue institutio infinita sint
q; voces ex natura fluunt · quo
autem modo ulla fiant nescimus
· omnes quidem fere homines fingunt
sentiunt / atq; intelligunt / nec lo
qui atq; formant · quo autē ad fi
nitum solum sapientum est cognos
cere · at p hec vnumquodq; abellina secer
nitur · hec sane quidem sentiunt q;
autem modi modi sentiant nec
sciunt nec scire possunt · nec
minus de rebus ipsarum naturis
· omnia quidem fere est ut mul
ti aliquē ipsarum naturā loqua
lium vocant · orationeq; fingere
· hoz tri puncta / ac partes dis
cere cognoscere cōe solum qm
p multa vide / pariter et metri
cere · dicamus igitur q; omnes
homines oīonis partibus distin
ctis vtunt p pauca tri sunt q;
hunc distinctius cognouerunt ge

neta quar nonnunq masculi
na et femenina quantum ad
ungualia sexum distinctum/ ac
nobis notum teneat sunt expri
me nature · omes enim lingue
hec tenet ut mares masculinis
notis ñiungent ¶ noia plurium
cor enim thema tenet ex solo
usu quod tenes fit
plus quod lingua thema apud di
uersos diuersa fiunt · sunt enim
plura alterius thematis apud lin
guas diuersas · ut lapis pisces
caulis fumus apud latinos sint
apud hispanos vero femenina
· eorumq modi scitu grata et la
tina ut priscianus de aliquibus
dixit · sequar vero quo sepe
fecit deus et thema que sola no
uit tm nature · itaq; principium
annum noia masculoz ñalud
apud hispanos nactones sint
masculina / femininaq; bo fe
minina · aliox vero enarrans
species nonnulli non ex natu
re ex usu apud alios alia
fieri asserit cui de obiter nostri
temporis quidam refragantur
qui principium volentes enarra
re ¶ grammatice prima corripuit
finxerunt itaq; ne tertias species
nescio quales actiuas pas
siuas et neutras aquilas di
cunt virgilii nomen species
originem habuisse · ego vero hu
ius meum sum ut de his tertiis
longius non multum exer
cuerim · nosse enim quanta et
quam facile sit comprehendere
utor sapientia · propter eos tri
quos hic instruere proposui
mus ordinem si facile sit eos
reprehende · si enim ab eis q
tas tantum modo datis in
qua nulla e pessima passio
species · unde est q sit species fe
minei · item cum huic q ma
xime sunt actiua / omnis corpo
ris actionum principia · patere no
sunt eor noia masculina · ad
has et hmõi questiones contra
id quod mente capiunt medi
ta fingunt ad rationem di
cta · et si species alteri numeri
et species apud nos linguas
sunt eadem · unde est q nomi
na species ex illis species hys sunt
apud diuersas linguas no sint
eadem dicunt omes linguis
creasse preter latinam q sue
linguis sola ut ulor vbi cura
uit diligenter rem naturas
considerat ¶ et cum ceteras obscu
re hebraica et caldea prolu
tissimus linguis / ac de species
aqua latina plurimum origi
nem traxerit nuquis tamen
inuenimus non pauca noia
alterius species quam in latina
· usi minuunt nunc brachia
nisane pectere · et balbutiens
vbi uiter tupra / atq; nisi ra
ta effere / ut nec ubi / nec ibi
quid dicere velint satis inte
ligere queas · dicamus igitur
q latina grammatica at que ea
dem est naturalis solum quã
tum ad ea que eadem apud bre
uissimos inuenitata p manent·
quãtum vo ad ea q apud diuer
os diuersa fiunt non natura
lis sed usualis ab usu aquoq
inuenam originem trahentia
ppe est appellanda ¶ hinc hi
bis facile ad reliqua respon
de bitum cum in parte

aliqua vitatem de mō strant · quod
aperte vidēbitur si cui hic resu
mamus · erat igit̄ prima que apud
diuersos diuersi sumus non ex na
tura sed ex hominū vsu oriun
tem hinc gramatica vocā
pud natiōes diuersas diuersa est
· erit igitur tota ex hominum
vsu et nihil ipsi erit ex natu
ad hanc vocem posset negoti
gram · puniri enim in gelus
one toti quod impressis mis
quam fuerit applicitum cum
tur sequēta silogistica maior
extremis tās de minori sol si
concludenda ¶ potest aute dici
q minor propositio non in toto
sed in parte est · gramatica ei
ut diuinum apud nationes diuer
sas et eadem et diuersa est · con
stat quo est eadem et alte
ra · est etiam naturalis et vsua
lis · erat autem ad hoc propo
posita parte que apud diuersas
nationes eadem inuentaq per
manet sunt naturalia ¶ sed gram
matica saltem pro aliqua parte e
ius · erit igitur pro ea saltem par
te naturalis · ad hec dicimus q to
hec est necessaria vitatem demo
strans nobis fugere ostensum
huius vtiq; vigis q pro parte nos
tra concludit vtraq; premissa ve
ra et gra necessaria · patet igi
quid dicendum sit ad vnicū pro
vtraq; parte deductis · quid etiam
ad totam quēstionem ¶ si tu vi
um ex spectare hominū · sic di
stinguemus gramaticam consi de
zatur dissertiam · vno mō u
se et absolute alio mō pertu
lanter pro ut est hec aut illa
gramaticam · scilicet greca
latina caldea aut ebraica · primo
modo tota est naturalis · est enim
nobis natura primo datus pri
mo politus · sit vtiq; hō ex natu
vt primonem proferat · cuiuscun
to partes cum suis accidentibus
distinguat · nec non eas materiali
ter ordinem construat · hec tamen
exprime hijs verbis scribet gre
cis aut latinis non ex natura
· sed ex hominū vsu aut in toto
aut saltem aut in toto aut sal
tem pro maiori parte vulgatior
· est vtiq; de gramatica sic
de legibus · leges enim fiūt ceb
mūssale et absolutum ex natu
manatum · et cum primo se ve
nere · iuste agere · reprimere cibus
ac potum sumere ¶ prospexerunt
ad vtilitates ex quo ampliore fere
· hec et hijs naturales sunt le
ges ex ipsis natura apud hu
manos homines cadunt vim ha
bēs · hijs tū aut illis gentibus
suetudines ac statuta q nos ad
predicta inducē inducē in tedui
mus naturalia sed vsualia et po
sitiua ac ciuilia sunt · sic dicta
q non ex natā sed ex hominū vsu
ac ciuili positione nata sunt · di
cimus igitur q sicut ieo conside
zata non pro ut est hec aut illa
sed in se et absolute est naturalis
· pro ut ho est hec aut illa est ex
hominū institutione · sic p omnē
modum de gramatica predi
prendum censsēo ¶ nec tamē
hic est vsuozandum q hereti
pud diuersas nationes sit vsu
alis gramatica · puniri tū sint
qui hunc ad artem reducere
· in nostra quidem europa greca
tantummodo et latina hec scire
prosunt · certum · apud illas

soluto · ad eas vero quos hic mst
mere intendimus longe aliter res
pondebimus · et quoniam hec so
luto pendet ex dictis dubis mgstro
ne sequenti · id meum locum
differemus · et in hijs tractatio p
me questionis finem ac impiu
luter

Questio iio fit que pcedē
tium occasione accre
uit · quare apud vul
gus lingue mathis vsus et
quozdam iudicis studium erat
quam vsus / ac iudicio alioz · vt
exemplo ptia in latina lingua
quare pcas tullio fidem dabamus
quam alteri · ut dicamus noctes
solum audire / terentio solum es
se / aut thome de aquino · quoz
quilibz lingue latine nō parum
fuerit vsus · hec vo questio an
plissima est tangens fere vnius
sscuiusq; gentis eruditos · hic tamē
quantum ad propositum attinet
eam equalite intendimus · nec at
tinuerit vtra alteri ut preuse
rim videat · sic de aqua aque
pretulimus · pro tractatione vo hui
⁹ questionis illud maxime accipi
emus principium / ab aristotele in
loc non posse scripsum / et in
ethicis quidem ad eo expedi
tum · est vtiq; principium vide
mus et proderunt conclusiones
q̄ in opibilibz ille solo termino ē
mectrium mensura ac regula
qui optimus hō intellectum in
actibilibz quidem actuū optie
pro viribz recte iudicat / in fac
tibilibz vo ab solum qui recte ar
tem pfecte nouerit · quod exē
plo corporis optime sanitatis
illustrari fiet · membris enim ac
partibz ceteris vtrius duos sedo
humano corpori necessarijs · in
scriptis quaq; qui dulcia / qui a
mara / quique inter hec medi fie
erunt non aliud corp̄ quam op
time sanum recte iudicare · utiq; q̄
hui hec corpa iudicio ē · talia si
bi tales sint huius et ceteris en
cia · quod de ceteris corporibus
quisquam predicare poterit iudi
cauit enim homines male corpore
sani amara dulcia ē dulciaq;
amara / amara frigida calida fore
dixerunt / et non iniquam calida
frigida ¶ Vtilia nociua nociuaq;
vtilia putauerit forte quis ac cibis
ceteris q̄q; ceteri corpori necessarijs
iudicat vnusq; sibi q̄ ei prosint
aut nocere · dulciaq; ut amara
videantur · in hec fere omnes lapsi
huius similitudinem deprimit · este
nim plusquam manifestum
egroto non pauca prodesse / atq;
sibi fore vtilia / que tamē nisi et
absolute nec sana nec vtilia sint
· videmus etiam q̄ cibi et potus ali
q̄s huic q̄ nisi et absolute sani
sima et vtilia non parum no
cent egrotis · non latent vtiq;
huius illationes hic primo iudicat
hec amara / ut dulcia · nec sequi
dicit hec ē vtilia ut nociua sa
nitati · igitur sint vtilia ut no
cua sanitati · recte tri sequet
si hec dixerit corpori optie sanita
ti · hec vtiq; male se habet in acti
bilibz · illa enim ē dicenda hone
sta / aut inhoneste · pulcra
aut turpia que aliqui optime p
bitantis talia ē iudicauerint · ea
q̄ male est in factibilibz · q̄ enim
ab indoctis / bene ē edificata
aut curata · sine dubio sunt bene
constructa / aut curata q̄ prudē

manticā hō aūs ytā amjcā hec in
troducta fuere · est politicoz ctanō
bunm singulare dictum exquo
stra prope sōluēnt questiō · pnūt
cujus in sōlutōne cujadam ssti
nis fere simulis nostre questionj ·
de melodijs quidem est questio et
fere eadem cum nostra quare ma
gis quedam melodie a nobis sit
eligende ac spectande quedam ho
rum quam singules longe repellēde
Hanc questionem plūs ibi solucns
hec suū leonardi traductōnem pce
dēs / sed tum spectator sit duplex al
ter ingenuus et arte / alter vilis
et in arte exopificū horum qz luna · hos quaz actōnadendi sit
spectacula et certa ipna ad cessin
onem et quietem · vt cujus illoz
animē distorte sint a natura ha
bitudine · sic animoz et melo
duz sint distorsiones quedam ille
que sint vehementes et insuete
quam obrem literis prinittenda
est hijs qui de arte musica certa ut
intexatio ut ad hui⁹ sui spectatōe
tm ferē vtamur musice · hec sūt
plūs illa que nisi fallor nostra ple
ne soluit questionem · dictuq; ipi
rum plō sicut ille de musica · nob
de lingua quanq; q̄ ille verbis solum
ac modi loquendi sint eligendi
/ ac expectanda quib⁹ vtuntur verno in
genuus ac liber natā disciplinaq;
instructo · hinc animū exnatā /
rectaq; consuetudine non insuetum aut distortum / sed sanum et
rectum · ille autem verbis longe anos
tris ideonate sint pellende quasi v
ille vetula exostens reprehenderit
Ex hijs tria intelligimus · primo
q̄ in lingua quanq; his verbis ex
petere / aliaq; abdicare non tam ad
artem quam ad prudentiam pertinet
hec patet quoniam ad mores sic
de animis sic etiam de verbis · nō
parum differt / hinc aut illas profer
re · cum eaq; inque natā sint recte
insuetne / ac libere · alie vo insuete
te / ville / ac sinples / non nunquam
etiam turpissime Q̄ sequitur /
licet multa in hac re pugnent ·
tamen sūm plus vnq; vno alium
natura excedit non solum quātū
ad corpa · bum etiam quantum ad
animū · quod patet plurq; dixe
rit / ut enim illoz animē distorte
sint a natura le habitudine · sic animo
roz et melodiaz · dixerat etiam ille
idem expressius supino politiane
vbi inquit video · natā libere
natā sui corpore et animo exer
cere · licet corporum excellentia
nobis sit magnifesta animoz
vo astutia · utriq; illam videre / aut
sentire possunt / hanc vero intelli
gere / sentire aut nequaquam va
lemus · Q̄ sentit corpa optime si
mitatur de cibis / ac potu / corpa
sapientes recte iudicare non tam ex
consuetudine quam ex natā Q̄ sic
etiam et animū animantis et vo
ces recte expectē magis ex natā
quam exadventitia et consuetudine
esse videtur · sicut enim certa cibus
et fidem dimus / non pua rōnem
nobis aliquam de hui⁹ iudicio affe
rat / sed qua sumus ee tales nate
que errare non potest · sic etiam
et animus nature optime se hꝫ
in melodijs / ac verbis delegendis
· non cuius rōne sed natura ducti
hec adhibent / illa expectent Q̄ tybūtius
putrum adūgitur ex libro sex
to ethicoz traductum / q̄ vnq; ho
non solum ex consuetudine et
doctrina / sed etiam ex natura po
test alium in vna vtute exce

dro / ne alia quidem ab eo differe-
ut dicamus eum ad industriam et
prudentiam acti bellica ex na
tura maiorem vere habilitatē
acti pacinas vero expēdendi
vij vnjorem · eadēq; mad se
hit malyg · itaq; in lingua latia
vocēs ac modos laqudi dilige
marchy tullio natā cumctos ex
cessit · malyg quidem p̄fectibly
non negtam alios quos fam si
p eum rec Et hec mad vnjn
videtur comentator laudaverat
aristotelem ḡ dicta comento ibi
vbi cum alys ponens sit inquit
credebam eum q̄ iste homo fuit ze
stula in natā · et ē expletiz
quod natura intendit ad demostrā
dam vltam p̄fectionem humana
nam in natuis hec ille · non vi-
dent comentator absolute vltaz
p̄fectionem humanam · sed addi
dit in natis · itaq; aristoteles nul
homines vltam habuit p̄fectionē
in natuis vel dinostendis / no
tamen in eloquentia platonem
aut demostenem excessit Ex hiz
itaq; patet quare in verbo dilecti
dis / itaq; expēdendis magis vti
quam alij reddunt / exp̄ iudicium
modis laquendi stamq · hec ex sit
· qui talē vsum credimus recta
vocēs exp̄tendis iugemanq; vite
zam / tertiam / ac optimam habuisse
naturam Et hec tanta de questi
one dicta sint nunc illud expli
temq; argumentum quod in hiis
latum fuisse dissentiebatur · ignoz
rantiam quidam ignorantes quoties precep
to ex vsu traducta fuerit nec vlla
aliam vim habet preter eam que
ex vsu probatur ei commoditas
exhibuit dicunt deponentia vbi
actiua tertia coniugatio exacto vocem

actiuam hec ex vsu vt tonumd
vel naturale non satis intelligē
cium talia vbi non vere voces
actiuas · illud prosē adducentes aīs
et natā in nullo deficiunt · ex
hac principio non pauca inceptia ma
le inferunt · nobis vt hec est cura
ut ostendamus ḡ tam nutriam
deficiē aut p̄ expressum petere si
bimus vbi tales voces commodius
que in vsu probato non sunt · hec
autem ut puto cum satis martium
festum si hic duo principia memoriae
mq · primū sit illud maxime vnū
sale / atq; interfinitabile q̄ in omni
genere operibus illa quidem circa ge
nere / ac arte se habet que regule adhibit
· illa vero que regulam excedunt aut
regula deficiunt petunt · et hic
duo ab aristotele et alijs grecis ap̄
cuius assignant / scilicet p expres
sum et defectum · ut in genere cal
cei illi solum calcei recte se habet
qui pedi adequantur / sic q̄ nec ex
cedunt / nec deficiunt · qui vo ma
lores sunt p expressum petunt · q̄
autem minores p defectum · eode
q̄ mad se hic metris operibus ge
nerib Aliud hinc sumendum pon
timum · scilicet quod in melody
et verbis / ac modis laquēdi cuiscum
q̄ idoneatis metrum sive regula
prima est vsus vtor dicēdi / natu
zeq optime · ex hiis ut credo viaz
quid sequitur · itaq; ibi illaq; re
lem vsum excedit p expressum
petunt · illa quidem vbi aut no
minā que nimis sint quam illedi
dezit vsus p defectum petere
ducuntur · vbi igitur deponentia
recte se habent tum regule sint ade
quate · et si expressi regule defec
tq noctur pro ut verbis pō pa
ne auctoritatis placet · si vero

braut huius libri q̃ uere in usu
non sint · erit profecto ars ytriusq
tice in hac defectuosa · utraq; ple
na recta ac perfecta est ars p hec
q̃ nec maior nec minor usu pro
bato · patet igitur q̃ ytrum materia
ars in nullo necessario deficit · et
si tales uoces superfluas haberet q̃
tum in usum nostrum minime
tenerent · putaret peccessum
at per hec declarari quod hic dice
bat intendebamus ¶ et si aliqs
hic non fuerit uisor nature op
time · ad hec dicimus q̃ hec iampri
mo de facto non de iure · nec cum
hac disputare intendimus · licet
nichil interest · dum nobis con
cedatur ꝑ usum uisor tria huius
rem optimam naturam scientiam
ee mectrum ac bonum ethicam
¶ sed de hac alias · nunc de aliis
aristotele dictis explicandum ·

Quapud homines non parua
uirtutis libri alicuius oppo
sitionem attendentes usi
tatum uidemus in exordio quibus
dam premitte q̃ fultum ingredi
reliqua dicenda appetunt · nos ea
cum hos numquam tantos · quedam hi
strumenta communia antecedi
primo de libri titulo · 2o de theorice · 3o
de ipius materia · 4o de fine · 5to
de partibus quid eiusdem in eis con
tineatur ¶ 6o differentia inter pra
ticam et speculatiuam scientiam · 7mo
de philosophie partibus ¶ ad primum
breuiter sic dicimus aristotelis e
thicorum liber ad hic hominem ex
filium pertinet aut si nostros nobis
ut magis placeat · dicendum aristote
lis de moribus liber ad sicomachum
eius filium inscribit · aut si nostros
nominibus ut magis placeat · dicen
aristotelis de moribus liber ad sicho
machum eius filium inscribit · esse
autem ethice ethicos quod latine mos
· erit utique idem sidicamus liber
de moribus et liber ethicorum · hec
igitur libri tituli ¶ ad 2um dicimus
q̃ scia in hac libro tradita ut
expertis plurimum patebit scientie
sicut spes ipius supponitur ·
utique omnibus scia est optanda cum tam
quam spes supponitur moralis
et legalis · moralis uoque apud
omnifides hominibus eadem nuncupa
tata permanet aristotele libris
et eloquentie atque politice et pre
sertim in hijs ethicorum traditur
· legalis uo sicut alie quantitates a
lege tribuuntur legibus · sic insi
nita quedam mala est · quam de ea
insa aristoteles tripo usi quantitatis
legis latoribus ac iuriumatoribus le
gibus autem ut magistratibus · nemo
cuipiam quantitatem quamquam legis op
portune et utiles tradere potest · si
religionem quantitatis sitam / natu
amque scientis non satis cognoue
rit · pro terti expeditione dicimus
q̃ finis materia tulli scientiarum
artium ac scie materia ea est mag
omnibus artibus / et facultatibus que con
stituitur exparte essentie · omnium
omnibus omnibus scia recta animi per
turbationes uersetur presertim re
cta uoluptatem et dolorem quadri
pio 2o profundum retinquimus
· erit utique huius scie materie ani
mi perturbationes · et precipue

uoluptas et dolor. sicut igitur me
dicine materiam diuina corporis
morbos et uulnera. sic et anime
scie materiam dicunt. animi pe-
lutiones quas non pertulit ani
mi effrenatiores non nulli appel
lauerunt. nec tamen nitedimus
hic negare et animalem scientiam non
magnam extra exteriora uti
sed sic dictum est quia plurimum
extra interiora negotiatur. item
quia si aliquando ad externa diri
gat. id ad omnis intima ordinat
ex unis intelligitur similem sci
entiam ee actiuam non factiuam
. est enim de animi perturbatio
nibus que agibiles et non factibi
les sunt. factiones enim sui primi
nature nonnisi operationes in
exteriorem materiam transeuntes
actiones uo nuncupatum finitimi int
. erut utraq; animalis et agibilis;
Ad q'm dicitur q' finis primi in lo
co non paucis finis huius sic e
non cognito / sed optato. itaq; le
ne agere recte ac fini rectum be
nere est finis quem nitedit ca
nalis scientia. et quia ut aplo de
monstratum humana bonitas ci
ca ea / nec de bonis corporis ee po
test set tantum mala. animi bo
num. inde est q' hec scia nonn
nisi interiorem regulatam mite
dit. practicam scilicet tacio obedi
entie in que ut iam patebit sunt
animi partes. Ego huius patet quod
hec scia non speculatiua / sed practi
ca sit concludi. quod michi lo
co festo appetitum. Ad q'm dicit
q' huius codicis partes sunt due
in eo libri practicales continentur. in
primo de quiditate seu diffinitione
felicitatis consideratur. in 2o de bo
nis ingenii ac mediocritate. in 3o de
qualitatibus principiis uirtutis / scilicet
uoluntario et in uoluntario / electi
one et uoluntate. atq; de fortitu
dine et temperantia imperfecti tri
lata. in 4o de octo uirtutibus / scili
cet liberalitate. magnificentia
. magnanimitate et de iustitia q'
se habet ad eam sicut liberalitas ad
magnificentiam. de mansuetu
dine quoq; / uitate et de prudentia
inscicie simple de urbanitate / siue
comitate. Ultimo de tercia cuiusdam q'
mab aliquo laudabilis est in q'
uo de iniquitate de iustitia / eiusque
partibus. et in 6o de iniustitia intel
lectuum presertim de prudencia
. in 7o de continencia et incontinen
cia. pseudanaa et molicie. ac
ac de ferocia et imagine dispositio
. de uoluptate etiam corporali 8o de
amicicia eiusq; speciebus. in 9o de amo
nicie perturbatis. indecimo de
intellectus uoluptate ac quidit
que sit illa uita cuius optato sit ho
minis felicitas. hec igitur sunt
libri partes. Ad septimum dicitur
q' practice et speculatiue intellectus
uterq; coniunctim est. mab diffe
rentia. speculatiue enim propo
tantum practice uo uoluptatis
aut appetitus nitedit perfectionem
. et hinc est q' intellectus extre
sione fit practicus. per hoc enim q'
se extendit ad appetitum dirigi
dum practice efficitur. hec ih
se ut practice et speculatiua scia
. cum utraq; uirtus sit coniunctim
et speculatiua tamen solum intellec
tum magno est perficiendi

· pratica vero non tam intellectum
magis est quam appetitum
propter quem nata fiunt · unde
fin phm z de aia et z metha
pratica et speculativ sine differ
unt · est enim speculativa solum
propter scire quod est actus intel
lectus · pratica vo propter agere
aut opus appetitus et alias pu
tecias que ab appetitu mouet
cuposedunt ¶ ex hijs alia q
dam intellectuales · primo quad
sola speculativa ppe dicitur scia
aplia · pratica vero propriu pu
tencia quam scia aut plia no
nuncupatur · scia enim et plia
non optibus tantum quantum
cognitionis ppie puncipia dirunt
· potentia vo magis optibus qui
principium cognitionis notat · talis
quidem est pratica scia · cum cuz
eis cognitio ad operationem referat
¶ si a fine vo noiande sunt · quia
operativa quam cognitiua edifica
da · et sic magis potentia quam
scientia · et hoc causa fuerit ut
dicunt subplia non communica
tum fuisse pratica aplia mise
sto et vicesimo methe · ubi plura
dnusit solum intres scientias plis
sicam mathematicam theologiam
· sunt vo hec tres speculative ut
habes eisdem aristoteles demostrat
· itaq si scia et plia sitte sinatice
· ille tres solum cumt plie · sibi
nomen scie et plie extensio acti
piatur · non tantum speculatie · im
etiam oibus pratice scie ac plie di
cuntur · et hoc mad nos cum aris
totele scie noie et plie insequem
hy vtemur · ad septimum dicendu
est q plia sic late sumta utro
plio in locis dnisis colligitur pe
nuncia dnisione nispeculativam
et praticam scitur · speculatie ille
sunt partes plisice mathematice
theologie · et loquor hic de theolo
gia aplosophis tradita nisi ma
thaphisice · liber enim ille ab ipo
eodem plo de theologia nuncupat
· nostri vo theologie nomen nois
plisice aut methaphisice appella
tone communiauerunt · pratica vo
multo plures ut pactiones · p
mo in factibiles et agibiles sub
distinguitur · aut cotactiq magis
tractabiles et faciles · questionare il
le dicuntur que ad bene necessaria
adquirenda ab hoiby in vita sunt
· hec sunt arismy plis primo politi
ce · saluet agricultiua pastoralis
venatiua piscatiua methalica
ligniq nauisiua mercatiua capso
ria sine minuta tia fabriles · et
hec vltima continet species quam
plures · sub aquidem sunt fiene
stiua scie fabricia edificatiua sarto
ria fabrilis pistorica et vinitoria
liter tinctiua cantatiua artifices ·
et nepe prin plium omis practice
artes atq subalterne incepte sunt
questuarie fruiles nisime ac bi
les nisi quo in specie quedam quel
lonariozes sunt quam alie · sunt
enim eaz quedam pure naturales
ut agricultura pastoralis ve
natiua piscatiua · et hoc prin plium
pma est longe excellentior alie
sunt partim naturales et partim
artificiales ut sunt methalica
et ligniq nauisiua mensiua
et hijs meliores sunt pure na
turales · ceteze sunt pure arti

ficiales · et omia hec reflexiones sit
quam naturales quecunq; ille sint
et inter has artificiales fu sine
sint nimmulate · hec igitur sub
spes questionis ¶ cuius to due sit
partes scituet moralis inquia de
moribus ofiderantur et legislatiue legi
bus tractatur · liber quidem ethi⁹ in
quo de moribus agitur sub morali co
tinetur · de libris vero politi⁹ et
ecomicor disputatio est nonp
na sub quo membro omnes scie
continentur · ipsequidem ipi et
aristoteles dicta nobis intulerunt
difficultatem · cum enim · eccle
bros assumimus nec de legibus pla
ne tractare videmur nec de mora
lib⁹ · preterea aristoteles eos libros
non uiquam sub morali tractatu
reponere aliquos vo sint legislatiui
fine quidem ethicor continuā
a hinc libris ad librum pla
ne dicit se in co libro de legibus di
turum postq; in hac de moribus
tractauerit ¶ item in politicis ad
se de quibusdam dixisse in libro de
moribus · ubi apparet q; liber poli
tice non est de moribus ¶ necdum
tri libros in locis non paucis re
inuit quedam legis latoribus et
illis scie que de legibus tractat · ita
ut frequenter ab eo sit dictum q
dam non ad eum librum sed ad
legislatiuam pertinere · videtur igitur
ex hac parte q; liber ille non sub
legislatiua · sed potius sub morali
cōtineat · ¶ mihi quidem vide
tur q; hec · controuersia ex no
minibus legis latiue et moralis ex
tractatione nata fuerit · legislatiue

enim et etiam moralis vocabu
lum sumitur · uno modo legis
latiua dicitur illa ubi de ordine le
gibus aliquis istentis autem
tatis tractatur ¶ et hoc modo li
ber politicor aristotelis non
est legislatiuus · alio modo dicitur
legislatiua ubi de re publica et ei⁹
speciebus ac etiam de legum pru
dentia traditur communiter
et absolute · tali itaq; modo ut
agentes vniuersalis illa applica
ri possint et hoc modo sine dubio
liber politicor legislatiue et non
morales appellatur itaq; aris
totele nō nunquam legislatiua ea
quia de legibus aliquis de iniqua
te istentis tractatur · aliquando etiam
proemia que de legum prudentia
ac earum ordine in vniuersali consi
derat · nulla itaq; est in eo dicti
contradictio · cum aliquando modo
illo aliquando modo iste noie vtat
apud nostros tunc omnes fa
cultates visitatum est totam ari
stotelis de agibilibus plenam mora
lem dicere ¶ et omnibus quidem speru
latiue · ac earum opuscula non sin
gules sed universe ac libere sunt
· sole enim questiones aphoris
politicis semel ponere · et
hec quidem ingenue ¶ sed forte
ambiget quis de ymaginatiua inuen
tiua / et omni excitatiua · de quod
modum etiam utq; rhetorica
et dialectica sint quia plene pertinentes · de ymaginatiua quidem et
omni excitatiua dubium non est
sub earum fine plene contineri
· de aliis vo multa multoties sen
timus · et cor aliquis ipsius

intelligendo. nihil intelligunt
· mihi quidem videtur q̃ dialec
tica sub phia speculatiua ponet
· rhetorica vo et grammatica
sub ciuili · philosophia enim
cũ videatur non modo ut vita
tem cõmonstret eamq; demost
ret verum etiam vt demostra
di modum tradat · qui modus cq
pti eadem phia putantur ut
q̃ statuat · et preter hec sunt
grammatica et rhetorica est
altera vo · eloquentie cumq
ornate dicendi quoq; prudẽ et gra
matice z̃m rectorice ad verum
morũ non mediocrem artem
ueniat · sed de hijs satis nũc de
aliis dicamus.

Omnis res aetna · hucusq;
jam libri impressi
quos explicare propo
simus · quos ordine hic prosequ
mur · libros naturales principa
les duximus quos tractatos
habebimus · tractatos vo in capi
tula in presenti impressis quos
dicimus parua triplos · primus
itaq; liber ethicorum qui est de
quadrate finis seu de ultimo fe
licitatis q̃tuor quidem tractatus
habet · z̃us vero liber quem vocant vt pu
tamus 2us liber queritur vtrum p
disciplinam

¶ quarta vbi hic
ethicus sic determinans primus tracta
tus est prohemium huius tractatus
primi · z̃us de fine · 3us ibi
finis ultimus · 4us ibi
finis ultimus ostenditur quidem ne
cessaria ad propositi ostensionem
et quod nullus vel pauci pertes pau
ci finis beatitudo in hoc tractatu
· 5us vbi videtur autem · 6us vbi

quoq; vo finis · 7us ibi sed cum
q̃ vbi quod autem · 8us vbi in
quantum unusquisq; tunc perfecte
plus vocatur omnia humana
actus dictus actus et electus
nos ad finem aliquem ordi
nata propter quos intellectus con
siderandum · 9us vbi vocatum
in disputatione alfonsina
quod apud latinos referri di
citur apud grecos appetere ma
gis vsitatum est · tractus apud
grecos tot appetunt finem
apud nostros vo magis refer
ri aut ordinari dicimus · 10us
ad intellectum vnus pisi nõ
videtur fieri ¶ dicatur ibi
primo omnis actus et doctrina
operatio sive scientia quecumq;
omnis · et omnis doctrina sci
licet speculativa triplicatur est
physica mathematica aut the
ologia · simpliciter autem actus scien
licet exteriores operationes et
electus hec est voluptuose opera
tio inter vinum qualitatem ap
petere videmur · est autem vinum qd
dam referre videmur · vinum
aut illud quod predicta re
ferunt et tam sunt nisi sive
ordinatus ut primum patet · est
vinum quale ¶ hoc est finalis
finis supra felicitatis opti
mum ac summum bonum · hec expli
dem scripsit · est tractus · vltimo
telos intento quoniam quae
meum tabuly quod dixisse vi
dentur in finem · ipsi cum
tatis ordinant · aut esse
dicimus · quod nos grecos

p illud ūbum appetunt exp
sserit ¶ Sequitur illa pte q̄ ppr
hanc inqua ex hijs desēptōe
abadyis ductum de summo bono
approbat / dicens quippe hic
ostenderunt scilicet endoxy
et sui sequaces summū bonū
humanum cē ponūa appetu
ri · idest inquod omīa referū
tur · si quidem ita est ponūa
mentitate existentia in bono
quodam referuntur ut dic
bat pmo loco · necessario illud
erit summū bonum inquod omīa
alia cuncta bona referuntur
q̄ro loco apto in placebat
· sequi autem videtur p hec qđ
vsum cē potest inquod omīa or
dinentur nisi summū fuerit bo
num · quod hic protendum in
fra te inquirtur ¶ Alliqui cauy
llatores querunt hic quo nīla
pdes / et singula cuncta bonū
unt summū bonū appetunt ¶
dubitant etiam aliqui qui phy
hic vellit omīa artes / artifi
nas / acta / et electiones in bo
num bonum eidem ordinari
/ aut bnm quoq; malum · pro
solutione pmi aliqui de nostris
addunt hic multa p ardua q̄
dem ac difficilia tam ex phia
quam ex theologia trahentia
· supflua tamen ac m vtilia
modernē impertinua ac pter
nocua · In ut nīla quidem va
dunt ex cestultis in sanos fa
ctum · ¶ Archimo xo hmoy tresen
tens vitatem / in epistola ad
hymonem medicum ad illud
sic respōdet / potest ne cē quic
quam insulsius ac puerili
quam tum aristoteles de bono
loquitur humano · ad lapides et
hmoy insensa cauillationem trā
ducē · quod quis faciat lapidem
plane / insensatusq; qđ est · hec
ille · significant itaq; aristoteles
vbique inter bona humana v
num est summū inquod omīa alia
humana bona tanquam in finē
referuntur · cuiq; etiā hmoi
affert · quod autem hic non inte
dat de summo bono inquod cuncta bo
na vniuersi tanquam in finem re
feruntur multifariam patet ·
pmo ex libris maiorū moraliū
vbi inquit · non de simplicitez hu
ius dicendum est nobis sed de bono
quod ad nos · non enim querimus
de bono · nam de illo alia tracta
tus cuiusq; considerato cēt de bono ipsi
humano dicendum est · hec ibi ·
patet etiam hec quoniam esset plus
q̄ stultum impetum id bonum
propter quod post inquam prose
quitur · imo id bonum a platone
positum apto hic non recipiē
· ibi enim illam replendo oppi
nionem sic inquit / si enim bonū
quoddam est quod communē de omī
bus dicitur bonū aut separabile a
liquid posse · clarum est id non cē ta
le quod ab homine agi ut possi
dri queat · nunc autem tale aliq̄
querimus · hec phy · dicentes impu
tato propositum bonū quod ab hu
manis vtimur et possidetur · hoc est
itaq; bonum quod in sequenti ca
pitulo audit cuilem scientiam
intendere ¶ Item quod hic phy
hic summū bonū dixerit humā
num et non aliud est plusquā
manifestum sicut literam respi
cienti in fine pro se ipm vbi trac
tato sic inquit · quoniam xo

vt pre dixim̄ omīs cōgnitio atq; ellectio bonum quodam affectant · videamus quid est id (quod tam lem dicimus affectare) et quod om̄ um attribuimus supremum est bonum · hec phy ecte testimoni um appetissimum · duo quidem possunt hic phy que nostrum ap tissime audit propositum · primo dicat omnem cognitionem atq; el lectionem bonum quodam affec tare ut pre dixit · nusquam tñ hic dixit nisi in principio libri z loco dixit id bonum autem in tegre quod bonum in capitu lo z aplius demōstrauit ee bo nora finium · ex hijs itaq; pa ri quis mepte vel ut plus est magistrum aristotelem finem bonum non vnquam sed humanum solum proposuisse ex his quasi patet solutio ad id quod lo co z abalijs queritur finis enim hunt phi sententiam pa tet q illud vnum et idem bonum quod tamlis scia intendit est bonum inquid omīs artes / atq; ac tus hec / acta et ellectiones vltio z affectamus ex his etiam patet eos mepte qui petunt quo plus opponunt omīs artib / omībz doctrina simpliciter autem actus et ellectio · quare non addidit clementia / z lemētata / atq; stellas / et celos bo num quodam appetere ad hec di cimus q phs solum proponunt humana in bonum quodam referri dequo hic solum tractat z intendit · sed de hijs alterius tractatus autem · hec est z pars hu capitulo inquia phs premittit finium differentiam · dicens b. atus autem inter fines differe

rentia quedam · alij namq; fines sunt operationes / alij preter eas aliqua · idest aliquae res operis q sunt preter eas operationes idest abeis distincte tanquam poste rius apti · et effectu actus sa ad cuius euidentiam considerandum q operationum quedam manent in ipsis agente ut intelligere vele / et sen tire · alie in exteriorem materi am tendunt · et hec distinctio fit · quedam enim exteriorem materiam non transmutant sed eam assumunt solum ad vsum ut cum aliquis assumit citha ram ad citharizandum · calce lum ad calcandum · equum ad equitandum · arma ad pugnā dum · alie vo sunt que materiam ad aliquam formam tendunt · vt fit in fictia q ferrum transmutat ad formam ferri · et edificatoria lapides et ligna ad formam domus · prime quidem operationes et z fines ee possunt · z he operationes sunt que non ipse · sed res ipsarum acti fines erunt · et que manent manentes no nis methaf actiones sunt dicte · q vo transeunt fictiones · hec tri plex differentia litterule patu te ne loquendo abaristotele tene tur · est enim apud eum fictio tatum vnius operationes actio nes nominat · quoz vo fines hec est z pars cui inquia premittit finium comparationem dicens sed in his scilicet operationibus potiora idest melora sunt opa idest res operate · intelligere quam operationes · quoz idest quaz

opationum fines sint aliqui pti
actiones idest duissi aut distincti ab
opationibus ¶ Et est hic aduertendum
q̄ in tre factis vt in cultu est quedā
opatio precedit cultum scilicet
factio ipsig. et hec opatio cultu
bus est melior cum sit eoꝝ finis
. alia vo est opatio q̄ sequitur tre
factum ut vsus cultui cultum
sequitur et hec talis opatio prior
est quam tre facta. cum ad eam
tanquam ad finem tre facta
ordinentur. utraq; aristoteles hic
loquitur de opationibus que tre
factis precedunt non autem
de his que sequuntur ¶ Sed cum
multi hic est quatrum quod hic
premittit inquo audit duissa in
fines duissos ordinari. et aut sed
cum multi idest duissi. si stricte
aut spe sint acti actus et scientie
fit idest sequitur eorum ut multi
idest duissi sint fines. stricte
scilicet aut spe. quod exemplo
illustrum facientes. inquit sunt
utraq; duissi finis. nam medicine
finitate est finis. nauigatiue
idest actiue factiue nauis nauigi
um idest nauis est finis. tri
bunitiue vo idest actiue militandi ve
storia est finis. economice vo idest
scientie dispensatiue duo dumtaxat sunt
fines. et loquitur hic phs non
ffam sed multoꝝ opinionem
qui putant economicam eo quod
tutriam ¶ Cuius tri oppionem re
probat inquio politice. ubi
audit economicam non esse finem
. nec ad eam pertinere diuiti
as comparare et adquirere sed eas
adquisitas prudenter dispensa
re. ¶ Aduertendum est etiam hic
q̄ artium et scientiarum nomina
plurimum sunt hic ea vocabu
la in nostris declinationibus transfor
mata. quod fit quia nos eas latinis no
minibus nominare volumus. tamen
plura non sciunt. plus nomen
res cum aliquo adiungitur scias ac
cidunt. ut res rustica. respublica
. res familiaris. res militaris
. utraq; res militaris nobis significat
scientiam siue artem militandi.
Item aduertendum est q̄ inter duissos
et sunt fines duissi inquos tamen
tanquam in pposito immediate tre
ferunt. omnium tamen est vnus
supremus finis inquem (ut aristotiles
ibi pius ostendit et in fine prohibendum
reliquerat) omnissa ordinantur
¶ Quot autem sunt. hic ꝑmittit
quatum. inquo scilicet aduertendum
ordinem tangit. dicit igitur quot
autem idest quecumq; scie sunt
huius idest tales scilicet in fines
duissos ordinate. consistunt sub
una aliqua vtute. scilicet militari
scientia. quasi dicat pre facte scie
sic se ad inuicem habent q̄ vna sub
alia ordinatur. quem ad modum
arbi frenoꝝ facienda et alie omnes
artes q̄ ad fabricam equi
pertinent ut sellefactiua. et frenipanti
catiua sub equestri consistunt. hec
est equestre sequunt at p hec ad ea
dem ordinantur equestris vo et
omnes bellice artes idest artes belli
ce atiens ut fundibularia et sa
gittaria sub militari consistunt
Et eodem mod alie artes subalias
assistunt. quasi dicat sicut est de
his inquibus exempla possumus
. sicut in alijs se habent scientijs et
artibus. utraq; de fine in finem

quousq; ad finem ultimum p
veniat nisi gradibus atq; predi
dis mediis · et ita p equestre
intelligit autem q dicit equos
innate et eos ad bellum rei mi
litaria aptos tradere insistere bo
nistotelis intelligit non solum
eos qui equites · Unum eorum
pedites multum adiuvante pro
pulsandi pugnant · utq; in no
stro hispanico idiomate pro mi
lite pedestri vocabulum non habemus ·
Quamvis autem · dicat sextus
pars nupta oidit talem inter
fines ee ordinem qualem nic
scribit ficinus · dicit igitur mul
tis aut saltem pluribus finibus tri
nos esse scilicet que sunt magis
principes principales principes id
est magis principales aut prin
cipantes et est dicere magis excel
lentes simul inferioribus finibus
sunt anteponendi id est preferre
endi · ergo rei causa est iam
prosequimur id est prosequimur
istos scilicet inferiores fines ob
eam illorum scilicet dignitatem et
excellentiam superiorum finium ·
est utq; aristotelis sententiaq;
ad reliqua dicenda nos modi
cum faciat ut sint scia una ad
aliam se habens · sic ergo finis et bo
num ad finem et bonum alterius
et quia posset nobis dubium venire
an finem excellentiorem ee
optionem nil rem optatam a
liquid differat · utq; dubitaret
aliquis an finis ille qui est ex
cellentior ee videat optio an
res optata · ad hec respondet
primo ibi Quod autem refert
dicens nihil refert id est dif
fert · ad hec ut unus finis sit a
liis excellentior unum optionis
ut fines sunt actuum id est
tot nil factor est quidem enim
sic · sustentamina enim proad
ictio possint · nil preter ipsis
aliud quoddam id est ab ipsis a
liud quoddam · et hec exemplo
ostendens aut puta in duobus
in his rebus si appellantur scil
· ut fit nos facta cuius finis be
nes optata scilicet fit navis ap
tus sub equestri cuius finis est
optatus scilicet exercitatum et
supponitur medicina cuius finis
est res facta scilicet sanitas ·
patet igitur ut ipse inferioribus fi
nibus potest ee et res optata et ap
tatio · Quod autem et forte melius
· est quidem apud plures usitatum
tum scilicet et antea atq; vulgatum
humana acta nominare
· est igitur aristotelis intentio
ut fines ee optationes aut res o
ptatas nihil differre ad hec ut sint
humani · utq; tam optationes
quam res optate ee possint in
differenter fines humani id est
humanas res et hoc est quod
dicit Utrum optationes ipse fines
sunt actuum id est res humanas
Quod autem preter ipsis optationes
aliud quoddam scilicet res optatas
nihil refert id est nihil differt
· intelligit quantum ad hoc ut
sint fines humani quemad
modum appetitus in his rebus
humanis que dicuntur scilicet
unquibus fines aliqui sunt
optationes · ut in equestre

et repletiua · aliquid ex finib⁹ ei⁹ opte · ut medicina et manducatiua · Et illa quidē dicto vtiū non intrinsece sed extrinsece terminatur:

Sequitur aristoteles ¶ est ergo ex⁹ inquo phs hic suppositio tria demonstrat · primo q̄ aristotelium sit aliquis finis supremus et optimus · 2° q̄ huius finis causa cetera omnia sint hominū necessaria · 3° q̄ ad ipsum finem omnia tendant et tale finē terminetur · 3ª ibi videtur profecto ergo · impossibile quidē puto vtrumlibet predictorum si detur dicens si detur aliquis finis aristotelium finis quissquam est · qui p̄ se ipm̄ velimus alia vo propter illum · 2ª nec omnia propter aliud optamus · 3ª assumptum hic nec pro et et non · ut dicit et ex est sic q̄ non omnia propter aliud optamus · 2ª quasi dicat fatendum est esse aliquem finem quem propter se ipm̄ velimus alia vo propter illum · et fatendum est etiam q̄ non omnia propter aliud optamus · nam sic idest si omnia propter aliud optaremus in infinitum et pro tanto sequeretur inanis et stulta resultaret cupiditas · quod dicit aristotelium primo dixerit · nulla igitur res humana et scias opiniones et electiones artes vniuersa humana consueuerunt arbitria nominare · illa enim in quibus media finem propter aliud fieri sunt q̄ propter finem ipsum recedit secundum · 2° ex inferat tertium · si enim pro infinitis finibus esset infinita · cum id humanum desiderium quod in finem propter se potest · et ex hoc 3m̄ inferatur · si enim cupiditas esset humana non prudenter nec sapienter esset ordinata · at q̄ hoc sine dubio stulta fieret · quod a recta natura sui primo recedit nequaquam dicet potest · ne igitur cupiditas vltimum finis nobis humanis inseratur fit humana atque stulta · dundy est vltimus finis · aequo primo infine concludit magnum festum id est summum bonum et optimum · q̄ hoc enim q̄ est vltimus est finis et optimus at q̄ hoc optimum dicatur ¶ potest etiam ille textus aliter legi · illa enim dicto si impossibile pro sibi potest tenui pro qua · et tunc erit sensus quia si aristotelium idest recta humana natura finis quissquam est quem propter se ipm̄ velimus alia vo propter illud · nec omnia propter alia optamus · quasi dicat pura ratio est q̄ aristotelium est aliquis finis vltimus ita se habet q̄ non omnia propter alia optamus · et hoc male intelligendo · sequens littera est probatio antecedentis · nam sic idest si non sit finis quissquam aristotelium quem propter se ipm̄ velimus alia vo propter illum · in infinitum iret processus vanus et stulta resultaret cupiditas ¶ et ex hoc ut primo dictum est hoc inferat magnificum id est summum bonum et optimum · et licet vtrique litteze quemadmodum · primo tamen intellectus meo competit quod de moribus ad pertinet videtur magis accedere placet ¶ ex hac vo sententia plus videtur mihi quidem videtur saltus de nostra natura id q̄ impossibile propositum · si enim aristotelium est aliquis finis vltimus finis esset humanus · cum id humanum desiderium quod in finem propter se potest · et ex hoc 3m̄ inferatur · si enim cupiditas esset humana non prudenter nec sapienter esset ordinata · at q̄ hoc sine dubio stulta fieret · quod a recta natura sui primo recedit nequaquam dicet potest · ne igitur cupiditas vltimum finis nobis humanis inseratur fit humana atque stulta · dundy est vltimus finis · aequo primo infine concludit magnum festum id est summum bonum et optimum · q̄ hoc enim q̄ est vltimus est finis et optimus at q̄ hoc optimum dicatur ¶ potest etiam ille textus aliter legi · illa enim dicto si impossibile pro sibi potest tenui pro qua · et tunc erit sensus quia si aristotelium idest recta humana natura finis quissquam est quem propter se ipm̄ velimus alia vo propter illud · nec omnia propter alia optamus · quasi dicat pura ratio est q̄ aristotelium est aliquis finis vltimus ita se habet q̄ non omnia propter alia optamus · et hoc male intelligendo · sequens littera est probatio antecedentis · nam sic idest si non sit finis quissquam aristotelium quem propter se ipm̄ velimus alia vo propter illum · in infinitum iret processus vanus et stulta resultaret cupiditas ¶ et ex hoc ut primo dictum est hoc inferat magnificum id est summum bonum et optimum · et licet vtrique litteze quemadmodum · primo tamen intellectus meo competit quod de moribus ad pertinet videtur magis accedere placet ¶ ex hac vo sententia plus videtur mihi quidem videtur saltus de nostra natura id q̄ impossibile propositum · si enim aristotelium est aliquis

vng finis supremꝰ ut hic pro
bat · necessario oīb actib⁹ &t
ne / actꝰ et et ellectōes / aliquid
bonum bonum vltimo zefferunt
· quod ibi hic profundum propt
sunt ¶ patet eciam plane dicti
eudoxi quod bene ꝛ̄ inferebat
· ille enim finis vltimus vtrunque
alio rum est et quem omnia
refferuntur summū et optiꝰ bonū
ee hic aplo infert · erit pro hi
ne dictum summū bonum ee qd
omnia appetunt ¶ atq; hui⁹ nun
cupatum hic est ⁊ pars hui⁹
cupuli ¶ inqua duo fiunt · pmo
ondit q finis optimꝰ cognitio sit
bonum necessaria · ⁊ quod et ꝗlit
de eo sit considerandum · ⁊t ibi
dem profecto dicit ergo primo at
q; nūquid est vtile cognitio
huiꝰ saluare finis optimꝰ adhi
tum nostrum multum conferet
ideſt prodesse · hic est utiq; aris
totelis institutum quod exēplo
sic probat ac nos intelligere talem
finem cognoscendo · assequemur
facilius q oportet · hic est verbo
ppositum ab et consequentis ad
finem · velud ideſt sicut sagittarij
signum videtes intelligere facilius
sagittas in eum signum dirigere
possumus ¶ qualem utiq; cognitionē
signi ad sagittandos · talem hic
vltimꝰ finis ad bona · que ho in
finem ordinantur sagittis simila
sunt · nec ignorāt sagittarij si in
tones nisi finem recte dirigere pos
sunt · nisi illis quidem signum hūs
vero finis p̄fecta precognitus cōfe
ctio ¶ est aduertendum q aristotelis
hic sicut plurimum nitens plia
tum plicita quam ethica hui⁹
argumentatione nō dialectica sed rhe
torica · quam paucissime cum filo
sofino vtitur · inductione quidem
raro · entime mata ꝛ̄ et exempla
adeo sunt frequentata ut ea cotidi
ana recte dixerim argumenta ·
ego quoq; huius eadem vsum demo
strandi cum plus tenere intendo
· non enim adeo arrogans ero ut
aristotelem emendare velim · vo
lo utiq; potius cum ceteris eē plus
am in argumentis tenendo · cum
plurimū facit · quam cum illis recte
dicē qui predictas neſcio quales ar
gumentoꝝ formas plurimū obscuri
orem reddunt · hi sunt illi tenue
rarij qui putant aristotelem in
plia sillogistica argumentatiōes
non considerate omnino fuisse tum
quam cum dialectice argumentes no
strates videant · ignorantes illū
in elenchis aristotelicum dictum
de rhetoricis quidem esse multū
et antiqua dicta · a sillogis
mis autem nihil nisi quod ar
tificiale quasi quesitum · a pla ut
q dialectici aristotelem gloriantes
se eam totam in lucem nouis
ignotam atq; inexcogitatam plurimum
ventur argumentationē rhetō
ricā cum hec materie de qua
agitur magis conueniat · veritati
· etiam quibus in hijs doctrina
traditur · utiq; sillogistica forma hoc
mise sit efficacior · disciplinis
tamen que plurimū indigent
nullo hic vtentes apud quos
exempla cum argumentatione
debilitata plurimum hanc efficā
ciam ¶ sed de hijs attento · q sit
animaduertendum · hic videt quod
qualiter de huiusmodi finem
sit considerandum · dicens q si

ura · intendendum est id ipm̃ q̃
p figurã comprehendẽ quid sit
et cuius sciaz · ut facultatem
quasi dicat si ita est q nos fi
nem bon̄ cognoscere debemus · fa
cultq̃ oportet assequemur · am
tendum id est contendendum est q
phendẽ · quasi id est tanquam
p figurã quid sit id ipm̃ finem
bonum · et cuius sciaz / ut facul
tatem id est ad q̃m scientiam
facultatem eius considerandũ pti
net ¶ illud vo quod inp̃cipio
positum non relatiue / bonum q
sumendo sed ponendo ¶ item q
infine dixit sciaz ut facultatem
p interpretationem dictum ee
videtur · idem enim p utrumq;
figñ ¶ adintendum q p illa duo
quid sit et cuius sciaz tenginul
lud de quo dicere intendit q
finem immediate prosequentibus
q adipiscẽ p fectam concludit
de p̃mo vo prosequentes in hac
tam ¶ ibi quoniam vo ut pdi
xim̃ · p id vo q pha dixit q̃
p figuram tetigit modum tra
dendi dicens autem p figurã
est doctrinam p exempla / ac re
rum similitudines tradẽ · at
p hec etiam quo res inp̃fecte
demonstrat · p figuram aphio de
strictu dictum · finem enim p spe
ciem scientiam omnes cognoscere
non arte / sed habere figuram sumpsit
hec hr ut inp̃fecta sit · unde
est q nemo sic propriam sciam
potest cognoscere sicut · hui⁹
tur de causa demonstratio pce
dentem dicta est non solum e
xemplaris · sed etiam omnes in

p fecta · de finibus quidem bonis &
etiam aristotele tradictis per
figurã fieri dicitur · quoniam plu
rimum p exempla traditur · in
ea enim parte ubi quid finis est
p̃mum felicitas sit demonstrat
· non aliter quam exercitatio exer
plo id notum fit ¶ ut duo p̃ce
dentia differant ab eo fictura tran
sumptum · profecto · unde est q
omnes imperfectos actiua aristote
les p figurã fieri dicitur · videt
profecto · eius ce · hec est 3ª pars
principalis huius ei in qua ostendit
q finem bonum considerationi ad
usum sciam pertinet · et facit duo
· primo demonstrat quid eum le imp
tinet considerare finem bonum ·
2º ostendit id de quo omnibus con
siderare non ce bonum bonorum
tum · sed contrarius aut ignorans
¶ 2ª ibi utiq; illud huiuscemo
di in prima parte duo facit · primo
ponit tenuem · 2º colligit ex hu
iusmodi argumentationibus con
cludit ¶ 2ª ibi cumq; scientias
· dicit ergo finem bonum considera
tionem eius proficere ce videtur sic
q maxime armamenta atq; pre
sidia · omnibus vo talibus appareat
ut maxime armamenta atq; p
sidia · hec est ignotum aristotelis
argumentatio · cuius prima propo
sitio est nota ex dictis mihi pre
cedente in ea parte in quibus finibus
mentionibus autem
finis est q mathis principes
sunt · 2ª vo ppositionem videli
cet prohibit · primo sit · hec enim
quales disciplinas mentionibus
ce / et quales quisq; addiscere

· intelligę cognoscat · et quōd̄ est
dest quanto tempore ipā disputa
· hæc est ordinata ¶ hanc alia sub
jungitur placo vbi cum dicat
videmus eum honoratissimas
facultates huic subdē · vtra
inquirere et cognoscam / vbi to
tam vnā hīs et huiusmōdi artibus v
tutē quas plus hic honoratissimas
dicat p̄ oppōnem / ad questionis
¶ aduertendum q̄ plus quid
hīs cum quales disciplinas in
cunctis dē et quales quęq; a
discere / et quōd̄ oporteat ipā dis
ponat · non loquitur de cun
tis hīs humanis de quibus
nulla est artis ars · sed de
hīs tantum quę recte ipsum
tē · cum cum sūi plus mō
mo polluitur puerorū prauitas
non paucum ei publicę parti
corrumpat · non parua ars pu
blica arta puerē et puenes
ect admenda ¶ cęrisq; scientijs
reliquis · hęc colligens partes
argumentatur · concludit
tentum · et primo ut sumpt̄ p
loco ꝫ assumptam / dicens et cum
similibus vtatur reliquis scientijs
quarū opus est · dest consistat in
agendo / non autem inspeculan
do · ac preterea leges ferat · dest
ostendat · et quid agere quisq; sit
aquo abstinere debeat ipā ciuibus
constituat · dest ordinet · cui pro
fecto finis alijs scientijs fines
continentur · et hec est tertia con
clusio ¶ Item enim dicere est hīs
finis alijs fines continet / ac
si diceret hec de vltimo conside
rat vnus quod cetera continet vn
na ¶ Et nōdum q̄ plus non
ne considerate dixit quarē est in
agendo op̄ · ciuilis quidem virtus
omnis scientijs practicis / non autē
speculatiuis · dispōnit quoq; et or
dinat artes omnes scientias · alias
tamen artes practicas / et alias ne
cessarias speculatiuas inpracticis enim
actum / et modum agendi quantum
ad formam ei facte constituit · p
cepit quidem fieri et factum non
solum fieri / sed etiam q̄ talis fi
nem faciat · circa speculatiuas q̄dē
actum solum / non autem modū
agendi instituit · itaq; ut libro se
sto palam fiet ciuilis non specu
latiuis / sed ad speculatiuas prece
pit scientias · hęc autem fiunt
ordinem instituendo talem / quo
ciuilis aut est plures sapientie
efficatur ¶ sequitur illa pars in qua
illud in qua ostendit quod illud tu
num aequo ciuilis considerat sit
non vnus sed ciuitatis totius vnus
· procius intellectu considerandum
q̄ finis primi politici septimo / idem
finis rei aut diffinitionem est vni
uersitatis et ciuitatis felicitatis ·
siquidem in quit vnius felicitatis /
extenor affluentia diuitiarum · ciui
tas diuitijs abundans felix est
prospera q̄ alijs ciuitatibus dignior
tur · et si vnius tantummodo virtus
aquo dicitur · ciuitatis ille ciui
tatis que finis virtutem vincit
· differt itaq; vnius et ciuitatis
vnum tanquam pars et totum
· sicut enim vnus ad ciuitatem
· sic et vnum primarium ad vn
um ciuile · at per hoc vnum
ciuile longe melius erit quam
vnus vnius vniuersum si

utrumq; simili sicut bonum. utriq; quemcunq; toto bonum sine comparatione bonum patris excedit erit profecto cuiuslibet felicitatis nullo melior quam unius felicitatis huius habito. patet quod hic philosophus dixerit. certi quod primo intrinsecum presentibus. aut utiq; illud scilicet bonum civile de quo civilibus scientia considerat erit simile bonum humanum. quasi dicat bonum huius non potest esse simile bonum humanum / sed civilitatis / aut gentilis bonum inter humana bona solum hoc quod sit simile quod aristoteles sic probat. cuius pro. p. si pro quantum. idem finis reperiens sit bonum huius huius boni bonum et boni civilitatis. magis tamen proprie dicetur bonum simile civilitatis quam bonum simile huius in capiendo. idest acquirendo et inquirendo. eodemq; modo se habet bonum civilitatis ad bonum gentilis sicut civilitas ad singulos homines. sicut gentilis ad civilitatis bonum se habet tanquam totum ad partem totum autem melius est quam pars et hoc est quod aut adquirere aut procurare bonum simile huius civilitatis amabile quidem est. pulchrius tamen / ac divinius / idest deo simile. procurare bonum simile gentili / et civilitati. presentem hic et civilitatis determinat. est enim gentilis prosecutio plures includens civilitates. et ex hiis plus concludit. ditenbuch. certa ista scilicet bonum simile civilitatis et gentilis optimi idest negotiatoris circa huius sed existentis civilibus quadam considerato hoc de bono civili considerando. et dicit quedam. ut cum aliquali distingueret. esset igitur ita aristotelis hoc civilis scientia est de bono humano supremo et optimo. sed tale non est unius sed civitatis aut gentis ut probatum est. erit igitur scientia civilis de bono civili quod civitatis aut gentis bonum dicitur. utriq; bonum civitatis et bonum gentis aristoteles bonum civile indistincte appellat. quod autem dixit pulchrum melius honestum. bona cum quibus melliora. tanto honestiora. ut dicit ab aristotele est dictum per metaphoram. sicut enim corpora si bene sint proportionata quibus maiora tanto pulchriora. sic etiam et maiora bona pulchriora dicuntur. ac plus divinius. est enim visitatum apud aristotelem inferiora bona tanquam deo similia divina appellare. quia bona inter ea excellentiora sunt divinius dicuntur. tres utiq; ibi aristotele felicitates hic proponuntur scilicet unius hominis et civitatis atq; gentis inter hec bona in gentilia bona sunt. duo ultima ac per hec divina quasi deo similia. sed quia finis se habet ad primum tanquam totum ad partem. tertium quasi ad eum et primum. unde est quod simile bonum civitatis magis ac perfectius est dictum quam simile bonum unius hominis. duo quidem ultima pulchra ac divina cum sint / ultimum tamen quia ad aliud se habet ut totum ad partem. erit utiq; pulchrius ac divinius. hec ut mihi quidem videt fecerit aristoteles interius per stimulos sed maxima cum sit. de bono ma

bonum

erit eis assidere. Iste autem non
bonus homo sed civitatis aut
gentis sumo bono cum sit
. erit profecto civilis consid
ratio de civitatis aut gentis
sumo bono quo ab aristotele
in distincte bonum civile dicit
. Quo ingis aliqua quedam sunt
bonum intelligunt. primo quo
finis / et quid ytica huius scien
cie dicatur. est quidem finis ipm
bonum civile. ytica vo civilis
scientia cui tanquam tenetur
pceres moralis et legalis sup
ponuntur. Secundo illum li
brum de moribus distinctionem pu
erilem ee falsam. aliqui enim
non satis considerantes dictum
hic ab aristotele distinguunt
ethicam a politica et economi
ca p hoc quod methodum libro de
huius bonum tractetur / in politi
ca vo de civili et in economica
de bono familie. patet totum hoc
falsum ee. cum aristoteles pla
ne dixerit atq; probauit bonum
civile scam de bono civili
tractare. nec vo quibus in bonum
civile puenitur sint diuisse et
quam plures. de qua autem q
tidam libro ethicam / de alijs qde
economica / et politica libris
tractant. Patet eciam tercio fal
tum et inceptum ee cor dictum
eorum qui dicunt ethicam hoc
nem ordinare nisi ut ad se. ci
vilem vo ad proximum. theolo
giam autem ad deum. nequeo
satis cirde q ista aristotelem un
quam viderint aperte enim ei
fraudem ab eripiunt. falsum pro
secto est cor primum dictum. q
quam in ethica non parco est
tractatus de justicia ac de aliis
eis quas virtus ordinat hoc
ad proximum. de civili quoq; pru
dencia tanquam de principali pru
dentie parte libro sexto consideratur
. de his tribus nusquam in poli
tica aplius dictum traditur. p
quod patet eciam tm cor dictum
ee falsum si quidem p civilem
intelligunt virtuosam scam qd
moribus ac legibus considerat. ma
nifestum est cor inceptum. si q
dem p civilem intelligunt eam
solam scam quod respublicam ee
ps spes considerat. plurimum est
vos hominem cum librum unum
quam legisse. in quidem libro
qui thetet politicam nil latine de
re publica nuncupatur. nusquam
aristoteles virtutes considerauit
que hominem ad proximum
ordinarent. Tertium quoq; cor
dictum non unum imo magnis
erroneum est. Si quidem p ethi
cam intelligunt sapientiam
patet q eis non est hominem
ordinate / sed potius in ipam vel a
eis oppositum. homo ordinatur
. imo non ab ipa / sed in ipam. vo
p civilem scientiam nil prudeti
am ordinatur. ut ethica sexto p
batur. si vo p theologiam intelli
gunt eam scientiam que hominem
ordinat in caritatis / aut gre
oppositum. plane est hoc bonum
nec plm non intelligere. ea eis
scientia aristotelis civilis dici
. que considerat supremo bono cui
mus

quadrumq;
illud sit

quadcumq; illud sit. sine cupi
fit affluencia exteriorz bonoz
sine fiducia potencie sine honoris
premio aut speculatie opus vtentis
non differt. hec differt profecto ethi
ca phi magistri philosophoz vbi ne
cesse q; finem bonum est opus vten
tis beatitudo. quatuor eam solum
optie prenotauit dicens. que ab hoc ci
uili ac legis latore in vtrum cor
pus ordinatur illa atq; scia pra
ctica suprema que de omnibus bono
supremo considerat. ipse dicta ci
uilem. ipsum si quatuor vnecz fini
gracian. aut beatitudinem sit omni
bus suppremum. ac bonum optimum
: ea scia que omnitatem in tale bonum
ordinat hec aristotele ciuilis appellat
. nec differt hec aut illud de bonum
dum tamen sit finum et optimum
Patet igitur tria illoz dicta eos
dem implicare. et quinto colli
gitur q; hec ethicoz et politicoz
non differunt p fines tanquam
hi de bono hec de alio considerent.
distinguuntur autem p hec q; hi
quidem hec de alijs ceu con
siderate quasi ille suprema finem
patrie et adipisci. similes hunc
est distinctio librorz nicomachi
de tribus diuisis tractatus p quibus
tres primitus inquisitionem quis finis est
in ciuilis nicomachi ethicalis. quo
intelligimus q; si beatitudo optimo bo
num politicum primus. beatitudo ordinatiue
in bonum ciuile tanquam efficiens
ciuilis hec scia q; ab alijs theolo
gia dicit in ciuilem bonum ordi
dinatiue non tanquam illud effi
ciens sed tanquam ad illud dis
ponens Si hec omnitatis bonum
finum primus suprema e
pcio quod aristoteli magis pla
cet Cipi eadem sapientia ordinabi
tur in bonum ciuile tanquam
efficiens infinem. ciuilis hec
scientia tanquam disponens.
sicut enim materia non efficit
similitudinem disponit. sic ciuilis
non efficit bonum ciuile sed ad
ciuile bonum disponit Sextum
est hec sequitur q; sicut materia
indigentie et excellencia non
adeptum nutrice que similitudine effi
cit. sic et ciuilis scientia non adepta
tur vbi finis que bonum ciuile effi
cit sine talis vtri sit beatus sine
thia sine sapientia ut platet plno
Et eque patet qualis sit ci
uilis scia ad theologiam comparata
. siquidem p theologiam intelligi
eam scim que bonum et omnitatem
: patet theologiam et ciuilem non
differre. sed esse tanquam ad dif
ferentia in modo. utraq; alpho ciui
lis abalijs theologia appellabitur ea
scia q; non efficit sed disponit ad op
timum. si hec p theologiam intelligat
sapientia : esse vtraq; theologia que
bonum efficit ciuile : tanquam excel
lencioz cum scia q; finem natam efficia
similitudinem excellit materiam q;
ad similitudinem disponit Ex hijs
actenus sequitur q; bonum ciuile nō
est in mediatum obiectum scim
lis scie. illud enim obiectum pa
tentie ac scie est in mediatum
inquod eius operatio in mediate ter
minatur. sicut igitur in media
tis ipse quibus in similitudinem
p venitur finis obiectum inde

· sumtas ℔ non obiectum sed fi
nis · sic et medicus scā tres quib⁹
bonum unius ciuile comparat et adqui
rit cuius obiectum ipsa scientia
ciuilis · bonum ℔ ciuile finis
et non obiectum dicit tñ non
ytium p fines codicis ciuilis scā
differunt sed p hoc q in eis tracta
tur de talib⁹ duūs quib⁹ unū finem
bonum p ventur nonum quod
ex p̄fatis cognoscitur est com
pitio ciuilis scientie ad prudentiam
· cui⁹ tñ ciuilis scā ipsa pru
dentia pti · sicut enim ex libro sex
to plenius fiet / omīs humus in
tellectiua qui bonum humanum
ad bonestum finem dirigit · aut
prudentia est aut sibi prudentia
continetur · talis ℔ ciuilis ap
petit · cum non imperium aut
mediocre sed in maximi boni
bonum dirigat humanum · sed de
hijs alibi ;. . .

Quia dicit ad sufficientiam
Cum hec est 3ª⁹ corpus
hum de mab protrahendi
hui⁹ scā / de qualitate quoq⁹ au
ditoris 2ª ibi quisq⁹ hoc iudi
cat · prima duplex est pars · p
mo ponit modum tractandi
quantum ad auditorem · 2º quātū
ad auditorem 2ª ibi cadunt enī
in prima parte procedit sic primo
intentum ponit rōnis · aut⁹ mō
semoli scā dicit idest tractari ad
sufficientiam idest sufficienter
putandum erit · si finis sub
iectum materiam idest con
dicionem et qualitatem sub
iecte materie declarentur idest tē
tum · hec est igitur aristotelis
institutum · quod sic probat nā
certum quidem non est p quā
rendi eadem mod⁹ in omib⁹ ge
neribus scientie · hec est prima sue
rōnis propositio quam nunc
dicit probat p simile dicens
quemadmodum nec in artificiis
opibus non eadem mod⁹ est si
mendi firmitudo · hiis enim ei
finis materiam · ut domus lapidea
firmior / at duratior est quam
sit ipsa eadem cretea / nil ligneus
fuerit constructa · post hec au
tem plus sumit imitatorem di
cens / honesti ℔ et iusti de
his ciuilis considerat tantum
hanc tantam et discrepantiam hmōi
legis et opinionis dum tamen
non autem naturā constituere
dicuntur aliquibus erronee opi
nantibus qui putant nulla ee
honesta et iusta ex natura
/ sed omnia talia ee dum taxat
ex lege / nil consuetudine pro
hibet idem aristoteles in libro ex
timo / et corporis dicens / ipsa ex
tima que vulgo sola putantur
bona hmōi quandam habentibus
tatem talem idest similem
preteritam · protecti q̄ idest
quia sepe accidunt detrimenta
alicui⁹ idest propter illa aut
illoq⁹ occasione · cum enim q
dam prie interfecti a latronibus
hoc obiiciat · alii prie obfor
tunium corporis · cui⁹ occasio
ne

aliqua pcula temere aggressi sit
·Et ex hijs plā concludit dicens si
tis ergo fuerit idest erit nob loque
tes de hijs quantum ad pncipa
Et ex hijs quantum ad conclu
siones · throsō mō ac velut pfi
thizam idest exemplum virtutem
colere ·Et sīm ea q plurimum/
idest pro maiori parte fieri solent
transigere de rebus hijs idest talib
que tales/ ac tantum finit nre
honestatem Et disce paucam · hs
est usitatus ergo isto tbs conclusio que
hijs rebus intendit dictum tra
dere plano mō/ ac p exempla ·
Et p tria q sint hi silicet pro ma
iori parte · ut si dicis nō peccatrix
peccatum p excessum est dicendū
in liberalitate vo et misericordia
effectu prius est quam excessū · hec
et hmōi dicta sunt pro maiori par
te possibile tamē est pro loco et tē
pore nonnullos deficere ¶ quod vo dicit
hos honestos ac iustos procedam fi
nemve · utiq; iustos hic dicta sunt
tristitiamq; virtuti opi ut dicat q hone
sti dicit aliqui virtutum opi iustos
vo iustitie tantum ¶ quod etiam
dicit honestatem et desere puncta
pro eodem dictum est · ut dicat plu
ralitas rei dūmodo virtutem notat · desere
puncta vo ea connectentibus · quod
apparet vocibus · si computes in nre
loco duōbus terminos · tēporum
terminos ¶ hominum vt etiam/ atq;
eorum officia et status · utiq; eidem
vel addūcta computate honeste si
mul et in honeste nonnullos
· iuste eorum atq; iniuste ¶ quod
autem dicit videantur de popu
lari loquitur qui ob illam rei vi
cissitudinem putant nihil esse honestum/ nec iustum ex natura/ sed tan
tum legis et consuetudine · videtur
itaq; philosophus q tanta est honesto
rum et iustorum varietas · ut nō sēpe
cuiq; videantur honesta et iusta
eadem legis constitutam hec · ut
dictum sit talia esse iusta quia lex ea iu
bet · et si quorum iuberet contraria hoc
que nunc sunt iusta essent tunc
iusta hec vo in iusta hec nunc nō
est bonum · sunt enim honesta et ius
ta q plura ex natura ut libro quito
· eorum sunt honeste iuste vivere ·
contraria vo fugere · temperate
comedere · liberaliter expendere et hec
inter omnes de quibus in morali scia
tractatur · que cum in lege sint
ex lege/ que vo in morali ex natura
virtutem finit ¶ quo vo dicit bona
de exteriori loquitur que ab nō sa
pientibus non nunquam mala credun
tur proterea q ex occasione ma
la proveniunt · nec in hijs p phe
rentiam propter hec dicendi sunt
mala · absolute ad bona sunt in
libro quito ostensū · si enim illos vo
locum habet · nihil est in virtute
bonum cum nihil sit tante boni ra
tio nisi occasione aliquando malum
noceneat · ut p inde dicitur de vo
bore corporis robur enim corporis
et cetera natura bona absolute
bona sunt · licet aliquibus sint noci
va · est quidem de hijs rebus sicut
de vino quod temperanter potum
de p nocivo natat ¶ illud quidem
de hijs (ut in exponendo litteram
tetigimus) de principijs intelligitur

illud autem q̄ hmõi de conclusionib⁹ · nil dic ut alib⁹ q̄ videt⁹ p̄tin̄ phi intelligit · addidit tñ fin̄ ad maiorem p̄m̄ exp̄sitionem ¶ qđ lr̄ dicturus tpus mag⁹ ac velut p̄figam · Jam dixerat id̄ intelligendum ee mag⁹ plane et p̄ exempla ¶ hec aplo dictum e non tanquam semp̄ exemplo/ et nusquam demonstratione vtatur · sed hic tñe id dixerat quod plurimum exemplis prode mostr̄ oñib⁹ vtitur ¶ dixerat autem phi et fin̄ ea que plurimum fieri solent non ut negaret sint p̄cepta de moribus tenere nitoto et vnū salutari · sunt enim sic de moribus p̄cepciones pro maiori parte ni toto hr̄ atq; nullo defficientes · ut est illa generalis p̄cepta fin̄ rectā rōnem viuere · tempate comedere juste ac bene agere · hec et alia quam plura in nullo defficiunt · aliud tñ phi ut se/ cuiq; dicat nam salutat⁹ quantum ad eas conclusiones que in aliquo defficiunt · pre sertim demostrantes q̄dēna aplo de moribus tradenda fit sciā · certi q̄d non pauci ambigunt ad hec eiz p̄ aliquas conclusiones sint scibiles sufficit eas plurimum vitare dicē · hec namq; est p̄cepcio phi nō sexto metaphisice vbi sic inquit / omnib⁹ namq; scīa aut ē eig p̄ fin̄ magis · et cuiuscumodo dicebit/ aut dicturus ipsi sit tale de quo est scīa · oportet enim diffinire p̄ semp̄ aut p̄ magis ad quo est scīa cuius · hec ille · vbi apte patet q̄ex intentione philosophi non solum ille conclusiones sint scibiles que semp̄ · sed etiam ille que plurimū sunt vere · est tamē in scibilibus sicut in speculativis q̄ finis aristotelem ostendere methaphisicā scibilē vt unum non est quidem possibile duas spēs ee equales in excellēti p̄fectione · sicut enim sunt ei les · Jam non sunt duo sed vna eademq; · sic ipsum sciōm scīa sunt equales meritudine · Jam nec de rebus duobus/ nec eciam in tese forent duo · Sunquam esse debent (sicut sunt) duo · oportet duobus hr̄e tpalibus meritudinem ¶ et sidicatur q̄ in locis non paucis reputat ab aristotele septimum sciam ee de motibus alterabilibus atq; perpetuis · est dicendum q̄ cuiuscumq; hominis dicta posteriora corrumpunt priora et sic ea · aristoteles sic ut ferunt mbi tamen dicit sue vite methaphisicam septuaginta propter quod in methā septem tenenda sint vtpote philosophi vltie sententie · ibi utique corrigens ante septem · dixit scīam ee aut eig quod semp̄ magis ¶ aliquis forte diceret stantem posse q̄dcūq; de moribus fit scīa · q̄ ut libro sexto de mostratur aliud ee scīa aliud prudencia · ad hec dic q̄ ibi loq̄t phi de scīa speculativa · est enim apud phm̄ distinctum solas speculativas scientias dicere · illas quasq; solas ut in prohemio nostris dixerant ponit p̄cepta

· practicas vo de fructibilibus artes
de utilibus quidem prudencias
mathes notat ¶ nil dic p prudē
cie sunt due partes partes scilicet
humillimus et principalis · quan
tum ad primam partem prudencia
est sua · q tum vo ad 2am mathes
expugnentium quam sua dicit tue
· Et quoniam prudencia fere tota
consistit in principali / in humi
lli vo quam medicum · inde est
q a sua distinguit consilium · quod
ex libro sexto manifestius fiet ¶
de lectali quaq possit hic qri an
sit sua · ad quod ut mihi quidem
videtur est dicendum q sua dici
nam habet · cum enim leges cun
tarum cuiuscumq; omib; fere sint mu
tabiles · earū cognitio vix erit q
ferto oppinio vi / scientia autē
nequaquam ¶ · ac prude videt
mihi dicendum de rhetorica et
grammatica cuiuscumq; magne ¶
sequitur illa pars capitis quod
quia audit / modum procedendi
huius scientie quantum ad autō
ritatem ¶ Et primo utitur primis
mysteriis dicit et singula q dicen
tur de bonis scilicet honestis / et
justis / ac de bonis fortune / et mā
ture tractanda sunt ab auditō
re eadem mala scilicet turpia / ac re
liqua propositum · et sunt ea q plu
rimum fieri solent in quib; rebus
demōstrationem requirere · hucē
aristotelis propositum · quod sic
probat / nam cuiquam eruditus e
idest ad eum qui eruditus prius
quidem idest prius erat · idest in
tuitui veritatem huiusquisque
rei quidem idest quantum re
cipit idest patitur natura eius re
i scilicet de qua tractatur · hoc au
tem aristoteles confirmat exemplo
dicens simile quippe videtur a ma
thematico persuasionem recipere ab
oratore demōstrationem requirere
· quasi dicat tanto error est iste
quanto ille · tamen iste est per
excessum / ille vo per defectum · in
mathē quidem suasione contenta
tus est imperitum veritatem re
quirere q rei nihil patitur · in rhe
torica vo demōstratione expectare
est ultra rei naturam rectitudi
nem quirere · et intelligit aristoteles
hic p demōstrationem arithmētica
tionem necessariam q ex necessa
riis principiis conclusionem in fe
rat necessariam · persuasionem vo
appellat eam arithmētica tionem
humillimam que ex humillimis
humillimam in ferat conclusionem
· omnib; artib; arithmētica q nil cōfert
ad principia nil illationem habet vi
simultudinem et non necessita
tem ¶ apto hic rhetorica et no
demōstrativa intelligitur ¶ certa
quod est adūtendum q demōstra
tionis potissime locum habet in
theoricis rerum in mobilium fini
bus ut in mathē · in rebus vo mo
bilibus aut finis diffinitionem ut
in mathē · in rebus vo mobilib

ē presertim in his q̄ differenter
moneantur magis p̄ suasio quam
demostratio locum h̄t · et tales q̄
sunt res aq̄lis rōis et cuiusdā
sidereū · in his tamen studiosus sit
diuīsi · lectales enim cap̄ de puericia
leuiū/ac p̄ hec demobilioribus con
sideraū nisi demonstratione vtiq̄
quam moralis q̄ easdem tñ vniuersali
ori ac p̄ hec certiora nec̄ consideraū
tur · multo ip̄e certiores sunt ar
thimetice quā morales quem le
gales · possunt enim legales in
toto differre · morales ēē in par
te/sed in toto est impossibile · h̄
autem tenet p̄ hec q̄ leges cuius
tē cuiuscūq̄ in toto possunt mu
tari · naturales ēē hec est naturale
leges in parte/sed in toto nusquā
mutantur · quisq̄ hanc iudicat · h̄
est ēē pars principalis huius capitu
li in qua audit qualis ē debeat
auditor huius scientie · et facit tri
· primo audit quis sit insufficiens
auditor · 2o quis in vtilis · 3o quis
sit conuenies auditor · 4o ibi sequitur
Xo ¶ 3o ibi quis ēē in parte prima sic
procedit primo premittens quaddam
principium aut quisq̄ hanc iudicat
quis cognoscit/cognoscit vtiq̄ est iudex
· singula istius scilicet singularium
et diuīsim hanc iudicat de rebus
sensibilibus illeq̄ studiosus est inte
lligibilibus hec est singularium
discrete/ac diuīsim · simpliciter
autem idest vniuersaliter ille be
ne iudicat de rebus entibus quibus cōsi
tum qui studiosus est in communi rebus
simul et coniunctis differunt vtiq̄
hec die q̄stiones ab aristotele p̄
posite sunt differentiam illoz̄ nō
num singula et tuncta · illa enim
q̄ diuīsim distribuit singula in
vnū colligit tuncta · hec vtiq̄
principio posito · aristoteles conclu
dit id quod in hac parte intendit
ens quod scilicet principio sit
idest sequitur ut puerum quidem
nequaquam sit idoneus idest conue
niens auditor talis discipline · q̄d
autem sequitur probat plures dicens
rudis enim idest qui a inexpertus
et inscius eaz rez q̄ in vita cum
hi vsantur · sine autem disciplie
cum his ex illis et de illis tales simi
liter nihil vsantur · quod ēē diuer
ex illis et de illis procedit in acci
pit · sit dicit q̄ primum conclusio
nes p̄ aliud principia intelligit
¶ sunt vtiq̄ pueres ad rudes
ut nec tales q̄ in vita vsantur/si
eaz nouā sint intelligant · sicut
dum puerum grammatice liberalem
pueriza prosē tribuere · et iuuenes
prudentem autem p̄ institutiones
aut nullas/aut male actas ēē
· item q̄ vnicuique finis rōnem ēē hu
ius finis et quod finis ēē autem p̄
latorem vitiosum/ac malum · hec
et huius puerum plurimum nec in
telligit/nec vtiq̄ tradere potest · ac
tionis precedentium diligentiam
aliquid si pueres sint plurimi hu
ius debent audire tantum disciplinam
¶ quam ipsum audiens · ad
hec dicimus q̄ sint aristotelis p̄cep
tum in actuum politicoz̄ pue
ros liberi in his primis septimus
debeant dare dare opum neq̄ ge
stiret literas/palestram/mul
tum/pretium · p̄ literas intelligit
artes q̄ inliberis ac sinone consti
stunt · cuius sunt grammatica
dialectica/rhetorica cui adiudi

posita · thymaster vo continet cir
sum / sultum / tactum / uectam musi
co vo trum instrumentis quam
vere formatur · cui tanquam ne
cesse et necessarie adiungitur ari
thmetica · et theometria · subal
terne vo pugnande sit subiecta / et scie
di prima comparelenda · hec simul
tanee inquisita si vtilem inuenis fu
erint finis exercitati · erit simplr
felices · non absolute · sed ex qb
possimus felicitate inuenili · hic
utraq; aderis · iuuenes natu tres
diores ee thrasidiotes vtiles · q
am dare debent · quibus aderis · q
tui dubio absoluta / ac perfecta fe
licitate erunt summe felices ¶
Sequitur illa pars sequentis vi · in
qua ondit quis sit inutilis audi
tor hui⁹ scientie ¶ Et primo ponit
plus premittit nitentium dicens
· si ad hec deest item homo exi
stens sequaces affectibus de est in
iuuenis desideriis appetitu in am
bi et in vtilitez audiendi similem
disciplinam · illa quippe in ambi
et in vtilitez dicta sunt p interp
tationem idem enim illi significa
ant · hec est igitur aristoteles q
positum q sic prosequitur / cum fi
nis huius scie sit non cognitio ve
ritatum · sed earum actio · ad quam
ille qui affectibus in fruit nun
quam peruenit · talem igitur
hominem audire similem dispu
tatum est inane / ac inutile · cum
id tamen et inutile dicamus qui
nem non attigit ¶ consequenter
plus ostendit comparat · adiuuene
/ ondens q sequaces affectibus non
differat a puere in condicione
tali dispositione · vtrisq; enim est
talitet dispositio ut affectibus ni
hil nuit · inuenis tn hoc habet etatis
iuuenilis cui proprium est affecti
bus in fluere / alleuo non ex etate / sz
ex consuetudine prauis hit q affecti
bus mfluat · hoc est igitur q plus
hic ait dicens / nihil differt etas
te quis iuuenis sit an de est aut
moribus · quasi dicat quantum
ad hoc q est ee inutilem audito
rem hmoi scientie nihil differt ho
minem ee iuuenem ee etate vel
moribus · utraq; li am tenetur ubi
non mtrogatiue sed dubitatiue · hoc
vo plus sit probat quia affectus
non est de est non consistit in
tempore · sed in vnicuiq; et nisi
sequendi singulis fini aliquis p in
tuitionem · quasi dicat quod dictum
iuuenib⁹ et sequacibus affectibus def
fitere · p affectare non intendimus
significare desiderium temporibus
aliquo tempore sermo illos nd ee
simplices ¶ sed eos potissime similes
dictum in vnicuiq; et psequende
singula fini aliquis p tuitionis
rem · utraq; hec modo vtrecq; ab
vtraq; nomen cepit · est enim
vtraq; iuuenis et vtraq; sequax
affectibus quantum ad hoc q vtraq;
habet et singula p sequitur fini
aliquis p tuitionem · sequitur aut
totelis quod inpropio propter fini
tudinem dicit / talibus quidem
igitur inutilis est ista cognitio sci
entieque in similis sorte traditur · dic
to vt namq; teneat hic completur
tunc / nihilq; ad finem addendo · ex
sequenter plus adquod dicit eorum
pio illustrio fatentis inquit quem
admodum hijs hominibus qui in
continentes sunt utraq; finem plus
hic omnibus illi sunt huius scientie
inutiles auditores q suas cupi

ditates vim non subiciunt · sine
hac pronunciat exercite inuenio / si
ne eo vicio / sine eo continencia
· nichil differt · licet enim malus
deficiat · tamen omnis ista tribulati
o et repletionum sunt mutiles
auditores huius scie · nec est ecclesia
telugio illam inceptam destruentem
quotidiam distinguentem hos aut
uiciosos et non continentes · cum
plus hic quamtum ad hoc quod est
mutiles et auditores huius scie in
tres eos non differat ¶ et eo hanc
tertia pbi tria notamus · primo q
iudicans non ponit sub huius scie
auditor non tamen ut hanc prius
dictum · bonum etiam est in uti
lis ut hic asserit dictus nondif
ferre assertum sequatur ad quod
ne ¶ 2o notamus q hec sententia sit
practica et non speculatiua · cuius
finis sit non cognitio / sed actio
· ut enim in nostris prolegomenis
tractatibus speculatiua scia scp
tum p hoc differunt q illius finis
est cognitio q est intellectus pfectio
· huius vo finis est operatio ap
petitus / id alicuius alterius potenti
e operatiue ¶ hec dicto propter ar
tatum inscientibus cuius finis
non videtur appetitus operatio · sed
potius illa exterior factio quae ad
materiam exteriorem terminatur
· hic est q phs 2o de aia et 6o
ethicorum intellectum speculatiuum
dixit sciencificum / practicum vo
optimum est itaq hec abrupta
cio a fine ¶ scientifico enim di
citur quasi scire solum intendat · operativo vo quasi eo finis
sit non cognitio / sed operatio · eo
demq modo distinguuntur rectus
· itaq solus huius intellectus
speculativus dicitur scia pfectus · cum scia
entis sit cognoscitiua dicitur · huius
vo intellectus practici ut inquit
dictum est actus / aut prudencia
iuxta dictum nominatur ¶ 3o notatur
q inutiles huius scie auditores sunt
non solum viciosi exercitati / sed co
sicutudine · ymmo etiam inconti
nentes · et ut breuiter omnes co
prehendam · in utiles auditores
huius scie sunt quamcumq tripartiti
tes sinas vt non subiciunt ¶ scili
cet illa pars que loco · inquam iudi
cans sit huius scie auditor comune
mente · et dicit quia vo cupiditates
sinas rationi subiciunt idest si
bie velunt · huius verum vbi sine
velint · ista q in hac scia traditur
multum ad inchoandum idest ut
de proficiat ¶ et est adintendendum
q prima harum tripartitarum intelli
gitur affectus quos animum p tur
bationes ante appellauit · itaque
idem significant hec tria / tri
partitas animi / effectus / affectus
· et hec omnia ut in libro 2o osten
demo sunt mappertinentia ¶ ex istis
ne precedentium dubitabis videa
tur q hec scia sit / aut una / aut
saltem non necessaria · si enim
vt inquiunt huius propria
tur · erit superflua · non enim ip
sa indigens cum sine ipa tria
sint · sequitur propriatur mala
· erit in vtilis · cum malus in eo
finem vnquam pervenient · erit
igitur una / aut saltem non
necessaria · cum non sint plura
bonum ut seneca quibus propo
natur ¶ ad hanc questionem
multa multifariam dicunt

· hmõi tñ omissis que mihi
inepte videntur solutiones· a
liter dicere conabimur· circa quod
duo sunt considranda primo q
legalis et moralis multum differ
am differunt· et presertim ut
libro dicamus demostrative diffe
runt p hoc· q legalis hoc vinco
lucrum morale vo non hoc bi
colucrabo/ sed tantum suasiue
· utraq; scia legalis non solum su
adet/ sed eciam homines cogit
hoc/ ac vtiose vincere· scia vero
moralis non cogit· sed tantum
nobis suadet hoc ac juste vin
ce· hinc est q illa coluntia/ hec
vo suasiua nuncupatur· Et cõ
siderandum q vo primum dicimo
methaf· manifestius fiet inter
bonum et malum· est dicere medium
utraq; sunt homines qui nec bo
sunt actualiter/ nec mali· tales
autem sunt qui nec virtuosi/ nec
vitiosi hiis sunt informati· hmõi
sunt pueri natura nostrum/ ac
nobiles/ qui.utiq; puericiis de
quibus primum ante dicendum satis
arti ac instruxi extruxi· utraq; po
stquam his artes que nob ad me
liora disponebat reliquerint·
antequam ad virtutes morales
q sole voces bonos faciunt/ pueri
mut· nec sunt/ mali nec bona actu
aliter sunt timen dispositi ut fa
cili suasione ad virtutes trahantur
· hos igitur incipio· ut imbibi
dentur facile est respondã ad illam
cauillationem· nos utraq; sic dicimõ
q aristoteles hunc de moribus scia
ppont non prauis hominibus/ nec
eis qui jam in virtute perfecte sunt
constituti· sed illis hominibus eam
tantum modo proponit qui sic
dispositi sunt ut eorã rapiditates
facile rõne subiciant· hec est ipsi
de qualitate auditus arcana lucid
aristotele semel posita· et in capi
tulo sequenti/ absq; locis tum ethi
cor quam politicor frequenter
repetita· aliqui vo addunt q hec
scia vitia hec quod dyonisius cur virtus
virtuosis hominibus· non nocumentum
vt virtutes adipiscamur sed ut in
adeptis virtutibus conquiescamus· Et
licet istor dicti modo aliquo veritate
luceat· tamen nihil facit ad propo
situm· non enim aristoteles hoc
intendit persecta constituere hoc in
strumentum hunc systema sed ut di
ximus illis tantum modo eam
proponit qui sic sunt dispositi ut
sine aliqua violencia sola suasione
rapiditates suas rõni subiciant
· tales autem sunt pueri naturi
ni fallor/ qui nisi multis septe
nijs liberor artibus sunt satis nos
tructi· Nec omnino est simile de
sanitate et virtute morali· potest
enim fieri vt quis medicine ignora
re perfectum habeat sanitatem· ne
mo tamen potest hoc perfectum mo
ralem virtutem nisi fuerit imprudẽ
cia instructissimus/ ac timidi scia
artissimus· sanitas namq; exoua
tota thema virtus autem moribus
natã/ sed prudencia/ ac timidi scia
comparatur et adquiritur· illi ergo
ethici magne sanitatem hinc
perfectum audire debet medicinam
que ad naturalem sanitatem tuen
dam multum ad modum prodes
sit· est tñ ridiculum si quis hu
manem artissimum ac in medicina
expertissimum persuadere/ ac docere
auditum medicinam qua sanus va
leatur sanitatem· est quippe medi
cus hic talis alios docere/ quam qui

ab alijs audiret. erit itaq; tercie
factum si quis cum pstiterit ut
discat / non autem ut discutiat. Iv
Ex pfectum moralem uituosum no
potest esse sine pfectu prudencia
e / que excludit sua aliqui mul
tis comparatur. quod libros sexto
melius demostrabitur. Ut itaque
omnis uitiosus pfectissime simam
suam tueatur Vitium. talis ipse
negligendus est non ut eam quam habet
sciam audiat. sed potius ut nec ha
at scia qua ad recte viuendum
indigens instruat / ac docetur.
si enim Vtiosissimus huius scientie
constituas auditorem. quem de
bis ipis dicetur. & profecto si
recte sentio nemuncio. si ipsum
ridiculum est pfectum ac doctissim
aliqui scie preceptorem in eis au
ditorem constituere. erit quippe di
ctio non parum uituosum scien
cie tantis auditorem constituere
Vt ab ille alio male capiat q̃ ipe
melius sentit / atq; sapit. sed de
his alibi. Sequitur illa ac de au
ditore. quam inquit aristoteles
Vltimo epilogat in summa ea
que in toto fere prologo dixerat
. non tñ eo ordine epilogat quo ab
eo dicta fuerant. sed primo id re
sumit quod Vltimo dictum erat
. id Iv. quod itaq; primo tractatum
hic itaq; postremo resumitur.
quod autem ibi .2m. optinebit locum
. hic eundem ordinem retinet. di
cit ergo et de auditore quadrare hec
est de his scie auditoris qualita
te et quemadmodum ab eo qui
erudiendus sit reprehendendum præp
tõnes que ab his scientie pre
ceptore traduntur. et quod p
primum idest de quo in hac scia
tractare intendimus sufficiat
nos hec ante dicta ee prefatos
idest p̃lequentes. ex hac Vlma appa
ret p totum hoc quod precessit
aristoteles premisserat utpote in
ethicis libros prefationem. quod
autem in epilogo loco Vltimo po
sint fuerat tractatum abea par
te quisq; hoc iudicat usq; ad
hunc partem q̃ prologi est ultima
. 2a Iv expeditis fuerat a principio
tã 2 usq; ad illum quisq; hoc
2a quidem tractatu huius a principio
libri usq; ad 2m cal usq; ad p̃
mum tertij cã. Inquisitio demo
strativum est quid tradendum hoc
sola intendret . . . .

Quoniam Iv ut predixi
mus. 2m ordinem a
quo bit prius institutis
hic incipit 2 tractatus. quem
de felicitate seu de fine tenet feli
citatis. Et continet sex capi
tula. in primis quia quo determinat
primo de felicitate fine aliorum oppi
niones in dicit Iv Vltimus sti
bet quid et qualiter determinabit
de felicitate fine primum opinionis
. capitula Iv incipient 2m ibi
sed nos tradimus. 3m ibi hec ipe
omnibus. 4m ibi Vtrum Iv q̃
ubi enim de felicitatem. 5m ibi
Vtrum hoc sit studendum est. in capitulo primo
narrantur opiones aliorum de feli
citate / et ostenditur qualiter deus
sit considerandum. 2m ibi tractata
sit ultimo et in prima parte primo in
tentum primittit 2o prosequitur

2ª ibi nonnne quidem. dicit ergo quoniam bo oñs cohuitio idest cohuitus hoies atq; electe bonum quodam affectant idest finem bonum quoddam tesserunt ut pbo dnino dnnus in ea scia est pma libri parte oñs arg/ oñsis doctrina. quoniam in quam ita est videamus quid est id/ et quid omnium appetibilium supremum est bonum. quod bonum cuilem diuina affectare. idest de quo bono cuilem sciam diuina tractare est itaq; aristoteles intento oi de quid sit illud summum bonum. de quo supra mpfactõne sua dixit. pmo oñs artes/ doctrinas/ actus/ et electiones ordinari aut ordinari appetit. 2ª principio ei 2ª demõstrant quod illud bonum eet omnium appetibilium supremum. in eam quoque eã demostrant similem sciam de hac summo bono considerare. hec ipius sua aristoteles de summo bono hut de causa pmo propositum/ et hic vltimum ea terminat. ut ostenderet de tali bono nõ in pua eã sinopsi contrectandum/ at tractandum. hec bo tria non eo ordine quo sunt tractata hic terminantur/ sed 3ª patet hesim faciens po sunt inter pmum et 2m. ex hiis phs sententia satis ut pz dicebamus plane intelligitur. q; in ea parte oñs arg oñsis doctrina non loquebatur de bono vnusquisq; quod est dm ut aliqui male credunt. illud quidem ubi propositum quod hic prosequitur. hic bo id pcise quitur quod ab hoc alii et pos

sideri queat. Prosequitur illa ps nonne quidem inqua prosequit et pmo tangit id inquo oñs conueniunt. 2º id inquo differunt. 2ª ibi quid bo ipa dicit igitur/ oñs homines tam sapientes quam sapientes qui de bono summo loquuntur conuenimus quidem in nonne. qua vulgo idest vulgares insipientes et eruditi sapientes simul idest similiter appellant nominant ipm summum bonum felicitatem. et pro eodem accipiunt hinc vivere/ et hinc agere/ ac eã felicem. itaq; ipm summum bonum appellant oñs felicitatem hominem bo quid possidet bonum dicunt. hinc vivere et hinc agere/ ac eã felicem itaq; ipm summum bonum hoc cum tria apud latinos idem significat. et cum dicit pho sed et. h sed cõpletiue aut replectiue tenetur. nihil enim ad sciam addit nihilq; sententiae detrahitur si illud sed auferatur. et quo pho dicit oñs eã bene vivere in noie. intelligit de hoc eodem hinc. quoniam igitur diuisis hinc diuisis moribus appellabant summum bonum. nil dicit illa noia erant in voce diuisa in re bo significata idem erant nomen. oñs quidem intelligitur eam rem q; summum bonum est. Sequitur illa pars quid bo ipa inquit oñdit inquo differunt loquentes de felicitate. tangit tres diuisitates 2ª ibi alii vero. 3ª ibi non inquid ni pma sic procedit. pmo tangit id inquo oñs discrepant. dicens quid bo idest que vel determinate

et in hac sit ipa felicitas: deo
sine intese distrepunt quasi di
cat istud est unque omib distrepat
+ scitet q sic ea reb nigra consi
stit felicitas ac sinime bonum
nec idem est candem tem de
nigrate reddere sapientes et
bulgy · nam alij quidem scitet
vulgares reddere felicitatem
ee tale ex bone q sunt clara et ma
nifesta sensin · ut voluptatem
aut diuicias / aut honorem · scq
illa pars nigra potit cum diffi
tatem q plures vulgares / attendit
· dicut ergo phs item idest etiam
alij scirent vulgares aliud reddi
dere · hoc est vulgus inter diffi
diffa reddit ee felicitatem · q
dicut non solum vulgares felicita
tem reddiderunt ee aliud quam
sapientes ¶ bum etiam ipe inter vul
gares inter se distrepunt · utrq
omib bonis in hoc conuenunt
q felicitatem putant ee aliquod
bonum sensibile q omib est da
tum et magnifestum · inter se in
differt / quoniam eoz alique
id bonum putant ee voluptatem
· ut inter pezati · alij diuicias · ut
anaxa ¶ alij honorem · ut ambi
osi · in hoc unq thy bonis distin
guz omes a felicitate vulgares o
ppio · quid vo sapientes circa hoc
sensere vbi o loco ponet phs · scq
tur illa pars non minimam etiam
qua ponit cum diffinitorem quc simi
tez respectu cuius bonis sum
diffas dispositiones · dicit ut sic q
aliquando etiam bnis et idem bo
diffa putat ee felicitatem et hoc tag
cum similitudinem putat ee felicita
tem a simine bonum · ipe idem pa
ret · id est in purgatis existens
diuicias putat ee felicitatem · bo
nores vo sine ignorantie cognitio
dest ignorancia ppria cognoscere
eos tanquam felices admirant
qui dicunt magnud aliquid et su
pra se idest vltra suoz intellectum
utiq ignorantes suam ipsoz cognitio
nem ignorantiam · sapientes aut cos q
sapientes credunt putant ee feli
tes / atq veneratione simul et ad
miratione dignos ¶ ee vo istis vltis
differencie illud / quia finis vltimus
est condicio q sit maxime desidera
ta ac ma natum est id quod ma
xime desiderat · sicut bonum ee
creditur · indigentia vo cuiusq rei
auget eius desiderium · atq quato
digencia maior est · tanto eius de
derium magis crescit · et omnia q
ptinent ad vulgarem opinionem
· preter vulgares vo sunt sapien
tes quidem scitet platonici · que
preter hec bona sensibilia putant
aliud quodam ee ipm ipsum idest se
paratum distinctum / atq diuisu
quod sit causa omium hoc sensi
bilium bonoz · idest propter quam
causam omnia hec preficta bona
existunt ¶ utiq platonici sicut
mettetq retro · sic q aristoteles
refert plures ponebant bonum
bonum asensibilibus separatum · quod
bonum p se bonum esset absq tunsa
tur bona existerent · non enim ego
credunt platonici q hec alia sint
bona · sed quod scitet bona p parti
cipationem ¶ et pro hitte intellec
tu est adhibendum q illud pro no
ipm teneat hic distinctione utiq h
ipm sitnificat illud bonum ee ab
alijs bonis discretum / idest dini

sunt atq; sep̃tarium ¶ Ite ulla
ulla dicto cuz non teneatur hic u
troq; ñ/ sed relatiue reflectendo
illum dictionem causa. utraq; ide
est dicere cuz una existunt ac si
diceris ppter quam causam una
existunt ¶ Tertias ibi Tertias opiones
hec est 2a pars principalis in q̃ ar
gumenta ponit madum madum stru
tendi predictas oppiones. et hec
tres continet particulas. Primo
oñdit de quibus opponere in quibus
re de quibus non. 2o ostendit q̃ or
dine sit considerandum de unaq; op
pione. 3o qualiter ee debet dispo
situs qui talia audire debet. 4o ibi
nec vo. ibi utraq; vo tenet dicit p
mo/ Tertias ibi oppiones sun
tari fortium est supra aceum de
stupha lauda et mane. Sufficit
autem si struatur illas oppiones
que apparentes sunt. idest aliqua
virtutis apparentiam habent aut rones
aliquam bene videntur. est utraq;
humanis sapientib/ atq; prudentib
cas oppiones struere que vo viri
bus aliquam habent saltem apparentiam
/ aut rones. que vo tales no sunt
nec respicit/ nec dignatur respice
. illas igitur de secunda oppiones
aristotelis hic prosequens que virtu
tibus saltem apparentiam/ aut rones
aliquam bene videntur ¶ Et cum di
cit ppo q̃ apparentes sunt/ aut
ronem aliquam bene videntur
¶ p oppiones apparentes intelligit
eas que ronem nullam habent alq;
tamen humanis apparent bene
. p alias vo intelligit cas q̃ bene
non apparent habent tamen alq;
virtutis ronem saltem apparentem
¶ Sil dr et medio q̃ppter idem ne
cessitat p virumq; . idemcum ẽ
oppionem ee apparentem/ ac si
diceris virtutis bene aliquam saltem
apparentem ronem ¶ Seq̃r
illa pars nec vo nos latebat. mã
oñdit quo ordine sit considerandum
de unaq; oppione/ ac simpliciter
tota materia morali. pro cuius in
tellectu considerandum q̃ sicut p
in locis plurib; presertim libro
posteriorum demonstratio triplicem
distinguitur. est enim quedam de
monstratio procedens a primis ad po
steriora scilicet a causis ad effectus
. et hec alio apho dicta est de
monstratio. Quedam procedens a primis
ad posteriora scilicet a causis ad effectus
. et hec merito propter quid. Altera vo
est demonstratio q̃ procedit a poste
rioribus ad priora scilicet ab effectibus
ad causas. et hec apho appellari
consuevit demonstratio quia. sic
dicta. quoniam hmõi talem demo
strationem non cognoscit propter
quid una est. sed tantum videt q̃a
una est. idest q̃ ita est. utraq; illa
dicto quia sumitur ubi apho pro
hac conjuncto quod ¶ est ergo ad
hanc considerandum/ q̃ omnia scibilia
tripartita. sunt enim aliqua in
se et simpliciter maioris nota/ no
bis vo minus nota. hmõi quidem
sunt puncta circa humanissima materia
separata ¶ Et hmõi habitudinem
quasi tria tamen naturalium quam
nobis nota habent circa hmõi
materia nobis tamen sunt
maioris nota. hmõi sunt effectus
et qualitates tam naturalium quam
moralium. hec enim sensui ac

humano nteliectui mathis sit
proportionata · alia vo sunt que
cadem nse et eam nobis sunt
notiora · talia videmus euidame
tha. · oēs quippe demostrac
atq; doctrina phi aristotelis p
exptōnem procedē debet ano
bis notoribus · hic est q in phi
sica et morali argumentatiōes
plurimū sunt demostrationes
quia quam precisime vo propt
er quid · in methaphi sica ante
quam plures demostrationes ppr
quid nō inveniuntur · hus huius
patet quid phus hic sibi velit nō
aut nec vo nob latet cos sīmo
nes · id est argumētationes nel
demostrationes q̄m id est q̄ sit
a principijs intelligere ad principia
et cos id est eas que sunt ad
ad principia intelligē ad principia
differre id est differentia
ac diffinitionem inter se haec quod
aristoteles sic probat inter eos
plato dubitant et que sunt bona
in sua atq; doctrina sit via id est
processus a principijs intelligere ad
principiata an id est ut ad prin
cipia intelligere a principijs · et vo
int ex. dicens quem ad modū
in studio intelligere oē potest nos
sh abijs habitis quibus prima ponit
ad finem studij ad cuius principiū
ubi sumi aliquis prima potuit
· intelligere ita ac similiter est in
simonibus demostrationis · sunt
enim alij a principijs · et tales sil
demostrationes ppr quid · alij
vo sunt ad principia · et hic
sunt demostrationes que · et
in omib; quidem doctrina est in
tuendum id est procedendum a
notis · p ethicta enim nulla prop
tio nulla q doctrina tradi potest
· sed hec scilicet nota bifariam
sunt · alia enim nobis nota sunt
alia simpliciter id est nse et absq
hac nulli intellectum comprehendi
· nos forte sē ab his q nobis nō
sunt incipere debemus · itaq; tum hic
considerandū a nobis de felicitate
opiones quam ubiq; procedendum
est a notioribus nobis ad ea que no
bis sunt impus nota · et hec est
quid phus hic intendebat · Et posuit
ibi illam dictionem forte ut
traheret medium sapientibus cuius
est in rebus dubijs loqui · sin enim
ipm in rebus sue vite. hec est una
differentia inter antiquiores sa
pientes et iuniores insipientes
¶ omia hec sunt hic de dicta ab
aristotele occasione opiōnum de
felicitate quas hic p tractare in
tendit plato quidem felicitatem
posuit in re nobis nota / alijs
oīb; in re aperta / nobis aut mathe
sin · hic igitur introducta sūt
aplius ut appareat q primo p tractā
de sunt opiones ille q in re nobis
mathmi esse felicitatem posuere
postremo vo loco consideranda sit
opio platonis ¶ sequitur ulla pars
itaq; hec nigma audit qualiter
ed debeat disposito quis talia au
dire debet ¶ pro cuius intellectu
considerandū duo · primo q in sci
entijs oībus cuiusmodi est quam
pretendimus hec ars / siquis beat
principium quia id est cognito

uenit q sic est non est neces
se ad opandum hec pn̄m id hoc
est causam scire ꝑ quam sic
est sciendum cognouerit q talis
herba coleram cita ciacie eam
si non cognouerit ꝑ quid illa
herba talem hent effectum.
in hac itaq; sua de moribꝫ si
quis principia quipiubuerit. pu
tent in uoluptuosa opera eum sitim
ignorer. ut si cognouit q tales
opationes luxuriem fiant te
peratum. ꝓfit ille temperate
pau. etiam si ignorer causam
ꝑ quam ille opationes luxuriē
temperatum fiant. Et ꝛ est
hic resumendum id q mip
de audire disserebamꝰ. illi ita
q inuenes natā mysterii ac
liberoꝝ artibꝰ satis instruc
tus sua principia quia aut ꝑ
hunt aut ex facile ea precepto
ꝛ complexidere possint. Hactenꝰ
notatis. puter quid littera di
cat q sic incipit ita ꝑ oppor
tet ee hunc institutum mo
rum hoc est natura et exercio
hunc dispositum ad mores e
um hominem qui sit audi
turꝰ sufficienter idest comme
nienter ad honestate et iusti
et omnino ciuili idipse hoc est de
tribꝰ honestis et iustis et ce
teris de quibꝰ in hac scientia
sua tractatuꝰ trip̄ tonem p
hoc assignat dicens nam ee hꝰ
ne institutum moꝝ est in hac
scientia principium quia. si dicat
ille homo qui natura et cōuenien
ter exercitatus hunc dispositus est
ad mores facile complexidit qa
idest q uia tri ꝑ huit sicut in
ciuili sua traduxi. et tm̄ si hoc
scitur principium quia constet
sufficienter hoc est ꝑfecte mihi
ignotuꝰ. ipse opponit ꝑ quid.
quasi dicit non erit necessarium
hoc principium ꝑ quid. quod ꝑ
ceptum est tri tm̄ cognoscere
. sed ille qui ita scitet hunc est
instructus. idest dispositus ad mo
res aut pius ut principia sciret
qua aut capiet facte fiabiter
. intelligit aptercptor. inquit ille
qui natā et arte est hunc dispo
situs ad mores aut ꝑ se ipm̄ poterit
hoc ciuilem scim̄ aut facile ad
hoc exhibit. cui ꝛ neutrum
istoꝝ idest istaꝝ duaꝝ condi
onum adsit idest exhibeat. ita idest
ille talis audit ethicam partem
sic dictam. optimus ille quidem e
qui omia natus ꝑ se est idest ꝑ se
met ipe preceptor sum̄ idest sui
met peritus idest ꝑfecte egit me
liora. intelligere omia pora q in eo
pre existerant ipm̄ ad meliora di
sponendo. rursum aut ethicus ille
bonus est qui monitu ab alio scitus
sequetur recta. qui nec ipe ad ꝑ
se ipm̄ videt idest intelligit. nꝰ
traddit recta monenti. hic idest
talis nulla in parte utilis est.
hec ꝛ introducta sunt hinc ab ar
istotele occasione opinionum de quibꝰ
inferius erit tractare incipit ta
pientem itaq; phm̄ tales hanc opio
nem ee audituros. quales ee bonꝰ
ut bonus scitus ciuilis. et hi ut recte
audiri posse ant ab alijs desse

lectatur audita ha ecñ/ an pro
cul illa que ipe dixerit. ¶ Ergo
phs ultima dicit de honesta
te et iustitia dictum intelli
gte pcedens. iustum enim et
iustitia non sunt sine vsitata
pro omni honesto/ atq; honestate/
aut si magis placet pdicto q
p iustitiam intelligit legalia
p honestatem ho cetera alia vir
tuosa. et prudentem quidem eundem
intelligit alia requisita in hac sua
tractatur. ut est amicia lucup
tas continencia et huius. sibi
quaq; cor oppositi cõprehendenda
videntur. ¶ Item pdicandum ẽ
illud dictum monitu illud etiã
monentis. non enim dicit dicto/ aut
dictum. cap enim sententia pro
monere/ aut suadere dicitur quid
dictio. no est enim hec sententia
dictualis ut exordium mox alibi
iam patet et ex libro sexto appa
rebit videbitur.

Sed nos ad rem veniamus vide di
xisse hic est finem capi
tulum huius tractatus
in quo phs prosequitur oppiones
pugnantium felicitatem cuiusdã
malignis huic manifesto pugnant
ad vitam humanam. et dividit
in sex partes. primo ponit eorum
sententiam. secundo ponit eam/ a quo
dixerat sedet. tertio
ponit eam sibi hanc ac hec dictum in
quo omnes conantur oppiones
adquirit hic considerat. ¶ Ubi nota
multa quidem ponit et improbat
oppinionem pugnantium
felicitatem in voluptate. Ibi
alii autem ponit et im
probat oppiõnem pugnantem fe
licitatem in honore. Ibi ubi atq;
eum fortasse ponit atq; improbat oppiõnem pugnantem felici
tatem in vita. Ibi ubi terna
est contemplativa finit hic tra
ctatum de vita contemplativa. Sexto
ibi primus ho improbat oppi
nionem pugnantem felicitate
imperantis. pro intellectu pue
patris intelligenda sunt duo
primo q ab ea parte circumstantie
usq; ad hunc dixerit est dictio
tales apropinquat. cum enim alii
ex oppiõnes de felicitate ed
ficerate interpretat. inter possunt
modum considerandi de talibus
hec itaq; pars nisi fuisset di
xisset. ceterum est ponenda
post illam praetermissam quadã
sit omissa huius tractatus una quisque
. itaq; ubi prosequitur amicitias ipse
delectet pone bonum et felici
tatem no absq; hoc exist
mare videantur. ¶ Et notandum
quod oppiones quas hic phs
improbat conveniunt in hoc
q felicitatem ponunt in ali
quo bono ad vitam humanam
pertinente et hec apte tamq;
tõnabiliter. ¶ Hic vero dictum
approbatur. hec enim mani
festus et ea que ad finem ordi
nantur eiusmodi proportiona
ta. itaq; sunt alii bona nisi
nem ordinata. sic eciam et pe
simile erit de reliquis humanis

¶ tum etiam quia vti iam patet felicitas est agibilium vltimum q̄d ab vnoquoque agi et possideri queat. hic tullius patet quid hec p̄mappo dicere velit cum dicit sed nos ita deum vnde dicebamus. ideo ad eam partem vt locum a quo discessimus. vtrag illa dicta vnde a pho hic non ponitur vtiosa tie. sed relatie vt infinite. hec hucusq̄ ponit philo illud dictum commune omnibus hominibus omnes isti a quorum opinionibus hic structuram vtendum non absq̄ vtilitate videntur existimare vnum et pro ideo felicitatem ex malo vitando. id est a minus contrario quod ad vitam humanam pertinet. hec est ita q̄ quo omnes isti ideo ac melius quam plato dicere. cuius iste est vt laudo vnum vitabilius est ¶ prima quia finis et ea que sunt ad finem humana sunt. et finis quasi ea dicet de vtili humanis ¶ alia autem et verior assignatur ea. quasi nis vltimum ea dicet talis quo ab vnoquoque agi et possideri queat. quod vo plato dixit vnum et felicitatem ¶ pro eadem dixit. ita q̄ illa coniunctio et non copulative. sed exp̄sitiue hic apponitur ¶ sequitur illa pars vnum vulgo in qua plato ponit et ipse vult opponere primeum felicitatem in voluptate. ibi vulgo ipsum. in parte prima duo facit. primo ponit huius opinionem. secundo excludendi distinguit tres vitas. ibi tres enim. et dicit vulgo q̄ cum ideo vitantes homines atq honestissimo hoc est ad honesta portanda aptissimum voluptate

· vtcligere ee putant felicitatem. qua propter et ipi voluptuosam vitam ad amant. id est maxime amant. · vtcligendi sunt hic tria. primo q illa dicto nam non tenetur hic tanquam ibi sed completie. nihil enim ad sententiam addunt nihilq; etiam subtracta sententie detrahunt. illa quaq; coniuncto et q̄ ponitur post li quapropter in plene tenq̄ videtur ¶ secundo intelligendum est hic q aliqui p honestissimos voluptuosissimos quos antiqua traditio dixit gratissimos dicunt plum vtcleg esse vitas tyrannes sapientia et virtute. cuius facete enarrat / et ait sup̄ / sunt fauctores alij vo dicunt illud vtelligi de epicureis. qui propter finem aut vtilitates tyrannes dicq̄ putat ¶ in quarum videtur quasi tullius cum dicit vulgo quidem atq honestissimum. idem p vtili q̄ vtcleg. ita ut honestissimum dicantur vultures corpore tyranno dissimiles / ad onera portanda / alia p vilia exercenda aptissimum. in extremo vo et vtcleg vnum / ac in fini vnoquoque in fine. vtinam si mathis placet duo nomen illud denominatum ee ab honos quod tyrannos asinum significat. ut sint duo honestissimum. quasi asinissimum. quos aristoteles in politicis non mathis ponit partes turpitudines quam bones / equos / aut asinos. non enim aliter quam de hic contrariis disputant. in sunt quos natura dissimiles non ut nubia / sed quos thessalia / ac vilia exercet. tales quippe sunt de quibus nunc dictum nulla in parte vtiles ee plene audientes. sunt enim naturaliter. sic etiam

et plna eos tanquam ineptos, ac
corpore et animo male compositos ab
eo auditorio longe propellit. ¶ Ho
consideranduz q̄ bene ac profe
ditum est adnuant ineptꝰ ho in
antiqua traductione positum est
diligunt. ¶ Differuam cum dixe
rint amare et diligere. quoniam
quid diligitur est bonum. quod
ho amatiz malum. item diligere
est tendere amare ho interpe qui
ho felicitatem ponunt in corporis
voluptate bestiale, ac probrosa.
malum simul et interpe amant.
¶ Sequitur illa pars tres cum. in
qua plo exponenda distinguit bi
tas. dicens tres vite sint maxime
perpue. salutes illa voluptuosa qua
nunc dixim. ¶ Item cum tres vita, tz
cia est contemplatiua. intelligenda sunt
hec tria primum est q̄ sicut in fisi
bro nono dicetur. ad quod vnusq̄
maxime afficitur putat ee vita
suum. ut pho philosophus bena
tor venari et sic de alijs. ad finem
ho maxime afficitur homo. inde
est q̄ pdiuisitatem finium vite dis
tinguuntur. item quia finis ultimꝰ
hr vnꝰ. inde etiam est q̄ finis diuisi
tatem vnoz fines diuisi sequunt
. itaq; finis q̄ hoies ptes diuisas pe
tant ee eis bona. sic et diuisi di
uisos fines intendunt. ¶ Et notandꝫ
q̄ omes vita hr sibi annexam vo
luptatem. et tm pho hic cam so
lum dicit voluptuosum q̄ finem
constituit in voluptate sensus
atq; turpibile, et probrosa. et hec
hic de causa plo sic nominat hr
ut. quia in ista recitatione libro
quinto tusculanaꝝ vite inducit
causa de tribꝰ ho inquis visitatis
simo. est autem apud inquisitos
homines visitatissimum q̄ voluptu
osam vitam eam solum intelli
gere que in sensu voluptate q̄ bro
sa finem constituit. q̄ tamen
ho vitam plo intelligit indigne
tentes vitam q̄ felicitatem et fi
nem constituit in honore, aut ꝫ
tute. q̄ contemplatiam ho eam in
telligit que in operatione tm̄ os
tulatie finem vltimꝰ constituit.
¶ Est hic intelligendum q̄ plo
hab tres vitas hic de causa ma
xime precipuas dixit ut signi
ficaret vitissab inquisitos vitas
plurimum sub his contineri.
nec tamen negare intendit aliq̄m
ee vitam que sub istis non cōtine
atur. talis mihi videtur venato
q̄, ac cleatoz vita. at pretereo oī
um auatoz, qui in nullo alio ho
no quam in pecunia finem cons
tituunt. illo tamq̄m sibi maxi
me precipue erit vera exposito,
maxime frequentes aut frequē
tate, ni visitate. sequitur illa pꝫ
¶ vultis igitur. in qua plo duos fi
cat pmo hanc reprobat opinionem.
2o eis nominum assignat. ¶ 2m ibi si
sententiam autem. dicit ergo pmo
vultis igitur videtur omino fugie
re legendꝫ. id est eligendas vitam pe
coz hoc est bestialem aut inanima
lem vitam. hec est aristotelis tō
, q̄ licet sit vtens. sapiat tamen
intelligibilis itaq; in vtente tō illa
erit hec, vita pecoz ac fugis non
est humana vita nec suprema illa
autem vita voluptuosa q̄ consistit
in voluptate sensus est vita pecoz
ac fugis non est humana vita nec
suprema illa autem vita voluptu

ossa q̄ consistit in voluptate sensꝰ
est vitꝫ pcorꝫ ac finis. ¶ Ifrm nō
erit longus vita nec suprema q̄
hoc ē dicer humana felicitas. p
ma propositō est plus q̄ma ma
nifesta. quoniam scīa aliud bonum genus
ꝫ ipse aliud bonum genus. sic
eciam et pcorꝫ vita ab humana
erit ipsius distincta. vita quaꝫ
ꝫ nisi ꝫ altera sit a vita suprema ne
mo amabit ¶ Tum non male ab
ea differt. vtrum et oppugnatiꝫ
impiorꝫ eciam propositō patet p hoc
ꝫ omia petunt tanquam ni cor bo
nū optimū maxīo impetu ferun
tur insensꝰ voluptatem p̄sertim
christus, ac tricta. et p hoc talis vo
luptas finis erit sunt enim pe
cora omia sensꝰ atq; voluptuum
possessio ¶ Itaq; dixi est tacō ꝓpter
in sensus voluptate non potest
consistere humana felicitas.
ma quia est omia finis. ac
plxx in fima, ac vilis ꝫ ad q̄
talis voluptas non est homo
ꝓ cum sit communis aut ut iam
putabit ē dicer longus ꝓ pfec
cio. vtraq; istaꝫ rōnum tangit
abaristotele. prima p hoc q̄ dixit
omio finis. ꝫ vt illud vtrum
pcorꝫ ¶ Ad intendum ni ꝫ illa ē
humo illata ifrm non pmittit
hoc apte illatum, sed pcio michi
tuc ¶ Sequit illa pars sillogismi
tus autem nequa phs tangit ista
ꝫ rōnem. credunt christi bulgares
q̄ in sensu voluptate primus
felicitatem sillogizantes autem
dest credunt se sustentari ob
id q̄ plerisq; hominū ne potestatē
vt constituere ut regibꝰ et hijs
quos bulgares credunt ē feli
ces vitam agunt hoc est vanit
mistꝫ idest ad medium et simplici
dinem sardanapali regis assiriorꝫ q̄
voluptatibꝰ omio fuerat dedit⁹.
putet intelligendum est hoc q̄ dicit hoc ex
cio non sit vera. sunt tamen similia
eius ad hoc q̄ aristoteles ꝫ hoc opi
nione considerauit. cui enim opinio
hoc ꝫ tradendū ē dicat q̄ aliquam
saltem apparentem tuam habent.
electissimis autem ¶ hoc ē 4ª pars hu
ꝫ nequa inquirit de opione ponēte
felicitatem in honore. et primo ipam
ponit dicens electissimis autem viri
dest nisi nam, ac nobilis ex vtro aptꝰ
dis apti dest ad res attendis apti ho
norem. intelligē ē credunt felicita
tem. cuius rōnem subiungit dicens
hoc enim sentire honor cuius vite
hoc est eorꝫ qui ambiunt. unum est fe
re finis ¶ Intelligendi sunt hi duo
. primo q̄ ꝫ viros electissimis aristo
teles intelligit nunc ac similiter
ꝫ nātos non hoc sed honori
studentes nisi fortunatos ac nobiles q̄
natura et ope abundāt longe differen
ter quidem enim bulgares autē nō
nunc, sed eorum instrumenta aba
ristotele inpudenter dicuntur ¶ Et nōn
dum q̄ nunc, ac similiter ꝫ fortunatis
zes natura nisi nam, ac electissimis
plurimum intendunt honorem tā
quam finem vltimum. aliquis tñ est
qui non honorem sed virtutem, autē
equitatem intendunt tanquam
bonum vltimū. et proter hoc phs
dixit fere. quasi diceret plurimum
sic est. nisi aliquis ei assistit. illi
hi nunc, aut eorꝫ ꝫ fortunatos q̄
voluptas aut honor magis quam
honori aut virtuti studuit. nec elegā
tes nec nature nisi forte dicendi sint
sed sed omio vilis, ac q̄ natura
finis ¶ Sequit illa pars vide

nigna bistriam improbat hanc
opinionem · primo sic/ sed honor bi
atus honor · est exterior actus
ipse finis actibus qui sit ipse
est ille finis quem hic querimus
salutet felicitatem beatos certam
honor magis consistere in honorā
tibus quam in eo qui honoratur · et
hoc est argumentationis prima pars
patet · aia alteram si subungit dicēs
nos autem in patria nā est tale
crimen dicendum summum honum eē
quoddam ppm/ et tale quod nequat
auferri tenet/ intelligendum
quia illa propositio honor est in hono
rante intelligitur materialiter/ ac pote
tate honorantis · consistit enim ho
nor nonnullis aliis signis exterioribus
cuius sunt capitis inclinatio/ genua
flectere/ et hmōi/ quecunqa consistit
in actu et potestate honorantis non
autem eius qui honoratur/ sciendū adue
dum quia illa conjunctio excludens · que ad
tenetur hic copulative/ sed exponitiue · ac
enim pillas duas propositiones significa
tiuas · et ibi primam exponit · eademq; ñ
intelligendum est de illa conjunctione
et · et cum primam declarat/ quia quod
ppm est nequit tenere auferri/
quod xo phs dixit latinantur hic
de causa dixerat · quia non dum sed
felicitas sit demonstranda · ibi dicit
quapropter in persona omnium de fe
licitate conferentium/ qui videt
in aliis ab extremis · in hac quastiōe
tria dicit primo ostendere latinantes/ se
cundo illa pars · misit honorem · in qua
ponit rationem dicti dictum in fine
dest istum videntur homines aliqm
honorem sequi dest honorari bea
tos sic se habēs dest beatos eē con
fitentur · intelligit apud sectā eā
am apud alios · utrāq; assipientes

et apud illos dest ab illis qui
optimo sonat querunt dest volunt
aut desiderant laudari maxime · pa
ter ihesus quantum ad hoc attinet
beatum eē principium dest melioē
intelligi quam honorem · id enim
melius est ppter quod aliud quare · eo
quo subtracto honorem non eē feli
citatem · felicitatis enim hominis eē
debet quod ppter se/ et non propter se
non propter aliud querantur/ atq; eā
hec est pars huius cā inquā in
quirit de opinione precedente felicita
tem in beatis Et primo opinionem ip
sam ponit dicens atq; eam salutet
beatum fortasse quispiam putabit
multis viteē finem magis saltem
de quam honorem · sciendum quod
primum beatos improbat · primo
sic sed beatos hec salutet beatos in
perfectos intelligere quam felicitatis ni
hil videtur itaque dest pius et ho
minem beatum beatum dicimus et
etiam non optimi mutati subeundi
felicitatis autem hec non patitur ·
igitur beatos non erit felicitatis/ in
telligendum est hic quod homo cum
dicunt non sit optimum statim · eap
melioreē hēre possit · salutet cum
vigilat · felicitatis autem est quod
statim vitam quem melior eē non po
terit/ item adhibendum est etiam
eē possibile quoniam beatum hēre per
fectum · nihil hi opinati fini eum · ut
signis vita nec liberalitate et mu
nificentia · deperiretur/ et sic per
totam vitam vixerit · vivit itaq;
sub beato · nihilq; finis eas opinis
in vita · felicitatis autem cum sit
idem quod bene vivere et bene
agere eē non poterit sine operatio
ne/ sequitur illa pars et misit
maximum in qua primo ponit eē

onem dicens et mſiq; idest utrum
beatus vitus patr̃ q̃rem vt nosid
ſtibre maxima mala etadiſſi
tates cum ꝙ quis minat uta ſtru
ctr̃ mysere et infortunate nemo
dicit idest appellabit beatum.
nisi ſit auſtodiens non vitatem
/ſi poſitionem idest opinionem vt
autem ſola vtus ſit ſufficiens ad
beata vniendum non est parua
diſputatio. et preter hec dicit phs
et de hijs quidem ſatis. nam dictum
est de hijs abunde in cosmis ad
tendum quod apud nostros nos ſi
tis est ſcriptum quid phs vtilitat
cum dicit metrorum. quidquid tri
men de nocte ſit in tr̃ cē ſuſpicatus
librum aut libellum abaziſtotele e
ditum finiſſe mutilatum de cosmis
magno ariſtoteles contra ſtoicos ſu
ficienter demonſtrauerit vtutem ſo
lam non ſufficere ad beate vniendu
quod etiam mſita in hoc libro demo
ſtrabit. h est contēplatiua. hec cē
quita pars magna phs mentionem
facit de vita contēplatiua dicens ea
tua vita est contēplatiua. de qua hoc
tractatu. non intendimus / ſi mſe
quentibus ſcilicet libro decimo facie
de ea vita conſiderationem. ante
hijs endum est hoc q̃ poſtea phs plu
determinauit de tribus neceſſarijs
ad bonum ciuile. loco vltio de
minat de vita contēplatiua / in
qua (cui libro ſepius politicus
demonſtratur) conſiſtit humana
felicitas ſine ſimile bonum hui
mum. precium hoc. hec est vltia
pars huius cē magna beatitudinem
probat opinionem precedentem feli
citatem in pcipuis hoc intendēs
idest ſtudens est idest cē potest
violentus quidam. hoc est malus
/ p uſſi/ ac violentias faciens. talis
ipſius non est felix. cum felicitas
(cui fere omis conſentimus) ſit bene
uiuere / ac bene agere. // ubi quasi pro
fecto ponit z̃m rōnem dicens et
ipē profecto dubie nequaquam ſuf
ficiens quod querimus. ſcilicet ſimul
. bonis enim ſunt / et pro idest alterius
gratia. quid enim valet huc ſine
virile dicitur quod gratia alterius ſit
. illa itaq; conjuncta et. i non co
pulatiue / ſed expoſitiue hic tenetur.
ad tendum q̃ vtile bifariam ſumi
tur. uno modo pro omi bono honeſto
vtili / aut delectabile. et hoc modo in
prop̃e dicitur. alio modo ꝓp̃e ſumptum
. pro illo ſcilicet quod non ſui / ſed alte
rius gratia est. et hoc modo hic a plno
ſumitur. et p precium ab intelligit
non ſolum minuſſimata. ſed etiam
omia que minuſſimate poſſunt appe
tari. itaq; bonorum ſe poſſeſſiones hic
ſub precium comprehendimus. ubi
cum dicit itaq; maioꝝ comparat pe
cuniam ad bona preſertim dicens
itaq; maioꝝ idest magnum aut ſalterum
unius male quis exiſtimet idest
exiſtimare poterit illa que ſupra di
ximus cē fines. ſubaudi. quam pecu
niam. quoniam pecunia nō expetit
ꝓp̃ ſe / illa tñ expetuntur ꝓp̃ ſe. et
enim ſi nullum aliud bonum cēt.
utique nihilominus cēnt expetibi
lia ꝓp̃ ſe. ſed aliter nec illa bona
cē felicitatem. quamvis multa bona
ſint comparata in hijs idest ſuper
hijs ſtoicis. abſtinens ſcilicet qui vtute
ſolam ad beate viuendum ſufficiē
demonſtrare conantur. deum iram
coercuit facunditate. voluptate. in
tellegendum est hic pro intellectu illi
quoniam propter ſe expetimur. q

bona ut infra dicemus tristitiam diminuunt sunt enim quedam propter alud semper et nunquam propter se expetibilia · cuius sunt pecunie et vnisse possessiones aliquod bonum est bonum quod semper propter se et nunquam propter aliud est expetibile · tale est sola felicitas · alia bona sunt que et propter se et propter aliud sunt expetibilia · tales quidem sunt honor et vtus · et de eis hic primus loquitur cum dicit quoniam propter se expetuntur ¶ et quo ipse patet illas multis credit quod felicitatem ponit imperfecta quia ea que in aliis tribus felicitatem constituere · nullum est enim bonum quod nunquid sit propter se expectibile quam perfecta ; ¶ ¶ ¶

Distinctio omnis hec est secundum capitulum in quo primo et improbat opinionem sapientum platonicorum · et diuidit in quibus partibus · primo premittit huius inquisitionis necessitatem secundo probat quod non sit vna communis idea omnium bonorum · tertio inquirit de modo loquendi platonis inquirentis dum quod nomen boni de omnibus bonis dicatur · quod ostendit quod non sit idea tribus · non pertinet ad propositum / ut scilicet finis est quod tendit felicitatis ¶ secunda ibi huius opinionis latorem · tertia ibi amplectitur vero quisquam · quarta ibi ex illis · quinta ibi sed hec fortasse nunc relinquenda sunt in prima parte tua premittere · primo brevitatem huius inquisitionis secundo difficultatem · ibi quamquam hec tertio ostendit hanc difficultatem huius inquisitionis non de tota impedire · ibi sed pro defensione · promittere tu primo sunt hic duo notanda · primo est quod illud inquo platonici ponebant homines felicitatem dicebant ea vnum esse bonum et cuius participationem cetera alia bona dicebant · vtrum illud bonum vnum esse dicebant / nos predicationem salutet sic / quod de aliis bonis predicaretur ¶ sed ponit illud vnum esse dicebant per causationem · sic quod ea cetera causa eius bona consequentur · et hoc modo ecauit bona per participationem idest per bonum tantum partem eis dictam in / ut communicatam ab ipso toto bono ¶ secundo notandum quod de opinionibus erroneis quanto aliqua opinio fuerit magis erronea · tanto eius improbatio erit vtilior · aristoteles quidem credidit quod maior est error ponere felicitatem in bono ab vnoquoque sequto quam in alio bono ad vitam humanam pertinente quale cuiusque illud bonum est · cuius causa ut inquit est quia felicitas ea debet bonis propriam / ac tale bonum quod ab vnoquoque agi et possideri queat ¶ dicit ergo primo ipsum omnibus hominibus scilicet prefatis opinionibus · vide hoc est considerato de vnitissimo intelligit bono aplatonicis positio et pro idest inquirere quem admodum idest per quem modum dicitur scilicet a platone · vel dic quemadmodum dicatur idest quemadmodum dici possit · forsan presertim idest erit vtilius intelligere quam prefatas opiones considerasse / atque improbasse · cuius ea ut diximus est quia quilibet opinio magis abutatur demat · tanto eius considerato

atqz improbatio erit vtilior. dem
at quidem nimis abhitate bonum
humanum extra hanc primere.
et illud quidem adhibitum dubi
tandi forsitan non indecens quic
quam operi preter hec q est tem
peramentum locutionis. ut enim
nup dictebamus et est aristotelis
precepto in 2o sic rhetorice con
suescerant sapientes in rebus erui
certis dubitatiue dicere. quod ego
credo sic fiat utpotiem ase procul
repellant arrogantiam. Illa etiam
compositio et precipue hic videt
primi expositie quam copulatie se
quitur. Illa pars quaquidem hec q sto
. ubi plus tangit difficultatem
q actenus erit in hac consideratio
ne. et q adhibendum est difficul
tatem rei cuius priam huiusmodi
nusci. aut ex re ipsa q nisi difficul
hibest. aut ex rei circumstantiis. ari
stoteles quidem improbare oppo
nens platonis non putat eo difficile nec arduum quantum est
exputare rei. hec tu putas ee p
arduum ac difficile inquantum
in hac materia est necessarium a
ut dicte falsum quod nullo mo
conuenit aut alteri quam plato
q nimis videtur dubium. id q
plato fuerit vir famosissimus
atqz eius preceptor et amicus.
adhibendum etiam q hec exercita
tio precipue hic apte quam alibi po
nitur protexi quod adiuuat amy
cum dicere aliquibus videretur ee
contra bonos mores de quibus
consideratis. Dicit ergo videre et
considerare de bono vniuersali pla
tonis et inquirere quem ad mo
dum dicat prestabit. quaquid
hec questio sit pardua. idest difficilis
obamicos saluet platonem qui i
deas idest formas rez introduxe
runt. vtraqz difficultatis iste non
exit ipa. sed ex hoc ipso originem
hit. est quippe nimis dubium ad il
la amicos dicere. Et est adhibendum
quod illud nomen idee greecum in
nostram declinatum non traducto
idem significat quod forma. et
ppe ut dicunt significat non for
mam materie in recentem. sed pro
tis exemplar ad cuius similitudinem
alia producuntur. et hec communiter
dicis platonis. ad cuius cum sum
hitudinem nunquid vniuersalia sensibi
lia producit. Sequitur illa pars sed
pro defensione. nam quidem non
ee consimilem ab hac inquisitam
ppe talem difficultatem. sed non os
tante prefacta difficultate existi
mandum existimandum est vnum
sos bonos. et presertim philosophos
idest potissime sapientes veritatis pro
fessores prodefensione veritatis im
pugnare idest improbare non solum
aliorum dicta sed etiam sua ppria oppor
tere idest conuenire forsitan fortassis
magis utique vtilius quam ho
minem cuiquam in re non sibi assimi
lari. quod autem oporteat veritatem
amicis preferre probat hic tonic
. nam cum ambo salutet hos et
veritas sint amici pium est veri
tatem in honore preferre sicut ens
in tertio libro octauo demonstratum
amicos honorandos et amandos est pro
ter veritatem. erit itaqz veritas in amo
re. et honore hominum preferenda.
veritas autem ut libro quarto dicet

una est de virtutibz humanis · p
ferendi erat ipsum virtutis platonem
Et eorumq hominum · imo et sibi ip
si prout aristoteles inhibitera sigm
fictice dicetur plures q̄dam erant spe
· ex hoc colligitur ad inveniendum hom
nem primere sua dicta nil scripta re
tractare cum ea sentiret ea dicta nil
scripta nimis bene · si enim dicta sua
non tene dicta velet sustinere · ma
nifeste faceret ymo virtutem vitia
re

Et est aduertendum q̄ philosophe
pre duxit primum · est enim pietas
cum honore debitis maioribz exhibet
· vt patre / aut parentibz · cum
utriq; vtus sit maior amicus quam
homo · si vtq; in honore hominum pre
ferantur · erit profecto pietas · et si
contra fiat · non parua quippe erit
impietas

Hinc opinionis latores · hec
est 2a pars principalis huius cā in qua
phs quadrifariam erudit non ee vnā
idēm communem omnibz hominibz · 2o ibi
preterea cum homine · 3a ibi preterea
cum eoz · 4a ibi ex illis vo p inte
lectu primi insuper intelligendum est q̄
aristoteles hic procedit contra pla
tonem ex hijs que ab eo concedē
bantur · ponebat enim plato vnam
communem ideam vnius cuiusq; spēi
· vnius vo substantie sīm p̄dicm et poste
rius prout aristoteles refert non
ponebat ideam communem · dicit er
go / hinc opinionis latores non pone
bant ideas inquibz dicebatur ideste
mirabilitatur p̄dicm et posterius · vta
q̄ nec numeros ideam constituebant · intelligit de numeris di
visarum specierum · vt sunt binarius et
ternarius numerus · numerus tri cuius
dam spēi plato ponebat ideam · quod
ut patet ex septimo methaphisice binarius

dubitatem inter natos trinitatis
appellabat · Et sic de aliis · ex hoc
utriq; a platone ne contesso aristoteles
sic obiisse cum procedit hominum au
tem dicitur idest inveniuntur in eo q̄
quale hec est in qualitatibz tenere
· Et in eo q̄ ad aliquid · idest inse
rie ad aliquid quod vo p̄dicatur
atq; sustantie prius est nata quam
id quod est ad aliquid · quod sic pro
batur / nam id scilicet ad aliquid vi
detur ee tamquam adiacens quod
dam et accidens · et hec duo scili
cet adiacens et accidens idem di
cunt · sicut etiam illa duo p̄se et
sustancia · ex hijs concludit inter
tium dicens quare ultimo in hijs
dictis scilicet inequalitate et in ad
aliquid et sustancia nequaquam
idea quedam idest una foret idest
ee posset communis · et intelligit
si non in hijs · nec etiam in homi
ne erit vna communis idea · cum ho
mo in hijs predicamentis reponā
tur · stat utiq; id in hac in relatis
dictis sīm p̄dicm et posterius nō esse co
munis idea / ut ipse idem plato ee
credebat · sed bona sunt se sīm p̄dicm
et posterius · quod patet p hec q̄ sunt
in predicamentis diuisis q̄ dicunt
sīm p̄dicm et posterius · ut hic bonum non
erit vna communis idea aliquis re
bus dictis sīm p̄dicm et posterius est una
communis idea quod est contra pla
tonem · sequitur illas p̄dicm preterea
cum hominis in qua ponebat ee
secundā · et dicit preterea cum
homine tot modis dicatur dicit
quot modis dicitur eq · Cum ho
minis dicatur et in eo quod quid

idest misterie sustinuae · virtes et
mens · et in quali idest qualita
tib⁹ ẽrie sunt vtutes · et mẽ
to idest quãtatis ẽrie est men
suratum quod etiam est verum
p hoc mensurate subiectiz · et quod
aliquid est vtile quod infinem
referetur · et in tempore hoc è in
ẽrie quo est actio tanti opportu
nitis temporis · et in loco hoc est
misterie vbi est dicta que dicitur
iter aut via vnius dei · hoc tamẽ
apho videtur primo pro loco oppor
tuno · et alia huiꝰ idest et alia
sunt vona huiꝰ hoc est p hunc
modum intelectib⁹ ẽrialib⁹ se hꝫ
cua cum nequam ita est · mani
festum est non cẽ vnum comu
ne vniuersale et vnum · p hoc se
quitur probat plia dictis / non
enim in omib⁹ sed in vno deum
taxat predicamento dicetur / hoc
est repugnantia vniuersa vna ·
hoc autem sequi videtur ex fun
damento platonis qm omia ẽ
est vna idea dicebat cẽ vnius ac
cidẽs ẽrialis ¶ ad intendum q̃ plu
res vnos solum videntur dif
ferre p hoc q̃ platonem ad du
xa adiuuant nec nocent ¶
ut dicit q hoc z non est vt̃ apha
distincta / sed eius quod in vnie pma
sumserat confirmatio · dixerat
enim ibi vna dei nec predicamẽ
tis diuisis · quod hic probare vult
nisi intendit ad quod p̃ misterium
¶ cum autem plia misterie sustẽ
tie dicit cẽ deum · sustantiam
sumebat non pro aliquo ẽrie
immutato · sed pro omi quod dici
tur contra accidens vt sit
sustantia sumẽ quod non est acci
dens · mens bo ibi sumitur pro
anime parte intelectiua pro ea
scientia q distinguitur contra
sensitiuam · ul dicq̃ mens autem appe
llat partem anime rationalem quã ni
hil prohibet distinguit ab irra
tionali parte · ille enim animi par
tes (licet aliqui contrarium teneã
mihi tamen videtur aristotelem volu
isse forte sustancialeꝫ partes animi
¶ sequitur illa pars preterea cum
corr q huiꝰ vnam sunt idem vna sit
vna sit scia quod etiam a platone cõ
ceditur · certe et bonor omnium vna
scia foret unus autem sunt plures
non solum bonor diuersor ẽrium ·
sed etiam corr bonor que sub vno
sunt predicamento · cum temperies
in bello reb⁹ militaribus mortem me
ditata · in latrocinio vero est exercitatiꝫ
hinc patet idest exercitatiua itaq̃ ex
positione platonis sequitur vnam
cẽ sciam omnium bonor quod pro
tinus est cẽ falsum · erit igitur ꝑ
sitio platonica falsa cum ea fal
sum sequatur ¶ est autem hic ad
attendum q aliqui fauentes platoni
dicunt q aristoteles p hec tres et
sequentia non obviat contra plato
nem sed contra eos qui platonis
dicta non bene tenuerunt · ego vo istos
non intelligo · nec p etiam plurib⁹
ambigit aristotelem hic platonem
impugnare · cum ipse idem impiꝰ
hunc cõ hec pro testato fuerit · fate
or tamen aliquando de nostris sanc
tis fuisse sensum quod plato intellexit
· nec ego de me ipso hec dicere verear
· cum ipse idem aristoteles in primo
methaꝫ aperte dicat se non intelli
gere quid platonici per numeros
nouos aut platonis per participatos
dicere velint · sicuti tres aristoteles in
primo methaꝫ platonis dispariliꝫ
scripta platonis non satis intelli
gebat · quibus concentiens plato

mg fidē dabimꝰ ¶ et adde q̄ ille liber qui timeus dicitur ubi de hac materia plato tractauerat ad hanc non puenit nutrire ¶ quod quidā ipsius fuerit de intentione platonis vbi tanquam falsa improbat ¶ ad tertium dicendum sicut aristoteles non intendit negare eē vnum vnum simpliciter vnum totaliter uniuersale sensibile separatum inquid vnum sicut ipe demōstrat in vltimo methꝰ cuncta enim ordinantur in vnum inducens exercitum · quod vō minime dicit impugnare est q̄ vnoꝝ sit vna idea tanquam vna communis rō · et hoc optime conuenit cum nostra theologia que rerum speciē differentiam ponit modo ideas finē rerum diuersum differentib⁹ · itaq; res est vna / ideas autem simul dicere esse · est itaq; error non parum dicere q̄ sit idea communis vna sicut rerum generis aut speciē differentium · cum ipsius vnum genere aut specie differant · nulla enim rerum vnoꝝ vna ab alio idea · quod aristoteles hic contra platonem ingerit ¶ ambigat vō · hec ꝛª pars principalis huius cā inquisitionis de modo laqueandi platonicos · et primo ondit quod illud vnum non conuenienter noiet aplatone ¶ ꝛᵈ in primum igitur computat oppinionem appium pitagore pronepotem platonis illud vnum separatum apellatum ipsum quadq; quasi illud esse sit ipsum et non aliud esse itaq; illud primum ipsum tractatus ubi discretus · ut illud sit vnum / alia vō non sint vna sed vna per participationem · tanquam habere illud sit vnum alia vō non absolute / sed cum additamento scilicet per participationem · hanc autem diuisitatem nominandi vna aristoteles hic improbat dicens ambigat vō quasi diceret aliquis ambigere posse quid idest cuz platonicis velle dicere idest nominare vnum illud separatum quicquid ipsum aut ipsum quidquid · q̄ dicat nullum vō habilem enim assignare potuerunt · p̄ tertium huius primi notandum · q̄ autem illa diuisitas nominum rationabiliter assignetur probat dicens siquidem idest quia certe in homine scilicet sensibile et in homine ipso simplex intelligibile q̄ aplatone nominatur vō ipse eadem atq; vna est hominis id q̄ autem si vna atq; eadem rō probat dicens nihil enim differunt q̄ vō est inquantum vnum · quod si ita intelligi se habet in vnie · nec quia vnum idest nec vnum scilicet sensibile et vnum ipsum quod est vnum intelligibile differunt in quantum vnum quod enucleatius declarat p̄ simplex dicens siquidem idest quia certe non est magis album id quod diuturnum q̄m id quod est vnius diei puto tempore durat ee albedo quam album quam id quod longo tempore p̄manet · ut dicat in hac particula siquidem magis album et cetera plus confitetur aliquod responsionem · posset enim aliquis dicere non ee eandem rationem vnius sensibilis et vnius intelligibilis · eo q̄ ille paruo tempore durat iste vō plurimo · ad hoc plus respondet p̄ diuturno diuturna aut prima non facit diuisitate

m rone ſpre ſicatia · quod demoſtrat palbum duarum et id quod eſt vnus dicit · eſt itaq; ariſtoteles intento q̃ unum ſequitum et duo materialia quoꝝ illud eſt idē ſint vna rōne ſpecifice · cū debeant vnus atq; eisdem nomine ¶ ex iſtis precedentium videretur aliquis q̃ plus ſibi contradicat · in tertio ſcā methꝝ · in textu finem libri arguendo contra platonem demoſtrat hominem corruptibilem et incorruptibilem differre non ſolum ſpē ſed etiam materie · quod probat p hoc quod omnia contraria q̃ ſunt vnus ſubiecti ſunt mutabilia / corrumpibile non ſunt mutabile tranſmutabilia · etenim ipſum ut inquit ſequere differentia ¶ hic tria dicit dicit quod homo incorruptibilis ſimul materia ſeparatus et homo corruptibilis in materia exiſtens ſunt vnus atq; eisdem rōne ſpecifice · erit igitur in metra redarguto mus · cum hoc concedat quod ibi neceſſario ¶ ad hoc dicitur q̃ plus hoc precedit ex conceſſis a platone / exquirit adiuſſa platonem in ſecta in conuenientia non parua · volebat enim plato q̃ homo ſimatia ſeparatus et homo in materia exiſtens eſſet vnus atq; eisdem ſpē · hoc ē q̃ plus reprobat in methꝝ · hoc ē ex hoc a platone ſuis conceſſis ipſum redarguit obid quod alter ſeparata / et alter materialia nonpunerit · ſiquidē homo immaterialis et ho in materia eorum ſint vnus ſpē / quod plato concedebat · neceſſario etenim vnus ſpecifice · at p hoc vnus atq; eisdem nomine ſpecifice / quod ariſtoteles hic adiuſſa platonem in ſecta · ſequitur illa pars probabilis aut

inqua platonis et pitagore opiniones inuicem comparat · Et dicit pitagoram autem qui ordine vnos vnum reponunt videtur dicere probabilius eſſe verius huius intelligere quam platonem qui ponebat vnum commune omnibus bonis · q̃ pitagoricus ſpeuſippus nepos platonis / filius ſue ſororis ſequi videtur · ita q̃ malunt ſequi extraneum pitagoram quam amiculum ſuum platonem · et hoc eſt ſignificat q̃ pitagore opinio ſit probabilior quam platonis poſito textum de his dicitur aliquo ſi ſalutet in methꝝ ¶ pro intellectu horꝝ conſiderandum eſt q̃ plato idē ē dicebat vnum et vnum · at p hoc vnum ſeparatum ē dicebat vnum commune omnibus bonis pitagoras vo duas dixit eſſe ponebat · quoꝝ primum dicebat eſſe bonorum / aliud malorum · modumedē bonorum ariſtoteles reſtituit in primo et undecimo methꝝ) collocabit finitum / impar vnum / deſtrum / maſculinum / quieſcens / rectum / lux / bonum quadratum · modum ē malorum dicebat ē iſtis oppoſita · ſcilicet infinitum / par / pluralis / ſiniſtrum / femininum / motus / curuum / tenebra / malum / altera parte longius · patet igitur ex his quod plus dicebat ē probabilius vnum inter bona communicari ut pitagoras dicebat quam ē commune omnibus bonis ut plato volebat ¶ ex illis verbis que ſupra · hic eſt quarta pars principalis huius ē · in qua inquirit qualiter bona dicantur / aut qualiter nomen bonum de vnoquoq; bonorum dicitur ¶ circa aduertendum q̃ non parua eſt dubitatio de bonis / an ſalubre dicendo bonum ſit ens / aut ſolum dicendo bonum ſit ens / aut ſolum dicendo ſalubre · hanc

ipsum quēstionem plā hic determinans · oūdit primo q̄ non dicantur 2m medium platonicum · 2o vitiatem q̄ stoicos determinat ubi quemadmodū ex isto inferna parte tua facit · primo ꝑ stionem premittit / atq; q̄ stoicos arsionem · 2o ubi et que nos · oūdit bonū ſſa bona non eodem modo nō non finē eundem rōnem dicī · 3o ubique exīſto · oūdit q̄ nec etiam bona propter ſe finē eādem rōnem dicatur ¶ intelligendum est hic q̄ licet aliquā ſalutet aliqua dicā vitiosa / aut finē rōnem nō eundem vitiosum eundem ſz ſignificant iuxta platonicum determinantem utiq; vno posito · alia ponuntur · et vno destructo · alia destruuntur ¶ dicit exīſto primo eo modo vo q̄ ſupra dictum dubitatio q̄dam ſub apparet hoc est modo aliquo apparet · occasio vo huius dubitationis est q̄m am primo hebebatur hoc est ſicubi de bono vitiosō dicat oūs · utiq; cum de bonis oūibus hic primo facta ſit · oriretur dubitatio qualiter bona dicuntur / aut quod idem est q̄le nomen bonū de omnibus bonis dicā · ubi et que nos propter ſe ipā appetenda atq; optanda finē ſpēm vnam idest modum vnum dicuntur · illa vo bona q̄ efficiunt aut custodiunt hoc ſcilicet bona ꝓpter ſe optabilia / aut prohibent contraria ſcilicet istoꝝ ꝓpter ſe optabilium dicuntur intelligi bona ꝓpter illa ſcilicet ꝓpter se optabilia · et modo alio idest finito distincto · eo huic modo facit intentum dicens constare ex bissatium dicī bona · ſcilicet alia ꝓpter se ipā alia vo ꝓpter illa · ſcilicet q̄ ſunt ꝓpter se ipsa · sunt utiq; bona aliqua ꝓpter se apetibilia · alia vo vtilia q̄ nec appetibilia ſunt niſi inquantum in bona ꝓpter se referuntur ſcilicet tanquam cōz effectiua / aut conſeruatiua / aut contrariorū prohibitiua ¶ et eo huius ſcitus est magnus ſenſus · q̄ vitiosa bona non dicuntur finē eandem vnam dicuntur · nec biſſatium / nec modo quo ipſi nulla ſeriam dicā poſſunt · ſpē namq; plato contendebat finē vnam atq; eandem rōnem dicī / que finē eandem vnam dicerentur ¶ quod vo plā dixit et que nos ꝓpter se ipā appetenda atq; optanda finē eandem ſpēm dicuntur · intelligē hoc dictum ē pro ut hec bona ad vtilia bona comparatum / non autem ut ſe est omnia modo ſtrictiori ē ꝓpter se optabilia inquo omnia conueniunt / et p quem alterum vtilia differunt · ſi tamen ulla inter ſe comparentur ¶ cui iam patebit / non bona / ſed alterius atq; alterius ſunt rōnis ¶ ſequitur illa pars que ſi inquia oūdit q̄ nec etiam bona ꝓpter ſe dicantur finē eandem / aut rōnem vnam · et primo intentum premittens · dicit q̄ exīſto propter ſe bona ſunt noſſe patientes · alioquin vitiosa · q̄ ſi ſic ſi idest ad finē vnam dicantur eandem · hec est ipſum propoſitum conſiderare an bona propter ſe optabilia dicantur finē eandem et rōnem vnam · hec vo ſic proſequitur primo quaſtionem ꝓponit cuius duo ſunt membra et vtrumq; proſequitur dicens vo primo intitulandū / ſed que ꝓponenda ſunt ꝓpter ſe bona · qua ſi dicat ſed quero q̄ ſunt ponenda ꝓpter ſe bona · an intelligē ē dubium quot idest quecunq; bona quis idest aliquis proſequitur idest

prosequitur hic. idest quamuis so
la idest solutaria sint. et ab aliis phi
losophis virtutes sicut. videlicet. et voluptu
tes quedam scientie. honeste aut sul
tem que non sint in honeste. et vi
rtutes et addit virtutem tunc hec ydea
bona dicuntur. nam et si idest qua
ndoque nos aliquid prosequamur idest
prosequamur hec propter aliud
. et hi quos idest aliquis reprimat
idest reprimere proterit in bonis idest
inter bona ydeam sepsi. et contrario
o plus posuit aliud questionis me
brum dicens an nichil idest nil
aliud quamquam preter ideam. in
telligi precipiendum erit bonum
ydeam se. hec sunt igitur questionis
membra quorum primum plus primo pro
sequitur dicens itaque superflua idest
bona erit specie idest idea. intelli
gere si nichil aliud preter ideam pu
tatur ee bonum propter se pue
bitur enim a platone idea unaquo
ad unius similitudinem erit alia
producta illa per unaquo cui nulla
sunt similia est superflua et bona
. talis quidem est idea simulla ali
a preter ideam erit bona preter
se ipsa est unius exemplar et
unaquo ad cuius similitudinem illa
erit producta. hec igitur ex
clusio. prosequitur aliud membri
dicens sin autem hec structa pre
facta sunt propter se bona sicut
di sin eandem ideam. oportebit
statue eandem virtutem bonum intuitu
. quod exemplo illustrius fiet dicens di
cit quemadmodum minime et re
ctum. subaudi eadem est in albi
tudine. illud consequens destrue
re. dicit itaque illorum bonorum non e
bonum virtutem. dicens bonorum aut
et prudentie. et voluptatis alie. atque
dubium sint virtutes. et qui aliquis for
te crederet. quemadmodum de pere in
nibus. hoc de causa addidit. qua bona
sunt. quasi diceret non solum hec
virtutes dubitabis inquantum talia sint
. sed etiam inquantum bona sunt
bonorum enim bonum est in quantu
plurium. aut singulum virtutis dicitur
. prudentia vel ideo bona est ea
rebus prestat est profecto. aut quia
ad finem bonum est consiliatrix
. voluptas autem bonum erit in
quantum virtutis operibus tam
quam eis mercedibus preparabilis
in hoc est. patet igitur ex hiis quia
bona non sunt dicta sub modum
platonicum. itaque nomen boni nec
de virtutibus bonis nec de ipso quod
se dici poterit sub modum platonicum
. hoc est bonum est et sub ideo
. atque rationem bonam sequentes
illa parte quemadmodum extra dicuntur
. magna plus vult quia bona
non dicuntur sub modum plato
nicum. determinat qualiter dicuntur
sub virtutem. et primo monstrando
intentum proponit dicens. quem
admodum idest qualiter extra di
cuntur. quasi dicat cum ita sit
quia bona non dicuntur sub modum pla
tonicum. videndum est qualiter
dicuntur. scilicet an equivoce. an
per analogiam si dicta sunt. hanc
questionem plus determinans in
quit. necesse idest certe similia
videntur hiis que sunt equivoce
fortuito. cum sint illa quorum hoc
non est unum in subiecto. nec bonum
nec ad aliquod unum respectum
habita talem quidem modum bona

non videtur bene. sed inquit aristoteles videlicet idest certe ego
idest ob id una dicuntur quia abunio scilicet unitatis principio sint
. aut quia omnia una ad unum
scilicet finem contemplat idest
simul unit unumquod. ut predicti
tur per analogiam idest similem
comparationem. est quidem analogia
a similibus comparatio aut comparationum similitudo. ut duo ad
unum et mille ad quingenta etsi
multo equalio proportio quia tamen
est duplum proportio. et hoc cum
si videantur una bene. ut cum
in corpore se sit visus ¶ in anima
mente se videre bene quemadmodum enim in corpore nihil est vi
sui excellentius. sic eciam in anima
nihil mente eminentius reperitur
. eodemque modo aliud unum scire
bit in alio ¶ intelligenda sunt
hec tria. primo quod bene de rebus
dicuntur trifariam uno modo sic
quod una et eo sit una ¶ et hec est unius
nuncupatio. quod secundum septimi phi in
sola specie atlanta specie reperitur. alio
modo dicuntur bene de rebus sic quod
sit una. quoniam ex sunt diverse necesse
ad unum referantur. nec ad diu
ersa eandem relationem. talia
sunt equivoca fortuitum quod licet
numeretur omnibus partibus reperiatur
. frequencius tamen accidunt in
nobis humanis actibus actibus. et in
numinum. eveniet enim frequen
ter ut eadem una sit fortuitum in
positis diversis locis aut temporibus
aut aliis. et hec de eis fortuitis e
nim una sunt dicta est enim forte
fortuna ut una eadem apud diversos
pro rebus diversis accipiatur. 2o mo
dicuntur bene de rebus sic quod rebus
se ad unum referentur. sine illud
unum sit principium sine finis si
ne aliud quodcumque non differt. ut
per hec quod ad diversa referuntur eam
dem relationem. itaque modi
iste duos includit modos. in primo
attenditur unitas finium. in se
cundo unitas relationis. primus modus a
nima. medicinale. et alia quamplu
ra dicuntur multaria per hec quod re
feruntur ad unum scilicet multitudinem
. rebus eciam minuere sanum dicimur
per hec quod in sanitatem referuntur
. una quoque possent hec modi
dici per hec scilicet quod unumquodque
aquo constituitur. ut in finem unum
quemque intendunt referuntur
. aristoteles tamen videtur magis
placere quod dicuntur modo secundo
per hec quod in diversa eam
dem relationem referentur. nomen
itaque unius de omnibus unis di
citur non eam unitatem rerum
nec finem sed relationis. hec
modi aristoteles in vo methe
eandem dicit ac propria nomi
nibus generibus. sunt enim nomi
na generum propria. et quem
admodum unitate unoquoque sunt
tria. sic ut inquit alia tria
sequuntur in genere suo. et item
alia tria in alio ¶ 2o nondum
quod hec nomen analogia trifa
riam sumitur. unus modus est no
minum ad omnia dicta per rela
tionem ad unum. ut ad diversa
eam relationem eandem. hec
modi sumuntur aptius analogia
quidem dicit sanum et contra pano
logiam dicit. alio dicitur analo
gia

ꝓprie quo aliqua referuntur in
diffa ſua relationem vnam h̄
eſt ſimilem · et hec mal ſimiliꝫ
hic aplr cum dicit vna poſſ
ꝑ analogiam dic · vtraq; analogia
a poteſt ce et nomen ſpēi et
nomen ſpēi · quo e nomen ſpēi
analogia dicunt ꝙ ad vnum ꝑ
ad diffa ſua eandem relationē
referuntur · quid vo eſt nomen
ſpēi et ſolum mal dicitur analo
gia quead diffa ſua eandem re
lationem referuntur ¶ 3o eſt hic
notandum ꝙ aliqui de noſtris
etiam contra plm aſſerunt ens
vnum et vnum predicari de
rebꝫ vnitis · que autem ſint
et quantum valeant hec ꝓ ſo
nos ꝓ tractatu noſ ſimul cum
aristotele in loco alio ſatis
methō · differimus ¶ volumꝰ
te ſcire quid illud dictum aristo
telicum vna dicunt ꝑ analo
giam hec eſt ꝑ eandem relati
onem ad diffa licet facile ſit
dictu difficile tñ intellectu · ne
mo quidem de noſtris fuit qui
illud ad vniſſa vna applicauit
· ego quidē id tibi intelligendum
relinquo ¶ ſed hec fortaſſe nūc
relinquenda ſunt hec eſt quin
ta ac vltima pars principalis hui
capituli in qua oſtendit ꝙ etiam ſi
eēt idea · non ꝓfuiſſet ad pro
poſitum · ut ſcilicet finis cum
eēt querenda felicitas et dum
dicit hec pars tripartita · ꝓ
oſtendit propoſitum · 2o ponit ter
tiam poſitionem quam aliquis poſſet
dare · 3o ipam excludit · 2a ibi

at forte videri poteſt · 3a ibi hec
vltima dicit ergo primo ſed fortaſſe
nunc relinquenda ſunt hec ſa
lutat qualiter verba de re ac
vna dicantur · nam ea tantum hec
eſt preſente diſcutere eēt mathē
plne alterum ſalutet methō · ſi
inſtitet autem de idea vnum con
ſideratio non eſt ꝓpria huius mate
rie · et huius rationem aſſignat
· ſi ideſt quamlibet entium vnum ꝙ
dam vnum eſt ideſt ſit quod
de omnibus vnis communiter dici
tur / aut ſit aliquid ꝑ ſe exiſtens
ſeparabile hec ē aliquis vnus ſepa
ratus · dicit eſt id non ē tale qđ
ab vnumquoque agri ni poſſideri que
at · nūc autem aliquid tale quer
· ſcilicet quod ab vnoquoque agri ni poſ
ſideri queat ¶ intelligenda ſunt
hec duo primo ex hijs ē pluſquā
manifeſtum niſi quis inceptū
velit q aristoteles in primo
libro quid propoſuit / omnes artes
omneſq; doctrinas Et etiam cum ad
didit qua propter bene oſtenderunt
ſummum vnum quod omnia appetunt
· non ſaltem de vno vnoquoque ſeparato a ſenſibilibus · at ꝓ hec ab
vnoquoque agri ni poſſideri queat ¶
3o notandum ꝙ hec vltima ab aristo
tele hic addita eſt ꝓpter quoſdam
veteres qui forte ſimile de fructu ſue
lebant ſuſtinere vnoquoque ē vna
ideam · adiuſſit quos hec ꝓpria dicit
ꝙ etiam ſi eēt tales idea · non
eēt id vnum quod hic querimus
· vnum enim quod hic querimus
eē debet tale q ab vnoquoque agri ni
poſſideri queat · illa vo conſtitu

ut non diuitie / sz copulatiue teneā
eam illud nunc pro hac hic te
nere videtur sm enim ꝓpriam
ad ibia tripartita pro locali
pponuntur / et non et contra
quitur illa pars ar forte inqua
nitha aliquos ad hanc opinionem cauillationem · et dicit ar forte videri
potest alicui scientie cauillatori
melius esse cognoscere idipm scibile
separatum vnum sm illos vnos
que agit / possideri possunt
nam ille cauillator si hoc vnum
separatum habuerimus tanquam
exemplar · mathi intelligentibus
nobis sunt vna · intelligentibus
autem adipisci nunc · stat utique
cauillatori tñ in hoc ꝙ illam ideam
vnam cognoscere semper est vtile ut
ꝙ eam tanquam ꝙ vnos una
ipsorum vna cognoscentes · et co
gnita ꝙsequamur · sequitur illa
pars hec ibi suasionem · inqua
bissertum concludit cauillationem
prefatam · z ibi nec hy · dicit ergo
primo hec ibi suasionem continet
quandam · sed videntur discordare
idest non conuenienter scientiis opti
mis · nam omnibus illis quidem scien
cie optime vnum quodammodo asserunt
tñ idest vnum quodammodo mutabile
tñ / et quod est vnum ꝙquibusdam
tñ preter mutabilem cognitionem
huius vni separati · atqui idest certe
tantum ac tale auxilium animi
tis artificialibus vsuosam / nec ꝙpter
absurdum est utique si illis vnum se
parati cognitio adoptabilem conferret · non fuisset ꝓtermissa a
cunctis artificialibus sequitur hic illa
pars nec hy apparet magna z ad
dit illam cauillationem stabilire
posse · hec tñ videtur differre ab
ea ꝙ hec ꝙ prima sumpta ab eo
quod mathesi cunctis faciat vi
dendi / hec hy ꝙ ipsi natura summi
· dicit ergo / nec hy apparet quid ei
faciat ad optimi / aut fabro ad artem
suam idest ad operationem sine arte
· si sumitur quid sit vnum ipsum
scibile separatum · aut quid idest
eius medici / ut dux exercitus faciat
idest erit potior · si ideam ipsam
contemplatus sit · quod sic probatur
nec enim medici videtur consi
derare sanitatem modo ipso scibile
separatum et vniuersalem / sed hu
manam sanitatem · imo forte huius
hec est humanis inuidum · nam
singulis idest singularibus medetur
tñ dicit singulis idest omnibus dum
sum ac discrete medetur · stat utique
tñ in hoc quod nos simus certa sen
sibilia particularia id autem vnum
est separatum et vniuersale nihil
igitur eius cognitio conferret ad
operandum · sequitur autem videtur ꝙ
hec ꝙ exemplar debet ee propri
onatum trifariam · atqui de
hiis quidem satis ; /

Brisch hy ad id quod q
rimus ꝓsequens phs de
monstrabit quid est
felicitas sm alios opinantes
hic incipit determinare quid
sit felicitas sm platonem hec
hy capitulum est est de con
dictionibus felicitatis que quasi

omnibus sunt manifestum. Et dicitur tripliciter. primo ponit vltimum finem ee summum bonum. 2o ibi sed considerandum est. ponit conditiones felicitatis. 3o ibi p[ro]p[ter] rectum ergo concludit felicitatis gratialem diffinitionem. in p[ri]ma parte tangit q[uo]d. p[ri]mo continuat dicta dicendis inquiens rursus ne redeamus ad id bonum q[uo]d querimus idest adhuc querere intendimus quid tandem sit.

Et dicit tandem ut ondeat hanc quam inquirit de vltimo fine/ hoc est de quid dicitur/ seu diffinitione felicitatis. ubi notandum quod ponit et addit in artibus dubia de dubio bonum et inquirit videtur esse aliud bonum existere in alia mensa artis. si pro quia aliud quidem est bonum in medicina aliud in retinuitari/ aliud item in aliis artibus. pro certe/ aut completur hic ponitur. ita illud in alia mensa dicitur ee videtur methaphisicam. ut artis mensas dixerit. inquibus sicut in dubiis mensis bona dubia p[ro]mittuntur.

Sibi. quid ergo in singulis. audiat. quid in omni arte sit bonum. et precedit inquirendo dicens quid ergo in singulis artibus erit bonum. ad hanc questionem respondens aut non ne idest certe id cuius gratia cetera fiunt. intelligit est bonum in singulis artibus. ut post illud nunc ee duo dicendo. et tunc sic legitur/ ne idest nunquid no erit id gratia cuius cetera fiunt. quasi dicat non est dubium quin idest sit. est autem hoc idest tale bonum in medicina sanitas. in retinuitari victoria. in architectura edificium. sic in alio scilicet artis alius erit bonum.

Et in omni dempto arte et institutio idest proposito id quod est finis. intelligit est hoc bonum. quod sit probat nam cetera fiunt gratia huius scilicet finis. id est gratia cuius cetera fiunt bonum ee dicebamus. ubi quaere si bonus. ego hic nostrum ultimum finem ee summum bonum quid est felicitas. et inquit/ quare si huius alicuius finis est omnium attributum hoc est rei humanae/ in attenda idest in opanda ee summum bonum. scilicet nobis id bonum attributis. ut dicit id idest ille certe finis esset summum bonum in attenda idest in attributis hoc est inter attributa. intelligendo p[ro]p[ter] attributa res humanas q[uo]d ab homine fiunt/ sine illa sint acta/ sine huius. Et inquit sin autem plures sint p[ro]p[ter] fines attributum. plura erunt summa bona. certe finis cuiuscumque idest bonum hoc preterea quod

Precedit in eodem hoc est in bonum. sicut enim in medicina et certis quia res huius est finis. sic etiam erit in homine qui propter natus beatitudinem hujusmodi finem hoc ee debet.

Ego hic duo notantur. primo q[uo]d finis ultimus sive summum bonum beatitudinem significat. primo in generale aliquo utpote in medicina

· alio mō absolute in toto ḡnere a
ḡtibilium · ꝓmo mō cē ꝓteritꝰ
plures fines vltimi atq; multi
plex ſummus vnus · ſit ne ne
ꝺ cima ſanitas nr inſpectari
victoria · in alio ītem aliud ſi
milꝫ ꝙ finem vltimum abſ
nitoto ḡnere actibilium non ē in
ſi vnus finis vltimus qui vnus
ſimꝰ ac felicitas humana di
citur · non numquam etiam v
num humanum nūcupam⁹ · ſi
mul finis cuiuſq; actus
tus appellatur ¶ Et notandū fal
ſum ē dictum quoꝺam nouo
rum ariſtotelem intellexiſſe
qm dicunt duab cē vnumq; fel
citatēb · ſcilicet practicam et con
templatiuam · eſt autem hoc ex
ꝑſſe contra id quod ap⁹ hic de
finiuit · ſed ꝺ hoc libro ꝺ cima
aperta tractabitur · ubi ꝓbat de
finitum hoc finem vltimum cē
ſapientie operationem · certe ꝯtem
platiuis non ſunt felicitatis effec
tiue ſed tm tm ordinate ad felicitatē
diſpoſitiue · ſapientia itaq; ſolū ē
vnus ciuilis effectiue ¶ ſed contra dū
eſt etiam · hoc eſt 2ª pars ꝓme
mij ingrediendi in qua duab
ꝓpijs conditionib⁹ felicitatis · 2ª
¶ Ibi videtur autem · ꝓma itaq; ꝯ
dicio eſt quod ſit vnum ꝑfectum
¶ pro cuius intellectu conſiderandū
eſt q̄ pro ut traditur de motu me
thꝫ ꝑfectum eſt extra quod nihil
eſt · ille itaq; finis ꝑfectꝰ erit
vltra quem alius finis cē nō
poterit · hoc hito · deinde ad li
teram in qua tria facit ꝓmo
tentum premittens inquid ſed
oſtendendum eſt etiam hoc ſillogiſ
quod dictum eſt de fine vltimo
magis declarare · inquirendo ſi
licet conditiones q̄ requirunt
ad vltimum finem · ibi etiam oſtē
dit q̄ non omnib⁹ finib⁹ cē poſſit
vnum q̄ hic querimus · et aut ꝙ
etho conſtet plures cē fines et
quoſdam ex ipſis alios ꝓpter
ꝑh ¶ ſicut duabus fistulis ordi
nabilibus instrumenta) patet non omnes
fines cē ꝑfectos · at quod optimū
fit veſt cē debet tum cuius nihil
eſt illud quod hic querimus con
ſtat cē ꝑfectum quare ſi vnum
aliquid et ſolum ꝑfectum eſt
· id certe erit vnum quod quæri
mus · quaſi dicat non omnib⁹ fini
bus id quod optimum eſt · quaſi dicat non omnib⁹ finis
erit vnum q̄ q̄ hic querimus ſed
ſi inter fines eſt vnus ad et ſo
lum ꝑfectus · id certe erit vn
um quod hic querimus · addi
tur dum q̄ licet duarie et fiſtu
le et omnia ordinata ad aliud or
dinentur · tñ cē poterunt fines
aliquos · diuerſe quidem ſunt
finis querendi · fistule ſc et
omnia ordinata finem habent
actus fistulandi fistulatorum aut ordinato
¶ Ibi ꝑfectum autem ordinat
q̄ felicitatis ſit vnum ſimplici
ter ꝑfectum · Et dicit ꝑfectum
autem dicimus id quod propter
ſe expetibile eſt quam id quod
propter aliud · et id quod nun
quam propter aliud quā ea que pro
ter ſe et propter alia expetimus

· simpliciter quidem · id perfectum
dicimus qd semp̄ propter se expe
tendum est nec vnquam propter ali
ud · hec ē prima argumentatiōis
Propositio · sequela aliam sub sumpt
Beatus felicitas autem q̄ virtute
est bonum quod hic quęrimus vi
detur ee maximeq; talis · ergo vir
felicitas bonum simpliciter perfectū
et hoc est quod hic principaliter in
tendebat · q̄m felicitas sit imper
fecta propter se expetibilis nec vn
quam propter aliud plus sic probat
nam eam quidem semp propter
aliud expetimus · honorem vo et
voluptatem et intellectum atq; omnem
virtutem tum propter se quidē expetimus
tum propter felicitatem · p illa nā
que beatos nos fore credimus · propter
vo felicitatem nec propter illa
nec omnia propter aliud quispiam op
petit · ergo bonum et virtutem tum
non sunt duo intelligenda · primo
q̄ bonum perfectum diffinitum de
citur · bonum ab finiendo · Et
sic omne bonum quod propter
se expetitur eadem si aliquando propter
aliud sit expetibile dicit perfectum
bonum perfectum · alio modo dicit
perfectum bonum simpliciter ·
Et sic id solum modo est bonum
perfectum q̄ semp propter se nec vn
quam propter aliud expetitur ¶ 2o
nondum ergo illud tali au
tem felicitati maxie videtur
esse ee quod illud additum ma
ximum poterit tenere exclusi
ue et meus erit sensus q̄ sola
felicitas et nihil aliud vide
ē talis · nil poterit teneri p
magnificentissime ut sic erit so
la felicitas autem talis ee
videtur maxime · est magnifi
centissimus · cuius exclusio impro
tu sequitur ubi vnumquodq; eam quę
ubi vtiq; preterea excludit
probat · primo q̄ felicitas propter se
et numquam propter aliud expetitur
· 2o dicit q̄ nulla alia sufficiens
bonum ¶ sequitur illa pars videlicet
autem · in prima ponit 2am felicita
tis proprietatem · est itaq; propria
ista q̄ felicitati ē debet bonum
per se sufficiens ¶ Et dividitur in
partem primo exponit quod pertinet
ad sufficientiam ¶ 2o ubi sufficiens
autem per se exponit quid sit
bonum per se sufficiens · 2o ubi manife
per omnium · magnifestat rōnē
per sufficientiae quantum ad hoc
quod dicitur per se · in prima parte
tria videtur tangere · et dicit p
mo videtur autem ee sufficiencia
probatum facit scilicet q̄ non
omnibus finis sit bonum quod hic
querimus · perfectum enim bonum
per se sufficiens videtur ee · bonum
quidem perfectum et per se sufficien
s differunt solum finis rōne
· perfectum enim dicitur inquan
tum propter se nec vnquam propter
aliud expetitur · per se vo sufficiens
dicitur inquantum vitam faciat
per se optabilem ac nulla indigentia
¶ ubi sufficiens autem dicimus
exponit quid ad sufficientiam
pertinet · et inquit sufficiens
autem dicimus non sibi soli vitā
solitariam viventi · sed parentibus
et liberis et vxori et amicis et
ceteris civibus · homo natura rōnei
assignat dicens quia est qua

homo natꝰ est multis · hoc capto
ex natꝰ ut in secunda multi vivat
¶ erit utiq; bonum sufficiens illud
quod sufficientiam pstet illi cui mē
et parentibꝫ et filiis cognatis ac
ceteris amicis · ut ut petro loco tempꝰ
ze amplius / et consilia prebere hu
iusmodi · ubi similiter est respondet
tercie questioni que ex hijs dictis
oritur · posset enim aliquis querere
an illa sufficientia se extendat ad
filios filiosꝫ / et amicos amicosꝫ · ad
hoc respondet plus dictum · Et in his
autem scilicet parentibꝫ et amicis
similiter est quidam finis · ci
terius assignatur / nec si ad nepotes na
tosꝫ / et amicos amicosꝫ estenditur
· in infinitum hoc fieret processus · infi
nitus ita nemo posset sufficere · et sic ne
mo esset felix · sed de hoc considerandū
erit alias · est in alio loco · scilicet
ut aliquis intelligat in eorum ecō
nomica · aut in politica · unde hoc
videtur q hoc fiendum in extremis et
nono etiamsi ubi de multitudine
amicorum detinuit ¶ Sequitur illa
pars sufficiens autem · inquantum
patet quid sit bonum pse sufficiens
dicit quasi tale bonum cū felicitate
quod hic principaliter intendimus · di
cit certe nos autem ponimus bonum p
se sufficiens quod nil desit eciam
aut si desit quamuis solum desit
solutionum sit · prestat vitam sufi
cientem / et optabilem / ac multis ex
indigum · sed quis hoc est talem
putamus esse felicitatem · hoc enim hu
iusmodi fere homines de felicitate putant
quod ex humanis hominem putant
falsum esse nequit · cum id non esse
sed naturae ducti putaverunt · erit
igitur felicitas bonum pse sufficien
cus quod hic intendimus / sequi
tur illa pars in scripturam · inquantum
patet videtur pse sufficientiae quā
tum ad hoc q dicitur pse · pro
cuius intellectu considerandum q
pse sufficiens bonum vitam dupliciter
citur · uno modo sic quod non pos
sit accipe bonorum cumulum
· Et hoc modo humana felicitas
non est bonum pse sufficiens · nul
lus bonus homo non esset alio felici
or · utiq; nomen felix comparati
vum non reciperet · quod falsum
est · sicut enim iustus / aliquis bonus
augeri possunt · sic eciam humo
bene felicitas · alio modo dicitur bo
num pse sufficiens non sic quod
omnium bonorum non accipiat
¶ sed quia pse solitarie sumptum bo
num humanum prestat multum
indigum · et hoc est quod plus
dicit insup autem subaudi nos
putamus felicitatem non com
mensuratum deest non compositum
alicui alteri bonorum ce maxime
omnium bonorum expetibilem · nā
si commensuretur · idest componatur
alicui alteri bonorum clarum
est cum unumquodq bonorum scilicet
compositum magis ce expetē
dum cum sit accumulatus idest
congregatio bonorum · quidquid ad
iungitur · idest quantumcumq
sit id bonum quod felicitati adiū
gitur · in bonis autem deest inter
bona semper magis sit expetendū
· erit utiq; illud agregatum ma
gis bonum / ac per hoc expetibilius
· patet igitur similiter aplius in
telligitur illud pse sufficiens ·

Et lapidus scripsit de felicitate
hui⁹ vite · non autem in alteru⁹ de
qua nichil aut parum ethyce⁹ ⁊
pretermittit ¶ Circa istum ergo locum
primum primo hic quod ⁊ principaliter
facit ostendit felicitatem in qua
dam communem diffinitionem · sic
enim tractat de felicitate hic de tribus
rebus · primo dicit quod sit aliquid
bonum ultimus finis · ⁊ quod sit
bonum perfectum · ⁊ quod sit per
ficiens · quo ubique utitur ethyce⁹ ⁊
communis ac prima felicitatis diffi
nitio · dicit ergo perfectum ergo
quidlibet ens est quodlibet et sufficiens
cum per se videtur ee felicitatis appe
tibilium finis consistens · et per
attributa ut sic intendit ostendere
intelligit videtur res humanas in
se finem ordinatas quecunque ille sit

¶ Adipiscere felicitate
ee summum · hoc est ee
quod beatum vel de
sideratum · prima pars est de speciali
felicitatis diffinitione · ⁊ primo
ostendit quid et qualiter post hoc
sit considerandum · ⁊ ibi et sum
mum quidem bonum ¶ Prima pars
duas continet partes primo inquirit
genus felicitatis · ⁊ differentias
· ⁊ ibi quod si opus · in prima parte
facit duo · primo intentum premittit
· ⁊ ibi forsitan ostendit quomodo
operis sit felicitas · ⁊ ibi utrum
igitur · ostendit quomodo sit ha
benda ipsi operis · quo ibi quod dixi
hoc ostendit · ⁊ sit bonum operis
· dicit ergo primo conclusionem idest
certe felicitatem ee summum bonum
manifestum est scilicet quod dicti
mea precedentia · ut dicit manifes
tum est scilicet per se ipsum · utique de hoc
nemo fere ambigit · sed quod ipsa
felicitas sit plurimis diligentius que
rentibus est questio dictu · ut dicit quesi
dest desiderata diligentius plenius quod
ipsa felicitas sit prima ut intellecta
videtur bonorum · hoc utique est aristote
lis institutum · unde plane quod ipsa
felicitas sit ¶ Ubi forsitan hoc
ostendit quomodo bonum sit eius
licitas et dicit forsitan ergo si opus
est opus hominis apte elevandum
id fieri · hoc est diligentius quod fe
licitas sit · illud ad bonum forsitan
nihil hoc opus preter hoc est homi
nis temperamentum · est utique
hec pars aristotelis conclusio quod bo
nis opus sit eius summum perfectio ac
felicitas quod sic probat breviloquii
brevium et statuentis omnibus artifi
cium ac omnium omnis hyspidos est
aliquod opus artificis bonum et be
ne videtur ee idest consistere in ope
re ipso · sic equum et bonum · intelli
gitur bonum ⁊ bene hominis videtur
ee idest consistere in eius ope · sicut
de eius aliquod est opus · hoc est di
cit hominis sit aliquod opus · hoc
est utique aristotelis id cuius assimi
lium tanquam per se notum supponit
· est enim per se notum omnium artis
quarum est opus aliquod esse summum
bonum ee in ope · hoc ee ee illud met
opus ¶ Cuius vocet opus hic pro eodem
sumimus · eodemque modo bonum ⁊
bene idem dicunt · intelligendi sicut
hic deus · bonum sic quod fecit aristo
teles nisi quia eius summum bonum
consistere dixit · sic et cuius in offi
cio proprio summum vel perfecto

nem constituit · differunt itaq; non
in re sz in vocis · ut quod aristoteles
optimus ꝓmium dixerit ciceron officium
appellare magis placuit · hec enim
apud latinos facilius intelligitur
· sicut forte illud apud ꝓphetas
¶ Sz nōndum ꝙ de opib aut officio tu
iacq; pene scia moralis considerat
solum ingenie legalis vo sm spē de
finitas que et quales officio cuiusq;
pene conuenant · ut exemplificem
diximus de officio regis vel iudicis epis
copi aut archiepiscopi quead hoz
officia in spē pertinent non moralis
sz legalis considerat · de officio vo
rez naturalium non practice sz
speculatiue sm̄ discipline ¶ sequitur
illi pars veritatis ipsius · inquit boetius
aut audit ꝙ bonum sit aliqua o
ptio ꝓpa ¶ Ibi an quemadmodum
dicit ergo primo inuestigandū veru
sit ipsum esse et sufficiens opi aliqua sint
et actu · bonum vo nullum operis est
est · sed ad hoc ad ostendum naturaliē
· quasi dicat manifestum est ꝙ si
cut illoz sunt opa ꝓpria · sic et bo
num ¶ Et quemadmodum illa ad
aliquid attendum sunt nata · sic
etiam et bo adaliquid attendum na
tum est · aliquem dicimus ꝙ artificia
tiora maioris ceteris dignitatis ac ꝓfec
tionis quam naturalia entia · et tamen
ita nature sunt ex arte diuina · me
lioris ordinis humana quam ordinata
arte cernit ordinate · sequeretur ite
ꝙ ea ꝙ bonum attendunt ceteris na
turis ꝓfectiora quam bo sint · nec igit
hec et bonum conuertuntur · falsū
dum est ¶ Bonum esse aliquam op
ationem · causa bo ꝓpter quam omnia
ri sit opus ꝓpe est quia unumquod
que sine naturale sine artificiale est
ꝑ aliquam formam que est ꝓncipium
actionis et operationis ¶ Ibi an quemadmo
dum · ponit exm̄ in esse · et pro
ducit etiam nutritiuum · dicit igit
an quemadmodum et artifex et
manus et pedis ac singuloz membroz
aliquid est opus et est opus
tum · sic etiam et bonum preter
hec omnia est propter opus boni omni
um aliquid opus perficiat · ꝙ
dicat magnifestum est ꝙ singulo
rum membroz est aliquid opus
ꝓprium · sic et bonum aliquod
opus ꝓprium · alias sequeretur quod pue
ros dicit ꝓfectiores quam virum
fatendum est ipsum · ut ꝓpositum
sit aliquid opus ꝓprium · quod nos
tra actionem bonum officiamus ꝙ
pellatur · deinde structura est itaq; con
clusio ex hiis ꝙ bonum attendunt
atq; ex membris ipsis ¶ sequitur
illa pars quid igitur inquit inquam
inquit que sit bonum ꝓpa operis
¶ Dictum est autem ꝙ tui cuiusq;
ꝓpa operis est que ei competit ꝑ
suam formam · forma vo bonum
est aia enim actus est vivere · non
quidem sim ꝙ vivere est ce vi
uentis ut mortale anima sed
sim ꝙ vivere dicitur aliquod op
uiuentis · puta sentire intelli
gere et similia · magnum festi
nat itaq; quid in aliquo op
vite consistit felicitas sed

quia opa vite multifariam dicit
tur · inquirit phs inquo ipz ḡ
sistat · Et p̃mo questionem prop
nit dicens hec scientia opis hoīs
ip̃m quid tandem erit · quasi
dicit non satis est magnificū
tum quid sit illud hominis op̃
· quod patet / nam bñ ecquidā
communiter videtur ceteris plātis
· at nos querimus opa hominis
proprium · igitur sequestrandū
est separandū nīl distinguēdo
da est vita vegetatiua · intel
ligē aboḡ / aut vita hominis
· attribuentes utriq; appetitū hic bi
nere et vegetatiua vita procul
probat etiam q̃ vita sensitiua
non sit opa hominis dicens
sentia est quedam vite sequēs
scilicet vegetatiuam / hanc etiam
scilicet sensitiuam constat ee cō
muniter bus et equo et oīa
animanti hec est nulli · vite
sequitur q̃ hec non erit opus hu
manus · cum hominis opa nulla aliā
quam hominem conuenire queat ·
post hec ait duas vitas solum q̃
quidem vita p̃ria est hominis · na
homo sp̃ia fortitur p̃ hec q̃ est cō
nalis · hec etiam vita cōmunis bi
fariam dicitur protestat q̃ cō e
duplex · est enim cō quoddam q̃ ee
intelligit · et hec est intellectiua
· alia est cō q̃ non intelligit / sed
intelligendi obedit · et hec cō
appetitiua cō dicta quia cōi obedit
· hec ait cōnium principaliorē est
illa q̃ esse intelligit · nam quod
esse principale dicitur quam cō
quod p̃ aliud · at p̃ hec vita illa
cōmis q̃ esse intelligit est excellē
tior quam vita eq cōmis q̃ in
telligentia obedit · hec est igitur
quod aristoteles dicit cum inquit
/ restat ergo post vitis scilicet p̃
nositatis quedam scilicet vitio
pitia cōiuncta limis · hec est eis pti
cipatio anime que cōiuncta habet · utpo
hmo scilicet partis cō malis par
tim est pticipatiua est · ut dest
tanquam nīl quasi cōi obedies
· partium hec est pars altera est ut
dest tanquam / nīl q̃ hmo scilicet
coniuncta / atq; intelligentis p̃ma itaq;
pars est appetitiua quia cō dicitur in
quantum cōi obedit · tertio ait
est est ipe intellectiua quia ee ee q̃
esse cō dicitur · appetitiua vero qua
non ob aliud cō dicitur nisi qua
cōi obedit non esse / sed aliud
cō dicitur at p̃ hec vita et opus
eis cōmis q̃ esse intelligit est fe
licitas · et hec est q̃ phs dicit / cō
xv et hec scilicet vita cōmalis
dicitur dupliciter scilicet eigrō
mis quia esse intelligit et illis q̃ in
telligentia obedit · Aprehendā est fe
licitas felicitate / nīl opus hominis
illa vita q̃ dicitur sp̃ia actus
dest q̃ est eis patris q̃ agit et
intelligit · nam hec scientia vita
dicitur p̃cipue dici · cum sit
intelligē dei eis cōmis q̃ p̃ci
palior dicitur · ex hac phs sup̃a
tria notauerat · p̃mo q̃ in felicita
te / pulcritudine / corporis pro
ceritate / et alis hmi felicitas
existere non potest · omnia enim
hec sunt communia ad bestias

vegetatiam ptinencia ¶ Et notan
tur in cognitione aut sensu vlup
tate non ee felicitatem · sunt enim
hec communia atq; vite sentine
¶ notatur in ope apparuy rone re
tyhlati quantacunq; bruto poleat
· humana felicitatis consistere no
poterit · est enim ut inquit aris
totiles intellectu principalior re
quam apparuy · ut p hec eiq; quaq;
opy erit excellentius ¶ Quoniam etiam
posset accipi q felicitatis consistit
in operatione intellectu speculativu
magis quam in operatione practici
· Et enim libro de anima demostra
tum est intellectus speculativus est pu
ncipalior / ac excellentior quam pra
ctici · sola quidem vita speculativa
est in qua absolute sunt unum ly
mum ac felicitatis consistere quare
· quod in fine demostrandum relin
quimus ¶ Quod si est opy hominis · hs
est 2a pars principalis pme partis
· in qua duab felicitatis inuestigat
differencias · 2o ibi ¶ Et preterea in
vita practica · intendit itaq; phs
hic demostrare q felicitatis nil op
hominis sit operatio sm̃ bruteum
optiam · Et pmo introducit re
summit ytcus felicitatis dicens
q pro sed si prean · velutissimum op
atio sm̃ rōnem / nil non sine rōne
e / quasi dicat manifestum est
exprefactis q opy hominis est
anima operatio sm̃ rōnem nil non
sine rōne · hec est itaq; felicitatis
ytcus quod hic tanquam diffi
nis principium assumitur · et ad
addit pha illud non sine rōne
regulati per opy appetitu rōne
regulati ¶ ibi idem autem · pro
bat q idem sit opy hominis et
viri studiosi hoc est bruosi excel
lentia ituitus ad opy admittit
est quidem usitatum apud aristo
telem quod est virum studiosum
appellare · itaq; bruosi studiosi
appellatur · dicit ergo idem autem
opy ee dictum theologis huius idest
spei alicuius atq; hmoi studiosi
hoc est inducendum alicuius stili op
timi · sumpt itaq; ytcus hoc pro
spe q inquantum est communis plu
ribus inducibus ab aristotele
in locis non propriis ytcus dicitur
¶ Et ytcus dicatur civile ytcuale
· ad hoc quod proposuit exemplo
facit illustrius dicens / ut citha
redi et studiosi citharedi intelli
git idem opy ee dictum · et simpli
citer idest vniuersaliter hoc tenet
omnibus vel speciebus · excellentia
bruitis hoc est dictione nil condi
tione excellentiam bruitis sibi
ficiunt ad opy admissa · citha
redi enim est citharam pulsa
re / studiosi citharedi est citha
ram bene pulsare itaq; illa dictio
hoc significatur in isto bruitis ex
cellentiam · ex hac ipsius bruti
talis principio infertur q idem
opy sit humane spei et viri
studiosi excellentia bruitis ad
opy admissa quod hoc proba
re intendebat ¶ Alicui tri hoc
dicetur illud aristotelicum pri

non ee bonum ¶ Et hec propter duo
· primum erit quia non videtur
q eadem sit optio ad quemlibet
optimum animalis ¶ 2o quia virtus
zede est medium ¶ Et sic erit
aliqui citharedi etiam si non sit
studiosi ¶ ad primum dicitur q
ut jam dictum q ipse ens spm
intelligit · de ipse necequidem quod
spale est commune vegula illa no
teneret bonum · cum ab alio lo
ipse alia sit hominis optio · quod
etiam aristotelem non latuit
demonstrantem aliam ee vitam
animantis alium hominis ¶ ad
2um dicitur q si detur aliquis studi
osus citharedi ut puta socrates ·
erit magis commune citharedis
quam socratis · non tamen
quia aliqui ee possunt citharedi
di qui non sunt studiosi citharedi
· sed quia plures alii preter socra
tem ee poterunt studiosi citharedi
· quor cuius libet videm erit opus ei
ope citharedi · nisi forte quid q si
obviabit alicui ee malus citha
zedi · ergo est citharedi · hec pri
mis obiectio patet · committit
enim fallaciam secundum quid ad simpli
q quo parte ac ie imperfecta infer
tem integrum ac perfectam · non
sunt itaq citharedi nisi optimi
ac perfecti citharedi ¶ sed alia lon
ge maior occurrit difficultas
· si enim hec vera sunt · intem
sum et remissum non erunt
unus spes ¶ ad hec dicitur q sic
tensum et remissum eiusdem sit
spes · dictum prius hic neq quam
state poterit · intensum itaq et
remissum ee unius spei non
est possibile · licet forte nomen
numero unius creditur spes · ipse
tamen omnino spissime intensum
et remissum sub nomine unius spei · et
hec forte tamen propter nominum pau
citatem / tamen / etiam propter insensibilem
differentiam · hec tamen aut omnia
melius inferius methodo · tractabun
tur vbi aristoteles illa sic prime ma
thematum principium ponit / contrariorum
maxime distantia · nullique medium
ee in alio preter ipsum quod
utrique commune est · ee itaq quod
in omnem inter se positam · q omnia in
possibile est ee vera si intensum
et remissum unius sint spei · nullum
enim album remissius augmento
maxime distat · cum aliud statuerit
albedo magis augmento distet ee etiam
remisse album aliquid huic nisi
simile vel / aut vbique · utique re
misse album simile vel aut in nulla
proprium est ex nostro et alio · q
aristoteles precipitanter repugnat

¶ dubitabit etiam hic aliquis cur
aristoteles hic magnum ponderis
bonis, eoquibus fere tota felicitas
tribuenda contrarie demonstrauit
solum modo per exempla · quod ipsum
demonstrationis est in simul · primo
enim quod felicitatis est bonis
operibus vivere aliter quam exemplo
declarari · ademptis modo medicinam
per hanc hominibus est aliquam per
prua operatio · nisi etiam citha
zedi exemplo demonstrat q ide
sit tamen hominibus opus et vere

studiosi ¶ Ad hec dicatur q̄ aristo
tel forte (sicut aliquibus multis
non paucis) non attribuebat aut
lud ifrenos de monstratiōibus ¶ ut
dic et melius q̄ hoc exemplū in
se sunt de bilibra · nobis sunt ef
ficacissima · dictum ꝙ fieri de
bet q̄ nobis notiora ut in p̄cipio
libri p̄missum est · et potissime
hoc hec locum in scia de moribus
dignū hic tractatum · patet ita
q̄ quibus q̄ non subtilis sciosis
ac verum p figuram hic ab aristo
tele cuncta tractantur ¶ ubique
sic ita hoc q̄ idem sit bonum o
p̄s ut viri studiosi · ad hoc probat
q̄ bonum felicitas sit optio finis
virtutem et inquit q̄ pro sed si
pro qua verum dixit sed qua uti
simple est q̄ bonum et studiosi vi
ri excellentia virtus ad opus adiu
tā eadem est optio ut iam de mo
stratum videbis / bonum autem ut
ex dictis patet potius virtutem q̄m
dam / hinc xv virtutem ee actionem
animi et optionem cum rōne de
monstratum / studiosi autem hec
studiosi igitur viri aut studiosi
quidem viri dicetur ee hoc statuet
actionem animi et optionem
cum rōne vere / et probe / sicut
est bonum optio esse eam viri
studiosi / singula autem vere finis
q̄m virtutem p̄fecte nuncupat / hoc
est p̄fecte efficiuntur usq; ad hanc
partem penitet plus sententia /
hinc xv interitum concludit di
cens / si ita est restat quia recep
tacula vera sunt · sit vel est sed
vt sumum bonum bonum homines
quod est eis felicitas sit aucupium
optio finis virtutem · et hoc est
quod hic concludere intendebat · sunt
itaq; vel plus in hoc eadem est
optio bonum et studiosi viri
excellentia virtus ad opus adiuta
ta / bonum autem optio est
animi optio / erit igitur animi o
ptio vere vel et probe viri studio
si optio hinc bene et probe finis
optio finis virtutem · igitur opti
o bonum q̄ est eis bonum sum
mum erit optio animi finis vir
tutem · item videtur hic plus inte
ligere p animum q̄ pro virtutem
ut sic dicat optio animi optio vel
mus ¶ ubi et si plures dicit feli
tatem ee optionem finis virtute
optimam · inquit igitur et si plu
res sint virtutes · finis optimam ac
perfectissimam virtutem felicitas erit
optio ¶ que autem sit illa unus
optima cuius optio est felicitas plus
hic non determinat · sed illud differt
determinare ethicis · ac septimo poli
ticis ubi de hac re non parua
est inquisitio ¶ aliquam tamen q̄s
libros minime legere / aut minus
bene interpretare dicunt q̄ illa op
tima virtus cuius optio est felicitas di
citur iustitia · alii dicunt q̄ nulla
est una / sed omnes virtutes simul
sunte · sunt etiam qui dicunt
q̄ illa virtus est prudentia ¶ sed nihil
horum cum dictis plus stare videtur
· no primum · quia nunc optio appe
titus est perfectissima · quod plus
in locis no primis negatur ¶ q

eciam non sunt omib patet plex
p expresse dixerit et si plures
sunt vtutes · sm optiam ac pre
fectissiam q vr non sit prude
cia plis dcimo ethi multiplex
tiam probat hec dcm eciam
demostrat septio politi. itaq;
sm phm in locis pre nominatis
sola sapiencia est ca vtutis q felici
tatem essent alie vr vtutes
non efficiunt ¶ sed dispnunt
¶ aduertendum tamen q illaq;
mo optione prudencie dicum ee
felicitatem ut plis dicta con
cordiam reducunt · duas mo
dis distinguunt hmoi felicitates
salutet scam lem et contemplativam
· decimo mo primo definiat
in hac libro de contemplativa in
decimo ¶ hec vr mo primi felicitatis
distincio stare non potest · si enim
due essent hmoi felicitates · cu
felicitatis sit vltimus finis · essent
duo vltimi fines · duc quasi ppe
hominis equentes · cu p hac duo offi
cia rei eiusdem · duc item vtutes
optime ¶ hec omia sunt impossi
bilia · et contra aristotelem qui
hoc contrarium ut vides diffinit
¶ dicere vr p in libro primo
definiens de vita felicitate et
in decimo modica est plene inquisi
tore · cum in his libris pre nomi
natis deinde de felicitate tractet
tur · in p quidem libro de
monstrat plis quid sit sm vtutem
cumulus felicitatis ostendens
tandem p sit aliquis optimus hmoi
vtutem optiam in libro vero de
cimo p querit quis sit illa vtus

cuius felicitatis est optimo · deinq;
tandem p sit sapiencia · et diui
sim vtutem cumulis · quoniam
de cuius felicitate opiones fuerunt
duxisse · alii enim in hono
re consistere putarunt alii vr vtu
te alii item mo optime prudencie
· aristotelis autem in optime
sapiencie · quod libro septimo polliti
apparet demostrauerit · ille vr primo
qui plus dixerat de alia felicitate
in libro primo et de alia in decimo tra
ctasse · pro ut ego puto id in con
sideratione dixerit · et forte breuis tus
sit melius potuit abalienos cum in hac
parte complacere vr hunt ¶ sequitur
illi parti et preterea in vtri magna
pugnat z felicitatis differentiam
dicens et preterea intelligee de
hac tribus autem optimo sm vtutem
optimam in vita p fecta est tota
vel dic tota est diuina · quode
xemplo declarat · aut nam vna q;
dem iuuenis non facit hec ee non ob
dit hec · nec eciam dies vlaca et he
patri demonstrat ee tpis vnale
· eodem mo beatum et felicem
nec vna dies facit nec temporibus
exiguum · debet itaq; felicitatis
ee continua quantum pmis bi
tis patitur ¶ patet igitur ex his
quid sit felicitatis · est enim a
ctiua optimo sm vtutem optimam
et in vita p fecta ¶ et sic usq;
quidem ¶ hec est z pars principa
lis huius ei inquisitionis quid
et qualiter · post hec sit attendu
· z ¶ ibi mentionem autem · nec
una parte tractat tua · primo

pmit quid sit faciendum et quid non
tet agendum dictus et summus
quidem unum sufficiat ita et
cum scripsisse hoc est mal tulisse
ul quasi pfectum et immune
non oidisse quid tandem est na
forte pmo est figendum hoc e
rei figam formandum postea ve
pingendum ¶ locus est hic ar
stotelis methaphorice · quasi di
cret sicut pictores pmo rei figu
ram instituunt exterius lineamen
· postea ve pingunt ut sit rei p
fecta imagio · sic etiam felicitatem
fiunt recta summi unum utique
illa cohibitia et communis diffini
tio summi unius est quedam fe
licitatis circumscriptio · ea ve q de
summo uno insequentibus dicen
tur erunt quedam felicitatis pic
tura libro utique de cuius imagine
thoes erit complementum ubi
detimunt plis demonstrantur
cuius utrius felicitatis sit operatio ·
¶ et ego hys duo intelligimus ·
pmo quid de felicitate sit dictum
et quid restet dicendum · sunt
quidem inta ea q ad eius pfectum
circumscriptionem · dicenda hec
testantur ea que ad eius pfectum
picturam attingunt ¶ ve intel
ligimus id quod in prohemio pro
mittebat · dictus ps ita · annuntia
dium id ipm qd pfectum com
prehendat quid sit · utique q ubi
promisit hoc adimplent quid
felicitas esset circumscribens · ea
ve quid vtus sit · que et quot sit
ve quid vtus sit · vtutes et cuius
vtutis felicitatis sit operatio p
cuiusdmo felicitatis in magio in
sublimi lineamentis circumscri
ta · vnum de picta et producta
atq membratum pfecta · sicut
cuius in magio pfecta in cuius
est in magio pfecte significatur
· sic illa de felicitate pfecta de
finita unum felicitatem pfecte p
sentabit ¶ ubi videtur autem ee
idest videtur quid ee assignat no
men eius quod dictum est dictus
videtur autem ee idest videtur
quid ee cuius ignorem illa q
ne circumscripta sunt producte
hoc est pro qui in ulteriorem pfec
tionem ducte ac membratum idest
pmembra ac gradatum pfecte
¶ hoc etiam fiunt pr metapho
rice lapidum · ut dicat quemad
modum in hys q rei figam pro
ducunt cuius in arte prius ee vi
detur ut rem pmo circumscripto
in ulteriorem pfectionem p ducat
ac membratum hoc est gradatum
pficiat · sic etiam nos dicimus q
de summo uno tradimus faciendum
ee videtur ¶ et cum dicit
videtur autem · illa dicto autem
non copulative sed continuative
ut sub continuatione totius ut sit se
si videtur autem idest videtur
quidem · et hic modus loquendi
apud phm est usitatissimus · hoc
etiam modo loquebatur supra cu
dicebat studiosi autem viri be
ne hoc et prole · sensus ut dictum
erat studiosi quidem viri bene
hoc et prole · aliquo etiam illa
dicta autem ponitur pro ad
ditione sub continuatia scilicet
pro qui autem pro quia · ut ei

· Et hoc etiam mag posset hic
teneri quo dicat videtur autem
contra se · ut sic sensus videtur
enim contra se illa q̄ hic te
cum scripti sint producere ac
membratim p̄fecte · ubi tempus
hoc petit ad p̄quod homo mitte
magnificone mittetur · dicunt et
tempus ē proles utpote adu
tor hoc hoc ē homo prole ad
minatur reprendo hec scilicet q̄
addenda sunt ad rez ut rectum sit
p̄fecte · unde hic est ex tempo
re et rationum factus sunt addime
ti · et contra enim homines me
lius sententie videtur ē quod
desit adminiſtre ¶ intelligendum est
hic quia p̄mo q̄ tpo pse ut q̄ro
plus tradidit ea est oblimo
mi · si enim quis studie negli
gat ¶ exposito tempore nobili
orem p̄mittet cari rez q̄ pus
senescat · matutinis ut intermendo
atq; antiendis tpo dicitur adu
tor practicis / sicum quisquam
me / ac longe hic scribit · non
putem postea intelligat q̄ pus no
intelexit · illa etiam q̄ appredeq̄
sorum ut secte sunt adminicula
aristotelis partium / authentice / et par
tim melioris efficiuntur ¶ non
dum q̄ aristotelis hic cum di
xit quia cum est id quod desit
adminiſtre sunt exp̄sse ut plendi
obtrectatores / unde / mordaces
qui ut crucias / matre / aut lectra
re non tetendit ad vos eos qui
antiquos scripti melioris efficiun
· exodum etiam etiam fundamē
to non unus utatur quia an
tiquos scripti tamquam dum
no et adhuc audita etiam mate
nos ut facta utpote humanum ſ
nunt · nōdum etiam q̄ aristote
les usus est metrum metu nomia
· tpo enim pro ut tempus pſunt
· utq; cum dicit tpo prolem utpo
tor est hoc atq; adjutor · est sensus
homo nutriendo hic prole ac op
tē adminatur ex pte · unde pa
tet q̄ nomen prolis p̄ad̄ obiec
te et nomen illud repetitor proin
de indic utpote ¶ meum
esse autem · hic addit qualiter / ut
quo mag sit ysequendum id quod
restat dicendum · et fiat duo · p
mo ostendit hoc nisi nete ut summens
id quod supra in prole mo dictum
fuerat ¶ ibi nam faber magnifes
tat illud in scala · dicit ergo p̄mo
mentem esse autem oportet eo q̄ que
supra dictum · hic est oportet ad
memoriam reduc eaq; dictum sup̄
impleri solitum nec flagitium e
rodest petre discipulorum exactu
eodem mag in omnibus · sed oppor
tet flagitium in singulis distribui
unum finis silvestrum materiam ·
hic est finis silvestre materie condi
tionem et naturam · et inquantum hic
est doctrine p̄ncipium · hic est p̄ncipium
et natum doctrine · q̄ certa talem
ysiam materiam ¶ sequitur illa
pars ¶ nam faber inquit magnifestat
illud in scala · et primo quantum
ad id q̄ in scientiis dubiis obſ
natur · unde dicit q̄ tamen id nam
faber quoniam erat ut lignarius
aut alius quilibet et promptus dili
genter certum inquirunt · id est
considerant · alter scilicet faber
quantum ad opus utile est · alter

ſuadendum eſt diſcipulos aliquo
rum ad tale conſuetudinem proue
nil conſideret ipſe quibus fuerit
aſſuefacti · multa hic de exemplis
ſibi poſſent quedicere ſed
ibi relinquimus Sed contrarium
obijcitur · quoniam in libro poſ
teriorum inquit finem · et primo me
thaphiſ · in ſexto etiam ethicorum dicit
omnia principia complexa inductione
ne fieri nota Eisdem etiam lo
cis dicit diuiſa vniuerſali puncta
quoſa plenſimi · in principio quar
poſteriorum inquit omnem doctrinam
conuenit deſaplenam exſenſu
oriri nec hinc eſſe · ex quibus patet
q principia non diuiſibiliter inquit
ſed magis vnita cognoſcere dicens
ad hec dicimus vniuerſalia principia noti
fieri inductione immediate exprimé
to ſic mediate / ſenſu quidem remoto
et quantum ad primam originem · in
aliquibus · hic eſt nobis manifeſtum
quod inductione nota fiunt · ut
plurimum in matheſi · in phiſicis ſic
deſcenſu inductibus eſt nobis / quaſi
inperceptibilis / q ſic ſenſu cognoſci
tur eſt fere omnibus notum · ut ſi
dixerim omnem ignem eſſe calidum
· ignem et aquam non ſtare ſimul
· in alijs autem ut patet ſimiliter q
principia conſuetudine preparantur
eſt manifeſtum / diſcurſu vero
inductibus et experimentum non
ut re apparent · ſunt etiam artes
aliquae · ut medicina et ſimples in
quibus principia ſumuntur experimento
nemo fere ambigit · alia vo ſcili
cet q inductio et ſenſu cognoſci
tur non ſunt tam manifeſta
· diſtinguit itaq ariſtoteles hic
modos cognoſcendi principia per
eaque in ore cognitione maſ
feſtiora nobis repraeſentatur Libri et ſtu
dendum primo vtrum quo modo ſin
gulis obſcurandum videtur dicendus
et ſtudendum · deſt cum ſumma
diligentia conſiderandum eſt
vt principia recte diſtinguantur · hoc
eſt diſtinguuntur · ut dicit diſtinguat
recte ſit tractent / ut conſideretur
cui eam ſubdit quia principia ma
gnum habet ad ſequentia preparanda
momentum · hoc eſt balotem / po
teſtatem aut bigorem · plusquam
qui dimidium totius videtur ad prin
cipium morum artem / artis ſcia · plus
ſcilicet q ſequentia in principio ſitu
te ac poteſtate continentur · et
hoc eſt quod ſubdit quia multa
ex ipſis fieri videntur
fieri proſpiciat deſt clara / et ma
nifeſta pillud ſcilicet principium
· ſunt itaq principia mole et quan
tate magna quod ariſtotele
in locis non paucis indicatur /
Et vt mihi quidem videtur illa
corruptio cuius cum dicit videt
cuius non caliter / ſed complette
aut proquidem punctus cum cau
dixit multaq · illa corruptio q
in videtur conſalitate ſcilicet proqua

Circumſpiciendum eſt igitur de
ipſi hoc eſt capitulum ſed in
quo ex dictis aliorum de fe
licitate confirmat prefinitum
diffinitionem felicitatis · et enu
net partes eſſentiales in prima mentionem
cuiuſq rationem premittit · ad oſtendit
q dictis ſuis de felicitate conuenien
ter ea q communiter aſſpicientibus
dicuntur · ad oſtendit ſua ſententia
conuenienter ea inquo omnes tam ſa

prientes quam insipientes esse
contingunt · q̃ demostrat q̃ etiã
sine sine contingant illa inquiens
ubi alibi: Dicunt dicunt ¶ 2ª ibi
cum ergo ¶ 3ª ibi considerat quoque
q̃ ibi contra etiam · dicit ergo p̃
mo sermo tendens est ostendere de ip̃a
felicitate non solum ex conclusi
one erroneam hoc est non solum
finẽ id quod de felicitate tẽptam
concludentes · sed ex hijs quæ dest
finẽ et quæ ipse testificantur idest
aliaq̃ diximus de illa similiter fe
licitate cuius causam subdit dicens
unum hoc idest · beatitudo quæ in
sanctos hũ consonant · falso autem
idest falsitatem cito dissonat hijs ·
¶ Et iure quidem q̃ quæ hũ nihil pe
titur repugnare mihi enim contrarium
contrarium / aut id quod eius sequitur
contradictorium · Vere autem ẽ dic
torium necessario est falsum · unde
sequitur omne quod hũ dissonat esse
falsum · Et omnia hã omnibus hũ con
sonare · si enim hũm repugnat
vere hũ · duo contradictoria esse ut
hoc · illud igitur cum aliquod hũ
repugnat necessario est falsum ·
nec differt aliquid ubi tale hũm
sit dictum · illud autem cum omnia
hã sint consona necessario est
hũm · Erit itaq̃ hæc aristotelis
sententia de felicitate si omnia hã
fuerit · et consona aquaticis et
hircinis talia dicta sunt · quod
aristoteles hic ostendit patet et q̃
quam demostrate quod omnia hã sine
sine sint consona est ei impossibile
esse · cum meminimus omnia hã sint
nostri · unde est quod solum distur
ber per ea q̃ ab aliis de felicitate
hæc dicuntur · videns omnia hã
hã sine sine esse consona · ex hijs
quæ simul cum hac de mostra
vimus nullam aliam opinionẽ
de felicitate posse constare · simul
cum hã non pareat quæ illis
opinionibus dissonant ¶ cum ergo
hæc est 2ª pars eius · magna visa
cum audit q̃ dicti sapientum de
felicitate sine sine sint consona ·
p̃mo quantum ad hæc q̃ dicta hã
tur felicitatem esse aliquid animi
patronem · 2º quantum ad illud
q̃ finis et felicitas sit optimo et ne
cessaria ¶ 2ª ibi tertio etiam ·
dicit itaq̃ p̃mo cum ergo hæc una
dinumeratis triplicitas hæc est
mirum hæc una species differentia
et alia exterius dicuntur · alia
animi / et alia hæc corporis · a
nimi hæc una principalissima dicitur
ac maxime hæc una · acta hæc ope
rationes animales magnam feli
citatem consistere dicebamus p
ximus esse animi hæc est de rebus
animi ex hijs concludit primo in
tentum dicens itaq̃ finis hæc ope
rationem animi quam et aristotelis
plurimis approbatum recte dicere
hanc felicitatem esse animi opera
tionem · hæc enim mens erit de
maximis hæc quibus esse debet
felicitas · hæc tenus opinionem
hã et aristotelis approbat nonnulli consona illis qui fe
licitatem ponebant aut corporis aut corporibus · cum talia
non sint maxima hæc felici
tas autem esse debeat de maxi
mis ¶ circa hæc autem sunt ali
qua intelligenda · primo q̃ plu
res animales operationes intelligit

animi opti
ones

animum operationes · ne tñ contingat
bus pueniret illum pertinuit ad
· bonum est contingit maledicta
mnales · Itaq; cum sit intendum
actus & vt et operationes animi · ani
mi sit principium · dixit actus vt et
operationes animales · animi sit pri
ncipium ¶ Et ne tradimur p bona ex
terna diuinis honores amicis diui
tie · quales quidem illi sunt · sine mo
libus sine immobilis naturales vel
artificiales · animate aut inanima
te · que eciam dicuntur bona for
tune proprie · quia magis ex fortu
na quam ex industria proueniũt
· bona vo corporis sunt robur sa
nitas pulchritudo / hec est bona natu
ralia item bona dicuntur · eo q exercitia
exhibent · bona q dam
animi sunt scie et virtutes corpo
operationes · Et hec pie sunt bo
mana / aut bonitate bona · quam
uis tantum ab hoc attributa
¶ Et sicut animus melior est cor
pre corpus eciam quam fortuna · sic
et animi bona maxima / fortune
minima / corporis vo mediocria
dicuntur ¶ Addit tertium item q
aristoteles hoc p hoc q dicit ex
terna · nunc alium bonorum dis
tinctum · vt dictum bonorum / alia ex
terna / alia interna extima vero
sunt alia corporis alia fortune ¶
placet item aliquibus bona corpo
ris nec externa / nec interna / sed
inter utrumque medium appellatur ¶ Se
quitur illa pars recte etiam nichil
idem omittit · quantum ad id nichil
dicitur operationes ex finem recte
· quantum ad id nil dicit recte
etiam subiungit dicens operationes
quam finiunt ipse / et actus potenti
dicit dicuntur ex finem finiunt recte

· quasi dicat recte etiam dicimus
nil dicitur · p operationes sunt fines
rez · et non aliquas res opus · magis
operationes et actus hos procurendi
tuntur illud autem bonum potenti
bus sustantiam ubi hec videntur
· ut sit sensus priorum dicit dicimus
hec est dicte finit consilium bonis doctis
fiducie sit eciam dicendi finiunt quia
finis sit opus et non res opus · est
idest ex parte quidem bonis animi
et non exterius · si quidem fines po
nentur res facte vel opus et non
opus · non est possibile fore de bo
nis animi · cum nulla res opus sit
de bonis animi · Et sic non est de bo
nis maximis · at p hoc nec felicitas
sit finis · cum omnis felicitas sit fi
nis · patet igitur aliud plusq dictum
aliquid / ac bonum ex consonum ar
gumentis dictis de felicitate · consonat
quasi · hec est 2a pars hoc capitulo
magna videtur quod sue sit de felicita
te sit consonum illud bonum magnos
mis communiter conuenimus · et di
cit felicem bonum hoc bonum
et hoc apte quod dicitur idest tante
dignitatis bonum consonat quasi bo
nis scilicet sententie de felicitate · fe
te namq; dicta est felicitas quedam
vita et actio bona · dignum est enim q
felicitas sit aliquid optimi sui vi
uere · est magis felicitas vita · cum
omnis animi optimi sit vita · est ergo
bona cum dignius optimo sit bonum · et
illa dicto fere non ut aliquid dignum
ait / sed completis / aut tanquam bo
nis ergo tempestatem nostrum hoc pa
ri videtur ¶ Cui dicto fere idest ut qui
· cum enim dicitur felicitatis est op
atio animi · non dignum expresse q
est vita · sed fere idest dicitur qui
vita dignius · protest q omnis animi

opatio est vita ¶ quo autem dicit
predum intelige sm rōnem aut
non sme rōne · non enim omīs vi
ta felicitas dicitur sed ea solum qē
sm rōnem ¶ cuncta eaum · hec
quarta pars ea inqua ondit sue sine
ē confona ille inquibus alij aliter
dicunt ¶ Et dinditur hec pars tpa
tiam ¶ primo ponit intentum atq;
opiones duas circa felicitate
· 2° assignat differentiam inter
trias opantes ¶ 3° prosequitur
de singulis ibi ondens inquode
ficiant et inquo sue sine sint con
sone ¶ 2ª ibi hec patum · 3ª ibi illig
ergo sequit · dicit itaq; primo cuncta
eaum que addūnt circa felicita
tem queruntur q stat ad ē hec est
in ē / aut in hec · ut dic adesse
dest consonasse huic salucet felici
tati · ut dic huic salucet sine nos
tre de felicitate · et contenus trium
opiones quas insecq; prosequitur
dicens / felicitas alijs ē videtur ē
tas moralis alijs prudencia / alijs
sapiencia quidam / alijs huiusmodi
bidetur ee hec / aut hoc aliquid
tum voluptate / aut non sine volup
tate · alijs ex eaum quaq; affluen
tiam circum plectuntur hec est
tum bonis pte factis adiungentes
· Et cum dicit nam alijs · illa duo
nam ut mihi videtur non cum fa
bitez sed completere ponitur ¶ 2ª pars
illa pars hec patum · inqua ondit
quis hominēs quanta de predictis sit
opinantes · dicens · multi hec est ple
bei / aut populares vules hominēs
¶ Et cuncta antiqui tudiotes / acu
mine breue de vno pdicentes / nulla
fere alia preter sensibilia bona es
timantes · dicunt hec pfacta pa
tum dest inparte · dicunt enim
ish felicitatem ē in bonte utiq;
ut dignus esse aliquis ē traduc
moralem bonum / alij intellectuam
¶ Et hoc eaum a quib; prudentia
alij vo sapientiam traducunt utiq;
opiones ille addnas opiones scilicet
sapientum et insipientum de quib;
phs subdit / quos neutros mirorum
abertare putandum est · sed ē re
dendum aseq; dest dicē recta
dest vt plerisq; dest multa · in
aliquo hoc est in parte aliqua re
nentes utiq; illud in aliquo expo
situe · vt dicat putandū est istos
dicē multa que multa sunt vera
sed tm pro aliqua parte tm utili
tor multos quodlibet sit verum
p aliqua parte ¶ sequitur illa pars
illis ergo · inqua ondit pfactas
opiones sue sine de felicitate con
sonare quantum ad illa inquibus
bonum dyrece · Et ondit hoc dep ea
opione q felicitatem posuit in
bonte 2° ibi hoc in sup vita · ad
ondit de ea opione q addidit volup
tatem ¶ 3° ibi indigent tamen · de
4ª que addidit bona exteriora circa
primū duo facit · primo ondit pilla
oppio sit consona sue sententie ·
2° ibi forte ho · ondit q sua sua
sit melior · dicit ergo primo bonus
noster ie de felicitate dest diffi
nicio a nobis tradita de felicita
te consonat illis qui felicitatē
dicunt ee bonum omīno aut
aliquam · cui rōnem subdit ad
felicitatis aliquid ypest bonus
hmo · scilicet operatio sm ipam v
tutem · p hoc utiq; q felicitate ē
aliquid bonum consonat illis
bmo felicitatis ¶ illa vo conjec
tio ergo non illatiē / sed cōpletiē

aut nocatie ponitur ¶ sequitur illa pars forte ¶ inqua vitia tam ordit q̄ sua sua desectu fiecat melior ¶ Et primo p̄mittem ꝙ p consuetudines humanas vbi ¶ et quemadmodum · dicit ergo primo mitigando sed forte nō mo dicum ideſt multum refert ideſt differt vtrum impossibile sit in vsu acquiratur ideſt ponatur optimum et vtrum in actu vel in habitu · quasi dicat plane est multum ac maxime differre · est enim longe melior vsus quam rei possessio · qđ patet in calcolo / cetarisq; artibus et in / inquibus vsus multo melior est quam possessio · cum vsus finis sit possessionis · quod etiam actus sit melior quam habitus probat ph̄s dicens sicut enim potest in habitus existens nihil pagari boni · velut in ebrietate · seu aurea ociosa · sed in actu nequaquam fieri potest bene saltare q̄ nihil pagari boni · apparet etiam necesse esse · et quidē necesse esse bene agere · intelligit sic alio habitus sit virtus sequa et ꝑfecta cum hic primo fiecat inter ductus · patet itaq; qđ habitus q̄ actus tantum differt vsus a possessione / et vt actus ab habitu · tantum de ebrietate / et optimum in vtute ēē dicunt · ut plus tantum quaq; ab aristotele ¶ Et est adūtendum q̄ illa dicto vtrum non ponitur hic in ēogatiue / sed dubitative est quidem vera littera loquendo quo sequitur dubitatio consequenter · illud vtrum ꝑ credere · ut si dicas / adornate ducē dum nihil differt vtrum alias ut nigre sit homo · itaq; aristo teles cum hic nō interrogaret · nullam hic habitudinem dubitationem posuit · nil si magis placet · dicit potest q̄ illa dicta vtrum posi tiue est apta pro hac conjunctione quod · sed ironice reddit cum ꝑmo · sicut cum vtrum · sit ecclā quod potius dubitative dicit · ut si dicas nihil differt q̄ legas / vel non legas · sequitur illa pars · et ¶ quemad modum · inqua ordinat idem ꝑ huiusmodi consuetudines · et inquit Et ꝙ ad modum in olimpia que ut dicunt loquebē in matedunia ꝑpe montem olimpi non coronam sed victoriam optimi et fortissimi habitu / sed illi qui ad habitum certant / nam corā certantibus cum aliqui luctant / et illi co ronantur · et sic ut inquit in vita bonos et victoriosos illi dum taxat qui recte agunt sunt compotes · hoc est optimum assequentes · esse enim compos ille cui res ad votum succedunt et quoniam ille solus res ad votum succedunt qui optimum assequitur · hinc est q̄ illi compotes dicuntur qui optimum assequuntur · stat itaq; ro in hoc ꝙ sicut in olim pia non datur bonum vltimum sic in humana vita non datur bonum vltimum quod bonum est corona ipsi illis solis qui certant ac vincunt · sic etiam in vita humana non datur vltimum ac optimum bonum hu manum nisi illis qui recte / ac virtuose agunt · patet itaq; qđ bonum qđ optimum nō in habitu / sed in actu consistit · protecta ꝙ primum non pro habitu / sed pro actu solum modo contenditur ¶ Et est adūtendum quod illud nomen olimpias ēē

puteut tres dclinatõs aut p
me · vt dicas olimpias · dis/ nel/
limpias/ e/ et hec nomen multi
plicatum sumitur · aliquo empu
pro lato in matedma iuxta mon
tem olimpi/ ubi in lenis venere
quique inquit anis maxima ce
lebrantur festiuitas · aliquo olimpi
ad dicitur ibi facta · z mod dicit
olimpias anos · quig spatium abbre
uia inham nitcepti · Et ipso
hec finis videtur olimpias supma
aut z significatiue ¶ Vrat misip
· hic ondit inquo opio q uolupta
tem adpungit felicitati consentiet
sue sinje · et facit primo hec · z ondit
inquo sibi et virtuti sit dissona · ibi
nec est · Circa primu tria facit · primo
intentum proponit dicens misup
vita vez solicite operantium finem virtu
tem ipm pse continet uoluptatem
¶ ibi nam uoluptatem · ondit q
ppsitum ¶ Et facit duo primo ondit q
inquiene virtus sit voluptas z
q hec sit pcior alijs uoluptatibus
· ibi multitudini ergo · dicit primo
hoc inquiñ vita est ipi pse cõtinet
uoluptatem ¶ Nam uoluptatem sim
plex z aũlium · hoc enim in aũlia
appetimus nemo uoluptate non
sumpsit pquid ignorantiz qb
uoluptas sit animi operationi inqbꝰ
consistit felicitas est utiq; inquit
aũles/ et etiam uoluptas aliqua vo
luptas · que autem sit illa in tribꝰ
phis apparet dictus/ antemq; ante
desit tempe/ ut quidem voluptati e
id ens amatoz dicimus hec est mea
uoluptas sit ens amator dicimꝰ
ut equus est voluptas hominis amato
z equoz · Et spectaculum ama
tori spectaculoz · eodemq; modo

pista sunt voluptas hominis ama
tori pistoz · et omnino eaq; finis vir
tutem hoc est virtuose operationes sunt
voluptas hominis amatori talium
· seruato q finis virtutem appetitus
¶ Cum igitur felicitas sit operatio
finis virtutem · erit profecto felicitas
voluptas hominis amatori operationis
finis virtutem quod hic aristoteles
concludẽ intendebat · vt ostenderet
sue sinje de felicitate illam opinionem
q felicitati voluptatem adpungebat
male aliquo consonare ¶ Sequit hoc
illa pars multitudinem · inquã ondit
voluptatem finem virtutem ee nãles
ac p hoc alijs voluptatibus preciosã
· Et aut multitudinem ergo hec est
vulgus simplices/ ac inperitos/ et vilis lo
cunda reprehendat ¶ Hoc est repu
gnantiam et ẽspectatrem misse hui
obid quia non sunt talia scilicet
iocunda natã hec est p naturam
· sed potiꝰ ex dispositione et natu
ez hominis quibus sunt iocunda
· sunt quidem istoz aliqui quibꝰ
exercitijs virtutis e iocunda aliqui
quibꝰ desectis quo fit ut no omnes
nec eadem vitiosa omnibꝰ uoluptates
sint iocunde · sed inquit probitatem amatoribꝰ iocun
da sunt eaq; natã hoc est p naturam
salutem quam sunt iocunda · huiusmodi
quidem sunt actus finem virtutem qui
talibꝰ virtus scilicet probitatis ama
toribꝰ sunt iocundi eciam p se ipos
· actus utiq; virtutis est iocundus
ex natã ẽpi · vitiosi no actus no
ex natura propria sed ex prava
dispositione hominis vitiosi vt po
tumditatem · quod apertius fiet i ca

parte sed et profecto bone et honeste; sequitur illa pars nec bene corr bita iniqua audit iniquo p factis opio a bitate deffinat · et primo inducit premissus · aut si bita corr hominum scilicet probitatis amotor indiget voluptate qñ adimenta desit apposita · sed ipi misc ipi hr voluptatem ibi non est prefata magnifestat qd dixerat · caeci quid tua facit · p mo probat bnosum vitam mle voluptatem bene · 2o audit actones fm bnitatem cc bonas et honestas ac dicit maxime · ibi sed et profecto · 3o excludit apposito quam dam opionem ibi nec seperatum dicit esse primo non est pretera bonum quin bonis · hoc est bnosis opibus non delectatur · hoc est delectatur nil cum delectone non opponitur · nam nec pistrum homine aliquis dicit · est dicere delectabile quin usibus opibus non gaudet idest tum gaudio facit · nec liberalem quis liberalibus non gaudet · Et in aliis utilibus eodem modo se habet · hoc si ita est idest quia hoc recte · actones fm bnitatem esse ipis bene desiderat ac per hoc felicitas cum sit optimo fm bnitatem · fm se ipsum esse primum quod hic aristoteles conclude intendebat addisso ei qui felicitate eudoniam voluptate adiungunt tanquam felicitas in se voluptatem non habeat Inte ligendi sunt hic duo primo quia addibimus preterea complectitur ponitur · ut dit et melius distere primo · ut sit sensus preterea actus dicta sunt est aliud quod pre cta magnifestat probatur aut confirmat Sc notandum q ut libro 2o dicetur cum homo fm bnitatem magis bonus Bnitatem non hr quousq locum cum delectatione et gaudio bnose operatur · hoc nostrae autem quia bo formale est bonum dicet bnus · inde est ut nemo bonus dicatur · nisi qui bona cum gaudio operatur Sequitur illa pars sed et profecto · iniqua audit q operationes fm bnitatem sunt bone et honeste ac maxime dicet ponit ibi duas conjunctiones qua p bnus fluc ponitur · dicit ergo et profecto operationes fm bnitatem dicitur maxime · hoc est si dicitur bona · dicitur maxime bona · et si pulcra · maxime pulcra · et si jocunda · maxime jocunda quod probatur sic si studiosus bz judicat de ipis · hoc quia bnosis bz recte judicat de ipis scilicet opibus fm bnitatem · judicat autem ut diximus scilicet q sunt bone pulcre jocunde · et hoc unumquodq de eis dixi maxime · et cum felicitas sit optimo fm bnitatem · ex hijs sequi videtur q sit optimum et pulcherrimum Jocundissimum intelligendi sunt hic tria · primo q honestum et pulcrum hic pro eodem sumuntur pulcrum enim in corporibus bene communi sibi · primo reptum Et videtur Et inde traditum ad humanas operationes bene communicibilitatis · istas hic operationes tanquam bonore dignitatis honestas dicimus Sc notandum q bna atque optimo fm bnitatem dicitur maxime non absolute nec etiam p comparationem ad alias bnitatum operationes · sed p compa

nonem solum modo ad ea potem
da bona ut pulcra q̄ non sint ho
nesta · ut ad ea q̄ sint honesta nec in
honesta dicuntur ¶ z̄ est animad
tendum q̄ licuit se hꝫ homo op
time sanitatis extra talibꝫ et pter
optime probitatis extra eaq̄ ada
ptum salutem actinent · illa ita
q̄ bri / ac pter / et alia hmōi sana
simplicitez / ac natā dicuntur q̄ hꝫ
optie sanitatis iudicat · cē talia
alia ho non sana simplicitez / nec
natura sana dici debent · sed sana
hmōi scilicet hominis disera fiato
/ ac male dispōsito · eodemq̄ modo
hmōi ꝛeq̄ ad aliquid fuit salutem
attinent ¶ ille enim bone / pul
cre / ac iocunde dicuntur q̄ abito
optime probitatis talia iudicantur
hec etiam natura talia dicuntur · a
lia ho nec bona / nec natura bona
dici debent · sed bona hmōi saluti
hominis male dispōsito
¶ sequitur illa pars nec se putat in
q̄ quedam extra hec certum exclu
dit opio extra quod est considē
zandum · p̄ insula delos et ut di
pstrepo quidam dicens pulcerrimum
cē id quod est iustissimum · Et optimum
cē hec sospitatem / ni sanitatem /
iocundissimum cē dicebat · et amata
potiri · sed plus dicit q̄ hec tria nō
duūt / sed hmōi continentur · Et hec
est quod negant nec sēparandū esse
separandi sunt isti finē epigramma
hec est supscriptum alicui · idest
delos insule dicens cē pulcherrimū
id quod est iustissimum · Et op
timum cē dicebat hec sospitatē
et iocundissimum potiri amata
· hec enim neq̄unt omnia in sunt op
timis operationibꝫ · alioquin nō ut cuiq̄ bnd
scilicet illum quē optia sicut dictum
felicitatem · ipa nāq̄ felicitas hmōi
bonis hmōi contra quōd hec nisi hec
tria · est enim pulcerrima optia
/ ac iocundissima · quod hmōi ꝓsq̄
concludē nitebat ad ultimo eos q̄
illud ad hec cum epigramma sēbant
/ aut sēptum · apollinis · et dicit
quidem epigramma ab epistolā
et ygramma ygrammatos q̄ est linea
· quasi supra scriptio / lineis hec
literis picta · littere quidem
hmce dicuntur · Et inde ygram
matica z̄ p̄ma nominis ori
ginem dicitur · sicut de lineis sēptis
¶ Cetera ad ho quod plus dicebat p
nam ho impietatem alteri repugna
re poterit hmōi quis dubitare ·
sed hmōi solutionem nisi septimus
librum differens ¶ indicet tū
ut videtur · hmōi attendit plus ad
eam opinionem q̄ felicitatis adue
nientia bona quotiens inquiunt pu
tabat felicitatem propterea con
sistere · Et extera hec tria facit · p̄mo
audit felicitatem indigere bonis
quotiens q̄ esse dicit ut felicitatis nos
trumenta · z̄ idem facit de hmōi
bonis q̄ sint ut ea ornamenta ·
ubi quedam etiam z̄ misceat idem
quo prefacta optimo virtuti con
sonet / tam q̄z quam habitate de
ficiat · ubi ut ergo · dicit ergo p̄mo
/ et in felicitate ut videtur · idest ut
est maximum festum indigere bonis
quotiens · cui rationem subdit dicēs

5a

/m possibile namq; est/ aut certe non facile preclara abeo homine agi cuy desunt exteriores facultates et hec utrum prolame inquit multa enim p amicos/ p diuicias/ p ciuilem potentiam q̄ p instrumenta quedam sunt · sunt utiq; omnia prefacta felicitatis/ non partes/ sed instrumenta ¶ sequitur ulla pars quedam eaꝝ unqua audit felicitatem indigere bonis que se tot ad eam ut exornancia · et aut quedam eciam una si desunt · beatitudinem mutilant/ saltem quantum ad hoc unum opponem · velut nobilitas sobolis/ forma hoc est pulchritudo · huic tociem assignamus · inquit non sanus eum ad felicitatem habilis est homo prauis de formis/ nec mobilis/ nec is qui sobolis et sine prole sit · et forte unus si eorum desit aliorum filii aut amici sint / mali · aut si eum huic forte interuenerunt · hec utiq; omnia felicitati sunt necessaria/ non ut eius partes/ sed tanquam eius exornantia ¶ et hic fatetur quantum ad hoc unum p opponem sicut in se homo in alios oculos videri debet placidus resplendens/ ac beatus · oportet ad id omnia prefacta ¶ si est inconueniens quod aristoteles quedam inter utiq; enumerauit imbecillia cum hoc una q̄ sunt felicitatis instrumenta sunt eciam exornancia/ sed non ei contraria ¶ huic sit possibile id felicem sine hoc bono ad sequendum tem ptinet tractatum ¶ sequitur ulla pars ut ergo unqua audiat felicitatem indigere bonis que se tot ad eam ut exornancia · et aut ut ergo diuinum addenda videtur felicitati prosperitas huiusmodi hoc est talium horum · non tamen sunt addenda tanquam felicitatis partes sed tanquam instrumenta uel exornancia · et inquit quidam eo colocant quod unam fortunam ac felicitatem · quidam eo colocant virtutem et felicitatem in eodem · q̄ dicat prosperitas q̄ hoc una dicitur fortuna felicitati addenda · hinc est q̄ aliqui non potuerunt distinguere inter felicitatem et eius instrumenta/ uel exornancia · colocant indebite unam fortunam et felicitatem credentes q̄ felicitas principaliter consistat in bonis fortune · q̄ hic aphs una fortuna dicitur · simili ergo de causa qua felicitas est aliquid unius ex eis q̄ est eius operatio · alii putauerunt felicitatem in ce virtutem · de quibus phs infra dicat ; · · ·

Unde queritur virtum philosophum hic incipit 3ꝰ tractatus inquo de mostratur aquo et quo sit felicitas · Et continet hic tractatus duo capitula ¶ 1um incipit ubi nam sit queritur · primum capitulum duas continet partes · in prima audit q̄ sit causa felicitatis in 2a aquibus psonis excludatur · 2a ubi tertia in prima parte duo facit nam primo q̄stionem mouet · 2o eam multipliciter arguit · 2a ubi si ergo · pro

endere. p̃mo est considerandū
q̃ necesse est felicitatem proce
dere vel actiuā patiendis et mu
tabilibus cuius est fortuna et ea
sq; vel actiuā ipse et abstractā
Et hoc fieri potest bifariam.
aut enim actiuā diuinā aut ab
humana. actiuā vt humanae sitis
nobis ad tristitiam. huic malo p
disciplinam ut scīa. alio mō p assi
etudinem. sicut moralis virtus.
f̃ malo p aliquid exercitium ut inju
riis et alijs huiusmodi. proponit ipsi
que obiectum humani membroz q̃z
primum ad quod pertinet humanaq;
dicens vide id est quia inest q̃
alicui medium collocatum felicita
tem et bonam fortunam. alij vero
aliter dicentes hoc ipsum de causis
quaritur vtrum felicitatis adquisi
bilis sit p disciplinam sicut scīa
aut passibilem inducens vel adquisitus
moralis virtus. vel alio quodcunq;
p exercitium sicut iniuriis et alijs
similibus. vel inquit quaeritur vtrum
proueniat aliqua diuina sorte. et
fortuna Etenim dicat fortunatū illam
electam dicimus que videtur multis diuī
tiis diuinitus quam copulatis
bus bonis hoc vel dicit q̃ proueniat co
pulatio assumendo q̃stionem hoc ab
pro et quaeritur vtrum felicitas pro
ueniat fortuna. hoc est a fortuna
vel p fortunam. sequitur illa pars
si ergo inquit prosequitur q̃stionem
pre factam Et primo ostendendo 2o
veritatem determinando. 2a ibi con
cessum est Circa primum tria facit
primo ostendit ex probabilitate q̃ sic
maxime equum et iustum felici
tatem diuinis adhe 2o
endit meritoriam diuinā felicita
tem ex eo aliqua causa humana. 3o ondit ex virtute adhe
ritatem a fortuna proueniente hu
manis. 2a ibi dubitat autem. 3a i
bi q̃ si melius est Et primo pro
primo patris ponitur hec conclusio
ergo q̃ non illatio sed in claritate
aut complexio quam primi videtur
dicit ergo si aliud quicquid nunc
est humanis dictum deorsum id est
adhe. pax id est iustum et equum
est felicitatem quasi ex diuinum de
orsum id est adhe dictum. et inquit
ac tanto magnanime subaudi est pa
tet hoc iustum felicitatem ex nu
mis humanis dictum adhe quoniam
id scilicet felicitatis est prestabile
rebus humanis id est mitis rebus hu
manis. quoniam enim aliquis effectus
est excellentioris. tanto ab altioris
causa dependet. sicut firmum q̃d
est ab arte firmioris fabrice. virtu
tia ex armaturis q̃ longe pōtra
biliora dicitur ipsius maximis ef
fectis quales est felicitatis erit ex
maxima ac suprema causa ut
pote deo. quod autem aliquid num
quis sit hominibus adhe dictum vi
detur verissime per hoc q̃ inferiores
intellectus se habent ad superiores. sic
corpora inferiora se habent ad sup
iora. recepit autem homo quoniam
ad corpora non parua nec parua be
neficia a corporibus superioribus. sic
igitur videtur ex quod ad intellectum
recipiet magis adhe munus aliquod
Et cum circa hoc ppa plia non diuina
mus notatur. sed in quibus hoc forsan
est magis proprium alterius consi

derationis · statuit ei q̄ ab aristo
tele in libro sexto et undecimo the
ologia nuncupatur amadeus
Vo methaphisice. q̄ si complecta
fuisset hec et hmōi questiones
ubi certū pernotate · et tñ ut di
ximus preuento morte aristotelis
non complenerit metha. alij sequū
tur illa pars videtur autem in
qua bissaxam audit rōnabilit
dicit felicitatem ee ex aliqua hu
mana causa. z ubi cet etiam
dicit g̃ puo videtur autem et
si idest quamuis non sit felici
tas hominis missa adhuc sed p
virtutem / ac disciplinam quandā
aut exercitationem proueniat
· tñ ee diuinissimoz · idest de mu
nere excellentissimoz · ut dic
diuinissimoz idest diuissimum ·
quod prius inquit nam virtu
tis puppum / et finis videtur ee
optimum quiddam idest quidd
/ et diuinum / et beatum · talis au
tem subaudi est felicitas · e cuiꝰ
virtutis puppum et finis certe
ipsius optimum quiddam / et diuinū
ac beatum · stat itaq; aristotelis
id in hoc / ee optimum / et diuinū
quiddam / ac beatum est felicitatiꝰ
· et tñ hec ab ea non tollitur etiā
si ponatur ex causa humana pue
nire · cum optimus virtutis rōnabile
dicit q̄ ex humana causa pro
ueniat. z dicitur quidem feli
tas diminui p hoc q̄ nos de
o efficiat minime simles · ut
dic virtuosissimum ee apud plōnē
huna excellentissima diuina appel
lare. ubi cet etiam · probat deinde
alio modo dicens esse etiam feli
citatis vitale comune hominibus sub
audi si proueniat prouenire ex aliq̄
causa humana · quod probabile inquit
cum intelligit hoc modo ydisciplinam
quandam scilicet aliquem posse exercere
circa hominem non ociosus hoc est
deffectuosis ut inabiles / aut in ep̃m
ad virtutem tractandum cuiꝰ sunt ho
mines firmiter aut apoplectici / et
simples · erit itaq; rōnabilius dicē
p felicitatis proueniat ex causa hu
mana quam exeuntes · quū hoc
modo erit communis quibusdā hom
inibus ad virtutem non ociosis · cū
illo modo non proueniet quibusdā
non ociosis ad virtutem · etiam
si quam darent ut facerent felices
· sed hmōi hominibus tantum dicet
ee felices quibus dij velent felicita
tem conferre · quod si est · felicitas
non est hominum voluntarium · ut p
hoc nec laudabile. sequitur illa
pars quod si mihi est quidem bissa
xam audit non ee tollerabile feli
citatem prouenire ex fortuna · ꝛ
ubi maximam Vo dicit puo / sed
si mihi est ee felicem hoc modo scili
cet p causam diuinam ut humā
nam quam p fortunam rationabi
le ee sic se habere · hoc est hominem
ee felicem p aliquam diuinam
ut humanam causam / et non
p fortunam · hoc autem fit pro
babit si pro qua / ut quoniam ·
vt dicat eade causa ee hoc vbi
quia certe eaque sint natura

sunt hec est cuncta natē vt dest
quantum se possunt hec opte
· sic sunt hec est opie quantum
possunt se tunt · simulie hec est eo
deum mab se tunt illa q tunt finare
tem et omen tansum ex hijs inferre
ac maxime filiū cum optimum · sub
audi eunt teb facto optime in
quantum possibile fuerit · et adde
cum felicitas proueniat ex cu
se optia · capt optimus effecto nom
nisi ex causa optia post prouenire
· erit profecto felicitas non p acci
dens non fortuna non casu et
contingentes · sed certe pse ordi
nate ac sapienter producta · alias
sequeretur q cuncta meliora ceciit
deteriori mab producta ¶ sequit
ulla pte maximum tō · inqua oudit
punt cum tonem ditens magni
tudinem tō atq optimum tem qualis
cet felicitas tbuere fortunam ma
gna profecto cet assiduitas maxi
me enim effecto in finis causē tribu
eretur · quod profecto ut pō magna
cet assiduitas intelligenda sunt duo
hic · pmo q hec tō est pme condu
sio · aut si alpa differt · erit p hec
p ibi accipitur tō ex mab hec tō
ex causa · est quidem inconueniens
q felicitas proueniat fortuito ut
contingentes · quod tō pma videt
ostendē · inconueniens quoq est
maxiam rem ex infima causa
prouenire · quod hec tō 2a tractatur
concludē ¶ 2o notandum q cau
sa p accidens est communior casu
· et casus etiam magis se tt quod
fortuna · p hec enim q aliquid ac
cidit causē aut ſ effectu effici
tū p accidens · casu tn solumē
p hec aliquid accidit effectui
huic medio cum edificat est
causa p accidens · non tn est cō
nec fortuna fortuna tō addit
ad casum causam intellectum
· cum enim homo vnum intēn
dit et in effectu aliud sequitur
¶ pē deum hmo extra quecuq hec
contingit est fortuna · non quidē
p hec q sibi sed p hec q effectui a
liquid attribuit ¶ Et est hec tertia
communis ex 2 phoz ¶ sequitur
ulla pte conspicuum est · in qua
determinat tertiam questionis p
tractē · et pmo audit tertiam ex
diffinitione felicitatis · 2o ex ductis
impugnis de fine vltio · 3a vl
hec dictis quaq · dicit ergo pmo
quod mir queritur scilicet aqui
sit vnde proueniat felicitatis cō
pitum hec est clarum et mani
festum est etiam ex pmone id est
ex diffinitione scilicet felicitatis
supiq tradite · dictum est enim
felicitatem ee actum operationez
sm v tutem quamdam scilicet op
timam · Et manifestum autem
horoz alia ad felicitatis de otem
sub ee necessarium est · alia quē
sunt nata hec est producte instrā
mentoz ad operationem
et vsum · de quibus dictum est supi
¶ Et dicit instrā instrumentoz
· non ut negaret huiusmodi fortunē ee
proprie instrumenta felicitatis
· sed quia finis medium inquendi
communes ac vsitatissimum in
strumenta dicuntur et quibus
frustra artes vtuntur ¶ vel dic
q proprie dicuntur instrumēta
illa quibus immediate fortuna a
liqua producitur · felicitas v
solo intellectu ac sapientia ch

tuez · Sed est q̄ tria bona
felicitate subiecere ex hoc
patet manifeste · q̄ nec ren
· non igitur sunt causa aut
totales Dicat nostra intentio
tor ¶ Sequitur illa pars hec dic
tis inquit · Deus demonstrat ex
dictis de felicitate in problemi
o · dicens hec scilicet q̄ felicitas
non abunde proueniat quam
ab homine / et q̄ sit ammiopa
tio finis ultimus consonante
ciam dictis abinitio hec ē impū
· nam inquit nos ponebamus op
timum ee finem omnibus actio
Et inquit ea hic scilicet omnibus
stia plurimum facit diligentiam
ut omnes ad felicitatem quodam
modo disponat atq; pos effiat
bonos et honestos · hec est ho
nestas rerum actores · patet
gitur ex hoc quod ad illum q̄
stionem sit dicendum finis mēte
aristotelis · est utiq; felicitas
ab homine proueniens non am
bitu aut donum diuinum / n
a fortuna · quia alias nec felic
tas ee virtute operis sit voluntaria
humanam · nec etiam
diligentia similis scientie vel
omnes bonos effiat aliquid
prodesse ¶ Intelligenda sunt
hec duo · primo q̄ tam morales
quam legales omnes diffinit
atq; bonos et honestos actores
effici · tū alias morales / alias
legales · morales cum hec facit
suadendo / legalis hoc non solum
suadet / sed etiam cogit homines
honeste viuere · 2ō notandum
q̄ omnibus stia p hoc q̄ omnes effe
cit bonos atq; honestos acto
res · eos ad felicitatem disponit
· sicut enim materia formam sub
stantialem non consequitur nisi
primo ppria et qualitates sic dis
posita sit cuius proprie felicitate
q̄ in operatione consistit suprema
non consequitur nisi primo virtu
morales sit dispositi · sicut enim li
bro decimo magis declarabimus sapi
entibus q̄ possibile est hominem
intelligere / recte intelligit · quia si ne
recte intelligit
patet ex hoc quod aliud atq; expe
ritia ponitur · idem enim est di
ci omnes stia disponit omnes ad
felicitatem et dici q̄ eos efficit bo
nos et honestos actores nō opatr
res ¶ recte agentes · hec 2ª pars tri
plicis huius ce in qua ex premis
sis dicit aliquis sit excludendam
ab animantibus rationem virtu
tibus 2ª aperiatur · sic ea quaq;
dicit primo recte agentes · Neq;
nec bonum nec aptum nec aliud
quicquam rationem virtutis nō
sentiunt ee felicis q̄ausam melius
est ee potest participe operationis
huius scilicet operationis animi sim
virtutem inquā felicitatem consis
tere dicebamus · Et ut misse qui
dem videntur eadem esse a felicitate
et excludantur bonis ad vi
tutem orbati · cum mali sint fe
nerei et apte repletiui / et alii
simplices · sequentur illa pars ea
quaq; inquā audit pueros exclu
dendos a felicitate dictus causa
de causa nec puer felix est · nam
propter etatem hec est etatis defec
tum non dum potest agere ther
scilicet virtuose q̄ dicimur aliquid

opiniones fin vtrutes · nupcuy
quidem non est vsq; tm̃s · at plu
ra vtrus spacio et nupsit et illo
pueri qui dicuntur felices · dicu
tur felices ppter spem hoc est qua
exaliquibꝫ coniecturis de eis spem
bonam q̃ erunt vtiosi at ꝑ hoc feli
ces · non tñ sunt actu felices ·
ad pfectum enim felicitatem o
portet ut dicamus pfecta vnite
· Et vita pfecta hec est continua
et diuturna ¶ Et quod plus de puc
ris dixit mihi videtur ee dictu
dum de mulieribus · plurimum ·
eorum loquendo ut libro septimo
plus ponit vsu coniugis non pue
rapuit · at plures nam vtutis nec
felicitatis participes ee potuerunt
· mulieres quidem ac puelle rapu
la nõ tñ sed affectu animi ee cõsu
e rapturi ;/-/-/-/-/

Cum frequenter mutabi
lia hoc est cũ aliquo
rum interrogatur quid homo
dici & beat felix · et hr duas partes
primi mouentur dubitatiõ in ea
solutur · 2ª ibi ut fortunam sequa
· extra primũ ꝑ facit · primo pro
ponit motiuum dubitationis · 2mo
mouetur dubitatio ¶ ibi an igitur nec
· 3º arguitur ad questionem ibi q
si ita precedum · 4º excludit
quoddam responsionem · ibi quod
si motiuum ¶ dicat ergo primo mu
tationes frequentes accidunt in
vita humana et fortune varie · si
luter de bono in malum · de malo in
bonum · ac etiam de magno in par
uum et de paruo in magnum · et
fieri potest ut ille qui maxime floret
in bonis fortune magnas mise
rias patiatur calamitates et
miserias · circa primum igitur

tur quoddam fabulamur scilicet hu
manis ut poete vt hercules sa
lutet eurystheus septus de factis hu
rus hercules ac dimittat nullus
misit felicem / fuerit scilicet tan
ta fortuna scilicet ille fuerit
fuerit premia rex · qui sui regni
pditionem filios et amicos abi
mimicus nẽstas videat · ipse eni
sera vitutes multas fecerit · hoc
ignis est eã noticiam motiua q
homines q̃ immediate sequitur · et
ẽalis nam que ut mihi videtur
completiã ponitur · ut si eãlis te
nem · pendebit sicca ut sapiat illa
partem · amittitur · unde quia mouet
tur questio aplꝰ dicitur ignitur
occasione huius dubitationis an nec
quisquam hominum alius ap
pellari · sed oportet spectare hoc
finem vite vltra solonem hoc
est solonis sententiam qui dicebat
neminem quandiu homines posse
felicem appellari · sed oportere
fuerat de septem sapientibus et
ut fertur ꝙ plutarchus attingen
tur illa pars quod si ita ¶ sequi
arguit arguit ad questionem in
probandi dictum solonis · et p
cedit motiuando dicens sed si
ita scilicet ut solon dixerat · q
tamen a solone an hoc ẽ bñ tunc
tum moritur · hoc est ea hora q̃
moritur · ꝙ ad hoc plus respondet
dicens ut idest etiam aut profec
to aut certe hoc scilicet dicã

q tunc est felix cum moritur
omnino absurdum preterea q felici
tas est summa pfecto mors aut
e maximum defectus ¶ Et inquit p
fectum est absurdum nobis qui fe
licitatem ponimus operationem qua
scilicet fruitur & utitur · tunc ho
mo moritur non operatur fruit & u
titur · at p hoc tunc felix dici nec
quam poterit ¶ Sequitur illa pars
quod si mortuus · inquit visitatum
concludit quamdam ad hanc ob
jectionem responsionem & ibi sed re
mandit ¶ Circa primum duo facit
· primo responsionem proponit et
eam improbat · 2o aliam inter
ponit questionem ¶ ibi hec ergo
dicit ergo primo / sed stabiliens rec
pondens ad prefatam rationem
non dicens hominem felicem
mortuum hoc est tunc cum mo
ritur / aut cum iam mortuus est
nec solum beatum hoc est tertio
fruisse posse dici scitur tunc quo
moritur ut quo mortuus est / cum
iam consistat extrema mala / et cala
mitates / hoc est cum iam non pos
sit inter mala / nec calamitates
hoc est cum iam non possit inter
esse mala nec calamitates / hoc
cum iam non possit / · si ita inquit
aliquis respondeat · ad eciam rec
pensum hic dubitationem quam
dam · cui dubitationi cum sub
dit dicens / cum mortuo quoque
hominum videatur esse hoc est inter
aut proximente malum quoddam
deest quoddam et eciam hominis
huius per possibilitatem ordina
tum dicens quemadmodum hic
venit / et non sentienti esse posse
proximente bona / et mala / ut fi
lios / infames filiosque / et poste
ros prostitutos / et adulteratos · si
igitur vitam possibile mortuo bo
num / mala / et eciam bona proxi
mare post mortem · utique mortuo
esse proximum / honores infames / fili
osque et posteros prosperitates ad
sistitur · hic enim se per mortem
ex certa lex sicut bona cui hec
proximant / ipo nesciente ¶ Sequi
tur illa pars hec eciam · inquam actasi
one primo alium inter ponit
dubitationem dicens / hec eciam
scitur honores adulteratosque fili
os et alios posteros afferunt
hec est huic dubitationem causa
dubitationis sub insinuat dicens
quia fieri potest ut qui beate
duxerit usque ad finem senectum / et
beate decesserit hoc est beate mo
riendo fuerit · eidem tamen con
tingant multa / ac varia tristi
tie · aliosque filios contingit esse pro
bos / et bonam actum cum dignum
tate hoc est cum probitate / ut
dici cum dignitate talium pa
rentum aliosque bonos filios contin
· hoc est esse contingit esse ei in
probos / ac omnino dissimiles parti
bus · patet igitur quod si hec fuisse
aut ad parentes hoc est attingat
parentes · contingit post illos sci
licet parentes mortuos esse se here
ditarie · utique post mortem nil adest
in prosperitatis / ad subsistendum · et
inquit esse bonum absurdum si defuncto
quoque mutaretur / et modo felici
modo misero esset · hoc est aliquod fe
lix et aliquo misero esset · ex alia
parte esset eciam absurdum / si

posteros scilicet filios / ac ne potius et alios ne ad aliquod quidem tempus hoc est in aliquo tempore ut finis aliquid tps pro pinquid / ut remotum ullius pe nitus ad parentes pertinerent. hs ast pueniret ut amitterent. pu tet igitur exolus ee satis dubi um an mortuo bona et mala possint contingere cum pro bitatis parte sit aliqua tñ ¶ se quitur illa pars sed rñdendum est inqua potuit cum rationem ad exordium rñdendum responsionem premissam / ditus sed preter missa hac qstione. rñdñdum dum ad id quod primo assumit. itaq primo videndum est deq stione prima deinde de 2a. cui bus ordinis assignat ditus / nam forte exilio dest exilij solutione huc posterij. hoc hu ius posteriois solutio apparebit. at illam imperfectam responsi onem inquit / sic ergo ut ille di cunt oportet spectare dest vi de ut respice finem vite / et tunc scilicet in fine vite dicē dest appellare quempiam be atum non quod tunc sciatur in fine vite sit beatus ut illi dicunt ¶ sed quod dest qua ps erat beatus. si hoc inquit pba ser est. quoniam id non erit ab surdum. et dicit hoc miretur standū. quasi dicat nullo mal eē pertrit quum sit ab surdum cum cupiat vitas de preterito dependeat ex vitate aliqua de prīa. inania quippe est absurdius dicere de aliquo q fuit beo de quo nūquam fiet verum dicere est beatus. Et hoc est quod subdit ditus siquidem dum est felix non posficetur in ipō id quod est. dest illud bonum prīs est ¶ Et hoc dicerent quoniam pu tamus felicitatem aliquid sta bile et neq aquam huiusce p mutabilem / fortuna vsse pe cōmutetur alterius scilicet in malum. et ana lo mi bo rum ¶ Et exolus infert cor latium bonum ditus patet exolus. p si indicandū defe licitate sequimur dest sequi bonum fortunam hoc est fortune condicionem vel de fortunam ¶ dest fortune beatitudo. ditus eundē sepe felicem / ac postea mise rum proferentes felicem ho minem dubitet ee firmum. cui cameleonta quem ad / hoc est ad modum camele onis qui mutat colores cum colores corpori inposita appo sitos ¶ Et est illud camele onis ac conflatum thetis ¶ / intelligendum est hoc quod illud siquidem dum est felix causa est cui quod precesserat. ut finis finitum dicit ab fi nitum est dicē de aliquo q fe lix finit / sic de eodem dum est felix non be dicetur est felix ob id / scilicet / quia felix ee de bet immutabilibus. fortuna vo sit maxime variabilis. itaq quo dicitur si quidem.

-fo quadam · illud si/ ut sequa-
tur consulitur ponitur ¶ Item rum
mercatorio dicit patet enim · il
lud enim complectie ponitur ¶
ut fortunam sequa · hec ē ꝑ
te principalis huius cū inqua sol
ut prefectā q̄stiones · Et ꝓmo
ꝓmam · 2 ꝫm · ita posterio
autem auctor ¶ Circa primum
frater duo · ꝓmo quoddam necessa
rium ad q̄stionē solutionem ꝑ
mittit · 2 applicat ¶ ibi testa
tur autem huius · dicit ergo ꝑ
mo ut ait est etiam/ aut pro fe
to aut certe meditandū de felici
/ac eius felicitate nequaquam
ē tertium sequi fortunam · hec
est fortune huius · cuius ibidem sub
dit dicentis cum bene/ aut male
hoc est bonum aut malum ho
minis non sit certe non con
sistat in illa scilicet fortuā hec
est ꝑ fortune huius/ aut male
· sed ut dominus vita humana
mediget illis scilicet fortune
/ hoc est fortune bonis · sunt
enim bona fortune ad coopa
tionem et vsum tanta mitat
instrumentorū · operationes bo
rum virtutem sunt dne felici
tatis / hoc est dominum ꝓpo
situm infelicitate o
perationes bo ḡne scilicet huius
se sunt dne ḡne scilicet mi
sere · Itaq; ille bene felix dicit
qui sui virtutem operatur · qui
bo contrarie scilicet viaose vi
vere · vere misser est ¶ Intelli
genda sunt hec duo · ꝓmo q̄
aristoteles cum fortunam pro
bat fortune ponit · metho
nomia est vsus tantum emp
pro effectu ponit ¶ 2 nota
dum q̄ procul ex nomine ad ani
mo ethicorū traducitur id quod
est principale in re est quasi res
tota · ut tantum principales sint
quidam mali tota tantas esse
dicatur · si etiam cum ad beati
tudinem plura bona concur
runt · operationes sui virtutem
felicitatis sunt dne · at ꝑ hec
bonum sui virtutem (etiam si
bona fortune fluant et refluant
nec felix dicatur · qui au
tem vitiose mutet · hec est misse
· etiam si de alijs bonis nullum
sibi desit · aqua dicendum tri
q̄ essentia felicitatis ꝓbum nō
consistit in virtutis operatione · et
non extrinsecis · sed tantum optie
· cetera vo bona ad felicitatem
contingere dicuntur ut tanquā
dispositiua ut sunt virtutes alie
adoptiua ut tanquam de coniuncta
/ aut instrumentalia · ut sunt
nature et fortune bona · Vnus
itaq; sui virtutem hic felix erit
· cum beate felicitatis principa
le · tū et forteq; qua tota misse
licitatis essentiaq; misse habet
· Et accidit ad hec q̄ hic felici
tas consistit in operatione sa
pientie ad quam bona fortune
nullo sunt necessaria · hec est
dicere q̄ pauca sufficiunt
sequitur illa pars testatur
autem · in qua adaptat quod
dictum est ad propositum · hec
est ad solutionem q̄stionis · cer
ta quod tria sunt · ꝓmo oindi-

operationes fm̃ virtutem inter
res humanas maxime pma
nentiam habere. Et audit q̃ fe
licitas fm̃ predictos poterit p
totam vitam per manere. ibi
expositor ergo. 3o audit q̃ fm̃ p
missa excludunt omia mi
nus bona que videntur sequi
¶ Ibi quasi operationes. dicit ergo
primo / hoc scilicet q felicitates
sunt dumpe operationes fm̃ virtu
tem testatur / idest testimoniu
dat / id quod male quesiuerunt
licet felicitatis permanentia
de qua male questionem habe
bo. est enim fere eadem questio / v
trum homo quomodo unusquis fe
lix dicatur et verum felicitatis
p totam vitam hanc posse per
manere. Quia ipsius permanentia
nisi operationibus fm̃ virtu
tem ipsa dat testimonium q
operationes fm̃ virtutem sunt do
mpne felicitatis. quanto ille sunt
magis permanentes quam certa
bona probat deinde nulla ap
mi te humana certitudo / est
permanentia tanta est quanta
in operationibus fm̃ virtutem. hec
namq; videntur de stabiliores
quam scie ¶ Et quo hoc sequit
q̃ eruit stabiliores quam bo
na fortune / et etiam natura
¶ hec enim inquit firma sunt
quam scie ¶ cum scia omis sit
firma ac immobilis aliquis ha
bitus ¶ Et inquit sed illas opa
tiones / idest secundum illas
pluriman tunt firmitatem
et honestissime sunt. Et hoc
sic est quam beata vitam in
illis maxime et in eis
matissima sunt. Et hoc sic
quam bene vivunt ¶ Et adhuc
infert corollarium dicens hec
enim videtur causa quo minus
idest ut non fiat oblivio tocta
illas. scilicet operationes fm̃ virtu
tem ¶ Circa hunc litteram unum
est notandum et aliud dubitan
dum. notandum quidem est q
illud / id quod male quesiuerunt
efficacem poterit intelligi duo
modo ut dicamus in litteris expo
sitione. alio modo sic id quod in
eisdem prius aut parum ante dixi
mus / et est sententia scilicet ac
dissimilitudine felicitatis ubi tan
dem determinatum est felicitatem
esse operationem animi fm̃ virtutem
ut dic / id quod modo idest paru
ante quesiuimus de causa feli
citatis ¶ ubi tandem demonstratum
est felicitatem non a fortuna
sed ab homine provenire. quod
tragi stoy intellectum satis
plane videtur q̃ impedienda
a felicitate non oppetet se q̃
fortunam ¶ Et etiam q̃ non bo
na fortune / sed operationes fm̃
virtutem sunt dumpne felicitatis
¶ fm̃ quos duos modos unte
legendi non deficet ee pra
graphus ¶ ibi testatur hec enim
littera hoc modo intelligenda par
tenda est illius paragraphi ut
fortunam sequi. et protendi
tur usque ad illam partem nulla
quippe mi te ubi sequens non
per paragraphus ¶ dubitatur
autem hic quomodo intelligat

intelligatur virtus moralis
sint stabiliores quam scie ¶ ad
plus hec videntur videtur ¶ ad
hec dicunt aliqui q̃ scie demo
strative quantum ad obiectum
sunt stabiliores ac firmiores
corp̃ tales scie sunt de rebus q̃
petunt virtus vel de contingen
tibus. tamen ut minimum quid
tum ad exercitium. certe virtutes
sunt magis continue ac per
hoc magis stabiles ac firme
continue enim nobis accid
unt aliqua nequam oporteret a
gere p̃ morales virtutes ¶ ergo
vel nec isti sunt intelligo nec
p̃ roncm scio quid responderet
aristoteles si hodie viveret. ad
ip̃m dicimo ctm̃ demonstret
speculationem ee magis contin
uam quam cuiuscumq̃ mora
lis virtutis operationem. tunc e
nim q̃ ut ibidem demonstratur
felicitas non consistit moral
ibus virtutibus. sed in spe
culatione virtutis intellectualis
. que si unq̃ est continua et
unus stabilis ac firma. felici
tas quoq̃ unionem habet stabi
litatem ac p̃manentiam. quo
autem modo hec se habent. nec ꝫ
ergo oracle satis intelligo ¶ est vi
q̃dam incepti dicunt q̃ hec ple
sequuntur de felicitate cum inde
cimo vel libro de decem̃ platonis. sed
istis visitatum abeamus. primo
quia contra rationem et hanc
telem duas tenuisse inepte
putant felicitatis. 2o quia cum
sit demonstratum quod virtus. nullus
virtus moralis operatio ee potest
nisi continua. ut speculationem
in continuitate adesse. quod
enim ut dixi plus in loco primo
inquisito demonstrat ¶ alii vero di
cunt q̃ plus hec subsequi non
comprehendit sapientiam. ergo
pacto est felicitas. morales vel vir
tutes ut dicunt sunt magis sta
biles ac continue quam scie no
tie quam sapientia ut hec dicunt
quod p̃mum est dubium
. 2m est manifeste falsum si
enim quis omnibus beat virtutibus
intellectualibus ac moralibus. multo
facilius potest continuare specu
lationem cuiuscumq̃ virtutis spe
culative quam operationem cuiuscumq̃
p̃ moralis virtutis ¶ sunt aliqui
dicunt q̃ plus dicta in libro decimo
corrigunt eaq̃ hic inquirunt
confidentiae dixerit. Et tum hec
inquisitio videntur probabiliter dicta ¶
sequitur illa pars existet ergo beato
inquisitio audit q̃ felicitas possit
durare p totam vitam. Et primo
audit mirabile 2o in speculativa
multa. circa primum duo fiet
. quo primo audit illud ego operationibus
. 2o ego bonis fortune. ubi fortunatos
fecerit. dicit ergo primo id quod qui
dem solvit p̃manentia de qua ꝫ
bonum existit idest existere pote
rit beato. Et erit idest ee potest
p totam vitam talis solvit beatus
. hec est plus institutum. q̃ sic probat
postquam enim beatus p scientiam ac
firmam habuerit virtutem. agat
et contemplatur idest agere et
contemplari poterit sua virtute
semper idest continue. et omnino
pote. ut maxime omnium scia
cet bonorum beatus poterit con

time quare · vt dicit maxime co
mune scilicet operationum tales
operatio potest esse magnanime com
munis ¶ Intelligendi sunt hic alij
· primo q illud ergo in principio posi
tum potest stare complecte / et e
tiam illatum · ex primisse cum
illud sequitur · et tunc littera illa
semp enim et cum non aliud est quin
probationis explicatio ¶ Illa etiam
communis inclinet cum dicit talis
et prout expositio quam copulatiue
ponitur ¶ Item cum dicit vt ma
gnanime illud vt posset teneri pro
subtum ¶ Sequitur illa pars fortuna;
in qua adnotatur ex hoc
quod fortune / dicens q beatus cum
sit prudens / ac omnis virtute paratus
· habet optime fortunam hoc est fortu
ne naturam / et ipsi q immutabili
tatis / · ac promptia scilicet fortu
ita omnino decenter · dicit prude
ter se habet · cuius causam subdit
dicens hic enim scilicet beatus
est hec vere vnus · Et est quidquid
sine virtute hoc est in omni fortu
na equo animo ac prudenter
se habet ad magnum corporis quod
in quocumque latere potest equa pa
cem ¶ Patet ultimus ex hijs q beatus
per totam vitam potest dici beatus
· cum omnia virtute possit agere et con
templari sine virtutem · tum quia
omnibus fortunis optime habet quia omnes
et optime conseruat ¶ Et dicitur hic
agere quantum ad moralem virtutem
et contemplari quantum ad
speculatiuam · vel dicit q agere et con
templari pro eodem hic accipitur se
cundum ¶ Contemplatio enim vel spe
culatio vt patet ex septimo demonstra
tur / non solum est actio · sed
plus quam actio ¶ Sequitur illa
pars cum qui multa · in qua idem
dicit in speciali ¶ Et procedit per viam
diuisionis dicens / cum fortuna
afferat multa / et varia hoc est
diuersa magna et parua · bona
et mala · parua quidem seu illa
sunt prospera seu aduersa · sine
dubio recte non licet multum no
mentur · hec est monumentum sic ut
componam possint monere · ipsa
dia deo et multa si prospera sed
· beatorem vitam efficiunt · nam
et decentia apta sunt · et certe vsus
bonus studiosus per existit / et humanitus
hic procedens ¶ Sine autem impedimenta
et multa sunt adiuta · contingit
quidem beatum · atque inquinant
nam et tristitiam affectum · et
operationes multas impedimenta · sed
tamen in ipso scilicet magnus et mul
tus adiutatus / dicit vnum ·
hoc est vtus · cuius probationes
subdit dicens / cum multe / ac
magne adiutantes presentur
leuiter hoc est equanimiter · et
inquit non propter insensibilita
tem · dicit non quia beatus non
sentiret tales adiutantes ut di
cunt stoici / sed prouenit ipsi magnifi
tatem ac magnanimitatem · hec
est hec est quia ipsius / ac magnanima
nimus est ¶ et hec duo pro eodem
hic capitur ponuntur · magnanimus
enim proprie ipsius dicitur
¶ Considerandum est hoc q pro
ut quidam tamen dicendum quin
sencce colligitur stoici / aliquatenus
ab quorum puncto est aristotelis
vitam differunt · primo quia
stoici non concedunt in vita pru
dente posse cadere iram nec dolo
rem · propterea vbi dicunt dicit

possibile dum eciam tri sint to
ne regulata ¶ differunt eciam 2o
tes nature et fortune frui stoyc
lona dicuntur · quod illi refutant
amittuntur unde · pmo qua illa
solum lona dicuntur que hoc
bonum efficiunt · hec xo non mal
bonum non efficiunt · bona
hpio detinorem trahunt · 3o fur
lona male adepti non possunt
hec xo sepe ex furto rapina et
hmoi adquiruntur adquirum tur
¶ 3o hic nemo potest bonis male
uti · hec xo tyto pessime quis
uti potest ¶ ad hec pparatur sit
respondet · ad pmum dicunt q
sic infactibilia non solum ars
ars q artificem bonum efficit
· sed eciam instrumenta quib
deficiunt lona dicuntur · sic
et in agibilibus non solum hoy
q bonum bonum efficit · bona
eciam tres virtutes instrumentor
mistrat ampliorem autem lona
dicuntur : ytagz dialetice respo
dendo · pma streczt propositio
est falsa · ¶ ad 2m (et 3m) respon
dent negando pmam propositi
onem vtriusq; rombi · si enim
illoz dictum locum haberet · nec
artes nec eaz instrumenta
lona dicerentur · cum fere omnes
arte eisq; instrumentis male ut
possimus · sed de hijs ater q · sequi
tur illa pars q si operationes hui
usque expressis excludit ea
conuenientia que sequi videntur
· unde considerandum q si
homo qdm beatus felix dicatur
· sequi videntur duo inconuenien
tia · pmo q felix sit aliquis mise
· 2o q sit beatus ac tempter mala

bilis ad hec duo hic respondet
pmo ad pmum · 2o ad 2m ¶ in ver
tute variq · Contra pmum duo fa
cit · pmo excludit illud inconue
niens · 2o respondet ad dubium
quod ex dicto oritur · ibi nec tri
buit · dicit ergo pmo sed quia
operationes hui virtutem ut dyoig
sunt denique vite stituet beate · ne
mo beato potest misereri · hoc in
hac parte argumentationis mul
titudinem · quod sic probat nullus qui
cquam faceret odiosa · atq; impossibi
quidq; ut dyonisius misericordiosus
· atq; illud atq; supposita hic pponun
· hec ultimo est ro cui confirmatio
oneq; subdit dicens virtutem et hic
bonum et sapientem esse pru
dentem arbitramur decernere per
forte omnem fortunam · hec ante
exponens inquit ac semp profi
cultate hec est inopia rei natam
aspiritatem aut condicionem
opie agere · hec xo exemplo facit
illustrq · Et potest dici argumen
tationis exornatio · dicit ergo re
liqui et bonum ducem arbitram
bellatissime vti castris pueribus
· hoc est sibi commissis · aliud ab
bonus ponit exemplum ducis
et sutorem bonum arbitramur
facile calceum optimum expedi
re sibi ductis · hoc est pma ra
tiocinatio pallium si ducatur · etc
odem modo arbitramur omnibus
de artificio bonos optia facere et
facultate materie sibi date · ex hoc
concludit intentum dicens quod
deest sed ut dr quod deest que res
sit ita est · deest · quia ita est ut di
cimus · felix quidem nunquam
ne misc · quod hic aristoteles intu
debat ¶ sequitur illa pars nec ti

beatus · magna respondet ad dubium quod expredictis oritur · est enim dictum q beatus misser non efficitur protervia q minquam in probra opabitur · etiam si multa et multiformia inciderit infortunia · sed tunc est dubium an quod sustinuerit infortunia multa et magna dicat beatus ad hec philosophus respondens dicit / nec tamen beatus erit · si inciderit in pauca calamitates hec est in tam tam et talem magnam et qualem pauca incidebat · est itaque aristotelis sententia q in magnis et clarissimis virtutibus viri sapientis ac probi nec misser / nec beatus dicitur · nonne quidem misser ¶ quia nemo misser dicitur nisi q improbi facit · non etiam beatus · quia solum ille beatus dicitur qui sua virtutem sapientie meditat contemplatur · qui vo talia temptationem impedimenta · beatus nondicitur propterea q per operationem sapie sui ipsius beatitudo constituitur ¶ sequitur illa pars nec certe beatus aliqua excludit · q non contingens · Et primo tenet hec · se concludit quod sequitur Circa prefatam questionem utrum quod esse proponebat ¶ dicit primo / nec certe beatus erit beatus hoc est beatus se suus ac semper mutabilis · qd probatur sic / nam nec quo felicitate feliciter / dimoueri potest · hoc est dimoueri potest · hoc etiam accidens · aut nec dimouetur quibusdam aduersitatibus · sed ab infortunis et multis · quibus enim modis est quibusdam quidem nequaquam fiet rursus felix in breui tempore · sed aliquadam longo / ac profecto · sic ut vnum aliud exponit · potius multo ac preclaro scilicet actum virtuosi in eo scilicet actum virtuosi in eo scilicet tempore longo / ac profecto · non igitur fuerit beatus a felicitate in infortunia / nec enim infortunia in felicitatem dimouet · ut aliqui male putabant ¶ et ut ipse quidem videtur plus hic non videt credere beatum posse in infortunia cadere · cum eo contrarium pauca ante demonstrauit ¶ sed lacet hic ex suppositione · ut dicere velit etiam si concederetur q beatus a felicitate in infortunia dimouetur ¶ non fiet hoc similiter ut aliqui credebant ¶ ait dicit q plus concedit beatum posse dimoueri · non quidem in infortunia · sed in non felicitatem · ut supra diximus nisi est non felix quod misser · quod ut ipse videtur virtutem fieri potest · vno modo si ab operatione sapiente ex aliqua infortunia infortunatus sit · non penitus penitus sed ad tps perditus · alio modo fieri potest si ex aliqua corporis infirmitate vsum non habet · cuius est fluxio sanguinis / frenesis apoplexia et similes ¶ hec dimouetur · itaque beatus a felicitate in non infelicitatem · Et cum sua a non felicitate infelicitatem ¶ sequitur illa pars quidem non quia certa questionem presentem suam concludit sententiam · et est aristotelis conclusio vtique · itaque vt ipsum felicitatis virtutem similiter · vno modo ut est operatio animi sui virtutem operationem et in vita perfecta hec est in aliquo tpe longo ¶ Et hoc modo potest hoc homo dici felix in vita / nec mortem spectans op

portebit. Alio mod dicitur felicitas ꝑfecta totum cē ꝑfecto rō quod impossibile est cē infelicitate. Et hoc mod erit ꝟa ista solomō statuit q̄ oportet ꝓpter finem · ita ut nulla felix dicatur nisi ille qui vivit et moritur ꝑfecte vitam. Et hoc est q̄d philosophus dicat quid ergo prohibet dicere illum cē felicem qui ꝑfectam virtutem operatur et bonis exteriorib⁹ sufficienter abundat no tempore quocūq; hoc cē quorumcūq; uel quotcūq; · sed mutata ꝓpositione hoc est bonum ut dicitur quasi dicat nihil est quod prohibeat talem dicē felicem · cum in se habeat felicitatis veram · et in hoc solo resplendeat qui dicebat talem non posse dici felicem · ubi autē subiungit aliam partē conclusionis que adiacentiam solvit. Et ponit ibi illam diacronem an quo non metaphorice sed diuinitē positam · scilicet pro aut sine prouidentia · item illud ibi completiue positum · dicit ergo autor adiungendum est vivere ita scilicet ꝑfecte virtuose bonis exteriorib⁹ sufficienter habundans / et moriturus ꝑfecte virtuose · quia dicat ut possit ad questionem dicere quod ille beatus est qui bonis exterioribus sufficienter habundans ꝑfectam virtutem vivit ac ut finis vite est vivere / et tandem moriturus · ea tandem subiungit dicens cum finis vite quod nobis sit incertum felicitatem ibi finem scilicet omnium rerum humanarum / et ꝑfecte omnino positarum · si dicat illud est adiungendum preterea ꝓfectum nobis est incertum felicitas / omnino ea deberet ꝑfecta non autem erit omnino ꝑfecta nisi toto tempore vite duraverit. Et aut · id est vita est aliquid et veritudo sic dicuntur · beatos dicemus illos bonorum quibus existunt / et existent ꝓfecte predicta · scilicet in felicitatis diffinitione posita. Et subdit beatos autem dicemus · nō sub audi utique sed inquit homines · sicut cum bonis et diuitiis fruunt in tradu cuiuslibet · sic eorum et eorum felicitates differunt in tradu bonitatis · nec quidē aristoteles nec quispiam alius solo lumine naturali vsquam intellexit potuit homines diis posse in beatitudine purificari · deputat utique beatos ut homines ut humanam ad eorum felicitate distinguerat · licet hoc alii aliter interpretant · de quibus nisi videat non ē multum curandum. Et in fine subiungit epilogum dicens ac de his scilicet quod questionem primam ꝓmouent attenti · subaudi sunt dicta. Posteriorum autem a mediorum. Hic ꝓsequitur de tertia questione 2am fugiens inter positam quod erat virtuosa ea que fiunt circa filios / alios posteros mod aliquo redundent in parentes mortuos · huius vero questionis intellectus dependet ex duobus intellectu alterius · huius scilicet virtuosa ea quecumque fiunt circa nostros amicos viventes aliquo modo in nos vivientes redundent nec ē quod primo solvit hanc dubitationem

Et ꝛo illam · ibi uno fortasse · ꝛa
ta primum fiunt tria primo addit
illa que ꝛecta amicis accidunt
alia quo mal ad nos pueniꝛe
tuere · ꝛo addit q et qualia a
micoꝝ accidentia felicitatem
amica continuant ¶ ibi cum bo
cum ¶ ꝛo addit huius accidentia
q ꝛecta unus continuant alte
ri unos / et gluten in mortuos amy
cos redundare ¶ ibi sed utrum · di
cit ergo primo dicit q fortune poste
ꝛoꝝ et o quo amicoꝝ ipsum ad
nos ptinet videtur profecto in
quib dubium ob id scilicet q est
contra ronem amicicie · est q dem
amicicia amicoꝝ unus · ita ut q
q; coꝝ sua reputet que alterius fu
erit · et videtur inquit contrariari
opinioni scilicet bupsoꝝ unum
num qui opinantur que ꝛecta unus
aut amicoꝝ accidunt in alium re
dundare communis opis intuitone
quia ee falsa ¶ ibi cum uero cum
· ondit q et qualia amicoꝝ accidẽ
tia felicitatem amica continuat
· dicens cum bo idest recte cum mul
ta scilicet fortuita ac uaria idest
diuisa scilicet in bono et malo · in
tymo et primo illos scilicet amicos
nostros continuat et cum multa
Et mina ad nos pueniant idest
in nos redundent · quia ita est
inquit proborum quidem / et mi
nutum est ea distinguere sicut
latium hoc est in summa bo sidi
cimus · fortasse sat erit · Et hoc
continuus apparet dictus ut idest
sicut enim quedam adiacentes
continuentes nisi ipsi idest ꝛa
ta se ipsis sunt ꝛecentes monẽ
tumq; hoc est monumentum aut
bum et natum monendi ad uitã
idest ꝛecta uitam q dum bo adiã
tates videntur magis teneb · hoc
est unum ꝛecentes / unumquodq; dif
ficiles · quo ita est inquit / sic
idest eodem mod · Et cũs scilicet
fortune in amicis hoc est ꝛecta
amicos similiter intelligi simplr
intelligi se tenet itaq; adiacentes
ꝛecentes in amicos redundant
leue leues autem nichil / aut pa
rum ibi sed utrum · dicit ea q ꝛe
cta unos accidunt alteri in a
micos unos et alteri in mortuos
redundare et ponit ibi plus ut
et in / q non nutrio gratie sed di
lectionis punitur · dicit ergo sed
utrum ꝛecta unos an ꝛecta mor
tuos continuant ista scilicet for
tuita · id multo plus refert / idest
differt quam cetera intrafedyg
narrari ut idest tanquam / ad
pretracta / uel quasi tunc patre
tur ¶ Et ad maiorem expresio
nem aristotelis usus est sup
latione / aut ipnole · cum enim
debuisset dicere / id non unum
uel tantum refert · dicit mul
multo plus refert · et subdit
et ergo isto mod scilicet p dilec
tionem q est inter cetera q be
patrantur et ea q intrafedyg
ut iam patrata repreſentant
est considerandum quid idest
quantum interest · sub audi a
liqua accidere ꝛecta unos aut
ꝛecta mortuos · est itaq; aristo
telis sensus q sicut cetera que

in tragedijs ꝛepꝛsentantur nq
bil sunt ꝑtes ꝙ tutew · sunt tñ
aliquid ꝑtis ꝛepꝛsentacionem
· sic igit̃ ea q̃ certa videbat
cidunt redundant in mortuos
solum ꝑtis nostram opinionem
inquantum scilicet nos opinia
mur in eos redundare ¶ posse re
tam qui velet dicꝫ q̃ ea q̃ attribuit
certa vnos nunq̃ attingunt
mortuos ꝑ ea q̃ in tragedijs ꝛe
presentantur q̃ cum certa
vnos contingunt nusquam
mortuos attingunt ¶ illa ꝛo q̃
in tragedijs ꝛepꝛsentantur / et
si non in ꝑtis / nec in finib̃ mortu
os attingunt · aliq̃n tñ stilus
tum erañ vim attingẽ · et fo
te ꝓpt hoc dixit aristotiles idui
to plus ꝛefert ¶ sequitur illa pars
vbi fortasse · q̃rendum · quia q̃
premissis solui dubitacionem vi
lam et facit duo · primo inquirit
et determinat veritatem · 2o finaliꝫ re
ca hec concludit sinam · ibi ꝑ
tinere igitur · dicit primo tñ dꝫ
sed fortasse q̃rendum est vtꝝ
hi qui decesserunt dꝫ obligant
sunt participes alicuius boni / aut
mali · intelligit accidentis · certa
vnos · hec igitur q̃stio / nisi cuiꝰ
solutionem contingit subdit de
cens videtur enim videri
quidem ex hijs scilicet supradictis
· et si dꝫ quamuis ꝛefeñ sine
bonum sine contrarium scilicet ma
lum ptinere / dꝫ ptingere ad il
los scilicet mortuos · videtur tñ
quam ea leue quidam / ac pu
nimum · et hec nil simplicitez
· dꝫ nisi ꝓpio / ut dꝫ si altera
cui leue / ac parum illis scilicꝫ
mortuis · vt enim dicunt tales
putant mortuos solum ꝑtis nos
tram opinionem · omia ꝛo tale leue
quidem / ac parum est ¶ et inquit
dicens ad tale quod ad mortuos pe
tinet nec tantum / nec tale est
ut eos qui non sunt beatos beatos
effitere queat · aut illos qui sunt
ab infelicitate ꝙt beatitudinem · cui
ea est quia ut dictum est parua
attendencia seu alia prosperia / seu ad
ꝛsa sunt · non mul tum sanctitat
momenti · itaq̃ parua vita muta
re non potuerunt ¶ ibi primere igit̃
· suam certa hec concludit sinam
· dicens prosperitatez / adiacitatez
ꝙ amicoꝝ scilicet bonorum vi
dentur ad definitos ꝑtinere ma
quo · sed contra dꝫ est intentum
dum taxat videntur ad eos ꝑtine
re vt nec felicitez non felicitez / nec
aliquid horuꝫ facere possint · cui aut
illa ꝛ quia parua potentia tanꝫ
mutare non possunt · tale autẽ
quod in mortuos redundet est ma
dante parum · cum sit aliquid
non ꝑtis ꝛtum · sed tantum finis o
pinionem · quo vsus nemo / vsusq̃
frugibus ꝛ potest ¶ certa dicunt
nationem boni q̃ strenue posset a
liquis dubitare an ꝓpter velit quis
no negare que sunt certa bonos
inde finitos redundare pro ut
eis ibi sonare videntur · ad hec
dicunt aliqui ꝙ ꝓpter loquitur
hic de mortuis pro ut manent
non in se / sed in hominum me
moria ¶ sed cum iste intellectꝰ
non consistet quidem ꝓpter hic in
alium · nisi videtur ꝙ intencio
ipius sit q̃ certa vnos finitos

motrices non redundate fini te
sed dum tryat finē benigne ꝑ opi
monem · quod nec tribus christia
na / nec aliqui secta bene tenet · eo
cordat tñ secta ꝑh cum veritate chri
stiana in hoc q̄ dicit nec felicib⁹
non felices / nec non felicit felicis
talia posse fieri · sed de hac amplius
p̄strictius alteri / alicubi erit in
dagand⁹

Si ergo sic determinandū · hic
incipit tractatꝰ quartus
et vltimus libri p̄mi
Et continet duo capitula · 2m̄ inci
pit ibi cum ergo sit felicitatis · ci
primum est de quadam proprieta
te felicitatis · inquirit enim ph̄s
in hoc cā vtrum felicitas sit bonum
laudabile an honorabile · determinat
tandem q̄ sit non laudabile / sed
bonum laudabile an honorabile
· determinatis tandem q̄ sit / hono
rabile Et diuiditur in partes
duas in p̄ma questionem propo
nit 2ª eam prosequitur · ibi videtur
autem · dicit p̄mo hijs ergo scitis
p̄factis q̄stionibus sic determinatis
videamus vtrum felicitas sit la
udabilium hec est de numero lau
dabilium / an potius honorabilium
· cui dubitationis subiecit in
quit nam constat felicitatem nō
esse potentiaz · hoc est aliquam po
tentiam / aut de numero potentiaz
· quasi dicat occasio dubitandi hec
fuit · q̄ laudabilia ipse dicuntur
potentie q̄ ut quid nec tria
dicitur / magnud opus reffert inter
felicitates autem talis non est
· cum nichil alterum referāt q̄at
Intelligenda sunt hec tria · p̄mo
q̄ illa consumato ergo imp̄fecto
sicut non potentie aptum illatie
sed repletie 2o consideranduꝫ
quod pro ut quisque nectit̄ tra
ducitur potentie dicuntur quam
cum sint passiue / alie actiue · et
passime quidem non laudantur ·
cum posse pati non est bonum · de
actiuis autem potentijs est bonum
q̄ sint laudabiles 3o notandum
q̄ bonum et honor conueniunt
in hoc q̄ vtrumq̄ debetur alii
cui excellentie · differunt tñ /
differentiam · primo quidem ad eum
quibus constituunt · bona quidem
esse in rebus constituit honor ve
non solum rebus / sed etiam mul
tis alijs ipsis tribuitur · scili
cet corpus mechanicum / theatra
flectendo · differunt etiam 2o
quidem ad eos quibus debentur ·
laudemur enim deitatem · regem ma
lum referimus · honor vero deitate
tem et absolute / quem nullum
alterum referimus Et profecto
ut predictis ph̄s colligitur tam
hoc quam illud commendabile dicit
Sequitur illa pars videtur am
bum · in qua prosequitur q̄stio
nem p̄factam · Et facit tria
· primo audit omne laudabile se
quod quale et in aliud relatum
ut ordinatum · 2o audit feli
citatem non esse laudabilium ·
ibi quod si laus 3o audit fe
licitatem esse honorabilium
· ibi nobis autem · primum pro
bat bifariam · primo ex laudi
bilibus laudibus humanarum
rerum · 2o ex diuinarum rez
laudibus ibi patet autem id
· dicit ergo primo videtur ante

q̄ omne laudabile

q̄ omne laudabile sit aliquid q̄le. hoc est de genere qualitatis / vel dic aliquid quale idest qualitas aliqua vt videtur eorum quod laudet idest laudabile quadam via ad aliquid se habet · hoc est ad aliud referatur · hoc est aristotelis instituendo qd sic probat / nam iustum et fortem omnes virtutem atq; veritem laudamus ex factis actionesq; · hoc ē p̄ter opa · inque tāquam infinē referimur / corporis autem virtute / robustum autem idest corpore fortem et velocem ac alioz quemque intelige simplex laudamus quod idest quia sit talis hoc est habitus dispositio · ac ita idest sic dispositus se habet idest referatur · vel dic se habet idest fit sic apte et abiliter ad hymnum quendam / et studiosum hoc ē virtuosum · subaudi addendum ¶ quel legenda sunt hoc duo primo q̄ vnum q̄libet et omne laudabile consideratur dupliciter · vno modo ratione sui ipsius ¶ Et sic est qualitas · alio modo consideratur vt hoc opus quod tripedum infinem ordinatur · et sic est ad aliquid · erit itaq; omne laudabile mixtum qualitatis simul et mixtum ad aliquid · respectu tri dum sex · illa igitur duo sit mixtum omne laudabile · sed quia primum erat de secundo festinum · placuit primum prolixe solvere ¶ notandum circa q̄ autem aliqui virtutes et corporis hoc modo est / quod non aliqui virtutes laudabiles dicuntur solum p hoc q̄d actiones q̄dam referuntur · virtutes vo corporis laudabiles dum tamen dicuntur inquantum in actiones suas referuntur · hoc de causa ptng loquens de aliqua virtute · dixit absolute ob facta actionesq; · non utiq; addidit / nec erat opus addere studiosas · sed quia de corporis virtute loquebatur non dixit absolute ob facta / sed cautele · sed addidit ad hominem / et studiosum · que duo huic apte procedem simul · potest quidem virtus corporis et hoc / ac prave opari omne ē p̄ter primum · laudabilis autem est dum tamen inquantum est principium hoc operationis ¶ ibi patet autem · addit idem p̄ laudes diuinas / dicens id scilicet q̄d omne laudabile sit aliquid quale q̄d aliud referatur patet · hoc est patens et manifestum sit ex laudibus diuinis · que ridicule videt si referatur ad nos · hoc est si laudentur diu ut nos laudem ad aliud simus hanc dispositi · si hoc modo laudentur · videtur aut · sil dic si referantur ad nos videt res nostras sic ut dicamus deos laudari p̄terea q̄ nos laudamus scilicet temperantiam / liberalitatem / mansuetudinem / et hymnos ¶ sil dic et melius que si referantur videt tribuantur / sil exponantur intelige ab aliquo ¶ ad nos / idest apud nos / hoc est a nobis videntur ridicule · hoc est dicit / si diuinis laudes referantur ab aliquo · videntur nobis ridicule · et iste videtur intellectus hui / cuius rei / subiungit dicens · hoc autem scilicet q̄ tales laudes sit ridicule ex eo / hoc ex eo causam assignat quia ut dictum laudes fiunt / videt fieri de re ut p̄ relatione ad aliud intelligi ad aliud · diuina hec non sunt ad aliud referibiles · p̄p̄ quod tales laudes sunt ridicule ¶ Et aristoteles hic / sicut in aliis fere / non p̄ hoc ē intelligat · sed loquens sua sui tp̄oris

ritum vulgatum exemplia
plurib⁹ dub⁹ vtitur. Sequitur illa
pars q̄ si laus. nequa t̄ fallaciam
ondit felicitatem non cē laudabilem. ꝓmo ꝓbatur
ꝓmo ꝓbatur. 2o p auctoritatem. ibi. videntur autem.
3o p rōnem. ibi. amplius quis
nibi laus erit. dicit ergo primo
si laus est quia laus est talium
scilicet q̄ in alia referuntur.
constat oppositum non cē laudem
sed magis quidam. ac prestantius
quemadmodum apparet. scilicet
ex dictis. nam deos felices
atq; beatos dicimus. Et verum est eos q̄
sunt maxime divini hoc est dignissimos
simplices beatos appellamus. et sub
audi. nec tri deos. nec verum est ma
gnos dimos laudamus. eadem
p̄ rationem videtur dicendum de
bono scilicet optimo. nempe felicitatem laudat ut nostram
idest nostrum. sed vt divinum
quiddam. ac prestantius beatum
idest beatitudinem dicit. patet
igitur. ex his quoniam non cē
laus. sed aliquid multo melius
ac prestantius laude. scilicet bea
titudo. Intelligenda sunt hec
duo. primo q̄ sicut inestimabili
bus p̄ceptis non est laus. sed
aliquid multo melius ac presti
gius laude. Secundo notandum quod
illud q̄ inquit pro posito p
sed ponitur. et vt sepe dictum
videtur non necessitatis causa. sed replecticē ponitur. Vi
detur etiam in hac parte tripli
aristotelem multiplicis in
precisione vsum fuisse. sepe
enim duo pro eadem accipit.
Sequitur illa pars videt autē
magna eadem ondit autoritate
eudoxi pro cuius electione sic
tandum q̄ eudoxus dicebat vo
luptatē non cē laudabilem
sed laudabilium hūs principatum
illud autem demonstrabat p
hoc q̄ voluptas ut ille credebat
summum erat bonum. et summum
quidem bonum non est laudabi
le sed laudabilium hūs principa
tum. aristoteles vo eudoxi dictū
non approbat quantum ad aute
cedens. imo illud reprobat in li
bro decimo. videns voluptatē
non cē felicitatem approbat
in consequens. si enim ita cē
quod voluptas cēt felicitas. op
time sequeretur non cē lauda
bilem. sed laudabilium hūs p
ncipatum. Et hoc est quod phs
dicit dicit. videntur autem et
eudoxus probe dicere principa
tum voluptatis. quod probat di
cens quod inest quia. cum volup
tas non laudetur. et sic bonum
putabat eudoxus signum fieri
voluptatem cē quiddam presti
gius quam ea q̄ sunt laudabi
lia. talem vo dicebat eudoxus
cē deum. et summum bonum
scilicet felicitatem q̄ inter hu
mana bona summum dicimus
ad hec enim scilicet deum
Et summum bonum alia dice
bat referri. putabat quidē
et bene alia cē q̄ referuntur
et alia illa quibus referuntur
finem. referuntur. illa vero
q̄ referuntur sunt laudabi
lia. eunt igitur illa quibus

fruimur multo meliora ac ꝑ
tanciora / ac ꝑ hec finime bona
num id finimum dicatur inq̃
alia tanquam inferiorem tendi
mus. Ubi laus ergo. Videt eam
dem conclusionem ꝑ ea q̃ ſſe
laudabilia. dicens laus ergo bo
nꝰ eſt. aba. id eſt ꝑ eam namq̃
honeſta aſſumus ſupra dictum
ee laudabile. Et inquit tm̃ medi
ocres bo dicimur opum tam cor
poralium quam alia inaliqui
us dr comendationes bo ſimur op
um id eſt propter opa tam corpo
ris ꝙm̃ aquiſ itaq̃ non comẽda
mur bonꝰ / niſi inquantum in
opa tendimus. igitur cum la
ꝯ ſit bonꝰ / felicitas autem
non ſit bonꝰ. concludit inconueniens
quia tm̃ tenet tractare de laudib
/ et hmõi comendationibꝫ non eſt
primꝰ negotij. Dicit autem hanc ſen
tentiam laudes et comendationes t
te hec eſt plane et ꝑfecte diſci
tere fortaſſe magis ꝑpium ee t
deſt erit illoꝝ ſcilicet pretij et
honoꝝ qui in hmõi comẽdationib
laborarunt. Et ꝓpinet hec ad
tendẽdum noſtrum intentum. deq̃ tan
et etiam ariſtoteles conſiderati
ꝓnus ſic rhetorice. Et ut inquã
videamur illud ergo in principio ꝑ
ſitum teneamus non illatie / ſed tr
plactie. Et ſimꝫ quod teneatur
illatie. dr hanc non ee conem
aſſumptionem diſtinctꝰ. ſed erit eius
concluſio. Sequitur illa pars nob
autem magna poſſeſſio videt fe
licitatem ee bonum honorabile
. ee ibi videtur autem dicit ꝑ
nos nobis autem magnifeſtum
ee bonꝰ q̃ dicta ſunt felicitatem
ee honorabilem / et ꝑfectoꝝ. om
ne quidem bonum aut eſt lau
dabile aut honorabile / cum fe
licitas non ſit bonum laudabile
ut patet exꝓpredictis. neceſſario
erit bonum honorabile quod ꝓpo
nit concludit. quod ſic dicit ꝑ
fectoꝝ pro certo in dictum ee ve
rum. eſt quidem bonum ꝑfectum
illud verum quod aliud non ſequi
tur. et cum dicimus methꝰ. tradi
tur ꝑfectum eſt extra quod nihil
eſt. et ibi extra ipſius pro ultra
ponitur. illa magis bona videtur q̃
alia non ſunt ꝑfecta dicamus
. ac ꝑ hec honorabilia. Ubi videt
autem. ponit .iiii. rones in q̃ ſimul
tur eo rone ꝓpter. et ait videt
aut felicitas hec ſe ipa ſalutet ꝑ
ſit non laudabilium ſed honorabi
lium / ob id deſt propter id quia
eſt ꝓpium ſalutet hec attribu
tum. ſicut ipſius ne ſtrenuitatibꝰ
ꝓpioꝝ non eſt ſua / ſed alte
rius melioꝝ ſua. ſic etiam multi
bilibꝰ ꝓpriis non erit laus ſed
aliquid melioꝝ laude. tale autem
eſt honoꝝ. quod bo felicitatis ſit
ꝓpium probat ꝓmiſſa dicens / et
enim ipſarum cetera omnia omnib fa
cta quamq̃ eorum bonum aliquid
felicitate ſi quaque male fieri q̃
ad intendunt erit magis felicitas
ee finalis. ac ꝑ hec ꝓpium eorum oĩb
ee ſit ꝓpriꝰ. et ſubdit ꝓ
pium bo et cauſam honoꝝ id
propter id deſt dicens ee non la
udabile / ſed honorabile quoddam
Et dicimus / hec ee ſimilium.
erit igitur felicitas non laudabilium / ſed honorabilium. quod
in hoc ee plene concludit intendit

Hic posset aliquis dubitare vtr̃
ꝺ̃ cause quod est principium mysterie
cause finalis: vel an principiū
mysterie alterius cause. Ideo ḟ
ois solucio nobis ad hanc scīam
sed methaf̃ pertinet. nos quoque
in eam scīam optentum tractet
dum differimus.

Quum ergo sit felicitas
hec inquit ar̃ z̃. in
quo primitus ostendit quid
q̃ exigantur ad considerationem
vtrius ac felicitatis. Et dividit
primo primo. prima pars est
tendit ad hanc scīam pertinere co
sideratio de virtute z̃ primitus quid
de partibus animi necessariis ad eu
dāmoniam tam virtutis quam fe
licitatis. ibi sed virtute. 2o vir
tutem dividit secundum differentiam
animi. ibi distinguuntur. et
virtutes. in principio prime partis p
mittit illa quorum causa ergo quia non
inquit sed harum replete videtur
dicit itaq; cum ergo felicitatis sit
aliquis operatio quedam scilicet vite
bene vivere p̃fectum. videndum
est scilicet considerandum ut tractandum
est de ipsa virtute. hoc est huic pti
proprium. quod sic probatur. nam
sic scilicet virtutem cognoscere. for
tasse nunc habitum felicitate nunc
hoc est p̃fecte. Nunc quidem
possibile p̃fecte cognoscere dicit
mum. nisi distinguentem eo ipso
sciamus. cum ergo inditi nobis
felicitatis ita primitus. de vir
te tractandum videtur. si fe
licitatem p̃fecte cognoscere volumus
. de qua ut patet ex prohemio in
tendit plus principaliter tractare

Et illud fortasse videtur aptius
pon non dubitatur. sed potius com
plectur. Nunde sumit hec duo q̃a
dicit plus intelligentiam. primo q̃
tractet de virtutibus. deinde ostendit
de virtutibus fuerit introductum
dum de completum. postquam inquit
de virtute p̃fecte tractaverit. red
dunt ad felicitatem ubi p̃fecte
demonstrabit non solum quid
felicitas. sed etiam cuius virtutis
sit opus. Ibi videtur autem
. primum z̃m dicens. vi
detur autem et ib idest illud
quod sit ex cuius hoc est de gene
ratore cuiuslibet bonum communi
ac cuncte presentis vitam inquit
pluribus liberale vitam inquit
scilicet virtutem. quod probatur
ex eo cum cunctis. sine cuiuslibet
tibus genitator vult. idest mitem
dit sine cuius bonis. idest a cuius
sub. et legibus obtemperantes. i
dest obedientes. hoc magis fecisse
plus peregrinis. dicens exemplum
. idest pro exemplorum scilicet
tes habemus legislatores cretenses
sium et lacedemonios. Et si quis
dicit aliquem fecisse tales. idest
quis talem hanc fecisse. illos
intelligit hanc etiam procedere
plus. post hec ex plus colligens
finem. concludit dicens. quod
si idest sed quia cunctis scilicet
stre est strictum. idest considera
re et tractare ista scilicet qualis
ter cuius fiant hanc legislatores
obtemperantes. vel dic ista scilicet
quis sint. et qualiter fiant ex sa
cris. sine genitatores. ac ex
legum latores. quia magis est
magnifestum est ex quendum

dum / de illa scilicet virtute · virtuosi
rum · hec est in principio huius cū
proposuimus · dixerat quidē cum
ergo sit felicitas aliquis operatio q
dam sui boni perfecti · de vi
tute ipsi videndum est · quod aplius
bisfariam dēmostratum fuit · ad
qua boni cadit in diffinitione fe
licitatis · tum etiam quia stoi
cis stice est bonos ac bonos fa
cē omnes · pro nunc intellectu
huius littere sint tria notanda
· primo q hec omnibus aplius dicitur
ad dām cōz · qui non sunt hō
mines · hec est hō ymmanitatis
· sed pcij rei publice destructo
res · cuiusmodi sunt illi qui tyrannum
ymmanum interimunt aut impa
tientes · vel impopulari principatui
· 2o notandum q huius hō cui
lis et scia civilis idē intendunt
· quodquod igitur aplius de huius
hō civili scia inferatur · eodem
· propter quod in principio de hac
civili proposuit tanquam de te
nobis magnifestori · infine hoc
de civili scia concludit · 3o nōdū
q phs de virtutibus considerat omi
bus · non tn eadem intentione
de omnibus intendit · sed de illa q
dam principaliter cuius operatio est fe
licitas · de aliis vo aut tanquā
de his que ad hanc disponunt
Et hec sunt morales virtutes ·
aut tanquam de his sine quibus
illa perfecte intelligi non potest
· quales sunt videlicet scia ars et in
telligentia ·

¶ sed de virtute hec est
2a pars huius capituli in qua p
mittit quidam de partibus aliquis
necessariis ad ei⁹ constitutionem in
tutis ac felicitatis · Et dum

dum in tres partes · in prima audit
q sic necessarium huic scie quidē
de partibus aliquis pmittere · 2o au
dit qualiter talia in hac scia sint
considerāda · ibi videndum est
autem · 3o ponit divisionem pre
cium aliquis · ibi determinat autem
primo audit bisfariam · primo hanc
· 2o exemplo · ibique ad modum
quem · in prima parte sic procedit
considerandum est in hac scia
de virtute humana / ac de felicita
te humana · sed virtus humana
est boni alicuius felicitas quoplu
mana est operatio alicuius · quod si
hec ita se habet · considerandum
est in hac scia de alio ac eius parti
bus in hac hanc sic procedit / primo
ponit majorem / cuius probationē
dicens / sed videbitur forte op
ponet quispiam de virtute humana
· huic sic probat · nam bonum hu
manum queritur tunc forte quis
mihi dicat bonum · itaque si tractatus
de virtute introducta est felicitatis
gratia / felicitas autem est humana
· de humana virtute erit hic con
siderandum · huic subsumpsit mi
norem dicens virtutem autem
humanam dicimus non corporis
sed animi · cum cuius virtus cor
poris sit communis rebus inanima
tis · non humana / sed malis pu
tis divina · et inquit / et felici
ti aliquis operationem quidem · huic
subsumpsit conclusionem · et
concludit male rhetorice de fi
niendo partes argumentationis
dicens / hec si de est · quia ita se
habet · clarum est oportere huius
civilem hoc est de civili homo
tractatum forte aliquis hoc est

modo aliquo · eaq̃ recta animum
· scilicet enim compositionem
/ ac partium diuisionem · hec est ita
que recte cum sibi pugnet · exẽplu
ibi quem adnadum · et primo pri
exemplum dictum / considerare de
bet hic similis eaq̃ sunt recta ani
mum quem admodum rectus sit
ille scilicet medius qui est oculo
rum / ac oculi corpꝰ · rectus oculi
corporis partes · intelligere considera
re debet eaq̃ sunt recta oculis
/ et humanis corporis partes · et ad
dit / ac tanto magis similis sibi
considerare debet eaq̃ sunt recta
animum · quo similis est bonus
uitior / ac prestantior medicus · hec
est itaq; exemplum · cum subiungit
conclusionem · et concludit modo
oratorio / dicens / quod si prestantes
hec est excellentes medici recta
cognoscentes corpus multum la
borant · idem recta aut animum est
similia laborare faciendum In
telligenda sunt hec duo primo q
de hac sicut prius quodquod de bo
nitate similis dicitur · de similis sibi
intelligitur · Et etiam quod simi
lem sibi considerare dicimus
· de bonitate quaq; similis intelligi
· similem uanaq; bonitatem cum
apellat qui de bono similis considera
rat Et notandum q̃ ut puto
platonem in eo libro qui gorgi
as intitulatur socrates aut trea
sunt mala scilicet paupertas in
firmitas / improbitas · aquib⁹
prius sibi liberemur · scilicet
p questionem medicinam / simi
lem · ut plene patet quorum exẽ
plum hic ab aristotele adducit
sicut communiens Et quia eam
nam hec tres sibi nigrandre
ellenie differant Sequitur illa
pars videndum est autem · in
qua ondit qualiter eaq̃ sunt re
cta animum in hac scia sint con
siderande · dicens videndum ·
dest tractandum / ni considera
dum est autem eaq̃ sunt recta
animum ymo hec scilicet bonita
tis et felicitatis · et cateng ut
est intantum est de hijs q̃ sunt
recta animum videndum idest co
siderandum · ut idest quantum
sufficiat adquesita idest ad co
gnitionem quesitorꝫ scilicet i
tutis / ac felicitatis · nemo enim e
nim est qui ad aliquem finem
ordinamur ex quo fine sumitur
· quod siquis alter presumat fa
cere · non parum sequetur nec
nienis · quod aristoteles tangit
· inquit / nam structuri quidem ea
q̃ sunt recta animum vltra q̃ sci
licet quam sufficiat adq̃sita est
forsitan opus hec a maioribus ne
glecti et opus quem proqualita
te rei propositi idest quam
sit cognitio sue nam et qualitate
rei propositi scilicet bonitatis
et felicitatis · unaq; sine animo
cuiq; partium absolute velimus
scrutari · est profecto illa scruta
tio non minor / nec minime dif
ficilis · immo fere longe maior
maximeq; difficultatis quam sit
scrutatio de iutute ac felici
tate Et cum dixerit aristoteles
ut adquisita sufficiat · illud
ut non aliter quam tractare pu
ni videtur Intelligendum hic
inquit correctionem libro scrutã

trustulanaz questionum / diffi
cile est plne puncta ei cē nota
ri non sit plecaz / aut omia
num nec puncta ipsi multis cla
ri possint · hec ille · nemo igit
alys similem scām tradē re
te potuit · nisi cui omia / aut
plecaz philosophie sint no
ta · si enim solus puncta recte
intelligit / et ea e multis recte
eligit / atqz alys plane intelli
genda tradit · Nec aristote
les quidem premittit ea pu
cta que hic de animo eiqz
partibz premittit potuisset re
cte e multis eligē · nisi ei omia
aut plecaz plne nota fuissent ¶
Sequitur illa pars diuiditur aute
· unqua ponit diuisionem partiū
anime · Et primo dividit animum
in partem rōnalem et irōnalem
· 2o subdividit irōnalem · ibi sed
irōnalis quidem · 3o subdividit rō
nalem · ibi sim autem dicē · tri
a primum duo facit · primo ponit
diuisionem · 2o monet quando ad
dubitationem trium distinctionem
huic cē pretermittendam · ibi vt
xv · dicit ergo primo / dicimus au
tem quedam de alia scientia a
una sufficienter unumquodqz
extimo / hoc est physicis scili
cet libro 3o de anima quos exter
nos sermones appellat ad finem
de virtute ac felicitate quibz in
quit extimis finaliter est virtu
dum hic velut unum pretem
eiq salutet animē ad finē rōnē / a
liam rōnem habentem ¶ ibi vt
xv · monet circa hec questionem
quam dicit nunc pposito preter
mittendam · dicens virtutem hec
ista scientia rōnabilis animē prin
cipalis / dividant hoc est dividi et
separari possint sicut partes co
poris et omne diuisibile hoc est
ad modum quantum corporis
/ et omne diuisibile / rei cuiqz
diuisibilis / quoz partes / aut
separate / aut saltem separabiles
sunt ut unum rōne / id est diffi
nitōne ut dic rōne id est intel
lectu ut p intellectum duo sint
/ sed diuisionem id est separationē
recipe nunquam sunt apta cir
cā circulum sententiaz hoc est in
circulari corpore continuum et
connexum / id est superficies con
cava interior / et connexa ex
terior que nisi separabiliter nec
sunt eidem corpori nec unqz
ab eo nec ab invicem separari q
untur virtutum unquid hoc aut
illo sicut modo nihil refert
id est differt / ad prius / scilicet ne
gocium de virtute / ac felicitate
· et quidem eque eque satis po
terit quisqz sterē virtutem / ac
felicitatem si illa duo sint rōne
diuisa / ac siccēt loco / et sub
iecto separabilia · hec est igit
tanta ars aristoteles illamqz
stionem reliquerit indiscus
sam ¶ Intelligendum qp propo
situm tullij sententiam libro p
mo officiorz duo sunt vitia
imprudentie · unum est si in
cognitis pro cognitis habeam
· alterum est magnum studi
um / multumqz operam inces
obstinatis / atqz difficilibz / cadeqz
non necessariis conferimus et
aristoteles igitur prefatam
stionem intermissam reli
quit eiq discutiendo ad prius nō

ect necessaria · tum etiam · qua
eis dissoluto erit ossatura atq; distri
hus et forte aristoteli impossibi
lis · eandem fere questionem mo
uet autor libro primo tusculanaꝝ
q̃stionum · ubi posituncles plor
tam aristotelis · quam platonis
quam etiam aliorꝝ perstrepit ·
et tandem manet hec sua ꝑ
que vera sit deus aliquis videret
· ego quoq; positiones tuas anti
quiorꝝ quam modernorꝝ phiꝝ
mirantis atq; etiam nostrorꝝ
theologorꝝ et quid eorꝝ quisque
pro se dicere velit satis intelligo
· hec tu videoꝝ · nam quod mi
hi certe · et persuasit me primo pu
det quosdam meptos se mepte
obligare ad sufficienter eum
ꝑ questionis demonstrationem
· video quidem istorꝝ aliquem et
profecto melius quam ipse quod
cum ea effici valeat satis sum
mis aliis sunt de quibus mater
tullius dicebat metuunt primo
ignibus hec · tuncles quidem nec
semper nubibus necessarias ce di
cunt ¶ sequatur illa pars sed no
nalis nequa subdendit partem
animi rotundam · et primo ponit
binum membrum diuisionis · ꝛ
ponit aliud · ibi videtur autem
circa primum duo facit · primo p
ponit quandam partem animi
rotundam · ꝛ ondit ꝑ illa no sit
propria humana · ibi hujusmodi
· dicit ergo primo sed nonalis qa
scilicet quidem scilicet animi par
tis partem scilicet est pars quedam
ipsi est simplex communi et ve
getabili scilicet vegetabilibus cois
bruisse vel brucni · utraq; illud
communi et vegetabili non tussi
cule sed intransitive intelligitur
· et illud / et non copulative / sed
exponitur ponitur · illud quoq; no
mine relatiuum simile impe
ditum · est quidem apud aristo
telem vbi tractatum dicit hoc est simi
le illi · cum dicit intendit hoc est
illud · et continuo plures exponit
se ipsum dictus liquor de eo quod
ca intendi et augmentandi · hoc
est de ea parte animi q̃ sensitiua
est nutritiua et augmentiua ·
hoc protulit dictus nam talem
animi potentiam et intelligere
nullam aliam in cunctis q̃ nu
trimur quis scit quis quisq;
· reponat scit reponere pote
rit · et infectis nisi scis
qui ante partum in vtero nu
trimur hanc ipsam quasi sor
tiri potentiam vegetatiuam ho
minibus hoc est brutis animalibus q̃m
aliquam aliam intelligere quis
potest reponere · si igitur in
cunctis que nutrimur hoc et
nulla alia reperitur · hec sola
erit sensitiua intendi et augmen
tandi ¶ et dicit rationabilis
esse id quod michi apparet ve
hementie opinio scilicet nutriri et
augeri / non ni apparet in eis
opinio alicuius alterius partis ani
mi ¶ ubi hujusmodi igitur differentiam
audit hanc animi partem · ꝛa
ubi videtur primo concludit hoc
ex predictis dicens igitur hu
iusmodi est hec vitis apparet scilicet

ex prefatis communis omnium
bus et non humana · de
ipso humanum dicimus qđ
est hominis ppium hec igitur
tum non sit hominis ppia · non
erit humana ¶ Et ille qđ
ysemtich hmoi mirantibus me
intelligitur · consuescebat eis
plus dicere huius cum dicit inte
dat hec ¶ ibi videtur ar enim
idem audit ex signis quadam
dictus / non est quidem hec pter
humana · videtur enim hec ps
/ atq; potentia scilicet vegeta
tiua maxime operi in somnis
· utq; efficatq; in somno qm
in vigilia operatur · ar etiam
bonus bonus et malus ps omnino
hec est in somno utpote distin
guuntur hec est distinguuntur
· unde aunt idest ex hec re
olent id quod communiter aut
· scilicet felices aussterus ubi
idest non differre in diuino
vite ¶ hec est in somno quidam
dum vite dicitur p inde quia se
ze est temporis vite medietas
· ut quia sit fere medietas vite
· ut quia animalia tunc semper
mur · sunt enim exteriores so
luti · causam autem illius sub
dit dicens hec autem scilicet q
bonus et malus · felix et infelix
non differat in somno contin
git rōnabiliter · nam somnus
est animi idest intellectus ut
rōnis octroisitas non dicit
bona ut mala / hec est actu
osa aut viciosa · stat rō arg
toteles in hec / illa potentia
non est humana cuius opacio
est communis atq; una bonis
et malo · felici et infe
lici · sed vegetatiue potentie op
acio est huius igitur et cetera
Et huius rōnis solum possunt ni
rozem eiusq; protectionem diffe
rentiam quidem bonus et malus
in somno non ysse sed q; per acci
dens hec est non p dzām que fit
nutz eos in somno sed pdzām
que fiebat dum erant in vigi
lia et ob id phus addit dicens
q octroisitas non dicitur bona
ut mala · nisi inquantum ali
qui motus patimur idest patiun
cuenunt scilicet dormientibus et
hec rebus sensatis aut considera
tis in vigilia · et hec magis decla
rans / inquit et differunt bonus
et malus quia idest inquantu
modestior idest bonus sozt hominum
visa hec est apprehensiua in somnis
fiunt meliora quam quorumcunq;
scilicet aliozt hominum somnia
cum plurimum fantasia sunt hiis
rebus quibus bonus in vigilia actu
putat · utq; malesti et viciosi
non differunt in somnis / sed i
somnis · et hec ut diximus ex
ea proueniet differentia q in
vigilia fuerit ar differunt q
dem somnus et somnium · qr
somnus est sensuum ligamen
tum somnium hec est appre
tio aut visio in somnis facta
· sed de hiis quidem satis · et ut
utrumnam potentiam omnium
dei · quia expers est humane

xtrum ¶ Libri dicetur et alia · pu
nit aliud membrum illius sub
diuisionis ¶ Et primo illud propo
nit · 2o id probat ¶ Libri continue
tibi enim ¶ Dicit primo qualem
natã sit quedam pars animi
alia scilicet alterius natura
ce rationis participes tamen ra
tionis alterius sit modo aliquo
¶ Libri continentis probat · quod
propositum · et primo q sit natu
ra participes ¶ Libri · quatenus autẽ
Circa primum primo ostendit qd
admittatur et ouat rõni est ra
nale · sed pars animi preter ea
dicitur esse rationis · ipsum
esse rationis · huius quidem solu
pponit ex dictis probationem dicẽs
continentis enim sit continẽs
quidem et naturi nentis rationem
laudans / et id animi quod rationem
habet · scilicet animi partem animi
est rõnalis · hoc utique duo
precedens hic aplius pronuntiat
· idem enim est rõ et id animi
quod rationem habet · ppter quod dicit
id impropprie ro rationem habere ·
Et continens subdit causam
tur rõ habentem tam incontinẽ
te quam incontinente dicens
recte enim / et ad optima pro no
cat scilicet suadet tacio · et hoc rõ
nem incontinente quam in incontinẽ
te · vbique enim quod non attingit
animum perturbationem sugit recte
cas optime vivere · et inquisitap
paret autem aliud quidam in ce
scilicet in actum ce illius habentis rõ
nem et in continentis / quod
rõni repugnat et resistit · est
ni dicia nit eos quia continẽs
omni tpõe tenet rationem intem
tuens ro tpõe contemplatiue
rationem dimittens · appetitum
sequitur · quo autem modo id
fiat aristoteles exemplo facit
illustrãs dicens ut enim re so
lute scilicet consumte corporis
partes si velis ab moueret ad
partem dextram frequenter in
sinistram partem · sic et ira
ymo appetitus incontinẽtium
scilicet voluntatis frequenter in
continentium scilicet rõnis · et
hoc ita est pñ ratione / sed in
corporibus quidem scilicet consid
tis sicut passibilibus et hinc frequẽ
ter quod scilicet videns id quod p ipse
monetur in ano xo non ita frequẽ
ter id p posse monetur in ano
· sed syllogismis id non unquam
fit dicit syllogismus scilicet non
obstante / hoc scilicet q nos
in ano quoq; ce aliquid preter
rationem quod animus ei ouat
hinc scilicet rõnis ¶ Iuste ergo
dum e hinc q illa animi pars
que repugnat et rõni resistit
est appetitus · p satis apte a
plo dicitur ibi in continentium
appetitus · quis autem aut q
his sit ille appetitus · vtrum scili
cet voluntas / sit alius a volun
tate nec hic / nec alibi aristoteles
plane scripsit · quod ego puto
prudenter fecisse ob id quod il
lud nec satis scitur · ego q
cum aristotele fateor me id

non sunt sicut. quomodo tunc mali dicuntur. ubi dissert ad id quod in tute et felicitate dicendum intendunt. ubi quatenus autem. audit quod hec anima possit rationis participes. et primo audit hec pars quia nutritiva in tunc. 2° ex hijs quod extra hoc fiunt. ibi quia autem possit tertia. primo facit tria primo audit quod hec anima pars sensitiva appetitus sit rationis participes. 2° concludit dictum huius rationale participe ad vegetativum. ibi patet ergo. 3° audit quod sit illa ratio cui appetitus obediat. ibi sic utique utique patris. dicit ergo primo quod est ex rationibus quia inquantum hec anima pars est appetitus non repugnat rationi vitro nec ut viterius dicetur. videtur participes rationis ut dicimus id est proprium. in ea scilicet parte videtur et alia quedam nata animam rationale ex participe rationi aliquo modo. illud ostendit philosophus quod ubi proposuit hoc quod dicens utique continentis scilicet scilicet appetitus parere rationi. forte enim in homine temperato et forti appetitus est magis obediens rationi quia in homine continente. in his enim homines quos perfecte in virtutibus humanis hunc modum consonant omnia scilicet forte ziora alicui interiora. ut dicit omnia id est omnino. operatur utique virtuosa finem rationem sine ulla repugnantia appetitus. quod facile nequit continens. ut infra septimo tractabitur continentes illi sunt qui finem rationem vincere incipiunt et non diu sunt in virtute habituati omnino ultimum finem rationem vincere antequam in tertium tertiam incipiat continens dicitur. fiet autem hoc finem primo toto corpore quo homo mutare se aliquam sentit appetitus repugnantiam. quia hoc 2° rationem vincere non male non est dolorosum. hoc autem jocundum acceptabile. erit homo non continens sed profecto virtuosa. rationem est hoc quod illud adhibuimus vitro hyaplino in littera positum non ostendit ab vitro sed ab vitio quod est sponte. et codices aliqui habent vitroneus at nunc plurimi dicitur. ex hijs etiam notatur unum et mihi videtur satis rationem. et est quod appetitus non superatus nec vincit obedit rationi. sed sponte. et vitio hoc est littere ac voluntarie operatur finem rationem. et virtuosa certa hoc sunt certo scire cum quod aristoteles sepissime. in locis quidem non paucis videtur eius dicta ab hoc dissonare. quasi satis certo scire unus hoc ab eo fuisse stupendum. reliqua scitu omittenda. et hoc omnino amplectendum. ibi videtur ergo. concludit ex premissis dictum utriusque partis rationalis. et dicit videtur

ctio rōnale duplr aliud scili
cēt lrfetabile id est lrfeta
bē non pticeps rōnis · aliud
cōcupiscibile id est cōcupisci
bile / et omīno appetibile id
est appetitiuum uł appetitus in
tantum rōnis pticeps inquā
tum illi scilicet rōni est obedies
atq; obtēperans · ar p hoc ap
petitus differt a lrfetabili ¶ inte
lligendum est hoc q; p illud est
omīno appetibile aliqm dicit
plm intellexisse appetitum uas
tibilem et lrfibilem · mihi
quidem videtur q; intelligat
omnem appetitum rōi obedientem
quocumq; ille sit · lrfibilem enim
in lrfibile sunt tres an plures
an pauciores appetitus rōni obe
dientes · nec ex dictis plm pla
ne lrfimus nec ipe plm ute
ctr puto satis hoc scilicet dei
de cum dicit sit utiq; audit plm
que sit illa rō cui appetitus ē
obediens · et est aduertendum cir
ca hoc q; supra dixit de ꝟtute
rōnali speculatiua nec speculatiua a
lrfibile / nec aliquid dicit de lr
fibili / et psequibili · sola utiq;
rō practica audit appetitui aliq
ēd lrfrendum aut psequendum
non igitur rō igitur illa cui
appetitus obedit non est specu
latiua / sed practica ¶ Et hoc est q;
plm hic dicit cum aut utiq; rō
nem tm saluet obedit appeti
tus nos dicimus se hoc sit ut
se hoc rō patribus in familia sci
licet imperantibus aut ordina
tis · et amicoꝝ scilicet aliquid
ad monendum · et nō ut rō
mathematicoꝝ · est enim rō
mathematicoꝝ speculatiua
et talis quidem rōnis appeti
tus non est pticeps ¶ et vi
detur hoc huic lrre aliquid de ēe
sit ut hoc supplendum sit ab in
telligi non sat · quod ego credo
provenisse ex eo q; aristoteles
sicut et ceteri scientes exime
more saltu ab hoc in dissentium
aliquid talamo contexuit mi
cele sepe evenit me putare ali
quid scīre quod tamen latenter
transgrimur · et quod plus est in
matre septa tri et ātre et nō cō
spicue deffectum · et alius videt
eam si semel legerit ¶ deinde
cum dicit q; autem p suadetur
pea q; exteriora apponuntur q; liet
pars rōnalis que est appeti
tus sit rōnis pticeps id est q;
rōni obedit dictum · quod autē
ad quod est rōnale scilicet q;
petitq; psuadetur quodam mō
arōne significatur id est ostendit
ad monitiones amicoꝝ et
interpationes superioꝝ et exhor
tationes ulteriorꝝ q; omnia essent
frustra et vana si appetitus ir
rationabilis rōni obediret · omnia qui
dem predicta sunt nata ut hoc
appetitus finis rōni subiciat ¶
deinde cum dicit sunt autem sub
dividit rōnalem autem partē
dicens sīq; autem dicit oportet
hanc quoq; partem scilicet ap
petitum hec rōnem · duplex
erit rōnem tus · aliud purpa
liter et insepe scilicet intellectu
aliud tanquam quidam obe
diens patri scilicet appetitus
· patet igitur tres esse animi
partes · scilicet lrfetativam
intellectum appetitum · et

vegetatiua quidem est vt̄ nalis tantum · intellectiua vo est tantum vt̄ nalis · appetitus autem contingit sub vtraq; incubere · Est enim vt̄ nalis finis se vt̄ nalis vo inquantum est vt̄ius participes ¶ Circa distinctionem predictam primum patet ex dictis primi vnde tenendum sunt sic vt nobis videtur notandum ¶ Et est q; eius prefatum vnum partes differunt realiter · de vegetatiua preter eo q; operationem sit quib; nec intellectu nec appetitu opponitur · quod certum appetitus ab intellectu differat realiter patet ex arte repugnantia · que solum inde potest inter ea q; realiter differunt · q; igitur tria prefata realiter differant satis est notum vtrum autem sint tres substantie an tres eidem substantie partes an potius eidem substantie tantum tres proprietates vt qualitates nec aristoteles nec hominibus est satis notum · et tamen ut autem dictum sunt que modo tres se habent · nihil differt ad id quod de virtute et felicitate intendimus ¶ notatur certum hec q; appetitus et sensus interiores vni obediunt obediunt et quantum ad actum et quantum ad modum agendi · sensus vo exteriores solum quantum ad actum non autem quantum ad modum agendi · cuius oculus in obiectum dirigitur · videt nec intendit nec remittit · sed quantum ad hec potest utraq; eo vni vno nec intendit nec remittit videre potest ¶ sequitur illa pars

distinguuntur et virtutibus · in qua phs q; virtutem diuidit finis vni vnis / diuisionem · et primo facit hoc q; probat quedam q; diuisione dicebat · vbi loquentes eis · et dicit primo et distinguuntur virtutibus finis diuinum hunc scilicet vnis vnam enim veritatem satis et humanam quasdam diuinis esse intellectuales / quasdam vo morales · et vtraq; nec ubi potest exemplum dictus / sapientiam quidem et prudentiam et solertiam dicimus intellectuales · liberalitatem autem et modestiam id est temperantiam morales vocamus ¶ et vo cum virtutibus finis vnis diuisionem diuidatur est quia opus hominis est opus vnis recte quidem si perfecte sit opus finis veritatis. necesse est igitur ut virtus in eo ponatur · mea quidem esse intelligit ponitur intellectuale · in vnis vo q; non intelligit ¶ sed intelligentem obedit sibi morales virtutes ¶ de inde cum dicit loquentes eorum probat · quedam de his que dicebat. primo audit quelle virtutes solum dicuntur morales que sunt in appetitu · 2° audit illa q; sunt in intellectu esse virtutes · ibi laudamus autem · dicit primo liberalitatem et modestiam morales vocamus quia quia nos communiter loquentes de moribus solemus aliquos hominis · nunquam dicimus bene scilicet esse moratum / aut moratum eo q; sapiens / aut solers sit · sed quia mens

est

aut modestia aut aliud huiusmodi · utraq; excommunicat. Unde laudabiliter probat aristoteles q̄ solum illę uirtutes q̄ sunt magnanimitatis morales nominentur ibi laudamus et sapientem · ostendit quę quę sunt in intellectu sunt uirtutes dicendo et laudando sapientem finis autem scilicet sapientię · Unum uero eorum q̄ laudabiles sunt uirtutes appellamus · ostendit utiq; finis in intellectu uirtutes · cum sint laudabiles Circa dicta primi huius est unum notandum aliud dubitandum · notandum autem est q̄ prudentia quantum ad subiectum est uirtus intellectiua quantum uero ad obiectum siue materiam moralis dicitur Dubitatur autem hic an uirtutes morales sint in solo appetitu aut in appetitu sensitiuo · ad hoc quadripartitam dicendo · alii namq; dicunt omnes uirtutes esse in uoluptate solum · alii in appetitu tantum sensitiuo · alii uero aliquas in uoluptate aliquas in appetitu sensitiuo esse dicunt · sunt etiam alii qui dicunt omnes esse in uoluntate · et omnibus quasi esse in appetitu sensitiuo · aristoteles uero cum uideret omnia prefata esse uerba dictu difficilima quidem in intellectu et quoad modum illa se habent ad propositum non differre · hinc ad presentem prudenter utitur · ultima tamen opio et aristotelis et non uidetur mala tres consona · omnes enim pu

tentia uitiales exoptione fit quemadmodum habituatur in operatione ut uirtuosa conueniunt in intellectu consiliando uoluntate eligendo appetitu sensitiuo bene dicendo et non numquam exteriora membra exequendo unum quodq; ipsum horum habituatur · et ille habitus in intellectu est prudentia mentis uel moralis uirtus appellatur · · ad sed de hoc alias ·

Omnium uirtutum quę est de uirtute in communi tres continet tractatus quorum primus q̄ est de causis siue principiis continet secundus q̄ est de effectibus uirtutis · ibi cum igitur · 2m ibi sufficiat autem · 3m ibi sed quoniam · in primo capitulo ostendit q̄ uirtus causetur in nobis ex uoluntariis operibus · Circa quod tria facit · primo proponit uirtutem intellectiuam ex doctrina · moralem uero ex operum consuetudine fieri · 2o ostendit moralem uirtutem non in nobis a natura · ubicunq; · 3o ostendit ex operibus corrumpat Tbi in fine omnium · dicit ergo primo · cum uirtus duplex sit uirtus · scilicet alia intellectiua alia moralis · intellectiua quidem plurimum habet promotionem

parte / ut dic plurimum · idest
pro magna sin parte existe
trina habet · idest potest hec
speculationem atque augmentum
· et licet hec plia precepta mo
do aliquo locum habeant in omni
bus intellectia · precipue tamen
virtum in speculatiue virtutibus · q̄
propter experientia et tpore si
licet longo indiget virtus intel
lectiua · hec autem ob id sequi
tur quia ut in pncipio postremo
traditur omnis doctrina et omnis
disciplina intellectiua existentis
tenue sit cognitione · itaq; hys
tem experimento nulla sunt pos
sunta nulla doctrina nulla q̄ dis
ciplina fieri potest · indigere e
nim tempore · quia ipse tpe lo
go virtutis intellectiue doctrina p
fecte non traditur ¶ Et ostendit
plia subdit modum speculationis
moralis virtutis dicens · moralis
autem virtus ex consuetudine
fit · et intelligit totaliter itaq;
ex doctrina nec in toto nec in
parte fit · nec ullo modo fieri
potest · et infert unde idest a
quo nomen sit · patet inquit idest
patum amore declinamus idest dif
fugimus · virtus quidem nomen la
udabilem significat hominem / nos
autem non solum hominem · sed
etiam in pfa vita visitatam opti
onem · itaq; non solum tempora
ria · sed etiam temperate vive
re nos dicimus · eodem modo fieri
modo consuetudine differt amo
re · nos enim tantummodo de ho
minibus eatenus operibus dicimus
· consuetudine vero non solum de
hominibus ¶ sed etiam de verbis / eo
rumdem operibus predicatur · eum

amplius quam virtus / et consu
etudine quam nos ¶ ex dictis plia
hic q̄damodo intelligimus · p
mo q̄ virtus intellectia et mora
lis differunt non solum ex
subiecto ut dictum erat in fi
ne libri pmi · sed etiam ex ex
usa · intellectia quidem ex doc
trina moralis vero ex consuetu
dine et more in nobis causat
¶ 2o intelligitur diuersi modus
loquendi plis circa speculationem
virtutis et virtutis · sui itaq; mo
dum loquendi plis virtutis in te
lectia non consuetudine · sed ex
perientia et tempore indigere di
citur · moralis vero non experien
tia / nec tempore · sed consue
tudine ¶ 3o notatur ea vide
licet quomodo facilius discant pra
ticas quam speculatiuas disci
plinas · hec autem eo fit quia
plura in illis quam in istis sunt
hominibus experimento precognita
¶ sed contra plia dicta mul
tis faciam opponitur · primo cō tra
illud virtus intellectiua speculati
ua non sit ex doctrina · potest enim
quis non solum audiendo · sed
etiam alios legendo si
bi adipisci aliquam virtutem in
tellectiuam · quod etiam nostris
temporibus fieri videmus ¶ preter
ea possibile est aliquem p se
ipm in venari aliquam vir
tutem intellectiuam · ut puta arte
aut disciplinam aliquam ¶
3o quia et si non in toto · tamen
saltem in parte nemo est tam
ingeniosus tamque disciplinate na
ture quem aliquid ysse intelli
gere queat · quod quod vero

homo intelligere ad ytutem
intellectiam ytinet q̃ sic no
no methaꝫ· dicitur fistulatiam
et similes consuetudine fieri q̃
q̃ artes opatie ut infra dicit
ex opib⁹ fiunt ex doctrina pro
ipsoꝝ emdrnta considerandi
sunt duo· primo q̃ appetitus ē
solum mal⁹ assuefactibilis et
non doctrinabilis· intellectus ꝝ
et doctrinabilis pariter et assue
factibilis reperitur· unde appe
titus operab⁹ solum p̃ficitur·
intellectꝰ ꝝ et ex operationes si
mul et ex doctrina humanatur·
inspeculabilib⁹ inspeculabilibus
quidem magis ex doctrina· in
operabilib⁹ ꝝ non tantum ex
doctrina quantum ex operation
ib⁹ q̃ Secundo considerandum q̃ in
consuetudin⁹ diuersarum fiunt
tur· huo mal⁹ stette ac p̃ce·
et sic solum dicitur de habit⁹
appetitus/ eorūq̃ actib⁹· alio
dicitur extensius ac improp
rie· et sic omn⁹ habitus ex o
perationib⁹ ad quas fit⁹ consue
tudo dici potest/ unde cōsu
etudine fieri dicimus· unde ar
gumentū consuetudinem q̃
prie habitum fieri p operationē
est impius quam fieri p con
suetudinem· si tamen nomē
consuetudinis accipiatur ex
tensius· eadem equalia sine
cōmutabilia· et loquūtur hic
de operationib⁹ exteriorib⁹·
non autē interiorib⁹· patet
igitur ex hijs q̃ morales
ytutes fiant solum ex con
suetudine· intellectie ꝝ p̃se
tim opatie ex doctrina simul et
consuetudine generamur/ hꝰ
habitus· patet quid sit dicendum
ad prefacta· ad primum dicen
dum differre vt̃ talis doctrina
fiat ꝝ aut septo intelligit aut
septo intelligit unde aristote
les q̃ ytus intellectia fit ex
doctrina ꝝ/ aut ꝑ structo tradi
tiua Ad 2m aristoteles res
pondet q̃ hoc q̃ dixit plu
mum· ytus quidam intelec
tia plurimum ex doctrina ge
neratur· q̃ ꝝ aliquis aliqñ
p̃ se ipm̃ inuenat p̃fecte· in
ro contingit nil aliter et me
lius· vt nihil quidem videatur
tum aristoteles hic intenderet
tractare de generatione ytutis
morales· voluit plus unde q̃
aliter fieret moralis/ aliterq̃ in
tellectia p hoc q̃ moralis fit ex
solis opib⁹ sine consuetudine
sic q̃ nec minoto nec parte fieri
posset ex doctrina intellectia q̃ de
ytus minoto nil inparte fit aut
fieri potest ex doctrina q̃ hoc
igitur dicimus ad alium ob
iectionem q̃ etsi aliquis ali
quam inueniret ytutem in
intellectiam nihilominus illa
nisi est talis q̃ p doctrinam
generari queat· at hoc differt
a moralī ytute quę q̃ doctrinam
nec fit nec fieri potest Ad
3m p̃idem dicimus· ad hoc cum
q̃ ytus intellectia differat a
morali ingeneratione· sufficit
q̃ saltem in parte ex doctrina
fiat aquisibilis· illud itaq̃

ad ūbium plurimum ut̄ hꝫ videtur exponendum non prout ueri ptē · sed pro magna parte · vt̄ sit intellectꝰ · vtus intellectūa generationem et aūmētū habet · idest potest exadvertna plurimū · idest pro magna saltē sm̄ parte ¶ Ad q̄m aliqui dicunt q̄ aristoteles nomē methē accepit nomen consuetudinis largē sūendo pro quacūq; fixa quētate opinionē · sed hec ꝓpria nulla est · quia sine fiat p̄ assuetudinem strictē sine largē · sēp stabit q̄ non fiat p̄ aduertnam · q̄ etiam plā medicū loq̄ testatur dicens aliqua nobis in cē natūa ut sensꝰ · alia consuetudine ut fistulatiam et lmꝫ · alia ꝫo p̄ aduertnam · propter quod dicendū est q̄ artes ille que fiunt per operationes tūt quod idem est p consuetudinem · fiunt etiam aūt fieri possunt p̄ aduertnam saltē pro aliqua sua magna parte · Et ut hec ut diximꝰ differunt a moralꝫ vtutē · et quecunq; quam ex advertna ¶ Ad q̄m aliqui dicūt q̄ aristoteles hic loquitur solum de vtutibꝫ intellectꝰ speculatiꝫ et non operatiꝫ · sed hec solutio nulla ē tum nec ex dictis ꝓbri hic nec alibi appareat · tum quia ꝓbm hic dictum assignate voluit interpretationem bonitatis vtutis intellectiue a moralibꝫ · tum quia experientia manifestum est nobis q̄ artes operatiue pro magna sua parte fiāt ex adverna · dicendum ut̄ sicut p̄us q̄ virtus intellectiua ex advertna hꝫ generationem mixto tū in parte · cūb; utraq; ꝓpria obiectōes ꝓtez primam soluūt p expositionem illoꝝ duoꝝ terminoꝝ sciuit adibi plurimum · et ullum ubi habet · q̄ etiam magis apparebit cum ille vtus fit additus illud adibitum totaliter · arguit̄ etiam contra illud corolarium qua protez experientia indigent et tempore · videmus quidem infantes apud matres discere vocabuloꝝ significationes · nulla tū experientia videtur in eis p̄cessisse ¶ Tū contra illud moralis aut ex consuetudine fit opponitur de prudentia q̄ moralis vtus ¶ Tū hꝫ generationem ex advertna saltem pro aliqua sua parte · videsse quidem scie morales atq; legales partes sunt prudentie · q̄ tū non ceūt ¶ Si prudentia ex advertna nullam haberet generationem · ¶ Ad p̄mum istoꝝ est dicendum q̄ puer p̄mo res ipas sensui cognoscunt · atq; ex ea rez ꝓpria cognitione hunt ut vocabuloꝝ significationes apud parentes discere queant · cognoscens quidem usum panis p visum · atq; audiens matrem aut alium nominatem illum rem nullo nomen panis · tunc usum panis didicit q̄ illa vox panis significaret rem illam quam ipe puer usu cognoscat · Et sic de alijs dicendum erit · non erit utiq; possibile

hominem aliquid dicit sine pria
cõsyderatione ¶ ad aliud dicendũ q
illud dictum de generatione mo
talis virtus intelligitur solum
de virtutibus appetitus que tota
liter ac pure sunt morales · pru
dentia vero et intellectus et mo
rales simul dicuntur · imo abs
que non morales · sed intellec
tus dicitur moralem quidem ad
dicte consuetudinis quantum
cunque materiam moralem ha
bitus · prudentia vero quia est in
tellectus · eo dictum pro aliqua sal
tem sui magna parte latet ge
nerationem / atque augmentum · pru
dentia vero / et quibus alie intellectus
virtutes operatur / sine pratice quidem
tamen quidem pro aliqua magna
parte / eo quod ibi promptum
¶ de hac cum dicit / eo quod audit
virtutem moralem non mox habet
anatam · et primo audit hoc modo
· q̃ p signum quodam ubi
testatur id · Circa primum duas
partes vocat · q̃m̃ primo ubi
ponit causa quod · primum videlicet
ex eo q̃ delectat virtutem mo
ralem ex consuetudine fieri di
cens / eo quod scilicet quia mora
lis virtus fit ex consuetudine
est manifestum nullam mo
ralem virtutem nobis nec na
turam deest anatam q̃ sit p naturam
· probat autem primum quia dicens
nichil enim eorum q̃ sunt
natura deest anatam sit p natura
aliter assuescat / hoc est per assuetudi
nem alio se habet · velut lapis cu
ius nature deest naturaliter dispo
situs est ut deorsum feratur · nec
quam assuescat sursum ferri ·
non · intelligo aliter assuescere
· si deest quantumcunque illum scili
cet lapidem quis millies in al
tum proiciat quin assuescat de
orsum · nec ignis deorsum · in
telligo assuescere ferri · eadem
similiter cum quis de orsum pro
iciat · nec aliud quicquam eorum
q̃ aliter sunt nata deest natu
rata aut ex nata dispositus a
liter assuescere / hoc est per assue
tudinem alij natura / deest ana
tura sit p naturam insunt no
bis virtutes · nec preter na tura
/ deest per violentiam · sicut enim
patet ex predictis · id quod est
natum / sit preter naturam non
tura atur ex consuetudine · vir
tus quidem consuetudine vari
atur · morales utique virtutes nec
natura / nec preter naturam no
bis insunt · sed nos quidem
ad illas recipiendas sumus ap
ti · deest dispositi nati deest ana
ti sit p naturam · sit dicit nati
deest natus tate · inquan
tum scilicet ex natus tate tem
perati / et appetitus nati vel
obedire ¶ perfectum autem deest
perfecti esse rum in virtute p
consuetudinem / scilicet obedi
endi appetitui rationi · esse ex ta
liquidem consuetudine in
puncto in apprehensu rationis simili
tudo / et hoc profecto rationis simi
litudo in appetitu moralis vir
tus dicitur ¶ pro maiori lucida
mentu intelligendi sunt
hec aliqua / primo q̃ natum non
ut quibusdam placet hoc a
pud pro generatione sit na
tus tate sumitur · itaque primi
istos illa dicuntur nati esse
sit in esse q̃ ex natus tate sit

generatõne sunt / nõ sunt
· alij dicunt q̃ natã hec di
cuntur eã q̃ nec voluntarie / nec
violent operantur · hec itaq; ni
chil dicentes ee ¶ nõ ee na
tã quecunq; voluntarie nec vi
olenter fiunt · unde quidem
videt̃ q̃ utraq; via satisfacere co
nemur aristotelj · & tutes ei
sunt nobis voluntarie
· at p hec nõ natã · idest sic
exnaturalitate · vel non natã
idest non ea eã naturali q̃ nõ
est voluntab · adintendum
tñ q̃ ubi / nobis velut ipsis
cuius natã q̃ · nomen nate
non sumptum pro eã · sed pro
effectu · scilicet pro te / nã tri
dispõm q̃ ex natali eã pro
ducitur ¶ 2 nõndum q̃ pl
bum assuescat phs nite luqui
¶ q̃ tes p aquetnduem reprẽ
at dispositionem / nõ hitum a
uno quam pus tuerit · 2m ver
la ũba plm equiuoce / prout sue
nebs conuenjat ¶ 3 nõndum
q̃ & tutes intelectue sunt no
bis non natã · sed voluntarie
· sicut et morales · de intelec
tuq; tñ phs hic non protulit
¶ cum sit manifestum
eas non natã sed detnã in no
bis fieri nunc tunc; de eaz
theneratione tractare non
ezat huc plm propositum ¶
contra litteralem operantur eo
lum · nam id videtur ee ingrã
le cui eã est naturalis · nõ
vo et apparet q̃ sunt causa
morales & tutes in sunt nobis
naturaliter ¶ ipsi morales & te
nobis in ee natã ¶ ad hoc di
cendum dici potest · duo mo
do negandi impossem · intellec
tq cuius sue rõ nobis in est
non natã · sedder sum voluntа
te · uel aliter & forte melius di
cunt q̃ negandi maiorem ·
multa quidem nobis in sunt
natã quoz effectui ee potent
voluntarij · ex natura enim
nobis in est arcubus / pes / ac
manus · ut uide / ac pedem &
manũ mouere ee potest vo
luntarie ¶ deinde cum dicit
preterea quot et cetera · patet
sanum · rectum dicens preterea
quot idest quecunq; naturã
idest contrã ut plurimum nobis
insunt ¶ p̃ ferimus idest breuiq
corq & potentiab / hoc est qualj
tatib et natalib tribq quinob
aptob et potentib ad opandum
· potestiq; & actq idest operatio
nib reddimur / hoc est faciũ · hꝰ
est argumentum tercium & prima pro
positio quam exemplo probãs
· aut / q̃ in sensibus est magnum fe
stum · idest quando fit magna fe
sta in potentijs sensitijs · no
cuius ex eo sepe videmus · sensus
scilicet visum accipimus · sed
contra · idest p̃ uerum · scili
cet tactus sensum visus finium
/ et non finium uentes hoc
est p̃ visum · hys subiungit
maiorem dicens / at prosert &
tutes adquirimus operando prq
idest per operationes & uentis pri
ores · et hoc manifeste fiat
& simile in artibus operatis
dicens ita est in & tutibus

quem admodum malos artifices. Hec est malos potentie
nil habitus qui sunt operatione
artes. Que cum offerant facere
postquam didicerunt idest postquam
habent faciendi. ea idest illa addis
cunt faciendo. Hec est operanda.
Hec eram magnifestat exem
plo domus cum fabricande. fa
bri. intellige efficiunt. et citha
ram pulsando. citharedi effi
ciunt. Et continuo hec appli
catio ad propositum dicens. sic
idest simpliciter et hoc agens
do iusta opera iusti efficiuntur
. et modesta agendo. modesti ef
ficiuntur et fortia agendo. ef
ficiuntur fortes. et sic de aliis
virtutibus dicendum erit. Sed con
tra hanc rationem obponitur
. primo contra id quem admodum quia
artibus et scientia. artes quidem
virtutes sunt intellectue cum
igitur per doctrinam et non per op
ationes. cum omnis intus intel
lectus exercitus et non ex con
suetudine generetur sicut plus
inferius propositum. Ad argu
mentum contra illud sic et iustus et
cetera. nam ut in fine dictum
operationes illaque virtutes habitum
precedunt non sunt virtuose.
non erit igitur virum per hoc
ex iustis operibus iustus efficiat.
Ad primum igitur respondetur
per sicut plus dictum non sunt
intrinseco plus dicte omnem habitum
intellectualem in toto fieri ex doc
trina. sed per hoc ei generationem
differre a generatione virtutis
moralis per plurimum idest pro
magna saltem parte generationem
quem haberet exercitata. at opa
tiue quidem artes pro magna
sui parte fiunt exercitata.
Ad tertium dicendum per aristotelem
hic positum et modesta et forta
intelligat opa sumpta a gen
tibus modestis et fortibus utroque
plus istinosum vitiosam sumun
tur. huc modo ppe. et sic simul
dicuntur istinosa illa opa que fi
unt postquam habitus habitum
habentes alio modo sumuntur ex
tensius atque improprius. et sic
non solum virtuosa dicuntur
ea opa que virtutes habitum sequun
tur. Sed eram ea que precedunt
. eodemque modo distinguendum
videtur de opibus iustis ac mo
destis et fortibus et aliis virtu
tum. Arguitur eram et pro
batur. que ex operationibus pre
dentibus non fiat virtus. causa
enim proficere ee debet quod
effectum. Virtus ex est proficere
quam precedentes operationes.
tum sit earum finis. ad hoc de
operationes precedentes in
quantum virtutes sunt ee
effectiue proficere sunt que
virtutes ingenie ex causse fina
lis sunt virtutum proficere. hoc
cuique modo non causa. sed effi
ciens virtutes requiritur. illud
per quod totalis ait principalis causa
proficere est quam efficiens. non
tamen unum principalius illi mul
trumentalibus. Virtus quidem
principalis ee est quam nullo
principalius operio precedens. ex
autem proficere est quam virtus

· Et hec semp mgene causę fi
cientis · nam in gene causę fi
nalis · si uō ad ūtutem cogat
opationem ordinatur melior
erit Vtq̄ quam uō ¶ sed dubita
tur hec vtrum ex vnica opa
one xpi mltos fieri possit · q̄
videtur q̄ sic / nam sicut de in
tellectu sic videtur ee de appeti
tu · intellectu q̄ ex vnica
demōstratione ꝑficiatur scia q̄
libet ¶ preterea tantum vide
tur posse vnica intensa opatio
quantum plures remisse · sed ex
plurib⁹ remissis xpi⁹ ꝑficeretur
· ergo ex vnica intensa ¶ oppo
situm est plus qui dicit mltos
xpitutem fieri ex consuetudine · cō
suetudo quidem plures requirit op
ationes ¶ ad dicendum ꝙ virtutem mo
ralem ex vnica opatione possibile
est fieri · ut rōnes ille auctoris
tur prolate · hec tn tm aut nō
quam contingit · fit autem ex cō
suetudine plurimum tn fere
quidem a plio de moribus tradi
te sicut dictum est libro primo pla
cuit sunt te ¶ dubitatur etiam
vt̄ ex solis opib⁹ interioribus
sine exterioribus possit fieri moza
lis xpi⁹ ¶ ad hoc dicimus ꝙ virtu
tem fieri ex solis opationibus
interioribus sine exterioribus est im
possibile · quod patet tam ex
primo ex hoc ꝙ xpi⁹ est circa par
ticularia · omnis quidem electio
sine opatione exteriori est vnius
salus · quoniam fere hoc vnius
hominis · pessimi tn sunt q̄
imparticipabiles · recte eligentur · si
cut cuius forma dicimus existere
in intellectu nil cogitantia quod
tunc ad ꝙ sit particularis · semp
est vnius salus · cogas infinitis
materijs potentijs impium fore et
electio interior sine exteriori e
xecutione non adeo ee potest
particularis ¶ quum semp fit v
niuersalius · cogas in finitis actib⁹
potentijs applicare · ut signis in
mente sua instituat tēpore et
modo · tali loco / taliq; tēpore / ta
liq; determinato modo / determina
taq; cibi quantitate / et ut vno
ibo omnia complendum determi
natus omnib⁹ circūstantijs · nihil
umquam talis electio est vniuer
salis · subeadem cuius forma elec
tionis potentijs infinitis como
dere · cum vt iam tetigerit · e
tiam electio pure particularis · at
sit determinata huius actus ꝙ nō
alterius · sicut forma domus nul
la et non ante est pure particula
ris gratia ꝙ nō iam nutritiue ex te
riori electiue xpi⁹ consistat no
potentijs · sicut cuius iam patebit
xpi⁹ est circa difficile ¶ nullatenus
fere est difficultas inteligendi
sine exteriori executione · cum ho
mi presentia obiecta aliquid diuini
· ibi singularis ac maxima oc
currit difficultas · quod etiam
experientia omnium nature in
nobis apertissime fieri vide
mus · nempe cuius videmus
citharistam fieri ꝙ hoc ꝙ infinitis
electis citharam pulsare
· sic etiam de liberali / et magni
fico / ac viro forti fieri videmus
¶ deinde cum dicit testatur
ad magnificetur ad quod dubitat
ꝙ signum dicens / quod sit ma
nifestativum testatur · · & probat
id scilicet xpi⁹ nobis in esse
ex voluntarijs opib⁹ · non au
tem ex natura · Et continuo

ppetit quid sit illud quod in re
mutabili fit dicens / nam legum
latores / et intelligit etiam eos
tribunos ꝓmulgatores efficiunt hec
est efficere intendunt eos bo
nos assuefaciendo hec est p bonos
rum operum assuetudines . quibus
vo ex illis sciunt legum latori
bꝫ aut scriptarum ꝓmulgatori
bꝫ non hoc agunt idest nō hec
ne ac recte agere intendunt hec
sciunt eos bonos / ac bonos sue
efficere . ab eisdem . et inter bona
rem publicam hec est rectam rei
publice ꝓmulgationem (augmen
est regnum / atq optimatum p
utriusq) et malam hec est rei
publice latem q̄libet est nam ois
Et paucoꝝ principatꝰ id inter
est idest ea differentia est . scili
cet quia in bona re publi
ca legis lator atq rei publice
ꝓmulgator intendit ciues bo
nos efficere in mala vo de hoc nō
est cura ¶ Intelligendum circa
hec q̄ sicut patet ex his politicis
legislatores se habent vsitatiam
. sunt enim aliqui frequentabi
les ¶ non rei rem publicam a
liquam ꝓmulgantes . Et hi apud
latinos vocabulo vsitatissimo
dicuntur prisci consulti . quales
fuerunt apud grecos solon pla
to ¶ Et alii quam plures . et apud
romanos papinianꝰ / ulpianus
et alii non pauci . alii vo sunt
legum latores et cum hec ad
rei publice ꝓmulgatores . quales
fuerat ysocrates / et iam romanus
imperatores . et aute eos con
sules ac senatores . tales etiam
ea videntur laudabiliter tempꝰ
omnia pronuncie . aristoteles
vo de veris legis latoribus lo
qui videtur . Et enim istoꝝ vsus
non parua est cura ut ciues bonos
efficiant . quod si esset frustra
se haberet nobis in ea natura
¶ insipientibus vtens . hec est ꝛ
pars huius cū nequa oriri ꝓ
futeꝝ sicut ex opibus ꝓficiatur . sic
etiam ex opibus corrumpitur Et p
nos facit hec ꝛ in fine expositionis q
dam corolaria ¶ Libri itaq videnda
. dicit ergo primo inspice omnibꝰ
tus atq; artibus fieri corrumpitur ex
eisdem ac pariter ¶ intelligit eisdē
ac eadem non quidem specie . sed
generis . fit enim virtutibus ex opibus
iustis ¶ corrumpitur etiam ex opibus
fit ex malis vo corrumpitur . bo
na autem et mala sunt idem
generis . cum vtriusq; sint opa
. hec est itaq; aristotelis institutio
/ quod primo in artibus magnum ostat
ditens expulsatione enim citha
re et boni et mali fiunt citharoe
di . eademq; modo comedi idest co
mediaꝝ tractator ea . itaq ex ip
sa tractatione comediaꝝ fiunt et bo
ni et mali comedi . Et etiam fa
bri fiunt et boni et mali ex fabri
catis eademq; modo sentit . aly omnes
artifices . quo autem modo id fiat
declarat dicens tunc quidem fabri
cando . boni eorum dest boni fiunt
fabri . eodemq; modo ea intelligi
in citharoedis et comedis / et simi
libus quod dest quo tres nisi esset
sic . scilicet q ex bonis boni / et ex
malis quidem operibus fiant mali
artifices . non indigerent dicto
re scilicet q in hijs operibus ac
tante / atq; discente . sed quoniam
q modo operentur . omnes boni
aut mali erunt artifices . et si
cut in artibus . sic et in virtutibus

res se hr hr · agend enim q
m concreatis dest commutacio
nibq hominu & sumtur · nil q
d ti / nil mustu euadim idest
efficimur · itaq iuste comu
tando · iusti euadim iniuste
ago · iniusti efficimur · et a
gendo iniuriose conflueti me
tuere aut fidere ¶ fortes nil ti
midi simul · scilicet effecti · i
taq breue agendo illa · fortes
efficimur / male ago ea agendo ·
simul timidi · et simili mado se
hr in his opibus q sunt circa
concupiscentiam q est circa
tactu voluptates · simili e
tiam mado se hr in his opi
bus q sunt circa iram · alii q
dem hominu fiunt tempe
rati et fortes idest inter a
intemperati et iracundi ·
intelligit hoc referendo singu
la singulis · scilicet temperata
tos et intemperatos ad concu
piscentiam · nil ad ea opa q
sunt circa concupiscentiam
· iracundos autem et fortes
ad iram nil ad ea opa q sunt
circa iram · quo autem mado
id fiat phs declarat dicens
pro ut hoc scilicet temperati
et iracundi fiunt in illis
idest ab illis scilicet opibus
q sunt circa concupiscentia
et iram ex mado illo scilicet
bene nil male opando · et subdit
· Et subdit ac ut nos in hoc co
prehendam / ex singulis actibus
fiunt habitus · intelligit singulos
· itaq ex bonis bon · ex ma
lis ma actibus mali fiunt habi
tus · patet igitur ex his q dictis
ex eis dem fiat et corrumpatur
· cum ex opibus fiat / ex opibus
quaq corrumpatur · ex bonis q dem
fit ex malis autem contrarium pa
¶ deinde cum dicit itaq bene
dum · concludit ex premissis
duo corolaria · quo libro non pa
rum dicit phs itaq videndum
est circa huiusmodi speciem prohibendum
e quales / actus agamus idest
faciamus virtutem scilicet bo
nos nil malos · nam quales
illi scilicet actus sunt · tales habi
tus subsequuntur · itaq ut dictum
est ex bonis bon · et ex ma
lis ma actibus mali efficiuntur
habitus ¶ ubi non parum · infert
aliud corolarium dicendum itaq
igitur a suescere hoc est assuefa
cere sensum ab aliesti
ca idest a puericia / nil pueri
ca hoc ab ille modo scilicet bo
nis nil malis opibus refert idest
differt non parum sed plurimum
imo totum refert totalis diffe
rentia scilicet vite humane
inde dependet · que enim in pu
erilitate nobis impunimur fit
inpunis retinemur est quidem
in etate illa natura tenera ido
ne cuiuslibet scientie ac profun
dus fit in ea tam impressio
· natura bo contrarie magis effi
citur atq dure fert · at per hoc
primus impressa firmiores retinu

Actum igitur · hoc est cum
capitulum inquo pu
tabat intendit
ostendere quales fiunt operatoq
ille exquibus virtus in nobis

cauſatur. Circa quod tria fiunt
primo oſtendit neceſſitatem prius in
quirendi. 2 penit modum inquirendi de talibus. ibi illud prius audiendum
3 oſtendit quales ſint operationes illę
exequibiles virtutibus in nobis cauſatur
ibi primum igitur. Circa primum
duo fiunt primo oſtendit neceſſitatem
prius inquirendi. 2 oſtendit quid
oporteat hoc ſuppoſito ibi oportet
igitur. Circa primum conſiderandum
quod ſi hec ſcia eſt ſpeculativa
ſatis eſt de ipſius ſcire quid
eſt et que eſt ejus cauſa. quatenus hec ſcia non ſolum intendit
virtutem cognoſcere. ſed etiam ad
nobis cauſare. nec eſt quod
ſufficiat ſcire quę ex operibus cauſentur
ſed tunc hec etiam oportet ſcire
exequibiles fiant operibus. ſicut patet
adipiſci volumus. ſcire oportet determinare quales ſint operationes exequibiles virtutibus cauſentur
et quales etiam exequibiles contrarium
patiuntur dicit ergo quod igitur
prius oportet preſtabilire ſcia non fiat
preſtabilis non ſit ipſa contemplationis
preſtabilis contemplationibus. Quemadmodum ſunt cetera operabilia quę ſunt
ipſa contemplationis. quales eſt
phiſica. mathematica et theologia
non enim preſtituimus preſtabilire
intendimus ut ſciamus
quid ſit virtus. ſed ut boni preſtabiles
virtuoſi ſimus. et hoc quidem
aſſignatur dicentibus. nam ſic nullius
ſcire virtutem cognoſcere. aut ſcire. nulla preſtabilis patria foret virtutibus eligibilis prius operabilis.
quia ita eſt concludit neceſſarium eſt videre preſtabilis tractare
et conſiderare de actibus
ſecundum quales oportet illos agere
nam ut oſtendimus ſecundum
precedentia in illis. ſecundum actibus
conſiſtit quales ſint habitus. neceſſarium eſt itaque determinare ſcire
quales ſint actus exequibiles virtutibus fiant habitus. ſed oportunum
ipſa illud nulla eis foret virtutibus
nam in libro ſexto dicitur quod prudentia eſt exoptabilis etiam ſi nullum
eſſet operatio hec virtus foret pars eſt prudentie ut eodem libro explicabitur. ad hoc dicendum quod hec ſcia
et que cum ipſa alia practica ſcia
conſiderantur baſtardum. unde ibi
ut eſt intellectus profecto aliqua
et ſint eius expectibilis etiam ſi
nullum operetur. et hec modo in
telligitur. de libro ſexto. alio ibi
conſiderantur unumquodque eſt
practica et operabilis. et hec modo
ſine ope erit bona et in vitio
cum id bonum dicatur quod finem non attingit. et hoc
modo loquebatur hic primo. ibi dicit
ariſtoteles hoc vult eſt dolere illo
qui vult ſe ipſum laudare dicit
ſimile vitium quidem ſcie
practice eſt duplex ſimile. unus ſcire
alius operari. patet ſine 2 eſt prudentia
vitio. ut igitur primo illud exponens ſi hoc ſignificaret non dixit patria. ſed nulla. itaque nulla pro
patria ponit dicit oportere igitur. oſtendit quid
oporteat ſuppponere in hac inquiſitione. Et primo ibi illa dicto igitur non illatio. ſed triplex
tunc. Et dicit oportere igitur
aſſere finem voluntatem rectam eſt
prudentiam. ibi dicit voluntatem eſt
prudentiam eſt commune principium in hac ſcia. et conſtat

notus pſus
poſitum

nobis presupposituꝝ · hec enim
de principijs libro posteriori tractabi
dictuꝝ q̄ sufficienter non proba
re debent · aliud cēt abunc in mi
nimum ¶ Que autem sit recta ro
Et quomodo ad aliud scilicet bonum
tem · dicetur posteri scilicet libro
sexto vbi tractatum de virtute
tellectiua et principaliter de prude
cia q̄ hic et in aliis locis non pa
tuit aplius ro recta appellatur
· tractat aphio tercio recta aliquid
simpliciter pro intellectu prudē
aliquo pro ipa prudencia ¶ Et vi
a saluari pro omni bono intel
ctum regulatiuum · ut sit tercio
recta quasi rōnem regulans ·
omib⁹ tractatis bonis intellectiua non
inmediate aplius ro recta dicit
· hic ti de rōne prudentie aut pu
dencia intelligit ¶ Intelligenda sit
hic dicto · primo q̄ licet illud pru
dencium in ciuili sua sit primum ac
ultimo mostrabile · p sup iacens tri
stadium sic demostrabitur · quod est
natū simpliciter debet regere ac gu
bernare ea q̄ sunt nata reflectoria
ro homo in homine est naturaliter pri
mum · oppositum autem appe
titum et alia omnia in homine
sub rōnem agere · aliud cēt actio
prete naturam · iniquum autem
prete naturam hominis cē potest
¶ 2o notandum q̄ illud principium
est finis vtilis ac fecundatiuus
· ut ex eo omnia facere scientiarum
moralia ac legalia · mox habi
dem plenam consequentie · legalia
vo inprimis p quidem · sed plu
rimum p bonum determinationis ·
sub forte consuetudines ac leges
nate sunt vt illud principium

determinent · cum enim operationes
sint circa singularia · si vniuersaliq
precepta non determinentur p̄z
periculiza legis ac precepti
rie ¶ Quandoque pueniret ne
determinem · illud p̄us nobis
¶ Hec est 2a pars ca in qua de
mignat modum inquirendi de tra
lata · et primo quantum ad vniuer
salia ¶ 2o quantum ad singula
ria · ibi cumq̄ hec · dicit primo
illud p̄us existit nobis vel est
nobis confessum vel est pre supp
situm · scilicet q̄ omis de rebus aptan
dis sermo tractetur alter si p figuram
hec est plane medo ac p exemplum
et non p diffinitionem · vel est demo
stratiuum equaliter vel est ex hi
tam ac subtilem · hec est argumen
tandi propositum · quod sic
probatur aut quia ut dicemus
ab inicio scilicet in prologo primo
nec sunt exigendi vel est petendi
pri materia hec est materie
condicionem aut qualitatem vel
dispositionem · hec est propositio
nis appellatiua · cum adiungitur
assumptionem dicens · ut in rebus
agendis vnicuiusq̄ requiritur in
telligere hec sola considerare videl
est finem · vel est non est aliquid
finale nec stabile scilicet tam
quam necessarium · quasi dicit
in rebus agendis et vtilibus nul
la est ad inquirendum primum sunt ne
cessaria · a pro tunonem alia sub
dit assimilia dicens ut etiam nec
in alijs hec est assumptum et cir
ca ad similitudinem principiorum
· hec enim quidem sunt ex ha
bitudine vietutes scipsas et tamen hec

ac temporum · et licet in hijs no
bis fit magnifestus tamen nonnu
nus imo multis sunt tuta utilia
honesta et utilia · non enim solum
modis prefatis tutantur · verum
etiam alijs quam plurimis utpote
cedificatis statu et officijs et de hijs
sic quidem dubium non est · de ut
libus etiam est plus quam magnu
utilia · aliqui officia sunt penitus
tutantur aut saltem non tantum ad
quantum honesta et utilia · excedu
tutetatem etiam tenuibus ac minore
tutetatem nisi recipiunt honesta
et utilia quam sana · concludamus
ergo sicut in proximo p nos loque
tes de rebus cum tutabilibus · sa
tis erit planum modo et veluti pti
gitam tutetatem ostendi · Ppter
ea q plurimum fieri solent · de hijs
rebus transijcere ¶ sed opponunt co
tra illud ar in rebus agendis et ce
tera · sunt enim in hijs sepe pe
riculis aliquis necessarie et nisi
quam deficientes · ut est illa op
portune agere finis tutatus tenuis ¶
Et illa declinandum et medium
extrema vt abstinendo · exquisita
lia insalubria quoq; se tenere
· sicut vtendum et temperate
manducare ac juste et alia simi
lia ¶ ad hoc est dicendum ¶ quod
aristoteles hic ut mihi quidem
videtur · vtitur nomine simplicie
loquitur · vt cum sic significaret
maiorem in rebus agendis et uti
libus tutabilitatem · dicit nichil
firmum nec stabile · si tamen sine
figa sine tolete loturis fuisset ·
fuisset in rebus agendis utilibus
pauca ad modum sunt firma et
stabilia · vtitur etiam tolete in
terpretatione · idem est enim
dicere firma et dicere stabilia · ub
cunq; hoc audis modum precede
de quantum ad singularia · dicit
certo et cum in rebus agendis et
utilibus humanis tenuis idest mu
ltus magnus · et rebus singulis idest
singularibus nulla certa regula tradi
potest · cum nec sub arte nec sub
professione idest scia aliqua tradi
idest tradi possit · sicut cum qs
to thopicoz et etiam 2o poz tradi
tum sit singularia cum exterioria seu
sunt mutabilia sunt · tradun
tur de sophiste sedente circa finem
· quidam enim sedere videns · et ad
de q singularia infinite sunt
· intellectus autem humanus de
finite infinita cognoscit nequit
· singularia igitur relinquendi sunt
iudicio viri prudentis · et licet
p plus dicat ¶ sed opus est vt q
dest aliquis assumat scilicet sin
gularia existentia · idest respi
cium ad tempus idest tempori
opportunum tacitum · sub tempo
re quidem in nuncupat particula
rem circumstantiam intelligit ·
insingularibus itaq; negotijs
expendium est finis existentium
psone loci temporis et aliorum huius
· Et hoc exemplo facit illustris
dicens circa in medicina et na
vi gubernatione ¶ iudicio itaq; medi
ci et gubernatoris relinquuntur
singula particularia q sepius tradi
ri non sunt possibile · sed quamquam
sit ita scitum q de particularibus
non sit ars nec scia · de quibusdam
tamen non omnino firma et
stabilia · cognoscendum est tamen

ferre idest tradere intelige ut ostendat rei possibilitatem auxilium huius disciplinam aliquam per quam in operando homines dirigantur. et hoc intelige ut dictum est scilicet magis plane, ac velut per figuram, et propter quae plurimum fieri solent. Ego dicto ibi in hoc loco quidam alia intelligunt. primo quia non mo dicum erraret qui vellet legere in ipsis civitatis eosdem ac in pluribus locis permanere. hoc profecto erunt nusquam. nisi civitas sit eadem per quam continuo semper maneat dispositione. Secundo sequitur quia non mi nus erraret qui virtutes speculativas sub eisdem legibus velet gubernare. propter diversitatem quidem loci et natae et moribus hominum differunt. et addit quia aliqua primo multae civitati expedient quae alteri sunt nocua. Tertio sequitur quia non eque primo inquit unam unicuique ipsarum sub eisdem legibus contemperantur. Quarto sequitur non esse ne cessarium in lege christi eos quae ad mores pertinent apud diuinos diuinitus exercitantur. Sed opportunius in libro sexto dicitur quia de particularibus. Haec vero scientia ut ibidem dicetur est pars prudentiae. erit igitur scientia de particularibus. Ad hoc dicimus quia haec scientia est de universalibus tamquam de obiecto. et de particularibus quae tamquam de fine. omnes quidem universales praeceptiones in hac scientia tradere ad hoc aptae sunt. ut circa singularia scientia versetur tractet quae tur. ut si contingat propter de beatum tales aliquas singulares praemiari pro loco et tempore cetera

alios determinatos. non modicum auxiliantur nobis ille universales praeceptiones aristotelis et alios de liberalitate tradidit. haec tractatio contra eos de patria latibus dicit inquantum est pars tertia. Quinto igitur. haec est tertia pars huius tractatus in qua audit qualis sunt operationes illae exquisitae virtutibus in nobis fiunt. Et primo facit hoc. secundo audit quia virtus producat operationes similes ei ex quibus generatur. dicit solum. Impugnatio primae partis primi libri illam conjunctionem igitur quae non illatae. sed repletae primi. adhuc tenendum item quia primus hoc verum ea sit argumentationibus quae dicitur exemplum. et primo intentum primi ponit. secundo subjungit exemplorum probationem. ibi etenim in viribus. tertio concludit ibi sic igitur. dicit ergo considerandum est igitur primo idest primo illud scilicet quia istorum idest istarum scilicet virtutum idest talibus natura est. ut excessu et defectu idest per excessum et defectum corrumpantur et intelligere mediate quidem generentur. eorum idest sicut in viribus scilicet corporibus ac sanitate et utrique. oportet enim per obscurius scilicet profundius indicare claros exemplos. Quae sunt corporibus nobis sunt manifestiora quorum est quia sunt augmentum continuo manifestatur id quod dicebat de viribus ac sanitate corporis. et posset hoc dici virtus confirmatio. excessus enim ac defectus labor idest exercitatio corrumpunt vires corporis. excessus quidem vires debilitat. defectus vero cibus molles. et vires. ac in debiles reddit eo

cum

Significatio autem huius
hec est .iij^m capitulum in
quo plus intenditur ondere
aut materiam aut virtus signifi
cat. Et facit tria. primo ponitur inte
tum. 2° ponit eius rationem. ibi nā
ea voluptates cupim. 3° ponit huius
confirmationem ibi nā in pue.
Circa primum considerandum
quod inter opiniones precedē
tes et sequentes virtus humā
hec inter est. qr precedentes sunt
mode aliquo cum modestia ac vlo
re. que vo sequuntur cum voluptā
te et gaudio fiunt. et intelligit
phs p voluptates appetitus
insuientes et opiātis bonis ta
pribus quam futuris. p dolores
vo intelligit actus appetitus nasce
tes ex opiatis malis tam futuris
quam presentibus. dicit ergo sic
fortitudo est signum huius ge
nerator tam bonorum quam
malor comendat depelendi ex
voluptate aut molestia q sequitur
facti est opus. Et hoc declarat
exemplo. dicens ille temperans
est hoc est temperantie habitum hꝫ
qui abstinet a voluptatibus corpo
ribus salutat potius ubi oportuit inte
ligere ordinatis. si quidem hoc
ipo seruat abstinendo ab huius
corporis inordinatis voluptatibus
et si abstinet ab huius voluptatibus
fert id est patitur molestie intelli
gere maxime intemperatis e id est
intemperatie habitum hꝫ. Item qui
fortis debet subire intelligere
finem tonem et gaudet aut cer
te non dolet fortis est. quia vo
cum subit huiusmodi pericula do
let intelligere maxime. timidus
est et quia fortis subire maxie
dolorosa q cum gaudio fieri neq
unt. inde est quod plus dixerit
gaudet aut certe non dolet sed
opponitur. illegitimo homo qui nullum
hꝫ bonum bonum nec malum.
cum abstinet a voluptatibus corpo
ribus. dolet ac molestē fert. et fi
ille non est intemperatus ide ocia
accidit. si pericula subeat. et tamē
non cecidit timidus. cum nullum habet
timiditatis habitum. ad hoc dicendū
q illa noia intemperatus et timidus
negatiue intelligunt. ut sit sē
sus temperatus e timidus id est non
fortis. vel dicendum q ille hꝫ do
let addendum est adulterium ma
xime. utraq; ille qui nō hꝫ habitum.
maxime dolet ac molestē fert. nō
tamen maxime. ille quidem
qui malum hꝫ habitum. magis
do dolet maxime molestē fert.
Deinde cum dicit certa volup
tates. assignat rationem et dicit ea
usa quare sit significatio habitum
ex voluptate aut molestia de pre
hendatur est. quia moralis virtus
consistit circa voluptates et do
lores. sicut enim virtus moralis cir
ca voluptates et dolores virtus
tanquam circa materiam et
obiectum. et est quasi ut tam
patebit voluptatibus effectiua
. sequitur voluptatem aut mo
lestiam signum esse habitum sic
uti. utraq; bona hom. mala
vo mali aut signum. Duplici
tatum huc virtutum voluptatis et
dolor sunt obiectum et materia
moralium virtutum. Et arguit

pmo q non voluptas est finis
virtutis · igitur non erit materia
virtutum · consequens patet q li
bro septimo. Item illud videtur cōtra
tertia littere circa p̄positum me
dium tenus · iustitia vo et liberā
litas videntur hec facere non circa
voluptates · sed circa operationes ·
nō oppositum videtur cōtra pl̄m in
hoc cap̄l · et in libro septimo ubi oīdā
quadantenus p̄ncat consideranda
· de voluptate. Ad hoc dicendum quod
dicit · pmo q voluptas est finis
· 2o q circa voluptates virtus
negotiatur · est autem plusquam
magnifestum q si voluptas est
finis et non materia virtutis · ille
nouerunt terminos distinguere quib⁹
plus ibi ut distinctas ponit. Ad
hanc questionem mihi quidam
videtur dicendum q voluptates
et dolores vitiorum considerantur
pro ut hec sunt · et sic erunt fi
nes · utrum bene gaudere et dolere est
finis virtutis · sicut dare et accipere
pecunias sunt materia liberali
tatis dare tñ et accipere pecunias
sunt materia / finis q̄ oppositorum
materia · sed liberalitatis finis
dicuntur · simili igitur modo
dicendum videtur de voluptate
et dolore. Et p hoc facile ē
respondere ad tenus in oppositum
· ad p̄mam est dicendum quod
est inducendus q̄ eam dupliciter
modo considerata sit materia
et finis eiusdem virtutis / ad finis di
cendum q̄ iustitia / liberalitas / et
quecumq; alia morales virtutes p̄mo
et principaliter imponit medium
ac modum tenus circa interiores
affectiones secundario vo atq; imp̄
principaliter ad faciendum circa exteriores
operationes · utrūq; primo autem /
secundario magnum tribulationem
tendit virtutes morales · nō ē pro
fecto virtutes quemo vsitate circa
interiora simul et exteriora · de
iustitia tñ et liberalitate et
hoc dum alius est nobis manifestū
ē circa exteriores operationes quam
circa aliquas affectiones · interpreta
tio vo et fortitudine videtur no
bis q̄ sint circa aliquas affectio
nes quam circa operationes · et
huic cās videntur dicere q iustitia
sit circa operationes · alie vo virtutes
sunt circa circa aliquas p̄turbationes
· quib⁹ tamen distinguebat q̄ temp̄e
rantia sit non solum circa in
teriores aliquas p̄turbationes · sed
etiam circa alias / ac potest et contin
git quoq; quolibet exteriorib⁹ consi
stit · eodemq; modo fortitudo non
solum sit quod tribulet interiores
audacias et timores · sed etiam
exteriores principiorum aggressus
· distinctionem utrūq; illam p̄
aliquem assignant inter magnificū
et alias virtutes p hoc q̄ iustitia
est circa operationes / alie vo circa
aliquas p̄turbationes · ego circa
non intelligo cum aristotele et
magistro virtutes circa voluptates
et dolores ee dicant · atq; p hoc ex
circa aliquas p̄turbationes / aut affectio
nes. Deinde cum dicit nam q̄d
et circa · ponit tenus confirma
tionem. Et primo eam confirmat
tenus simus ex hijs q̄ videntur ad
virtutem 2o ex his q̄ videntur ad
vitandum vitiosum za ibi videtur
etiam illud · circa primum quatuor
ponit tenus. Et primus ibi preter
ea si · 2us ibi ostendunt hoc · 3us ibi

preterea ut · dicit ergo primo q̄ mora
lis ẏtus consistat circa voluptates
et dolores patet · nam propter volup
tatem q̄ nob ad se allicit non nūquā
facimus improba, et propter moles
tiam q̄ salutē est in latrocinijs honest
tis aliquib⁹ tenemur fugere omnino · ita
q̄ voluptas nos ad mala trahit, mo
lestia vero abeuntes retrahit · sunt
igitur necessaria ẏtus que nec p
mittere ppē voluptatem improbā
cōmittē, nec propter molestiam a
bona retrahē · itaq; ut plato inquit
ab ipā adolescentia connitendū est
ea instituere idest instituere · ut
pro quibus oportet gaudeamus, ac do
leamus · hec enim est recta puberum
disciplina · scilicet q̄ talibus nos ipos
assuefacere ẏt pro quibus oportet gau
deāmus · et pro quibus dolere
oportet doleamus · Et potest idē
illa propositio pro tēp̄ pro nō · nul
lis sic ut patet procedere ¶ Ubi p
terea subditur · ponit 2m̄ rōnem
dicens preterea quia ẏtutes sunt
circa actus scilicet exteriores, et
affectus quidem interiores · omnem
vo actum et affectum intelligere plu
rimum sequitur voluptas aut dolor
· quia inquam ira est · circa volup
tates et dolores erit ẏtus ¶ Intel
ligendū sunt hic duo · primo q̄ sicut
supra dictum omnis ẏtus sunt
de circa affectus et actus exteriores
· primo tñ et precipuē circa affe
ctus, secundario vo circa actus ex
teriores ¶ 2o notandum q̄ ponēs
actum et affectum sequitur volup
tas aut dolor · intelligē hoc pro
maiori parte · preterit quidem de
actus q̄ nil affectus inquo nec sit
gaudium, nec molestia · hoc tñ
raro contingit ¶ Deinde cum di

cit o strenuum hoc · ponit 3m̄ rōnem
dicens penes idest principaliter
scilicet circa hoc est principium
proter ea hoc est proter ẏtutes
constituendas · nil dicit propter ea
idest propter voluptates et dolores
scilicet in ordinata omittit hoc sci
licet q̄ ẏtutes sunt circa volupta
tes et dolores · cuius ratio est quia pe
ne similes sunt mentes quidam sci
licet curantes animi vicia q̄ sunt
eis morbi · medentur aut est mor
bi ea natura · ut p̄ gratia fiant · ut re
plete enatua q̄dratione et calida
frigidis curant · pene igitur
q̄ppē vicia in flagitiosi eunt
ẏtuose · vide pater q̄ ẏtus sit circa
dolores cum ẏtus simpliciter faciat hos
eq̄ quoquibus gaudentes ¶ Et si quidem
est circa dolores ut hic apparet pro
batur · erit eciam circa voluptates
cum idem horum circa contraria
ẏsteat ¶ Deinde cum dicit preterea
ut · ponit q̄m̄ rōnem et primo fa
cit hoc · 2o inferit ex predictis cum
epilogo scilicet ¶ Ubi quia propter
· Et dicit preterea ut supra dixi
mus omnis hitus habitus naturam q̄
salutem ẏsteat ad illa Et circa illa
q̄ talia sunt · ut illum efficiant
meliorem, aut deteriorem idest
bonum aut malum · sed vocies
fiunt prave p voluptates et do
lores scilicet sequendo et fugiendo
voluptates nil quas no oportet
nil quo non oportet nil quotiens
talia ardue presentantur idest de
inveniuntur aliter intelligere quam ho
minibus p̄ sequantur aut fugiant
· si itaq; ex voluptatibus ac dolo
ribus fiunt homines · circa volup
tates, ac dolores erunt homines ¶
Deinde cum dicit quapropter in

fert expredictis aliq̃ opiones stoicor et primo ponit 1ª. 2º hanc stoicor opinionem improbat. ibi nō tamen. 3º concludit principale intentum ibi subest igitur. circa primo quia propter scientiā quia propter voluptates et dolores huiusmodi fiunt prauī. virtutes diffinunt scientiā stoici nūquā habitates quasdā et quietes. 2ª autem dicunt credentes q̃ virtutes omnino expelleret ac penitus euelleret aliquas emotiones quas dicunt propriorum nominē aliquas p̃ter huiusmodi ee dicendas ibi non tamen reprobat primū istorum. sed aliquas dicens non tamen hoc diffiniunt virtutes nūquā habitates et quietes. certe quidem error est. quia virtutes dicunt quietes esse simpliciter id est totaliter aut de simpliciter id est absolute. et nid dicunt eas esse ut oportet et quo etiam quotiens id est quocumq; alio circumstantie adiungūtur. id est adiunctum de bene. virtus itaq; dicit ait aliquis quietem non absolute sed quo oportet et ubi et cetera. ponit huius duo primo quidem principes fuisse zenonem et crisippum duas sectas sicut et peripatetici ponunt aliquas passiones. scilicet tres motus principium et alteram motus expertem scilicet appetitum. inter quidem aliquas passiones motus expertes dicunt ee quorundam passionum peripateticos. duas quidem respectu boni alias vo duas respectu mali futuri ut dicunt est motus. penis autem est egritudo ut dolor. inter vo aliquas potest q̃ est motus particeps dicunt ee tres constantias quas nōnulli tales et quietes aliquas dicunt. prima est voluntas q̃ est respectu boni futuri. 2ª respectu boni presentis est gaudium. 3ª autem constantia q̃ respectu mali futuri presentis vo mali nullam dicunt ee constantiam aliquam que doloris opponatur cognoscentem nihil posse est tale quod oporteat. has vo constantias et alias aliquas perturbationes partimur in alias plures. omnes tū sub his tribus continuari dicunt. 2º notandum quod stoici et peripatetici quorum aristotiles primus dictus. quantum attinet ad propositum differentiam differunt. primo quia ut patet ex libro primo peripatetici virtutes motales ac vicia ee dicunt in ea aliquam partem q̃ ee motus existentes. scilicet appetitus. stoici vo virtutes ponunt in ea aliquam partem q̃ est motus principes. scilicet in intellectu. vicia quidem ee putant appetitum. 2º differunt quia stoici putant omnes motus appetitus ee suos secundum malos ac prauos. et hoc de causa putant quia nequaquam non ee videtur sum quosque tales motus sint penitus extirpandi ac eradicandi. peripatetici vo huiusmodi motus appetitus nec malos nec bonos ee absolute dicunt. imo sicut concedit de se nec honestum dicitur. sed si quidem fiat frequenter tamen bonum. erit honestum ac bonum. si autem preter id fiat. non honestum ac malum erit. sic igitur peripatetici de motibus appetitus ee dicunt

· tragꝫ mederi / timere / cupere / et
hmꝫ absolute nec bona / nec ma
la sunt · sed in differentia ad vtꝫ
· 2m rōnem quidem facta · bona
sunt · preter rōnem vo · mala cum
¶ in hac quidem controuersia mihi
quidem videtur q stoici in hoc pe
tunt et bona ponunt in diuisis
animi partibꝫ · sunt aperte erra
nere · in hoc vo q dicebat motus
ꝑpᵗi appetitus ee malos · none
facile eos impugnare · si enim a
liqua animi ꝑturbationes sunt sꝫ
de se male · est perspicuum q̄ recte sic
cogitando sunt autem alique tra
les · vt verecundia inuidia / et hꝫ
· sed de his alteris ¶ de hac tamen
subest igitur · concludit interd
principale dictum · igitur subest
idest sequitur scilicet ex prefatis
ꝫgꝫ rōnibus virtutem ee certa volu
tates et dolores opatrem oppo
· vitium autem contra idest p
contrarium scilicet opatrem pfe
runt · Certa voluptas et dolores
acquisitiua est itaqꝫ argumē
tacionibꝫ quatuor rōnibꝫ sum
ns ex hijsq ad virtutem primum
¶ Et est ad intendum q ibi cum
dicit oppoꝫ opatrem vitium ꝓpo
ꝑ voluia non cum q̄uerat virtutes
parere absolute opatiua vi opa
tiua alia que sunt valde bona
¶ De inde cum dicit probauit ea ad
illud inducat ad propositum a
bus quatuor rōnibꝫ ſuptas ex
parte hominis cui virtutes ac vo
luptas inest ¶ 2a ponitur ibi
cunctis etiam ¶ 3a ibi regnum
autem ¶ 4a ibi insup difficilius
· et posset tota hec pars dici argu
mentatorius exornatio · argumē
tatione namqꝫ ꝑ rōnes pfectas
suis confirmata · supaditur hec
pars honestatis ac voluptatis
de causa · dicit ergo primo etiam
illud scilicet ꝑ virtutes sit certa vo
luptates et dolores probat · sub
audi hoc est sapiens / quia cum
tria ptineant ad capiendum eo
silium / et tria ad repudiandum
¶ hoc est tria consilia capiuntur
tria vo consilia repudiantur ·
si capiuntur quidem consilio ho
nestum vtile et voluptuosum
· et tria vo hijs contraria con
silio repudiantur · scilicet tur
pe / inutile / et molestum · ho
quidem omnibꝫ omissa hec recte
consequitur idest recte consi
derat / eligit ac repudiat · ma
lis vo certa omissa prefert ab
errat · sed precipue errat volup
tatem abertat · quia ignorat vti
est · cui virtutes precipue errata
voluptatem · cum virtutes certare
precipue sit inquibus frequē
ter contingit errare · errata vo
luptatem autem contin
git certare frequenter propter
eam communitatem · est enim et
omnis cunctis animantibus
¶ Item cuncta intellectum eadem
subsequuntur · nam et honestum
et etiam vtile iocundum pra
tur ¶ Intelligenda sunt hec duo
· prius q ea communitas volup
tatis qua est communis cunctis
animantibus hic aphorismus
dens tangitur · ea vo quia sub
sequuntur cuncta q̄ intellectum
eadem facit ad propositum ¶
2o notandum q voluptatibꝫ
nomen diuersum sumitur ·

q̄ maior utriq; quantitatem admittit, dicamus tu et contra
tuz maior est voluptas
ut dic et rnelis q̄ aristoteles li
non intendit approbare dictum
eudoxi · sed q̄ dicto solum in
tendit demostrare q̄ utrumq;
ze voluptatis sit difficile · uti
de concludit extra cum ee bru
tum · Est itaq; bonū extra volup
tatem et etiam anime · cum ve
rissimile tum voluptatem q̄n
ue sit difficile
ubi est istius
epilogus ante dicta · et primo q̄d
ultimo 2o q̄ primo cū dicit
· 2o quod ni 2o · dicit esse ei
bonum extra voluptatem et vo
les sanis dictum est
idest satis
demostratum est · in hoc scili
cet cū · Et etiam sanis est dictum
ex quibus fit ab eisdem alia extra
alias scilicet q̄no male facit
corrigi · et hic incipit primo · dictum
est enim exquibus fit · hic de tra
lia ac simplice facte illos opinio
exquibus fit
utrum mixto
propulsio cessione precedaū
habitum hic · utrum mixto
dubitatur hic principaliter in hic
cū fuerit unde quod est bonū
signum an per demostrat̄ q̄ tu
bo est extra voluptatem et vo
lucre
ad hoc dicitur q̄ nemo
est sine notum quod hoc duo
rum aristoteles principaliter i
hoc capitulo intendit · non
autem cum mixto gratia
tertiq̄ signum bonum
intendit demostrare · Et hoc
quia vite quod nobis parum erit
primus intentionis fit primo
intelligere · secundo quia videmus ab aristotele inductum in
demostrationem primi syllogis
mi quod probabiliter posset duci
q̄ principalis intentio fuerit
demostrare bonum esse extra
voluptatem et dolorem tamquam
extra materiam proximam ac
principalem
pro maiori empti
onis dictorum et etiam dicendi q̄
aristoteles p voluptatem et dolo
rem videtur impossibile autem fuit
tuones sint hic inquirenda
quatuor · primo quid autem voluptuo
sum dicitur · 2o quot et que sint
autem perturbationes · 3o quo mo
do inter se differant · 4o q̄ sint pro
pulsores autem perturbationes · 5o
quo modo inter se differant
Et primo videamus quid aristoteles
expositores extra hoc et contra
nostra sentiunt · deinde ad stoicos
veniemus
expositores quidem
aristotelis (quibus interpretibus
nem autem perturbationes
autem passiones appellant ad
primum illorum quatuor ut eorum
bis verum dicunt quamvis pa
ssio est motus appetitus sensitivum
cum transmutatione quadam cor
dis · in delectatione enim in hac
passionibus que ad delectationem
pertinent cor dilatatur ac in
tristitia in eis passionibus q̄ ad
tristitiam pertinent contrahitur et pauci
in hac diffinitione appetitus sen
sitivum ut voluptatem excludat
· inquiunt dicunt nō insequitur
passio expressa
ad 2um dicunt q̄
autem passiones sunt duodecim
aut undecim · Et sub his om
nes complendum · sunt autem

hec · amor, desiderium, delectatio
odium, abominatio, tristitia, timor · ira, audacia · et sub
hijs alie quedam contrarietates
vt spes, desperatio, securitas, pusillanimitas
fiducia, timor, invidia, zelus. Ad
2^m dicendum · q^d p^me sex passiones
differunt ab alijs sex que sub
iecti et obiecti · sunt enim p^me
sex in appetitu concupiscibili ·
alie vo sex in appetitu irascibili ·
differunt etiam ratione obiecti · cum
p^me sex sint respectu boni vel ma
li absolute · alie vo sunt respectu
boni aut mali ardui q^d autem sunt
in appetitu concupiscibili. P^me
vero differunt ab alijs p hoc quod
ille sunt respectu boni alie vo respectu
mali · respectu quidem boni
appetitus se habet effective · prosequi
inclinatur in bonum · et talis in
clinatio amor dicitur · q^d tendit
in bonum amatum · et huic tendentie
desiderium appellatur · q^d quies
cit in bono adepto · et tribus quie
tudo delectatio nominatur · respectu
etiam mali triplicem se habet
· p^mo quidem in declinando in fugam
· et hec est odium amori oppositum
· 2° tendit in fugam mali · et il
la est abominatio desiderio oppo
sita · 3° si id malum fugere non po
test · dolet · et ille dolor tristitia
dicitur · q^d dolentes eos contristat
· passiones vo insalubres sic
differunt · quia quidem respectu bo
ni fugiendi q^d intendit hec spes
dicitur · si vo id adipisci tendit
sibi non ee possibile · erit desperatio
· respectu vo mali fugiendi · si
intendit resistere ut fugiat · est
audacia · si vo credit se fugere ut
non veniat est timor respectu
mali presentis · si non videndo
ne surgat · ira nominatur · si
autem simultanee ires adducit
ut credat · erit invidia · et
tristitia invidie · non passio
· sed prava passionis productio
· et pueri causa passiones
dicuntur · videlicet audaciam · ut
vult · si manifestius passio
dicatur · erunt audacium · si
vo non · erunt timidum · respec
tu vo boni primo nonest in irasci
bile aliqua passio · q^d nullum
p^mo bonum ut ardue
Et ex hijs patet q^d sit diffi
cile bonis esse perfectis pas
sionum. Aliquidam subiecti
ficientes · sicut ignea sub nu
le · est enim ignea cum aliqua
exalatione humectiua existens
altera · ingressa media vim zeli
et invidia nemesis sub tristicia
continentur · est enim nemesis
dia cum vi nemesis alteri
vi prius patentis · zelus vo cum
dolet se carere bono aliquo quod
habet · non quidem q^d dolet alterum
habere · sed quia ipse non ad vi habet
quod habere potest · invidia vo
est tristicia propter bona alterius
q^d nobis nocere putantur · nemesis
vero est dolor de malis prosperitate
et secundum hoc sibi nocere po
nunt · est enim verecundia cum se
timet aliquem plus de honore
habere. Ad 4^m dicendum q^d omnes
passiones principales sunt de
lectatio et tristicia · eo q^d tele
ad hec tripliciter · quod patet
inductione · si enim bonum q^d

invidencia emulacio obtrecta
cio misericordia angor luctus
meror erumna dolor lamenta
cio solicitudo molestia aflicta
cio desperacio et si qua sunt alia
de eodem genere ¶ hec autem dif
finiunt hoc modo. invidencia
est egritudo suscepta propter res
alterius secundas que nihil no
ceant invidenti. nam si quis do
leat eius rebus secundis a quo ipse
leditur. non recte dicitur invidere
emulacio autem dupliciter quidem
et illa dicitur. ut in laude et
invicio hoc nomen sit nam
et imitacio virtutis emulacio
dicitur. sed ea hoc loco non vti
mur. est enim laudis. ut quidem
de ea hic loquimur. emulacio
est egritudo si eo quod quis con
cupierit alius potiatur ipse ca
reat ¶ obtrectacio autem quam
et zelo tipiam vocant est egri
tudo ex eo quod alter quod potia
tur eo quod ipse concupiverit
¶ misericordia est egritudo ex
miseria alterius iniuria la
borantis. nemo enim pareci
de aut proditoris suplicio
misericordia commoveatur ¶
angor est egritudo premens ¶
luctus est egritudo ex eius qui
carus fuerat interitu acerbo ¶
meror est egritudo flebilis ¶
erumna est egritudo laboriosa ¶
dolor est egritudo crucians ¶
lamentacio egritudo cum ululatu ¶
solicitudo est egritudo cum co
gitacione ¶ molestia est egri

tudo permanens ¶ aflictacio est
egritudo cum vexacione corporis
¶ desperacio est egritudo sine vul
la rerum expectacione meliorum ¶ sub
metu autem subiecta sunt hec
¶ pigricia pudor terror timor
pavor exanimacio conturba
cio formitudo. et ei sic diffinit
¶ pigricia est metus consequentis
laboris ¶ pudor est metus in
honoracionis ¶ terror est metus
concuciens. ex quo fit ut pudo
rem rubor terrorem pallor et
tremor ac dentium crepitus
consequenter ¶ timor est metus
mali appropinquantis ¶ pavor
est metus metem de loco movens
¶ exanimacio est metus subse
quens et commes paboris ¶
conturbacio est metus ex cuciens
cogitata ¶ formido est metus
permanens ¶ voluptati quidem
subiecta sunt. malivolencia
letans malo alieno delectacio
iactacio et similia ¶ Et hec sic
describunt. malivolencia est
voluptas ex malo alterius sine
emulamento suo ¶ delectacio
est voluptas suavitate auditus
animum delinens. et qualis
est hec aurium. tales sunt oc
culorum et tacionem tacionum
et odoracionum et saporum.
que sunt omnes unius generis ad per
fundendum animum tamquam
illisque facte voluptates. iac
tacio est voluptas geciens et
se efferens in solencium ¶ libi
dini subiecta sunt hec. ira ex
candescencia alium inimicicia

discordia / indifferencia / desiderium
et cetera huius modi. ¶ Hec vo sic
diffiniunt · ira est libido puniendi
cum quo videtur lesisse in
iuria. ¶ Odium diuturna est ira mo
do nascens, set modo desistens · o
dium ira inueterata. ¶ Inimi
cicia est ira pleraque tempus
obseruans · discordia est ira alter
ius mutuo odio et corde contracta
¶ Indifferencia est libido in qo plebi
bus. ¶ Desiderium e libido ex qua
non dum assit inuencendi. ¶ Si
igitur sint sint que de unumquoq; ptm
lacrimabiles fabule sentiunt. Sed
dubitabit hec aliquis istoz mo
dozum aristotelis conuenire. ¶ Ad
hec dicendum q; uidet istoz mo
dozum aristotelis sanis conuenire
posse. Deprimo patet · precipio
enim q; illa a districto appetitum
contumeliosibilis nec rone / nec
auctoritate sanis demonstratur
· optamus etiam q; passio / delec
tacio / et tristicia non sint nomina
usitata apud priscos latinos
· et vitemus si amor et odium
apud aristotelem nec inueniat
significationem · in 2o quidem the
toricoz et ethicoz sic
diffiniuntur · amor est bene
uole alteri gratia amati · et o
dium amori opponatur · erit
odium alteri malenolencia
· mal planum est q; dicit amo
rem penam appetitum melio
rationem in bono non con
cordat cum hac de amore aris
totelica fabula. ¶ Stoici vo sicut de
motibus appetitus longe aliter
quam aristoteles sentiunt.
Sic eciam de eoz nominibus
· qui maiores sint auctoritatis
in lingua latina. ¶ Omnes fere
stoicoz sectam mutuntur.
Et cum vocabula latina quia
tres sunt probata eo ymo oztu
habent · inde est q; latini nouit
vocabula quibus ppe mentem
aristotelis extra animum commociones
exprimere possint · est quidem
in latina sicut in ethicis in
quibus · in omnibus vo lingua solu
pro rebus notis nouis inuenimur
vocabula illas autem commo
ciones appetitus quas ponit ari
stoteles latini aut non cono
scere / aut eas ee non credide
runt · inde est q; eis nouis no
minibus sicunt stoici ita q; sin
gulum sentiunt accidat aristote
lis ipsis appetitu quatuor sint
actus · duo quidem respectu ma
li / alius vo duo respectu boni · qui
tii nobis latinis eos appellemus
ipsum quidem aduersus actus
interpretatur voluptatis et doloris
· non q; illa tueatur ee talia q; ne
cessario aristotelis experiencia · sed
quia illa putauit ee ingo impro
pria · sic erat tempus q; sicut delecta
cio et tristicia rebus significarent
bonis ab · sic eciam voluptas et
dolor que omnia sub effugium die
sum latinos continent · effu
gium quidem eos tum vitiosum
signum fecit · aristoteles tu ne
legebat rebusque de se nec bene nec
male ecint · sed ad utrumq; in
differentes · appetemus igitur
actus appetitus unius aeternum
voluptates et dolores q; sine
rone turbulentos iuxta aristotele

· lvna profecto erunt · sicut
preter rōnem fiunt · mala di
cimus · et p̄ voluptates quidem
intelligamus ipsi q̄ appetitus eōrū
actu nascentes ex vitiosis oppina
tis tam futuris quam p̄teritis
· p̄ dolores autem vnusquisq; ap
petitus operationes intelligamus
ex malis opinatis insistentes
¶ Sed finis hec aliter videt
q̄ plures · actus appetitus non ma
lus q̄e dicantur voluptates et
dolores quam delectationes et
tristitie ¶ Ad hec dicimus q̄ vtrūq;
male improprie dicit̄ · nullus tñ
improprie illoquam hec modi
tribuitur · cum ille et non iste
male loquendi sit vsitatus apud
latinos prolatus · cum vnitiza
aristotelis actus appetitus inte
ligat indifferentes ad bonum et
malum · talia quidē ē detexit
cor̄ nobis · alterum quidem aliando
meminerunt nobis · ex actu inter
pretatus est voluptates et dolo
res · et tamen ut nullus videat
prudentiq; fecisse sicq; nobis
latine dixisse aut si p̄ter
locutus aristotelis nitentes
nem exp̄essisset · sed de singulis
tenus · nunc de reliquis exposi
temus ·

Sed quezerat fortasse
quispiam ¶ hec est cui
quis inquio moneturus p̄
solutus q̄sito adiuncta exp̄
dictis · et fiunt quatuor · primo
petit dubitationem et dubitandi
causam · 2o petit q̄stionis so
lutionem ¶ ibi ut non in actib
bus · 3o inducit conclusionem pu
ta ut erubescat ¶ ibi hec est
dictum · 4o redarguit quoddam
erubescentem ¶ ibi sed plerique · fiebat
quidem dictum in tō primo q̄d
ta agenda · iusti efficiamur · et
modesta · modesti · et fortia · fo
rtes · Et sic de ceteris virtutibus
· circa 1m̄ primo monet hic q̄stio
nem dicens sed fortasse quispiā
quereret quem admodum di
ctum sit dicē possimus quasi
agenda · iustos et modesta mo
destos fieri oportet causa du
bitandi est · quia si iusta quidē
q; male de ceteris virtutibus du
bitari potest causa dubitandi
est · quia si iusta et modesta
agunt ¶ quos simul iustos · et mo
destos · cum sit sicut si grāma
tica, et musica · id est gramma
tica alia et musicalia agunt
· iam sunt grammatici et musi
ci · videmus utique ex his quoq;
virtutes et artes non fiunt eo
opibus ¶ deinde cum dicit ul tō
in actibus · solvit p̄fatam du
bitationem · et primo intendit
de id quod assumebatur de ar
tibus · q̄ oportet intendi simul
dicens ¶ ibi preterea nequam
et dicit ut est eorum in artib
bus non se habet ita · scilicet q̄ ille q̄
agit grammatica sit grammaticus
· aut qui agat musica sit mu
sicus · nam fieri potest ut quod
grammaticum id est gramma
ticale agatur fortuito · po
ssibile est enim q̄ aliquis acta
sit congrue, ac pure eloquē
tur · q̄ non solum sic · sed e
tiam potest quis pure elo
qui alio supposito id est p̄ter

q̄ sub alterna ꝑsona ponunt.
sicut patet de histone q̄ dum
fabulis atq; ¶ alienam indu
it ꝑsonam. multaq; gessit ac
ubis repꝛesentans que in eo q̄
eo non sunt. nunc igitur exit
gramm matica. cum fa
cit aliquid gramm maticum et
gramm matice. hec est fm̄ cui
gramm maticam que in ipō est
. utiq; non actu fm̄ / nec alium i
mitando / nec repꝛesentando. sed
penes hoc gramm matice q̄
in ipō est ¶ deinde cum dicit ꝑ
terea nequaquam simple ponit
causam sententie intrinsecam
simplicitudinem actuum adiun
ctum. et primo facit hoc. 2o cō
cludit solutionem predicte du
bitationis. ibi ita enim tunc
iusta. dicit ergo preterea ne
quaquam esse simile in actibꝫ
et ꝟtutibꝫ. nam illa q̄ procedunt
abactu laudem habent nisi actus sit
ex se et non ex alio. ut dei lau
dem id est id bonum unde laudi
tur habet nisi. et subaudi nō
in alio. quare sufficit illa q̄ ab
actu producuntur existe utiq;
scilicet in se laudem ac bonū
habita. sed que a ꝟtute profici
cuntur. non sane. si ipsi iuste
quodam modo se habent et modes
te agantur ¶ sed esse sufficiens
sic agens exercit ita scilicet in
sequentibꝫ. primo si sagens q̄ empy
ꝑ ignorantiam finem nec ꝟ
tuosa nec virtuosa fuerint. 2o
si diligens. ꝟtuosa quidem
ex electione non ex alterius ꝑ
ductione agentur. et diligens pro
pter ipsa. finis autem ꝟtutis
est rerum opacio. sicut oculi finis
est videre. quoniam igitur homo
ꝟtuosa ꝓpter se eligit. ꝟtuosa
non est. 2o si agat certo et in
mobili dictum ee videtur inter
pretatio. nil expositio. vt ei co
iungo pro inest accipit. ad ce
teras ꝟ artes vadit. id est ad
terras arcium horis habendis
nihil hoꝝ trium reperitur
preter quam sua. at in ꝟtute
hꝫ ipsum esse nihil aut parum ē
¶ intelligit hoc dictum ee nō ab
. sed ꝑ apparationem ad alia dum
bn ꝟ id est operari et exercere plu
rimum huius totum valet ad utu
tes vadit. et totum dixit ipse
nolite ut expressius significa
ret ad ututes comparandas si
cuncta ee parum apparatio ma
ximum. utpote cum sint tamquā
ꝟtuosa sint illaq; exercitatione
actione usuq; magistrorum
proficiant. ex actione utiq; te
rum pulsarum / ac modestoꝝ et
aliaꝝ simplicium proficiunt
ꝟtutes ¶ ex dicti phi in hac
parte tria notantur que men
ti commendabis. primo q̄ operationes
ex ꝟtutes non absolute. sed ꝑ
comparationem ad hominem inte
riorem dicuntur ꝟtuose at plu
rimum differunt abarte fictā
libꝫ q̄ non ꝑ comparationem ad
aliud / sed in se laudem habe
¶ 2o notatur q̄ ꝟtuosa magis

in interioribus quam exterioribus consistunt. cum externa nō misi ꝓpter interiora diligamus virtuosa ꝓpter eorum vnum quodq; tale. et ad magis dictum. ¶ Ad 2m notandum. q finis triplex omnibus est ei opera. huius enim virtus est ad opus ab alterius virtute non vnumquemq; ad alterum finem ordinetur. nulla tamen q finis q talis secundum se dicit vltra ꝓpria opera. sicut alicui qui ad intellectum ordinatur. et hi ipse inquantum tales intendere pro fine. omnes itaq; tres tamen simul vnite adiuvantes triplici te determinantur. aprudencia videlicet gratia cuius opera fiant / atq; de laco (et si ipse / ceteris q; alius. talis autem opera sicca prudencia determinata est virtus finis. vltra quem virtus inquantum talis non se extendit. ¶ De medio cum dicat. tres eorum vnus includit solutionem ꝓpter facta diligentiam. et dicat. tres eorum idest tres quidem aut tres itaq; tunc iusta et modesta dicitur. quid est talis qualem iustus homo et modestus agerent. quasi dicat tres tunc iusta ac modesta dicitur quia est similis operatus nisi tunc temperate homines q simplicitate attenditur in hoc q virtus sit finis vnicum. scilicet quia et ubi / et gratia cum opponeret ceteris q; extra simul virtus tres. nisus autem et modestus est. non qui agit hec scilicet talia qualia iustus et modestus agerent. sed ille iustus et modestus est qui sic agit ut iusti et modesti agunt. scilicet scieng peligens ꝓpter hec atq; certo et vni mobili indicio hec autem a nobis tunc et hinc scitur a virtute fieri quid cum voluptate sit. signum enim virtutis ut simpliciter dicatur ex voluptate aut molestia ꝓplendi. ¶ Sed forte aliquis dubitaret quomodo sit possibile q homo sine virtute optime virtuosa cum omnibus operationes presupponat tria ee in actu sicut dictum nono methaꝓ. ¶ Adhuc dicimus q virtus moralis de qua hic intendimus consistit in hec. q apprimis sum rationem regulatam. ꝓpria quidem cuiusq; trium in practicis quam in speculativis sit nobis naturaliter indicta. atq; ex eis principiis inspeculabilibus pueniens in conclusiones. in practicas vel in operationes. ¶ De vocato et cetera. hec est ꝓpria virtus intellectus inquam conclusionem ꝓprialiter intendam. et dicat hinc ergo dicitur quis ta agendo quis iustus sit. no desit. modestus. non agendo autem. melius homo sit nec desit nec cessare quidem videtur vt homo sit. itaq; ille qui non operatur virtuosa. nec fiet homo / nec cessare videtur hec ut homo fiat. ¶ Quod vo plures dicit q iusta agendo. quis iustus efficitur. et modesta modestus. intelligatur q ta et modesta desit talia qualia virtus iustus et modestus agerent. hec est dicere similia operibus iusti atq; modesti homines. ¶ Sed plerisq; et cetera. hec est vltra pars

bus capitulis magna redarguit
quoꝛdam errorem · et primo eum
tractat · ꝛo ipm reprehendit ·
ibi eſtrictos imitatores · dicit primo
ſed plerique non faciunt ita · ſci
licet quod opandi ſil agendi eorum
bonos fieri · xpm ad libra diſpu
tationem quaſi conſti · putant ſe phi
loſophari ideſt plenam vitam at
que ſtudium philoſophie putant ſe fieri bonos viros ¶ de
inde cum dicit eſtrictos imitato
ri et cetera · reprehendit prefa
tum errorem · et dicit talis qui
dam homines ſunt imitatores idei
ſt imitantes eſtrictos quibus me
dicos audiunt quidem diligenter
nihil autem faciunt eo quod
quod precepta ſunt · ut ergo non te
ne erubeſcat non bene ſuccedet
corporibus eaꝛ qui ita quaſi
tantum ſtudiet audiendo me
dicos precepta · et nichil faciendo · ſic ideſt ſimiliter nec ne erit
erit aliquis illoꝛ qui ita philoſophantur · ſtudiet philoſophie pre
cepta audiendo vel ab eis pre
ceptis operando ¶ exceptione vero
dubitatet aliquis virum philoſo
phum ſine opere poſſit bene phi
loſophari non ſolum ſtrenuum ſed
etiam prudentem · cum prudẽ
tia exopere contineatur · non erit
poſſibile bonum eſſe philoſophum ſine o
peribus · de hac itaque primo intendit
ſtoicis quos dicunt a loco
non cadere ne ſapientem ·

Poſt hoc autem quid ſit
virtus · hic incipit tra
ctatus ſecundus de quo
ditate ſiue diffinitione virtutis
· atq; eius manifeſtatione in
ſingulis libris · et continue
poſt hunc tractatus capitula
tria · in primo inquirit virtus
bonus · circa quid tua fiant
· primo primitur interitum atq;
diuiſionem eaꝛ rez que ſunt
in anima ꝛo manifeſtat me
bra prefacte diuiſionis · ibi
affectus quidem · ꝛo oſtendit in tri
no eſſe virtutis ibi
affectus ergo non · dicit ergo
primo poſt hec autem conſide
randum eſt quid ſit virtus · cum
igitur tria ſint que in anima
fiunt · ſcilicet affectus potentia
virtus · certe aliquid horum eſt
virtus · ſequitur probatio eius quod
patet ex libro primo eſt de numero
eoꝛum que ſunt in anima ¶ ad
intendum eſt quod prefatum diui
ſio non complectitur omnia que
ſunt in anima · complectitur
tamen omnia que ſunt nobiliora
omnium principia · virtus quidem
ſicut patet ex predictis principiorum
operationum ¶ et ſi aliquis dicat
quod ſpes nutrigibiles eſt in anima
et eſt principium operationis
· et non eſt aliquid illoꝛum
· ad hoc eſt dicendum quod ſpeci
es nutrigibiles aut eſt idem
cum tunc · aut ſub eo ſicut in
comprehenditur ¶ de hoc cum
dicit affectus quidem et cetera
manifeſtat membra prefate
diuiſionis · et primo quid ſint
affectus ¶ ꝛo quod dicuntur poten
cie · ibi potentias autem · ꝛo
ſint virtus ibi virtus autem

dicat primo affectu quidem ut
to · cupiditatem · iram / me
tum · audaciam / inuidiam / le
ticiam / amorem · odium · de
siderium · emulationem · mi
sericordiam · et quicquid aliud
la que voluptas aut mole
stia sequi tur. ¶ Sicut enim
patet ex dictis impossibile est
omnem actum · omnem affectu
affectum comitari voluptas
aut dolor · omnis etiam ut dixi
mus · aliquis affectus ad volup
tatem · aut molestiam · pertina
tur. ¶ Quod autem aristoteles
intelligit per cupiditatem · iram
et huiusmodi · patet ex eo quod
diffinitionibus eius traditis
ubi videtur per tractatum · quia
illa quidem nonnulla quibus
pro uno · imponibus · utuntur
sunt alterius · interpretationis
pro eisdem uelis quas aristote
les · non ut notas imponens
¶ Sed ad bonum et malum · ut
differentes · ea dicat · quasi ad
stricte et proprietates res sig
nificate eadem sunt · de eisdem
uidelicet uelis eorum sunt · de quibus
uisse ¶ Sequitur illa pars · per
tinuas autem · extra · in qua
studet que sunt potentie · et di
cit / potentias autem uoco illas
quas aperte sumus sortiri il
los ¶ Scilicet aliquis affectus · ue
luti quas possimus irasci
aut dolere / aut misereri · eo
demodo intelligere per quas po
ssumus uidere audire intel
ligere et huius ¶ Deinde cum
dicit huius autem · ostendit quid
per hoc uelit intelligat · et dicit
hoc autem uoco per quas uenimus
male ad affectus nos habe
re · uel ut ad uituperandum · si ue
hementer aut remisse nos
habemus ¶ Male nos habe
re · si mediocriter irascimur · uel non
nos habere ¶ Eodem modo dico
dum est circa alia ¶ Hec ergo cir
ca alios aliquos affectus · ma
lefactos quidem sicut necesse
media fiunt per huiusmodi in
tra / extrema uero uitiose fiunt
circa ¶ Deinde cum dicit af
fectus ergo non sunt ¶ Hec est pa
rs huius capituli principalis
in qua primo · diuisione facit
tres que sunt in mo · ostendit
suppositum · cum continuatur · se
cundo ostendit per quatuor non sunt
affectus · et per non sunt potentie
· ibi propter hec · tertio ostendit per
sunt bona ibi sic ergo nec af
fectus ¶ Circa primum ponit tres
rationes · quarum prima talis est
affectus ergo non sunt nec vir
tutes / nec vicia · nec est con
clusio quam sic plures per quos affec
tus non dicimur laudari nec ma
le · sed virtutes autem et vi
cia dicimur · quasi per quos virtutes
laudamur et per quos vicia vituperamur
¶ Ibi et quia sed · ponit secun
dam que sumitur ex laude et vituperio que sunt quidam
testimonia virtutes autem vi
tia ¶ Dicit ergo et est eadem
alia ratio per quam affectus non
sunt virtutes nec vicia · quia
sed affectus non laudamur / ne
vituperamur · non enim laudatur
quis timet / nec quis irascitur
nec vituperatur qui sim

phnter nascitur · sed ille solum vituperatur qui nascit certo modo · scilicet preter tonc · ac sim virtutes laudamus et vituperamus / utrag laudam sim virtutes · sim vicia quod vituperamus ¶ patet igitur ex hijs in quo potissimum aristo teles differat ab stoicis · cum ipe aiunt affectu nec bonos nec malos / nec laudabiles nec vituperabiles ee dicit · sed ad horum indifferentes · strictim dicunt omes hmoi affectu simpliciter ee malos vicioso ac vituperabiles ¶ ibi preterea utrum · ponit 3am rone q sint ex malo agendi · et dicit preterea nascimur ac timus sine electone · virtus autem de st virtuose operones quam autem non sine electone · sicut igit virtus sumamur pro actu virtutis quantum ad actum mte rationem est electio · quam ho ad qotriorem non est sine electone · sumitur utrag virtus hic aptno pro virtute operatiue · vel dr q dimetrie legentium · et 2e patet est vera · et sic intelligendo non oportet ex ponere virtutes idest virtuose operones · ibi ni sint sim affectu ¶ ponit 4am rone q sumitur ex ee sensitiua affectu · et dicit nisi sint idest utrum sim affectu moueri dicimur · hoc autem unde est quia affectu sint motus quidam · et sim virtutes idest utrum sim affectu moueri · sed certo modo dispositos ee · cap virtutes nd motus · sed q virtutes ee dicuntur · dicit ergo dicit propter hoc eciam · ondit q virtutes non sint potentie duabus rationibus quarum prima sumitur ex predictis et dicit propter hoc eciam scilicet quia sim virtutes et vicia non nil mali dicimur · atq laudamur et vituperamur quia unquam ita est sicut virtutes et vicia non sunt affectu · hic eciam nec potentie · nam nec bonum nec malum dicimur ex eo quia possimus · desit potentes simplices sicut · nec eciam ex eo q sumus potentes sicut laudam nec vituperamur · igitur virtutes et vicia non erunt potentie ¶ deinde cum dicit et propterea ponit 2am rationem · et dicit propterea potentes sumus natura · hoc est q nam nil anatura · et hmoi nil mali natura non sumus · dimum autem de hoc pius · scilicet in principio huius 2i libri vbi ostenditur sum est virtutes non in ee nobis anatu · sed bonum tunc ac optimum consuetudine · et ex hijs patet q plus tam in prima quam in 2a rone mte litigatur de potentijs q nobis ni sunt natu ¶ deinde cum dicit ex predictis concludit virtutes ee habitus · concludit ergo principale propositum · ibi quid igitur · dicit primo si ergo virtutes non sunt affectus nec potentie · restat sim diffinionem primam ut sint habitus ¶ ibi quid igitur

·concludit ꝑncipale intentum
dicunt quod ira sit ꝑtus ire
neraliter ideſt ſimi greng · dicun
eſt · ſicut enim patet expnis
ſis ꝑtus nō eſt mere nece affectꝰ
nec potentie / ſed habitus · itaq;
greno ꝑtus eſt habitus · quod
in hac cā phs concludit inter
dictoꝝ ⁊ pro maiori euidentia
dictoꝝ et eorum dictum ꝓcedā
mus affectꝰ quatuor occurrunt
conſideranda · ꝓmo quid ſit am
mus affectꝰ · 2o quot et qui ſint
huiꝰ affectꝰ · 3o quomodo inter
ſe differant · 4o qui ſint principa
les ¶ et ꝓmo videamus quid ariſ
totelis expoſitores ſentiant ¶
deinde ad ſtrictē ueniemus ¶
Ariſtotelis quidem expoſitores
qui nuper traduxerunt antiquū
huiuſmodi animi affectꝰ paſſiones ap
pellant · ad cuius euidentiam
tum ⁊ paſſio ut ex ꝓdibit in
tantum eſt motus appetitus ſe
ſitiui cum quadam tranſmuta
tione ⁊ corde · dicunt enim
⁊ in delectatione et hiis paſſio
nibus que a delectatione ſequun
tur cor dilatatur · contriſtan
tur uō in triſticia et eis paſſi
onibus q̄ a delectatione ſequun
tur cor dilatatur · contriſtan
tur ſed in triſticia et eis paſſi
onibus q̄ ad triſticiam ſequun
tur ¶ et ꝓpterea in hac diffi
nitione appetitus ſenſitiui · ut
abſq; ſuptate calefactiuꝝ · nequa
unt dicunt non niſi equi noctu
paſſio reperiri ¶ ad 2m dicunt
⁊ animi paſſiones ſunt vide
cim · et ſub aut diuidendum · et
ſub his tertias comprehendit
· ſunt autem hec / amor /
deſiderium / delectatio / odium / abo
minatio / triſticia / ſpes / deſpera
tio · audacia / timor · ira / man
ſuetudo · atq; ſub his alie q̄
dam contrarietates · ut gratia
miſericordia nemeſis / ne
meſis / mundicia zelus ·
¶ Ad 3m dicunt ⁊ ꝓme ſex paſ
ſiones differunt ab aliis ſex
tō ne ſubiecto et obiecto · ſunt
enim ꝓme ſex in appetitu con
cupiſcibili / alie ⁊ ſex in appe
titu irascibili · differunt etiam
tōne obiecti · qui ꝓme ſex ſunt
reſpectu boni uel mali abſolu
te · alie ⁊ ſex ꝓmouentur reſpec
tu boni uel mali ardui · q̄ autē
ſunt in appetitu concupiſcibile
¶ ꝓme tres differunt ab aliis
⁊ hec q̄ille ſunt reſpectu bo
ni / alie ⁊ reſpectu mali · reſ
pectu quidem boni appetitus ſe
habet triſtificum · ꝓmo in clina
tione boni · et talis inclinatio
amor dicitur · 2o tendit in bonū
amatum · et talis tendentia
deſiderium appellatur · 3o qui
eſt in bono adepto · et talis
quietudo delectationem inducit
· reſpectu etiam mali triſtificā
ſe habet ¶ ꝓmo quidem in clina
tionem in fugam · et hec eſt odium
amori oppoſitum · 2o in tendit in
fugam mali · et illa eſt abomi
natio / deſiderio oppoſita · 3o ſi id
malum fugere non poſſit · do
let · et ille dolor triſticia dici
tur · que delectationem ⁊ quatuor ¶
paſſiones / ſo irascibiles ſibi
differunt · reſpectu boni ſu
mpti · ¶ quid intendit hec
ſpes dicitur · ſiue id adipiſci
optinatur ſibi non eſt poſſibile

· cut despectus · respectu vo male futuri · si intendit se sistere ac fugere · est audacia · si vo credat se superari ac vinci · est timor · respectu vo mali p̄sentis si in vindictam in surgat ¶ ira nominatur · si aut̄ succumbat nec de vindicta curet · est mansuetud · itaq; mansuetudo non passio · sed potius passionis p̄fectio dicitur · et hac de causa dimittē dictum est q̄ passiones sunt virtutes aut virtutum · sequendum mansuetudo passio dicitur · cum sit virtus · sed non dicitur passio · cum passiones virtutem · ¶ respectu quidem boni p̄sentis non est misericordia alicuius passio · eo quod nullum p̄sens bonum hoīs tristem reddit · et ex hoc satis patet q̄ sit definitio vel descriptio p̄dictarum passionum ¶ sunt autem aliq̄ dum que sub his continentur · sicut sub amore · est enim quedam cum aliquis ex amore benefitium exhibet alteri · misericordia vo zelus nemesis · et invidia sub tristitia continentur · est enim misericordia cum homo miseret alicuius infirmi patientis · zelus autem est cum dolet se carere bono aliquo quod alius habet · non quidem quod doleat alium habere · sed quia se ipse non habet q̄d habere potuit · nemesis est dolor ac tristitia de malo p̄sentia te invidia est tristitia propter bona alterius que nichil nocent aut invident · vere invidiosus subtilior primus est enim invidia cum homo aliquando non patitur honorationem

¶ Ad q̄m dicunt q̄ aliquas passiones sunt delectatio et tristitia · ex q̄ patet ad hanc inquirendum · quod patet inducendo · si enim homo consequatur rem amatam ac desideratam · delectatur · si vero non sequatur · tristatur · item si sit quam spectat ad presentia · gaudet · si autem non · tristatur efficit · preterea quod habet · et abominatum · si malum quod habet et abominatur potest retinere · gaudet · et si id non potest subito fugere · tristatur ac dolet · etiam autem · si vincat · delectat · si autem victus molestus efficitur · victus quoq; videtur timens · delectatur · cum vo vindicta non potest · tristatur · eodem q̄ modo timidus si fugiat malum quod timebat · gaudet · si autem id subito fugere non possit · tristatur ac dolet ¶ patet itaq; ex hijs q̄ passiones inscribus appetitus imperantur in concupiscibilem ¶ patet etiam q̄ inter hec delectationes q̄ inde est · ac fiducias et tristicias inter alios animi passiones · sicut cupidus quidem patet remote ab delectatione et tristitia nullum habens · hec ultimo sue quemadmodum contrarios inter se passiones inter alios animi passiones connumerat ¶ stoici vo ab hijs quo parum differentes · longe alias res nomine sentiunt · distinguit

non sunt nomina vsitata
apud priores latinos · et vide
mus si amor et odium apud a
ristotelem ea significatione · in qua dem re
thorico et extraneo ethi fre
quentius accipiuntur · amor est bene vele
alterum ipsius amati · et cum
odium amori opponatur · erit
odium alterius malevolentia ·
mala planum est p dictam amo
rem primum appetitus inclina
tionem in bonum non conuenire
cum hac de amore aristotelica sen
tentia ¶ Stoici vero nihil quidem
videntur conuenire cum aristo
tele ac ab eo differunt · omnem
enim in nominibus eorum
et significatibus · itaque aristoteles
actus siue motus appetitus no
minat eisdem nominibus cum
stoicis · differt tamen ab eis
in hoc · quod ipse putat hmoi actus
appetitus esse / nec bonos nec ma
los · sed ad vtrumque indifferen
tes · sapientem scilicet virum et
delectari · et dolere · si vero prudentes
virum fiant · vi
rosi ac malos inducunt · stoici
vero hmoi motus appetitus quos
aristoteles dicit ad vtrumque ni
hilum indifferentes · ipsi di
cunt esse malos ac vitiosos · itaque
diffidere vtique alium sentire ab
aristotele alium stoicum · nec
ipsius stoici nec etiam suo
rum commentatores dicta aristotelis
inter se bene conuenire queunt

Et est hic cum diligentia
notandum · quod ab eis nobis
quibus vtimur stoica alia la
tina non habet quod que motus
appetitus significent · ea
autem est quia latinis vocis
abusibus prolixe tranquillitatem et otium nemo habue
rit · ambo fere stoicos sectabi
tur ¶ Ac igitur de causa aucto
rum vtriusque actus appetitus
interpretatus est quod ea nova
quibus vtimur stoica · et eo
mendata hos mentis · plurimos
enim vidi quibus hmoi tri
sinonymia magno fuerat im
pedimento ne aristotelis dicta
recte sentirent ¶ Item notan
dum quod hmoi actus appetitus
stoici morbos appellant · ea
vero ipsorum meliora fun
cub · dicit eis animum pro
hibiciones · atretinus quidem
primum ab his declinans
· motus appetitus interpreta
tus animi affectus deinde fere
est quod tortura ad affec
tum · ut animum misericordia ab
ea vox que sub affectu com
mentitur leonardus noluit
eisdem nominibus quibus ipse
hos ipse cicero nominauerat
· traducto vocabulo pro
morbo passionem possint ·
et in proprie quidem · quia
passio nec morbum · sed no
tum actum positum latine

significat · male igitur illud traductoris aeter interpretatur est de eterno tamen ipse exponitores id intelligunt · quia ille pro motu/ le pro motu passionem accipiunt · unde fit ut te/ ac nunc non nudatum aliter ut / notandum est quia/ di ligenter quando sine motu a privatus secundum aristotelem dicti sunt morbi, aut impassibiles ut affectum non quidem formaliter · sed effective · tristis non quia talia sint sed quia talia efficere possunt / le cum autumno non mutuam effectum reddunt / pertinent ad tristitiam · hac igitur de causa talia apud aristotelem sortiuntur nomina/ unde patet quod hoc nomen ergo alia apud stoicos alia sit apud aristotelem · illi enim sic nominant, quod talia ee credunt · aristoteles vero non quia talia · sed quia talium ee causa ·

Sed oportet non solum et certa · istud est 2m capitulum in quo ostendit quod sit differentia virtutis · Et tangit quod primo ut eorum primum · 2o manifestat quandam virtutis propriam eterminationem ubi est ergo dicendum · 3o ostendit quod sit propria differentia virtutis ubique quod ostendit quod non omnis actus assimilatur medicinis illa quae est virtutis ubi non tamen omnis actus dicit ergo primo · sed oportet dicere hoc est unde non solum hoc malum · scilicet quod virtutis est finis · sed etiam qualis finis sit · scilicet medium medius an extremus dicatur finis / tendat ad dictum ee ergo dicendum · manifestat quandam communem virtutis conditionem / sine propriam determinationem · et dicit · est ergo dicendum quod omnis virtutis vel finis secundum illud ipsum cuius est virtus scilicet subjectum · unde existit · et opus eius scilicet subjecti cuius est virtus reddit bene esse bonum · id est bene operatum / ut oportet · hoc ostendit mostrum quod medium hoc probat · ut circa virtutis hoc dicit et circulum / et etiam eius opus quod est virtuosum · idest medium · eadem probat virtus equum equum ipsum facit studiosum / et bonum idest aptum ad currendum / portandumque equitem / et expectandum hostem · eodemque modo mutuetur alios scilicet hoc ne et ex hac virtuosa actione sine proprius artifex ad positum dictus · si ergo hoc eodem modo omnibus se habet · et circa virtutis bonum erit finis equaliter sic bonum vir / et quo quo modo virtus finis suum opus reddit bene scilicet oportune ac finem virtutem / intendendum est hinc quod virtus finem

qualitatis sit quod subiectum
ptiat · sili ꝙ ꝑpm in virtus to
nem eis opus reddit bonum.
ut dic ꝙ virtus ea constituit
finē tōtius virtutis · magis tñ
2m quid est ut opus bonum
reddat ¶ · deinde cum dicit ꝙ
mal autem · inquirit ꝙ sit
propria differentia virtutis ·
et hoc tripliciter · primo quidē
exoptationum proprietate ·
2o ex natā virtutis ¶ ibi pre
terea et hoc mal · 3o ex tri
bus et malis ibi ad hoc autem
querē · dicit ergo primo · quo
mal autem id erit · scilicet
ꝙ virtus reddit bonum hoīs
ne opus dictum est iam · e
cum supra ostensum ꝙ virtu
es moales opibus fiat · extre
mis vitiis contrariatur · et talia
operationum sit effectiua quales
sunt ille equalis generatur
· inde patet ꝙ virtus sit bonī
in moralitate consistens · at
hoc reddit opus bonum ꝙ me
dietatis est operatiuum ¶ deinde
cum dicit preterea et hoc
modo · probat idem ex natā
virtutis extra quid quatuor
facit · primo proponit quēdam
necessaria · 2o manifestat
quod dixerat · ibi dico autem
3o ex premissis probat intē
tum · ibi si vtraq; omissa scīa
4o ex pmissis concludit sciendum
dictum ibi loquor autem di
ergo primo ¶ preterea quo mal
virtus bonificum faciat studi
osum atq; eis opus bonum
reddat patet hoc mal scili
cet si inspiciamus quales sit
natura eis scilicet virtutibus · et ne
ꝙ prolixus euidenter oporteat
primo suppponere ꝙ motus est
tinuo ac vniuersaliter in omni di
uisibili sine sit continuum sine
ꝙ actibus dinoscitur · in omni
quam tali potest capi plus
et minus et equale · et hoc
dupliciter contingit fieri · scili
cet aut respectu rei hoc est
quantitate rei absolute consi
derata aut respectu nostri hoc
est ꝙ comparationem ad nos · ad
autem intelligit ꝙ equale ex
ponit dictis equale vocat
quod medium inter excessum
et excessum tria utiq; sunt
hec que hic premittit ꝙ
· primo ꝙ motus diuisibile possit
capi plus minus et equale · 2o
ꝙ visarium hoc fieri contingat
· 3o quid sit equale ¶ deinde
cum dicit dico autem · manifestat quod dixerat · primo ꝙ
virtus · ut dic et medium primo
ꝙ diffinitionem · 2o ꝙ exemplum
ibi velut si dicerem · dicit primo
dico autem medium rei quod
equaliter distat ab vtraq; ex
tremo · scilicet ab excessu et de
fectu · quod est vnum et idē
in omnibus · scilicet rebus · sicut
cum iam patebit sex media
sunt inter duo et decem · vtraq;
quibuscumq; rebus hec inuicem
diuiuntur · sex · media dicun
tur duos et decem · respectu
autem nostri dico medium ꝙ

nec excedit nec deficit. scilicet
ter mensuram. ut in calore
idest medium quod nec
primum excedit nec ab eo deficit.
hoc autem medium quod est
respectu nostri ac rei nostre
et nec unum nec idem est in
omnibus sicut enim quidam tri
pedis variatur. sic etiam me
dium medicus. eodemq; mo
do se habet mercenarius ad nos
proximus. ¶ Deinde cum dicit
Oportet autem. manifestat
idem per exemplum et primo de
medio in quod equaliter distat
ab extremis. deinde si in re
rum natura multa duo puncta sex
media capiantur idest dicen
tur. ut dicit oportet si in re
rum natura sint multa duo puncta
¶ in hac casu sex capiantur
idest capiuntur media qd
patet. equaliter. cum sex ex
cedunt duo. et excedantur a
duobus. et hoc medium est fi
nium proportionem que pro
portio attenditur finium pro
portionum equalitatem. sicut
hic. quia sex primum qua
ternarium excedunt duo. et per
eundem aduenarium excedunt.
¶ ibi sed quantum ad nos. et
dicit. sed medium quantum
ad nos hoc est per comparationem
ad nos et ad res nostras no
est capiendum ita. scilicet
per equidistantiam ab extre
mis. non enim sicut idest a
lium comedere decem minas
est multum. duas autem pa
rum. per hoc magister indi

cat de cibo ac potu ad hoc
primum debet ordinare. sex
minas eidem tradet. est enim
idest ei potest et hoc scilicet
sex unque nimium nec parum
illi qui accepturus est. scilicet ci
bum. nam parum esset et mi
nus dequo dicunt quidam hunc
comedere. illud dicit quia minus
nutrit homines qui jam
exercitati erat in huiusmodi cursibus
ac palestre tales quidem homines
forte est parum comedere sex mi
nas. et est forte nimium homi
ni nutrienti se in huiusmodi exer
citio. simile est in cursu et i
palestra utroque sicut in cibo.
sic etiam in cursu et palestra
medium non accipitur per
equidistantiam ab extremis
. non enim sicut extremum de
via fit nimium. et minus
duo fit parum. ¶ per hoc ma
gister huius precipiet nutri
ri per sex studia. nam et hoc
potest multum et parum co
mendo. unde est dicendum de pa
lestra idest lucta ac reliquis
simplicibus. utroque omnibus similibus
trat equaliter. atque de singulis
hoc modo scilicet quantum
ad nos. queritur autem medium
et eligit. medium hoc non rei
¶ sed respectu nostri. hoc est de
medium quod est respectu nos
tri tale nullum aliquam ab extre
mis distat equaliter sicut enim
infra demonstrabitur. respectu se
per hunc extremum est propin
quius. ¶ nota q phs per magis

ſ aut bonum quod de medio
contingit ſic melius exponi
tur · eodem modo moralibus
exterioribus eſt excessus defec
tus et medium · virtus autē
idest virtutes utraq; moralis q
ſunt circa affectus interiores
et actus exteriores inquibus
ſcilicet affectibus et actibus ex
cessus quidem delinquunt defec
tus vo reprehenduntur medium
autem probatur · idest laudatur
ac recte practicatur · virtutibus autē
ſunt hec vtraq; · ſcilicet pro
bitas ac recte practicatur · ergo
ut primo medietas quam circa
virtutes modo conjectauimus · idest
consideratiua atq; operatiua
utraq; ut prius dictum est virtus
moralis hic aptius profunditā
te considerata existimat mentes
tuas ſimul et rapientibus ſimi
lis · aut ſi nos quis virtutes pro
morali dum tractat ſimilatus
· exponi conjectatiua idest op
atiua ¶ dubitaret hic aliquis
quomodo affectus ſint diuſibi
les implus neutrum et equale ·
dum ſic enim ut primo phiſico
rum traditum ſibi conuenit quā
titati · ad hec michi videtur di
cendum q; qualitates et mo
tus diuiſibiles non ſolum

rum ſubiecti ¶ ſed etiam vo
ces tractatus quantitatis quā
ſi ſint · ut enim patet ex
decimo methaphi · inter contra
ria quandoq; non punctus e la
titudo ¶ unde cum dicit ad
hec delinquere · ponit quā
tuncunq; que ſimul tuncq; ex tunc
bonum et malum · et primo facit hoc
· 2o concludit diffinitionem
virtutis ¶ ibi est ergo virtus ·
dicit ergo ad hoc idest tendē
tem quidem multiformem eſt ma
lum quidem ut pitagoricis patet · eſt infinitum · idest
ad infinitum ponit nil ſub
finito continetur · ſicut com
patet ex primo et vndecimo me
thaphi · pitagorici duos ponebat
ordines rerum · atq; in ordine
infiniti malum · et in ordine
finiti bonum colocabant ma
lum enim multiplarium · atq;
modis infinitis fieri contin
git bonum autem eſt finiti
· atq; recte practice idest recte fa
cere vnde dicitur hoc est bonum fa
cere communiter · quapropter al
terum ſcilicet malum eſt fa
cile alterum ſicut bonum eſt
difficile · facile quidem est ab
errare · difficile autem potius
eo q; intendas · non enim bo negotio videmus q; ſit facile ab errare · difficile bo eſt quod inten
dimus potius · cauſa quidem
ea est · quia ad errandum ſunt
infinite vie · ad recte bo autē
dum non est niſi via vnica
· Et ob hoc igitur ſcilicet ſa

malum multiphariam bo
num autem vnice conti
tigit fieri excessus et deffectus
est vicii idest viciosus · me
dium autem est virtutis idest
virtuosum · nam bonum quidem
est simpliciter idest vnice
fieri · multiphariam autem
idest multiforie fieri est ma
li · cum igitur ita sit quod ex
cessus et deffectus concordet
cum malo per hoc quod fiunt
multifariam / medium au
tem cum bono conueniat per
hoc quod vnice fiat · quia ita in
quam est · excessus atque def
fectus sunt viciosa / medium
autem virtuosum ¶ inteli
genda sunt hic duo · primo
quod malum bono vnifariam
opponitur · vno modo priuatiue
¶ et sic habet locum quod hic
philosophus dicit ¶ scilicet quod est mul
tifariam · ex priuatione enim
cuiuscumque rei ad bonum per
tinente causatur malum
quod bono priuatiue opponitur
· alio modo accipitur malum
contrarie · et sic non multifari
am · sed vnice sicut et bonum
fieri poterit · sicut enim tradi
tur decimo methaphisice · contraria sunt
maxime distantia · itaque in
ea latitudine nihil magis dis
tare poterit · illud igitur ma
lum bono contrariatur quod
a bono maxime distat · tale
autem est id malum quo ni
hil esse potest deterius · nam si
aliquid posset esse deterius · iam
illud non distaret maxime

· cum aliud posset esse distan
tius · tale itaque malum quod
a bono maxime distat non
multifariam · sed vnice fieri
contigit · scilicet ex priuatio
ne vnice si boni in eo genere
· ceu si temperate comedere
sit malum / et hoc illi oppo
natur contrarie · non erit profecto
malum · nisi omni circumstantia
boni priuetur · itaque nec locus
nec tempus / nec modus / nec
quicquam aliud in comede
do obseruetur · quo casu re
linquetur solum modo actus
comedendi qui moraliter lo
quendo nec bonus / nec malus
est ille igitur actus qui de se nec
bonus nec malus erat re
linquetur cum de ordina
tione omnium circumstantiarum
· secus si malum priuatiue sumatur
· quoniam sit ex priuatione vni
us circumstantie actus efficitur
viciosus ¶ 2o notandum quod
malum multiphariam esse atque
infinitum / bonum autem esse
vnice atque finitum · poterit du
pliciter declinari · vno modo
si consideremus bonum in quan
tum est quidam terminus / ac
finis sicut enim in distantia
locali a puncto in punctum est
tantum vnica recta linea
/ oblique vero / et recte quaque ab
errantes sunt infinite · sic
igitur in agibilibus via illa
rectaque recte ducit in bonum
est vnica oblique vero et aberran
tes sunt infinite · via quidem

recta ee dicatur qua nulla pos
sit ee brevior ac melior. obliqe
vo ille dicuntur que medium den
timum ducunt: non tamen
recte. sed obliqe ille autem ab
errare dicuntur que in eundē
finitum ad alios atq; diuisos
et non unquam ad eosdē
tendunt finitos. quod melius
patet medistancia locali. u
br apunto in punctum ut dyos
est vnica recta linea. infinite
vo sint obliqe q̄ ny eisdem
puntis finiuntur. recte autē
q̄ ab vno illoz puntoz egre
diuntur in alium puntum
nquaq; prēt eaz vnam ē im
possibile ¶ potest eciam hec ide
vtcu sicut fideremus vnum
pūm nquātum adequatur nē
sine qđ est recta recto multo
autem non equale sed in eqle
tēm dicatur mav plane est quod
adequari mensure contingit fi
ri vnice. scilicet p equalitate
q̄ est vnica. m equale vo multa
plicata est. scilicet p excessum
ac defectum. excessy quoq; alioq;
defectoq; multiplicata est. con
tingit enim magis et minus
excedē. eodemq; mav deficere ¶
vna quidem recta qua homo in
hunc recte manducatur est 2m
rōnem rectum agere. ac p hoc
vnica dicitur. q vbiq; sibi rec
tam rōnem agere oportet ¶ oc
casione precedentium dubitare
aliquis nam si via q̄ ducit in
bonum est vnica. videtur q le
cum non sit consiliatum nec
electo ¶ ad hec dicitur q via illa
recta que recte ducit in bonum
non facile cognoscitur. cum sit
alie plures q̄ abeā in sensibilib⁹
differāt. illa ignota cōsilio q̄runt

atq; electione. quod tñ sic duo sit
equalia. ut duo grādia toq;. ut
duo doctores inter quos nulla est
differentia ¶ dicq; in hac causa
vtiq; debet recipere aut dare
. Et hoc simul. dicit p̄ceptly diuisig
ut dicq; q̄ tantus ut q̄ tantus. cōtra
rio cuius ille sint partes pote
rit ee vnum accipere sine al
teroq; iniuria. eoq; totum de
finis partibus dissimere pote
rit pro ut sibi placuit exprehēs
sicut polliceroz octauo trad
ditur. nisi hic quidem videtur q
nulla hanc solutionem satisfactoria
obiecto. Et ideo dicendum q̄ bo
num ee vnice et non multi
plicium intelligendum est
tenere bonum pro maiori p
te. non tamen vniuersaliter.
omnibus. licet enim in vno et eodē
toto contingat ee diuisa eligibi
ha quoz quod libet eque finē
rectum tenentem facere queat id
tamen non est impossibile. est
ergo virtus habitus ¶ hec conclu
dit diffinitionem virtutis. et p
mo facit hoc. 2o cum diffinitio
nem matris refertur ¶ ibi medi
ocritas autem duoz. dicit primo
. est ergo virtus est habitus electi
uus consistens in medietate
te quod nos / medietate dicit de
finitam rōne recte est p rationem qui
a rōne et ut sapiens recte est prudēs
definiretur. similiter enim hic
sapiens non pro ille qui sapit
in rez causis altissimis. sed
pro eo tantum qui rez humana
nar est sapiens. hmoq; est
homo prudens ¶ in hac quidē
diffinitione primitur ge quoz
primum est genus / quod tan
git p hoc virtus differt ab effec
tibus et potentijs. 2m est actus

xtutis ¶ Et hoc tangit cum dicit electō · sicut enim visum videmur principalis actus xtutis est elligere · et p hoc differt ab intellectus huius quoq; non elligere · sed intelligere · xo tangit obiectum · sine cuius numine actus p hoc q dicat immediate consistens quod nos ostendimus est enim quod xtus sit medii operativi · et quod tale medium non sit sm rē · sed quoad nos quarto loco tangit tam sanam voluntatis in xtute morali · p hoc quod dicit rōne determinata · talis enim mensura p hoc est una / ac xtus sa q sm rōnem determinatam ac p hoc differt ab hiis duabus scia et affectu / quorum sm rōnē sed preter rōnem sumit · quod ultimo addit · et ut sapiens determinaret · videtur exponi oil potest ee recta · ut sensus fieret ut sapiens determinaret recta addit et completo copulatiā et exponit pūctum · idem igitur est dicē p rōnem determinatam / medium autem p sapientem · ut scilicet libro quidem ac medium geometre optabilium est est etiam hoc vnum · q bonum accipitur sm sapientis iudicium ¶ Notanda sunt hic sumopē duo q videtur phō in hac parte intelligendum · primo q agibilium quedam tyula sive mensura sit tanq recta / aut quod idem est sapiens / qui rōnem rectam hēre dicitur ¶ 2o notatum q tō sit excellentior quam artes nec / et prudentia quam mora nec xtus quemadmodū illa sit · tryula enim melior / ac excellentior est quā tryulatum · cum igitur tō prudens sit tryula sm quam artes sunt mensurate in appetitu ac etiam in eis xtutibus · erit bonum q dicimus ¶ Sed recta p scientiam xtutes diffinitōnem accipientes tria dubia · primo circa illas duas particulas in diffinitione positas · scilicet electionis · et rōne determinata · non est enim facile vide unde illa inferantur ¶ Ad hoc dicimus q illa particula electionis sequitur ea quod est dictum in fine libri p̄mi vbi determinatum est xtutem moralem (cum sit hec diffinitio esse) in appetitu · appetitus ad est potentia non intellectiva sed electiva · talis itaq; erit eis xtus · scilicet huius non intellectivus · sed electivus ¶ Illa xo particula rōne determinata sequitur quod dictus in ca 2o huius 2i libri · vbi dictum est oportere ipsum sm rectam rationem agere omnino est / et p̄supositum nobis existit · patet igitur unde ille sequitur particule · de alijs xo particulis diffinientibus dubium non est unde sumantur · ad de his ita eadem ut hic agatur ¶ 2o dubitaret aliquis utrum xtus sit horum electivus vt dicit textus · Et videtur q no quia electo presupponit cōsilium · quod xo ht finitum operatione sine ulla mora · at p hoc sine cō silio nam consilium mora requirit · ut patet ex libro sexto · q xo terminatus operatur sine mo

in putet in attributis aliqz si
militer ¶ Ad hec dicendum q̄d
tus excellentie transferat in
nobis · at p hoc possit esse ge
mita opatio illa eadem q̄ prius in
mora / et tranditate · postea vo si
ne vlla fere mora / ac tranditate
· itaq; hec mora respectu pone
est impertribus · dicimus igit
q̄ virtuosus ellectione opatur
illa cum ellectio est nobis imp
ceptibilis ¶ Ad tertiu ellectio dici
opari eo ea q̄a talia opantur (ex
celentior tamen mala) qualia
prius ellectio opabatur · itaq; p̄
ellectio / nunc vo quasi naturaliter
¶ Ad dubitatet aliquis vtrum pru
dentia (ut est dictum) sit pfec
tior quam virtus q̄dam q̄ moralis
· Et videtur q̄ non nam finis pru
dentie videtur ee moralis virtus
tutis q̄ finis sit appetitum duce
· finis autem melior est quam ea
q̄ sunt ad finem · sicut dictum est
libro primo ¶ Ad hec dicendum q̄ si
nis bifariam sumitur · vnomo
est illud ppter quod aliquid tanquam
in bonum q̄dam tendit intentio
appetitus · alio modo dicitur finis
id in quo ee effectus appetitus adquisi
tus aliqua voluptatis · hec mala
gnecola potest dici finis vtrius
· Et hoc hic etiam q̄ liber creatus
posset dici finis dei finitum tra
tione · dicimus igitur q̄ virtus
morales est prudentie · non tñ
primo · sed mag secundo finem ac
cipiendo · finis autem in prima
significatione multo melior ee
quam ea que sunt ad finem ·
sicut si finem accipimus in se
cunda significatione · quamuis verum
ee oppositum · bonum itaq; quo
prudentia aut virtus in tendit
est bonum humanum / siue fe
licitas humana / que (ut li
bro de causis dictum est) non
in appetitu · sed in intellectu ·
consistere dictum · quod autem
finis prudentie sit vltimus
hominis finis patet p hoc q̄d
libro sexto (vbi de prudentia
agitur) prudentia dicitur non
q̄ ars quedam simpliciter aut nauis
gationis ars tñ ee con
silium · sed ille q̄ ars totali
ter · patet igitur q̄ prudē
tia sit excellentior quam alie
morales quecūq; illa sit · Et
q̄ virtutem ee finem prudē
tie huic dicto nichil impediat
¶ Et quod dictum de prudentia
p comparationem ad virtutem
intellectu itaq; appetitum / vide
ndum · ee dicendum de tribus
primis p comparationem ad
appetitum intellectu itaq; ap
petitum dispenit nō tñ quid
id vltimo intendat · sed id fa
ciat ut p inde in finem vltimum
p fectionem venire queat · q̄ est
finis sapientie operis · Et co
mendabilis hec mea · quoniam
ut puto ea ipis magnam pen
det phe partem · sed de his
attenus ¶ Deinde cum dicit
mediocritas ar autem · mani
festum p̄fatam diffinitionem
esse quod tria fuit · primo osten
dit respectu quorū virtus dicitur
mediocritas · 2o ostendit respectu ip
si attendimus existit / effectu
et mediocritas duorum vitiorum ibi
et etiam quia · 3o infert quoddam
quoddam corolarium · ibi igit 3o

· dicat primo · est autem virtus
medietas duorum vitiorum · scilicet
alterius finis excessivum / alterius
finis defectivum · sicut fortis qui
medius inter temerarium · et
timidum · eodemque modo scitis
ceteris virtutibus ¶ ex hac lit̃a
phi notatur q virtus non sit me
dium inter bonum et malum ut
aliqui putant · sed est medium
inter duo vitia quorum bonum pe
cat per excessum / aliud vero per defec
tum · comparata igitur virtus ad
excessum et defectum est medietas
· sibi ad bonum et malum re
feratur · non medietas ¶ sed ex
trematis dicitur · continetur enim
sub bono · et quanto magis est in
medio · tanto melius malo opponit̃
· signanter virtus cũm sit medium in
ter bonum et malum ut mul
tipliciter putant · iam vitium virtuti
non cũm parte bona · sed in parte
bona et in parte mala · quod de
virtute nullius unquam sapientis
contingeret ¶ deinde cum dicit
Et etiam addit respectu cuius
attendatur excessus, defectus et me
dium · ut dicit et melius quia
postquam edidit bonum moralis quip
piam quia virtus sit medietas
quia scilicet est medium inter
duo extrema · intendit aliud
propter quod etiam dicatur me
dietas · dicit ergo et etiam
intelligi est alia via quam
virtus medietatis dicitur · sci
licet quia alia excedunt / alia de
ficiunt magis quam oporteat
in affectibus scilicet interioribus
et actibus exterioribus · virtus autem
medium invenit atque eligit ·
invenit quidem per rationem eli
git autem per voluntatem · ut
dicit quod invenit pro ut est mo
derata / eligit autem pro ut est
in voluntate ¶ ex hac litera tam
precedente duo notantur · unum
est quod virtus dicatur mediocritas
propter duo · primo protesta quod
sit inter excessum et defectum
item quia mediocritas sit equalis
scilicet cui quid opponitur · id cui
quod opponitur autem determinatum
huic et in aliis locis non parum
apte mediocritas dicitur · cum
utique virtus mediocritas sit
excessum et defectum · tum
etiam quia cui quid opponitur
sit equalis ¶ 2o notatur quod vir
hic aptius sumitur pro facultate
constituta ex ratione recta atque
morali virtute · quod propterea
putet quod dixit invenit atque
elegit medium ¶ deinde cum
dicit · qua quidem 2m inserit quedam
scholarium quandam adiuncta cor
rispicientes qui putant quod virtus
sit bonum mediocritas · et non bonum
sumptas · quasi virtus ut illi pu
tant sit mediocritas inter bo
num et malum · primo ergo ad
hoc istos dicit ¶ quia quidem virtus
mediocritas est finis summi · dest
etiam / et nonum · idest diffi
nitionem dictatem · idest dicentis
quid illa sit · finis vero concedat
tionem probitatis · dest bonita
tis · virtus non est mediocritas ·
sed sumptas · utique virtus si con
sideretur quantum ad etiam
et diffinitionem prefatam quod vir
etiam dicit erit mediocritas
inter excessum et defectum /
quorum utrumque est malum ·
sic tamen considerat virtus quidquid ad bonum

quod in eo proluitur sine laudatur · non mediocritas · sed summitas ſ dicitur ¶ Pro istorum maiori euidencia sunt hic aliqua notanda · primo q̃ licet hec exolatium sequatur eos exprefacte · presertim sc̃dm eos illa pte mediocritas autem. vbi putet q̃ virtus non sit medium inter vm et malum sed inter excessum et defectum / quorū vtrumq̃ malum ¶ 2o nondum q̃ primo hic tacte excludit duos errores · vnus est eorum qui putant q̃ virtus sit mediocritas inter vicium et malum alius est eorum qui putant q̃ virtus sit medium vel mediocritas inter minimum et maximum · contra quos primo directe dicit q̃ virtus est vnus summitas · et quod de virtute dicit de eius ꝓpone intelligi · itaq̃ nomen virtus non solum pro hac virtute · sed etiam pro actu huius virtutis potest ¶ 3o notandum q̃ in mediocritate vicii aliquando potest capi · vno modo prout q̃ inter duo extrema cadit · alio modo dicitur huius cuiusq̃ rei media pars · virtus quidem mediocritas dicitur · impio modo / non autem mo · non est itaq̃ virtus moralis vnus mediocritas vel mediocritas vel mediocritas · sed mediocritas dicit inquantum medium inter excessum et defectum · atq̃ rem adequatam · id q̃ optatur q̃ oportet · cuius simile ponit philo in libro quarto tractando de magnanimitate vbi dicit est itaq̃ magnanimus magnitudine quidem summus · eo autem quod oportet mediocris · nam vt dicimus est · ita se existimat · simile ergo hic philo dicit de virtute · magnitudine quidem voluntatis virtus sumptus est · eo autem quod oportet q̃ mediocritas dicitur · inquantum scilicet id quod oportet · et ut recta dictat ro oportuit q̃ nondum q̃ aliqui monent hic q̃stio vtrum virtus sit mediocritas aut contrarietatis extremitas · virtutes quidem huius q̃stionis q̃ virtus in ea honestate q̃ est inter excessum et defectum est mediocritas ¶ cum honestatis extremis erit qualitas aut virtus · in ea vo contrarietate q̃ est vnus et malum virtus non mediocritas · sed extremitatis dicitur itaq̃ inspicere nate quid est qualitas virtus est / medium inspicienti aut mores extremitas respicienti · hec tamen q̃stio ad ꝓpositum non est · quoniam non erat hic philo intentio ostendere q̃ virtus est honestatis extremitas ¶ sed illud tantum obiicere intendebat q̃ putant q̃ virtus non sit vnus virtutis summitas · credentes q̃ sit mediocritas inter vnum et malum aut inter minimum et maximum vnius alicuius tenentia in hoc loco hanc motionem q̃stionem ethicis omitto ut tedio fugiat inquantum ducto · q̃ illic extremitatis dicat

ubi arte timus sumptas tum
utiq; aristotelis laudatur te
extremitate lumptas corp
sitores illig traductoribus antiq
mte lexte de extremitate grue
tatis ¶ videbit enim phig duc
pprdit quum xtus sit extremu
tas ac lucy sumptas · non
punctus igitur nec punctus ignis
lenus ¶ neq; de lenus arteriosq
m hec sunt medius quam plu
rib; / spe ac luce tradiderend
hus et hus ambiguitates
sustulit ac ppositis delent ¶
dubitatur hic vtrum xtus
comparatu ad rone dicat de
bear / mediocritas aut grue
tudis extremitatis · ad hec di
cunt aliqui q xtus ad rone
comparata est comparticeps
extremitatis · si vo comparet
ad id quod oportet · erit medi
ocritas ¶ sed isti nequaquam in
meliam redarguendi
oportet eos aut concessum
negare aut negatum concede
re · cum enim id q oportet sit
medium p hec solum q ait
ne detimulatur · ipa profec
to ro erit magis medium q
id q oportet ¶ item omis ig
gula est medium / respectu cu
iq extremi atq; effectu · accipi
tur · prima quide regula ap
bulium est ro · ¶ preterea ex
cessus et defectus sicut p hec
quod denant a rone eadem
sub alio · gruitatis · extremo
· scilicet sub malo ¶ sic eadem
p hec q denant ab eo quod
oportet · si igitur excessus et
defectus corrupti ad id quod op
portet · sub alio comparticeps
extremo continent / scilicet
sub malo · sic eadem et xtus
oppta ad id id q oportet · erit
sub alio extremo scilicet sub
uno · patet igitur q xtus ex
trema codem fere modo se
habet ad rone / et ad id q oppor
tet ¶ itaq; illi qui dicunt q xtus
corrupti ad id q oportet · est me
diocritas ¶ delent eadem ne
cessario dicere q si comparet ad
id q oportet · non erit mediocritas
· sicut enim dyameter p hec xtus
est lumen q ei quod op
portet adequatur · et p hec ex
trema sunt mala · q ab eo q
oportet deficiunt · et sic talia
diuersis erit in metro redarguta
quib; ¶ dicamus igitur q xtus
sine comparetur ad rone / sine
ad id q oportet · potest eo et me
diocritas / et gruitatis extremitas
· nam ro quidem vbiqueam
considerantur · vno modo ut est
medium inter excessum et def
fectum · sic hec modo xtus ei
adequatu medium dicitur · alio
modo considerantur inquantu
est id a quo excessus et defectus
p in equalitatem deficiunt
· itaq; vtrumq; scilicet non
ut excessus / ut nec ut effectus
· sed ut inequale · et hoc modo
xtus adequata rone non
medietas / sed extremis ex
tremitatis dr · quod aute de
rone dyameter · eadem de eo

p̄ oportet intelligi. ad̄ tendum tñ p̄ hec distinctio magis est ut ciuillatoribus respondeam quam ut aristotelem intelligamus. nisi quum enim proutr̄ tñ nemo neget p̄ x phus virtutem debit extremitatem. sit aptissime autem mediocritatem dubitatur cum hac virtus virtutis et vitia quorūc sp̄m sortiuntur. ad hec dicunt alij quod est extimium non sit virtus sp̄m. rō autem est quia extimia virtutis ¶ deum habent autem probat h̄ per hec q̄ vitia deficiunt a hoc p̄ accidens. nec eo q̄ mediocritas nō sit virtutem agere. a hoc itaq; de aliquo p̄ter intentionem. et sic p accidens. ab eo tñ q̄ p̄ accidens nihil potest sp̄m hec ¶ mihi quidem videtur p̄ hec tamen non concludit. existimantes enim mistantas. patet de prima nam relatiue extimijs sortiuntur sp̄m. huius et potentie exobiecto ¶ Et cum finis illius oppositis factores accidentia absoluta exsubiecta. hec tamen omnia extincta sunt spes sine re sine causa ¶ nec cum finis cor dictum videtur verum. casus enim ponitur nisi casus per ictum et ab eo q̄ est p̄ accidens. casus cum sicut dictum in sexto methi. est error causē p se. omnia itaq; certa per accidens causantur exeo q̄ est p̄ter intentionem. necessario sortientur sp̄m. abalio q̄ per accidens ¶ mihi quidem videtur q̄ si voluntas virtus extrinsece tractatur. q̄ cum voluntas specifica ordinem finem hr. et hec p se. vitia autem cum sint certa per accidens. sic cum per accidens extrinsece dicuntur hec sp̄m. sed de hijs attendus ¶ non tamen omnibus artibus. hec est per vltia huius ca. nupta audit. p̄ non in omni actu et affectu sit nisi dictus illa q̄ est virtus. sz primo premittit intentum dicens non tamen omnibus artibus q̄ vtere aut nec omnibus effectibus intentum recipit mediocritatem. ibi nam sunt quedam. probat id quod propositum ¶ Et primo per totum quę talis est illa q̄ statim nominata sunt. huius sibi ancxanus pruritatem. non recipiunt mediocritatem. sed affectu quidam et eius actus sunt huius. ergo et cetera. huius tribus phis ponit primo primam propositionem ab tra quam p se magnum festum. 2o ponit 2dam propositionem ex ea probatione. ibi ibi ut nulla inuidentia et cetera ¶ et hec est p phm dicit. q. nam sunt qdā

q̃ stultum vt nompnata sunt
· prauitatem odiemus hinc
vt malenolentia q̃ est volup
tas de malo alterius sine cui⁹
lumento suo et pudenda
q̃ est cum hominis nec malacia
memoratae / nec de omissis ma
lis pudet · hinc q̃ eadem tẽp⁹
est mundi mal q̃ ẽ extremum p
tes alterius tres secundus dest ps
dentis · et ne actibus stuprum
tibi adulterium aut medica
· est cuius stupri ꝑsint
finium tepidi · hinc tamen
pro omni illecebra · cum vide
tur accipi · ut dicq̃ sit ꝑsint
lacet accipitur et hinc q̃ cre
tis sint fixuris · et hinc
dium · nam cunctis hec et hinc
tra dicuntur · dest nompniat
· quasi mala ipi sint · et non
quasi non sint extremi aut def
fecti ipor · utrum non ipor /
sed ipsimet sint extremis aut
defectis · iam ecce qui mediocri
tates · quod magnifeste apparet
ee falsum · et cu hinc cum
dixit dictum · numquam ergo
dixit · dest numquam ergo
est possibile recte fieri nullo
saluetur profectus affectus et
et actus sed semper delinquitur
· nec nullus est quoniam offen
det · et quo et ut offendet · sed
simpliciter dest vniuersaliter
ac semper delinquitur · eodem m
hinc ꝛo manifestat idem p
exemplum in alijs binis · et
dicit eadem mox dicendum
est de pupilla et marga
dest misericordia et de humi
litate · nam si dicerentur alit
· scilicet q̃ hec prefecta ꝑ
sunt tempe mediocritate in
· excessu cet dest ee posse
mediocritas et simpliciter def
fecti · sequeretur enim q̃ ipi q̃
excessu cet alius excessu · ipi q̃
quasi defectu cet alius defectu
· quor quilibet est impossibi
le ¶ sed quem admodum · hinc
ꝛo manifestat deum p sum
le mutuatur · et dicit · sed quo
admodum temperantia et for
titudinis non est excessus nõ
defectu ¶ quid putet p hec
q̃ ipsimet sint medie et su
preme mutuatur · ut medi
etatis xv nec excessus / nec de
fectu reputetur ¶ nec ultimum
quod est supremum aliud
supiq̃ ed potest · quem admo
dum neque nec temperantie
nec fortitudinis est excessus
nec defectus ¶ sic nec illas tres
quas supra diximus mediocri
tates est nec excessu nec defectu
· sed utrumq̃ · dest quoniam
q̃ mox illas tractas · alimq̃
excessus cuiusq̃ et defectu
nulla omnino est mediocritas
· nec ipsa mediocritatis est
excessus aut defectu ¶ mi
tuenda sunt hinc dno · p

mo q̄ omiſſe affecte ut affecte
q̄m fuit p̄ter tōnem · ſtatui
ut nompiatur eſt malus ·
q̄nā igit̄ malus lenia n
mereat / ſm primū finem
et hmōdi dum ſint hmōdi
eſt q̄ ſtatim ut nompiatur
p̄ua ſtatim hmōi ancora ·
affecte eciam et acte q̄ ſunt
indifferentes ad bonum et
malum ſi non ſint ſm tōnem
p̄ua ſunt p lex ſolū
q̄ ſūt tōnem non ſunt ¶
2o nōdum q̄ mediocritate
non hre excessum nec def
fectum ¶ hꝫ tamen mediot
tē excessum et defectum ta
quam extrema q̄ euitanda
ad que comparatur cōmaꝫ
mal̄ de extremis dicendum
eſt · excessꝰ enim aut defec
tꝰ non hꝫ intra ſe mediocri
tem · hmōi tamen extra ſe.
ſic ut patet ex ſupiꝰ dictis //

Sed opportet ſimonem
iſtud eſt 3m cū mſ
diffinit virtutē magꝝ
ſe ſtatuit in ſingulis virtu
tib⁹ · circa q̄ tria facit · primo ſ
tradit hec eē neceſſaria ·
2o proſequitur intendens
tentum ostendē p ſingula q̄
medium ſit laudabile extre
ma aūt vituperabilia · ibi circa
timores igitur · 3o exemplifi
cat in affectibus ostendens quos
dam eē laudabiles · ibi in affec
tibꝫ · quasi dicat ego primo · ſed
opportet capitare ſimonem no
ſtrum non mal dicere non ſo
lum mal ad deum hmōi
· dicit hmōdi ale · tertium ad
ſingula · dicit ſingulatim vel
dic ſingula ſignis communia
ſcilicet ſpēs q̄ reſtrictu ſignis
ſingulatim dicit petrum · ca
uſam hmōi ſubdit dicens / in
virtutibus enim q̄ de actibus ſcilicet
humanis hmōi virtutibus
quidem communia exiſtunt.
particularia autem virtutes ·
dicit efficaciora aut dic virtutes ·
dicit valentiora · non enim ſunt
hec virtutes pro ut falſita
te oppugnat · quia hoc ſic · ut
patet ex dictis principio meo
2o magne xie ſunt virtutes
quam ſingulatim · xie itaq̄ par
ticularia dicuntur hec virtu
tes dicit valentiora · vel efficaciora · cuius
cauſa eſt · quia actus q̄ ſunt
circa ſingulatim tanquam circa
materiam / vel obiecta · quod
certe actus oportet conſone
re ¶ dicit conuenire hmōi ſcili
cet ſingulatim circa q̄ ſunt
circa ¶ itaq̄ ſicut obiecta ſunt
ſingulatim · ſic eciam actus q̄
hec ipſum ſcilicet ſingulatim
ſunt nobis complenda hec eſt
in compendio tenenda et dili
genda · hoc eſt cor de ſeptimo
notificando itaq̄ in hoc ca ſin
thulas virtutes capitaq̄ obiecta in
tendimus in ſumma complere
de actibus ſcilicet ¶ circa timores
ſtitios et audacias · hec eſt 2a
pars hmōi · in qua proſequi

·ut dr ꝓficiã ꝺ̄ est mpfecte/ de ipis dicamus · post modum · scilicet libro quarto et quto tractabimꝰ diligentius de ipis · scilicet liberalitate ꝛ eius extremis ¶ patet igitur ex hijs quid liberalitas quid prodigalitas et quid auaritia dicatur · et eciam q̄ sit eoꝝ materia ¶ deinde cum dicit sunt et alie · ondit quid sit magnificencia et quo mõdo differat a liberalitate · dicit q̄ sunt et alie circa pecunias dispositiones · mediocritatis q̄dem est magnificencia · magnificus enim differt a liberali ¶ nam hic scilicet magnificus circa magna ꝙsistit/ ille scilicet liberalis circa parua · excessꝰ quidem magnificentie est inexplebilibus/ et vulgaribus ventositatis defectus ꝙ mediocritas appellatur · differunt autem hec ab hijs scilicet excessu et defectu q̄ sunt circa liberalitatem · sed quomodo differant dicetur postea scilicet libro quarto ¶ ex hijs planum est que sit diffinitio magnificentie/ cuius extremoꝝ · et q̄ eciam sit eoꝝ materia · circa honorem hic prosequitur de hijs ꝙ circa q̄ sunt circa honores ¶ Et primo de magnanimitate · ꝛ de ea ꝙ tute q̄ se hꝫ ad magnanimitatem sicut liberalitas ad magnificentiam ubi ut autem dicamus

Et dicit circa honorem eciam ꝑ inordinationem magnanimitas est media excessus · excessus autem magnificentie · defectus ꝙ pusillanimitas ¶ patet igitur quid sit magnanimitas et cuius extrema/ quenam eoꝝ materia/ sine obiectum ubi ut autem dicamus · ondit q̄ sit ea ꝙ tus q̄ se hꝫ ad magnanimitatem sic liberalitas ad magnificentiam · et primo facit hec ꝙ ondit q̄ circa honores necessario sit aliqua ꝙtus preter magnanimitatem · ubi est enim · dicit primo/ ut autem dicamus se habe ad magnificentiam liberalitatem Et circa parua differre dicit ꝑ hoc ab ea differentem q̄ circa parua/ illa ꝙ circa magna · sic se hꝫ q̄dam alia ꝙtus ad magnanimitatem circa honores maiores existentem · illa ꝙ circa parua existit ¶ ex hijs patet q̄ sit hec ꝙtus inordinate diffinitio · que eciam sit eius materia · ¶ ubi est enim · ondit q̄ circa honores necessario sit alia ꝙtus preter magnanimitatem Et dicit ꝑ autem q̄ talis ꝙtus patet · qua est ratione tenuisse credere honores · scilicet parvos magnos et unus quam oporteat et vt oportet manifestum vero hec sunt · et medium et extrema

quoque pnemittitur at p̄
hoc x̄tus tractat autem q̄ co
dicit hoc ideo tripliciter am
bitiosus · q̄n autem deficit
remissus · medius autem
nominatur est · cuius causa
quia ipe dispositiones adhuc
sunt nomina quorum sunt
nominata · nominata dico
sunt preter ambitiosi dispo
sitionem que dicitur ambitio
· nec obstat q̄ sit nomen re
missius nam ab eo nomen de
rivatur remissio · cum mis
sionis ficatione non connumer
atur · unde dicit co ista tan
ta scilicet quia medius est
nominatus quorum scilicet
ambitiosus et remissus cer
tant · idest contendunt de me
dia regione · itaq̄ ait ibidem
dicit se ad medium ut p̄ hoc
x̄tus dicit ¶ Et sequitur hec
plus medium · sicut enim fi
nitime quantitates quibus certis
tempus ac prefixus spatium regi
onum consueverunt de me
dia regione contendere · sic ergo
est impropositio quorum enim
certant de mediocritate tam
quam illa ex eo q̄ nominata
sit destata atq̄ vitiata · est
enim alia causa propter quam
illi de medio certant · quia
nos quidem ambitiosum dicimus
medium et quidem remissum
et malum · idest aliquo unum
et malum · idest aliquo alterum
laudamus id autem cui accidit
· dicetur in sequentibus · scilicet
in libro quarto ubi dicit in
terdum vo laudamus ambi
tiosum q̄n vehementem dum re
missum ac ignavum et gloriae cupidum
· et interdum remissum qui
humanum et modestum la
udamus · hic igitur in cum
deficiamus locum · nisi de a
lijs q̄ restant x̄tus dicendi
erit malum · scilicet in sedua
ac vehementi p̄fectum ¶ Deinde
cum dicit est circa iram
prosequitur de his dispositio
nibus q̄ sunt circa iram · dicit
ergo et circa iram est quae
dam et deficiens et medio cri
tus ¶ Sed sunt fere nominata
· quia nomina propria
non habent · sed alienum de ac
cidentia · ut dicere mo
nomiata · quia ut plurimum
nobis nō habent · sunt enim pu
nire apud quos illa nominan
tur · cuius causa ut medius est
· quia finis communes oppiones
· et presentem statum · ira q̄ finis
se mala · aristoteles tñ cuius
oppinio fuerat contraria medi
um appellat mansuetum
et medio criterium spiritum mal
suetudinem · quia vo excedit ira
cundiam ab eo nominatur · et
excessus ipe irascendi · qui
autem deficit segnis dicit
piger / ac tardus / et defec
tus ipe segnities appellatur
¶ patet igitur quid sit mal
suetudo · est enim medio circa
iram · singuli modi differ
unt ipe partibus eius extremis

de nde cum dicat sunt et alie tres medietates · prosequitur de ꝑtibus virtutis q̄ sunt circa humanam conuersationem Et primo ondit cor communem entiam et dicam q̄ exēplificatur in eaꝝ singulis · ubi circa verum ipsum · dicit ergo primo sunt et alie tres medietates simpliciter dicendum quod dam vnites inter se differunt tamen ad inuicem · q̄ aute conueniant patet quia omnib sunt circa vbꝝ et actum exteriorꝝ communionem · hoc est circa actu et vsu q̄ circa contractuum humanoꝝ communionem vsumitur · sed in hoc · differunt q hec differunt q vna earꝝ est circa verum · alie circa delectabile · et hec potissimū loco ut communibus · et partim mentum delectabilibus q̄ ad vitam ꝑtinent · et hec ut ꝑ patebit est amicicia · ipsiꝰ de hijs quaꝝ dicendum est · ut appareat ꝑ mediocritates ad inuicem laudabiles · extrema vꝰ nec recta / nec laudabilia · sed reꝓhensione digna · sunt circa vsum ꝑtes pleraq̄ mouuate · cōtinendum tñ est in hijs nomina fingere · sicut implacuisse alijs factum · et hec ꝓpter declaracionē et intelligentie Et ex dictis ꝑtim in hoc loco duo notantur · primo per id quod dicit ut matꝝ tangere cat et circa notatur aliqua ꝑ ꝑtinentes principales in hac cā est manifestare ꝑ exempla in singulis virtutibus q̄ mediocritates ēt laudabiles · extrema vꝰ vituperabilia ac reꝓhensione digna Et ꝛ notatur q ꝓpter declaracionē et intelligentie hanc fuit nomina fingere hac ideꝰ ꝓpter insecto pulchre quasi in fine Deinde cum dicit circa verum ipsum · exemplificatur · Et primo de ea q̄ est circa vꝝ · dicens circa verum ipsum vbi verum scilicet et omnium medius quidem extremis / mediocritates ꝑ extremis appellatur · similiter autem · si extendatur · temperatis · et quam illa virtutes humanas · et si deficiat · minora · et quam illa virtutes minores dicitur · ubi circa delectabile · exemplificat de vsu q̄ est circa iocundum dicens circa delectabile autem in facto scilicet existens medius est communis · et dispositione ꝑ communibus · extremis vꝰ simulatus · et qui ea virtutes superans deficiens autem ineptus · et qui ea virtutes rusticus Circa vero reliquo autem · exēplificat de alia dictis in relinquo autem delectabile q̄ vsitatur in vita fere tota · qui et oportet iocundus esse · amicꝰ q̄ dicitur · et mediocritates amicicia · sic dicta non ab effectu amandi · sed detenti communitate · vnde amicitie nomen vtilitatum sumptum · vno modo ab

effectu amandi. et sic de
amicicia tractatur libro octauo
et nono. a hoc modo dicitur adre
ti cognitione proximum. Et
sic de ea hic et libro octauo consi
derandum. nequa ille qui exerci
tat nullius veritatis gratia fiunt
blasphemie dicitur. et iste pri
ori causa fiunt. dicitur adula
tor. Et iste potest proximo nocere
quam hunc virtus opponitur. q
autem deficit et in omnibus mo
lestus est. contemptibilis. et in
humanus dicitur. Et ex his facile
est scire q sint differentie
istarum trium virtutum. et sinor
extremor. q eciam dicitur eam
materia. In affectibus quar
hec est vltima pars huius tri.
nequa ut melius appareat prime
doctrine sit laudabilis et ex
trema vituperabilia. exempli
ficetur in affectibus qui videntur
ee laudabiles. et fiat tria primo
loquitur de verecundia. 2o de
indignatione. Vbi indignatio autem
. 3o dicit de iustitia et pruden
cia et dicendum prosequitur ibi
de iustitia 2o. dicit ergo primo
in affectibus quar finit medio
critates. non quidem p hec
q finis vitiosi fiant. sed ipsi finis
se/alicui mediocritatis ex propo
sito huius q sint mediocritates
. nam verecundia quidem non
est virtus ut libro quarto dicemo
scribitur. laudatur tamen vere
ri quoniam ib dest iste scilicet
verecundus dicitur medius. qui
2o exercet et in omnibus veri
. pudens dicitur. qui autem
deficit et in nullibus aut paucis
veretur. impudens vocatur.

Adintendum est hic q illa q
fiunt ex verecundia vel ex
aliquo alterius affectu laudabi
li sunt bona ac laudabilia no
quidem formaliter/sed materi
aliter p hoc scilicet q sunt simi
lia his q sunt vereda fiunt ve
nere. formaliter quidem nichil
est bonum ac laudabile. nisi quo
actualiter fit sub veritatis venere
Vbi indignatio autem prose
quitur de indignatione. et di
cit indignatio autem media e
inter invidiam et pessimum
gaudium. 2o autem ex
tra ly inuidiam et detorem q
verecundum ex his q proxi
mis. scilicet hominibus con
tingunt. nam enim eius
homo quis homini dicitur pro
ximus. indignans enim
leste fert cum prosperitas e
idest ne est alicui hominum
indigne. dolet magis indigna
tum videt malos prosperari
. inimicus aut huic exercendo
. molestus ac molesta fert in
omnibus prosperitatibus hominu
mal maloz simul et bonoz
. passe autem gaudens in tri
stitia deficit ab indignante.
vt non modo deest non solum
no non doleat. de malor
prosperitate. sed eciam letetur
. Quum de his dicendi primo
idest loco opportunum erit dico
loco. scilicet 2o rethoricorum
Quod autem dignus de ve
recundia de indignatione in

teligę · nḋignuᵹ enim p hꝛc
laudatur q tꝛia fiant q ꝛ̄ꝰ
sa faceꝛet · hꝛc enim hᵗ ꝛ̄ꝰ q
de malo ꝓ ꝓsꝑitate ꝺlet
· nullus utiq; affectꝰ fm̄ q
hmoͥ est laudabilis · sed y id
solum q ẏtutꝭ simplis est · e
ᵹ magis male dico de mediocꝛita
te · utꝰ enim affectꝰ me
diocꝛitatis dicatuꝛ inquantum
in effectu sine operatione assim
ilatuꝛ ẏtuti ¶ sicut igitur illa
ẏtuosa / et omnia q̄ fiunt de ꝑ
fecte bonoꝝ sine caꝛitate uel
gꝛa non sunt meꝛitoꝛia · sic in
ꝓpositio mhi est formaliteꝛ
bonum · nisi quod ꝛ̄ne ꝛegu
latuꝛ · dicuntuꝛ tamen aliqui
affectꝰ mediocꝛitatis / ac lau
dabiles materialiteꝛ · que si ꝛ̄ne
forma ordinantuꝛ · erunt profec
to mediocꝛitates / et laudabi
les fꝛaliteꝛ · hꝛc autem ꝛ̄ꝰ
quo illa eadem q̄ fiunt ex ali
quo laudabili affectu ¶ fiant
ex ꝛ̄ne ꝛecta diligenteꝛ ¶
sequitur illa pꝛeb de iustitia ẏo
inquia dicit de iustitia ꝛ̄ꝰ dic
dum postea / ac etiam de iusti
tia ẏo ꝛ̄ꝰ ¶ Et dicit de iustitia
ẏo quoniam illa non dicatuꝛ ꝓ
pꝛie · idest uniuꝛse · imo eq
uate · est enim iustitia alteꝛa le
galis / et alia particulaꝛis et
particulaꝛis alia est commuta
tiua / alia distꝛibutiua · inquibꝰ al
teꝛ et alteꝛ mediocꝛitas accipi
tuꝛ · quoniam inquam uta est
nos distinguentes iustitiam pau
lo post scilicet libꝛo quito · dice
mus de utꝛaq; iustitia · scili
cet quo mᵒ sint mediocꝛitates
utꝛiusq; iustitie · ul dic q est
fiᵹ̄a ex alacꝛe · quoniam un
uerꝰ ꝓ nullo ꝓsunt · scili
cet plurale pꝛo singulaꝛi · ex
dem mᵒ · idest ꝛtem dicendo
paulo post scilicet libꝛo sexto
de iuꝛibus ꝛ̄ꝰ ¶ cuius ē
pꝛudentia et ꝛ̄ta que in ꝛ̄ne
pꝛudentie ¶ Dubitatuꝛ hic q̄de
pꝛefactis ẏtutibus cardialibꝰ
dicuntuꝛ · ad hꝛc ꝛ̄ndet dicendo
sicut q sunt ille ꝙꝛ ¶ scilicet
pꝛudentia iustitia / fꝛtitudo
/ temꝑantia ¶ cuius tamen ẏtꝰ
aliquibꝰ assignatuꝛ quia ille ꝑ
tinuit · quosdam mᵒ ꝛ̄ne
les monꝝ ẏtutes conuenientes
· nonꝝ quandoq; ẏtutes conuenie
ntes ꝛ̄ni ꝛ̄ꝰ ¶ Et quia
tas q̄dam inquantum appeti
tus ꝛ̄nis conformatuꝛ · conueni
ente etiam animi fiᵹ̄a · atq;
animum ꝛ̄nem habentibus · atq;
connexionem ul proꝓtatem
quadam equalitas primum ui
detuꝛ in portare pꝛudentia
ẏo iustitia · ẏo quidem fꝛti
tudo · ẏo aute temꝑantia
¶ Alii dicunt q ꝓ tanto
dicuntuꝛ cardinales quia hꝛc
ꝙꝛ tꝛetas tanquam ꝛ̄ne
ꝑpᵉ continent · ut dicamus
sub pꝛudentia hanc consilia
tiua · sub iustitia legalia
tiua sequitur dicunt) simul uide
ꝛi tas ꝛectitudines animi ꝛ̄ta ꝑ
simplex · fꝛtitudo autem ꝑ
dicitur de magnanimitate
/ magnificentia / et tali
· sub temꝑantia quidem con
tineri uidetuꝛ continentia · et
sique alie fuerit simplex ¶
Est quidem alia q̄dam ẏ oppo

quozdam qui ab hijs primum dif
ferre videntur. dicunt enim ista
q̄ ille quatuor ẏtutes cardina
les dicuntur non tanquam
sint ḡnera de aliis predicata
sed ut dicunt ea de ea sic dicē
tur qua cētē ad eas tanquam
ad principales reducantur. ut
mihi quidem videtur nulla
istaꝝ opinionū cum aristotele
satis conuenire potest. ꝙ pma
et .2a patet. q̄ hic q̄ aristoteles
ẏtutes distinguit non p malū
sed p obiecta que inter se sunt
diuersa. nec vnum subalio ēt
metur. qualis igitur est ordo
inter obiecta. talis inter ipas
tes ēt debet. Terciam quoq;
opinionem ego circa hoc non inue
nio cum p̄ponere non sanis
oporteat vitā quecum ad quam
illaꝝ quas dicunt cardinales
cētere reducantur. Et p̄sertim
de magnanimitate. p
quam rōn̄ sub fortitudine sub ip̄a
continuerī videtur. illi igitur
qui quasdam ad alias ẏtutes
reducere cōtinuantur mihi vi
denturn aristotelem magis
obfuscare quam declarare. sed de
hijs satis. //.

Sed cum tres sint li
cuiusdam tractatus
z̄ de oppositione ẏtu
tis et suoꝝ vitioꝝ. atq; de
quibusdam argumentis per
q̄ homo ẏtuosus fieri pos
sit. Et contingit iste tractā
tulus duo. primum capi
tulum est de oppositione vi
tutis et vitioꝝ. inque tria se
cit. primo ondit in hijs du
plicem cē contrarietatem.
vnam quidem vitioꝝ ad vi
tutem. aliam autem autem
vitioꝝ ad ẏtutem. 2o ondit
naturam cē oppositionem ex
tremoꝝ admixtum qui extre
moꝝ ad medium. 3o
bi que circa ista sit. 4o ondit
q̄ vnum extremoꝝ magis
oppugnatur ẏtuti quam aliud
ibi sed medium. circa primum tria
facit. p̄. primo mētionem pro
ponit propositum. 2o probat
probat. ibi ut enim equale.
consequenter. ibi itaq; extremum
dicit ergo primo. sed cum tres sint
dispositiones. due quidem vitioꝝ
ex excessu et defectu inter ipas
consistentes. una ẏtutis que
mediocritas est. cum hec tres
quidam sint. ones admixtum
opponuntur quidam medio. vide
licet alique extreme quidem
dispositiones opponuntur et al
ie dispositioni que media est
et sibi ipis inter se ēna sunt.
media autem extremis contra
riantur. medio itaq; duplex erit
oppositio sic ut eciam extremum
deinde cum dicit ut enim
equale probat propositum.
quia de extremis erat satis
manifestum q̄ inter se erant
contraria eaq; videntur cē ma
xime distincta. de medio aut
videbatur magis dubium
tum ab extremis non magis

distet. hinc est q phus solu
probat remedio q extremus
oppugnat. et illud probat asi
mili. unde inducit exempla.
vide intelligendum q nec
dum vtrag partagit extre
mo. at p hoc q vno partagit
alteri contrariatur. contra
p hoc etiam sit q facilius ame
dio in extrema quam ab ex
tremo in extremum fiat trāsi
tus. dicit ergo ut enim equa
le seiungit inequalitate quod
equaliter distat ab vtroq ex
tremoz. comparatum ad magnū
est magnū. et comparatum ad
minimus. dicitur minimus. sic dest
simili modo medij virtus deffectu
ipsoz excedunt. excessibus aut
dest ab excessibus aut deficiunt
. et hoc tam in affectibus qm
in actibus exterioribus et hoc
magis festat exemplis di
ctis. forte enim si ad timidū
comparetur. ferox videbitur
. si ad fortem. timidus. item
temperatus. si ad insensatū
comparetur. intemperatus vi
delicet. si ad intemperatum
. insensatus. liberalis quoq
si ad avarum comparetur. pro
diguz videbitur. si ad p
digum avarus. deinde cum di
cit vtrag extremū. infert ex
dictis corollarium et dicit vtrag
extremū medium terminat
. ita ut alter ad alterum me
dium reducat. unde homo
timidus hominem fortem
vocat ferocem. forex vo for
tem hominem appellat timi
dum. eademq; medium in alijs
extremis saluat et medijs
extrema. que cum ita sint. hec est
pars huius capituli in qua
ostendit q maior sit oppositio ex
tremoz ad inuicem quam ex
tremoz ad medium. circa
quod duas ponit rationes quaz
prima talis est. que magis
distant sunt magis contra
ria nam contrarietas ut pa
tet extremis inest. sed est q
dam distantia. magis autem
distant extrema ad inuicem
quam ase ipis sicut magnū
a parvo. et parvum a magno.
magis distat quam vtrumq
ab equali. huius rationis phus so
lum ponit inductionem cum ea
probatione et hec est quod phus
dicit que seiungit medium ex
trema cum sint ita seiungit
q ponit interse oppugnantes
. maior contrarietas est in
ter extrema ad inuicem. ma
lo longius distant inter se quam
a medio ut magnum a parvo et
parvum a magno longius dis
tat quam vterq ab equali
dicitur quidem equalibus ille
qui equaliter distat a ma
gno et parvo. ut dicit q equale
intelligit medium inter ma
gnum et parvum magis

ergo opponuntur vitia ad
invicem quam adinuicem
¶ et loquitur hic phs de ea
opposicione que est inter ex
cessum et defectum ¶ inq̃
virtus et extrema considera
nda ut qualitates quedam.
non autem loquitur de con
trarietate que est inter bonum
et malum. quia sic magis op
ponitur virtus vicio quam ipsa
vitia inter se opponuntur.
imo ma contrarietatem ḣ
inter bonum et malum ex
cessus et defectus non opponu
ntur. cadunt enim ambo
sub altero contrarietatis ex
tremo ¶ scilicet sub malo ex
tremo autem sub alio scilicet bo
no ¶ est intuitus hic incipit ter
tium quod talis est. que sint
magis similia sint inuicem
contraria. talia enim inuicem
sunt distancia maior autem
est similitudo extremorum ad
medium quam ad invicem
et presertim quandam ex
tremorum ¶ huius tertii primum
ponit inquirendi tria
eius probacione. dicit ergo in
super quibusdam extremis
ad medium est similitudo ut
fortitudo ad fortitudinem et ꝑ
digalitatis ad liberalitatem
et ipse vo extremis inter
se est dissimilitudo plurima
idest maxima. que vo in
ter se distant plurimum idest
maxime. contraria dissimi
lantur. libro de anima methᵈ
Et si magis ꝙ contraria una
prime distant erunt magis
contraria ¶ Et hoc est ꝙ ꝑ dicit. utrisq; magis contraria
que magis distant ¶ sed me
dio inquibusdam. hec vitia
huius ḋ parte inquit oridit
ꝙ primum extremorum virtuti
magis contrarietur quam
aliud. Et primo ꝙ intendit ꝙ
ponit. 2o ei tertium assignat
ibi accidit autem. dicit ꝑ
mo inquibusdam virtutibus
medio interius magis extremis
et inquibusdam defectui ina
gis opponitur. ut dicit fortitudini quidem non frenosa
q̃ est defectus magis opponit
. temperancie autem magis
opponitur non insensibilitas
q̃ est defectus. sed intemperancia
q̃ extremum ¶ hic duas assignat
rationes eius ꝙ dixit quarum
una sumitur ex ipsa virtute et
vicio natum. secunda sumi
tur ex parte nostri ¶ ibi alia
ex nobis. dicit ergo primo
hoc scilicet. ꝙ primum extremorum
magis opponatur medio quod
aliud accidit duabus de causis
¶ primo ex ipsa re. quia enim al
terum extremorum proprius
idest propinquius et similius
est medio. non ipsum. sed alte
rum extremum magis opponi
. velut quoniam fortitudi
ni similius et propinquius

vndetur cõ fortitudine. dicimus
hoc ꝙ timiditatis. quoniã
medium istius est. Hec scili
cet timiditas in dictis
malis opposita fortitudi
ni quam ferocem. q̃ enim
idest q̃ quidem magis absti
net distant a medio. ea ui
delicet malis contraria me
dio. q̃ igitur vnum extre
morũ malis opponatur ꝙ vir
tus quam aliud hec est vna
causa. scilicet quia vnum
extremorũ est remotius medio
similius ac propinquius. et hec
est causa similitudinis ex parte
Deinde cum dicit alia ex no
bis ipsis. ponit alteram
que sumitur ex nobis ipsis
. Et dicit alia causa similitu
dinis ex nobis ipsis ꝙ quam
vnum extremorũ malis
opponitur ꝙ virtuti quam alte
ri. ꝙ uis quidem ad hec est
Et hec via a nobis propin
quat. illa igitur via videm
tur malis contraria medio
ꝙ virtus autem malis medio
inclinati. dicit enim ipsi p
fectos natos esse ad bonitates. scilicet virtutes. atq̃ ex
eo. idest ex ea causa simili
proclivores idest promptio
res ad luxuriam quam ad
continentiam. dest in mal
tractum abstinentiam. in
telligit tamen p continen
tiam aut in sensibilitate
q̃ est defectus temperantie.
aut in moderatam abstine
tiam cibi vel potus q̃ intro
itu consistit) quia magis
natus est. cum scilicet
luxuriam dicimus medio
temperantie. magis in cõ
trariam quam continentiam
Scilicet in moderatam.
ad quam scilicet luxuriam
magis fit inclinatio. ut
construe sic. atq̃ ex eo pro
clivores sumus. ad luxuriam
ad quam luxuriam magis
fit inclinatio quam ad conti
nentiam. quod ita in quam
est et certe. et obiicit intellexit
ea q̃ est expresse magis con
traria est temperantie quam
insensibilitas q̃ est defectus
. promptores enim nati ad ac
cessum quam ad defectum
sumus Circa intelligendum hic
ꝙ ad intemperantiam. et tim
ditatem. et hinc via q̃ ꝙ
ti magis opponuntur. homi
nes sunt nati promptores
atq̃ ex eo proclivores cibi
et potus ex maiori parte. post ibi
in alios defluit. de eis potest q
aliquis sit natus magis pro
ad insensibilitatem. ut au
diam quod ad intemperantiam
ut timiditatem. et in tali via

ca vitia cēnt maḡis contra
ria ⁊tuti q̄ cōmuniter et plu
rimum ipsa ⁊tuti oppon̄it

Quod igit̄ ⁊tus · hoc
est ⁊m cā ⁊m ⁊que ondit
plin qualit̄ homo po
ssit ⁊tuti ⁊q̄rere Circaq
tria facit · ⁊mo ondit cē difficile
hūm ⁊pmen fieri ⁊tuo
sum Zo ondit qualit̄ ꝓssit
homo ꝓuenire ad medium in
tentum ubi quid erat oppor
tet Zo ondit qualit̄ medi
um ⁊tutis dēfinire ubi
ardenum erat Circa primum
duo facit ⁊mo tr̄sumit q̄ mor
supra dicta ditis igit̄ dic
tum ē q̄ moralis ⁊tus fit me
diocritas · Et cum est dictū
quomodo sit mediocritas quaꝝ
nob ne autem finis rē · dein
quoq; ⁊tutem cē mediocrita
tem non erat inter bonum
et malum · sed duoꝝ vitioꝝ
· alterius finis excessum et al
terius finis defectum · fuerit
ergo dictum q ⁊tutis sit talis
· scilicet mediocritas ꝑz me
dij constitutum · id est qua
medium cōsequit · cum scī
tum in nocendo et claudē
do in affectibus / et actibus Cq̄n̄
obrem oꝑz · hic Zo concludit
ex ꝓmissis q̄ sit difficile studio
sum cē · Et dicit quamobrem
· scilicet quia ⁊tus est media
tas operis · id est operosum
atq; difficile est ⁊uenire ⁊
visitare studiosum · id est ⁊tuosū

num in capite medio tota vis
consistit · scilicet cum q̄ cē
aut fieri ⁊mo sum atq; ut cō
plectē circuli medium nō est
cuicunq; · sed tantum scīt
scilicet ipse metire · de mare
quidem arcuum circuli facile
est · cum aut in aliquo alio
litere est difficile · si igit̄ centrum
circuli sit inuentū · ut inuenīt
p duas lineas circuli secantes
quaꝝ una alia secet p medium
et equalia · puncti utiq; medii
illig lineę q̄ alia secat p medium
ꝓsula necesse ē centrum circu
li · modo planum est q̄ ter facē
non est cuiusq; · sed tantū
bonis sapientib · sic igit̄ misericors et
pecunię pecuniarū dare facile et
cuiusq; · sed ipsa ut dare cui q̄
placet / et quātū et ⁊tū / et q̄n
obrem ad quod nō amplius ut
iustus est / nec facile itaq; certe
facē ⁊tutem / et laudabile / et p
clarum ē Cquo erat oppotz · ⁊
ē ⁊m ꝑz hinc cū ⁊m q̄ ondit ꝗle
bet posse ad medii inuentū ꝑ
uenire erat q̄ ⁊m ꝓuidebat ⁊me
ta · ⁊o ꝓsequit ubi dictū ē ·
Cm ubi ꝓmisit maxime · dic
endo ꝓmo quo erat · scilicet q̄
medium inuenire ē difficile
ꝓpter aliquos medium ascēdere vult
· aute o misa oppotz alibi dest
rendo · maḡis contrario ⁊tuti sic
si aliquis velit ad medium fortitudinis
peruenire · debet summo opere studium ad
hibere et magis extremum dilatare quod
dat q̄ fortitudinem maḡis oppor
tet quā audacia nā ut dictū ē ex
morū alterum maḡis alterum

mpm pcm. ꝙ̃ amodo et in futu
te ꝺmittat. ꝙ hiſ ita ꝓmiſit excēplu
ciuilē pcte aut nauis q̃ eligſd
appellatuꝫ. oz itaq; tractē ama
ſſe cōſiliū ꝙ nō ſit eligſd nō
uebat. hꝝ hactēꝰ ꝺſimplr
ꝺicit eis ꝙ nouebat eligſd dicēs
exterrimū. ſ. nebulaz et tm
dam. ꝺeſt pellam nauē adiſce
re. ꝛ. ꝙ aliq̃ ꝑte agſe aut mōe
nouebat eis eligſd manſ
manifeſte ut maxie ꝙnctis ma
ꝺiū pricla q̃ ſunt pelle ſubi
tēbāt nauē ſuchende uiſi nau
tis ꝛ impedientes cū itaq; mediū
aſſūſſime difficile ſit capiē
da ſunt hic minima malozū. ꝛ ma
la. quod. ꝛ. q̃ tm ꝙ ꝛ loco. ipſo
q̃ loco ꝙ capi medū ſi poſſit ſi
aut nō poſſit. capienda ſ minima
malozū hꝝ aut. ſ. minima malozū
capi ꝙ ꝙ loco ſit maxie ꝓmo
ꝺum hiis que ꝺicta. ſ. amatiſſimo
tractādo. atq; ei ꝙ uidet ꝙ ꝓmit
mma oppmit. Et Virgilius arg
cotles in hꝝ loco duplex pcedē
ſi. primo ibi ut eligſd. ꝙ ibi
ꝙ loco. Dicit cūd cōſiliādū
ē ꝓpter ꝙ aduenīētia ꝺicēdo q
ſideradū eis. ꝛ. ſideradū ꝙ eſt
adꝫ. ſ. uita nos ſimꝰ ꝓnoces
. nō aliud ab alia. ſi uita nata ſe
cūm. ꝛ. mclinatur. ꝺeſt adꝫ
uita ſimꝰ ꝓnoces mteligitur
ex uoluptate et moleſtia q̃ no
bis ꝓueniūt. ex corpm atq; ma
lozū tēporū mclinatōnez cūm ma
lozū ſtudiū uoluptate. ꝺebeam
nos mergere uetabimur. ac ergo
ꝛ ꝺicūd ea uita ad ꝙ nata ſit eligſd
ſtudiē magiſ ſequam. Ideo eis
ſequentes a deliquid. ꝛ. aduo
debito ꝙ quo magis ac frequē
ter deliquere ſolemꝰ. medium
mnemq; hꝝ ꝙ admediū uenī
mus. ꝛ. ꝙ flexa lima rectifi
cunt. conſuenerunt eni illi q̃
flexa ligna nouerunt hmōi
ligna in ꝙd ꝑte flectē. ut
mde ueniat in tranquillitatem
Et hꝝ ariſtotelicū ꝺeuenīēdo
locū ſit ꝓpter maiꝰ ꝑte in aliq̃
quo cū non ſit ſanum cōſili
um in mediate declinare in
ꝑte ꝙdam. Hoc eni modꝰ
primo ꝓcurat quam in medium
ueniret. ſicut eni contingit
ē rectꝰ aliqua ligna flexa
. q̃ ſi mꝰ rectum ꝑtem tenuerit
tur. aute ſtringuntur quam
in medium ꝛectitudinē ꝓcum
ant in tali ſpem ſ caſtē ſanus
conſiliū ē ꝓnabā ampli
mis q̃rendo tendere qua
ſubiecto ꝛ ꝙdam ſecedere. q̃d
autē ſic aut ſic ſicut ꝺebeat
uel q̃ ꝺebet iudicio prudentis
. eodemq; modo eligē arbitriū
o uniuſcuiuſq; q̃dam amatiſ
q̃rendo ſit tendēdum. Exꝓ
tis plm in hac ꝑte duo no
tantur. primo q̃ ſit ueritum ma
lum aliquid agē ut mde ueni
ꝓcurat ꝑtem ꝑ hoc q̃ ꝺicit
in contrarium autem nos
met ipſe tetraherā ac ita
ri ꝺebemus. ꝺictum autem
erat ſupra utriq; extremoꝝ

cē malum ac vituperabile · nō
hi quidē videntur q̄ declina
re nō extremum nullo ḡuī
sit vicioso materialiter solū
· formaliter quidē sit vi-
osū ¶ Et hec q̄o sit 2m̄ tertiā
rōnem quid enim sit finis ul
timus rationem profecto for-
maliter et abs̄ lumen dicitur
materialiter autē et finis quod
est malum · scilicet inquā
tum est simile illis rebus q̄ ab
re procedunt ¶ 2o notandū
q̄ ea vitia q̄ sunt nullo mō
mūtria ¶ nōn aliquo dete
riora dicuntur · puta hec · q̄a
ad illa vicia ad q̄ magis in
clinamur prone · magis naturaliter
timur ut p hec nullo mō volu
tarie ¶ nulli quidē videtur
q̄ talia nō sint gravia ad que nos
magis simus prone avaricia
totale dicuntur deteriora ·
dest frequēciora / ut insania
biliosa nō sit cholerubiosa ·
talia uero vicia ad q̄ magis
simus prone sunt nullo mō
uicia / ut hec cholerubia quā
ca adque natā simus nullo
prone · sed inquātum illa sit
quēdā contingunt / ac tradi
tur sanctus aplus dicuntur dete
riora ¶ deinde ostendit mōbus
maxime · ponit 3m̄ dicendū
dicitur in quibus vitia maxi
me est diligēter curandum est
a voluptate / et p̄sertim ab ea
q̄ cē malo petit et totū · cum
enim naturalem hanc in
clinationē voluptatis ad vo
luptatem sicut voluptatis
vicio corrumpūt ¶ Et hoc cē
p plus dicit non enim inue
niunt in puero sensu corrupto pu
dicitiam · dest iudicare ostiem
nō de ipsi voluptate quod ipsi
semotes tristam passi sunt et
ytā elenam dicentes eligele
nam cē abiciendam tristia
Et tradendam cē ytēs · hec pe
ti nos commouent origa volup
tatem et illos senes p oīa
dest penitus dicētem · sciūs
voluptatem cē nobis fere pe
nitus abiciendam · nā sic illud
scilicet voluptatem transsu
mentes · dest repellentes · nō
mus extremum ¶ Et consequē
ter epilogat dicens hec ipsum
scilicet p̄facte argumenti fa
cientes vt sumatum dictum ·
maxime volebamus adipisci
medium ¶ intelligendum est hec
q̄ senotes et iuuenes tristam
fecerunt discordē in consilio et
ytā helenam · nam senotes ut
dicunt iudicabunt cum cē red
dendam ytēs · iuuenes aut
contrarium dicebant ardum
cetē ¶ hec est 2a pars cā hymnē
in qua ostēdit qualiter sit medi
us detrimendum · circa quod tria
facit · primo ostendit hymnē difficul
tatem · 2o ostendit quod sufficia
at ad medium detrimenta du

Libri sed quia. Et respondet tercie
questioni. ibi sed quantum. dicit
ergo primo. arduum est difficile
certe est lex. scilicet medi
um adeptis. Et precipue in
singulis est singularibus. e
quidem difficile in humanis sci
libus sed precipue in singularibus
nec enim facile imo difficile
est determinare quo modo et ad
quos et propter quos et quousque
unusquisque extendum sit. hoc au
tem ostendit per signum dicit
nam et nos committere so
lent quandoque eos qui no
verecundantur. Et quandoque
eos qui verecundantur. Et
illos qui non verecundantur
mittere. et hoc quia verecun
dia patet per non sit facile de
terminare medium certa virtu
tem eodem modo se habet mo
deratus affectibus et actibus. sed
quia parum parum. hic con
dit quid sufficiat ad determi
nandum medium virtutis.
Et dicit sed qui parum ex
cedit scilicet medium mal
tractivum passionis. scilicet
minus ex toto aut minus affec
tum non vituperatur. qui
vero multum excedit. ibi
est iste vituperatur cuius ca
est quia iste qui multum a
medio recedit non potest
latere est ignorare. scilicet
quia medio recessit. itaque re
cessus a medio videtur ee fine
culpa aut saltem non vitupe
rabilis ac venia dignus videtur
cum ee propter ignorantiam minus
habilem. eoque medium cognos
cere sit summe difficile. ignorantia
quidem minuibilis videtur
libro. hominem excusat a culpa
et culpa. magnus vero recessus
a medio per ignorantiam excu
sari non potest. cum sit facile
cognoscere quare. at per hec culpabi
lis atque vituperabilis dicitur.
Et per doctrina aristotelica no
nodum tulet ad cognoscendum
quid peccata sunt venialia et
quid mortalia. Venialia quidem
ea dicuntur que a medio minus
sibili differunt talia quidem
sunt ex ignorantia ne vehemen
ti proficiunt. cum ergo quis
a medio sensibiliter demar. mor
talitur peccat talis enim vehe
menter peccat. cum autem ex
igue peccat. aut cognoscere pos
set sed a medio atque lege et rone
temperate. Sed quantum. hic
respondet tercie questioni. posset
enim aliquis querere quando
sit ille recessus a medio qui
vituperatur hinc igitur est
eum respondens. dicit sed qui
recessit sensibiliter a medio
quantum et quousque recedit
pro quo recessu et pro quo re
cessu a medio vituperabilis

tarij · ꝛ diffinitōnem violēti · ubi violentum est dicit ꝓpo ꝑ voluntarium ꝛ duplex · scilꝫ ꝑ violentum / et ꝑ ignoranciam ¶ videnꝫ non dubie · sd aſſertio ꝓpꝫ ita ut ꝓpꝫ ſtetur · vnū · ſ deſt violentum / aut cohactōnem perpetuē · non de tempꝰ · ſed de malis ꝓpediē · ꝯ bonis cuꝫ ꝓpe cadit voluntarium ¶ notandū ſunt due tria · ꝓmo ꝑ voluntarium dicit motum voluntarie ꝯ bonum cognitum · cum itaq; voluntarium ꝑ voluntario ꝓprie oppoñ · erit duplex voluntarium · ſcilꝫ ex ꝓpria nōne motꝰ voluntarius ſ ex ꝓpria ꝛ cognitōnis · vnde ꝓtet ꝑ voluntarium dicit ꝛ ſimpliciter · ꝛ voluntarium ꝯ poſitum ¶ ꝛ notandum / ꝙ ꝯ voluntarium tripharium ſumi pt tent · ſcilꝫ contradictorie ꝓprie / et contrarie · hinc ſo ipſius voluntarium dicitur ꝙdꝫ contradictorie / aut ꝓprie / nō autem ꝙdꝫ contrarie · ꝙd ſic omnem differenciam quā ponit voluntarium · itaq; ſic voluntarium duo ponit · ſic ꝯ voluntarium ꝙdꝫ finitum duo ponit ¶ ꝛ notandum ꝙ ꝯ voluntarium. ut aliquis voluerit / hoc ſtare dicit de vtraq; voluntario ¶ ambe dicunt ꝙ · analogice utrūq; ꝓmo de eo ꝙ eſt ꝑ violentiam · cōſequenter de voluntario ꝑ ignoranciam · et hoc ꝙdꝫ videtur · nam ut dicit ꝑbr̄ Ioānes pte bat / nullꝰ aliquid ꝑ ignoranciam facit / nisi ꝓpter quod ſequit nil dec ꝙ voluntarium contradictorie dictum · hinc ſequit de vtraq; predictorū · ſi tri ſumat ꝓprie · non eſt de vtraq; dicē · ꝯ voluntarium · cui ꝙdꝫ directe videtur ꝓprie nō ſcitum / aut cognitum · ſed voluntarie motum ¶ violēter autem hic ponit diffinitōnes violenti · et patet ſententia · ad extra · deſt extrinſecum · nam cum voluntarium ſit a voluntate ꝙ eſt ꝓncipium intrinſicum · neceſſe eſt ꝙ violentum ei ſit oppoſitum ſit a ꝓncipio extrinſeco · nisi ſcilꝫ ꝓncipio / aut violento · et videtur ꝙdꝫ puerula exponat illam partem talem · agens dicē nisi tum ꝑ violentum aliquid agit paciens vō / nisi tum violentum ꝓprie · nil dicit ꝙ aliquem violenter moveri ſtet displicet · ꝓmo cum hoc ab aliquo aliquid agere cogit · item aliquo modo ꝯ vigeat agere · ſed tantum patet conſtringit · ꝓmo tangit ꝓprie ꝑ dicit agere · ꝛ hoc ꝑ id ꝙ placens dixit · nichil · deſt nullam inclinatōnem / aut voluntatem nil dic inclinat deſt nullum adminiculum ad hoc ſequendum ꝙ non ſit violentum non ſufficit ꝙ ſit a ꝓncipio extrinſeco · ſed cum hec ceſſant eſt neceſſe ꝙ ſit omne contra inclinatōem et voluntatem ei ꝙ movetur · ſequitur ab aliquo moveri tur nō volente · non volentem · ſed voluntarium dicentes tales motus · tuſtare · deſt portare · aliquo · deſt ad aliquem

lotum ut lacy patrem · prepotentes dicunt potentiores · illa quidem ꝓpositio pre aliam comparata excellentiam significat. cui utiq; violenta nota · si hmoi ꝓpotentes alium mmg ptentem contra eius voluntatem aliquo tulerunt ¶ notandi sunt hic duo · ꝓmo q hic aplio nō accipit violentum vt opponit naturali · sed tantum vt opponit voluntario ¶ 2o notandum q voluntas cogit / ac violentiam patit quantum ad actus exteriores / a voluntate non eliciti · sed imperati dicunt quantum ad actum interiorem ꝓprium / ac a voluntate elicitum voluntas semp libera manet · utiq; nec cogi / nec violentiam pati potest ¶ que vero ꝓpter metū · hec est 3a pars tria et hec hec pars tres partes · mꝰma mouet dubitationem · m 2am soluit · ibi mixti ut dicit · m 3am solutionem manifestat · ibi in hmoi · mꝰma pars potest dubitationem / eamq; magnifestat p duo exempla dicens / dubitatur vtrum ea voluntarium in voluntaria sint dicenda que sunt propter metum maioris mali · inquod scilicet timemq; interficere / aut ꝓpter aliquod turpe · scilicet non prudendum aut forte consequendo · vt puta si tyrannus aliquis hmoi in potestate sua patientes et libentes · iubeat aliquid turpe · et si pareat ꝓcepto suo · seruetur · et si non pareatur ¶ interficiant · tale aliquid accidit in factis · scilicet metum in mari / qui facti sunt propter mare tempestatem · et q in hmoi et hmoi sit causa dubitandi patet · q2 nemo sane mentis iactat ꝓpter id esse voluntarie · sed id facit vitandi ꝓ salute sua et cetorum · scilicet in manus existentium · ab eaq; parte ut puta ipsis ad eam interficiendam est parentes · mixti sunt hic soluit prefatam dubitationem · pro cuius intellectu sunt duo consideranda · ꝓmo q medium ab eo extremo nomen recipit quo magis participat · sicut medius color albo dicitur qui ad album magis qm ad nigrum declinat · hec videtur plus dicere secundo plusquam ubi ne nemo opinionem reprobat · 2o considerandum q finis et voluntas tripliciter iudicandi sunt · qua finem tunc cum optatur · utiq; si tunc optatur malum habet finem / malamq; voluntatem · eciam si post modum ista in bona vertatur · semp dicemus q ille mala fecerit voluntate ¶ hmoi habitus · queret quid plus hic dicit velit · dicat ergo q hmoi actus sunt mixti · ita q nec mere voluntarii · sed ꝓpter voluntarii · sunt tm magis simples actibus voluntariis · ita ut proprie voluntarii qm in voluntarii dicant · hec est conclusio · cuius ꝓma pars capi sit nota aplio non pro tali · 2a pars · scilicet q sint magis similes voluntariis probatur sic · tunc cum fiunt sunt mellectione et voluntaria · igit sunt voluntaria · consequentia patet q sicut finis agendi existit bonus tūc malus 2m tempus quo agunt · sic eciam voluntarium et nō voluntarium tūc

tum agit dicendum est · antece
dens patet qr principium mone
di originem ceteris partes in hu
iusmodi actibus existit nisi aliqua tali
a operatur quoz autem principium
in eo est · id est in cuiusque
potestate est vtrum agat vel non
agat Igitur voluntaria sunt di
cenda hec talia scilicet que sunt
ppter metum · licet perse et absolu
te contraria sint involuntaria ·
nemo enim sane mentis facere
vel aliquid tale · scilicet perse
absolute consideratum · sed tan
tum modo presens et tempore · in
huc tone plnia sic procedit · pri
mo tangit formam trinitatis · ibi
num intellectone · et voluntone
consequentie · ibi · finis autem
· et assumpt antecedens et que
eis subjungit prolationem · ibi ·
agit autem volens · et concludi-
t limitat conclusionem · ibi ·
licet pse · et ut ista fiant pla
niora · exponendo singlatim
particlas obscuriores · igitur
quo principio primi non illa
tie Sed triplicie · primi · pos
set etiam dici qd teneret illatie
respectu prime partis exclusoie
· que sequi videt exdictis · in
sed melius videt dicendum qd prima pa
conclusionis sit desse euidens
et qd illa conjunctio igit tenet
triplicie magis simples · ac
p hec limit qd pena voluntarii
quam involuntarii dicunt · ut cui
pa diuina ab eo extremo quo
magis participat impetum re
cipit nomen electone · vel vo
luntate aut libertate fingeba
tem · id est finis cui illud utique
autem consilie prouidere existit
· s. bonum vel malum · igit · id est
etiam · volebat enim dicere quod
sicut de fine · sic etiam de volu
ntario / et involuntario iudicandu
est prius de tribus magno finunt ·
in ipse · id est inse vel mutua sect
non in alio et p hec illi actus vio
lenti dici non possunt · cum vi
olentum sit a principio extrinsecu
· quare id est igit · hec enim est
conclusio argumentationis perse
· id est prius se et absolute non ea
pacata ad aliud talia enim ab
solute mala sunt · nemo aute
sane mentis eligit aut vult
malum absolute · eligunt tria hu
iusmodi sub tone bonum · nam nul
lum malum sicut libro quinto di
cet Licet profecto soluere presen
te questionis intelligere · sigillo
sub hijs terminis monere tuos
· vtrum homo voluntarie agat
· cum huiusmodi actus propter metu
maioris mali · est quidem pla
num q voluntarie agit · cum
in eis sit libertate talia agere
vel non agere · cum vero quaritur
vtrum talia sint voluntalia · vi
detur questio duplex · ad quam du
plex est dandu solutio · ut plnia
innuit · opponit sed opponitur
· nam hec sunt maxime distan
cia sic patet exdecimo methau
plnisie · at p hec videntur in
compatibilia · voluntarium au
tem et involuntarium sunt con
traria · erunt itaque maxime
distancia / atque incompatibilia
Ad hec dicitur q voluntaria non
se tota in compatibilia atque in
compatibilia dicuntur · cum

duo partes cōpatiuntur simul
et componuntur · que autem sint
ḡnōz partes · in methaꝓ pdg
qm̄ hic opportunus exponendū
puto ¶ in hmōi modi aut hui ma
gnifestat prefatam solutionem
p hoc q̄ in presentis actibꝫ mlti
tudo interdum laus et honor · in
terdum vituperium et pena · q̄
solus opibꝫ voluntarijs debent
· et circa hoc duo facit · primo osten
dit qualiter huiusmodi actibꝫ
debetur laus aut vituperium / ho
nor / aut pena · 2o magnifestat
difficultatem circa hoc emergē
¶ ibi difficile · interdum · circa
primum premittit tres gradus hmōi
operationū que sunt proter me
tum et cum hoc etiam laudem
aut vituperium merentur · 2m
gradum tangit ibi inquibus da
3m ibi in omnibꝫ et patet · quod
in prima parte dicit ¶ hmōi stul
cet impetus ex voluntario et
in voluntario · quia ppter metum
nil ppter bonum aliquid fieri de
bet ¶ turpe aliquid non pre
tium / aut in honestum intelli
ge · sed vile aut incompositum
quod ad estatum eius qui opat
non conuenit · eodemq; modo
turpissima intelligē non pre
ta / aut in honesta · sed aliq
que 2m communem opinionem
villia reputant ¶ in medio
tri ex hoc hoc q̄ non pro quo
cumq; honesta sunt facienda
turpissima · itaq; 2m philm pro
cui aliquod parum in honestū
facere conuenit qm̄ aliqua mor
pia / aut dolorosa pati · sequitur
illa pars inquibusdam et patet
quod dicit · non oportet · ex
hoc habes q̄ si bo protez metū
maxime pene aut dolorū fu
cat aliqua in honesta · licet
non sit laudandū · nec tñ in
ultimum vituperandū · sed potius ex
usa et misericordia digna vi
detur · humanam naturam
¶ idest ad communem hominū
conditionem qui cum nullo metu
nulloq; timore ad inhonesta tra
hitur ille solus est qui vere
perfecte est · et qm̄ vere si sint
pauci · quia maxime timent · qui pro
tri veritem durissima patique
aut ¶ deinde cum dicit sunt etiā
primi tertium gradum hmōi o
perationum et primo facit hoc 2o
ex hijs reprehendit alimeonem
· quod autem primo dicit patet ·
sed mortem hoc phm dicit illq
putat q̄ homo post mortem p
optis virtus melius est quā vita
¶ cum vita ad id tamquā finem
ordinet · ac extrema · sci
licet mala dolorosa et videt
ee dictum per interpretationes
· extrema cum ea sunt que
mortem inducunt ¶ nam alme
onem hoc exdictis reprehendit
alimeonem · dicens illa vident
ridicula · idest derisoria que
ad necem matris compulerunt
alimeonem euripidis · idest ab
euripide in eius poetria introduc
tum narrat quidem ab eu
ripide q̄ alimeon fecit odiosis
matrem occidere · et hoc phs di
cit ridiculum · cum primo debuit
mortem pati quā matrem occi
dere · patet igit ex hijs omnibꝫ
q̄ huiusmodi operationes sunt

voluntarie. ¶ Cum laus et vitu
perium subsit voluntarie debeant
opibus. ¶ Difficile autem. hic pot
duas difficultates que circa p̄dicta
eminent. quarū p̄ma pertinet ad
iudicium rōnis et dicit difficile
est interdum iudicare quale sit
et malum pro quali malo eum
modo sit suscipiendum. et quid
idest quale malum pro quo idest
quali scilicet bono consequendo aut
non pdendo sit sustinendum. et
pro ut ego puto in hac re tantam
difficultatem ut nec legem/ nec hu
mana iura satis eam diffinire que
at. ¶ Difficilius etiam hoc tangit
tam difficultatem que se tenet
ex parte voluntatis. Et dicit quod
est difficilius posse in contingen
p manere in sententia. tuta cū
est q̄ plurimum idest sepissime
accidit ut ea que spectantes idest
respiciantes/ aut videntes sint dulco
rosa. illa vo adque compellunt
non delectosa. sed turpia sint.
quare scilicet q̄ expedito rōnis tu
lia cognoscere possimus/ atq; libertā
tem habeamus p manendi in hmōi
sententia. inde itaq; est q̄ laudes
et vituperationes sunt circa eos
qui compellunt. qui enim non
compellentes laudantur/ qui vo
turpia agere compelluntur vi
tuperantur. ¶ Et ex hijs notatur
q̄ involuntarie aliqua sit libertas
non patendi rōnis. nil dico de ille
qui non punitur vi p̄ri sententia
¶ Post ni rōne de inde quando
voluntarie punitur. violen
tia itaq; hic epilogat que dicta
sunt vt quoddam rōnem assignet
. et facit quatuor. p̄mo epilogat
quod dictum est de involuntario
simpliciter. 2o de mixto involun
tario. ibi que vo. 3o ista assignat
causam. ibi assumo enim q̄ re
sumpt id quod dixit circa diffi
cultatem in talibus. ibi qualia vo
. hinc necessaria hec sunt plana. quod
vero dicit in fine loci pro aliis mi
ligit q̄ talia precepta non ille
gunt p̄ cum ipa in se ipsa non
sint. ¶ Cuiusmodi tñ pro aliis scilicet
consequendis aut evitandis/
quod si quis. hec est ultima hui
ca pars in qua excludit ea
quoddam circa ea que p violen
tiam fiunt putantes enim aut
putare possent aliquem q̄ sit vi
olentum quotiens homo move
tur ab exteriori voluntate hom
inem ad se inducentem. hec phs
re probat tripliciter quinq; 2o p
mit ibi. ¶ Et enim qui. 3a ibi ri
diculum q̄d ibi et honestum est
ibi videtur itaq;. sententia p̄ma
partis est plana. quod pro sed
primit. violentum idest violenta
causata ei qui talia sequit
. ab extra scilicet existentia/ cui
in hac tangit causam hui⁹
erroris p hec enim quod talia
existunt extra nos putaret
aliquis q̄ motus qui ab eis ex
istatur sit violentus. omia scilicet
que fiunt. hinc scilicet homini
qui hec assereret. hec scilicet so
cundum et honestum. et qui hic
primit 2um rōnem. et patet quod
dicit. sequit illa pars tradicula
ibi tertiam primit rōnem. dicens
ridiculum itaq; est attendere ex
tra/ ac non se quasi qui facile ex
pirat idest se capi patitur ab/

hmõs subiect exteriorib⁹ · quasi dicat si homo ad exteriora violenter traheret̄ · non ipē · sed illa potius ceēnt attendi · hec autem videtur ridiculum ¶ ibi et honestor̄ ponit q^m rōnem · dicens et ēt ridiculum dicere se ipm̄ cē causam honestor̄ · et voluptatem cē turpium cām · utraq; si homo non est causa turpium · eadem rōne nec causa erit honestor̄ · Et cum fere hmõi necessaria aut ē pia aut honesta sint · homo nulla n̄ tem erit causa ¶ deinde cum dicit videtur utraq; · ponit q^m rōnem · dicens videtur utraq; violentum id cē cuius principium exterius est mēbr̄ / idest nullam voluntatem / nil inclinatōnem · nil dicens idest nullum adiutorium conferente idest tantū illo cui vis idest violentia affertur · idest inferentur · sed ille intelligit qui ad voluntates moueri non modicum hmõi motu conferre videtur · patet igit̄ q talis non violenter · sed voluntarie operetur · posset in quē velet dicē q tertia et vltima non sint rōnes · sed potius conclusiōnes · ita ut illa exp̄ma et 2ª concludat̄ · vltra vo ea rōne q̄ q̄to assignatur̄ loco ¶ hec autem non videtur evidenciam habere · q; in vtraq; utraq; · que si determinatie nō ponūtur consequentie signum dicat̄

Quod vero p ignorantiam hec est 2^m casuum inquo determinatur de nō voluntario p ignorātiam · et continet partes duas principia ondit quomodo sit aliquid nō voluntarium p ignorantiam · in 2ª magr̄ ostendit quod dixerat · ibi horum autem ergo · circa primum tres ponit differentias seu gradus ignorantie · 2ª ponit ibi aliud · 3ª ibi nō voluntarium dicit · prima attendit 2^m quod id q̄ fit p ignorantiam dupliciter se habet ad voluntatem · potest quidem aliquid fieri p ignorantiam quod sibi voluntati contrarium cuius signum est penitud̄ que postea sequitur et hec ppie dicitur nō voluntarium · sic dictum q̄ sunt contra voluntatem vel eius inclinatōnem · vt si quis putans se vasa aurea · argentea vendere · et postea videt · alio autem modo fit aliquid per ignorantiam non quod sit contra · sed preter voluntatem vt si credens se argentum vendere · autem vendidit · et postea cognoscit quidem se vasa aurea quē argentea vendidisse · et hec non dicitur nō voluntarium · sed non voluntarium · nil enim quod cuique ignorat̄ non potest ferri voluntarie · et hec est q plinq hic dicat · p non tam sam · sed pinclinatōnem dicit · vt sit sensus p ignorantiam · idest non per se quidem aut non scienter omino idest omnē ¶ quod nescimus illud quod ca usatiue ponit̄ · vt sit sensus quod p quia · ibi tum dicit quod non videtur esse · idest sit ¶ non voluntarium · intelligit actu non quidem habitu · qui alias sequeretur̄ sequeretur q nullus ignorans peccaret · melius · sicut ei⁹dem rei differunt · sic etiam et nōia differentia cōtrarie · cum utraq; aliud sit agere contra voluntatem · duplicis nonnullis videnti⁹ alia apellanda ¶ exemplis plus in hac parte notat̄ q non voluntarium sit magis quē nō voluntarium · omne quidem nō voluntarium · cum sit voluntarium est necesse q non voluntarium sit et quia quod est preter voluntatem

est etiam ut diximus non volu
ntarium: necesse est quod non vo
luntarium sit in plus quam in vo
luntarium ¶ sed opponitur. qui
enim peccat ignorans ut ex iam
dicendis patebit voluntarie pec
cat. quam alias ¶ non peccaret
. opportet igitur discere vel quod non omne
factum per ignoranciam sit non
voluntarium: vel quod unum et
idem sit voluntarium et non vo
luntarium ¶ ad hoc dicimus quod cum
aliquis per ignoranciam peccat
: actu est non volens. et si qui
dem affirmatio et negatio ad
diuersa ferantur: contradictio nul
la dicitur. sic igitur est in prese
nti: cum dicimus non volunta
rium in actu / et voluntarium
habitu ¶ deinde cum dicit aliud
autem ponit 2am differenciam
ignorancie. que sumitur ex parte
ipsius actus: 2m quod ignorantiam
quoque non: sed procedit ex illa
causa. pro cuius intellectu con
siderandum quod non parum differt
dicere socrates agit per albedinem
aut socrates agit albus ¶ nam in
prima significatur quod albedo signi
ficatur causa aut principium agen
di: in 2a vero locutione denotatur
quod albedo sit non quidem causa
: sed causam concomitans. eadem
itaque modo se habet ignorancia
. et hoc est quod philosophus dicit: aliud au
tem videtur per ignoranciam facere
et aliud ignorantem esse vel igno
rantem facere. in primo namque
sermone significatur quod ignoran
cia sit causa / in 2o vero non quidem
quod sit causa: sed causam conco
mitans. huius ponit duo exem
pla dicens: ebrius quidem aut

non videtur per ignoranciam facere:
sed per aliquod ex predicto: scilicet
per ebrietatem / aut per iram. ebrius
inquam / vel iratus non sciens: sed
ignorans id quod agit: operatur
. omnis enim flagitiosus ignorat
que facere / a quibus abstinere op
portet et ne idest certe proter er
rorem huius rei: scilicet quia homi
nes ignorant que opportet facere
et a quibus abstinere fiunt iniusti
quoad alios / et mali quantum ad se
ipsos posset etiam hec litera inter
rogatiue legi: sed melius sic dicitur
¶ ex dictis philosophi in hoc loco duo sa
tis notanda intelliguntur. primo
quod quisque homo id sentit quod
operatur. itaque qui non recte elegit
: nequaquam recte intelligit. con
tra eos qui dicunt se vel alios unum
intelligere et aliud facere. tunc e
nim cum agit id quisque melius pu
tat quod se facere elegerit ¶ 2o in
telligitur quod in voluntate non est
tanta potestas / aut facultas ut
contra iudicium rationis aliquid
facere queat. patet hoc quam alias
posset quis peccare non ignorans
. cuius contrarium philosophus hic dicit
¶ et etiam in libro septimo. contra
eos qui dicunt quod voluntas sit tan
te libertatis ut possit odisse odi
re quod a ratione iudicatur malum
utrum autem bonum / id quod
amare quod a ratione iudicatur ma
lum. utrum autem dictum istorum
contra philosophum modo aliquo ottineat
. ego in presenti stutere non intendo
. nec enim reprehendere: sed
tantum exponere aristotelem in
tendimus ¶ sed dubitaret aliquis
unde habet voluntas quod non possit

afferri nisi in bonum esse puta
tur. ¶ Ad hec dicimo q si ignis
ex eo solo q est ignis et q talē
hꝫ naturam ¶ hec quoque q sit
calidus. sit ignis est de volunta
te. ex natā quidem ꝑpria ipius
voluntatis est. ¶ Vt in medio aliud
quā in bonum / vel in id q putat
ee bonum fiat dubitatur hic q fit
illa scia quā excludit ignorantia
illa quā hꝫ omnis flagitiosꝰ. ¶ Ad hec
dicimo q talis scia non est philo
sophi / nec mathematica / nec theo
logia / nec legulis ¶ nec aliquā de
artibus factum. videmo enim plu
res homines bonos hmoi modi
scias / et artes ee flagitiosꝰ. sola
itaq prudentia est quā excludit
flagitiosos ignorantia. nullus
namq flagitiosꝰ recte potest di
ci. prudens. prudentia igitur
igitur est illa sapientia que in ea
pore subdito peccatis habitare non
potest in voluntatum dicit hec est
tertia differentia ignorantie que
sumitur ex parte eius quod igno
ratur. et patet quid dicat. vtili
tatem. .i. id quod est vtile hone
stum / ac bonum. itaq noīe vti
litatis honesta hominum ignorare
quid agere aquo ne abstinere oppo
rtet. et hec ignorantia autem
pene dicitur ignorantia iuris
¶ in electione salutet cum non
recte quis eligit. vt si quis scies
q prauum sit exemplum
mortaly / michilominus ex ira p
cutiat aliquem sacerdotem / puta
tans in hac re non peccare / aut
nunq malum ee excommunicari
quā nunc vindictam nequa
maxime gaudet diuitē ¶ pra
uitatis p hec enim homo prauus
efficitur q prava eligit tum
igit hec ignorantia sit causa
talis electionis. erit profecto ca
usa prauitatis. in inquisitione. id
est inquisitali. et est quidem hec
ignorantia cum quis ignorat re
gulas sue pte inquisitalis que
oportet in cum fere nequit cō
tingit quid agere aquibus ne ab
stinere oportet patet itaq ex
his q ignorantia iuris quem
voluntarium non facit sit duplex
scilicet particularis et inquisitalis
¶ prima in electione consistit
. quo cum homo non recte eligit
¶ non recte sentit. altera vo ignō
rantia non solum in electione
sed eam omni tpe bonum habet
. et licet vtiq iuris ignorantia
dici possit. tñ apud iuris pītos
frequentia ꝛo quā prima consue
uit ignorantia iuris appellari.
methaphysice hec crassa / et
supina dicitur. homines idem
habentes crassos dicimo. et cor
pora crassa / aut non recte lucē
tia supina apellamo. ad hoc igr
simplicitatem ignorantia crās
sa / atq supina dicitur ¶ sed q in
singulis hec apud iuristas igno
rantia facti dicitur. sic dicta qā
factum / aut facti conditiones igno
ret que sola est causa in volun
tario. at p hec hominem a culpa
et peccato excusat. cuius rei ca
causa est. quia nec impotentia
hominis nec inuincibilis est. nam
in homo. probatio est non quidem

apriori ꝫ sed aposteriori · quicunq;
· hec littera potest ē argumentō
nō conclusio · et tunc illudens
non causatiue ſ illatiue ponitur
ꝫ scilicet procedem / aut ignorez
· potest eam tenere causatiue
· et tunc erit confirmatō tōnis
· p̄mo modo michi dici videtur
¶ notandū sunt hic duo · p̄
mo q̄ eam ignorantia eoz q̄
stare oportet eam excludit sa
pientiam ꝫ deputatur in ma
liuolam aiam non intrabit
in sapientiam ¶ 2̄ notandum q̄
hmōi trimembris ignorantie
diuisionis p̄ma pars sumitur
p̄ comparationem ignorantie ad
subiectum ꝫ scilicet ad hominē
/ 2a vō p̄ comparationem eiꝰ ad
actum · 3a ad obiectum · que
ab aliis sub hīs ūbis dicitur
· est enim ut dicunt ignoran
cia quedam vincibilis / et q̄da
inuincibilis · quedam ē circa
ipm actum / et altera est ipius
cause · item quedam est ignoran
tia iuris / et alia facti · hec quidē
ignorantie diuisio eadem est
in re cum ea quā hic aristotiles
ponit · eundemq; eam
effectū · scilicet stare que ignoran
cia sit causa mixti voluntarij
· sola itaq; ignorantia invin
cibilis actus causa / non iuris
ſ facti causa mixti voluntarij dicī
· hec igitur tria simul concur
rere debent in ea ignorantia
que hominem a peccato et pe
na excusare debeat · nec vnum
horū sine aliis duobus hec potest
efficere · dicto enim q̄ sit ignoran
cia facti ꝫ si sit vincibilis non
excusat hominem a culpa · item
si sit invincibilis et non esset ca
pitis actus ꝫ non diceretur ca
usa mixti voluntarij · sequitur illa
pars fortitam ergo · in qua ma
nifestat quod dicat ꝫ scilicet
que sunt iste circumstantie quo
rū ignorantia causat mixtum
tarium · et circa hoc tria facit
¶ p̄mo ondit quot et que sunt
iste circumstantie quoꝝ ignoran
cia causat mixtum voluntarium
· 2o ondit qualiter contingit
ignorari predictas circumstan
cias ¶ ibi circa has ignorat · 3o ma
nifestat quo modo predictorū
ignorantia causat mixtum voluntā
rium ¶ ibi tum igitur quod autē
in sententia dicit satis est pla
num · pro cuius intellectu con
siderandum q̄ circumstantie di
cuntur quedam humanorū ac
tuum conditiones singulares
· quarū vna sumitur ex parte
agentis p̄napalis · et dicitur
quis · altera ex parte agentis
instrumentalis et nominat
ꝫ aphio quo · alia pertinet ad effe
ctū actus ꝫ quę apellatur quid
· alia ad materiam ꝫ que circa
quid immediatur · alia perti
net ad mensuram actus · vt in
quo · et hec continet duas ꝫ
scilicet tempus et locum · vel
quando et vbi · est altera que per
tinet ad modum agendi et hoc
nominatur quo modo · vltima
vo pertinet ad finem que dicit
gratia cuius · itaq; si explicate

lequs lvlumus · actorum circu
stancie · scitutet quis quid cir
ca quid quid ubi quo ignoran
tia ignatia cuius / et quo modo · ci
ctra ignitur · hic vt dixmus om̃
dit qualiter contingat ignorare
predictas circumstancias · quo
modo autem hec dicit satis est
planum · nam qua rone se ipm̃
· interrogatio legitur · quasi
dicat non est aliqua rō quare
cuma se ipm̃ ignorare · sed quid
hec exemplum et eam sequens
adstenq ipō actō ptinet · est in
lus ꝑ̃pium nomen est · catapu
ltam · sagittam cum ferro dicit
· unde catapulta abalqo sagit
ta barbatum interpretatur ¶ cir
ca hec exemplum ptinet ad
materiam ul obiectum · sit e
nim quid agat quia sciat se pe
cuniam aut occidere · tamen nes
cit circa quid agat · meretrix
nomen sunt femine · et baculum
· hec duo exempla ptinet ad
instrumentum · alia vero duo
sequentia ad finem · potest
enim quis ignorare finem nō
quidem quem intendit · sed q̃
sequitur cum ign̄ · hic ondit
quomodo predictorum ignoran
tia causet involuntarium · et
patet quid dicat · inquibꝰ
oīb̃ quidem circumstantie
sunt illa inquibus est actus sed
precipue actus existit in obie
cto et fine · ibi et preterea ·
addit unum necessarium ad hec
q ignorantia facti sit causa
involuntarij · exquo duo intelli
guntur · unum est quomodo pre
dictorum ignorantia causet in
voluntarium ignorantia quid̃
facti causat involuntarium si
pentitudo sequatur ¶ ze intelli
gitur q ignorantia causans
involuntarium duo debet sit
hec · unum est q sit invincibilis / item q sit causa · quō
non · pentitudo que sequitur
id demonstrat · si quidem nō
penitet se quid fecisse · ceram
si sit invincibilis · talis ignoran
tia causa actus dici non
poterit · nam ex quo nō pe
nitet · signum est q fecisset
ceram si cognouisset ¶ dubi
tatur aliquis utrum ignoran
tia ut plus dicit sit aliqua cā
· et videtur q non · qz quod
nihil est nullius potest esse
causa ¶ ad hec dicimus q ignoran
tia est cā / non quidem p
se · prohiberet id fieri quod p
ignorantiam fieri dicitur · hec
itaq modo nihil prohibet id
quod non est causam ee ¶ ze du
bitatur utrum ignorantia sit
peccatum · et videtur q non
· quia peccatum est factum · di
ctum / aut concupitum contra
legem aut rōnem ignorantia
autem nihil tale ee videtur ¶
ad hec dicitur q de rōne culpe
non plus est nisi q sit p̃uatio
alicuius quod debetum · qui p̃ua
tus existens est hebes / impoten
te eius qui privatus existens
· cum utraque ignorantia sit

hmōi. erit profecto culpa
ac p hoc peccatum. non q
tem quod aliquid inordina
tum committatur. sed qua
aliquid debitum habeat om
mittatur. omissiones igit
ignorantia peccatum dicit
illa utique destruit peccati
solum comprehendit ea genera
peccatorū que fiunt per
omissionem. ignorantia
quidem vt dictum est peccatum omissionis

Tertio dubitatur que sit ea ignorantia quā cē peccatum dictum

Ad hoc dicunt q est ignoratia eoz que oportet scire/ aquilas ne abstinere. quam primo ignorantiam dicebamus. talia utique sunt verissima que ad bonos mores/ et cuiuscūq officium pertinent. vnde non ignoscere. ymo ignominiosum dicere debent in officijs constitutis ad que officia sumpti atq indigni

Ex hijs quam patet q doctrina de moribus ab aristotele traducta vbiq tertiū sit legenda. nō tamen romanoz leges. illa quidem vbique tenet cum sit naturalis equitas. hec vero māgnā paucissimis locis mutato ad mores facit. presertim nostra hispania. vbi nec reges imperatoribus nec nos singuli regibus subiecti sumus. imo in nostri regni sanctionibus cauetur ne quisquā uti debeat romanoz imperatoz legibus iudicare quicquam presumat

Ex quo patet q in nostra salamā
tina vniuersitate facultas cēt au
ferre/ atq de legere legum cathe
dras quā morales phice. cum
cum quā hanc viuere natura
tendatq nunc. hanc scire pre
te obligam si itaq nemo hispa
no quā imperatoz leges vti
te obligatur. nec eas nēpe
scire tenetur

Et dubitaret aliquis que ignorantia mi
to excusat hominem a peccato
. et que aliquid in parte

Ad hoc dictum q illa ignorantia q
nihil valet de vtique culpe. mi
to excusat. illa vero que
aliquid valet de culpa. alleuiat
in parte. itaque excusat nō
a toto. sed a tanto. illa quidē
ignorantia que omino est cul
pabilis. nec mitoto excusat
nec in parte alleuiat a pecca
to.

Cum autem hic incipit
ca tertium inquirit de voluntario. et facit duo. primo ponit
diffinitionem voluntarij. secundo excludit errorem quandam ibi forsitan enim sententia prime partis est plana. singula
est singulares tractatus
tus. scilicet quis/ quid/ circa
quid/ et cetera

Deinde cum dicit forsitan enim excludit errorem. et primo ponit conclusionem/ secundo cum probat. ibi primo enim. Circa primum considerandum q aliqui putauerunt quod non omne illud cē voluntarium cum principium

cēt in eꝑ oꝑante ſtrente ſmpe
laque agit · id enim ſolum volun
tarium cē credebant quod aꝑ volun
tate proderet · quod autem ex
animi affectu vl aliunde pro
venyret putabant non cē volun
tarium · hec ihūs plno libro in
prolixe intendit · dicens fortiſſi
enim non bene dicitur illa cē
involuntaria que p iram aut
concupiſcentiam fiunt · et il
lud fortaſſim et etiam enim ꝺ
plectile dici videntur ¶ notan
dum q animi affectu excitati
aut bñ exteriorib⁹ perſensib⁹
aplexuſib⁹ iſte error cauſat
ꝝ cē videt cum eo quem
ſupra reprobat ꝛᵐ quem di
cebatur q ire exteriores in
ferunt violentiam · ſed illud
ibi ſint reprolixandum ubi age
batur de violento cuius ꝓncipium
extra exiſtit · hec autem hic
ſint in prolixandum ubi de vo
luntario agitur quod eſt aꝑ
principium intrinſecum · animum na
q affectu intra nos exiſtit
· ꝓmo enim ¶ hic probat qđ
propoſuit · tria quod quinque
ponit rōnes ¶ ꝛᵒ ponitur ubi
dicit videtur · ꝫᵃ ibi videtur
autem ꝺᵉ ibi inſuper qᵗᵉ
ubi ſed videntur ꝓma quidē
rō que ad hoc deducit in con
venens dot veſtis et pueri
non agunt volunt voluntarie
ſatis eſt plana · ꝓmo enim
dicit ꝓmo quidem · intelligē ſe
quitur hoc inconveniens / ſtili
cet nullum et cetera · voluntā
rie · idest ſponte nec atq; ꝓpria
motu · voluntarium enim pro
prie aliquid voluntate procedit non
dicitur in brutis animalibus
nec fere in pueris · ſed eſt in
eis voluntarium prout eſt ex
motu et appetitu ꝓprio / atque
ſponte factum ¶ deinde dicit.
ponit ꝫᵘᵐ rōnem inquā dum
ſionem premittit · et patet
quid dicit · vl idest etiam
aut certe ſuc nempe · et eſt
hec deſtructio ꝛ membri pre
fate diuſionis · cum dicit · ſi
licet voluntas quia bonoꝝ ſi
mul ꝙ malorū eſt cauſa · nihil enim ex ira vl concupiſ
centia fieri poterit · niſi vo
luntatis ad libitum conſenſus
· vl dic et forte magis ad mē
tōnem plni · vna · idest eadem
utraq; enim ſponte atq; motu
ꝓprio fiuntur · dicit ihūs eadem ca
uſa cum honeſta et turpia ſint
voluntaria · ab abſurdum · hec eſt
ꝓma membri deſtructio · ꝓ id q
aliquid oporteat tranſire · et etiam
quedam concupiſcere · ſicut
enim patet exemplis / in ꝛᵒ
libro hec non ſunt ꝛᵐ ſe pra
va ut ſtoici volebant · ſed in
eis eſt q̄ mediocribus laudabilibus /
atq; extremis vituperabilia · ibi
¶ videntur autem ponit ꝫᵃᵐ rōnē
que ſumitur p hoc q inquiſita in
voluntaria ſint moleſta atq; do
loroſa · et patet quid dicat ibi
inſuper quid refert ponit ꝫᵘᵐ
rōnem dicens inſuper quid re
fert · idest quid differt dicere
q ſint in voluntaria illa que
delinquimus per cogitationem vl

p unum · quasi dicat nihil differt · quod patet qz vtraq; sunt fugiendi tanquam prava · si igr vtraq; sunt fugiendi vtraq; erunt / in voluntaria / aut vtraq; voluntaria ¶ Intelligendum est hic q; licet vtraq; sint voluntaria / atq; fugienda mchilominus que sunt peioritatonem sint magis voluntaria et fugienda quã ea que per ignorantiam delinquuntur ¶ ibi sed videt ponit quintam rationem que talis est · actus humanus videnr̃ ee voluntarius · sed affectus saltem plurcs sint huiusmodi · igitur propinquum voluntati · vtraq; enim est actus eiodem potentie · scilicet voluntatis de qua hic agimus nominat actum illius potentie ut fertur in bonum aliquod nobis reparabile p quod in aliud tanquam in finem tendimus ¶ evidentius phs in hec lo co notatur q voluntas sit nõ eq̃ voluum ad duo · sumitur a phs quidquid pro voluntia potentia / et intendum pro eius actu sin quem absolute fertur in bonum · est q̃dem ita apud phm visitatum vt actus cuiuscunq; potentie cognitiue primo feratur noticia nunc potentie · hinc est q̃ intellectus dicitur · qz igitur potentia voluntiua feratur primo in finem / 2o in ea que sunt ad finem · finis volitio voluntatis appellatur · cogz vo que ad finem sunt electio dicatur ¶ de hac cum dicat nam electio · pposuit ppositum ¶ tertia quod tres ponit rones · quarz prima talis est electio non est tertz impossibilium · cuius causa est qz electio dicit actum voluntatis pro ut fertur in bonum q̃ p nos fieri debet · voluntas autem ee potest in possibilium · velut in mortalitatem cuius causa est qz voluntas dicit actum potentie volitiue absolute pro ut fertur in bonum absolute sine tale bonum p nos fieri debeat sine non · littera construetõ plana est hanc scilicet in possibilium tertz in mortalitatem in hoc exemplo phs loquitur nõ de potentia dei cui omnia possibilia sunt · sed tantum de naturali intelligit ¶ sed opponitur q̃m in primo libro dicit cupiditatem non ee impossibilium ¶ ad hoc dicunt q; ibi loquebatur de cupiditate naturali q̃ nobis inest ab spũ scto que est felicitatis cupiditas · hic vo loquimur ex nobis ipsis omne inque impossibilium cupiditatis est inordinata nulla igitur talis ee potest ex natura tum nihil inordinatum ex naturã provenire queat · est etiam · hic ponit 3am rõnem et est sitis de se plana hystrionem interficit pugnantem ihesu atque vbus · pugilem · dicit pugnantem armis ¶ de hac cum dicit nisi sup voluntatis · ponit 4tam rõnem · et est plana · intelligẽdi sit hic duo · de ea · qz voluntas dicit motum voluntatis nisi unum absolute · nihil autem est bonum absolute preter finem · et tertia quidem una in tantum una sunt inquantum in finem referunt

h desint aliqt folia de ista glosa ppter vnid scripta c

¶ 2o notandum q̄ vltimus finis ē
solum modo voluntatis et electo si
mul cū possent. pro ut enim sūt
fines volubiles. dicuntur sed in
quātum ad finem melliorem or
dinantur. ipōz non voluntas
ē sed electio dicitur ¶ omne
aut. hic tangit tradictem tōi
differentie electōnis absolūta
te. et dicit. omne idest vnū
saltem videtur electo circa illa
vsum que in nostra sunt pō
state. cetera itaq; tanquam
extradicē p̄ma videntur nasci tri
p̄ma tam 2m quā circa tertia
tō. nam hec tertio quare in
possibilium non sit electio/ si
cōz que p alios fiunt/ nece
sam finib. saltem erit hoc be
zum quantum ad aliquos fi
nes. non autem erit bonum
de vltimo fine qm est saluatiuus
. quoniam hec anobis fieri de
bet ut patet ex libro p̄mo.
dictum. ergo q̄ hec p̄hs dictu
tradix erit p̄me/ atq; 2e differē
tie. sed tertie quidem aut nō
est tradix/ aut non omne ¶ sed
nec optimo hic ostendit q̄ elle
ctō non sit optimo. circa quod
tria facit p̄mo ondit q̄ sit bo
nū saltem aut totaliter idē quod
optimo. 2e ondit quod non sit
aliqua particularis optimo. ibi
ac tertie 3o monet dubitatōnem
quam relinquit resolutam ibi
ibi utrum autem. circa p̄mum
duas ponit tōnes. et quid mp̄
ma dicit est planissimum impo
ssibilia. michi ge nobis. itaque
talia facere nobis non est pos
sibile ¶ deinde cum dicit nec

bono ponit 2am tōnem. q̄ etiam
est satis plana. per illa. saluetur
bonum et malum. motum
adest penitq; nil vnūsale. sic
q̄ nulla est differentia inter el
lectōnem et optimonem ¶ ac ter
tie. hic ondit q̄ electio non
sit aliqua optimo particularis
illa saluetur que est de his que
cadunt sub nostra opatione. et
ita quod ponit tōnes quinque.
et p̄me patuit sententia est pla
na. in parte. i. in particulari.
itaq; electō non est aliqua par
ticularis optimo. tales. saluetur
bonum nil malū. causa huius est
. quia bonus nil malus homo
dicitur p hoc q̄ actu bonum/ nil
malum opatur. electōne quidē
et non optimone nil actu bona/
atq; mala agimo ¶ ibi eligimus
circa ponit 2am tōnem. et patet
. quod dicit non nimis. i. non
dicete aut non p̄napaliter. itaq;
optimo magis est circa 2es quod
dicitur et causas q̄n circa agi
bilia cum istud optimo sit circa
speculabilia simul et agibilia.
nimis tamen circa agibilia ele
ctio autem econtra ¶ et electio
hec est tria tertia que sumitur
ex diūsitate pfectōnis. alia itaq;
est pfectō electōnis. et alia opi
monis. et patet quod dicit. et
eligimus. hoc est tō q̄. que etiam
dese est evidens. nec sane. hec est
q̄ tō. que plana est. non quidē
in particulari. sed in vnūsali. sicut
enim libro septio melius declarabit
ille qui male operatur potest id quod
est melius operari bene necessaliter.
et tñ in particulari ignorat id

quod est melius · proter pravita
tem · que non permittit eos co
gnoscere in particulari id quod
est melius · occecantur quidem
homines interdum ex affectibus
/ et non nunquam ex pravita
te ¶ Utrum autem · hic mo
vet dubitationem quam relin
quit in solutam · et patet quod
dicat · non dubitative · sed
divinative ponitur · refert · i
dest differt · et veritas huius
questionis est quod opinio aut
electionem precedit / aut in
electione est prius · quid igitur
¶ hic ex premissis concludit
diffinitionem electionis · et
procedit interrogative dicens ·
quid igitur est electio quantum
ad genus / et quale quartum
ad differentiam · cum nihil
sit illorum quatuor predictorum
· quasi dicat ex predictis vi
detur satis manifestum quod
et quale sit electio · constat
quidem ex prefactis electio
nem et voluntarium / quod
profecto electionis genus di
citur ¶ predicatur enim de el
lectione inquid et in plus
· et proter hoc dicit · sed
non omne voluntarium elec
tionem habet · at pro sed · sed
id tantum cuius consulta
tio antecessit consultatio ita
que est differentia que volun
tario adita constituit diffi
nitionem electionis · ut sit
diffinitio electionis volunta
rium cuius consultatio ante
cessit · id autem quod ad
differentiam pertinet pro

bat philosophus dicens · nam elec
tio cum ratione · idest ratio
natione et cogitatione est
· et videntur hec duo idem
indicere · ut sit color inter
pretationis · et consequen
ter id confirmat ex nomi
nis significatione dicens ·
quod · idest quam rem sci
licet quod electio sit cum ratio
ne et cogitatione nomen
ipsum scilicet electionis si
gnificare videtur · dicitur qui
dem electio quasi e multis u
num legatur · idest capiatur
· aut elligatur ¶ ex quibus
patet quod electio sit actus vo
luntatis · cum ibi comple
mentum recipiat erit ita
que electio operatio faculta
tis constitute ex intellectu
simul ex voluntatis et per
hoc electio liberi arbitrii o
peratio consuevit appellari
· facultas namque ex inte
lectu et voluntate proprie li
berum arbitrium dicitur ·

Sed utrum hic incipit determinare de con
silio · et in hoc capi
tulo quinto intentio est osten
dere de quibus rebus sit con
silium et de quibus non · et
primo premittit intentum
2o · prosequitur ibi de t
¶ eternis · in prima parte duo
facit nam primo proponit quest
tionem principalem quam hic
determinare intendit · 2o tan

ignit dubitandi causam · ibi
forsam dicit primo sed est du
bium vtrum omia credim
· idest credere possint in con
sultationem · an sint quã
nquã consultatio locum nõ
hñt · forsam tangit dubita
nõ causam dicens forsan di
cendum est in consultatõ
nem venire non id de quo n
sapiens aut fatuus · sed id
de quo aliquis sane mentis
consultaret · idest deliberã
ret · est enim consultus fir
quentatum de consilio · et
inde consultus respondet ·
et unde consultus qñ inter
rogatus de iure respondet con
sultatio utrãq est de rebus a
gendis deliberatio · q3 igitur
id non venit in consultã
tionem de quo insipiens aut
fatuus · sed id tantum de
quo homo sane mentis con
sultaret · cõmuniter dubi
tatum est vtrum de omnib3 sit
consultatio · et illud ad vbi
forsam videtur complectunc
tenere ¶ adũtendum ẽ hic
quod hec littera ab aliq3 alr
intelligitur · sunt enim qui
dicunt q3 hec sit prefatio q̃s
omnis tractatus solitꝰ ¶ alij
dicunt q3 sit dicte questionis
expositiõ · mihi quidem videt3
q3 sit dubitandi modo · nec tñ
ad ppositum multum differt
q3 sic aut aliter dicatur ¶ de
eternis hic prosequitur ostẽ
dens quibus fit consilium
· et primo facit hec distinguen
do tres sñs causas et distin
guendo eas sñs artes · ibi ter
tia manifestus · 2o distinguendo
eas 2m ipãz tres conditiones
ibi consultatio autem · ter
tia primum tria facit · primo
ostendit de quibus non sit cõ
silium ¶ 2o concludit de quibus
sit ibi at illa 3o ondit id seq̃
expremissis · ibi sunt autem
¶ circa primum ponit quinque de
quibus non est consilium · 2m
ponit ibi sed nec · 3m ibi nec
de his q̃m ibi sed nec · cons
tentus simul q3 sententia istoz
quinque est satis plana · pau
cis tñ obscuriores exponã
mus · de eternis · i· perpetuis
· intelligit enim p eterna per
petua que sine motu consis
tunt · nil q̃ntum ad ꝑ diffinitõ
nem vt mathematica · nil
q̃ntum ad cẽ ¶ vt intelligẽ
tie et mundus quibus dicit 2m
partes noncant · ꝑm se tñ
mobilis p manet · nec enim
localiter movetur / nec altera
tõne / nec alia specie motus ·
nulla igitur modo mundus
q̃ntum ad cẽ et substantiam /
ꝑm se toto modo habitus de mu
do igitur / aliisque rebus etiã
est inquisitiõ scientifica vt pu
tet ex octauo physicoz · non tñ
de eis cẽ potest inquisitio
consultatiua vt hic dicitur
· de diametro · scilicet quadra
ti ¶ diameter enim et latus
quadrati sunt incommẽsurata
bilia · non est enim igitur ali
qua communis mensura ·
de diametro igitur et latere
est q̃stio scientifica quia idest
ea causa sunt cõmensurabilia

: non tñ de eis cē poterit inqui
sitō nl questio consultatiua tra
tis cum inquisitō solum in
hijs teneat latum hīt que anobis
agi debent. eademque modi
telligitur de hijs q̄ssis que hic
ponit plin. ñ tantis cum hijs
latum hīt questio sine inquisi
cio scientifica inquia de rez ve
tate queuntur. ñ eis tamen q̄s
tio atque inquisitō deliberatiua
nec est nec cē poterit cōsi
stione idest motu quo simul
sidera vtuntur. ñ omnium
quidem prefatorz causa vi
detur necessitas. q̄ est causa
rez que nunq̄n deficiunt
alias idest aliquādo. sicitates
quidem que fiunt tp̄e statis
/ et mbres tempze hiemis hi
ent plurimum vnc modi contī
git. aliquō tñ sē hnt aliter
. et istaz causa videtur cē ad
tuna / que scilicet patet ex
sexto methē est causa rez
semp / aut plurimum eodem
modi fiunt de sicitatibus qui
dem et mbribus non est dicere
te consultatio tanquam nō
ulla affere debeamus. poterit ti
pitus astrologus de hijs q̄re
re vt ex hijs cōiunctōne caq̄
ad vitam nostram ptinent
melius prouideamus. hec de hijs
que attribuit afortuna. q̄dā
sunt ea que tuo contingūt
. vt tesauri inuentio / et hui
modi. est quidem fortuna cā
per accidens in hijs que fiunt
preter intentionem. inima
tis omnibus idest que ab hijs
fiunt. hec enim. reddit ca
usam omnium predictorz. illud
utaq̄ p nomen hec inquisita
q̄q̄ demostrat que diximus
. consultatio namque cum
ad operationem ordinetur. cē
debet de hijs que anobis fi
eri possunt. cum utique ne
illum predictorz / anobis fieri
queat. nec de eis erit con
sultatio. intelligendum est
hīt q̄d de hijs que ad alias p
tinent potest quis recte
consultare si modo aliquis ad
eum attinent. inquātum sci
licet inde resultat et aliquod
bonum vtile nl honestum. hec
modi videntur consultare re
gium et aliorz duōrz consili
arij. et inutilitatz cauisidica. at
illa. hinc quasi concludens ex
premissis. ostendit de quibus sit
consilium. dicat nulla predic
torz vt diximus. sed illa solum
hominem in consultationem q̄
agi possunt. et anobis qui
dem agi queant. sed cum hec
etiam oporteat q̄ anobis agi
possint. tō hinc est q̄ con
silium ordinatur ad operationē
. consultatio enim per hoc dif
fert ab inquisitōne scientifi
ca / q̄ illa ad operationem / hec ma
gis ad vtilitatis cognitionem or
dinatur. quodsi bis contingere q̄d
dē consilium dicitur. hec me
ti commendabilis. sunt autem
hic ostendit hec secun ex premis
sis dictis quod autem sequi
patet q̄ illa que anobis agi
possunt sunt alia idest distin
cta et diuisa ab his de quibus
est dictum non est consultatio

e nem · vel dic quod illa de quibus non
est consultatio alia sunt ab
his que a nobis agi queunt ·
illa itaque dictio autem non
copulative sed causative ponitur
· et consequenter philosophus tan
git causas eorum que fiunt di
cens huiusmodi idest horum que fiunt
causa videtur esse quadruplex
· scilicet natura que est causa
eorum que plurimum eodem
modo fiunt · et necessitas que
est causa eorum que semper eodem
modo fiunt · et fortuna que
ut diximus est causa per acci
dens intellectiva in hiis que
fiunt preter intentionem et
sub fortuna casus intelligitur
· est etiam altera causa mens
et omne aliud quod est causa
eius quod fit per hominem · sicut
voluntas / et sensus et alia huius
principia ¶ homines vero de his
consultant que sibi agibilia
sunt · ex quo patet consilium
de his esse consilium solum que
fiunt per causam ultimam · sci
licet mentem / voluntatem
/ sensum et huiusmodi · illa enim
que fiunt per necessitatem / na
turam et fortunam hominibus
nequaquam sunt agibibilia
et hoc est quod philosophus hic conclu
dere intendebat · preter hoc etiam
rerum causas distinguebat · ut
inde concluderet de quibus esset
consilium ¶ circa manifestas
hic ostendit de quibus sit consul
tatio distinguendo res que fiunt
secundum artes operativas et circa hoc
duo facit · primo namque ostendit
in quibus disciplinis consultatio
locum habeat et in quibus non

· dicens consultatio non est
circa disciplinas sufficientes
· cuiusmodi sunt ille in quibus
effectus non ex eventu / aut for
tuna dependet · sed omnino ex
arte · ut puta de literis forma
dis nullus habens artem consul
tat · cuius causa est quia nemo habens
artem ambigit · idest ambigit
quem ad modum scribi debent ·
consultatio vero solum habet locum
in his que dubia sunt sed ea
tantum in consiliationem ca
dunt quot · idest quecumque
per nos fiunt · idest per nos deter
minantur quem ad modum
fieri debeant ¶ nec semper hic secundo
ostendit hoc non esse eodem modo
in omnibus disciplinis sed in qui
busdam magis / in quibusdam in
minus consultatio reperitur · in
primo ostendit hanc differentiam
inter artes operativas ad invicem
dicens nec ea scilicet que per nos
fiunt sunt huiusmodi idest ta
lia ut deliberationem cadant
eodem modo semper · idest omnia
· que enim magis dubia sunt
¶ minus certa reperiuntur · at
per hoc magis in consultationem
cadunt · veluti illa que perti
nent ad medecinam et rem pe
cuniariam hoc est artem nu
mulariam que ut patet ex pri
mo politice est ars adquirendi pe
cuniam et omne id quod pecunia
mensuratur · circa has in quam
artes et etiam circa gubernationem
navis consultatio locum habet
magis quam circa gimnasticam
idest exercitationem · et tanto qui
dem circa hanc minus cadit

consultatio qñ circa illas. qñto illa scilicet medicina et tñ pe cuparia et tymnastica est in ng manifesta qñ gymnastica. monilby quidem pre fatis multa continuntur que in arte sepa non sunt. et ea consilio egre oportet. in ng tamen medicina qñ in aliis hec fieri vi demg. ex dictis phi in precedenti et in hac loco satis apparet notatur eaque arte fiunt non fieri p nos. sed ea tantum q prudentie relinquimus. magis vo hic oidit pre facti dam. scilicet q non eodem modo se habet circa omia consultatio. et hec fiant comparanda artes opatiab et disciplinas speculatiuas. dicens magis vo ca dit consultatio circa artes scilicet opatiab qñ circa disciplinas scilicet speculatiab. nam in hijs scilicet artibz magis dubitamg. et vt mihi quide videtur hec comparatio est abusiua. sicut si dicamg ung est albior corbo. est enim sensus ung est alba et corbo non est alba. ubi namque impossibile existentia non participant. comparatio ibi esse nequit. sicut igit est in pdictis ut sic sensus. in artibz cadit consultatio. in disciplinis vo non. circa speculabilia cum consultatio non cadit. cum illa nonca nobis. sed ex necessitate aut natura fiant. tum q facientia manifestio longe est ab ea inquisitione que consultatio dicit. et qm dicunt q in speculatiuis disciplinis cadit consultatio non quidem quantum ad ea de quibz sunt. sed quantum ad vsum. scilicet quo modo aut quo ordine sit mihi procedendum. ut michi videtur non locantur ad propositum. qm hic aristoteles disciplinas comparabat pro ut mtra de quibz sunt ma ibi inquisitus qñ in aliis consultatio cadit. ex hijs itaq necesse est eandem conclusionem que prius. scilicet de quibz sit consilium. hic consultatio. consultatio autem hic oidit de quibz sit consilium considerandas conditiones tres quia et circa hec duas ponit tres conditiones. scz ubi sumpsig. dicit primo consultatio autem vsitatur in hijs rebz que frequenter ag attendunt. intelligit sic vt consultamg/ aut consiliamur. cum hec tamen queuadmodum euadunt. idest contingunt aut sequantur sint incerta/ et indeterminata. ita q ea de quibz est consilium non sunt omnino incerta. sicut fortuita. nec omnino certa. sicut sunt illa que ex ex necessitate. aut natura fiunt. sed inter hec medium modum hec videntur. sumig tangit alam conditionem dicens. sed cum de rebus manifestis. idest magnis deliberare volumus. aliqs sumimg ad consilium. hec inquam facimg. non satis nobis ipis ad discernendum

confisi ꝫ idest confidentes · ex quo patet q̃ licet q̃silium cadat in omnia que p̃ nos fieri dicuntur ¶ p̃sertim tñ cadit in magna ¶ et ex hijs sicut p̃us sequitur q̃ clusio p̃ncipalis hui⁹ tocius que erat scire de quibꝫ cẽt consultatio. hut igitur conclusionem sicut expedit̃ patet tripartitam demostrantes ꝫ salutet tamen de ea que fiunt ad causas / ad actus / atq; ad rez modꝰ · p quoz intellectu ut diximꝰ p̃ncipium cẽ considerare consultatiõnem fore inquisitiõnez · non quidem ut stamꝰ ꝫ sed vt aliquid agamꝰ · //

Nunc sane de finibꝰ intulit cap⁹ 6⁹ in quo agit de modo et ordine consiliandi · circa q̃ tria facit · p̃mo oñdit quid in cõsilio tanquam p̃ncipium supponatur ¶ 2o oñdit consilij effectum ¶ 3o ciꝯ principium · 2o ibi esti aliquod · 3a ibi videtur hꝰmo ¶ circa p̃mum duo facit · p̃mo oñdit quid supponatur · 2o de quibꝰ consultatur inquiratur ¶ ibi sed posito fine consideranduꝫ hic q̃ sicut supra dictum ꝫ consultatio est quedam practica inquisitiõ · sicut igitur in speculativa inquisitiõne p̃ncipia tamq̃ pse nota supponuntur / ꝙ nicꝰ ve quidam ꝫ sic etiam in operabilibꝰ · in consultatiõne quidem fines tanquam p̃ncipia supponuntꝫ / ea ve que ordinantur in finem consultatiõne inquirunt · et expedit̃ patet quid in hijs p̃ma pars dicat · sequitur illa pars sed posito fine ꝫ inquiritur oñdit que sint illa que consultatiõne quirunt · et facit duo · p̃mo hoc · 2o id manifestat p simile · ibi quẽadmodum consultat ¶ circa p̃mum tria tangit · 2m ibi et si p multa 3m ibi sibi · et patet quid in sententia dicat · cuius rei exemplum satis familiare hꝰmo circa medicos qui p̃mo sanitatem / de inde reb⁹ que sanitatem faciant considerant · ad p̃mam non quidem in considerationẽ sed in operatiõne intellige · causam non finalem · sed effectiam intelligendum est · sequitur illa pars quẽadmodum consultat inquirit oñdit quod dicat p similitudinem inquisitoꝝ speculatiue · et patet de quid dicat · quasi intelligat sit dicta summa idest resolutorie ometrica ubi dimensiua · scilicet numꝰ in lineis · lineꝫ in superficiebꝰ · superficies in solidis · hec ve imaginata que omnino indimensibilia dicuntur · alij dicunt q̃ p dia gramma plus michi videtur ꝫ metricam demonstrationem in quibus resolvuntur fines inp̃rij / penitus indimensibilia ¶ resolutiõne · idest inquisitiõ · salutet intellectiua · grãlatie

consultatio qñ circa illas. qñto illa scilicet medicina et tñ pe ampatia et tyriaca est in ng manifesta qñ gimastica. monijs quidem pfectis multa continuant que in arte septa non sunt et ca consilio egre oportet. in ng tamen medi citatia qñ in alijs hec fieri vidimus ex dictis phi in pcedendum et in hac lca satis apparet notatur eaque arte fiunt non fieri p nos. sed ca tantum q prudentie relinquit. magis vo hic ondit pfectis diam. scilicet q non eodem modo ea dat circa omia consultatio. et hec sunt comparanda artes opatias et disciplinas speculatiuas. dicens magis vo ca dit consultatio circa artes scilicet opatias qñ circa disciplinas scilicet speculatias. nam in his scilicet artibus magis dubitamus et vt mihi quod videtur hec comparatio est abusiua et sicut si dicamus ung est albior corbo. est enim sensus ung est alba et corbus non est alba. ubi namque impossibile extrema non participant. comparatio ad inuicem esse nequit. sicut igit est in pdictis ut sic sensus. in artibus cadit consultatio. in disciplinis vo non. circa speculabilia cum consultatio non cadit. cum illa non sint nobis. sed ex necessitate aut natura fiant. tum q speculatiua inquisitio longe est ab ea inquisitione que consultatio dicit. et qm dicunt q inexperti latinus disciplinis cadit consultatio non quidem quorum ad ea de quibus sunt. sed quorum ad vsum. scilicet quo modo aut quo ordine sit mecib procedendum. ut michi videtur non locum tur ad propositum. qñ hic aristoteles disciplinas comparabiles pro ut inter de quibus sunt ipis inquisitus qñ in alijs consultatio cadit. ex his itaq necesse est eadem conclusio que prius. scilicet de quibus sit consilium. hic consultatio. consultatio autem hic oñdit de quibus sit consilium considerando conditiones circa quas. et circa hec duas ponit circa conditiones. z vbi sumpsit. dicit primo consultatio autem vsitatur in his in quibus frequenter ag attendunt. intelligit sic vt consultamus/ aut consiliamur. cum hec tamen quem ad modum euadunt. idest contingunt aut sequantur sint incerta/ et inde sumpta. ita q ea de quibus est consilium non sunt omnino incerta. sicut fortuita. nec omnino certa. sicut sunt illa que ex ex necessitate. aut natura fiunt. sed inter hec medium modum hec videntur. sumit tangit aliam conditionem dicens. sed cum de rebus magis scitis. idest magis de libera te volumus p. alios sumimus ad consilium. hec inquam facimus. non sufficiens nobis ipsis ad discernendum

confisi ⁊ idest confidentes · ex quo patet q̃ licet ḡsilium detur in cunctis que p̃ nos fieri dicuntur ¶ p̃sertim tñ cadit in magna ¶ et ex hijs sicut p̃us sequitur ḡclusio p̃ncipalis hui⁹ tocius que erat scire de quibꝫ cẽt consultatio. hui⁹ igitur conclusionem sicut ex dictis patet tripartiam demostrauimꝰ ⁊ salutet tam de ea que fiunt ad causas/ad actus/ atq; ad rez modos · p quoz intellectu ut diximꝰ p̃ncipium ee consideranꝫ consultatiõnem fere inquisitiõnez · non quidem ut sciamꝰ ⁊ sed vt aliquid agamꝰ ·/·

Nec sane de finibꝫ inquirit ar⁹ bꝰ⁹ inquo agit de modꝰ et ordine consiliandi · tota q̃ tria facit · p̃mo ondit quid in cõsilio tanquam p̃ncipium supponatur ¶ 2o ondit consilij effectum ¶ 3o cia p̃mum · 2m ibi esi aliquod · 3a ibi videtur hꝰmo ¶ cia p̃mum duo facit · p̃mo ondit quid supponatur · 2o de quibꝰ consultatur inquiritur ¶ ibi sed posito fine consideranduꝫ hic q̃ sicut supra dictum est consultatio est quedam practica inquisitiõ · sicut igitur in speculativa inquisitione p̃ncipia tamq̃ pse nota supponuntur/ ⁊ fines vt quedam ⁊ sic eam in operabilibꝫ · in consultatiõne quidem fines tanquam p̃ncipia supponuntur/ ea vo que ordinantur in finem consultatiõne inquirimꝰ · et ex hijs patet quid in hac p̃ma parte dicat · sequitur illa pars sed posito fine · in qua ondit que sint illa que consultatiõne querimꝰ · et facit duo · p̃mo hoc · 2o id manifestat p simile · ibi qui enim consultat ¶ circa p̃mum tria facit · 2m ibi et si p multa 3m ibi sibi · et patet quid in sententia dicat · cuius ra exemplum satis familiare hꝰmodi circa medios qui p̃mo sanitatem/ de inde reb⁹ que sanitatem faciant considerant · ad p̃mam non quidem in cõsideratiõne sed in operatiõne intelligẽ · causam non finalem · sed effectiam intelligendum est · sequitur illa pars qui enim consultat inquia ondit quod dicat p similitudinem inquisitoꝝ speculatiue · et patet de quid dicat · quasi intelligẽ sit de aliquo ma idest resolutorie ge ometrica ubi dubium · sicut nunq̃ in hijs rebꝰ · et sicundum positionem antiquoz corpora in superficies · et superficies in lineas · lineas vo in puncta que omino indubitabilia dicuntur · alij dicunt q̃ p dia gramma ptho michael ihesu metricam demonstrationem inquia resoluuntur ḡnes inp̃ria/ punctus irresolubilia ¶ resolutiõne · idest inquisitiõ · salutet intellectiua · ḡnaliter

·idest opatõne quod cum bltio
prehemig id ꝑmum opuum
¶ ex hac litꝛa tria notantur
· ꝑmo qꝫ consultatio sit ꝑ qu
sitõ sit quedam· non tñ omis
omis mqmsitõ consultatio dr
ea namq; solum ꝑquisitõ
consultatõ dicimus que tꝛta
nobis attendi bñ ꝓtuꝫ ¶ 2o no
tatur idem cõ ꝑ et bltmum
drnssoꝛ rõ ꝓtr· quod etiam
plerumq; bñ tꝛct inspdabi
lib· tꝛct enim naturalium
nobis ꝑmo occurrunt effectꝰ
/ ꝑtea bo ꝑncipia/ et causas/
coꝛ querimꝰ ¶ 3o ex lnis no
tatur analeticam inde dica
qꝛ ubi posteꝛoꝛ inꝑta rõsolu
no traditur ¶ de inde cum dicit
et si aliquod · ondit effectum
consilij ¶ et ꝑmo facit lxe · 2o ma
nifestat quod dꝛxat · ibi queꝛ
tuꝛ bo ꝑme ptꝛs sententia
¶ effectꝰ consilij est aut negoci
um dimittere / aut eig pſecutõ
m intendere · quod aristo tes
tatꝰ apparet declarat ¶ namq;
et cetera exclusio dicitur ob
lectõnꝫ ¶ posset enim aliquis
dicere q aliqua sint nobis po
ſſibilia que tamen non ꝑnos
· sed ꝑ amicos ea possimus ·
rnꝫ causam reddit dicens qui
a ꝑncipium · salutat monendi
amicos/ aut coꝛ que ꝑtr nos
anima nostri fiunt in nobis
¶ hxc est in potestate aut bolũ
tate nostra est · ex bluntate
quidem nostra talia sunt que
ꝑ amicos flectꝰ dicimur · queꝛ
tuꝛ hꝛc hic manifestat quod
dixerat · salutat que sint illa
inquisita que quisque inten
untur possibilia/ et quisque
non · et patet quid dicat · bi
tetur hymo · hic ondit quid sit
finꝫ sme status inquisitionis
consultatiꝰ · et hoc quidem fit
tꝛ secundum tria · ꝑmo ex pꝛ
te ipsiꝰ operantis · 2o ex parte finis
· ibi autꝫ bo 3o ex pꝛte singula
rium instrumentoꝝ · ibi nec
certe ¶ quid autem in ꝑma pꝛ
te et 2a dicat planum est in
bo pꝛte dicat nec certe singula
rꝫ rõ cadunt in consilium
· bluit an hoc salutat rõ aliq
que sensu est pme · et an est
differendum idest certum ut oppꝛ
tet talia inquiꝝ non cadunt in
consiliuꝫ · nam id tale non ad
intellectum/ nec ad consilium
· sed ad sensum attinet · consi
lium enim sicut jam patebit
est de futuris · huius bo singula
ria que sensu participantur
sunt presentia · talia utique
in consilium non cadunt · et
siquis dicat qꝫ semper consuli
tur · utꝫ ꝑm tria prefata nõ
sit status in consultando · si
ita inquiꝝ dicitur · in infinitum
erit processꝰ in consultando · qꝫ
non est dicendum · in infinitum
enim sub tõne non cadit · con
silium vero est inquisitõ rõnis
tria · sicut igitur in demonstra
tionibꝰ si de mõstratio in infi
nitum procedat · nihil demonstra
tꝰ contingit · sic etiam est in
consultando · siquidem semper
consulitur · consulere non
est possibile ; ;

Consultabile et eligibile
2m xm in quo agit de cō
sultatōne p comparato
em ad electōnem · in quo tria
facit · primo quod intendit pre-mi
ttit · 2o illud manifestat · 3o
concludit diffinitōnem electō
nis 4o ibi quod cum · 5o ibi
tum esse Circa primum primo
continuacionem consultabilis
et eligibilis · hoc primo 2o cō
exprimit differenciam · hoc
dicit · conveniunt quidem qn̄
tum ad obiectum idem enim
est le consultabile et eligibile
· differunt tamen in ordine
· eligibile enim significat
rem ut consultatōne determi
natam priorem idest prius in
q illud idem quod prius consu
ltatōne determinatur postea eli
gitur · deinde cum dicit quod
enim · manifestat · propositum
et primo per rationem sumptam ex
his que dicta sunt · ad intendū
q in consultando plura occu
rrunt quoz unum cuilibet
alijs preferatur eligibile dicit
hoc est eligendum · id enim qđ
ex pluribus unus alijs preferatur
postea ab voluntate eligitur · et
hoc plius hic primo dicit Est
etiam considerandum · q in qui
sitō consultatiua procedit quo
usque pueniat ad qđ ipse ipse
agi queat ab hoc et interdum
contingit dubia aliquibus in
differenter accidere in quibus
non hoc vel illud queat · quazi unum
ad aliud se habet ut principium
et antecedens · a quo convenien
cia actus incipiunt et hoc tale
principium dicitur / non quidem in
tentionis quō autem in id tale
p intentum · deficit consultatiua
inquisitō et hoc plius hic dicit
videtur · nisi pius idest in tale
quod pse ipsum agit vel quod
in antecedens ipsum videtur illa
continuacio et non copulatiua
· sed disiunctiua tenenda · ut sit
sensus reddatur principium
nisi ipsum vel in antecedens
ipsi quia hoc scilicet principium
vel eius antecedens est quod eligi
tur idem cum dicit patet hoc
manifestat idem per exemplum
eius rei que ex lege tribus ficiunt
institutus · apud pscos enim
ut hermes ducta ypreq aut ·ir
tum erat consultare populum
denunciare cum erat consulta
tio per tribus aut electre aut ex
pediare · unde patet quod pri
us consultabile quā eligibile
· hoc dicit eligerant · idest cō
sultauerit in pluribus autem
nostri, aut ipsum codices minus
pure sunt vel emendati Deinde cum dicit · cum esse · ex
premissis endit quid sit elle
ctio · dicens cum ergo eligibi
le sit consultabile affectabile
idest quod affectatur / ex istens
de numero eoz que sunt in
nostra potestate · q in qñ est
· sequitur p locum a contingē
tibus q electio sit consultatio affec
tatio existens de numero eoz que
quidem nostre constituit potesta
te · nos enim iudicantes ex con
sultatōne aliquid cē ad finem
bonum · id huic affectamus 2m
consilium hoc est ex consilio de

tamnatõne hec dicat ¶ patet ex
hijs q electõ aut erit actꝰ mte
llectꝰ simul et volumtatis/aut
volumtatis tantum/ipiõ mtellectꝰ
actum supponens. dicunt enim
aliqm qelectõ essẽtialr est tan
tum actꝰ volumtatis. et actꝰ
quidem intellectꝰ vt dicunt
non est pars ellectõnis: sed
quid ad ellectonem dispnẽs
erit itaqꝫ ẽm istos consultatio
ellectõnis dispitia ¶ et hec op
pinio colorem hꝫ expdictis plꝰ
in hac loca alij vo dicunt ellec
tõnem eẽ constitutam exactu
volumtatis simul et mtellectus
. tum vtriqꝫ actꝰ mteiq cadit
diffinitõnem. tum qz consulta
tio que actꝰ est mtellectꝰ el
lectõnis differentia ponitur su
pra in eã q̃to. que aut hay
opinio fit t vior videtur ipe
idem plus dubitatze. tum in
libro sexto excludens diffini
tõnem ellectõnis dimitie di
cit qua preter aut mtellectꝰ
appetitus est electꝰ/aut appe
titus mtellectiuꝰ ¶ deinde ei
dicit de electõne igitur. e
piloiat dicens. de electõne
igitur hactenꝰ dictum est:
scilicet qñtum ad eiꝰ quidi
tatem vel seu diffinitõnem
. dictum est ꝯ circa que
existat ¶ qñ circa illa que
in nostra existimat potestate
. dictum quoque est qꝺ non
circa finem: sed circa illa vse
tur que sunt ad finem. et hec
modo epiloiꝰ tres hꝫ partes
/ vnũssa fere exprelxendas
que dicta sunt de ellectõne
. posset etiam epiloiꝰ mteligi
qꝺ haberet solum duas partes
: epiloiantes solum obiecta
/ et ordinem ellectõnis. et dic
illud et circa que: id quod
protestatur exponit. vt sit sẽ
sꝰ dictum est hactenꝰ de elle
ctõne: scilicet et circa que
existat: qñ circa illa que in
nostra sunt potestate. et etiã
est dictum qꝺ circa illa vsatur
que sunt ad finem. posset
etiam dici/ et forte melꝰ qꝺ
epiloiꝰ solum vnam continuat
puram ita vt illud et circa q̃
exponat id quod precessit
. et id quod sequitur ipm a
piat/ quod ẓ loco ponebatur
. vt sit sensus dictus hactenꝰ
de ellectõne: scilicet et circa
que existat: qñ est dictum
qꝺ circa/ illa versatur que sunt
ad finem. non tñ multum di
fferit qꝺ sic aut aliter dicatur
.ꝛ.

Et volumtatis. cũ ostendi
de volumtate. manifesta agit. ꝓmo ꝓponit
quod est manifestum simul
et ambiguum de volumtate.
ꝓponens circa hec duãs opꝓ
mones. ẓ ꝓsequitur de
hijs opꝓmionibꝰ ¶ ibi atque
ex eo. ẓ ostendit veritatem
hmꝫ dubitatiõnꝫ ¶ ibi quod
iusta. dicit ꝓmo et dictum
est qꝺ volumtatis est eiꝰ hmꝫ q̃
est finis. et hec expanit dictꝰ
satis est manifestum. sed
alioꝰ quidem hmꝫ mbꝰ vid̃

volumtatem

voluntatem cē bonum secundum
tatem / alys vo vidr q sit bnm nō
sm vitatem : sed oppatiū bnm
Intelligendi sunt hic duo . primo
q illud nomen relatiuū qđ re
fertur non ad rem : sed ad illud
rem . illud enim bonum quod re
fert sm rem finis ē . 2o nōndum
q illud nomen voluntas sicut su
pra dictum ē equiuocū simil . scili
cet pro appetitu rōnis oppdicenti / et
pro eo actu qui deducitur ad finem
/ et hoc modo de voluntate hic aplo
consideratur . utrūq; voluntas dē
hic assumpta est finis voluco . at p
hoc ab electōne distinguitur q̄ē
voluco eoz que sunt ad finem .
licet hec vocabuloz significata nō
ubique aplno seruentur . si tñ semꝫ
intelligat quid ppie dicunt . fini
le est scire quo mō tenendum
/ quod eciam ad tēn vocabuloz ꝑ
necia se extendit ¶ deinde cum
dicit atq; ex eo . prefatus ꝑ se
quit opiones . et improbat p̄m
nam . 2o 2am . ibi sed qui opina
tum . dicit primo atq; ex eo sci
licet primo dicto fit idest scit
vt illi qui id quod volumus bo
num cē dicunt : nesciunt causꝫ
vele que non recte tu primo . quod
enim sequatur patet q sm eoꝝ
qui dicunt voluntatem cē tan
tum bni nichil possimus velle
nisi bonum ¶ cēt autem malū
id quod volumus si contingeret
: vti scilicet nos vele quo nō
recte volumus . oportet utique
sm istos concedere nos nichil
vele quo non recte volumus . et
sic dicendū nulla vitia erunt
voluntaria . quod manifestum

quippe est inconveniens ¶ deinde cum dicit sed qui . 2am improbat opionem . dicens sed qui dicunt id quod volumus cē tantum modo bonum oppatum . appellant bnm . non quidem id quod ex natā sua sit bonum : sed ut cuiq; videtur . videturautem alium alys . quod enim vm videtur bonum sepe contingit vt alii malum videatur . et sic dicendo grauia sustinent idest grave peccatum . utriq; idem e ut bonum simul et malum . qđ est impossibile q si ista . hic ponit solutionem prefate dubitatiō nis . et primo facit hoc . 2o solutionem manifestat ibi ex quo fit

Secūa . sed q̄ predicta sunt inconvenientia . dicendum est dē volendum simpliciter et absolute quod simpliciter et absolute est bonum . et id cē volendum cuiq; q sibi bonum apparet . hoc dicit . ad vtendum q sicut impossibile q id quod cuiq; videtur non est simpliciter bonum : sed bonum sm quid . saluetur bonum hoc ¶ deinde cum dicit ex quo fit manifestat prefatum solutōnem . et primo quid ex ea sequatur pro 2o id sequi probat . ubi sm dicit sup . dicit primo sequitur ex prefacta solutōne id quod vere est bonum cē bonum bono vtuo se primo autem indifferenter quod cuiq; voluptarium . hoc dicit primo q id patet manifeste in corporibus sanis quidem sua humida sunt . egrotis autem alia . eademq; modo dulcia et amara . calida et ingrauia recta

huiusmodi hec dicit studiosus c
ujm · hic ondit sequelam pre
facte q̃ue · et primo q̃ntum ad
studiosum ¶ 2o q̃ntum ad mo
dnatum hominem multitudi
nem dicens ꝺ̃ prefacte q̃ue ꝙ
qua vir studiosus in singulis
rebus que agi debent recte udi
cat · cognod ꝛnagr bonus sint
bona ꝑpa / ac jocunda ¶ utique
mali hois mala dicuntur · ꝺ
ujs bona · exquo fit vt vir
sapiens in vita dignoscendi
alios plurimum antecellat · qꝛ
contens regula illoꝝ que sunt
agenda · hec dicit ¶ ibi mul
tudinem vo redit causam pre
fate q̃ue quantum ad mordia
tam pranoꝝ multitudinem
dicens cui autem erit primo sit
bona non ea q̃ re vere sunt bona
· sed vt contingit est hec qua
pranoꝝ multitudo sequitur vo
luptatem sive sit bona sive
mala · dolorem autem mdisse
nientes fugit tanquam malu
¶ intelligenda sunt hic duo ·
primo qꝛ pranoꝝ ꝑpter ap bo
ca cui multitudo dicitur · qꝛ
studiosi pauca prauo vero mi
ti nihil putantur ¶ 2o notandꝫ
ꝙ cui tribulatio aut men su
tatio nihil omnino proficit ex
natali dispositione tantum ·
aliquando vo ex arte simul
et natura · de primo patet in
corpore curatorio · de 2o in
jubilatorio · in verbis quoque q
grammatico delectando · atqꝛ
in melodico extendendo / utpo
dandisqꝫ · quod tam in proficuꝫ
mercatorꝫ q hec maxime nõ
· qui in his non parua letet
profunditas secreta ·//

¶ Quum utraqꝫ simul hic
incipit tractatus 2m
in presenti applicatum
ad virtutes et vitia errorq
que quoꝛundam cuiusqꝫ tradites
excludunturꝫ · et continebit
hic tractatus capitula tria
quoꝝ primum duas hic partes
· in prima audit virtutes et vi
tia cui in nostra potestate · in
2a errorem excludit ¶ ibi dicit
autem · in prima parte tria fa
cit · qui primo audit virtutes
cui in nra potestate · 2o vitia
¶ ibi et hec 3o utriqꝫ simul
rorem collegit ¶ ibi qꝛ si est
dicit primo cum voluntate ex
sultatio / et electio sint vo lun
tatis virtutes autem vi sequun
circa istud ¶ cum ita unusquisq̃
sit virtutes utrique in nostra
erunt potestate · atqꝫ vo lun
tate · hec dicit · quia qꝛ id vide
tur ee quod illa in nobis cui di
cuntur quoꝝ cause in nostra
sunt potestate · virtutes quidem
exopibus voluntatis in nobis
causantur sicut patet ex libro
2o ¶ tria sunt hic notanda ·
primo quod major illa trium
aphio non ponitur in forma
¶ sed in virtute tantum ¶ 2o
notandum quod illa dicunt
cui in nobis / at in nostra po
testate que voluntaria sunt
¶ 3o nota qꝛ illa conjunctio
vero non adversative · sed illa
tunc ponitur · scilicet pro

igitur aut pro utraq; ¶ Deinde cum
dicit et vitia probat vitia cē
in nostra potestate · et hoc hec
vō fulianem fulmentum ex
con clusione prestate tēnis dī
ergo etiam vicia in nostra st
potestate · hec sic probat namca
in nostra sunt potestate mḡlo
in nobis est agere vl non age
re · igitur si in nobis est agere
aliquid quod sit honestum · in
nobis etiam erit id tale non
agere · quod profecto erit turpe
esi nobis sit non agere aliquid
quod sit honestum in nobisq;
qp erit agere turpe qz non agere
honestum turpe est · erunt igit
vicia in nostra potestate huj
tēnis phūs ponit in principio
quem · potestra maiorem dī
de unionem · nec tm ntsumpt
in fine quem ¶ Deinde cum di
cit qp sic est colligit utrumque
communem tenem · dicens sed
quia in nobis est turpia et
honesta agere sunt ea · non age
et sicut patet ex dictis in li
bro z in hec consistit nob
cē bonos aut malos · qz magn
utacst ¶ in nobis erit probo
aut in probos cē quod hic p
principaliter concludere intendē
bamus ¶ Dicere autem hec ex
cludit quozdam errorem cz
ca predicta · et primo tenc z p
signa quam ibi id attestatur di
cit primo dicere qp nemo nimis
sit felix est verum · sed dicere
qp nemo volens sit pranus ē
falsum · probatur qz ill predicta
non erunt vera · statute sunt vo
luntaria · aut si illa vera sut
· omnes pranitates erit voluntarium
· quia tenet p hec qp illud vo
luntarium dicitur cuius causa
voluntaria est · voluntas
autem consultatō et electō
que quidem sunt voluntaria
virtutum et vitiorz causē di
cuntur · hec dicit · id attestatur
victrue · hic magnifestatq;
positum p signa et primo in
mis que magnifeste sunt
voluntaria · z in unoquoq;
ibi vnum p ignorantiam dicit
primo / legum latores malos
deterrent premia ¶ bonos hec
premia inuitant · erunt ergo in
nobis erit pranos / atq; bonos
cē · quia tenet qualiab legum
latorz opus cēt frustra · hm
vssa quidem hec plia satis de
clarat ¶ notanda sunt hic
aliqua · primo qp hec tria ar
gumenta tōmis ideo signanter di
cuntur qz non necessario con
cludut ¶ z notandum qp
legum latores phūs principes
simul et pmis consultos in
telligit · vtrisq; misereri vtro
q; cum est eadem intentio
· statuere vicia extirpare / vtri
sq; misereri · ¶ z notatur
ex hac que ignorantia tm
homo ipse sit causa non ex
cusat a pena · vnde sequitur
qp nec etiam a culpa · et hec
tam ex ista quā ex sequenti
bus notatur · Verum p ignora
tiam · hic magnifestat idē
p ea que videntur hec aliqd
de in voluntario p ignorantia
· et dicit qp vicia cōmissa per
ignorantiam putantur

sive talia ignorentur p hoc p hoc q homo agit aliqua ex quibus sequitur ignorancia eorum que agit sicut patet in ebriet-ta. sive talis ignorancia sit ex negligencia. unde sequntur p hujus vicia sunt in nostra po testate. que alias non putarent. cuncta hec satis plane ponit plus. Sed hic aliqua sunt notanda. primo q hec sicut pre cedens est argumentationis signum. sicut enim p̄ma sit sic hec etiam concludit necessario. 2o nota q homo potest ignorare bifariam uno modo directe scilicet p hoc q agit aliquid ex quo sequit ignorancia eorum q postea agit sicut patet in ebrio. alio modo dicitur quis ignorare indirecte ut cum ignorat ex negligencia adhibenda. 3o notatur ex hac lra q homines sepe decipiantur hijs que in electionibus contingunt dum tñ non sit difficultas q apud curiosos pueros subtilitates dicuntur. excipiuntur tñ pueri et femine et etiam ꝓm romanorum jura milites. et loquitur plus de legibus principijs aut cum tritis tui similibus. 4o nota q sicut non omnes eadem facere tenentur. sicut etiam nec scire. sicut etiam officia sic etiam hominum opa distinguuntur.

Sed forsan talis est quis et cm 2m quo excludi dicit rationes prefatas certos quantum ad interiorem dispositionem circa circa quod tria facit primo ondit q animus hitis sint voluntarij quantum ad eorum detentionem. 2o postea sunt detenti non subtrahuntur omnino nostre voluntati. Ubi nec temere silvelut 3o p vicia corporis ondit q animus vicia sunt voluntaria. Ubi nec solum animus in prima pte sic protedit. primo ponit id quod q adhibere possent dicere. et loquitur interrogative dicens sed forsitan dicerent adhibere q aliquis talis idest talibus dispositus est ut neglegat ea diligens. quasi dicat hec dia non potest ut jam patebit ex tunc sequente. Ubi autem probat illud non posse dici. et primo ponit argumentis ꝓpositionem 2o eius rationem. ibi nam quales. 3o confirmatis et hic bifariam. Primo assumi. Ubi quod in omnibus studijs. 2o p computationem actus ad hunc ubi assumit autem est. in illa vo parte ignorate ignorum. videtur aut concludere. aut aut per phoriana tractam ob iectionem excludere alijs exhis planae est sententia. Notandum sunt hic duo primo differentia inter malefitia et flagitia. dicuntur quidem malefitia in furie sive frenetica que sit ad alterum. flagitia vo turpitudines et libidines. et inhonesta vicia que se solum et non alterum inquinant. 2o notandum q sicut jam memoratum nos diximus actus humanos voluntarios

non quidem directe tendit in vo
luptatem / aut in vbilitatem.
in vitia vero eis annexa obliq̃e
vult enim poeta in hijs vitia
moderate q̃ tali vbilitate aut
voluptate carere. exquo alia q̃
dam alia intelligunt. ꝓmo
q̃ nulla vitia ptes sint bñ se
volita. cum enim appetitus
malum vele non possint. erit
profecto non prose. sed pro alio
volita. 2o intelligitur vnũssa
vitia partim ee involuntaria
. nemo enim in ea que mala
sunt integra voluntate ferri ꝓ
tezit. hinc itaq; dicebat socrates
mali fiunt quidem quod libet
¶ non tamen quod volunt. sic
enim aut volunt quidem homo
quod minime facit. concludam
igitur pro aristotele intellectu
in hac parte q̃ vitia hec est vi
osi hijs sunt voluntaria at
volita in actibus qui cozr causa
dicunt. actus vo vitiosi appetitus
aut vbilitatis que aut precedit
aut sequit. sed de hijs satis ni
tamen ondit q̃ hijs possũ sut
tenuit non subiacentis nostre vo
luntati omnino. et procedit sit
ꝓmo ꝓpt conclusionem. 2o to
nem quam sumit assimilẽ in vi
tijs cozporis ibi non enim cestro
tauri 3o similitudinem aplicat
ad ꝓpositum ibi sit in nostro et
flagiciose q̃ concludit. ibi ex
quo fit vt volens hijs potestis pe
te ꝓpũ tonem fabricate ¶ nec pe
vitia cozporis ondit animi vitia
fore voluntaria. et ꝓmo ꝓpt
tonem suam 2o concludit mẽ
trum ibi id si ita est. to sua
stat in hec plezaque vitia corpo
ue sunt voluntaria atque in
nostra potestate. quã tenet
assumpti. aũs patet ꝓ hoc q̃ ea
solum vitia martyrum que vo
luntaria et in nostra potesta
te ee dicuntur. cozporũ autẽ
non pauca vitia sunt mar
tyrda q̃ phis satis per exem
pla hic demostrat. nec phus
hic addit.

¶ Quod siquis dixit in 3m
3m in quo aliam expli
presatis erroris inducem
que se tenet ex parte vitiis co
ꝓ quo statuit. et continet istud ar
gt partes in ꝓna za dictum cons
q̃ exclusionem ꝓponit 2o pon
responsionem qui adiscens di
cere posset ¶ ibi sin autem 3o pre
fatam responsionem excludit
nec igitur q̃ ponit sup ia dictum
epilogum ubi de vtrisq; cezo dicit
ꝓmo sed si aliquis dixerit omnẽ
hominem affectare id q̃ apparet
vnum. sed ꝓpter apparentiã nõ
ee dimittos. sed qualis quisq; est
hic est 2m eam qualitatem qua
quisq; disponit talem finem il
li videri. si ita inquit dixerit
q̃ siquis sit vitijs modo aliquo
ꝓpe causa est vt. et apparentie
certe erit ipe idem t sibi quo
dam modo causa. hec sensu
dictit ¶ et ex hac littera phi a
quo sensu notatur q̃ si quis nõ
ase. sed amatã male dissonatur.
et ex ea dispone male de reb
iudicet / male quap operetur. cer
te erit omino sine culpa. q̃ le
ne nota ¶ ex hac 2o notatur q̃
magis et impius tyrannus pecta

dicuntur ꝓm q magis aut
minus ĩtanꝫ homines ex natiõ
sunt dispositi ut homa atq; mã
la intelligant · q dr ꝓ solubo
mino potuit cognoscere ¶ Sm
autem hic ponit responsionẽ
quam ad vsum forte diceret ad
id q plus dicebat · posset enim
aliquis dicere q apparentie ipius
finis homo non est causa · sed
natã / sue naturalis dispositio ·
ille itaq; erit natꝰ huc dispositꝰ
cui homo aparet finis · hec dicit
¶ intelligenda sunt hic duo · p
mo q tonc illud cui sunctionis
sm tota hec phi littera procedꝫ
suspensme usq; ad illam partem
hec igitur ꝛ nondum q sciat
patet ex primo politice duplex
est genꝰ naturalis · scilicet natus
quidem & legalis · quidem qui
natꝰ legalis vt que ex lege
procedit · hic vt plus non de
legali · sed de naturali intelligit
¶ deinde cum dicit hec igitur ·
excludit presentem responsi
onem · et primo quem affert
pro quo intendit dicere · nos igit
ad presens respondenda dicta
q si hec vi sunt tur magis
vtus quam vitium erit volun
tarium · quasi dicat nulla ẽ
te erit causa quare magis de
vtute quam de vitio concedat
ibi vtrumq; cum · probat quidem
et procedit phus ex ꝛo q · ad ũsiens
concedebant · supponit quidem
plus ad ũsiens concedere vtu
tes ee voluntarias / atque im
potestate nostra · ex hac itaq;
supposito probat plus vitia q
ee voluntaria · aut enim vtu
tes sunt voluntarie ꝓpter id q
finem non natã / sed voluntarie
volumus / aut hec erit protecta
q ea tantum sunt voluntaria
que ad finem ordinantur · quo
tunc itaq; autem iste modꝰ di
citur · plus probat q vitia
pari rone sunt voluntaria · aut
enim vtutes sunt ut primo pro
bat primum / deinde ꝛm ubi sue
igitur ꝛo concludit ubi si itaq;
et q littera est aliquo modo difficilis · eius cõtextum ad pmi
sum · dicit ergo primo non vide
causa aliqua erit vtus sit magis
voluntarium quam vitium · tum
tu est q vtrumq; scilicet homo et
malo hominum finis erit cognitus atq; volitus · hec itaq; una
simplicitas · q finis eodem mod
se habet ad bonum et malum ho
minem quantum ad cognitionem &
volitionem · consequenter ibi
ut vtrumq; · ponit aliam si
militudinem dicens ut deest e
nim vtrumq; idest quorumq;
modo finis tendit dicitur idest
cognoscitur ita · idest similiter · inest idest supponit scilicet
tanquam principium · alicno
quidem et malo hoc · ut aliqua ut
sibi illa que sunt ad finem sunt
respicientes ad hec scilicet fines ·
vtrumq; agunt idest quorumque
modo agunt · itaq; sine hoc / sine
male agunt · singula que agunt
ad finem referunt · patet ergo q
nec quamquam tu ad aquirenda
et volitionem finis / nec quantum
ad suppositionem et modum assen
di differunt bona et mala ¶
deinde cum dicit sunt igitur · os
tendit eos non differre quantum
ad ea que sunt ad finem · et dic

: sue ipsius cuiusque hominis finis
qualiscunque idest quicunque ille sit
. non apparet scilicet homo natu-
. idest naturaliter / sed est alius prae-
ter hoc . idest apparet alio modo quam
hoc / scilicet naturali . sue finis
ipse naturalis est ¶ hoc est naturaliter
apparet homo . sed qui malis aspec-
tibus scilicet que sunt ad finem stu-
diose voluntarie agit . vita voluntaria
est ¶ quicunque itaque modo
dictum . nichilominus . idest non
minus quam virtutes vitia erunt
voluntaria . quam probat dictus
nam ut illa scilicet virtutes nostre homo
. sic iste scilicet vitia existunt
malo per se ipsum ¶ hoc est ase ipso
et non ab alio adjuntur . si nisi
ne non sit bene dicere qui finis e
visatis per eum . sed in rebus agendis
scilicet que ordinantur ad finem .
erit hoc verum scilicet qui principium
existunt . deinde cum dicit si itaque
. concludit dictus . itaque si ut vi-
detur scilicet quibusdam nil dicit ut
videtur idest ut est manifestum
virtutes voluntarie sunt propter
qui nostrum bonum nobis ipsi quedam
modo causa sumus . ut patet ex
dictis mei precedentis / et quales
ipsi summum talem finem ponimus
hoc est supponimus . qui itaque inquam
est . et vita recte voluntaria
erunt . nam sicut ex dictis patet
similis est de malitiosis . hec dicat
¶ notandi sunt hic aliqua primo
quidem hoc de aristotele non est ne-
cessaria . cum non ex necessitate
. sed ex contingentibus procedat . suppo-
nit enim ipse sicut dictum ad
vitandos contrarios virtutem esse volun-
tariam ¶ item notatur quod libet
hominis non peccandi non con-
sistit in hoc quod possit agere con
tra definitionem intellectus
sicut aliqui dicunt . sed bonum
plurimum in hoc solo consistit humanis
hominibus . quod potuit ex cognos
cere . que ignorando peccatur . quod
hoc sic intento plus patet per id quod
dictum supra in excludendo radi
cem ut prefatum erroris . dictus
signis sum homo ipse sibi causa est
. et apparentie certe erit idem
ipse quodam modo sibi causa .
hoc ille . ubi plus satis expresse
se duo simul ignorant . quasi unus
est hominem per hoc peccare quasi
ignorantie est causa . itaque plus
nec hic nec alibi dicit / nec igno-
rat hominem propter id peccare quod agat
/ nec agere posset contra intellectus
definitionem . sed propter hoc tan-
tum ipso peccare dicitur quidem ipse
est causa sue ignorantie . quod
hinc notatur ¶ hoc in si memorie
accurrisset . melius illic quam hic
fuisset notatum ¶ 2o notatur pru
dentia plus erat finis desiderium
. est quidem non parua questio
utrum finis desiderium sit naturale
/ aut voluntarium . hoc enim pho
forte non satis cognitum subdu
bio utrumque . itaque hinc et ubique
optime apud hunc practicatum illud
ciceronis vehementum in libro
officiorum dicentis ad prudentiam
petere non multum in moratu
tres obstantes / eas quod non nec
essarias ¶ 3o notatur hic 2m ali
quos per voluntarium usitatum su
mitur . uno modo ppe . et sic id so
lum voluntarium dicitur quod

Volūtas dicetr fortis · alioquī dicitur cōmunit̄ · et sic omne ꝑ quod ly culpatur voluntarium dicitur · itaq; hoc modo vt dicunt voluntarium nihil aliud est q̄m imputabile · ut sit voluntarium omne quod hymo imputatur · et in hac quidem sigm fictitōne negligentia dicetur voluntarium · sed hoc quidem nō ꝑtinet · nec nocet ei multum procedere · de vitiis ergo hoc est vltīa hui⁹ ca pars i qua ponit epilogum · et primo ostendit quid jam dictum sit de vitiis · 2° quid de eis dicendum restet · ibi resumentes igitur · sed quid tum ibi q̄m hic dixerit ꝑ te ipm videre poteris ·

Dicto eritatem cē fortem timetiuū tertio de fortitudine nunc continet q̄r capitula quoꝝ primum de materia fortitudinis · et continet partes ꝗnq; · primo resumit quod est magnum festum ex dictis de materia fortitudinis · 2° ostendit circa quoꝝ timores non sit fortitudo · ibi sed videtur 3° ostendit circa quoꝝ malorꝝ timorem fortitudo versetur · ibi inquibus igitur · 4° ostendit circa quod ꝑcipue mortis sit · ibi sed nec 5° quo ordine se habet circa hmōi mortis ꝑcipue · ibi ꝓpter ea

In prima parte tangit 4or · primo ꝑcipuam opinionem diffinitōnem fortitudinis q̄m dicit cē magnum festum ex dictis in 2° libro · 2° tangit in oppositione timoris obiecta · ibi nec mirū 3° diffinitōnem timoris ibi itaq; 4° ex diffōne timoris ibi itaq; concludit eis ꝑcipualia obiecta · circa quę magnum festum ꝑ exempla ibi nec mirum esse et ego hys ut puto quibusq; pse ipm videre ꝑ tangit quod ꝑmo mea ꝑma pars dixerit de me tum dicit sed videō audit circa quoꝝ timores non sit fortitudo et primo audit q̄ non sit circa timorem infimum · 2° q̄ nō sit circa timorem pusillanimitatis ibi nec pusillis · 3° q̄ nec sit circa quoscumq; psonales timores ibi nec etiam quod autem in hys dicat planius est deinde cum dicit inquibus igitur · ostendit quę sit illa circa quoꝝ timores sit fortitudo · et procedit in hac ꝑte primo dicens · inquibus igitur terroribus fortis dicetur · 2° quasi dicat ex predictis colligimus dubium inquibus terroribus fortis dicatur · et consequenter iterum nitit ꝑcunda dicit · an in medijs · quasi dicat planum est q̄ in maximis · tuis rōnem subdit dicens quia nulla hymanum est preciosa tolerancior q̄m fortis hoc autem confirmat · quia mors aut ferus et spurie subiat est omnium preciosa horribilissima · quod itez bifariam confirmat primo q̄r est finis et finis cum hys vite bonoꝝ · item quia mortalibus ideſt mortuis nihil bonum nec malum videtur cē rationem · hoc dicat · nōndum quod dictum ꝑm in hac parte bifariam intelligi potest · vno modo q̄ intelligentia mortuis nihil cē rationem nec de his que in hac vita sentimus · et sic exponit quis ꝑm cum apostolo purificare voluit · aliter

et forte multos diuturnos. qz plus loquitur expuro lumine naturali. et solo quidem nature lumine nemo satis potest cognoscere qz homines post mortem sunt retributiones aut mala. quia alias non cederet fides articulis. cum omnibus articulis exposcere. non autem ex lumine naturali sit nobis cognitum. ¶ sed nec circa omnia dicit circa qz genus mortis sit fortitudo. dicit sed nec circa omne genus mortis videtur esse fortitudo. cum circa ullam mortem que est in malis aut in morbis non videatur esse fortitudo. ¶ quia si esse mortis esset fortitudo. quasi dicat dubium est aliquem. in pulcerrimis qui dicit planum est volunti adiungere qz fortitudo consistit in pulcerrimis mortibus. talia vero videntur pulcherrima sunt. in bello. bello dico existente iusto pulcherrimo. ac maximo. cuius rei testimonium aut exemplum accipitur ab exemplis et regibus constituentibus in bello pugnantibus pro re publica. ¶ notandum sunt hic aliqua. primo qz ea mors apud poetas dicitur que propter virtutem suscipitur. ea igitur mors erit pulcherrima quam pro virtute optima patiatur. talis autem est ea virtutibus que aut rei publice bonum procurat aut a bonis malum propulsat. hec vo licet in aliis contingere possit. tamen in bello frequentius accidit. ¶ 2o notandum qz tamen aliquos non reprehendimus simpliciter. et tales sunt que pro se pugnantibus exemplos constituunt. alie vero regibus subiungimus. et illos non ipse. sed reges talia constituunt. ¶ 3o notandum qz in bello maximum simul et optimum cum non sit periculum maximum quidem. quia ibi homo cito ac subito moritur. optimum autem est. qz pro bono optimo scilicet communi sustinemus. fortitudo igitur cum circa horribilia circa maxima atque optima periculosa. erit quidem circa talia. atque sublimia pericula. ¶ ipse igitur hic ostendit quo ordine se habeat fortitudo circa omnia genera mortis et primo quomodo se habeat in tribus primo quomodo se habeat in tribus mortem. 2o que modo in audendo sive in timendo. ibi et simul circa primum duo facit. primo ostendit circa quam mortem ipse sit fortitudo. 2o que modo se habeat circa alias mortes. ¶ ibi in ea etiam quid autem in prima pte et 2e dixit pte videtur potentibus in ultima vo parte dicit et simul cum eo qz fortis se habet intrepide ad honestam mortem. et ad ea que illam impediunt aufferunt. simul inquam cum hoc fortes audent. idest adgredimur illa in quibus opus est fortitudine. aut pulcrum mori. quod scilicet fortitudinis et pulcrum neutrum existens magnifice mortis timor. scilicet que est in morbis aut in mari. ¶ duo sunt hic notanda. primo qz illa coniunctio aut non disiunctive sed copulative ponitur. ¶ 2o notandum qz adgredi et sustinere fortitudinis est. tum publicum defendendum est opus iustitie simile imputatione. fortitudini vo cuiuscumque [illegible]

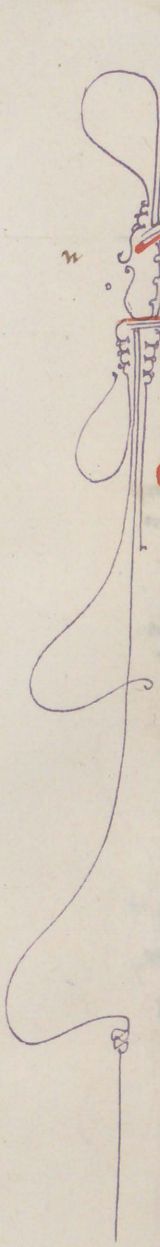

Dicet sane tribulia cui 2m
de actu sine operatione for
titudinis et suoz oppsi
toz · et fiunt duo ꝓma ostendit
quis sit actus fortitudinis / 2 eam
cumpsit ad sibi similia ibi et se
cundo ¶ Circa ꝓmum tria facit
¶ ꝓmum assignat triplicem diuisi
onem actum circa materiam su
pra inquisitum · 2 ondit quo
modo diuisi ficatur talis actus
Circa predictam materiam ibi
fortis vir · 3 ondit quis sit actus
fortitudinis p cumpitionem ad
vicia oppsita ¶ ibi qui igitur q
inquit ꝓmo aliqua sunt tribu
lia que humanas excedunt
vires tribulia quoque et ansibu
lia non eadem omnibus dicuntur
· hec dicit dno hic notantur ·
ꝓmo q̃ nullo erit ita fortis qui
aliqua sint ei tribulia ¶ 2o no
tatur q̃ non eadem erit omnibus
fortitudo · quod etiam metetrius
vbi tribus locum hꝫ sicut libro
septimo declarabitur ¶ deinde
cum dicit fortis vir ostendit
quo modo fortitudo diuisi mor
se habeat circa materiam pre
factam dicit ergo q̃ fortis vir
non est omnino impauidus · sed
impauidus ut homo · q̃ ita inquit
est · timebit prefata tribulia
vt oz atq; tollerabit ea ut ter
ra dicit ibi · et hec non grauia
tribulatus / aut magis gloriae
· sed decoris hec est hoc est gratia
hec est cum finis tangit virtu
tis contingit autem metuere
prefata terribilia magis et
minus quam oportet · delinq̃tue
utq; quod ille ita metuit non
non oportet / ille non ita ut op
portet · quoz ꝓmum ad defectu
m ad excessum ꝓtinet · delinq̃t
quoq; si tunc timeam quo non
oportet · similiter de aliis cir
cumstantiis dicendum est · eodemq;
modo se hꝫ in audendo · hec dicit
¶ non tantum ac hoc mentis ei
mendandum est quod hic plene
patet de fine fortitudinis · sicut
enim potentie vis sue finem se q̃d
limis finis est non quidem ultra
ligere · sed videre · sic igitur et
fortitudinis finis non est aliud
quam cui actus proprius est quod
declarum · quod etiam metetrius
vbi tribus locum hꝫ · quis autem
ei debeat fortitudinis finis de
terminatus vbi tribus determinatur
non ab eis · sed a prudentia ·
· sicut dictum libro sexto non a
dem tri vmus · sed tria vite de
lectabilia · itaq; prudentia est non
quidem aliqua vna vite appetitus
· sed bonitatis felicitatis · que ultra
lectum vt demonstrabimus libro de
cimo consistit · hec etiam nota
¶ deinde cum dicit qui igitur
ondit quis sit actus fortitudinis
p cumpitionem ad vicia · et primo
determinat actum fortitudinis
· 2o actus extremoz ibi extendi
tum vo · mima pte tangit et
modum assendi simul et finem
· est ita modus assendi metuere
/ et sustinere terribilia timetis
circumstantiis secundum · finis
vo eius est de ore abscedere tum eius
talis sit finis actionis qualis
et ipse habitus est et huius q̃dem
unusq; vtuus est actus · quidam

talis igitur erit finis actionis
· hec dicit ¶ ex hoc nota q̄ fortitudo
tudo z̄m q̄ hmōi sustinet
tirbellu non quidem ꝑ̄ rem
publicam defendendam nec
etiam ꝑ̄ deum / aut eternam
vitam consequendam vt alii
dicunt sed ob id quod sit pul
trum / ac decorum · sicut enim
oculus etiam si non eēt ala
finis velet / ac optaret videre
tamquam eo vltimo bonum ·
sic igitur est de fortitudine · est
quidem fortitudo cautatus sil
et ꝓsticie instrumentum sic
ipm̄ intellectus oculus ipe ·
quod bene nota ¶ deinde cum
dicit expedendum vere de fini
nat actus virtuosi qui fortitu
dini opponuntur · et ꝓmo de
excessu z̄o de defectu ibi de sp
aus quidem z̄o epilogat / ibi cir
ca eadem ¶ circa primum tria
facit ¶ primo de eo qui excedit
in non timendo / z̄o de illo q̄
in audendo excedit · ibi qui vo
audendo excellit z̄o de eo qui
excedit intimendo · ibi quan
tum autem quid autem in omnibus
hmōi ꝓmo dixerit planum est
atq; ꝑ te ipm̄ videre poterit ·
sequitur illa pars et ferocem
prochinem in qua fortitudinem
comparat ad quedam sibi simbia
· et primo ondit differentiam for
tis ad ferocem · z̄o ad eum qui
mortem putans ꝑ̄ aliquam
euitandam molestiam · ibi mor
tem vo appetere ꝛ planum est
quid tum ibi quum hic dixe
rit ꝛ ·

Dicunt et alie quę
cā̄ timum de fortitu
dine non vi · tria
quę p̄mit species · primo ci
uilem · z̄o militarem ibi vid̄
etiam z̄o eam que est p̄ra
ibi tam quoq; q̄ illam q̄ est
ꝑ̄ spem ibi nec etiam · q̄ eam
que est p̄ ignorantiam · ibi
fortes videntur circa p̄mum
duo facit primo ꝓmit · z̄o id
manifestat · ibi talem hominem
quantum ad primum tria sil
proponit · primo dicit eē alias
quasdam fortitudines · z̄o ꝓbat
tum tum̄ quam plurimam eē
benemeritam vere cum vera for
titudine · ibi primo z̄o duos pro
ponit ꝓtendens hmōi similes
fortitudinibus · ibi videntur e
nim · quid ultima et in z̄a pte
dixit planum ꝛ · in 3ª vero di
cit q̄ cives plerumq; loquen
di libertatem videntur subire
periula · uno modo metu penoz
alio modo ꝑ̄ infamiam evi
tandam ꝛ honorem consequē
dum · atq; ea de causa fortes
sunt homines eē videntur in
tumultibus ubi timori infames
sunt / fortes vere presertim
· hec dicit · et est hinc notā
dum quod vltimo dixit · se
quitur illa pars · quales hō
tales homines · ubi quod di
cebat manifestat · et primo
illud p̄ loca z̄o ꝓsequit · z̄o
id quod primo · ibi incolarum ·
Circa primum duo facit · primo
id manifestat exemplo ex

his que homero scripserat in
eo libro quem de troiano bello
ediderat ¶ Deinde audit hanc tale
fortitudinem esse maxime simplex
vere fortitudinem ¶ ibi similis autem
dicit primo homerus poeta ytacen
sis in poetria sua facit: videlicet in
troducit aliquos viros: scilicet
qui ne infamiam incurrerent
et dishonorem consequentur pe
cula subire. huius fuere diome
des ytacensis et hector troianus
quod cognitis apparet: dicebat
enim hector se ipsum titulans
ad fortiter agendum: nisi fortis
pugnacio: polidamas dissuadet
me primo. et dei
de ceteris gestis. diomedes etiam
pugnare: quin alterab hector lo
quens aliquo inter troianos
se forte laudans et me virtuosus
¶ dicit tydides hec est tydei filius
qui erat ipse idem diomedes: di
cat magis ame scilicet fuit victo
/ aut fugatus. hec dicit ¶ ex hac
nota q ille hector qui hodie vulgo
fortissimus predicatur. fuit pessi
mus impositio adhuc forte durans
. eodemque modo de aliis intelligere ¶
deinde cum dicit similis autem
audit hanc fortitudinem q est
pessima et dishonestam et
secundum ee maxime simulacra
vere fortitudinis. tunc vel simu
lacrum in hac stat: q sicut ille
qui ex virtute pericula subit pro
patriam fugit detrimenta sequi
tur: sic etiam qui ob onorem su
bit pericula. hec dicit ¶ ex hoc
argumentatione nota q fortitu
dinis finis non est honor. nec
milites nostre temporis frequen
ter abhorrent ¶ deinde cum dicit
in eodem manifestat aliud
membrum fortitudinis cuius
que sit metus penarum. et hic
ponit duos gradus primo est
cum quis magistratibus compellitur
ad hoc est cum quis coniungitur
a prefectis exercitus ¶ ibi prefecti
quoque. dicit primo in eodem ytha
cus non quidem perfectus: sed
fortitudinis scilicet civilis debet
quis reponere eos qui amagis
tratibus compellimur malum
pugnando a republica propul
sare. ceteris que in hac et sequen
ti parte dicit pertransiens vide
poterus ¶ sequitur illa pars ibi
dictum etiam. in qua determinat
de fortitudine militari. et
primo audit qualis sit ad eam
comparat ad civilem ¶ ibi sed mi
lites. in prima parte tria tangit
. primo civilem humanis militaribus
fortitudinis. secundo tangit duo
genera que milites fortes esse
dantur. ibi bellum vero. tertio ma
nifestat quod dixerat per exem
plum ibi exequo sit vir ipse.
quod autem in hoc deverit per
hec videre poterus ¶ ex prima par
te notandum quod maxime precavendi
genum puto. et est quia scientia
atque vera experientia hominem in
singulis facit bene fidentes.
unde a contrario sensu nota ignoran
tiam et inexperientiam homi
nes metu plenos facere. quod
in singulis apparet videmus ¶ sed
milites quidem comparat mili
tarem ad civilem similem et vera
fortitudinem. audit quidem q

militarib⁹ longe magis sit di
uinus a vera fortitudine q̃m ciuilis
· at per hec satis patet quod non
sit vera fortitudo · quod enim distat
animo bono a magis distabit a ma
gis bono · et ex his videre poterit
quid hic dicat ¶ vtrum autem sint
homines virtuosi aut ciuiliter pu
gnantes ¶ hic circa locum · videtur
vbi vellem aliquod contingeret
¶ nota hic q̃ ciuilis non que
cumq; · sed ea sola que est ꝑ̃
honorem consequendum melior
q̃m militaris dictum · alia vero
que metu penaq; fit non melior
sed deterior q̃m militaris videt
¶ cum illa ipsonab⁹ turpes
hec vero nequaq̃m cadere possit
¶ deinde vtrum quaq; ponit vera
spem non vere fortitudinis · et
primo ponit id magno vera forti
tudini assimiletur / et quom̃
vera ad fortitudinem se habeat
· inducit quoq; ad hoc non nulla
exempla homeri · 2o comparat
hic ad veram fortitudinem vbi
non ergo et sic patet quid di
cat ¶ ex his nota q̃ fortitudi
nis est ad pimentum quod stoi
cis minime placet ¶ sequitur
illa pars non est ergo · in qua cõ
parat hanc ad ꝓpriam fortitudi
nem · et primo ondit q̃ vera non
sit vera fortitudo · 2o quo mod
ad eam comparetur et differat
· ibi proxime autem tricia primo
duas ponit rones · ibi 2a me
dicine etiam et quod in omnibus his
dictis ꝑte satis videre poteris
/ ex vltima ꝑte nota veram cõ
propinquam vere for̃m si electaq;
vnumq; acceperit · tribulari q̃
dem poterit vera rone quod sto
icis non placet ¶ deinde cum
dicit nec etiam ponit q̃m̃ ꝓpria
dum fortitudinis non vere · q̃
est ꝑ̃ fiducia etiam · et primo ondit
que sit qualis vere sit · 2o eam
comparat ad veram · ibi in co
mi ꝯ misert quoddam corollarium
· ibi quamobrem et ex his
planum fit quod tam imꝑfecta
quam in 2a quam in 3a ꝑte
dicat · in 2a quidem continen
tiam et differentiam tangit
hinc & vere fortitudinis ¶ ex
3a parte nota in tertium
periculis maxime exponi vi
rum fortem · quia enim non
alio fine nisi quia sit de quod
piculo subire quod horribile cõ
cit · talia aggreditur et sustinet
· non itaq; expedit cognoscere an
sit vtile / sit honorabile aut sine
piculo · sed solum sciendum ee hoc
nostrum atq; decorum talia talia
subire pricula ¶ deinde cum dicit
fortes videntur · ponit quatuor
gradum non vere fortitudinis
· et ostendit hinc fortitudinem
que est ꝑ̃ ignorantiam non
multum differre a forti ne prefata
que erat ꝑ̃ fiduciam / in quo
etiam ab ea differat · et primo
quid · hic dicat · vltiõ hinc du
bium est · ponit supradictoꝝ
conclusionem ex dictis vnã
cã plane hec quod sit vere for
tis · non enim est is qui susti
net pricula honoris ꝑticipia
vt timidus · nec spe lucri · vt
mulier · nec prouidendi ꝑticipia
vt ira cundi · nec etiam spe

bintendit: ut qui ꝑ fiduciam
· nec ignorans / tanquam pricula
que sustinet non cognouerit
· sunt illi qui ꝑ ignorantiam
· non magnam est aliquis laꝛ
dare fortis · sed ille solum qui pricula
subiit et sustinet · quia id atq;
honestum ac decorum sit · quod
maxime nondum puto · ...

Quamuis autem · cum ꝙm
ac ꝑpetuitas fortitudinis
et quomodo se habeat
ad tribulia et audenda exclu
dit multitudinem fortitudine ibi m
hil multe 2o ꝓ epilogat ibi de
fortitudine in prima parte tria fecit
· primo ondit quomodo se habet circa
tribulia et audenda · 2o quomodo
circa delectabile ibi tolerabilitate 3o ibi
Circa voluptatem ibi attamen ·
quid primo dicat satis t plane
patet ¶ nota q ꝑ tribulia in
telligit cum ea sustinemus que
nobis sunt fortiora · audenda ibi
cadentium que aut equalia / aut
minora nobis sunt ¶ sequitur il
la pars tollerabilitate · in qua pla
num est quod dicit ¶ dicitur
quidem fortitudo grave et aspe
dicitur punctionem ꝓ inclinationem
in grauem enim et aspectum de
· ꝙ grave et aspectum sustinet ¶ ite
nota ꝙ sicut infra dicetur for
est excellentior vtq; quam temp
antea eo q; difficilius sit delectabile ꝑ
ptu quam abstinentia / ubi sic
ut hic dicit ¶ sequitur illa pars
attamen · in qua tria facit · primo
facit ondit quomodo se hꝫ fortitu

Circa voluptatem ibi jocunditatem
· 2o circa tristitiam excludit ibi
quito 3o concludit bonum circula
rium · ibi nec sine · et sustinenda
quidem hꝫ est pla ¶ ex ea pte
et quito magis nota ꝙuo ꝙ homo
maxime delectatur cum stat se ꝙdare
co bono quo stat se cum dispu · 2o
si stat tale cum maximum bonum
· virtum autem cadit in fortem
virum cum viriliter pugnando
mouetur ¶ 2o nota ꝙ ex hijs
phus stoicos reprehendit qui dicebat
in virtuosum delectabilem minime
cadere ¶ deinde cum dicit multos
nihil ꝓpter hoc fortis excludat
ambitiosus · multos enim plerumq;
loquendi pricula subierunt non q
dem pro bono honesto / atq; decoro
hoc facit fortis facit · sed plerumq;
id multos agunt pro vili mercede
· hec dicit ¶ inquo multos nostri
temporis maxime reprehendit · cohꝫ
tyrannice nititur qui dicunt ne
minem teneri sub expensis
multatis ¶ deinde cum dicit de
fortitudine ponit epilogum in
quo finitur tractatus de fortitu
dine et patet quid dicit ;

Post hanc tractatus
quartus de temperantia
continet tria capitula
· in primo agit de materia tem
perantie · circa q duo facit · ꝓ
mo in simul ꝓponit · 2o docet quid
in hac tractatu intendat · tangit
quasi continuationis · et materiam
sine obiectum temperantie · et hꝫ
in ꝓmio 2o inquirit in ꝙlem
materiam temperantia · ibi sed
circa quas · quod autem in prima

parte dicit exinde plane videre p
tres ¶ nota q aliqm ex ea pte vi
dentur cum hec virtutes vnales
limum parvum animi aliqui notit
plus velle temperantiam et fortitu
dē subiectrue in apetitu sensitiuo
· fortitudinem quidem irrastibile
· temperantiam vero in concupis
cibile · sed isti ut mihi videtur nō
sufficienter signo sunt accepti nā
sicut patet ex libro primo non solū
sensitiuus apetitus · sed etiam vlun
tas vnalis dicitur · cum igitur
vnali cuncte morales virtutes
primo dē dixit · de quibusdam tri
cit de iustitia dē in voluntate neme
ambigit ¶ deinde cum dicit sed circa
· ostendit in speciali que sit ma
teria temperantie · et primo ostendit
quid non sit · 2o concludit quid sit
ibi circa igitur ¶ Circa primum duo
facit · primo proponit intentum ·
distinguit quasi voluptates in
voluptates corporis et animi ·
2o ostendit circa quas voluptates
non sit temperantia · ibi · sed in
hmoi quid autem primo dicat satis
est planum ¶ nota tñ q voluptates
corporis ea de eis dicte sunt · qz
sunt corpore aliquid patiente ·
scilicet tale factum / aut instrumentato
ut aliquo hmoi existente / aut
forte sit dicte qz aliquo corporis
organo fiunt ¶ deinde cum dicit
sed in hmoi ostendit temperantia nō
dē circa animi voluptates · et
primo proponit 2o prosequitur
ibi t quia autem · prima pars sui
est nota · in 2a duo facit · primo
ostendit q non sit circa animi
voluntates · 2o q non sit circa

animi voluptates · 2o q non sit
circa oēs voluptates corporis
· ibi at circa in prima parte duo
tangenda tanguntur hmoi voluptates
· 2m ibi nec cōs quod tam ibi
quam hic dicat satis est notum
· deinde cum dicit at circa · ostendit
quod non sit circa vnissimas cor
poris voluptates · primo ostendit
q non sit circa eas que p vi
sum fiunt · 2o q circa eas q̄
p auditum ibi eodem modo · 3o
q non circa eas que fiunt pe
olfactum ibi · nec circa · quidam
tem in prima et in 2a parte dicit
satis est notum · in 3a parte duo
simul facere videntur quod si
licet diversimo · et cum hec ma
gis videatur manifestat quod dixerat ibi
videre circa p̄te vide ¶ deinde
cum dicit circa igitur · ostendit
que sunt voluptates et intēgit
tanq̄ · et primo facit hec · 2a ma
nifestat q̄ dixerat p exemplum
· ibi itaq̄ · 3o infert corollarium
ibi talibus ergo · littera cum sen
tentia plana videntur ¶ pro
maiori tñ horū intellectu duo
sunt consideranda · primo q̄ quis
tio vtrum ad hanc considerationem
est supra tantum modo p̄tinēs
· et sit circa iustabilia erit tem
perantia ita nūcupē · sicut circa
collores / vel odores alio modo
considerata inquantum est
quidam tactus · et sic nō pertinet
erit temperantia circa iustabilia
¶ · 2o notandum q temperantia
et intemperantia sunt vt testatur
aut circa tangibilia · non quidem

omia · sed ea tantum que sentiũt
quibusdam ptibꝫ · scilicet lingua
labiis / ꝯmitalibꝫ membris ·/·/

Cupiditatem autem cũ
2o mquo ostenditur ꝙ ipa
sit actꝰ temperate circa
prosequtam materiam et sciant q̃r
primo premittit diuisionem cupi
ditatum 2o ondit qualiter se hꝫ
intemperata circa hmoi cupidita
tes · ibi · In natalibꝰ ingitur 3o ide
fiunt de insensibilitate · ibi Defi
cientes autem q̃ idem ondit tc
circa temperantiam ibi tempantibus
tum · in prima pte primo proponit
diuisionem cupiditatum dicẽs
alias ee communes · sic dicte · quia
omnibꝰ sunt communes · alias dicit
ꝑpas sic dicte q̃r non omnium hꝰ
mum sed hmoi tantum ee dicit ·
Hec vero ad communes vidẽ esse
apposite sicut oẽe mquo commu
ne ad magis commune · ibi · Et
iuxta ibi exponit prefatam di
uisionem dicens eẽme communes
illa ee que sunt naturales · hec
est tempatibꝰ conbenientes
2m speciẽ communem naturam
· emoi modi est cupiditas cibi
et potus · licet enim / et hmoi sit
hec absolute considerata · ꝙ hꝰ
sunt certe ac ab aliis duisse
qualitates ꝑpas dicimus que
eciam modꝰ aliquo scilicet 2m
momidum naturam naturalia
dici poterunt · hec dicit sequi
illa pars in naturalibꝰ mquo ondit
qualiter intemperantia se hꝫ
circa hmoi cupiditates et primo
circa hmoi naturales · 2o circa
ꝑpas ibi circa ꝑpas 3o qualiter circa
dlores ibi circa dlores ubi ondit
utem partem fortem et temper
duisse inde se hꝫ circa dlores
· certa pte vide · pro istoꝝ ma
iorꝝ euidencia est considerandu
q̃ sicut vocumꝫ sunt aliquos po
nitur duplex materia · scilicet
communꝫ que nec q̃ntitatem de
terminatam hꝫ · alia est ꝑpa certa
q̃ntitate que limitatur / qualita
te quaꝫ certa qualificatur · sic
igitur est de cibo / potu et hmoi ·
· sequitur illa pars deficientes
autem · mquo definitur de alio
vicio quod est penes pretermissum
· et hꝫ ꝑpe noie sicut omnia
tum · dicit potest insensibilitatẽ
· sententia hꝰ et eciam hortetur ad
textum exponendum · deinde cum dicit temperatus ondit
qualiter se habeat temperatus
circa pre factam materiam
· et primo aquibꝰ abstineat · 2o
quibꝰ hꝰ tatum · ibi · nec cupit et
exponit quid hoc phrq
dicit · que ut puto cibi erunt
satis facilia dum tamen tex tum
non habeas mendosum · circa
quod diligenciam ad hoc ·/·/

Intemperancia mathis
cũ 2o mquo in tem
perancia comparatur ad
quedam alia vicia · primo ad timi
ditatem · 2o ad puerile vicium ·
ibi nomen in temperancie circa
primum tria facit · primo ondit in
temperanciam ee magis voluntа
riam quam timiditatem · 2o inde
concludit intemperanciam esse

deterq vitium qñ timiditatem
libi sed quo magis voluntaria.
3o ondit q non eodem ordine sit
voluntarium in vtroq istoz vi
oz libi videtur aut circa p̃mu
p̃mo ponit. ditus videtur mi tñ
pauca magis voluntaria quam
timiditas hoc probuit cuj 2m a
liquoe duab ponit tñcb. ibi 2m
et alioz. quoz vtriq est satis
plana libi sed quo ex illis con
cludit inter vtrumq esse vitiq
deterq quam timiditatem. qd
p̃t videre prouterius nota ex
hijs quod cumq vitium tanto
esse deterq quanto voluntarij.
et est hoc hic notandum non
tamquam obscurum aut difficille
sed quia licet id sit p̃se notum
tñ tñ sit expresse inuenj
aphio dictum de inde timi
dit videtur autem ondit q̃ nõ
eodem ordine simt ulla duo vitia
voluntaria. nam timiditas nisi
est voluntaria in particulari
quam in vniuersali inter pau
ca vera se hꝫ p̃ vtrum. hꝫdi
cit simul et probat. cui contra
dicit illud libri septimi malus de
cipitur non quidem in vniuersa
li. sed in particulari de inde cõ
dicit nomen inter pauca hoc esse
2a pars vnqua comparat inter
pauca vitia praeter. et p̃mo dicit
illa esse similia 2o cui assignat
rationem libi nec absurde videtur
et patet quid p̃mo dicat. 2a
pars diuiditur nam p̃mo assignat
rationem illius similitudinis quantu
ad necessitatem cui scripti tangit
2o quantu ad ordinem castigandi

ibi quam obrem quid in p̃ma p̃te
dicat planum est sed nota alia
exhibita. p̃mo inter partes admo
dum pulcrum esse castigandas et
nota appetitum voluptatium esse
insaciabilem. atq; fruitionem vo
luptatum non explere impedita
tem. sed magis fouere atq; augere
. quod hinc nota. 3o nota voluptа
tem interiorem mentem de loco suo
denouere. est de totali dispositione
atq; eorum proposito deinde cum
dicit quam obrem assignat rationi
eiusdem quantum ad modum castiga
di. plena est littera et eam sentẽ
tia exhibito nõ superfluum esse signum
ad quod conuersi scriptores et pue
ri respicere debent ;

De liberalitate de inter
liber quinti qui est de
octo virtutibus et de ve
recundia quaq; contra
net tractatus. quoz
p̃mus est de virtutibus que sunt ci
ca pecunias cui p̃mo quod est de ma
teria et actibus circa quas libera
est contingit partes. in p̃ma ita
simul proponit et scribitur inde
tium. liberali materiam expo
nit quaque quid nocie prenuncie
intelligat. 2o ondit q̃ circa libe
ralitatis materiam simt vitia op
posita liberalitati. que simt a
varicia et prodigalitas. ondit e
tiam hoc esse bene multiplicandum
circa prefatam materiam. ibi simt q̃
3o determinat de actu liberali ibi vltiq
autem qs tangit liberalitatis ff

etates ¶ est quaq; · quid autē
ꝓpria parte dicat plausum est
Circa quod nota ꝓmo· quod libe
ralitatis et cuiusq; vtutis duplex
assignatur materia · scilicet ꝑ
propinqua et remota · ꝓpinqua vt
patet ex libro 2o est voluptates
et dolores · remota vo est hec
obiecta · utriq; liberalitatis materia
propinqua dicit voluptas et do
lor circa pecunias / ipe vo pecu
nie eq sunt materiam remo
ta ¶ 2o notandum q tres q̄ cum
mo mensurari possint sunt v
nusse possessiones / sine animate
/ sine mobiles dicuntur · quo ead̄
appellatōne patrimoni tenere solet
¶ deinde cum dicat sunt quasi tangit
vna oppōm liberalitati · ondit se
se tenere multa circa prefatam
materiam quid autem dicat plex
bitere potest ¶ ex hoc littera sic
cum ex dictis inde fortitudine no
tatur q vtutum operationes et acti
maxime ex fine distinguuntur
· pr quod eliditur illud documē
tum commune · hinc et acto differre
p obiecta ¶ 2o non illud commune
p̄bium de prodigo · est enim pro
digus quasi p̄dito ¶ deinde cum
dicit vtly autem ondit quis sit
actus liberalitatis · et ꝓmo ondit
quid sit principalis actus liberalita
tis · 2o q ad liberalem magis ptinet
dare quibus oportet quam
accipere vnde nota oportet · ibi
ex quo · et circa hec q̄q; ponit
rōnes · 2o ponit ibi et quia 3a
ibi facilius quoq; 4a ibi liberales di
cuntur 5a ibi liberales maxime
tertio ondit qualis ē delectat actus
liberalitatis · ibi actus vo finis circa
quod tria facit · ꝓmo ondit q liber
alis indigne indandi omnes obfugit
circumstantias · et hec libenter ·
2o ostendit q alie tuōnes ad li
beralem nō ptinent ibi siquis
vero 3o ondit q alie operationes li
beralitatis sunt secundarie · ibi
nec capiet ¶ circa hec sunt duo
nam ꝓmo ondit quid emittet · 2o
quod ob finem ibi at vnde oportet
circa q duo tangit ¶ 2m ibi nec
sua ex hijs colligi quid hic ꝓpo
ditat ¶ sequitur illa pars est q̄rta
vbi q̄ ponit liberalitatis ꝓpietates
· 2o ponitur ibi verum mixta ·
3a ibi magis autem 4a ibi illud vo
¶ et hic ꝓmo ponit 2o eam ma
nifestat utiq; fortuna · finaliter
excludit errorem qui ex dictis
posset oriri · ibi non tamen · et
ex hijs facile videre potest quid
hic aristoteles hic dixerit · dum
sū textum litteras emendatum
¶ nota ꝓmo q liberalis actus
· alter videtur ad se ipm · et hic
est circa expensas cotidianas · alter
est circa ingratuita beneficia · et
hic difficilior ē videtur quam
ꝓmus · at p hec excellentior ¶ 2o
nota q licet liberalis videatur mi
se amare quam alios / et plura atq;
maiora talibus dare quam sibi · tñ
secundum veritatem longe maiora
sibi retinet quam alijs tribuat
· tribuit enim alijs pecuniam /
sibi vo vtutem sine comparatōne
meliorem custodit · quod ex libro
nono melius videbitur ¶ 3o nota
q juxta aristotelem ꝓmo rethori
et hec vetus apud populares omnio
maxima putatur · eo q ex hac
sola se tenent sibi vona proxime

Q nota q ꝛ pecuniam habet
qui eam petrat hoc tñ minus
ē in hoc mille potestate quam ce
tere tab ꝛ

Quia lr excedit ea ꝛ de
prodigo ꝛ auaro duas hz
partes · nam ꝑmo de pro
digo ꝛ auaro consideratū ubi auaria
a autem mꝑma pte duo facit · nā
ꝑmo de simplici ꝛ de auaro mixto
ut composito consideratū ꝛ ubi
hoc horum plenius ¶ ꝑma autem · nō
ꝑmo ostendit taꝫ partem cuius ava
ria excedit ¶ ꝛ qualis sit ea ac
tio ubi cum lr ꝫ comparat prodi
galitatem auaricie dicimus ex
cessum · dicat ergo ꝑmus ꝑmo ·
illum ee prodigum qui indebi
te expendit excedit hoc suꝑ
timum · itaqꝫ tria nūa hoc est
tres ꝫ potentes qui multa atqꝫ
magna possident non dicimus pro
digos · qꝝ tam multa possident ·
ut dando atqꝫ expendendo non facile
hoc agant illa excedere hec dicit
¶ nota · ꝑmo q tria nūa hoc ꝫ
tria opponuntur ꝫ sic non sumitur
hic · alio modo iuxta ꝑstum fictum
fictionem complexendi omnem mo
nachiam · et hoc modo hic sumit ꝫ
¶ ꝛ nota q plus non sine ea di
cit non facile itaqꝫ dicit ee non
facile / non tñ impossibile · ubi hoc
ipm probatur posse tria nūa
ee prodigum ¶ deinde cum ꝫ cum
hoc ondit qualis sit actus prodigi
prosequitur quedam prius dicta
de liberalitate · ꝛ ex his concludit
ꝓpositum ubi ac produxerit tria
ꝑma hoc facit · ꝑmo resumit que
pertinenter ꝑtinet ad liberalem di
ctus · cum liberalitas sit mediocri

mundis / capiendis ꝫ pecuniis
ꝫ liberalis dabit quidem / et eo
habit magno oz et quod idest qñ
tum oportet · et faciet quidem
hoc tum in magnis quam in pau
cis dando / atqꝫ expensis · et hoc
cum voluptate quadam · ut cum
patet ex ꝛ libro cuius ꝑtinens est
cum voluptate affere ¶ deinde cum
dicit capiet quoqꝫ · resumendo
ondit qualiter liberalis se hz cir
ca acceptiones · dicens q capiet hñ
oz / et quod idest quantū oz · ea
hoc est dicē q capiet non amplius
qñ sit sufficiens ad vtendum
liberaliter atqꝫ suis aliis vtilibus
· nam cum vtus liberalitatis sit
mediocritas circa vtrumqꝫ faciet
vtrumqꝫ ut debet · accepto qđ
talis status q est unde oz / et q̄ tm
oz sequitur consequenter liber
alitatem · accepto hz que non
est talis faciet stilet que nō est
unde oz illi non qñtum oz ac̄ gra. · quia non sequitur liberalitatez
! fiunt simul nec̄dem · que hz
sunt ac̄ gra hoc est quatuor modi se
habentes faciet q / non sequentes li
beralitatem (ut est dese patens)
in liberali naquaquam fieri pote
runt · hoc dicit · ubi satis ex pres
se prehendit qui vltra qñ sit ne
cessarium pecunias quęrunt ¶
deinde cum dicit quadsi contra
qđ resumit qualiter se hz
circa dolorem tres vel tres pos
sit differentias · ꝛ ponitur ubi ꝫ li
beralis quidem ꝫ ubi molestiaqꝫ
ferret ex quibus patet quid in hac
parte dubitat ¶ deinde cum dicit
ac prodigus expremissis concludit
quod in hac parte dubitat in

ille enī acceptiones q sequitur liberalitatē

tendebat · scilicet qualis sit actus
prodigi · et planum est quid
dicat ¶ deinde cum dicit di
vitum excessum comparat prodi
galitati auaricie · et primo quā
tum ad equationem · 2o iniquam
peccati · ibi & prodigalitatis · ubi
tres tenuit oēndit q auaricia sit
deterius vitium quā prodigalitas
3m ponit ibi et mediocritatem
¶ 3m ibi sed quia et ex his litera
tum sententia est satis plana
¶ nota ex his q finit aristo tēlē sē
sententiam posuisse auaro quam
prodigo deberet dari curator · cū
sit illud vitium sit deterius / tum
quia alios magis nocet · ad hoc
vi publice · oppositum tamen fit
ex iure et consuetudine romanorum
· diuisarius vero causa · quia ari
stotelis de moribus precepta lon
ge videntur in sola optia 2e
publica · romanorum vero iura
non in paucis declinare vide
in olegarchiam / aut tirannidē
tira torem unquā non auaro ·
sed prodigo se conferre dicunt
tanquam de tribus magis cū
p some curam habeant ¶ sequi
tur illa pars vnum plerumq · vbi de
finguat de prodigo · et primo in
tentum ppōnit · duabusq eius
rōnes assignat 2a ponitur ibi
et simul · 2o inducit ex his du
abus rōnes certa ipm prodigum
2e ibi ex quo fit vt plurimum
3m ponit ibi prodigi igitur
· et ex his parte vide quid hic
dicat ¶ auaricia autem · hic de
finguat de auaricia · circa quid
tria facit · primo tangit quamdā
auaricie conditionem · cuius duas
assignat rōnes · 2a assignat spēs
/ sine modo auaricie ¶ circa quod
primo dicit auaritiam attendi 2m
duo · scilicet in excessu sapiendi
et defectu dandi · 2o distinguit
modos eorum qui inducit deficiunt
¶ ibi nam qui 3us 2o distin
guit modos eorum qui excedunt
in sapiendo · ibi alii ruit sub · et
primo eorum qui turpitez attingunt
· 2o eorum qui in pisse ¶ ibi elcato
res ni 2o comparat auaritiam p
distantiam oīndens quod auaricia
magis oppositum liberalitati quā
auaricia · et ex his planum est
quid intota hac parte dicat du
tamen textum bilias emendum
¶ nō ex his aliquos de questus
turpes ac viles qui tamen nō
sunt inhonesti ¶ nō 2a q sicut
patet ex dictis precedente questus
liberales solum ex his his que
possidemq ad quorum vsum · vnde sic
patet ex primo politicorum turpes ac
viles questus nauticum vsurarium
raziū / cambsores / mercatores ac
huiusmodi auaritie operifices · aliq
cole quoq qui non suos · sed a
lienos agros colunt · pistores
etiam pistatores / lenatores · nec
non qui lapides cedunt / ligna
q scindunt · ¶ 3o nota q sicut
patet ex predicto libro medici / ma
gistri / milites / sacerdotes / et omnes
ciuitatis ciuium tores de publi
co salaria percipientes · liberales
questus nati sunt · idem sibi
possessiones dicunt · qui enim
de salario publico viuunt · de his
que possident degere videntur
· quia cum ipsi soli sunt cures

cuitatis possessiones quoꝝ ce vi
dentur · alij namq; hymnos non
cuces · sed quemadmodum testi
cuum strumenta ce dicuntur
· utiq; inferiores / atq; fere viles
hymnos simile cuitatis here vi
dentur non tanquam proprie
tarij · sed tanquam emphiteo
ti ¶ medij quidem et ad locupleti
qui non de publico · sed ciuili
bus prepunt · non liberales ·
sed viliores qui fenebatores / et usu
rarij ab aristotele dicuntur · qd
plene possint primo politicoꝝ ·
magis enim mordinarium ce
pro usu scientie · ad emptore qui
pro usu presumet ¶ nec ad rem
pertinet loco illi salarij publici
quod rethoricis attribuit fu
isse subtractum · quod enim
est contra rei naturam / ut de
se malum · nulla time potest
lucrari ·

Consequens ce videtur
ali⁹ textuum de magnifi
centia et virtutibus ei
oppositis duo continet · primo
enim considerat de ipa · 2o de
illis extrinsecis ¶ 2us ibi exercens
vero · in prima tria facit · primo
ondit que sit materia magnifi
centie · in 2a qualiter se habet
magnificus circa materiam p̃fatam
· ibi magnificus scientia · 3o ondit
que sint illa mquibus exprendit
¶ ibi quosdam supra · in prima pte
tria facit · nam primo materia
communem magnificentie ponit
et liberalitati ¶ differen
tiam quaꝝ inter vtramq; · 2o ponit
quod dixit · ibi qui autem 3o ma
nifestat que sint opa
propria magnificentie ibi huiusmodi
· et quia hec et cetera sequentia
nullo ce sunt plana · nichil
preter littere divisionem / et a
liqua notabilia addet intendo
¶ nota magnificentiam esse
liberalitatem et non econ · quod
intelligo convertibiliter · erit ita
enim magnificentia liberali
tatem et non econ · unde nec
nobis est sanus magnifestum
an magnificentia dicat ha
bitum realiter differentem
liberalitate · vel dic ep se habet sic
prius et posterius · utiq; liberalitas
est prior / magnificentia vero po
sterior · sicut binarius prior est qu
ternario ¶ deinde cum dicat
magnificus scientia · ondit qle
magnificus se habeat circa ma
terium predictum · et ponit sex
eius ppetates circa modum ex
pendendi · 2us ibi sumptus · 3a ibi
et preterea ¶ 4a utiq; q̃ ne
cessarium vo 5a et apari nec ho
nus add · ibi quosdam ondit
que sunt illa mquibus et magnifi
cus expendit · et primo mquibus
principaliter · 2o mquibus secun
dario ¶ ibi nominatis autem · in
prima parte facit · nam primo qd
dicendum · 2o inferie quibus hominibus
conveniant huiusmodi sumptus · ibi
3o concludit quibus non conve
niant ¶ ibi ex quo · 4o in fine
ondit quos homines decorant ·
ibi ista vero et hoc fine pertit
epilogum ibi magnificus · sequit
illa pars in qua tus ubi ondit in
quibus magnificus sequit illa pe

mpuatꝰ ubi oñdit magnꝰ
magnificꝰ secundario expedit
· trib; tri tres ponit; tpaduꝫ ·
et hꝰ p̃mo · 2o oñdi magnꝰ
ficum semp̃ seruare mensuram
et proportionem simulum ad
magnꝰ expedit · ibi ꝛm simpꝫ
lꝫ in illa parte excedens de
minuat de vtrꝫ vicio magnꝰ
ficentie oppositꝫ · et p̃mo de len
toso · 2o de medico · ibi moderatꝰ
autem et ex hꝫ parte videre fa
cile poterꝫ quid dixerit dum tñ textꝰ
habeaꝫ emendatum · ·

Magnanimitatem hꝰ
tracta 2o de vtutibꝫ
circa hꝰ notes p̃mꝰ
cꝰ de materia et actibꝫ magna
nimitatis · p̃mo utraꝫ materia
· de actibꝫ / ibi maxime ergo tr
cꝰ p̃mꝰ p̃mo ponit · 2o p̃sequ
tur ubi videbitur dicit p̃mo
magnanimitatem vero circa ma
gna vsus constat ex noie · ē
enim magnanimitas compos
tum ex magno et animo vnde
magnanimitas quasi animi a
pti magnitud · magnanimꝰ
quasi magnum hns animum
· cum utraꝫ circa magna esse
tonstet · circa qualia magna
exhibeat comptelxendamꝫ et
siquis quereꝫ vtrum de ma
gnanimo an de magnanimi
tate dicendum sit · ad hoc
plus obstrepere videtur p̃hus
vbi dicit vtrum de virtu an de co
quꝫ hꝰ virtutem consideramus
· utraꝫ illa que de vno dicerit
· de alio interdum videtur ma
nifestare propositum · in tertio
ali · 2o mspale · ibi q̃ si magnꝰ
p̃mo tria sunt · p̃mo circa que
versetur magnanimꝰ · 2o q̃
modo se habet circa oppositꝫ
magnanimitatis circa magna
in ibi · magnꝰ · ibi quidam vero · 3o
oñdit quo modo magnanimus
sit medium ibi est utraꝫ dicit
p̃mo magnanimus est qui se
magnꝰ dignat idest dignum pu
tat · cum sit digna · q̃n alias
ect insipiens · cotra vero qui
vtrꝫ sunt predictꝫ idest ornatꝰ
nullꝰ est insipiens nec fa
tuus · cum utraꝫ magnanimꝰ
sit vtrꝫ predictꝫ necesse ē ea
sapientem · hoc est prudentem
· vnde duo simul notantur · p̃
mo q̃ magnanimꝰ est sapiēs
· 2o q̃ est vtrꝫ predictꝫ quod
merito comendat · et quia ali
quis posset dubitare vtrum ille
sit magnanimus qui se dignum
putat paruꝫ aut mediocribꝫ
· cum sit dignus · ad hoc respō
det phus q̃ non · sed ille dici
poterit modestus · cuius causa
est q̃ magnanimitas in ma
gnis consistit sicut pulchritud in
magno corpore · parui quidam
homines dici poterunt venusti
aut apti / non tñ pulchri · utraꝫ
pulchritud duo requirit · scilicet
q̃ sit bene proportionatum et
magnum · vnde hec argumentum
q̃ finitum aliter sumitur q̃n
ex corꝫ origine sit mensuratum ·
pulcer pulchre enim apellē
dicitur utraꝫ ad colloces pertꝫ
referri · sed hoc aptho longe a
liter sumitur / pro intellectu
horꝫ et etiam dicendꝫ sunt
duo consideranda · primo q̃

magnanimitas in omi vtute o
patur id quod est magnum p
ut est dignum magnis honore
utraq; fortis · p fortitudinem opa
tur fortia p magnanimitatem
vo maxime fortia prout mag
no honore digna sunt · eodeq;
modo se hr circa vtutes · vn
de patet q magnanimitas ali
qz vtutum sit pulcritudo ¶ 2o
nota q circa honores duo sunt
vtutes · vna circa magnos et
alr magnanimitas altera est
circa mediocres & parvos ho
nores · et hr est mansuta · et p
tetur quidem fm simplitudinem
modestia dicr · vt plus hr cam
nominat · qui vo excedit
· in magnis quidem tumens at
q inflatus dicatur atq; inflati
dicatur · qui vero imparvis exce
dit · ambitiosi appellatur · de
ficientes vo tam in magnis ma
gnis quam in parvis honori
bus dicunt pusillanimes este
quapropter ad duo vicia quoz
vnum magnanimitati alterum
modestie opponitur magnanimi
tati quod plane plus ponit in
sequenti per prius a propho dicit
¶ deinde cum dicit est utraq; os
tendit quomodo magnanimus
sit in medio & quidem magna
nimus quantitate et magnitudi
ne animi vtpote utraq; magnum
magnanimitatem p sortitudinem
potens in medio quidem ma
gnanimus p hoc est q nec tu
nem excedit nec arcue deficit
· sed id adequatum · ea magna
facienda que oportet et que
tu ipsa dictat agendi quod
si est magnus · determinat de ma
gnanimitate in spe
tali primo ondit q sit circa ho
nores · 2o de a determinat per
comparationem ad alias vtutes
ibi magnanimus siquidem p
probat hoc exemplo · 3a ibi & sine tone
et exemplo · 2a ibi & sine tone
quid autem tam ibi qui hr
dicunt p te ipsum videre poteris.
& ex dictis in prima parte duo si
bi pulcra notantur ¶ primo
dignitatem ad externa bona
referri · utraq; cum dicimus
aliquem ee dignum magno
bono · de extremis mediocri
¶ 2o notatur inter exter na
bona maximum ee honorem ·
et sibi 2o notabilis honoree
mediocritate positi ut sunt
reges & hmoi honorem aspre
· dicebat enim plus quo polu
te q ille non erit tpe cui
honor satis non sit ¶ magna
nimus determinat de magna
nimitate p comparationem
ad alias vtutes · et primo per
tonem communem ondit q
magnanimitas ee no possit
sine aliis vtutibus 2o q ma
gnanimitas sit specialis vtus
· ibi et videtur · 3o circa rem
excludit ibi nequaquam
& p rationem specialem ostendit
q magnanimitas si specialis
vtus · ibi & per singula & ex
premissis infert conclusio
nem ¶ ibi videtur ergo 2am onem
ponit ibi qua protes et ex his
potens colligi ee quod plus
in toto isto dicere velit ¶ sed
nota pulchras auctoritates
primo qui melior est magnanimus

meretur · qui vero optime · ma
yima ¶ 2o cum qui vere sit ma
gnanimus · cē actu bonum · sd
menti commendi ¶ 3o nōbic
magnanimus cē quod in vnaq̄
q̄ virtute est magnū · imagi ut
nupi dicebamus fortis p for
titudinem fortia operatur · per
magnanimitatem · vero que sūt
maxime fortia · et in adē ut
sunt maxime honore digna ·
eodemq; modo intelligitur virtutib⁹
q̄ nota magnanimo nihil ē
magnum ¶ quod intelligit de bo
nis exterioribus ¶ quod dictum nul
lum valet ad intelligendum q̄
magnanimus sit non simplex sed
humilis ¶ nam simplex ille est q̄
cupiditate honoris aliquid facit
indecenter ¶ putat enim honorē
cē maximum bonum q̄ nota
honorem cē virtutis premium
intelligit non adiungendo · sed con
trarium ¶ 4o nota magnanimita
tem cē aliam virtutem ordinatam
ad ipsam · et hoc idem est q̄ supra
dicebatur virtutum pulchritudi
nem · est enim magnanimitas
in ordine virtutis magnum · quod
profecto pulchrum dicitur ¶ 5o et
vltimo notatur id quod 2o illo
rum notabilium · scilicet non cē
vere magnanimum sine actuum
lata virtute ¶ unde illi replē
dum cē quod dicunt eum cē magna
nimum qui est impotentia ad
magna faciendum aristotiles
autem magnanimum non sit
sed magnanimum dicit non
qui facit · sed qui tum magna
facere ¶ quod menti manda ·
maxime ergo demanat de actib⁹
magnanimitatis · et primo re
spuunt eius materiam dicens
q̄ sit maxime hec est dicere et
principaliter circa honores et
in honoratione · et adde ma
ximos quia circa parvos et
mediocres altera erit virtus
vt cum patebit ¶ ac in magnā
ondit quibus sit actus magnanim
mi circa huius materiam · 2o
qualiter operetur circa alias ma
terias secundarias · ibi · iuxta
3o quomodo fortune bona ad
magnanimitatem confert
· ibi fortuna etiam · quidam
in prima et 2a parte dicat bene
potens p te ipm · eo quibus
et precedentibus patet quis sit
effectus actus magnanimi est eis
se ipm dignum ipe magnis ho
noribus · cum sit dignus · gaudē
quasi atque abiecte moderate in
magnis honoribus acquisitis bene
¶ eodem plenum erit magna
nimitatis cē materiam duplicem · scilicet remotam ut sint
honores altera est propinqua
et honor magnorum cupidi
tates ¶ patet ex dictis q̄ licet
licet magnanimitatis in omni
virtute operetur magnum · est in
singulis virtus ab alia distincta
· quia eius materia et obiectum
est est specialis ab obiectis alia
rum virtutum formaliter differens
¶ potens quasi exante dicitur
intelligere duplicem cē actum ma
gnanimitatis vnum effectum dice
re ad primo · et hic est sed digna
ri magnis honoribus cum sit
dignus · gaudere quasi atque
abiecte moderate in magnis hono
ribus

honorib⁹
cōtēpt⁹ adūsitatib⁹

eozq; adūsitatibꝫ · alio actus eī est mouīꝫ vtute dia potest sine quo nō · nisi eupm magna fēt tib; · non pteub te puste digna ꝛ maximis honoribꝫ fortuna etiam · ondit quo modo fortue bona tonsideate tonferunt ad matiuanimitatem · et pmo q aliqnd ad eam tonferunt ℂ 2o q eam non faciunt · ibi quo heo pro intelectu pme pmis nota q bona fortune ad matiuanimitatem conferre vsitatum intelligunt · p mo tanqm instrumenti · et hoc modo ē ssnetalib ad omem vtutem · alio mod conferunt mqm tum ni tonspectu saltem popularium tradunt homnem homorabilem · quod plus probare nititur · quo heo ondit fortune bona non posse fieri matiuanimos · q3 sitis pte hdabis · ex hijs nota ℂ primo quis sit simpter · est enim ibi quo honorem querit pro hoc tebo quibꝫ honor nō debetur cuiꝰ nōn sunt nobilitas / potentie / diuitie ꝛ tetere huiꝰ modi prosperitates ℂ 2o nota ma gnanimū se ee humilem · est enim humilis qui pro ea te bo norem expetit eo ipse honor debetur · talis autem ē vtus · sine qua matiuanimus nemo tadicaliꝫ hetur ℂ 3o pro litera nota quod prosperā fortuna 2o appellatur ꝛ hoc ideo quia homines primo ma la et 2o bona fortuna plerumq; eleuate contingat ex fine huiꝰ tertia est argumenta q3 plus non solum pleteros · sed etiam diuites et potentes / et nobiles ap pellatōne multitudinis ꝓcedit

· magis vtus est tum tertia · vte tertia ℂ vte tertia multitudinis appellatōne comprehendunt · quod prolocas nōnullis nota bis · sed de hoc satis ·

Magnanimus nec parua ca[m] 2m de propietatibꝫ matiuanimi · et hoc ꝛ oppositis · ℂ ibi quo heo desse cat · in prima parte sic procedit ℂ primo ponit propietatibꝫ tes que attribuuntur p tomputōnem ad tres exteriores / 2o ptinentes ad actus humanos ℂ ibi sed actiōs · 3o eas que attenduntur penes eiꝰ dispositōnem ℂ ibi nec hero · in prima parte octo ponit pro pietates · quaꝝ due ptinent ad materiam fortitudinis · alie q3 ad materiam liberalitatis ℂ vltia hero ad ꝓpium materiā ad honores stabilitatis · secunda ibi et quia 3a et hinc patet q4a mittitur bueuq; q3 inducitur autē 6a et hec · 1a est enim / 2a et ex hijs et hijs vltime duas ponit tōnes 3a ibi et inter illos et exhijs plana est pīa intentio ℂ quod hero dicit magnā propietate intelligē · non tanquam magnanimus fuerit nitratus ℂ sed hec ideo dictum est · quia magis tonsuetum de maiori zelo pensatōne quā de beneficioꝝ 2e tentōne · magis non nitratus ℂ sed plusquā gratus dicitur ma gnanimus ℂ sed eo sub · ponit sex propietates magnanimi quāt diuitie · in actibꝫ humanis ℂ hec pma attenditur p cōparatōnem

ad st ipm ¶ alic q̃ p computõnẽ
ad vitutem · vltia vo p cõpatiẽ
ad voluptatem ¶ 2a ibi nctẽ est 2
ac vitutem 3a et laquetue · 4a
ac vray 6 crad aluum quab
pte ipin vde · sed aũte q̃ licet
aliq̃e hmõi ꝓpietates videant
fm̃ vera vtiles · fm̃ vi
tutem ac sensum non sint ·
mo maxime laudabiles dr̃
quidem actosus non tm̃ q̃m̃
aliqua de necssarijs omnj sciẽt
· sed qm̃a ad pauca mouetur
· non cupm nisi ad magna ma
xiaq; vnore digna · que q̃dẽ
exurrunt ¶ contemptor quaq;
tandiu dicitur nequidem
alr̃e · sed trspectue · qm̃a cupm
multi ac pene infiniti sint
qui aut ex nsi pcepta aut
qm̃a alios adulari cupiunt · alios
eoz treb magis q̃m̃ sint magnũ
faciunt · magnanimq; vo pre
dictis fm̃ vitutem qm̃a nj
hil tale facit · itaq; nullum ma
gis q̃m̃ valeat apprehendere
· mde m̃q̃m̃ est q̃ multitudi
nj videtur q̃ magnũ magnũ
alios comprehendat eodemq; mõ
q̃ hmõi pleriq; pusilli sint
timidi at plr̃ adulatores effi
ciuntur magnanimũ eligẽdo
videtur qui protez timo
rem nihil preter vrẽm fa
ciat nulliq; adulatur ¶ ex qn
ta ꝓpietate notatur q̃ iocosa
aliqua est vtiosa aute saltem
nõ ẽ vtiosa · et vt rectẽ intel
ligat q̃ medium sensibiliter nõ
effugiatur ¶ et sexta ꝓpieta
te notabis posse contingere
omittj ẽ vtilis · vtu
osus cupm qualis ẽ magnanimi
non hmõi contingit cum viro
sa · cum solo itaq; maxime
vtiosa magnanimitas contin
gere potest ¶ ex hac fere loco
notatur q̃ humilitas vtu
pabilis est 2m aliquam sim̃
ilitudinem · tunc scilicet cum
ex humilitate adulator effi
citur ¶ nec vero pomt magnanimi
tas ex ꝓpietate que attendunt
penes eaq; dispositiones · q̃z
pmedne consistunt mano
· alie vero hmõi attendunte pe
nes ipsiq; locutionem et vitae
penes conversationem exte
riorem · 2a ibi nec adq; 3a nec
de hmõi q̃bus 4a et de necessa
rijs 5a q̃ materiaq; sexta motus
vero et ex his patet quid
dicit ¶ ex pma ꝓpietate est
argumentum q̃ rei mate
rie causa est admiratiõis
¶ 2a ꝓpietate duas videtur osi
gnare virtutes ex his presertim
ex sexta ꝓpietate habes aliqua
esse laudabilia q̃ vulgo credunt
vtilia · qui vo defectu de
minuat de virtute et primo po
nit quod est commune vtiq; 2o
deminuat de pusillanimo ibi
nam pusillanimis 3o de tumi
de ibi tumentes vo 4o cõsuit
prefactis viam ad virtutem ibi
opponitur nisi pma quid
dicit planum est in 2a tria fa
cit primo ponit pusillanimem at
tum ¶ 2o crimen · ibi ac videtur
3o effectum ibi hmõi autem
et ex his colligit sententiam
Circa tumentem duo tangit

p̃mo causam · 2° actum ibi be
stitutq; ex vltia pte hui⁹ tract⁹
argumentum hr̃ consilium
cē aristotelicum ppq; m tu
morem quam impusilanimita
tem declinare. et infine vt
hanc cum sequē continuaret
vtute inquit magnanimita
tem igitur vt dictum est vtutes
circa magnos honores · alia
namq; vtus de qua in medi
ate agit est circa pzuos et
mediocres honores ·· ··

Videtur et alia q̃dam
ca⁹ 3⁹ de hac medi
ocri vtute inompna
ta q̃ sic se hr̃ ad magna nim
tatem sicut liberalitas ad ma
gnificentiam · et tria facit ·
p̃mo quod intendit ppont ·
2° id probat. ibi ut autem
et hui⁹ duas ponit rationes ·
3° ibi vituperum 3° determinat
de medio et extremis · ibi cū
q; medium. Circa q duo p
mit continentia ppr medium
cē inompnatum. 2° ibi sed li
circa p̃mii tria facit. p̃mo
dicit extrema de medio et
circa dest contendere ppr̃ medi
um cē inompnatum 2° ondit
q hac non ostante nichilo
minus mina circa pzuos
et medios honores est me
dium · ibi inquisiui 3° dicit
hanc vtutem comparatam
ad alterum extremoz cē aut
videri alterum extremum i
tuq; extremum sicut in rebus
vtilibus ad vtrumq; extremum
compata · videtur vtrumq; et
inde est q noie vtriusq; non
nunquā exprimim · hoc est
igitur in summa q philus mh⁹
cā de hac vtute dicit · 2° ibi
videntur autem. et nota q
licet alie quedam vtutes ex
impio magnanimitatis aliquo
ppos eliciant actus · hec tamē
in hac vtute ut insti quidā
videtur locum non hr̃ · eo enim
ipō q afferet aliqua magno ho
nore digna · cēt magnanimita
tem. Item nota hic cessare illud ter
tiloz argumentum · magnū
et pzuū spem nondū sufficiat
· nā ad locum habet cum magnū
et pzuū ad spem nō ptinent · h
quidem spes differunt
p magis et minus p̃ferendum · at
p hoc p magnū et pzuum
pzuus · sed de hui⁹ / atq; de vtu
tibus que sunt circa honores dixi

Consuetudo mediocritas
tractatus 3° de manse
tudine que respicit
mala exteriora exquibus homo
ad iram prouocatur · continet
tantum huius ca⁹ 3⁹ quinq; tria
facit p̃mo ondit circa iram sit
medium et extrema · 2° prosequē
de eis · ibi affecta ergo 3° res
pondet tacite questioni · ibi qd
et supra dixim dicit itaq; mo
suetudo cē mediocritas circa ira
· cū vero ire sic dicatur est · q
cum medium sit inompnatum
et item fere extrema sint absq;

noīe qua ita mq̄ii est ¶ nec
dum attribuim mansuetudi
nem / declinantem non q̄dem
ad excessum ꝯ sed ad defectum
/ qui item sine noīe est · excessꝰ
ꝫ tracundia dici potest · hec di
cit · pro quibꝰ intellectu nota
q̄ mansuetud ꝑpe nomen est
animantium ferocium que con
suetudine feritatem deposuere
¶ unde mansueti q̄ manum assu
escere dicuntur · sit itaq; mansue
tudo commensuram cum re defec
tu / q̄ii cum eis excessu · hyden
mꝰ vt hic apte utrumq; phibꝫ
ductrum ¶ est ad hec q̄ sit nomē
vicꝭ simul et vtutis · neutrꝰ
mꝰ vt patet ꝑpe signa fecit ¶ no
tandum etiam q̄ hic eidem de
causa hinc vtutis extrema
apho ponuntur q̄ frequē sine no
mine · licet enim excessꝰ no
minatum sit modo aliquo · defe
ctꝰ tm sine ꝑpo nomine est ¶ ꝯ
ferꝫ ergo prosequī de prefatis
· et ꝓmo de medio ꝛo de extre
mis · ibi defectꝰ autem · mis
ma ꝑte fuit duo · ꝓmo ondit
quid mansuetudini conueniat
ꝓpiū quod ē vtꝫ · ꝛo ondit quid ei
conueniat ꝓpiū nominis ꝑpetuꝫ
¶ ibi magnifꝫ · et planū est quid
tum ibi quam hic dixerit ¶ quid
hero deprehendit nisi fumū ē · non pu
sime · sed acrime accipe · hec est
non mferentem offensam ¶ no
ta ut dicta ē ducenda melius intelligens
q̄ mansuetud et cle
mentia sic differunt · quia
mansuetud moderatum interio
rem ire affectionem / clemencia
hero exteriorem punitionem · ꝑ
sicut illi opponitur iracundia
· sic isti sentias · et crudelitas ·
¶ defectꝰ autem deprimat de bi
nis oppositis mansuetudini ·
et ꝓmo de septimo · ꝛo de iracundia
¶ ibi iracundia ergo ꝛo computat
ea ad mbrum ibi mansuetudi
nem magis · circa ꝓmum vituperium
ondit q̄ segnicies hec est defectꝰ
ire sic vitiositas · ꝛo ibi atque
et ex hijs patet sententia ¶ utꝫ
ex hijs satis notari potest cor
rumpere ē humanabiles quos
vulgꝫ laudat ¶ excessꝰ determi
nat de superhabundancia · et
ꝓmo ondit q̄ multiplicium cō
tingat ¶ ꝛo ponit tres spēs ip
sius · ibi iracundi ꝫ dicit ergo
ꝓmo q̄ excessꝰ ire potest
tripliciter ꝑ ordinem tripl̄ cumq;
ordinis · nec tamen omnes
simul ꝑ una possibile erit · cuius
cā est · quia malum si intelligitur
est · se ꝑ se destruit · quod
multiplicium intelligi potest
· sed quia propositum sententiam
pauli ut nos consulti minime
sint mutandi que secte erroꝝ
interpretationem habuerunt
· dicimus itaq; q̄ malum
bonum privationem dicit · ad in
telligentiam itaq; mali se
quitur tocius bonum ꝑfecte · et
sic ¶ non erit vbi malum su
stentetur ¶ iracundi ergo · po
nit tres spēs sup habundan
tie ire · quarū ꝓma contrahit
colericus q̄ in ira protervus
belositatem dicimus attenti
· alia vero corripitur flematicus
ab ira melius mediocritate mo
lestiosus q̄ amari apho appel
lant

· tercia quidem spēs dlis contempt
qui sunt melancolici quos phy
dicit acriores ¶ 2ª ibi amari vero
¶ 3ª ibi cos vero acriores · ex hijs
colligē sententiam ¶ notandū
q̄ sicut leonardꝰ tangebat in
prologo ex bulgarī lingua nō
impauit locis latina corrupi
tur · quod in hac materia
Circa hispanos attendit · est enī
hispanis vsitatum in bulgari
lingua vmūssbs tacundbs ma
lencolnossbs · et tacundiam
spām dicunt malencolya · et
hinc plures cōtigit q̄ pri
cedimur cunctos tacundos
dicunt melancollicos ut notat
quidem isti q̄ tacundia ꝑ
quam melancholicus contin
git colleruciqs qui fere tantū
melancholici differūt q̄ntū
pubem a senē · et parum
dum a frigido atq; ultimo ab
tra · sūma autem melancoli
corū sunt · cutis grossa · et fe
re stamosa color subalbidus
aut pig subnegrī · pili
nec extremitatibꝫ nulli aut
pauci · carnes dure atq; aspe
re · et quod determinū est · sitis
continua · tarde tacundiam
tandiū placatur · colerici
ex vero plurimū colore ē
pallidꝫ · pilosꝫ · carnes mo
les hns · uto atq; mense
tacitur · platitur nervus
· pulamq; loquitur et opi
· sicut melancolici ea latina
do talia facit · ex his itaq;
et similibꝫ colligē differenda
inter colericos et melanco
licos · manifestandum magis
competat preficta vita ad mi
cem · et ostendit vitiatam q
excessū t re magis q̄n̄ defectū
oppugnare manifestandum · hic
q̄ctū oppugnatur manifestu
dinē cuius causam q̄m ita
exercendamus q̄n̄ declinare · cum
hoc sit nobis naturaliter · sim
in vita cōmunitatis atq; mō
societate tacundi sunt dif
ficiliores q̄n̄ septices · at per
hoc deteriores · aliter dictum q
inter exercentes deteriores vita
sunt acrib · quod et supra · re
spondet tacite questioni · et
primo ondit quid circa hoc de
t'minari non possit · 2º quid
faciat manifestum · ibi ad
illud ¶ quia hec fere sunt dicta
mīne 2ª libri / et ibi quod de
his sentiūq; dicimq; · ad illa
itaq; ubi dubitat remittimq; ¶
nota hic primo q̄ doctrina ari
stotelica in hac loca posita nō
modicum valet ad cognoscē
dum quid in ira peccat mor
taliter aut quid venialiter ·
cum enim quis possit senti
re se egredi medium · mortā
liter peccat ¶ cum autem ad
huc sit insensibile · circa pec
catum veniale · ¶ 2º nota dī
t'nam aristotelicam ut patet
expositis tantum demāde ab
ethica ut ille ridiculus bide
atur ut ille ridiculus bide
atur qui ab inepte contra
dicē cognōscitur

in vita vo tractatq
q̄ctq de virtutibus
que sunt circa actq

humanos · cū p̄mum de vtute
amicicie simili · inquo p̄mo
ꝓponit extrema et etiam me
dium · concludit extreme
vituperandi / mediocritatem lo
cē laudandum ¶ 2o prosequit
de medio ¶ ibi hmōi · 3o de ex
tremis ibi qui autem · quod
autem mō̄na parte dubit pla
num est ¶ huic vero nomen p
sequitur de hac vtute · et p̄
mo q̄ntum ad nomen · 2o tā
git eius ꝓpietates ¶ ibi simili
ter · nō̄na parte tria fac
p̄mo dicit hmōi mediocritatem
cē in nominatū ¶ cē tamen
amicicie similem · 2o ostendit
in quo ab amicicia differat · ibi
sed differt · 3o respondet tacte
questioni ¶ ibi preterq̄m · dicit
p̄mo · huic mediocritati q̄
est in vtute cōuīssatōne atq;
in omnium vsu vite nō est
nomen ¶ sed quantum ad ef
fectum amicicie videtur cē
maxime similes · qui cū hac
seruat mediocritatem · talis
est qualem decet habere homi
nem et amicum / assimilandū
dilectōnem scilicet conuersā
tionem habendam atq; amicicia
¶ ex his et etiam exterioribus ·
p̄mo patet q̄ licet
hec vtus non sit nominata ꝑ
nōīe · ꝑ similitudinem tamē
humanitas atq; amicicia · et
q̄ cum hac humana sine
amicicia dicitur ¶ sed differt · po
nit dām huius inuste ab amy
cicia · licet enim conueniat
cum amicicia in effectu · quia
vtraq; est debita conuīsatōi
· sed differt ab amicicia · nec
vt amicicia reflectitur quib⁹
conuīsatur hec est non cor⁹ ꝓ
pter talia facit sicut amicicia
· non enim ea fiunt amore nul
odio · sed quia ipse talis est ·
hec est talis vtutis dispositus
· ea recipit que decet offerri
· istud · quia idem circa nolē
et in notis · consuetis · et in
consuetis fiunt similiter ¶
cui simile videri potest in hac
vtute · cum enim quis donat
ex amore quem habet ad donati
uum · nondicitur ille liberalis
¶ sed amicus · cum vero id facit
· quia talis est · tunc ꝓpie li
beralis dicitur · similiter autē
est de hac vtute · preterquam
· quia posset aliquis exhibitus
dubitare / aut credere / q̄ hec
vtus similiter se habeat circa
omnia ¶ huic itaq; occasio nedi
cit · q̄ similiter facit preterq̄m
q̄ in familiaribus facit bene dicit
· quia non contingit similem
habere curam extraneorū et
familiarium · nec eandem eodem
modū eis cē molestum · cēt
enim futuras similiter alio
qui familiares q̄ extraneos ·
eodemq; modo vtrosq; mere
pure ¶ similiter autē · tunc sit
unus quisq; ꝓpietatis · 2o
ponit ubi coniectabit ¶ 3a ibi
huic vero q̄a cum sumus in q̄a
et platee · et 3a finaliquos
non est ꝓpietas post · sed est
pluribus aut exposito · sed q̄r
tamen ꝓpietates · quod autem
in hac dicat p̄te videre potest

excepta ct q̄ aliqua ñ est obs
tra · ubi aut c hñ hant vtu
tem · optant plurc nō qm
dem p accidens · sed pse ipm
· molestum hre cē arbit · ita
p mūqm cligit molestum cē
pse · sed p accidens · quod q̄m
fiat declarat dicns · sequetur
molestum cē si maiora qñ
molestia sint honesta nl vti
lia que ex tali molestia con
tingunt · et hoc ē quod dicit
dico autem scilicet contingē
tia de honesta nl vtili · et
etiam si siat ex aliqua par
ua molestia pro lenta ma
iam voluptatem · cligere
offendē atq molestum cē ·
et ulsime epilogat dicns ·
mediocritas igitur talis est
· nomen non huius · scilicet
ipsum · appte tamen dicit q
test amy citra · qui autem ·
tangit vita hmt vtutī op
posita · et primo exclusum
quem vsuriam se hec dicit
· est cuius vng lasciuus / alt
adulator · et vtrumq̄ vidctur
complecti assentator · z no
minat eum qui deficit · qm
in humanum · et contento sio
dicit · ibi at qui se z̄ compa
rat prefata vita mbrum
· ibi videntur · et ex his col
ligi quid in his dicat · quod
hre dixit mte pertinacia
· pro acte sciendi pertinā
dictum cē videtur · tuncta
vltiam partem cē no tandē
· vbiumq̄ medium est m
nominatum ifimale cē d

tumentū · ut extremum con
tendant · tamqm̄ quisq̄ cog
putet se vtutem hre altrū
vicio cē mbrum · quod nos fir
quentissime contingere vide
mus duabus vtutibus antedictis ·
atq̄ medium qui dequa dicte
mus q̄ nūc finem faciamus ·

Circa eadem cām z̄m de
vtute aut ifirmitate
· et quod intendit pro
ponit · z̄ prosequitur · ibi vide
cum m prima parte tangit
tria · primo introitū premit
tit · z̄ visitationem dicit de hac
vtute cē detimundum · ibi
nam et z̄am vicem ponit · ibi
et simul q̄ hanc vtutem con
parat ad precedentem · ibi m
vita igitur et ex his patet quod
motā hac parte dicit · no
tandum q̄ fere dixit · q̄ hec
vtus non solum est circa vita
sicut precedens · sed etiam cē circa
actiones et res vsuales quibus
vtitur / aut fit · no exprimitur
· ut dicit q̄ ideo dixit fere · q̄ hec
existit circa vsuales circaq̄
precedens et non e contra ·
z̄ notandum q̄ hec virtus vitabi
lium sit de mozalibus in ea pte
animi existit q̄ rationalis dicitur
· ifirmitas autem q̄ fit ex corpo
ribus ponderosis contingit · hec igit
de causa phs hanc vtutem di
cit m nominatam · eo q̄ ino
minata q̄to nomine · licet ifir
mitas dicatur · sicut
etiam ex opposito · scilicet os
tando

lentas a non nullis dicitur.
videtur enim prosequutus. et
primo manifestat quietatem
huius utilis et honoris. 2o pro
sequitur de his inutilibus. ibi
dicunt autem. Circa primum
tria facit primo ondit quid con
ueniat medio inesse. quid horum
trium. 2o qualiter ea q dixit p
tineant ad medium et extrema
. ibi sed hoc. 3o quid de predicto
sit laudabile et quid vitupera
bile. ibi ondit medium habitus
ee laudandum extrema hoc ee
vituperandi. ibi mendacium ho
rum enim exhis videtur quid michis
dixerit. nota ex prima parte
. primo ppter noia extremorum
hominum. hoc quidem ostenta
tor alter iactator dicit. 2o ex hoc
a parte notare potest. quod p
quod aliquod nomen hebreum in
nostra traducitur declinatione
. non hebreum. sed latinum est
. cum aliis. ad ultimum id quod
improbemus detestabimur merito
ret. ex secunda parte ponit
q homo ex ppter astutia potest
alia agere cum ipse sit. utraq ma
lis bona aut talia q bona videat
atque aliquo. ex 3o parte non
mendacium completi nisi b tri
q extremorum. nota etiam ex
hoc esse dicit. id enim fit quic
quid contingit. sunt quidem fere
hominum pauci hominum sophiste. no
tatur etiam ex hac littera fere hos
ades homines ee mendaces. no
est enim fere ho qui vere bonis
aut factis aliqua que no sunt
de se ipso non ostendit. et hoc de
ceteris vitiis tacitum. quem
n dubis qui sine villa ficte
testibz utatur. hinc quidem
hominibus fere psonas utriusque
sexus non pauca in his secum
differentes. que nec ad statum
representationem. nec ad nam
indigentie repletionem quicq
faciunt. sed certe pauca ad quod
que non est facte pulcritudis
. q si hec mendacia non sunt
. fateor me non intelligere q
mod hec utilibus ad res ipsas ap
plicetur. nisi forte quibz dixit
. licitum ee quoquomodo ea
replere que nam desunt. dic
tum autem. defuncti ac p
factis inutilibz. et primo de me
dio hoc ee de hoc. 2o de extre
mis hoc est de mendacio quod
nisi utrumq; completi hoc
extremorum. ibi sed quisq; hoc
nupma parte tria facit. primo
dicit de quo hoc sit hic con
siderandum. 2o quid maxime
pertineat ad hoc actum utrum
deq; hic intendit. ibi videtur
autem. 3o ad quod extremum
mathis declinet. ibi sed ad unum
ex hoc patet quid dicat.//
ex prima parte notabis q tum
velut dicit de utroq. scilicet
mendacii et hoc. non in hoc
agere intendit de eo hoc qui
in publico tamquam iudex ali
quis hoc facturus. tales enim
non ad hunc utentem. sed ad
rusticam pertinent de qua
non hic sed libro quito dictum
habitum. ex 2o parte non

tatum eos vitos ee probos qui ti
no se ac vere se hnt in his re
bz mqmbz nihil refert. quod
mteligi non qntum ad hoc qd
est bne aut male agere: sed
qntum ad sui vel alioz damnum
vel vtilitatem. ex 2o paralo
notabis ostentationem non pa
nam pti vbidendam quod
nostris temporibz frequentissime
contingere videmz. sed quia ea
definiat de mendacio. et primo
de eo quod ē pfectum. ibi
Circa primum tria fa
cit. primo quot vitia cōnecta
ex 2m quod precipue attendā
ostentatio. ibi non impetrant
3o quibz vtbz aliqm precipue
se ostentent. ibi quia igitur. di
cit primo sed ille qui vtbz fingit
maiores qm sint tristitiam se
potest vere. siquidem nullus
qm id faciat: nisi forte aliquo cui
prauo. nisi cum cet prauo:
no timeret vt re prava: sin
licet in mendacio est verum q
pauo ē dicendo iuno qm pa
ruo. iuno quidem. qua nze
iuna timet. non malus.
qua nulli videtur nocere
. qm vo aliqs ignotas magi
as qm sint fingit. vitium
se hz. siquidem id faciat ppter
gloriam aut honorem. non mg
vituperatur qm predicto: et
hoc tanqm ostentator hoc ē
fictor rei que non sunt. q
vo id faciat lucri causa: de
formior ē. hoc dicit ex his
nota q licet ostentō totum
comprehendit expressius.
et si ut patet ex his pte
ro ostentator dicitur qui
gloriam aut honorem ppter
finem magores qm sint. sim
nota qm id faciat ppter ali
tat de formiori: no qui
dem qm illud qui mendacio
timet: sed qm is sit qui
gloriam aut honorem ea id fa
ciat tanto cupm ille qui
iste deterior est. qm vo lucrum
inquo bonum est qm gloria
e honor. vel posset dici qd
formior ubi ponitur non ca
tie: sed posterie. ut sic sen
sus sit: ille mendax dicitur
alter ostentator. iste vo de for
mior. idest de formie. quod
vo sequitur atqui m3 loco di
cit pter ipm vide. et nota
his ex 3o loco medcina et
auxuspicium ee apta ut dca
ee possint. itaqz non pauca
mala fingē et alia non ea
timore. q hodie satis est
pertractatum. ronicos vo deter
minat de vicio pfectum et
primo cum cmpt ostentatom
. 2o ostendit quo modo hoc vicium
contingat duplici modo. ibi ma
nime vero 3o dicat hoc vitium
rone nimis opponi virtuti
qm ostendo. ibi virtuti et ex
his vtroq datur sententiam no
ta ex 2o paralo illum plu
losophum socratem apud hy
stas gentes maxima laude
predicatum hic aristotele
m moruz resplendi. sed t
de his satis. nunc vero de
reliquis explicem. /..

Cum autem sit cā
3m. de communitate sive
vtilitate et p̄mo
ondit circa locum ē medium
et extrema · 2o de eis prosequit
ibi qui igitur · 3o tangit driam
huic vtilib⁹ ad duas precedē
tes ibi tres igitur. Circa quod ante
pm̄a pte dicit p̄ te vitare
potes ¶ Et cum dicit vitam
teligē vite comunicationem vel
melio dicta vita id est vite spu
to vl tpe ¶ Cum igitur prose
quitur ¶ et primo de corr actib⁹
ostendit quid exactius quid debe
ctiū quid quasi medio contin
git ¶ 2o ondit qualiter medi⁹
habitus se habeat Circa locum
locum ¶ ibi medij autem · 3o
idem facit circa extrema q̄z
facit · primo ondit quib⁹ actib⁹
sit standū · 2o quib⁹ fugiendū a
grestib⁹ · ibi qui vero ¶ 3o ponit
quid ad medium p̄tinet · ti
git · quasi tales motus addi
ūstitutem mozis p̄tinere · ibi
vero ¶ dicit quod aplexisque
extremoz extremū pro medio
sumitur ibi reddunditur · vita
tum sursa tibi ut circa satis
erunt plana ex hijs dum tñ
textum sub emendatum · Et uō
p̄ vltimo loco dicit · s · q̄ sicut
corpora ¶ hoc est corpoz supi
oz disputones iudicantur ex
motibus sicut celum et mozes et
licet hoc sit documentum ge
nerale ad vnūsquosq⁹ vtentes q̄si
tū huic vtili tamq̄m ex loco
proq̄ quam ex ceteris tibi sit
facile cognoscē qualisquisq⁹ fuerit
facile cognoscere quod tamen me

ubi sturnalio · circa m

ti comēdabis hic aplij pro ubi
locutis atq̄ facete dictis puntur
¶ medij autem ondit qualiter me
dio se habeat Circa locum ē primo
ondit quid vtrum sive comis
solum vtiles loco honeste de
centibus ac liberalibus · 2o qualiter
se habeat circa conbiua ubi vtrum
usurpet primo vsitatum prohibit · s ·
tonic primo et 2o scripto ubi mitiga
tur ¶ Ex his colligit quid ibi di
cendū · non ex ea parte medii
· hinc inde mediocres scurriles ac bi
les · sicut mediocris · sicut etiam
ad hec vtiles longo abē · vtrum
usurpet · ondit qualiter se habeat
circa conbiua et primo monet
dubitationem ¶ 2o tangit dubi
tandi cām · 3o solvit ubi vtrum
usurpet ¶ et ex his ut circa vti
bus quid hic phs dicat vl dicet
mihi quod hic ondit qualiter
se habeat Circa verbū qualita
tem · hoc est qualia verba dice
debeat urbanus et primo monet
q̄z ostendēs quab⁹ mediate
solvit nugenere · vtiles · quidē
ne his colore mitigationis · qui
cum talia quoz solutio nugenie
est manifesta · 2o prosolut ad q̄d
dixerat ¶ ibi cum alioq⁹ 3o solvit ma
nifeste · ibi bum usurpet ex
ca tres partes tenues ¶ 1a ibi
· loci · 2a ibi ad lectum Et ex
his colligit phs sententiam q̄
vt mihi quidem videtur h̄
non altera est ¶ Ex fine huius
testis nōn vtrum ē sibi le
ctum circa convitia itaq⁹ sue
prudentie delecta sunt quod
mereris vtentibus locum habet
· hoc enim est quod dici solent

vt⁹ m⁹ S ul dicā melio
p hic & gli se habē
& nboz gnaliter h⁹
t gli dicto debet
urbanus 2 p⁹ monet
q̄ genos q̄ genus ne
uet & gnie & mitis

inpto lex non inponitur Sequitur
vt determinat de extremis et primo
de extremis scitra que p excessu
pcedit diuisz 2m de vitioso que
ex defectu constabilitatis pcedit
2e virtutz ibi vitiosa vero · et
patet quid tam ibi quam hic dñ
vt ¶ Et nō dzām inter ridiculum
et scurram qm ridiculus pcedit
risor diuisz · scurra vo vnus loqz
· ezit itaqz scurra miserior · i ·
minus malus quam ridiculus &
ideo tantum tenet confessionem et
dzām vtrum tribus ad alias du
as vtutes precedentes conferu
nt quidem hec tres quia oēs
sunt medio tribus mlta hoc
est in communi vsu vite ezcu
tud dzūnt autem · quia eazū
vna ē circa veritatem · alie vo
due circa pfitoz voluptatem
· itaqz altera earū voluptatem
que in cibo vsatur · alia mestre
tis vite conuersationibus · hec nāqz
ad plura qm alie due se extendē
virtutes

¶ De verecundia non ita
tractatur q de verecun
dia q ē affectio laudā
bilis ¶ continet tantum vnū
cm · et primo quod intendit ppo
nit tō duas subiungit ¶ rationes
ex quibus patet quod sit ipsa ve
recundie · 2o ondit cui etati cō
uenit verecundia · ibi nec vo
· 3o quod non conueniat viro
probo ¶ ibi enim hec excludit tres
obiectiones ubi silezo q mdunt
simile de continentia que cum
sit laudabilis · non est virtus
· contrinat quoqz · Circa primū
duo ponit tōes 2a ibi sit aut
dunt ergo primo · dicendum est de
verecundia · non autem tanquam
de virtute · sed quia laudabilis est
¶ hic vbi de virtutib⁹ · de verecundia
quoqz dicendū fuit ¶ Quod aut
non sit virtus probatur vistzam
· primo sic nulla affectio ē virtus
· verecundia est affectio · igit
non est virtus · quia tenet qua
omīs virtus est virtus · ut libro
2o dictum est · et maior nō · my
nor patet ex diffinitōne verecūd
die · sic enim sapientes verecūd
diam diffiniunt · verecundia ē
timor quidam de decoris · cum
autem sit timor sit affectio · ve
recundia quoqz erit affectio · 2o
sit · quod mdunt corporis alte
zatōnem ¶ erit affectio et non
virtus · hec est plana · sed ve
recundia mdunt corporis alte
zatōnem · erit ergo sicut prius nō
virtus ¶ sed affectio · mo patet · qz
verecundia fit ppter similitudinem · i ·
fere similitudinem de · i · sicut timor
ille scilicet mortis in zelo tpis
ysay hec ē difficilis quod patet
¶ quia verecundantes zubore
quedam erubescunt · itaqz cor
poralia ¶ itaqz videntur · tpime
tes tō mortes · pallescunt · itaqz
corporalia itaqz videntur · hec
est corporis trāsmutatōnem i
dustria · que tres affectus ēē
constat magis quam virtus
hec dicat · nō primo quod plus nō
fiducia cum aliquod commune
dicitur in pluribus quoz est
aliquod in nominatum id
tale nōie communi apellare · sic

hec timor mortis cum non habeat ꝓpium nãz: timꝰ hoc timor dicitur cum tamen non solum mortis: sed eciam dedecoris dicitur quicquid verecundia ·ñ̄ inputat

Ad nõ naturam ad eam partem corporis cum sanguine et spiritu venire: ubi defecto quisquam causatur: nisi more quidem defectꝰ causatur

Nisi more morde: verecundia ·v· ut dicunt in face causatur hoc est quod sanguis cum timore venit ad cor et cum verecundiatur: ad faciem ac ꝑ hec timentes palescunt ꝙ vo verecundiam patiuntur: erubescunt

Nec vo· hoc oides questum verecundia confundat: vitiorum probat quod non semel: si pluries confundat. ecclī tacio ẓ ponitur ubi et laudamus· dicit primo verecundia non convenit oī etati: sz puero cois eciam qui sunt in etate puerili putam· oppz tere ce verecundos ꝓpter quod pueros cupiditatis obnoxios ·i· obligatos: non tõe: sed verecundia prohibetur ne male delinquere

Et laudamꝰ penitẓam tonem dicens et laudare consuetum expulerunt verecundos

Senorem vo verecundo nemo laudit nichil enim ab eo fieri censemus quod sit verecundia dignum ·ex imprudentia quidem continuit omne quod verecundia dignum est· nichil enim ab eo fieri censemus quod sit verecundia dignum· ex prudentia quidem continuit omne quod verecundia dignum est

Nichil autem talem iam senem decet cadere censemus· cum ex etate prudentes eos ce contingat

Posset aliquis obice quod verecundia sint ẽm temporibus: sic eciam in senectute sit laudabilium in temporibus ꝺce non ob aliud laudamur: nisi ꝙ per eam malis cupiditatibus co hibemur· eadem itaq; tõe nec senibus laudanda videntur

Ad hoc dicitur ꝙ plerosq; cum malis usus tõis ce non possit affectꝰ in eis laudatur· senectus quidem si prudentes non sint· sine culpa non erunt. itaq; non verecundia· sed tõe et prudentia inhibenda debent· nõ enim· ondit quod non contingat bono probo· quia verecundia probum facit· in quidem probo nichil improbum faciet nec eciam ex verecundia

Sed ex tõe et probitate turpia cohibit· ·ꝟo vo excludit tres equatõnes· ẓa ubi· verecundia· ẓa ubi impudentia

Quod autem in prima parte dicat est planum· unde notandum hinc credimus satis de stabile ꝙ quod probis nec faciet turpia ẓm virtutem nec secundum opinionem quod ego michi de verum ce quamdiu opinio virtutis non repugnet· alias virtutem ꝑ non opinionem sequemur ut est supra dictum de magnanimo· verecundum· excludit ẓm dictus verecundia nõ est virtus est est enim bona exhibitiõe· itaq; supposito quod quis turpia commissit· bonum est verecundatus

nihil tale est. hec dicit. posset etiã dici quod hec bifariam excludit vel ibi cẽt autem ꝯ imprudentia. excludit 2m. quia enim possĩ quis credere hec secundum cẽ quid probum vel id quod imprudentia sit malum quod quidem est eis contrariũ. ad hec dicit quod etiam si imprudẽs & non secundum rectam quis male agat sit improbum. nec tamen vel hec secundum recte quid probum idest virtuosum. recte itaq; bonum & laudabile. non tamen virtuosum. est enim hec minus quam illud ¶ Continẽtia quaq; videat simile de continentia quaq; quesitum sit laudabilis. non est virtus. sed imperfecta virtus sicut melius ex libro septimo apparebit.

De iustitia & iniustitia. hic quinto de iustitia et iniustitia simpliciter speciali continuet tractatu quinq; quorum primus erit de iustitia legali cui primum tres continuet partes. primo intentionem premittit. 2o ponit distinctionem iustitie et iniustitie ibi videnti & 3o distinguit species iniustitie. et totaliter iustitie. ibi. se quitur. circa primam partem tria tangit. primo dicit ee considerandum de iustitia & iniustitia. 2o ponit ea que sunt consideranda circa iustitiam & iniustiam consideranda est itaq; de eis obiecto. scilicet circa quas res existant. existunt enim circa operationes que sunt ad alterum. legalis quidem iustitia in eis operationibus hec sunt que ad rem virtutem referuntur. particularis vo iustitia in eis consistit operationibus que sunt ad personas priuatas. commutatiua quidem in emptionibus. distributiua vo in honorum communium distributione attenditur. 3o est considerandum qualis mediocritas sit iustitia mediocritas non quidem solum secundum rem sicut cetere virtutes. sed mediocritas quedam rei. 4o item considerandum iustum quoq; sit medium non enim est medium duorum vitiorum sicut cetere virtutes. sed est medium inter plus & minus. quoq; virtus sicut tam patebit. cadit sub regio iustitie. vel dicit quod est medium vitare nimium facere & minimum pati quoq; primum tamen modo est virtuosum patet itaq; ex his iustitiam ab aliis virtutibus differre. primo quidem ex parte obiecti. 2o ex parte medii & ex parte extremoq; Et continuo subiungit. modum quem intendit tenere in consideratione iste de iustitia. dicens q; ista consideratio erit circa iustitiam & iniustitiam erit nobis eadem modus sicut in precedentibus. considerabit itaq; de iustitia ciuili modo ac velut si fictum. cuius quidem partem zelumque ciuilem legalem. cuius est considerare de iustitia determinate et particulariter. hec autem solum intendit de iustitia

naturalia dnā menta · s · q̄ sint
communia non solum hīs aut
illis · sed omnib⁹ hominib⁹ · Vn
deniq⁹ igitur · ponit diffinitiōes
justicie · et n iustice · et hec
primo · z eam manifestat ibi
non enim · z ex his manifestū
volarium · ibi sepe igit̄ inprima
pte ponit hanc diffinitionem
igitur que non illatiue sed ratiōe
repletiue aut inceptiue ponitur
· dicit itaq; videmus omnes volē
tes dicere idest notificare aut
diffinire iustitiam · videmus
nequam eos dicere habitum eē
tum modi idest talem p quem
homines sunt operatores rectī
justarū et per quem uolūtā se
ipsos agunt et volunt rectos
tas · cum itaq; agere sit opā
in manēs · illa conjunctō et
videtur ponj non copulatiue
· sed interpretatiue Simpliciū ·
est dicendum de iustitia · est
quidem n iustitia p quam ho
mines n juramus et per quā
volunt n iusta et quia n
omn tenere scīe sicut traditur
primo posteriore rectī diffinitiōes
sunt principia ad reliqua scien
da · inde est quod hec plus de
his diffinitionibus submurmurat
· dicens quam obrem scilicet
quia sunt diffinitiones que
tanquam pri ibi quia suppo
nuntur quia nequam est · hꝫ
tanquam pse nota sit nobis
s primo suppositā · et cum eā
dem diffinitione apli traditā
sanctī videtur contrarie z que

sic

traditur abulpiano digestis de
justicia et jur · ubi diffinendo
justitiam inquit · iustitia est
constans et pretua voluntas
ius suum cuiq; tribuens qī
dicit iustitia est velle contri
buum / ac firmum tribuendi cui
q; quod de iure suum est sicut
itaq; in diffinitione vlpiani vo
luntas pro actu volendi ut di
finiatur habitu p habitum · qđ
eciam in aliis fieri solitum est
· augustinus enim diffinendo
fidem inquit fides ē credere q
non videt · differt itaq; diffi
nitio aristotelis a diffinitione
vlpiani · quia illa p habitum
hec vo p ipm actum traditur · s
dictum quidem justicia volun
tas perpetua quantum ad vo
luntatis propositum recte justas
agendi quod hr iustus in mē
te habuit · constans vo dicitur
quantum ad illius propositi firmi
tatem · nec sunt audiendi
qui dicunt vlpianum locutum
fuisse de iustitia divina · cū
enim plus quam stultum sit
de justicia non divina · sz
humana velit tractare non
humane · sed divine iustitiam
tradere z diffinitionem · nec ad
rem pertinet quod dicunt justum
hominem indies peccare inde
non enim haberet id expressa
tia · sed ex defectu · sicut
artifices videmus non uti quā
do coriophei errant · et tunc
non exacte · sed ex artis de
fectu est quod errant · qua
cunq; autem habent · secun
dum artem agunt · quia vero in arte

mytur
ppositō
nē aut
ſſ ff de
iu. & in
iustitia

deficiunt: in aliquo tamen quoq; abe
rrant. eodemq; modo est de iusti
tia. iustus qua est iustus:
nec iniuriari, nec iniusta be
lle poterit. qua vo in habitu
iustitie deficiat habet quod pos
sit cadere, atq; iniuriari. est
itaq; illa diffinitio vera si co
sideretur iustum a nonquide
pro iniusto aut in illo:
sed in se et absolute. nec etiam
impedit quod obiciunt de per
petuitate. perpetuitas enim
diuinis ad voluntatis propositum
referetur. vt intelligatur
. itaq; iustus inquantumcunq; est
iustus nunquam potest ha
bere propositum iniuriandi. Tertio
infima retorquent sic dicit. iu
stitia e habitus ad communem vti
litatem seruatam. suum cuiq; tri
buens dignitatem. sed hec alterius
ipse diffinitio videtur contrarie
re non quidem benignissimis par
tibus iustitie. sed legalibus. hec
enim sola est que communem vti
litatem seruata. sm q dignum
est cuiq; est tribuens. posset e
tiam hec diffinitio conuenire
benignissimis speciebus iustitie ma
gis tamen sunt legalibus iustitie
partibus. non quidem integralibus
. sed potestatibus. et illud ibi
tertio comunem vtilitatem se
uata. est mouisse ponderandum
. patet itaq; ex diffinitione tertio
quod nouissima actibus
iustitie communem vtilitatem
pre ceteris habere debemus. ita
q; intentio tribuentis iustum. magis
tum communi vtilitati est con
sona. Nonetiam. matth festum

la. 2o.

prefatas diffinitiones quantum
ad hoc quod iustitia sit habitus
p quem operamur et volumus
non quidem iniustum. Sed so
lum tres iustas. iniustitia
quidem p qui sit operamur et
volumus in nullo. que nequaq;
p eam possimus bene tres iustas
Hoc quidem primo matthei festum
p diam que est ipse habitus
operatiuus ad scias et potentias
potentie enim contrarie sunt
actuum sicut actibus albi et nigri
gustus dulcis et amari. intellectui
et sensui. itaq; est actuum sicut
medicina sanitatis et egri. cuilibet
vo virtutis et bene habitus ad
operationes non actuum itaq; non
operatur actus. et hoc siue sit in
corpore sicut sanitas q est effec
tus tua operationis egre. Siue
talis habitus sit in aio vt sunt
habitus virtutes itaq; tria
que constituunt impte qui non ad
conclusa. sed opinata. que aplo
in fine primi ethicorum irrationa
lis dicta est. Vbi itaq; tria e
primarium opinatorum virtuose ad
non virtuose. et verum tria vi
tuose quod non virtuose erit igit
iustitia principium iustorum ope
rum. non autem inquistorum
iustitia vo in iustorum. Notan
dum q licet scia speculatiua
sit actuum. tamen est ipse alterius
vo patiendus vel medicina ac
sanum ipse, egri vero patiendus
scientie vo practice sunt actua
tie duorum actuum. sed vnus tamen
conclusus. erit itaq; verum non
solum de hac qui inquirit. sed
etiam de virtuosis habitibus

quod vnus tantum et non du
os contrarios sint optimi · py
tissime tamen hic locum ht
in hijs habitus qui sunt ma
pte anime que est vtalis
· de quibus aristoteles hic intel
ligere videtur ¶ Sciendum igitur ante
eodictis vnum restat corolarium hmo
tres partes quarum prima tantum
sequitur ex pmissis dictis · itaq;
cum ita sit quod huius ois
sint ois · sepe fit ut vni alio
contrario cotinoscatur · sicut
si vona corporis habitudo sit no
bis manifesta ¶ mala quarū
hitudo erit manifesta · nam
si vona dispositio sit exposita
earum · e contra sepe eadem cotino
scentur · nec est ut mala di
spositio sit tantum earum · e contra
· sepe eadem cotinoscuntur ipi
tibus eo quod subiectis · sicut
eo sano corpore suntas · et eo
dem sto homine iustitie habitus
eo vero q eos efficiunt · et eadem
sepe res que eos efficiunt eo
ipis habitus cotinoscuntur ·
nam si scias quod vona habi
tudo est exquisitas earum ·
inde poteris cotinoscere que sit
facultas vonam habitudinem
· erunt enim ille que eo pfecte
faciunt earnem · et econtra ·
si hec scias · p hec vonam dispo
sitionem poteris cotinoscere · eo
demq; modo se habet de mala
dispositione · si enim scias qd
mala dispositio sit tantas ear
nis inde scies que sunt fac
tiua malam dispositionem
· erunt enim ille que carnem
tem efficiunt in carne si
quis enim hec cotinoscerit
· malam dispositionem poterit
cotinoscere ¶ pro maiori intel
lectu dicitur et etiam dicen
dum est considerandum quod
licet iustitia ab alijs virtutibus
multipliciter differat · differat
tamen secundum aliquos
specialiter differt in duobus
· p̄mo quidem tactum subiecti
· nam ut illi dicunt iustitia
est in voluntate / alie vo in parte
animi sensitiua · differt etiam
quia ut dicunt iustitia est circa
ea que tangunt operationes affectio
nes ¶ sed neutrum istorum est
certum saltem intuitu · cum virtus
q dicimus p̄ in dissonum videat
et p̄mo quidem patet · nam cum
virtus sit habitus electiuus · impossi
bile morales de quibus hic videmus in
ea parte animi q maxime est
electiua · et cum hec sit volun
tas ¶ erunt itaq; in voluntate
/ siue omnis potentia habitualis
hic expresse mentio tangatur
habituatur · quod experientia
videbimus manifestum · in
operatione quidem itaq; virtus
non solum contingit circa
tus ¶ sed etiam voluntatis primo
mattis voluntas · erunt itaq;
virtutes morales virtutes non
solum in apetitu sensitiuo · sz
etiam voluntate dicamus ipsi
cum primo in primo ethicorum qd
virtutes morales sunt
in ea parte animi que est ra
tionabilis · virum autem sit
in voluntate an in alia parte
/ an virtus nobis nec pro ut

alio no b virtutes
de vitiosis

ego trad plus est satis notum. Et
cum pivota meteriorem non
parvum sit peccatum imprude
re/multum in morali circa dif
ficilia cavi non nocia. Nō ampli
us moremur in hac plusquā difficili
questione que ad vitam nō
multum ē necessaria. Quod ergo
illoz. 2m dictum non satis ē
sonum dicis plus patet. nam
sicut dictum est "circa voluptates
et dolores. cum iustitie iustitia
sit circa ē precipue circa volup
tates et dolores. Item nemo ut
puto satis potest intelligere ali
as virtutes ē tantum circa affectiō
ones interiores. cum virtutes sint
ut interiores simul
ut interiores operationes. nonē
enim virtus aliqua que non regu
let nas exteriozes sicut temperā
cia que nos refrenat ne immodē
de/vivendo/comedendo/terendoq; reb
que ad tactum pertinent dicunt
. in alijs quidem virtutibus aperta
quam in hac pte ipm videre po
test. Sicut plus in hac eodem li
bro et ex pressis in 6o dicit nō
ē in vita quamq; fiunt con
tra legem. sicut siquis ignorans
aut in vite contra legem fecerit
. Et ut ille inquit in iuste agit
qui scienter et voluntarie facit
contra legem. si igitur ex volun
tate fiat contra legem. si igitur
ex voluntate sua plus vis dice
re iuste id iniuste. nec est
dicere quod iustitia sit precipue
circa interiorem voluntatem
sine virtutes ad hec sint
principaliter ut eis potentie nos
existunt actum regulent. iusti

tia quidem eam secundum ad
iustizios existit in voluntate erit
utiq; prout circa interiorem vo
luntatem quam circa exteriorem
operationem. Et hinc consonare
videntur diffinitiones iustitie
. presertim ea que a plo sup̄ tradita
est. illa quidem aliquam. vtrobiq;
enim iustitia diffinitur p voluñ
tatem. dicunt igitur quod iustitie
sunt et circa utq; virtutum duplex
est materia. s. propinqua et remo
ta. impraticabiles enim circa opi
tones que sunt ad alterum sunt nō circa ipsa iustitiae
eis materia remota. Nec ad rem tales nō oportunes q̄ sint
pertinet quod aliqui obiciunt quod ad alterū sunt
iustitia non pugnat hominem
a sola mala voluntate. sed tan
tum pro mala exteriori opera
tione. Ad hoc est dicendum
id quod profunditus intuentes
supponunt. nullus enim iustitia
humana aliquem pro mala ope
ratione punitit. Nisi fiat aut
credat id tale mala voluntate fu
isse factum. si enim in voluntā
te factum sit. ut potest ignorantiam
a pena ignorantiam inculpabilem. nec
quaquam id tale punitur. nulla
utiq; quantacumq; fit mala op
atio ab humana iustitia remune
rat. nisi id fiat aut credat vo
luntarie ex factum/ex bona affe
ctione emanasse. Quod
vero dicebatur de sola voluntā
te. est dicendum quod hoc non
ita fit quod pro bona voluntā
te non debeatur premium et
pro mala quidem pena. sed hoc
quidem est. quia humana iusti
tia prudentia non cognoscit homi
num voluntates. sunt enim hec

sol deo coniunctē. qui maiꝭ
uoluntatē hominum quā cor
ei⁹ opa respicit. dimina
uraq; sola iustica est que uo
nam uoluntatem hominū p̄
mat. malamq; punit. pu
tet uraq; ex hijs quid ad illa
dubia, illasq; obiectōes
sit dicendum. Sequitur uero
hic distinctionem specie uir
tutis mestitiate intendit et
mp̄mo ondit quod si una
.s. iustica uel iniustica dici
tur multifariam. et altera q;
uctio dicetur multifariam.
Q̄ patet. qualis sit ubi mul
tiplicitas. ibi uidetur autem
.2. ex distinctione iniusti atq;
iniustice iustum et iustica
am distinguit in duo membra
.ubi. completamur. Q̄ maiꝭ
festat quo mado se habeat plꝰ
apetens ad iniustum et iniqꝰ
ibi cum uero. dicit ergo p̄mo
. sequitur uero ut plurimum si
altera contrariorꝫ multiplici
tur dicuntur. et altera quoq;
contraria multiplicitē dici
. cum si iustum multipliciter
dicatur. et iniustum quoq;
ntē. Dico multipliciam. q
ponit ubi plꝰ illam dictionem
plurimum. q̄ est dicto excepti
. et ut michi quidem uidetur
hec apto additum est tanq̄m
supabundans cautela. le
ctor cuius illa sit tribula uni
uersalis. si tamen aliqua sint
contraria inquibus tribuitur p
hanc exceptionem plus ex tali
tate. uidetur autem naturaliter
qualis sit hec iustice et iniustice
multiplicitas dicens uideamus
autem idest uidetur uraq; iusti
cia et iniustica multipliciter di
ci. sed qua spēs iustice inter se
sint propinque dumodum idest
valde. spēs quaq; iniustice in
ter se sint ad modum similes
qua ut inquit est. contingit ha
bere equalitatem ipsi scilz
iustice et iniustice ut dicebaꝫ
.s. speci iniustice inter se quod
non sit in hijs equalibus que si
longe maiꝭ equales que sunt
magnifesta nam illa scilicet q̄
sunt longe maiꝭ magni festa
plurimum. plurimum idest ma
xime differunt inter se specie
. veluti nomen clausi quod equo
cum et clausi que est sub
ungulum animalium et ei clausi qua
hostia claudimur. et est adi
tendum quod plus hic nomen
spēi non ipse. sed ipse accipit
equalia cum ipse non sint s
pecies. Completam distinguit iu
stitiam in duo membra. et in to
tidem iustitiam. dicens igitur co
pletam idest completa dicam
quot modis dicitur iniustus. et
p inde plane erit quot modis
dicit iustus. videtur q̄ quidē
iniustus baffariam dicit. nam
si ille iniustus est qui contra le
ges facit. et ille qui in hijs plꝰ
affert atq; est iniquus idest in
equus. sic ut illa dicto et non
copulatiue. sed interpretatiue po
natur. patet uraq; ex hijs quod
et iustus erit qui secundum
leges facit et qui equus est. iu

tum ecco est et quod est cum
lege et quod equum vero
et quod est contra legem et qd
iniquum · intelligendum sunt
hic duo · primo quod finis alicui
plus appetens dicitur in bonis
in quibus nisi qui vult vere nisi
in malis · quod ut in quibus
videtur · verum non est namque
nunc in justus dicetur tres fa
ciam / ut justus vi vissaciam
quod est contra mentem philo
sophi patet hec quia ut jam pa
tebit qui nisi malis contingit vere ne
mini vult vere plus namque
nisi malum verum est itaque
verum dicto illa et non opi
latie · sed intelligendum primo
2o notandum quod equum
et equitas differunt dicitur eo
denique modo iniquum et in
equitas · uno quidem modo
equum dicitur omne justum ali
o modo quod est legis emen
datio 2o modo nec plus nec
minus habere meruerit eis se
distributoribus · primo quidem
modo omnia legalia equa dici
tur · 2o modo ea que fiunt
preter legem · non tamen
preter legis voluntatem · 3o
modo hic sumitur · equum ita
q hec modo distinguitur equum
Contra legale Cum vi ma
nifestat quo modo se habeat
plus appetens ad in justum
et iniquum dicens Cum
vi plus appetens sit justus
· nec est in justum ee certa
bona · non tamen omnia · sed
certa illa solum in quibus for
tuna prospera et ad ista loca
bet · qualiter sunt humiliacx
terna bona quor forma e
dna que sunt quidem semp
bona simpliciter · non quidem
sic simpliciter ut finis · sed
necessarie · itaque sunt bona simpli
citer idest de se non sunt ma
la Sed contingit ee mala ex
ignorantia abusu · sunt itaque
simpliciter et absolute bona
· aliqua tamen non semper
sunt bona illi saluti qui ta
libus nescit modo debito uti
· et contrario subsumpsit id
quo homines plerumque
certa talia bona adeptant.
homines cum illa bona
in suis orationibus precantur
et querunt · at ni non ora
talia sic absolute precari et
querere deberent quidem talia
que sunt simpliciter bona · sibi
quoque bona esse appetere ve
solum ea que sibi ipsis sunt
bona · dicamus itaque quod in
justus uno modo dicitur plus
appetens et tamen in justus
non al' est dicitur semper plus
appetens Sed in malis simpli
appetit in una · sed quia in
malum videtur bonum ad
modo saluti comparatum ad
malum cupiditas illa
salutis ignorantia mali est
cupiditas plus habendi ·
cum in malum habendo
plus in bona vere dicatur
· quia ita unquam est · fit
idest sequitur ut hec salutem
in malum habendo habere
videatur plus appetens · si

ꝑ̄ dicetur ūiq̄. hec est sa
luet ūiquum complectitur
et est commune tam ad eum
qui ūlonis plus appetit qñ
ad eum qui ūsimplinter. u
alus vult hec mms lxedit

Exoditus pl̄n m hoc loco no-
tāt aliqua ꝑmo quod ūiq̄tas
et ūiustitia solum locum tnt
m bonis fortune. non utiq; e
zit ūiusta ymo erit plusq̄m
iustus qui vult m bonis aīe
plus habere. nec; bo op
tus mms. 2o notatur bo
na fortune cē simpliciter bona
. quod sicut dictum est necessa
rie intelligi debet. utiq; sicut
alb mse sanu: alium male
sano est nocīu: sic ista mse
bona sunt imprudenti tuncē
fiunt mala. 3o notatur pl̄a
appetens hsmodi dia. bno
modo stte ac ꝑprie. ut salus
est m bonis plus appetens. et
sic est ūiq̄ commune quam
m iustum et ūiquū alio
ꝑpriatur non solum ad
bona. sed etiam ad mala. et
sic videtur equale ferre tum
m iusto et ūiquo. 4o et ul
timo est hic ꝑndum quod
hic non intendimus de pru
dentia que est duū nazt
& humanazt tm notitia at
que m iusti stia. hec enim
non moralis: sed intellectua
lis. hic bo non de intellectualis:
sed de moralib⁹ tantum consi
derare intendimus. Additen
dum etiam quod aliqui tex
tus: habet pua hmt m fine
hui⁹ ḡre hanc literam. et ctra
leges facere. hec enim est ūfes
sio legum. siquidem ūi
quitas comprehendit omēm
m iustitiam: hec est vera.
Cui intellectui cē videtur.
quod non solum appetere plus
autem ūiq̄ hec est ūiquitas
sed etiam ūiquitas est facere
contra leges. hec enim scitus
m quitas est ūfessio legis
: utiq; transgressio legum i
ūiquitas est. et est cā quia
ūiquitas comprehendit omez
m iustitiam et est commune quod
tam ad omēm m iustitiam hec
dicit. Ex hoc utiq; patet quod
ūiquitas sicut patrum aute
dictarum est commune peccatum
ad omēm m iustitiam. non
tamen sic sumitur qñ oppo-
ri equitati que est legum e
mendatio. nec etiam qñ dis
tinguitur ab eo m iusto quod
est contra leges. //

Quum bo iesqui etc 2m
duas continet partes
ꝑmo tractat de iustole
gali quod est obiectum iusti
tie. 2o de ꝑta legali iustitia
ibi. hec ergo. circa ꝑmum duo
facit. ꝑmo ondit quod legale
iustum secundum legem de
finiatur. 2o ondit ibi. legem
autem. dicit ꝑmo cum bo
ille sit m iustus qui facit
contra legem. et
ille iustus qui ꝑtin leges o
bedit: cum utrūq; horum
sit. constat quod omnia quod

// Alia sine cas legis stricturis

modo sunt ista que alegtis p
fitis sumtur idest fm̃ leges fi
unt ¶ Consequenter videtur
tenere ac communitatis · quod e
tiam facta sc̃pta · secundum
leges sint iusta ꝓbat consue
mat dicens · nam illa que sc̃
constituta idest instituta a
utoritate legum ferendaꝝ i
dest que ferentur sunt legi
tima ¶ et quolibet hoꝝ scilic̃
legum oꝝ iustum cē diam̃
· quia nequam est · supple cia
que alegte profitentur i erunt
iusta · hoc dicat ¶ pro maiori hꝰ
litere intellectu sunt consi
derande tria · primo quod aptꝰ
addictum cē videtur illud
quodam modo ꝑ leges tra
nsmutas / aut oligarchias · que
cum ꝛm hus leges fiunt ·
nec legitima nec iusta di
cuntur simpliciter sed legi
tima et iusta quadam mal
ut ꝛm quid · itaq; aliqua sit
iusta secundum fiunt se a
liqua vo solum ꝓpter quod
fm̃ legem fiunt ¶ 2o notā
dum quod illud principium
ferendarum non ꝑpe · sed
ꝑpe ponit · itaq; non fi
turum sed ꝑns aut ꝑteri
tum significat · ut sit se
nsus ferendaꝝ idest que fe
runtur aut iam sunt / late
¶ 3o considerandum quod
legitimum alegte dicitur ꝑ
tamen ꝛm communem modū
loquendi ea solum legitime
fieri diam̃ que recte / ac
iuste fiunt · itaq; non fa
cile concedit id cē legitimū
quod est factum ꝛm leges tra
nsmutas / aut oligarchias · ¶ de inde
cum dicit ¶ leges autem · ondit
qualia sunt ut sint que leges
statuuntur · et ꝓ respectu cui fiāt
aliquid lege statuantur · 2o
tangit ea de quibus leges statu
untur · ibi iubet autem · dicit ꝓ
mo leges autem · prodesse
multis rebꝰ manifestū est ne
cē · conspectantes idest medē
tes · aut communem omn̄ vtili
tatem / aut optimoꝝ / aut coꝝ
qui ꝓcurantur · quod cē ꝓtest
multipliciter · scilicet secun
dum virtutem sicut est regi
tiui / et optimatum ꝓpter
ut fm̃ quendam alium mo
dum · si secundum potentiam
/ aut diuitias / aut libertatem ·
sicut est in democratia / aut pauco
ꝝ · ut plures ꝓpter · utrique
vno quidem modo scilicet ut lo
quamur de iusto legali quod dis
tinguitur a iusto particulari iuꝰ
ta dictum ea que pertinent
et ad sanandum / conseruandiq;
felicitatem partesq; eius manifi
cē · hoc est autem feli
citatem que manifestatur so
cietate hoc dicit ¶ Considerandum
da sunt hic aliqua · primo quod
ea communia vtilitatis ꝗ leges in
tendunt / nihil aliud videtur cē
quam ipsis ciuitatibus felicitas quod
satis videtur plus ostendere in
fine huius primi · itaq; quod in
principio dixit vtilitatem · in fine
appellauit felicitatem ¶ 2o notan
dum quod plus dicat leges dis
ponere de singulis rebꝰ que sunt
in ciuitate non quidem quod sic

fiat: sed quod sic fieri debeat. sunt enim leges in mentibus nostris non pauca que legibus scripte ordinande: de quibus mihi legislatoribus ferenda est cura. et vt dicebam tutam: quam quietatem in dubio nequa debemus fiat communis cura. Sciendum q felicitatis partes dicit diuisi tunes felices. quoquo felicitatibus quibus felicitas assumitur. vtique leges cum diuisorum impugnant vitam et officia disturbant: vnam communem felicitatem componere intendunt. Et posset etiam quis dicere partes felicitatis appellare impossibile q ad felicitatem faciunt tanquam ornamenta vel dispositiones et cum vitaq; ita sit ipsa tamen sententia michi verior est. Sciendum quod licet aliquid legibus immediate videantur procurare priuatam personam vtilitatem aut felicitatem: et tamen impossibile leges quecunq; ille sint intendunt tocius populi felicitatem. vt secundum legislatores ferendas sicut totum in suam partium curatione. cum enim homo dicitur curare non dicitur: sed principaliter intendit salutem. eodem utiq; modo se habet populus qui legibus priuatis personis leges non facit. non tamen casu: sed quia se ipsum tueri intendit. quod hoc utiq; fundamento satis intelligitur nullam esse legem recte positam: que non intendit rei publice vtilitatem nam iuxta talem decet prudentia creatis hunc maximam cum manendi: vt quoad possunt naturaliter manere desiderent plus utiq; quoad potest populus saluteny tuebuntur ac de vita sui priuatem. Eodemq; modo se habet ille aut ille priuatus aut priuatus qui tamq; pater filios personam et curam tocius populi gerunt. faciunt ita q; eius priuatem: quam in legibus ferendis vtilitatem tocius populi non intendunt intendunt vtique impossibile leges vmo quod plus est zelotypa et premiosa tocius populi vtilitatem. hoc est felicitatem. Et ad vtendum quod quod differre non intendimus inter legem et plebiscita/ senatus consulta/ principum placita/ responsa prudentium/ postea edicta. impossibile quidem hec generali noie leges dicimus. Deinde cum dicit. docet autem narrat ea de quibus leges feruntur. dicens quod lex debet impossibile que ad iustum gerunt. Proinde debet autem ordinata. quod in plerisq; virtutibus aristoteles exemplo facit illustris quod pte ipsum puto sibi vindicet tres. Considerande sunt hic aliqua. primo quod infine huius capitulum in telligere videtur eam legem que ad communem zelotypiam vtilitatem ordinatur. cum lex que ad eos qui pre essent vtilitatem solum: in consilio posita dici potuit. et propter matrum nutritionem ma

"nocē principem

la consultacionem hec neque ut
¶ 2o notandum bonissima que pti
nent ad vtutes ideo lege precipit
: quia bona sunt. alia vo cupit sut
mere posita bona dicuntur qa
lege precipiuntur. econtra mala
se hñt mtibus bonis sunt cui
quedam prohibita qui mala
quedam vo ideo mala dicuntur
: qz prohibita sunt ¶ 3o notandu
hoc aristotelis dicumentum hec lo
cum solum in ca trp. que tracte
tribunatur : ibi scilicet maxime
ad hñetum studium arta tuum
vtutes. non autem hec locum hñ
in nrib tractatib in quibus de
hñs pzua est cura. vno quod
tercio est pista salustium mu
thelinazio : iam prudem hec la
calala amissim? qua bona alie
na tacpzi delectabilis. et in mala
zi trp audacia fortitudo laudatur
¶ plurima maiores nostros fece
runt magnosque nobis sunt
scitute dom industria. foris iu
tucia. aiq; moribus colendi delec.
nec deducto libidinis obsequio.
pro hijs autem nos habemq; in
uentutem. publice esse statem / p
natum opulentiam inter bonos
et malos multum distinen.
omnia prima istutis ambitio pos
sicet. deniq; voluntati / forib; aut
pecunie / aut spei secuntur. hec
ille. que hodie nō impie vno
magis in nīb tractatibus
practicantur quam eo trpe q
sulustio fuerat ¶ hec igitur iusti
cia definiat de legale iustitia
. et primo tangit ipiq; speciem
/ condicionem aut naturā. 2o

ondit qualiter se habeat ad alia
vtutes. ibi. at in proximo.
impria parte duo tangit. p
mo ponit ipiq; iustitie legalis
naturam. 2o ex hac infert
conclusionem quandam. ibi
¶ Et ob hec. pro intellectu pme
partis considerandum est. qd
illud ad ubium simpliciter sta
tuam sumptum. prime quidem
modi simpliciter dicit est 2o
modi simpr dia est dia 2m to
tum et non secundum partē
. 3o et vltio modi predicandi sim
pliciter quod absolute hec p
se et non ad aliud dicitur
. quo modo tria prima predicamē
ti dicuntur simplr. alia vero
septem dicunt ad alterum in
prima tamen significatione opo
nunt. et quod est particulariter
dici. in 2a et quod est secun
dum quid dici. in 3a vo cuius
est dia ad alterum et hec vltimo
modi sumuntur hic p aptia ad
intendum eciam quod illa tan
tum ipsitur que ibi ponitur
potent accipi illatie. aut scia
est legalib; istis quidem est
p se ita : non simpliciter. idest
non ad se sed ad ipm alium.
hec dicit. notandum quodam
plm tamen methaphisice ma
ximum et pfectum idem sūt
. differunt tamen racione. nam
maximum ideo dicitur : quia
non est excessiq; . pfectum vo
qua extra id nil nihil est.
nusticia itaq; legalis p se facta di
citur qua sicut iam patet hec
virtus in se continet mora

lis

vtutes nllaq; vtus ex tra ipm
m lxm potest ¶ Deinde tm
dicit ¶ Et ob hoc · ondit vnde m
nolenter commune atq; vulgare
prouerbium de hac justicia · dicens
· et ob hoc scitur qui est p fecta no
ad se sed ad alium ¶ quia ita maq;
est · videtur justicia multorum
id est apud multos ee excellen
tissima virtutum et nec hesp
per neq; lucifer est ita mira
bilis inter stellas quemad mo
dum est hec justicia inter mo
rales vtutes et nõ merito de hac
dicunt · qm intellectuales sapi
aliquae sunt dubiosae sunt longe
profectores quam sit hec legalis
justicia · Et est notandum qd
de stellis dictum ¶ Vesper vtaq;
ceteris stellis clarior atq; pul
cr pro ut vespere occidente po
st solis occasum ¶ hesperus appe
llatur · et ab ea stella partes oc
cidentales mundi post solis oc
casum apparet hesperie dictum
r · vtaq; ytalia vtilia dicunt
hesperiam exteriorem ¶ vbi
spaniam vel vlteriorem hesperiam
appellant · dictum igitur · qd
sicut vesper ad alias stellas · sic
legalis justicia ad ceteras vir
tes · cum enim sit non ad se
sed ad alterum resplendet plo
quam ceteri morales vtutes
¶ Deinde cum dicit ¶ at impbi
e · ondit qualiter se habeat hec
legalis justicia ad alias vtutes
et primo intentum ppositum
2o id prosequitur ubi p fecta
autem · 3o rndet ad id de quo
quisque dubitare potest · ibi
unde dicit ergo primo ¶ nos
m prouerbio dicere consuemus
omes vtutes in ce justicie et hec
· qua omibus utitur et est qnde
vtus maxime p fecta · qm p
fecte vtutis hns operationem et
vsum ¶ Est enim eius operatio et
vsus ad alterum scitur trip
comodum quo nihil p fectius esse
potest ¶ ubi p fecta autem · pro
sequitur · et primo de mostrat quod
sit maxime p fecta · 2o ex hoc co
cludit hanc justiciam omes mse
continere vtutes ¶ ubi hoc ipsum
mpma parte sic prosequit · primo
conclusionem rosumit et aliq ra
nem subiungit · 2o id confirmat
rone et prouerbio ¶ ubi multi enim
· 3o concludit ubi · de primo igr · dicit
ergo · p fecta autem est hec lega
lis justicia · qua cum hns no
solum ad se ipm · sed etiam ad alte
rum vti potest vtute · id est vtuose
· et hec rone sic confirmat · qua
multi sunt qui mpib vtibus
vti possunt vtuose · sed no hns
que sunt ad alterum non possunt
· significat itaq; arestoteles no
nullo vtutis vsu ee tentatum di
fficultatem quanta est in eo q
est ad alium · at p hec nullum
alium ee p fectorem quod etiam
confirmat exemplo impii nodi
cto viantis qui vna fiscat de sep
tem sapientibus dyeeat quidem
viatis quod magistratus virum
ondit · hoc est in magistratu alq
quisq; sit ondutus · ipse tunc enim
magistratus ad alium hoc est ad
alterum comodum scitur comu
nitatis ubi notabis cor qui ma
gistratus ipse unum · p sbiam et ca
zam ipse tocq; ppli · simile hinc

videtur id quod ꝯ plurib⁹ plus diu
· inquiens: consule igitur quod que
cunq; tpe· ad eoꝝ vtilitatem in
tendunt· hec tria sunt scienda
id quod est simp̄r iustum· quecun
q; p̄ vr ad ꝑfam artē qui possint v
tilitatem solum· ab eternum quidē
¶ simili; omia tria tria publi
ca transgressiones et latrones· ipi
vernantur enim qi adhuc· nu
tus autem librorum sanctus est·
simile etiam ē quod imp̄atores
fideicom et lotarius dicunt mu
lier feudum nisi pupillo de proibi
ta fr̄ōne alienatōne· inquiū
cum· nisi pretextu imperatoris ke pmit
lenue subiectoꝝ ꝑfam ē pdicta
ma comicia subiectoꝝ in resigna
re· et ars calamitatib⁹ diligen
ti cura mederi· et similiter rep
bl̄icum· statum ac imperij di
gnitatem omib⁹ p̄natis tuen
dis ꝑfonere· hec illu
¶ pmittit
quaque plus aliud commune de
cretum in confirmatōnem sui
propositi dicens ¶ p hec ipm sa
lutet quia nullum est ad aliud
· videtur ipi sola ē alienum
bonum agere cum illa que cō
ferunt· idest sunt vtilia alij
saluter pumpi nil zep· et in
fine concludit dicens· ille igr̄
erit dign⁹ qui ad se ipm et ad
amicum virtus prudentie op
timo fr̄ dicet· non qui ad se·
sed qui ad alium virtute virtus
¶ id enim op̄ est difficile· et
intelligere hec apte ē dictum
paronomasiam· itaq; hic
bonū ꝑfectū virtutum actus sanctus
difficiles ¶ hec tria est difficile
re quod etiam menti conuenit
hec ¶ hoc est bonum notandum
et aliud dubitandum· notatur
hmt quidem pudicam ē nō
in subditis· sed imperatore cuius
est virtus qua ꝑfectus se ipm tu
etur· suamq; protegat/ salute
ad vtilitatem hec itaq; virtus
aut est in ꝑfecto aut in eo qui ꝑ
fecit auctoritatem tenet et ea
ꝑfectum et curam tanquam
patet liberorum hmt· et nihil di
fferet bonum ē aut plures qui
ꝑfecti vicem gerant quoꝝ virtus
apud romanos duobus tpōr fu
erat practicatum· tpe enim q
dam senatus/ vicem ꝑfecti to
tum tenebat· senatum quidē
succedebant imperatores· ille
itaq; aut illi qui vicem ꝑfecti
tenent talia ꝑfecto procurare
debent qualia ipe ꝑfectus sibi
procuraret ¶ sed dubitatur ali
quis quo modo ē potest quod ꝑ
tua legibus que vt dictum ē
imperatore constat· semp pro cu
rat bonum alienum· et tum hec
etiam aliquis procurat bonum
principi pro ut hic plus ipm
in ¶ ad hec est dicendum quod
principe duas nisse multiplicat
personas· s· priatam et publicam
· videtur quidem ꝑfecto publicam
tenere personam pro ut tenet
ꝑfecti vicem personam/ et au
toritatem tenet· unde illud
ulpiani in lege prima dicentis
de constitutionibus principum
· inquit enim· quod principi
placuit legis habet vigorem hoc· ut
pote cum lege regia que de
eo imperio lata est ꝑfectus ei
in eum omne suum imperium

et potestatem contexit · hec ille · dicam⁹ igitur quod p̄ncps a lege nam habet p̄ponam ut ꝑfi vitem ferat · et sic pro zanis vtilitatem p̄ncps ut est p̄ncps · non p̄ncps · si alionam procurabit vtilitatem · p̄ri? scribit ꝑfi · cuius psonam et titulum gerit · nec aliquam in hac differentiam facit inter p̄ncipes et aut ogz delegato⁹ aut subdelegatos ¶ hec igitur ex p̄missis p̄sertim ex ea parte patet autem lex concludit hunc suprenam iustitiam omib⁹ includere vtutes ¶ et contrariam eis iniustitiam omib⁹ vnos citates · dicit ergo hec igitur iustitia scribit legalib⁹ non pars vtutis : sed tota atq; integra vtus est · iniq̄ eis⁹ iustitia vtutis pars · sed tota atq; integra virtutib⁹ constituit · hec dicit ¶ ex hac p̄ma littera aliquem diuersum huius iustitiam non ee aliquam vtutem · sed aliquid ex omnib⁹ virtutib⁹ compositum · eodemq; modo eis contrariam iniustitiam non ee vitium aliquod · sed totum aliquid ex omnib⁹ vitiis integratum ¶ alij vo dicunt hanc iustitiam ee integrum / atq; totam vtutem · non quidem ex vtutib⁹ componatur · sed q; ad eis finem ceteris virtutibus · utiq; ut inquiunt sunt vtutes ad inferiores pticulas · sic iustitia hec ad alias vtutes se habet hec · erit igitur hec iustitia totum · nonquidem integrale · sed ptm̄ · id est quod potest ceteris vtutib⁹ uti · et similiter se habet eis contraria iniustitia respectu vitior⁹ ¶ inquo autem · hic audit ad id de quo quisq; dubitare potest · ex precedentibus enim quisq; ꝛnabilem poterit hec ertasionem dubitandi · inquo hec iustitia differat a tute nunc nec quidem ceteris predictum vtutibus ¶ ad hec plus respondens · dicit · inquo autem differant tota vtus et iustitia hec scribit · legalis : ex supra dictis constat · id est ō statre poterit · iustitia enim legalis eadem ee videtur tum tota vtute in ceō · sed cum ee scribit diffinitum non est idem quod declarat? dicit · si qua id est inquantum est ad alterum iustitia appellabitur · qua vo id est · inquantum vo est talis habitus simpliciter id est absolute et non ad alterum · dicetur quidem vtus ¶ intelligendum est hic quo circa intellectum dictor⁹ p̄ncp⁹ in hac parte non parua est hui⁹ dubitatis ¶ qui enim putat iustitiam legalem ee totum integrale dicunt quod hui⁹ ꝑfi tota vtus dicatur totum ex omnib⁹ virtutibus compositum et ab⁹ utiq; toto inquiunt legalem iustitiam differre · non idē re-

ſed ꝯne hꝛc itaq; via tenenda
: dicēs quod fortitudo / aut tēpan
tia eſt vꝫtus · et eſt legalis iu
ſtitia abſolute cum ūtus dici
tur : ad aliud ſcilicet bonum re
ip̄ comparata legalis iuſtitia
nominatur ¶ alij autem volu
nt legalem iuſtitiam eē vꝫtu
aliter differentem ab alijs
vꝫtibꝫ · ſicut etiam eiꝰ obiectum
et finis differt ab obiecto et fine
cuiuſq; alterius vꝫtis · dicunt
igitur iſti quod hꝛc iuſtitia ſit
tota vꝫtus quantum ad opatiōne
ꝓ vſum · vꝫtus quidem ad eiꝰ
finem cetꝛis vꝫtibꝫ quodāmodo ſe
certe ¶ eiꝰ opatiō differet ad opa
tiōnem vꝫtis non tꝛ : ſed ꝯtinue
atq; ſm̄ hꝛc dicta plus in hꝛc loco
non de habitib̄ : ſed actib̄ intel
ligenda ſunt ¶ Sed ut michi qui
dem videtur quocunq; modo res
ſe habeat : ad tertiū dicendum
non differt ¶ Et eſt adūtendū
q̄ hꝛc iuſtitia ſicut dictum̄ eſt
aliquando et ꝑte eſt impartite : in
ſubditis vō inest ſm̄ legem o
perantur ¶ in ipſis ꝑte non eſt
legalis iuſtitia ſed hꝛc qua ſine
legem ſubditi non attingunt
· imo nec attingere poſſunt ·
inest enim quilibꝫ parti bo
num publicum poſſet protege
re et ſaluare ¶ nitido tamen
et ꝑticulariter ſe ſolus cui ꝑtis · ſic
autem nunc dicendum finis cui
q; legis eſt protegere et ſalua
re bonum commune impatiti illud
patet in primo Digeſtoꝝ de legib̄ et
ſenatus conſultis · cum inquit
lex eſt commune ꝓceptum : vi
ri ꝓbꝝ prudentium conſultum
delictoꝝ que ſponte vel ignorantia
contrahuntur civitatis comu
nis rep̄ ſponſio · hꝛc ille erat i
taq; legalis iuſtitia ūtus ꝑticu
laris cuius eſt tota ipſi bonum ꝑ
tinere · quod etiam eidem vꝫtu
tis finis dicitur · ſi de his ſtatis
· nunc vō de iuſtitia ꝑticulari
ꝛ explicemus · ¶

Sed quęrimus illam · vi
delicet tractatu ꝑtis de iuſti
tia particulari eā p̄ſs
quę ſit pars ſm̄a premit
tit ꝓpositum ¶ et demōſtrat
· ibi quidam ſit aliud et tō
nem aſſignat quare bipartite
et particulariter iuſtitia conſi
derant in hoc · ibi huius
ſi noīa ¶ et expoſitat que dic
ta ſunt et ondit que reſtant
dicenda ibi ¶ quod ſint igitur
· dicit p̄mo ¶ ſed cum dictum
ſit de iuſtitia q̄ eſt oīs vꝫtus :
hinc quęritur intendimus de ea
iuſtitia que eſt in parte vꝫtis
idelt particularis vꝫtus · eſt ei
idelt eſt quidem aliqua talis ut
diximus · dictum eſt enim quod
ſit quedam iuſtitia que eſt ſe
cum legem / alia vō que equitas
dicitur ¶ de hac igit̄ hinc dice
mtendum · et ſimiliter ē di
cendum de iuſtitia particula
ri que pro ſtatu iuſtitie ordi
natur · hꝛc dicit ¶ quod enim · ibi
proſequitur ꝓpositum oſtendens
ꝑtes tōnis quod preter lega
lem iuſtitiam ſit alia quedam
particularis iuſtitia · et tactio po
nitur · ibi · preterea · et ibi iſtius

Tractat dic tonem bnam qm̃ bñficiam confirmat · et est cõ siderandum quod plus ad oñdẽ dum cẽ quandam iustitiam q̃ẽ particularis bñs assumit pro tandum cẽ quandam in iustiã que sit particularis in probitas · Dictum ẽ enim sup̃ quod de bñis contrarijs sibi dictum multiphriam · aliq̃ dicitur multipliciam · et adũ tendum etiam q̃ hic phs hanc iustiam attamloquitur p pluba ppetre · ondit itaq; aliud cẽ co tra legẽ facere · et aliud plus ap petere ¶ Et sumitur pma tõ ex cor sc̃ptõne ut sic dictum · illa que sit se hñt quod vnum sine alio potest reperiri sunt dña adq; distincta sicut aiat quod preter hominem reperitur nctõ ab hoc distinguitur · constat autem iustiam legalem maiam plu rib; cẽ · ubi non est plus appetẽ hoc patet · nam qui delinquit in alia flagicia · iniuriam quidem facit · sed nichilo plus appetit · vt qui abiẽ alicui p̃ pecuniam ditatem aut qui dixit contu meliã p̃ iram aut qui non cõtẽnit peccatum p̃ auariciam et profecto quod p illum istorum sepe plus appetit constat ex dictis nunc sepe · q̃ forte p aliquod illorum sicut p auariciam plus appetitum · et dicitur quod non p aliquod illorum · et certe nec pro omnib; illas improbitates sed quia plus appetitur peccatum quidẽ p aliquam specialem improbita tem · quam utpote sm̃ idest tanquam iustiam ¶ patere igi ex hijs quod sit aliqua iniustitia que sit velut pars totius iniustitie · illius scilicet que ẽ contra legem ¶ Et cum quod sit ali quod in iustum in parte totius iniusti dest quod est pars illius iniusti · quod est contra legem · hoc dicit ex hac litera plm notanda qualis sit istud cõmuni tie que ẽ contra legem ad eam in iustiam que particularis dicitur · qua plus appetere dictum · ut sequidem illa ad hanc iniu stiam sicut ad totã vitia scili cet sicut totum ad partem eo dem modo est dicendum de lega li et particulari iustitia utraq; legalis sic se hñt ad hanc parti culatem iustiam que equalitatẽ dicit potenti · sicut ad alias vir tutes scilicet sicut totum ad partem ¶ Deinde cum dicit p tertia sciendum · ponit quãm dam̃ que accipitur ex diuersi tate finium ¶ pro quo est no tandum quod quicũq; peccat contra aliquam de virtutibus ¶ peccat etiam contra legem iustitiam · quocumq; fine id agat · est enim omne tale de lictum prohibitum · contra iusti tiam vero particulatem solum vb peccare dicitur qui eo fine agit vt lucrum atq; plus ha beat · posset ¶ Etiam quis velit dicere et forte multi quod hec nõ sit vera distincta actione precedente · sed quia presupponit tamen confir mato · et hec quatenus ad propositionem vbi erat tota vis tamen ¶ confirmato sicetur itaq; de monstratum quod plus

appetere quod sine dubio est
in pastum cet quod distinctum
ab alijs viarijs p hoc quod illa
se pungit ubi plus appetere
non est. hic idem in eodem vicio
onidit et hoc diffinitive finitum
dicit ergo si sint duo quoz vni
mectatur huic causa atq; ut in
de aliquid accipiat. alius vo ero
ihat / et dum in pungit ut libi
dinem explear cum ita magis
fiere. hic magis dicitur in
temptus quam plus appetens
illi autem in pastu quidem
dicitur et non inordinate pascens. pa
tet ergo quod eade causa in u
stris dicit qui plus habet ex parte
utriq; finis patet quod p hoc a
ppetere sic vicinum differens ab
alijs viarijs quod non cet nisi cet
distinctum ab eo in pasto quod
est contra legem hoc dicit ex
hoc loco notat vir idem vicinum
eundemq; actum vicinorum
finium diffinitores ad diffinis
dos p tinere. quod etiam in
vicinibus locum hoc dictum
vnde patet vicina et vicinores dos
rectore ex fine / ubi pastura
ponit lex tenem ita dicit qd
predicte appetitus ponit lam
confirmationem quem sumit
p hoc quod ibi ne cet non pot
ut preter eis dos dicit ergo
quod plus plus hoc sit quod
singularis in rustica patet p
hoc q lex alias iustitias scili
cet que sunt contra leges seu
p fit relatio ad aliquod vicinum
quod sit contrarium alicui vi
cino. velut si ad vlteriorem co

misit at intemperantiam. et si
deserunt locum in arte adimpli
tatem et si pulsaverit idest p
cussit aliquid ad iram defer
tur eodemq; modo se hit in a
lijs viarijs sed si plus habeat ad
vnum alium vicinum fit relatio
quam ad in pastum utriq; pa
tet quod preter illam totum alia
quadam patricularis in rustica
est hoc dicit Notandum est hic
q lex illum modum que supra
exposuim de totalitate in vi
cinis que est contra leges hoc
patricularis in rustica est il
lis pars intrinsalis aut subie
cta a portestatia. eodemq; in
se hit patricularis pastura que
lex leges fieri dicitur. hic si
nomina. hic assignat vnicum ex
vnis salibus et patricularis pas
tura in nocte conclusi mant
Et primo tangit eas conclusiones
am lex diam ibi hec hoc dicit
primo illa patricularis in pastura
est simonima idest eisdem no
minis huic scilicet ei in rusti
cie que est contra leges utriq;
vtriq; appellatione in pastura co
tinetur eodemq; modo se hit pa
tricularis pastura ad eam vnis
salem pasturam que e sin leges
cia vo hic est quia diffinito
vtriq; pastura est in eodem ge
nere idest finis gen est vna et
eandem nam vtriq; est in ge
nere pastue et vt sic eadem est
diffinito vtriq; vtriq; cum
est vtus que hit facultatem
ad aliud hoc est vtuose in hijs q
sunt ad alterum quod est mico
et diffinito ipsi rustice e eam

m

· hec dicit ex hoc loco notatur
quod iustitia ītus adalterum.
Ad intendum est tamen quod licet
miseris talēne contemāt in ta
tōne quidem spectata dūnt qm a
lias non cēt distincta aīs oppsi
tum supra de monstratum est sīli
mod dicendum est ad iustissalu et
particulari in iustitia ¶ hec hec
tangit illaz dubiū et atq; pitur
hec dīa exdūsitate materie vt
usq; particularis enim iustitia
et in iustitia materie est bono
rob aut pcauīe aut q̄ que pti
nent ad salutem ¶ corpib aut
tem silvtumo ea nōie ēplxen
dere dicm quod iustissa hec
sunt ei materia et hec pp lolu
ptatem que probent ex plus
habend cēt itaq; talib lolupta
pcia materia particularis iusti
cie et in iustie quam illi extrin
ma lona externa lona iustitia lo
legalis et aīs cōtractus in iustitia
existunt Circa omia mqmbus
bri lono vsatur sicut enim ex p̄
dictis constat circa eadem vsatur
Circa que et tota vtus tota itaq;
materia moralis est materia le
galis iustitie et eis contrarie in
iustitie ¶ Quod sit igitur hic e
pilogat z primo intendit pponit
que sunt dicta et que restant
dicenda z id resumit in spali
ubi diffinitum ē · z monet q̄ssti
onem aīs solutōnez remittit ibi
pnata vo · dicat primo · magnifi
stum est igitur ex aute dictis quod
sint pluzes iustitie et etiam qd
sit vna aliqua pp totam vtutez
lxe est preter iustitiam eam q̄ est
tota vtus nos autem compēdia
mq q̄ et qualis sit iustitia hec scire
et particularis hec dicat ¶ Diffi-
nitum est prosequitur in spē
que intendere pposuit et primo ti
tit que sunt dicta z que sunt di
cendi ubi itaq; de particulā Cir
ca primū duo facit nam primo re
sumit quod supra dictum dimsi
one iust et in iust · z dicit de
qua iustitia sit dictum qualis
quaq; sit eis vtutū ad particula
rem ubi ulla igitur et patet quid
nprima pte dicat · dicat itaq; in
za quod ea iustitia de qua supra
dixim ea sint quod contra leges
· sed qua facere contra legem et
inīquum nō aliud saluet in
quid est ad id quod est contra le
ges sicut pus ad totum nam
quod plus id oīe contra leges.
quod autem est contra leges id
non oīe est plus appetere qua
ntū unquam est propr pfecto in
iustum et in iustitia non sunt
idem idest non sunt vno mod
dicta sz cor quolibet dicitur mul
tiplicitam ¶ itaq; in iustum vi
ciatum et in iustitia dicitur si
militer vt totum et pus in iustia
a quidem hec saluet que ē ph
appetens pus est illi tōi in iu
stitie que est contra leges · simi
liter iustitia que ē equalitas pus
est eis iustitie que est secun
dum leges hoc dicit itaq; de
particulari ¶ hic tangit que
sit preter mittenda et de qua
sit dicendum et primo quod
intendit pponit · z id probat
ubi fere cuius dicat primo dicen
dum est itaq; de iustitia et in
iustitia particulari simpliciter

de iusto et in iusto particulari
illa iuitur iustitia que secundu
vniuersam est ordinata idest
composita ut que est ordinata
idest ordinem huius siue vniu
ersam virtutem idest modum v
niuersse virtus hec enim est v
sus · u operatiue tocius virtus
idest virtus tota virtute ad aliud
idest ad aliud scilicet totius resp
vtilitatem illam quam iustitia
a re inquantur similiter prece
mitatur eius opposita in iusti
tia est vsus idest operatiue totius vi
tij idest virtus tote vite · de
hijs itaq; dicendum erit non
hic sz in eo libro qui politicus
idest de resp intitulatur iustu
quaq; sz in iustum constat cet de
fiendum sicut has itaq; ubi alli
ubi de hijs dicendum erit ubi
cunq; de habitu ubi eciam de su
biecto definiendum videtur
de virtute iuitur dicendum erit
in pro notato libro de resp hec dic
intelligendum q litera ideo alia
diuisimode exposuimus · quia sic
dictum est in fine octaui precede
tis cum legalis iustitia dicitur
virtus tota iuxta diuisos diuisas
hic dispositiones Item notandu
illud itaq; pro defectu quam
illatice ponitur illud quoq; iuxta
in medio collocatum non con
sequencie sed replectionis ce po
ni videtur Hec enim hic prola
ta q non hic sz in libro de resp sit
attendum de legali iustitia et
dicit omnia forte iura sunt ordinata
ab vniuersa virtute idest de ea sci
licet que ce vniuersa virtus et dicit
forte pro aliqua iura tribuunt
ut ipsius hic posita q forte in
alia quod in nris resp · si
cut videmus diuinis quidem oia
iura ordinari ad vniuersa quod
est nam lex idest legis lator
precipit viuere sin omem virtutem
et vniuersi vitium prohibet effectiua
vo vniuersse virtus idest ea que p
tinet ad vniuersam virtutem sunt
omnia illa iura que pertinent ad pu
blicam disciplinam hec est ad ea
scitum que ce de re publica quodsi
cut nup dicebamus iuste politice
liber intitulatur hec dicit statim ita
q tanto in hac eisdem specie est de
finire de iustitia legali et de
iure sed de iure ut est ebraeus de
finitur in ea scita q est de republi
ibi quoq; definiri oz de legali
iustitia que est tota virtus de ea
quoq; oppositis in iustitia que tota
dicitur brisos bracsitas Ex dic
tis itaq; plm in hac loco notatum
ea que legaliter iustitia in hoc li
bro dicuntur dia non quidem p
se sed pactaeus scilicet ut eam
a particulari distingueret in
qua hic particulariter agere vide
batur Ze notandum quod resp
· hic dictum ordinem illic sin quem
tulius secutus vide dicitur itaq;
sicut augustum aut hic tempus ze
thula est ordo sin quem mona
chos secutus viuere dictum sit
igitur iuxta plm z politice z
resp est animum ordo sin quem
animi vita regulatur et pro ut
in libro prefacto traditur inpraesi
gnum hanc tantam hanc itaq; diu
se sunt resp · z notandum quod
ab aristotele inpolitica definitum
nus de resp non quidem partiu
lari scilicet athenensium lacedemo
niorum

aut romanoz ſi; prece ſe ubi con
ſiceat de trp miſencie que non
ſolum hyb autem ſed vnuſſis cō
ueniunt hmodi vtraq; optima
omniū natura hec diſpoſitis alie
ſic alys nuta ꝓpz diſpoſitōnez
Ex hys ſatis ut treā intelligēs quā
m libro pre notato de trp determi
natur de iuſticia et pace : nonqu
deū particulari hui⁹ aut illi⁹ ci
uitatis ſed tale quod eſt comune
cuilibet ciuitatis determinatur
ubi quidem de pace ſolum inqu
quantum ad eis ꝑtia que ſit
trbp uariantur cuius et diuſa
fiunt mpta trep. varietatem
non cuius eadem pza conſeruāt
mpta treta trp et meig tūſ
gressione aut lapſe. ſunt eciam
pza non puta conſeruencia ci
trp. inqua vnq; ꝑticipatur que
nunqme conſeruunt in ca trp
inqua plures preſident eciam ſi
vtraq; ſit treta ſz de hys ſatis
¶ ꝑtata vo. mouet queſtionem
tuq; ſolutōnem trnuittit dicit
ꝑtata vo ſuꝑioz diſciplinā
p quam eſt vir bonus ſimplr
ter idest mse et non p comp
tūcum ad aliquid illud dr ſimp
idest abſolute et in toto et non
ſecundum quid illa inqua
Vtrum ſit pars ciuilis diſci
pline an altrā dicenda poſſe
aſſignari. 2º libro politice et tā
gre plus occaſionem dubitan
di dicens q; forteſſe cē bonum
virum et bonum ciuem non
idem oīo eſt adequate mō ꝯdē
politice plus mouet queſti
onem Vtrum eadem ſit virtus vi
bonum et ciuilis optimus et tande
determinatur quod non ſit oīo idem
ſunt enim aliquē trbp ſicut ti
zādus et pauter atq; ꝑplazis
ꝑncipibus inquibus conſtat bo
num cē optimum ciuem nō
tamen erit vir bonus. nizetra
quidem trp ſicut eſt regnum
et optimatum ꝑncipibus idem pe
rtinēs erit vir bonus et ciuis op
timus utraq; cē bonum ciuem erit m
plus quam cē bonum virum
ſi enim eſt bonus vir necēſſe erit
bonus ciuis non tamen econuē
. conſtat namq; peſſimum cē
bonum ciuem licet ſupponatur plus
hic dicere videtur fuꝰ pluriozꝫ
ſuſam ¶ pro hoc tamen ma
gis intellectui ſunt hic alia
conſiderandi ꝑmo queſtio aplo
hic formaliter viſitatum intel
ligi ꝑtrit. et hec ꝑ multi
plicitatem illius adūby ſimꝑ
idest non impte et ſuū quod
. ſz totale atq; ſine aliquo adiacē
Et hec modo intelligunt hmi
vſſ fere aristotelis expoſitoꝛes
alitez ꝑtest intelligi ſimꝑ
idest mſe et non p cōparationem
ad aliud et hic intellectus ſi
foret autoꝛem nathis tenu
iſſet concordare videtur ſed
quia queſtio aplo mō ꝑtinet
tractatur et ſoluitur non ni
ſi ſed impōnis ſenſum inde inqū
eſt quod ille et non iſte ſenſus
plerumq; tenetur quocumq; mo
li modo intelligatur veritas queſ
tionis eſt quod diſciplina illa
p quam ſimplex eſt vir bonus
ꝑtē dicitur civilis ſcientia acci
pienda ſ; civilem ſcientiam pro
ipā q; tam de uniuerſa quam de
trp quam eciam de pace et lege

consideraꝛ quomodo phꝰ dicere
videtur se accipere ruillem scrauy
in prologo ethicoꝝ. hoc dicunt
quia plerumq; turbis scia dicit
aut ea que dicere rep aut qua de
hijs et legibꝫ considerat et li
quidem dicunt ut cum pau
cis intelligant cum multis lo
qui cupiant. Hic nota hic est notandum
q; ut long cum dicatur frm le
ges eo usq; mutant tum tu
rbe recte uie mutant et hec quales
tumq; hic leges sint hic au
tem long ut solum modo dici
q; recta via rectasq; sequit
leges quales sunt in regno
et optimatum ꝓ principatu
consuetudinem q; sicut tradi
ꝓ politice homo est animal
ale mde itaq; est q; homo hu
manior ceteris nō nequit nisi inse pu
ritet ad alios recte subiici tur
tiranꝛ q; presidet illa namq;
solitaria vita que aquilarum
solitaria dicitur apto non ca
tra si mitra auritatem nre plana
non in similitudine sed ma
bili societate politicoꝝ. Ad pri
mum hoc itaq; modo dicitur
hic long simpliciter id est si
sed ad alios in ciuili societate
Ad q; pro meo intellectu no
bis quod intellectu prefacto
ut michi quidem videtur est
assensu littere aliena plus
eam disciplinam ꝙ quam hu
dicitur simplicitez long sup
ponat tanquam magis esse
sum cē ptē alicuius discipline
dubitat tamen an ciuilis
autem alterius discipline de
bitat tamen sit pars et in
sic dicenda non pars sed totum
esse illo est enim homo teq;
consideraꝛ sicut unusqueq; partes
similes sicut tales enim cē ne
quit nisi sit hic moratus
in rep tecta rep. tectusq; le
gibus artis. Istis illas positis
rep utitur modo loquendi
phs in hoc libro sicut enim
patet ex ante dictis et etiam
diuersis ubicumq; ponitur
illud ad ūbum simpliciter
intelligitur in se et non per
comparationem alium si sic phs
contrario modo intelligere vo
luit videtur redicula rep
ꝙ idem ūbum ēqua nobis si
gnificet et potissimum sicut
eadem littera contexta
istis patet ꝙ hoc quod talem
disciplinam plus dixit ꝙ
natum singulorum cum vero
ꝙ quam vir in se et alios se
habet recte non priuata sed pu
blica dicitur ꝑ quod mihi vide
tur ꝙ plus hic ꝙ virum hominem
simpliciter intelligat cum q;
recte se habet non quidem ad
alios si in se et ad se ipsum tā
tum modo illa itaq; disciplina
ꝙ quam vir sit dicitur simpli
citer bonus dubium non est quod
pars ciuilis scie et hic plerumq;
in libro consideratur tractatum
enim hucte moribus absolute hic
de causis libri iste de moribus
intitulatur. Quod autem plus
dicat se postea hunc questionis
cuiusdam aliqui dicunt id fecisse
ꝙ politicoꝝ alii vero de primo ethi
coꝝ esse credunt plus quam q;
sepissime prefecta obscurum loca

nec tamen satis intelligo ubi
plus eam aperte solueret ssh
onem sz si michi credere vis
m libro 6 ethicor. mihi mea
aliam cē disciplinam et prudē
tiam q̄ quisq; mise vno duar
et aliam cē eam que in sola
etate ciuili teste se hr̄ presi
tim cum presint atq; adria tua
sed de hijs satis nic vō de
iustitia particulari dicere
incipiamus. /c./

De particulari
ed particularis
iustitiae cāp 2m
continet partes. primo
premittit diuisionez
particularis iustitie meam que
in distributōne consistit m
ullam que in commutatiue existit
vō eam subdiuidit qua in co
mutatiue vsitatur vbi emp
tiones
medium vbi Cum vō. dicit
primo sz particularis iustitia
et eius usus quod est circa eam
vna spēs consistit. ut hono
rus ut pecunia. ut aliorz q̄ta
lia sunt que diuidi possunt
inter eos qui in societate cum
hi usuri. hec est eis qui cum
cē dicuntur. et quod in hijs re
bus iustitia consistere possit.
patet nam in preceptis sic
potest ut alter alteri libere
quale aut inquam idest in
equale alia vō est spēs iusti
tie particularis que existit
in commutatiue idest in obliga
tionibus vbi oportet intelligi
hoc cum est iustitia qua ea

in distributione

rationabiliter obligationes
. hoc dicit. considerandum est
aliqua certa littera primo q
honores appellationē intelli
guntur vniuersi tres ac diuini
tie inquibus honores con
sistere putem. alioz vō appel
lationē ea venisse que pecu
nia mensurari possunt hoc
itaq; vna sunt distribuenda
non quidem quibuscunq; in
unitate conmetentibus qua
non ex ciuibus / nec ciuium
sunt. sed hijs tantū q cum
ac ciuibus societatis sue sunt et q
tes cē dicuntur. ze notandū
q sicut traditur p et actiones
politice quisq; ciuium ciuili
q libere ac possessiones non
sui sz ciuitatis cē dicuntur
et hec tanquam mayor mul
titudo mentium hō matrie
hic notabilis ze notandum
vniuersa que aplo hic de par
ticulari iustitia traduntur
intelligenda cē mea sola ci
uitate que reprissima rep
ublica tua. qualis est illa
cum his que tractatur septimo
ethicorum (johis) qs considerandi sunt
ciues tanquam partes socie
tatis vō vna cum tua cum
quam tua societas vna ci
uitatis tanquam tua socia
tis vna. serum quidem no
partes. sed societatis instru
menta cē dicuntur. hec par
tim ex z partim ex a politico
et ethicis sicquidem hec et
sequentia aperte intelligere
volumus sinamus optimam
ciuitatem hodie constitui
ciuesq; patrimonium habitus

distributus. Cuius duc. hic subdudit eam iusticiam q̃ in comerciis exigit et petet quid dicat. notandum quod aristo. hic comerciam id appellat quod iustiniani dicit obligationem esse quidē obligatio iuris vinculum quo alicui tri solucnde astringimur ille itaq; obligationes que oriuntur ex contractu uel quasi hic a plo dicuntur voluntarie que vo ex male ficio ut qui hic inuoluntarie nuncupantur contrahuntur ne ne contra voluntatem ipsum qui in furias incidunt. furiosi enim et alii similes licet nolint obligantur ne dolose quid in iuste attemptent ad hec plus ip̃ in furiam. et hꝰ obligationes ut puta ex iniuria usurariam se habent. quoniam adhuc dicuntur clandestine eo q̃ clam contra hantur. adhuc vo violente: ob id q̃ palam et p violentiam sunt hꝰ obligationes. voluntarie quidem mota impetratorem quadrifariam se habent. Contrahuntur enim aliquo vbo aliquo scripto, aliquo re, et aliquo solo consensu. vnusquidem hec a plo dicuntur voluntaria. plerumq; sponte et voluntate nra contrahuntur nec amplius ad particularia membra plo descendit. est enim ei a ppositum tria considerare pro ut sunt communia a cunctis gentibus. particulare vo modi contrahendi apud diuersas gentes diuersi inuenimus. Ne notandum q̃ p successiones hereditarias naturo ea naturo legata, et fideicommissa videtur videntur pinere non ad hanc iusticiam que est in comerciis. sed ad eam poti consistit distributiue cum ea nate ee videtur ut cautas patrimonium augeo tertie dicuntur. terteq; imperitorum diuersis successio fiat. ut autem romanoz iura precipiunt vniuersis liberis suis pretentibus ab intestato succedunt. quod non ad recta sed ad pplatem trip pinere videtur nec de hac inferius implentur enim romanoz iura non puncta pincipia ad trip transgressa. interdum quidem ad pplatem trip aliquo vo ad paucoz, non uniquiq; eaam ad tradendum decimate videntur. ex hoc fundamento solo apte videre poterus romanoz iura non posse inuicem concordare cum phoz de moribus documenta que in extremis trip tantum modo locum habent. quod huc mentis comendabis. 2o pro intellectu eoz q̃ iuris ea sunt obscuriora eo secretandum. p̃mo quod iuris huiusmodi est cum rem cuiq; alienum tradimus simulq; in spe recipere spem. quo modo vo non rem, sed rei vsum ad tp̃s concedimus.

Locatio autem conductio

co differt quod dominus irrito
cat inquibus ℔ ipm̃ conduc
nt. alius distat a finitimo: qua
alius ulr: firmo facto compatit
Convicium autem contumelia
co distat. quia contumelia
vbus tantum malis: convicia
um quidem ℔ solum vbis:
sed cum testu ℔ facto irrogatur
sed de hijs satis. Cum ℔ ondat
quo mal⁹ sumatur medium
. ℔ ondit quid sit medium z⁹
aliq̃s ꝓportionem. ibi est aute
dicat primo tum in justus sit
inquus idest non equus et
in justum iniquum idest non e
quum: aut utra inquum sit. pbz
aliquid cē medium inquum. et
id quidem medium erit aquum
quod autem sequatur pbat
phus. quia in extremis inqua
est plus: est quasi inuus
et equum hoc est tale quod
aplus ℔ aum non distet ad̃z
patet ergo quod si in justum
est inquum hoc est in equid
. et justum quasi erit equum
idest equale. patet hoc obid
quod contraria hoc debent
predicata contraria est ergo
hoc sine probatione fere omiz
consensum concludamus ulterius
quod si equum est medium
et justum quasi erit medium
quia continet quia omne justu
est equum quod hoc probare v
tende tamen. Est autem ordo
quod justum justicie distributi
ue sit medium secundum
aliquam ꝓportionem et hoc
audet vsitatam primo ex tōne
equalitatis dictus est autem
equum in duobus inquum hoc
est ad minus in duobus consistit
justum ergo existens medium
et equum inter est vt sit ad
aliquid hoc est ad aliud et alt⁹
dam. scilicet rebus sim̃ eqm
quod est medium aliquo⁹ cē
dicitur quibusdam scilicet rebz
nam justum ut patet ex pre
dictis hoc hit ut sit ad alium
inter est ergo justum in q⁹ inq
inquis idest adinq in q⁹ co
sistere nam ex psone quibus
justum sit duc quasi ce dicen
tur. ac eadem equalitas cē de
bet psonis quibus fit justum
et rebus inquibus tale iustum
existit sicut enim se hit debet
here debent psone hmōi illaq
distributiōn sicse debet here
debent psone quibus fit inq
distributio et eciam contra qui
alias non equi herent equa
quod est preter naturam et
in justum ℔ hic fere omis
omittuntur lectes ℔ distinde pu
ctus et interrogationes scilicet
nil cum equum non equale nil
non equum equalia hmt et tbu
ut hoc est in retributione mer
cipiunt hoc dicta intelligi
da sunt hic duo primo quod
justum respicere videtur plz
et inquus tanquam extrinse
ca psonas in ℔ res tanquas
utrosq; - ℔ notandum qd
justum sicut ex dictis plz pri
ter equale cē dicitur duoz
inquantum inter duo consti
tuit equale utiq; ad ondendum quod justum sit in ℔

ad unum tantum mal virtus
ptinencia hec duo salvari & ustri
et & equum p hec enim quod est
justum & debent ad unu[m] due
psone p id uo quod est equum re[s]
duc unumb[us] equalitatem con
stituunt & p medium quan
tum ad hec quod ad eos quan
titatem et mensuram plus[q]
unus in reb[us] redigimur ad
equalitatem ex dignitate hoc
probat idem ex tono dignita
tis p trip[m] intellectu consid
randum quod plur in hac lo
co p dignitate id intellige
videtur quod hoiem reddit di
gnum ac participem huiu[s]
communium tale autem est
spm quo homo societatis ci
vilis particeps dicitur . est
quidem varium atq[ue] dissimum
pro ta diversitatem regp . utq[ue]
mixta rep quidem q[uo]d homi
nem faciet societatis civilis pa
ticipem ac p hac civilis ho
nor est virtus intransitiua no
rep & dicitur libertas opulen
tia aut genus . dicit enim ex dig
nitate quasi apiret id scribit q[uo]
justum hic sit medium sm pro
portionem nam omnes homines
fatentur illud justum quod
mitbuend consistit fatentur
unquam oportet & sm qua
dam dignitatem . putant ita
q[uo]d homines boni quadrupe ma
gis et unus dignus dignio
sit spm vero dignitatem no
mnes eandem & aiunt . s[ed] popu
lares quidem spm quam pri
cipiunt libertatem potenti
am opulentiam aut genus
optimates aut virtutem nam tri
plex q[uo]d et q[uo]d politice tria
sunt que de principatu contro
dunt . s. libertas opulencia q[uo]d
genus complexendum et omn[es]
quidem preter optimates alteru
ut patrimonium enim cuiq[ue]
societatis illoq[ue] tantum mal
& debet q[uo] meo q[uo] societas into
dit sunt participes quod pla
ne vere & politice cum utiq[ue]
bonum civile sit virtus optio
situt putet ex primo ethicoq[ue] et
optimates aut sm virtutem
operentur igit[ur] iustum est u
nitatis patrimonium conclu
dunt & esse iustum illud q[uo] mi
buend consistit proportionem q[uo]
dam hec scribit ipsa metam
sicut ex iam dictendis apparet
notandum est hic quam fere
rep hodie mixtam magna vim
ad unu[m] predictaq[ue] sit tantum
modo respectus in unoq[ue] distri
tone ei[us] rei causa videtur & esse
quia omnes fere resp mixtum
non simplices sed multe quod
non solum civile sed eam in pre
cedenti practicam videm[us] quod
menti comendabile est con
siderandum quod propria arist
telem & politice optia resp
atq[ue] leges optie pauce ipsam
ba conservare potuerunt est eni[m]
de hijs sicut de tibijs . cibi quide
optimi non nisi optie sanos co
tinent itaq[ue] unus bene sa
nis alia magis quam sanus pro
sunt hoc est autem additum
est ne forte aliquis inconsidera
te facile reprehendat cas resp
magnis consuxerunt in popula

consuetudines aut̃ legres q̃
sint impopularium aut po
tentum fulvtem sicut om̃
sunt quam paucissimi qui
liberor̃ principatu alios gu
bernare possunt sic eciam pa
ucissimi inveniunt qui co
principatu gubernati me
reantur.

Proportiõn bo cal. 2m
q̃ continet ꝑm
tit duo de ꝓportiõne
Ondit quo mõd accipiatur
justum sin proportiõnem hu
iusce c̃ bo contrariorum pro
portiõne circe ibi hic ergo
dicat quod huiusce ꝓportiõnis
est ꝑpium non solum mucra
bnja idest bnitatis nl bni
ci idest bn̄i numi trinita
mab ſ eciam ſ hec comu
nicep numeri totius idest
tuo cuiq; et hec est ꝑpium
p hic plus supponit. 2m
autem est q proportiõ exista
t ad unq; in q̃ minꝰ pro
batur hic nam omis ꝓportiõ
aut est discreta aut c̃ continua
discreta quidem dicitur qñ nullus
termin bis sumptus ut si dica
sicut ad adb sic c add con
tinua bo c̃ qñ qñ idem bis
sumptus ut dicendo sicut a ad
b sic b ad c̃ patet itaq; quod
si sit proportiõ discreta erit in
quattuor terminis si bo sit co
tinua tr quidem erunt tres
ſ rõne erunt q̃r. nam bnq
q̃r bis dictus statuit me
dius qui in exemplo pcedit
b dicitur et potest si placet
p hic literas eos numꝰos si
gnare quos bo hic ut. ut si di
cas sicut sex ad q̃r sic tria
ad duo nl sicut nouem ad sex
sic sex ad q̃r sex utr bis dimi
Et ex hac litera notatur pd
bnꝰ minꝰ ad alium cõ po
test habitud nl relato no
tamen ꝓportiõ itaq; ꝓportiõ co
parationum comunio idem c̃
quod non erit nisi inquatuor
due enim comunitõnes ad mi
nꝰ q̃r simplicꝰ hec bo dicunt
hec totum sequitur ex diffi
nitõne proportiõnis que hic
apte ponitur inquit enim
ꝓportiõ equalitas rõnis in q̃r
minꝰ quasi dicat proportio
est equalitas q̃r numerorꝰ cõ
parationis est numꝰ tr nisi
posito idem quod minorꝰ co
parato ad sequitur q dispar
bs comparatõ minorꝰ non de
beat proportiõ dici sed pot
disproportiõ hic patet ex co
dem fere loco diverat enim
proportio equalitas est rationis
inquatuor minimis igitur a
contrario sensu inequalitas
rõnis in q̃r minimis erit
disproportiõ et multa q̃ de
possent hic de proportiõne
notari sed quia scia de mo
dis non nisi instructis
his rudimentis est tractan
da hic igitur de causa suppo
nendum ab hys sensio est
autem hec ondit quomod
sumatur justum distributiu
m proportionem dicit ergo q
tunꝰ statuet distributium

est idest consistit m qz mj
minus hec est ad min ad qz
consistit tempus ad tō idest
computatō .s. pmj ad zm cē
debet eadem idest similis ei
que est z ad qm diuiditur eiusdē
idest similj mai minoribus
hec est minori minoribus fit illa
diuisio et que suple sunt ta
lia quibus fit talis diuisio q̄l
a sit pſone est utiq; pbi sua
sententia quodsicut se hꝫ
res que vni pſone tribuitur
ad rem que alteri pſone tribu
itur sic se here debet pſona
ad pſonam e contra eadem
tiq; sicut pſona ad pſonā
sic res ad rem se here debet
sicut exempli gratia sit ad
res que valeat decem libras
.b. valeat quinq; .c. uō sit pſo
na que indiuiduo tenui vale
at acto .d. sit alia pſona que
valeat qz mille hec utiq; casui
equalis est computatō ipi .c
ad d hec ipi acto ad quatuor cē
enim utrobi ratō duplia .ex
hijs primis tue assumendi si
cundum nūs ante et quibus
consequens nascitur ipm a
se habere ad c hec est quinq;
quinq; ad qz est enim utrobi
ratō sexqui quartus in se
quitur totum cō positum
ex a etc hec ē decem acto sic
se hꝫ adassumptum ex b. et d
hec est ex quinq; et quatuor que
sunt noriem sic maiam se
hꝫ inter se hec duo assumpta
sicut se hꝫ a ad .b. est quidē
utrobi ratō duplia talis utiq;
computatō .s. ipi a cum c et
ipi b cum d est illud ipsum
quod indiuidendo consistit
. et medium quidem hec scī
licet distributis est area id qđ
hꝫ pportōnem hec est rationem
rationum ut computationum equa
litatem seu equalitatem utique
iustum distributis nichil aliud
est quam rationum equitas pſo
naꝝ et reꝝ q̄ sibi tribuunt nam
hinc proportionem hec est rationem
aut computationum equalitatem
est medium scilicet inter id qđ
est maioris et minoris rōnis
iustum autem distributiū pportōnē
hꝫ hec est rationum equalitatem
inde utiq; concluditur cē medi
um non quidem quantitas aut
numerus sed medium proportionis qđ
ut dictum attenditur inter my
norem et maiorem rationem hec
est igitur quod plus in hac lec
tione pro tui maioris intellectu
sunt aliqua considerandā p qđ
non differet utrum per casus literas
primus scilicet a. et b intelligas
res que indistributione tribuunt
aut intelligas per a et b. pſonas
et per c. res ipas z nota quod
iuxta aristotelem in hac loco
omnis distributione debent cē tres
proportiones utiq; sicut pſona ad
pſonam sic res que vni attribuit
ad rem que alteri attributur et cō
tra et hec est prima proportio .z. cē
q; sicut pſona se hꝫ ad rem que
sibi datur sic eadem se here debet
alia pſona ad rem que sibi attribu
itur z autem est quo sicut hꝫ
se pſona ad pſonam ita res ad
rem sic se here debet assumptum

ex vna psona alia et re alte
za utiq; qualis est hitud ps
naz ante distributionem ficta
z notandum quod in distribuō
ne quiq; trahere debet totam
partem de patrimonio cum tatiq
quocta pars ipe fuerit sortis tate
cuilib utiq; si fuerit 2a pars 3ij
quaz trahere debet et sic de si
ngulis debet utiq; quilib trahe
equalem sibi portionem non q̄d
in numo aut in quantitate sed
in ꝓne ut sit talis ꝓportio ipia
portionis ad totum patrimoniū
cuitatis qualis est psone tra
hentis ad sortem · cuiles
et ex hijs duo intelliguntur
primo quod in distributione con
tingere potest ut maior ad mi
nor inequalitate recipiant
quū sit psone ipe quibz patrimo
nium cuitatis diuiditur z
intelligitur dicta lex iustitie
ad ea que in cōmertijs existut
inqua equale pro equali red
ditur vnde ex hijs sequitur q̄d
quo ciuitas aliquem lxxuiij ali
quid quod pro ipa ciuitate fece
rit recompensat erit quidem
iustus iustum non distribuēs
communitatium quod non inpa
nis fieri videm̄ q̄ ꝑ ipo notan
dum quod iustum distributiuū
p hoc quod est equale nil equū
hz equaliter distat ab maiori
et minori et hoc medio inte
ligens sic exemplificā consideret
tria equalia et vnum eorum
p manere fixum quod quidem
considerare est iustum alia vero
duo interdum maiora inter
dum minora fieri et cum hoc
intelligere vnum non posse
cresere sine alterius detrimē
to · utiq; quātum vni apponit
tantum alteri auferetur puter
igitur quod in presatis casibz
necē est iustum equaliter dis
tare amaiori et minori dicta
nus igitur quod sicut trium
equalium aut ꝓportionē et medij
inter maiorem et minorem
disproportionem sicut et iustum
quod in distributione consistit
sic de hijs sicut hunc proportio
nem Quidit qualis sit hic ꝓ
portio secundum quā actus pri
iustum distributiuū et primo
facit hoc z dicit hunc ꝓpor
tionem non esse communicam
sibi est autem dicit primo ꝓpor
tionem hanc scilicet z quam
actipitur iustum in distributo
nibus inqua attenditur equa
litas non quantitatis sz tertiū
tale inquam ꝓportionem ma
thematici vocant geometricā
nam in geometrica hoc est
in geometrica ꝓportione con
tingit totum hoc sed ad ali
ud totum quod idest quam
tum ut hitudinem alterum
idest pars altera hoc ad alteram
sicut enim aliquis quantita
tis ad aliam potest esse tū dupli
ci secundum medietatis ad quā
eisdem quantitatis pasinpte
erit quoq; tercio dupli codemq;

mod dicendum est in tōne tpis
in quadruplo et hō talis utiq;
est pportō que indistribuenda q
sistit nam ubi contingit in ta
tōne causse equalem eum qui
partem recepit et qui recepit
totum ut hic habet qui libr
recepit 9z equalis est in tōne
ei qui habet decem libras & rece
pit acto utrobiq; eorum re con
pauta ad psonam cui attribui
est ratio dupla proinde inte
lectu considerandum quod ipe
aristotiles in quo methafisice mi
nicq; componitur non ex unis
ib sed unitatibus utiq; ēternā
tis componi nonquidem ex
duobus unitatib nec ex eterna
tis et unitate sz ex quatuor
tantum mod unitatibus cōe
qz mod cē intellligere inteis
numis ex quo patet non cē
possibile in unis eadem
tōne partem excedē partem
iuxta totum excedit totum
cum enim unius 9z numis
partes sint non unius sz uni
tates cur profecto unus ad al
teram non excessit sed equalis
tis est enim omis unitas in
quod hō 9i unitate equalis
patet igitur ex his quod ea
proportō que indistribuenda cō
sistere debent dicit ygronetrica
et non arismetica quia sicut di
cit inde non potest in mi
neris de quibus est scā ygrome
tra ¶ Est autem hic dicit hanc
pportionem esse distantiam et
non continuam in hac enim
non est aliquis unus communis
terminus tm alius et ipe ad alium
et ipe ad alium simul comparet
consideratis quidem presentis
pportionibus iuxta quas existit
iusta distributio nulla inuenitur
inquasit nec possit aliquis finis
communis et presertim patet hec
in pa ubi talis est comparatio
inter psonas qualis tres que eis
assumuntur sicut enim dictum est
tres ipe cē debent equales pso
nis nonquidem in
sed in quanta tres enim quecūq;
assumuntur cē debet tanti respectu
patrimonii cuiuslibet quātus est
ipe qui recepit respectu socie
tatis alterius ¶ hoc ergo · hic con
cludit hō iustum hanc proportionem
ei qui contrarium ca
pere proportionem et dicat iustum
hanc scilicet distributionem habet
pportionem hec est in pportione
consistit ei qui contrarium i
iustum pportione caret hec au
tem addit quod unus plus alio
recepit inpugnat de rebus que dis
tribuuntur qui enim precipit plus
eorum in bonis et minus in malis
ac laudabilibus in iustitia qui
in bonis minus et in malis plus
in iusta putatur sed quia minus
malum ad magis comparatum
ratione hēt bonum absolute dici
potest illum cē in iustum plus
recipit illum in in iustitia puta
quidem bonis minus recipit hec
dicat ¶ Ex hac litera non tantum
aliqua primo hec iustum p hoc
solum magis cē medium quod
hēt pportionem ei qui contrarium
in iustum p magis cē ex tertium
quod pportione caret et quia in
distributione non potest quispiam

hec nisi alteri attribuatur inde est quod sicut prius dictum est equaliter distat iustum a pluri est minori. Et notatur ex littera bonum non prius esse in iusto quos habet tanquam suos veneratam quod enim habet bonum virum tribuitur qui sine merito et contra de patrimonio tam ecclesiastico quam alii recipunt. Ergo quidem vultum dum taxat tollunt contra monachorum qui pro certe ciam maxima beneficia recipiunt transibit. Et notatur distributio nes que habet fiunt preter proportionem in nimis tum tribus in ultrarium esse in nostris primo quia fiunt preter proportionem unius tradunt tributem debitam. Silentium sit et potius opulentia pecunia aut thesaurus attenditur. Et quod detrimum omnino est vulgus adulatores sua adiosi quod apud virum nos excecant adulationes bona communia surripiunt sed bonis satis bona ipsius iustus talis est qualem dixi mus.

Restat alia quam contra duas continet partes in prima proponit dubitationem vtrum particularis iustitia mediocritatem ordinet quo modo sumatur medium medii iustitia que existit in contractibus commutativis ubi autem in linea. In prima parte primo proponit premittit propositum. Secundo ibi quod vbi nam inquisitum. Ibi autem in prima parte dicit ex his erit planum ubi iustum. Nam iustum probat plus quod ea iustitia que est in commutativis differat ab ea que in distribuendo et alia conferuntur iustitie communitatis et primo ponit ea que conferuntur iustitie distributive secundo ea que conferuntur communitatis ubi ad illud iustum sententia et etiam littera ex hoc satis fit plana. Ibi ex littera notanda sunt hic aliqua primo quod non quicumque distribuit partem ad iustitiam distributivam sed ea solum que est publicata et tertio quod etiam in tributis notabitur hic tribus non quidem pro ut est commune ordinis ecclesie tribus hic publicatis divinis que numerantur in patrimonio non quidem vinis sed communitatis totius. Nec tamen intendit primus nostre intentionis distributionis iustitiam distributivam consistere hic tamen de principali intendit que in omni distributione habetur. Secundo notatur quod quisque tantum potest nomen de publicis patrimoniis recipere debet quantum pars ipse fuerit societatis civilis distributionis quoque tertius. Et cum sit ex publicis predictis sunt distribuende eatenus distributio per eadem fiet portionem quam in publico contributo sit et in usibus quod hinc iusto opponitur absque portione. Secundo dicat vnde quod notabitur. Deinde cum dicit. Ad illud iustum. Ibi quod contingat iustitie communitatis hic primo. Secundo manifestat

quod dixit p exemplum ibi
nam quo ꝫ removet dubiu
ubi dicitur enim gs ex dictis
ponit duas conclusiones inferr
prima attenditur circa iustum
2r circa iudicem prima infert ibi
quando 2no 2r ex quo fiet ex hoc videre p
tribus isto silogismum cum litera · ꝫ
Circa primum primo est notandum quod distributiua iustitia duas
quidem psonas considerat p
alias considerat namq; inter
dum psonas conditionem ut
p inde possit cognoscere de in
quantitatem quod mentio fa
mendabilis Ex parte quarum ob
tem duo notantur primo omnes
contractus ee inquos inquibus
aliquis de contrahentibus plus
recipit quam dederit iustum e
ipm ut inquit testus medium
est inter plus & minus vnde ea
am notat nulli debere ee per
missum emere ut vendat q
enim ut vendant eunire in
trari volunt quod iustitia no
p mittit est tamen ad ii tendid
quod hec debeant ee solum mo
do locum habent in certitudine q
certissima rep ibi natu non
autem hec locum habe possunt
inter romanos nec etiam in
spanos ubi p missum est con
tra vsuras se mutuum accipere
citra duplum usq; precij nec
etiam imprestitis rebus · quia
nec aliqui emant ut carius vendant
nec tamen dicimus prestitus le
ges ee inquas sicut enim inquo
inquo nos diuisi sumus leges no
possunt que in se et simpliciter
sunt diuise autem populares

respectu ipsius tamen cum tra
duntur ee possunt contingere
tes ac iuste sicut enim sunt ali
qui filii quos pater sumptuas re
spice debet non paterno sed diuino
regimine sic est etiam in ipsius
sunt enim aliqui ad quos hec
oz p inaptus est inquibus de
inquo ꝫ ho erit iustus & hoc ad
dictum est non ꝫ romanos aut
hyspanos ꝫ ne facile quis ac
cedat pusillus leges accedp de
inquibus aut populares ee in
quas Dubitatur aliquis cir
ca predicta vtrum in iustum
sunt vendo quodammodo stricte pla
quam valeat tem vendit et vi
detur quod non quasi quia si
ille in iustum faceret et emp
meus patretur iniustum quod
non est verum · sicut enim dic
dis patebit nemo voluntarie
in iustum patitur Ad hoc est
dicendum quod si illud faceret
emeutis voluntate nec ille fa
cit in iustum nec iste patitur in
iustum erit tamen in iustum si
contra emeutis fiat voluntate
quod sicut poterit si dolo decepto
aut necessitate cautus tem plus
quam valeat emerit ecdemque
modo dicendum videtur mutue
tis voluntatibus contractibus
Arist aut hinc hinc colligit quo
modo sumatur medium in hac
iustitia que in commutationibus co
mutatis consistit et primo in rebus
eiusdem speciei de mutuo dupli
ci actuum ubi est & in aliis ꝫ ta
liter ordinem nouum tamen
et huiusmodi ibi tractata sunt · Cir
ca primum duo facit primo p ex

manifestatu propositum z
manifestat quaddam quod
dubitat Libri ſc enim . z id quod
dixit ponit interpunctis libri
equales inquibꝰ Circa primum
duo facit nam primo manifestat
ſpiritum p exemplum z infert
ex dictis oziginem nominum
uſui et iudicio Libri ppria nomi
natur dicit ergo primo p indeꝰ
traduxit lutigratores ad equali
tatem p hunc modum tam
quam ſi linea eet diuiſa in
partes inequales traduxit in
quam auferendo ei qui hꝫ plus
habet quam dimidia et eidem quod
abes abstulit habenti alteri qui
minus hꝫ quam dimidia et quo
uo totum diuiditur in duas par
tes tunc dicunt homines ipos
qui contrahunt habere quod ſu
um eſt ſc hec cum quibꝰ de con
trahentibꝰ eaꝝ partem accepit
quod autem hic dicunt quode
medium inter plus ſc minus ſc
hec fit arithmeticum ppor
tionem que attenditur ſecun
dum equalitatem exceſſu tale
utiq medium eſt quod equalit
excedit minus ſc exceditur a plu
ri ſicut unum senario quinque
dum inter duo ad decem eſt . eo
dem enim duo quinario atq
unitate excedit ad decem de
mi dicit Et preterea tri
plex oziginem nominum uſui
et iudicio . dicens p hec tale
medium nominatur iuſtum
quia tam multa eſt tam pro
pe eſt habet deſt eo una parte
quam deſt quamuis inde deſt
eo alia parte dicitur utiq unum
qñ multa habet. et indeꝰ qñ
multa. habet conſiſtat hec dici
quod pro iſtoꝝ nominum oziqi
ne mentis commendabilis ſæp
iſtoꝝ conſequentium maiori
intellectu conſiderandum p
mo q̃ a principio obligationis
quiſq; contrahentium intelli
git hec equalem proportionem
illius litere que ſibi primo ma
thematice finitur duodecimo ut ſi
titus aſemproneo aliquid eme
rit antequam hunc inde trez
denarios traduxerunt . habet
eoz equam partem preſtitꝰ
huic habere dicitur z eſt con
ſiderandum quod linea pre
ſtetit duplum d quod eid qſq;
contrahentium alteri debet tan
tq id quod unus alteri dat eſt me
dium illius linee quod ſuſtinuit
hic dicamus que tres ut planior
fiat penarum causam quod ti
tus aſemproneo emerit vnum pro
decem aureis que tres habuerat
tantum mali ſeptem aureos
in hac utiq caſu ſi conſidere
mus id quod titus debet to ta
linea Continet habenti que
eſt diuiſa in partes inequales
tum apud totum habentem cum
ipſum medium preſtitit hinc
ſit decem oportebit aſemproneo
auferri tria adhuc ea necio qui
de ſtrenuatus hucuſque habuit
aureis eademq; mala fieri po
terit ſi ex parte ſemproni
tem ſiat habenti ſemproni
enim debeat tria pro decem
aureis tum que habet ſeptem
. tota utiq illa linea continet
quatuor decem quoꝝ decem

ad apd Sipho[nem] ſic videatur

sunt apud sempronium et q̄
tuor apud tullium · Cum igitur
medium presentis linee sit sep
tem debet iudex sicut p̄d̄s au
ferre a sempronio tres et illa da
re titio si autem quisq; con
tra leucium medietatem hu
ius linee presentis · tunc iudex uid̄
non est nisi forte ut sicut ē
declarat · deque interdum ali
quis arbitrabitur ut aliquibus qui nego
cios assistunt dubitatur hoc ipse
plus manifestat ubi tullius
ait Si enim duos dicens quod
si duos equalium ab altero
auferatur et id addatur alteri
jam id cui facta est additio al
terum a quo sunt ablatum ex
cedit minori hoc est minori plo
cio quod additum est si enim fu
isset ablatum s̄ non additum
illud a quo nichil ē ablatum ex
cederet id a quo est ablatum in
eo solo quod est ablatum ab alte
ro utriq; equalium aliqua par
ticula ablata et alium addicta
alteri id cui est addita excedit
totis linee medietatem in eo
solo quod est ablatum et in est
equidem duplo excedit id a quo
facta est ablatio · Consideremus
igitur lineam compositum ex
duobus equalibus medietas uta
q; presentis linee est medium
q̄ quod euclides etymologizando q̄
· idest quantum sit auferendum
ei qui plus hꝫ et quod deest
q̄ntum sit addendum ei qui
minus hꝫ abeo enim qui plus
hꝫ id auferendum est a quo
excedit medium eidem autem
minus habenti et sit eius
extrema ad equalitatem red
ta de a cum dicit Equales
magnitudines · ponit id quod dixit
mediis dictis sit aa cc
bb · tertia · ipse itaq; medietates
igitur tribus punctis terminantur ha. in extremitatibus
extremitatibus vo c̄ punctus scilicet punctis b.
ipse ad sit ita exemplificata quod
cuiuslibet sit finis tubitus
et linea bb maneat nisi mutata
et linea quidem ipse nisi
duos cubitos terminans itaq;
ex una parte ipse et si quantitas
.d. duos cubitos et alia sit
quantitas cubitus statuatur igitur
hoc casu aurea aa de matrice
ac quod exemplificata sit quan
titas unius cubiti et illud ac
apponatur ei linee que est ipse
et totum illud contigue situm di
catur · ipse · d. quod erit quatuor
cubitos hoc igitur totum ipse
.d. excedit ac quod fuerat re
lictum de linea aa ablato ac
excedit mipd excedit itaq;
duobus cubitis cum ipa sit q̄
tuor cubitos et altera sit duos
sed lineam bb · excedit solum
mipd hoc est in uno cubito ita
q; medium quod erat bb exce
dit ac in uno cubito et excedit
a toto ipse d in uno si esset ad e
qualitatem redigere velis oz
ad equalitatem bb de mente de
toto ipse d partem ipd atq; id a
ponere altera scilicet ac s̄ sit cui
cuiq; ut ipa equalia ad hoc ipse
simultudinem inquam redigam
me ad equalitatem linea quidē
bb est simplis medio usitate s̄
alia lx sumuntur fiunt esse pretio
nes line duse in partes in-

shit tres linee eqles
q̄ta linea

partes in equales que p medm
just ad equalitatem reducimur
Et hic satis est manifestum
quomodo utrq; eiusdem
generis sit attribuendum me
dium eis usitate que in dif
ferendis communis usitatum
cum dicit esse. Audit id ob
natur in rebus eiusdem generis
de quarz obscurum in rebus dif
fert artium dicens hec scili
cet quilibet contrahentium
debet here equale est hui artem
in artibus alijs idest diuersis
ut si contingat agricolam da
re frumentum cerdoni pro ca
lamento debet utriq; bini se
mathonem utriq; accipere esse
nam uterentur utriq; artes
factione factione nisi quan
tum et quale cuiusq; idest da
ret accipere idest daret accipe
ret faciens idest sapiens hec
faciet tantum et tale pate
retur. idest recuperet hoc di
cit. Notanda sunt hic aliqua
primo quia que supra sunt dicta
de modo inueniendi medium
videntur esse intelligenda inte
ra eiusdem artis scilicet cum
dantur frumentum pro frumen
to uel calamento pro cala
mento uel domus domo quia
fieri solet quia res sunt indi
uisis locis et in uno loco ce
dunt unus alio alii quia fie
queuntq; practicatum videm
uenefiatq; in ecclesiasticis
hec totum patet quia dyoni
tes nam alias artibus ubi sa
tis strepe videtur signum facta
re. Ante dicta esse intelligenda
in relatis eiusdem generis hec est
eiusdem mus sub his comu
comprehendi videntur ca co
mertia inquibus res datur pro
numerata pecunia si tamen
res sunt tales que pecunia nu
merari possunt hec dico ppter eccle
siasticas prebendas inquibus
una prosit altera utere datur
non tamen pro pecunia. Est
notandum quod ut patet ex
littera sententia agere huius
nostri prodire et puto pro re
cipere quia male loquendi ma
nis est usitatus apud nostros
quam apud latinos cuius
patet quod ab alio recipere nō
sit proprie nisi proprie dicatur. De
inde cum dicit tractat simul
omnia originem nominis dā
nū et uerum dicens quod usus
presentis nominum pro sunt
in commertijs voluntariis et
presertim in emptione et bē
dictione aq; alijs inquibus
inuenitur lex promisit qua
les forte dicunt captiones et
usurarii. In his igitur quo
quis plus habet quam aptē ap
tipio habuerat lucrari dici
quod sic unus habet dicitur da
nari quo autem non plus
nec unus habet post commertium
quā ante habebat dicitur nō
lucrari quidem uerum na
tus sed tantum male ha
bere dicitur. Ea que sunt sunt
et cum justum medium sit
inter plus et minus erit quo
qz medium inter damnum
et lucrum et damnum me

dum nequam est iustum lu
cri et damni quod fit p hoc
quod equum iuxta prius
et posterius hoc est autem p
post contractum quod fit
absq; ulla voluntate sed plerū
q; preter naturam voluntā
tem et forte huc de causa di
cit preter voluntatem qđ
fieri videtur in his contrac
tibus que p vicem ad equita
tem reducuntur hoc dicit Et
his aliqua notantur primo
quod nomina damni et lucri
ostendit et ppter ea dicuntur in
contractib⁹ voluntarijs tm
lucrum tamen ad ea voluntaria
quibus possit iniuria fieri sumatur cū vide
lucrum minuatur et damnum
et qm in maiam partem est et nō
bis omnes fere hodie mercatores ita
pudet ee minutores nam in
ditor ee videtur sepe quedam
facti aut si magis placet sepe
alii et frandis et pigeat nequot
mercatores non pudet p fas et
nephas quantum possimus lu
crari. Lucrare itaq; p mercatu
ram est quedam modo lucrare de
facto ut capto e itaq; officium
q̄tum maxime lucrativū tanto
exercitij ut sint aptiores medi
ci et hō. 2o notabis videor ita
ng lucrativū ee pessimū cum
omisso naturali questu ad vilē
ac turpē declinet Q Si dubitaret
aliquis vtrum omne lucrum i
foro conscientie sit restituendū
ad hoc est dicendum quod si lex
non fiat de licentia principis aut
senatus ut tuto populo dubium
non est qm restituto sit facie
ar. Contra dumodum enim iusti
pcm lex romanoz p̄mittit cō
tractus sa ad invitum de
pere sicut patet codice de re
scindenda venditione lege 2a
et tota. Hec autem romanoz
et etiam hyspanoz lex fun
damentum hit q̄ totum de
patrimonio p
test sine iniuria dispungere
sm quod sibi tuto contingit
Si cum vniuersi populi deū
tecognoscāt superiorem erit
satis ff. lexa questus vtrum
tales lex potuit iuste fieri a
principe aut senatu ut ppo-
et tum lex apud vniuersas
fere gentes promissum ee vi
detur cui quippe de iure ge
cium ac nature et cum vniuersa
natura precepta atq; sint fi
et profecto illud deo placente
aut p mittente et si dixeris
quod illud non ex nature pre
ceptis Si potius nature corrup
tō quod aristotili ceteris Si pa
rentibus magis placere vide
tur si vtra magis dixeris patet
quid sit dicendum erit itaq;
in foro conscientie omnes lucra
restituendum quod si verum
est : quam paucissimi sunt
qui sint tenuti hmō vite
sequamur viam sed de his
satis nūc nō eaq; reliquis.

Ad decimum aliquibus
capitulum quorum in
quo Certa predicta tan
git quoddam opinionem opi

niquo male et iniquo huc deuenit
et primo quia proximus ze ita probat
ubi verum hec ¶ 2o audit iniqui
tas et qualitas prefacta primo
sit vel ubi sm̃ quidam dicit primo quod
quibus dam de minus quos fuc
cunt patriarcha videtur nostrum
ee nihil aliud quam repassium
alteri idest ab altero hec dicit no
tandum quod hys octasio errau
di fiunt que nuper dicitur̃ contr̃
ueteres hec equalia p̃a et posse
ria hec est aute ꝑ post contractu
es hys itaq; videtur quod zm̃ in
stanam inquisi contrahentes q
quod asserunt reputantur ¶ de
inde cum dicit ¶ verum hec. ze
probat prefatum opinionem
eisq; nisi diffinitionem Et p
mo illoz errorem ostendit ze quã
tum ad id de quo maxime est du
bium probat illos errasse ubi nihil
¶ Iniquitatem enim supina parte
punit tria iusta quibus dicit no
contrahentes prefatum diffinitio
nem ¶ Et dicit ꝑ hec repassium
non contingit nec ei iusto qđ
est zm̃ leges nec simili iusto z
verum hec justum simile idqđ
est scabile idest id quod simili
scractab contingit atq; secun
dum hec justum zm̃ leges et iusto
simile planum est igitur quod
zm̃ hec justum non contingit
repassium nam siquis operetur
zm̃ fortitudinem aut temperã
tiam aut quamlibet aliam de
virtutibus faciet quidem iuste no
finem legem operetur quia omissa
fuerit hec iusta et tamen est pla
num quod ille iste qui sic iuste

operatur nihil repatitur ab altero
Item est manifestum quod ze
passium non contingit ei iusto
quod indistribuendo consistit ze
passium enim dicere videtur e
quale inquantitate esse utiq;
repassium ubi autem repassio sit
eisdem quantitatibus simul et
qualitatibus planum est autem qđ
indistributione inl tale inve
nitur sicut cum prem dicebam
non est ibi equale finem quam
titatem h finem proportionem
¶ Etiam est ibi similitudo cum
hoc aut cum tribus patet inquan
tum probatur pro primum diffini
que dicebatur ee libertas pote
stas theng aut vel tres hec lo aze
bus que dum diuntur longe est
dissimilia patet igitur ex hys
qꝛ repassium non contingit
nec ei iusto quod est finem leges
nec etiam ei quod indistribuendo
consistit nec repassium quidem
contingit ei iusto quod ad cor
rigendum pertinet quod sicut
nec mercatus existere dicebamus
licet prefata quidem opinio
ze hec iusto loquens videatur ꝛ
nisi cum eandem cozr quis zada
mans appellabatur hec erat
si quis patriatur que fecit zer
tum est indicium hec dicit
¶ Intelligenda sunt hec alia
primo quod iste rationes ze rationes
nes pro ut aliqui // dicit licet
dictum recte ꝛ iudicare quo iudi
cavit in quantitatem idem re
pari quod asserebat ze consi de
randum quod primus circulus
passium transito medium insistit
ob id quod de hoc solo dubium

Transcribe quia hec tres li. c.
add. ad. ꝛ nam sim

czat am ei

erat an ei possit contrueze xpi
ssimu est eciam alia ratio qde
hac presata primo lapy vide
batur de hac utiq iusto est
videndum vtrum possit cō
trueze xpassimu Et siquo
mdo contrariat quib ille mo
dus multiplicitatem cupu hic
duab adiunt rationes quby
ondit quod xpassimu non
contrariat ei iusto quod in
corrigendis comicis exis
tit z tanto pmptius ibi in
voluntarium Enim dicit
primo q xpassimu multa
faciam idest multis disso
dit ab eo iusto quod ad cori
gendum pinet seu siquis
Constitutibus in mistratu
dest principiu alium pus
sent non licet cōstitutum
in mistratu eidem pussioe
xpcutu Et siquis alius ma
gistratum p cussezit non so
lum ipe qui pcussit est re
pcutiendus eadem pcussi
one sed etiam est afficiendy
idest punciendus aut cor
quendy supplicio scilicet ma
xmo nam hodie quidz in
letteis romanoz Et eciam
hispanoz qui mistratum
p tutezet ex lege julia ma
iestatis bona simul cum
vita amittezet tuno tri
causa est quia tum pu
cepe sit aut supra pplm
aut saltem vniuersum ze
presentet pplm qui p nu
pem ledit vniuersum vide
tur ledere pplm hoc ipso

diat Sz videtur contra quod
supra dixerat quod lex so
lum respiat ad dnum ai
us Et vt quidam vtrum sz si
hic quidem iniuriam facit
Et ille passus est et si hic
damnu dedit et ille damnu
passus est Ad hoc est dicen
dum quod iustitia in dist
buendo consistit directe et
pse respiat pmiaz dissi
zentiam Ea uo iustitia q
in comerciis corrigendis
consistit pseipsum respiat
tz equalitatem sz tamen
quia hanc cognoscere nō
pt nisi ex differentia lo
cozum et psone qua ita
nquam est considerat
quaz pmiaz dnam quod
frequenia contingit in hmi
comerciis que sunt mo
lumtaria dicamus ulterius quod
siquis pnapem pussezit
iudex ut equalem delicto
appetitum accipiat pēna
Considezabit pnapis ps
nam utiq diminutam. in
qua ea que in se est prima
maxima consecutur pussio
prohibe utiq primo quod
in principe maxime cense
tur tamen: maximum su
plicium maxime q pē
nam debit iudex ipe pcu
ssor quo facto ecit in
quantum talis supplicium e
quale damno supliao quod
meum comendabile Deinde
cum dicit in voluntarium

Ecaam pmt-am tōtiendi
cus quod ecaam in pcipiis
apiendis multum differt
voluntarium et nō voluntā
rium nam qui peccatus in
voluntarie fecerit ulla pe
na est afficienda et si purum
voluntarie punitur quasi pu
nitur utpote nō pure quāto
voluntarie tanto tñ remissiores
atq; maiori supplicio castiga
tur patet igitur quod proe
odem delicto sine in pura re
rum paribus qui voluntarie
peccat tñ aliq; punitur nō
igitur erit justum idem qd
impassum nam si essent de
bitū si qui sine voluntarie
equales incurrerent injurias
equaliter ēent afficiendi qd
ut ex jam dictis patet est
oīo falsum Ex dictis plā
in hac loca sicut ex multis
alijs notabilibus justicia in
stis non solum acta exte
riores voluntates consistere
videtur cum mixta mixta
exteriora quasi sint tria
tenda aut efficienda. Sz ī
communibus hec est 2a pars
hui capituli ubi oñdit mālis
et qualibus presumpsimo
sit lex data et primo intentum
ppōnit 2o id probat ibi nā
Cum repleneād 3o matheus
facit mentionē id quod di
xerat Sibi autem pro
intellectu primi punctus con
siderandum quod plures li
p communes scientias eo
modo intelligere videt
voluntaria commercia et pre
sertim commutationes emp
tiones quasi et venditiones
in quibus plus dicat justo
contingere expressius non
quidem sui equalitatem
idest idemptitatem sz pro
pria 2m proportionem id
est estimationem utiq; justo
quod in commercijs voluntā
rijs existit contingit cō
tra passim non quidem
sic quod sint penitus idēst
sz quia rebus estimatis
rei que datur et cui rei
que acquiritur ad minus
eadem existat contingit
contra passim non quidē
sic quod sint penitus idē
st sz quia rebus estimatis rei
que datur et cui rei que ac
quirit ad minus eandem
existat comparatio ut cum
juxta cōmutatio sz rei
que datur valet tanta exē
pli minus decem ac quasi
res que acquirit valere
debet decem utiq; utrāq;
rei ad minus est eadem
comparatio utrobi sit manifesta
comparatio de duple patet
de duple 2 ipsum quoniā
aliquo vtiq; commutando
idem recipitur quod a
liud hec dicat. Sz videtur
primo sibi contradicere di
cendo namq; supra cui
tuc que indistributiua
consistit medium cē acci
piendum sm̄ istam metri
cam proportionem que in

equalitate existit cōpara
tōrūm medium nō iustitie
que in cōmutatiōnib⁹ cōtrac
tib⁹ existit dixerat accipien
dum ee ꝑ̄ arithmeti
cam proportionem que con
sistit in equalitate quan
tam hūt autem videtur di
cere contrarium cum dī
tissimum quod in cōmutatiōn⁹
voluntarijs existit cōtinē
tissimum ⁊m ꝓportionem ⁊
non ꝑ̄ equalitatem. Ad
hec aliqui dicunt quod in
hijs cōmutatiōnib⁹ debet ee eq̄
litas rei ad rem ⁊ sicut
dictum ꝑ̄ius loquebamur
supra non tamen ut illi
volunt ee debet equalitas
actionū ⁊ passionū inq̄bus
iuxta illoꝝ assertionem
attenditur ꝙ̄ ze passio
Et sic dicunt intelligendum
ee dictum ꝑ̄i in hac lec
ca. Hic ergo dictum
non fuit intelligo cui⁹ cau
tote in cā precedente Et
eadem in hac eadem iuxta
finem dixerat utrumq; co
mutationū debet pari tā
tum et tale quantum et
quale afferat Item patet
hec qua ꝑ̄ius in hac ma
teria accipere videtur agere
pro arte et ꝑ̄i pro re age
constat autem quod da
tio et accepto mercatoꝝ
ee debent equales erut
ut ꝑ̄ius sicut ⁊ rei sic ea
actionū ⁊ passionum e
qualitas. ꝙ̄ quod ni
videtur aliter ee dicendum ꝙ
mḡ intellectu sunt aliqua
considerando ꝑ̄mo quod ze pa
ssium tunc ꝓpe dicitur quo ad
due actiones quidem ad inui
cem passiones quaꝝ inter se
sunt idem specie ut exempli
gra si quis alterum percutiat
ab altero quaꝝ eodemq; modo
repercutitur ut si quis denarium
aut prebendam et equale in
pro tali et quali recepit utiq;
datum et id quod acceptum est
equalia nō solum in estimatiō
ne pecunie sed eciam in natu
re quantitate atq; eciam q̄li
tate utiq; ꝓpe repassio ē quo
quod actum et patitur id est
quod datur ⁊ recipitur sunt
eiusdem quantitatis eiusdemq;
nature lacte quidem repassio
dum petit quo quod datum et
acceptum sunt idem non q̄dē
quantitate ⁊ qualitate na tu
re sed in valore et estimatione
Et considerandum quod ēqle
et equalitas vicissim acci
piuntur saluator ꝙ̄pe ⁊ sic in
sola quantitate ee dicuntur
alio modo lacte saluator pro
ideēptitate ⁊ hoc modo apto
hic sumi videtur cum dicit
tissimum continere repassio
ne ꝓportionem ⁊ non ꝑ̄
equalitatem Item est no
tandum q; si ad aliud fuerit
eadem ut equalis computato
ꝑ̄ quaꝝ inter se actio cui⁹
equalia mquantitate tum
ultimum rei que in cōmutatiōe
ultimum eadem sit computato
ad minimum actio sit in cōpa

zatõne sic eaam n abslute qñ
titate eunt inter se idem et
equales dicam⁹ itaq; ex hijs
ad questionem quod plus hic
equalitatem sibi sit pro natu
re idẽptitate ꝛ̃ pissim quaq;
nom ipse sed laute dicat salute
pro ut id quod attinet ad pati
tur dest attue et ꝛ̃pietur sz
idem ¶ non quidem in na tã
sed in proportõne id est estimatõe
ñt ad unum cõparatõne q̃
casu ꝛ̃ que tbuũtur in eis
rũ sunt equales necumquã
ne sint ¶ Et quantitate itaq;
in eis cõtracto concurrit
simul hec due equalitates sz
una quidem p se ca salutet q̃
est ꝛ̃z equalitas alia vo
p actõe hec enim ob id quez
tur quod alia sine ista stabilis
non est expũgnatõne enim
ꝛ̃z ad unum stamus simq;
ipz̃z equalitatem s. in equa
litatem eam enim tribus cõ
parato fuerat eadem ipe q̃q;
ꝛ̃s inter se quantitate sunt
equales · si autem pre facta
cõparatõ non fuerit una res
que eis erunt inequales sed
de hijs satis ¶ Deinde cum di
cat nam in ꝛpendenda probat
propositum ¶ z̃ ex dictis in
ferit cõclarum ibi itaq; ait
· dicit primo iustum inquam
continet ꝛ̃ pissimum sui ꝛportõ
nem nam rectitas cõsistẽn
eam dest cuius stabilis societas cõ
sistit dest consistentiam ac
p manentiam hñt in ꝛpendẽ
do idz hoc quod ãbus adu
versum fit ꝛ̃plensio z̃ pro
portõnem dest ꝛ̃z latorem
aut extimatõnem hec ut
ꝛ̃ augmentatõne tõ cuius
cõfirmatõnem subdit aut
enim cuncti tum volunt sibi
ad mibitem z̃ pertinem re
petendi aut inquam cum hec
volunt queritũ id quod ma
le dest in iuste ꝛ̃ tunc soci
etas eius cui sui tuũ ñ
ib qui accepit rependẽ
re sui proportõnem hec
ad id est manifestum qua
si mus sumus est qui male et
in iuste querit repensionem
eig rei quam domino suo ad
quirit eum enim suus sit
dñi quodquid acquirit dño suo
acquirit itaq; cum sumus in
hui possidet nihil poterit al
teri tbuere proque re perisi
nem iuste querat nunc
sed quorit iniuste queri
cum ipe nihil po tbuere
tẽbuto hi ꝛ̃butricem
fuisse supponit aut ni qñ
dicamus cuncti id quod est
iuste querere cum volunt
sibi in ꝛ̃ditem fieri ꝛ̃pen
sionem sui proportõnem
si ita inquam dicamus ꝛ̃
repensio non fiat nec erit
quippe tẽbuto societas hec
cuiusq; tum non sit cuiusq;
nec finibus sz hinc z̃ sine
ꝛ̃butõne quippe vñ pote
rit constare hec dicat ¶ Inte
legenda sunt hic aliqua p
mo quid societas sine re tbu
tõne consistere potest eam

erit non liberos ſz diuiſa tm
lis aut fractas erit utiqz ꝯ
tradicto ſi oneruꝫ fractaꝫ
aliquam ee autem et mſ
fractas non ee trĕbutuꝫ
ſi igitur aũitas conſtare
debeat trĕbutuꝫ quoqz
exiſtere neceſſe eſt ¶ Et
notandu quod tradunt anti
qui in hoc capitulo multipha
riam mendoſa aut in corrupta
reperiunt aliubi enim defec
tuoſa et aliubi ſuperflua exi
ſtit in ea ñqz parte ꝛ horum
hec non conſtruit defectuoſa
inuenitur deſſicat enim to tũ
illud uſqz ad eam partem ꝛ
paſſim in hoc ꝙ paraphꝫ
quem pre manibus habemꝰ
ibi ¶ Cum dicat aut enim ma
le eſt quezunt addit aut
ſi tradunt et ſi non pe ipſo
ſuperfluu eſt nec ſtare po
teſt tum plm ſententia
hec autem hic notandum
ee de ſtatuimꝰ ne aliquis i
conſiderate iſtum pauicqu
orrem corrũpat tradutricez
¶ Deinde cum dicit utiqz tm
infert ex dictis corollarium
dicens cum inter cuncta ee
debeat ꝛpenſio ſecundum
proportionem inde utiqz e
aliud quod trĕbuant non
habere trĕbutũ non deſit
inpropꝫ factum tm natꝫ
factum deſit tm natas ſacra
ſalutet deo et dñis ſuſta
tm non alia quam tm nate
exhibentur. inpropꝫ tm ee
dicuntur qua trĕbus ſacrꝫ
nobis uſui tm ꝛuendꝫ
exiſtit hec cum ſalute ee

m trĕbutuem ꝑpuꝫ ee tm
natꝫ concludamꝰ igit ꝛ ad
ꝑpoſitum quod ille qui neqꝫ
contulit ee remunerandus
ac ille qui ꝑmo ſuſtepꝛit
debet magꝭ trĕbuere et ſi
non m aliud ſaltem mſtra
natꝫ actiones debet ſaſſiſtere
hiis hominibus qui ꝑmo
ſibi tradiderant hec dicit Et
nobis hec quod ibi cum dicit
remunerandus eſt aliquid e
enim illud enim ꝑiſſ videt
non cauſaliter ſed explicatiue
aut forte ponitur pro quide
nil ullatie ¶ Deinde cum dicit
fuit autem exponit inter
rumpit id quod dixit de hac
trĕbutione proportionis et
ꝑmo m fabro et ſutore ꝛ
dixit idem ee ceteris ar
tibus ibi e autem pro in
tellectu ꝑme partis debet q
datum deſſibi e m ſimilis
artibus trĕbutus hinc e m
huiquidem ap quod faber
intelligitur m alio ꝛo ſi
gnificamus ſutorem inſeri
oribus ꝛo artibus ſtbuit
in huiquidem e quod ſit o
pus fabri ſaluet dominꝰ i
alio ꝛo .d. ſignificamus ſu
torius opus ſaluet talentum
fabri utiqz ſit gñale nome
ad omnifos opifices e ſutor
ad ceteros qui exſutoria vi
vunt hec igitur fuit protracta
tm hinc dialectiales ſaluet
a fabro in talentum e ad omm
ſutorem ſi igitur fieri debeat
inter fabrum e ſutorem uſ
ta commutatio oportet quod
mangulo .d. tot de talentis ap

penatur quod dnuum addere
possimt ut si exempli gratia
dnus habeat centum calcar
tot dem sint apponendi huc
usq; fiatq; adequatio nec si fiat
repassio erit quod diamus scili
cet expensio ac tributo alias
vt dest si aute quam fiat re
passio non fiat hoc fm̃ ppor
tionem adequatio si nq; quam
non fiat nec equum est nec
consistit dest consistere pot
socrates saltet cunctis nihil
enim est quod vetet opus v
nius artificis ee quam melius
opus alterius quod euidens e
nidmo et calceo si itaq; usita
tum fieri commutatio ex ea fm̃
adequari quod si fiat continebit
iustum hic repassium z̃ pro
portionem quod oportebat erat
propositum hic diat tendit ad
diat est autem diat idem
ee mercato artibus nam in
trigent vtiq; alios nisi q̃n
tum ac equale agenib dest
duob fabrue dest duct ac
ipe pcurens dest trapicus
putrefactus dest trapezet hic
statuet tantum pcale confir
matum hic quia socratis scab
est socalis dest socratis de
st socalis commutatio plerum
q; laqueata non fit ex simi
libus non enim fit ex duob ho
mediis hic est ex operibus du
ob medioq; nec eciam ex ali
is quibusq; similibus sed me
dici et agricole atq; ex hiis
quoq; opera sunt omnino dis
sita atq; inequalia si autem
iusta fieri debeat commutatio
pus oportet hoc opera equate
quibus equatis si fiat commuta
co quisibet id quod apparet repati
secundum proportionem quod
hic concludere videt patere fus
tum continuee repassium z̃
proportionem quod hic conclu
dere intendebamus expdiendis
quasi sm̃ sequenti capitulo
fiet hic oio manifestum Est
autem considerandum hic quod
in optima trp. ipor artificiu
nulla oio commutatio ee potest
talem namq; iusta aristotelem
hic nr̃ potuit in hoc trp. sunt
non quidem libri nec emes fi
ipor ciuium serui atq; instru
menta vtiq; dicta aristotelis
in hoc loco vera sunt non quide
semp sed plerumq; cum fere v
nusse resp extra optimu sunt
trp si hic in zoletica opportu
nius quam hic differendum vi
detur z̃ notandum quod plus
hic y q̃ntum et quale idem i
telligit eodemq; mod pertin
tum et tale vtiq; illa conjuncti
non copulatio fm̃ interpretatio
aut expositione ponee ut sit
sensus tm̃ et tale id tam bonum
in tam bene hic ee dicere tanti
valoris sit simultatis est equal
hic mod laqueari bestialissimq
in vita vinosa hyspanica pres
tim apud tabernicas qui in ea
tractibz frequentissime appa
rent petro aut polume vel alio
simplici sepm̃ ac luna sua mo
bilia ac in mobilia videre mag
nifico vel alii simili cum talem
vt aliam que sit tanta ac tam
bona similis vtiq; male laquea
ri aristoteles in hoc loco vetus
est. ¶

Quam obrem omnia aqz
ca^m 6^m. de mod^o q
ſaluatur proporti
nis forma in cōmutatōnibꝫ
Et pmo facit hoc z^o ſuper pla
nora ipā que dyocrat ibi
quod autem Circa pmuz
fuit est. pmo ondit quid ſit
id quod mensurer omnia p
mutabilia z^o quo mod^o fi
at hꝰ mensuratō ibi qua
multa enim Z^o concludit
omnia p mutabilia cē huo
aliquo metienda ibi^a erit
vtitur. dicit pmo dictum ē
quod si pyra ficu debeat
p mutatō nēc est equare
duorꝫ artificum opa que
sunt oio diuersa atqz meēlia
ex hoc utraqz duo sequuntur p
mo vnusa p mutabilia cē
contingit illa que eorum nullo
mod^o comferri valent nec
iuste p mutari valent. z^o se
quitur pma nētās inum^s. e
rat namqz nētā mensura
aliqua qua mensurarentur
p mutabilia talis utraqz men
suraditur cē inus. inus
enim cuncta metitur p mu
tabilia ac p hoc ipōz expressit
atqz dessectum metri nondu
bitamus et qm pyra vsita
tissimus modus legendi plu
omnis mensura dicitur medium
inum^s quasi non ut congruens me
dium appellatur hoc dicat Ante
legendum est hoc quod sicut ex
iam dicendis patebit rez p mu
tabile duo sunt mensure
scilicet pma et z^a pma nā

oppter z^o p o
quo m reto ad
equatō fiat
repassio ibi.

que nādigens dicatur z^a vero
est inus^s dequa mensura hoc
pmo disserit^m Quam multi
tudinem · ondit quomod deleat
tur hꝰ ficu adequatō et dicit
quamvis multi rest valde multi
calcey domui aut victum ade
quāt cum ipsum nobis fuerit
ppositum calceos adequare do
mum aut victum oportebit
totidem calceos ad domum aut
victum apponere quod quidē
fabri aut agricolla in labore
Et expensis extendit sutorem
utraqz si inde cupulo fuerit hꝰ
expressus decem opportebit ap
ponere calciamenta Et nisi
quidem fiat hꝰ adequatō nō
erit p mutatō nec emulus so
cietatis consistere valebit. sunt^z
hec cē debent rez quaqz per
mutabilium adequationem ee
oportebit · hec dicit quod ut
melius intelligamus considera
bis ppōis laborem simul et
impensas fabri cum hoc ad
domum fabri tulerit ppō hoc
laborem et impensas sutoris
fecerit utraqz sibi illoz ad hoc
expressum facile scire poterus
quod calcei ~~fecerit utraqz sibi illoz~~
sunt tandi pro vna domo cōe
qz modo considerabis de agricu
la et sutore ceteris similibus

De inde cum dicit Quod ergo cō
cludit cuncta p mutabilia huo
aliquo metri aperit eam quid
illud sit quo omnia secundum be
vitatem mensurentur Et dicit
quia omnia p mutabilia pōs de
bent adequari quam fiat hꝰ per
mutatō ergo quia ita in quam

est oz vno aliquo metro ut
supra oximus ¶ Et album ꝺe
metro sumptuz hic aplo ꝑ
sumptificatõne non quidem
arcana ſz puſſima hec autem ad
finẽ veritatem omia cõtinuet
idest metruz est indifferentia
patet hec nam ſi hemones
nullo tẽpoꝛe indigerent ulla
eẽt pmutatõ ¶ Et cum non ſi
militer indigent non est mi
eos ꝑmutatõ eadem idest aſ
lus illi dic quod illud eadem re
ferrem apud quas diuſſe ſunt in
digentiae duſſe quaꝫ ꝑmuta
tõnes indigentia utaꝫ zm vita
tem cõtinuet omia numꝰ aũt
compositus anobis est velut in
ſubſidium tzꝫ ꝙmutandaz
ſicut enim tradim ꝓmo politi
et contigit aliquem alterꝝ re
bus indigere alterius que ipis
ſunt non indigere modo utaꝫ
fiunt ut mutuo componerentur
¶ Etiam ꝓo quo ille qui alterꝰ
tẽpoꝛe non indigeret tẽpoꝛe ſuas
ꝑmutaret ¶ Et ob hec mutuꝰ
vocatur quod non a natura ſi
alterꝰ que ſtrictꝫ numos dui
ꝙd mutuo hec dicat ¶ Ex hac
vltimo dicto notabis friuolam
eẽ illoꝝ ſuſam quidam enim
um dicã anima qui secundꝰ
fuerat tyrannoꝝ tyꝝ iste naꝫ
vt quidam finxerunt intrenerat
quod fortẽ latinos verum eẽ pu
tant ¶ Erit igitur repulſio · hic
ex predictis colligit ſuſtinere
repulſum ſuũ ꝓportionẽ
Et ꝓmo ſiat hec maꝝ id ex poſi
tis vbi agricola dicat ꝓmo facta igit
adequatõne tzꝫ ſi fiat ꝑmutatõ
Erit profecto repulſio ſecundum
proportionem cum vtaꝫ pre
mutãtũ agnat et pcreatuz
idem ſecundum proportõnem
idest ſecundum ſtimatõnem
quam obrem oz quod agricu
lla ad ſutorem idoneus ſuto
rius ad opus agricole est dicẽ
quod cum cõputõnem debz
hec opus ſubtorius ad opꝰ
agricole quam hꝰ agricola
ad ſutorem utaꝫ ſe agricu
la in labore et impenſis
excedit ſutorem in decuplo
¶ Et opus quaꝫ ſutorius dici
tur pro vno opere agricole
quod autem diuinꝰ exer
cere intellige minime non
quidem intuitore tñ ſtima
tõne ſicut enim ſepe est re
pertum in ſtimatõne eſſe
debent equalia utaꝫ eade
utaꝫ vtriuſq; opus debet
eẽ vnius ſcilicet inconputõne
ad vnum et hec est quod plꝰ
dicat quod reſecandum est
hec cum ꝑmutabuntur ad
proportõnes nozuam hec ẽ
dicere quod quo ꝑmutant
nocent idem proportõne
ſequerentur quod alterum ex
tremum haberet vtrumq; ex
ceſſum ſalutat plus in ho
no ſtupuꝰ in male ſz quo
pmutantes ipi limit ſua
ſic idest ſuũ ꝓportionem e
quales ſunt communicant
quidem homines nõ mutã
do ob id quod in rebus ꝑmu
tandi eẽ potest equalitas hꝰ
ſalutat ſuũ proportionem hec
dicat patet ultimꝰ ex hijs
quod ſiquis nõ mutationẽ
hꝰ tollerent repulſum ſimul

bñs proportōem pstum q̄
q̄ simul cum hñs trpsso to
lleretur ubi affricola exponit
quod dxit interdum exdu
ce ut putes ſutis ezit tibi ma
ifestum ¶ quod autem mdi
ferenda ſacit planorum eaque
de mensura duxerat et pmo
oñdit quo mod tres mensure
tur z̄ quo mod mensurate
p̄ mutentur ¶ ibi quamobr̄e
C Tertia p̄mū duo ſiant pmo os
tendit mdifferentiam ſm̄ ve
ritatem ee rerum mensura
z̄ oñdit quo mod unum ab
quam supra ſit dictum deſer
uat m̄ p̄ mutationes ipſius ſuturo
¶ Et ut mihi videtur utraque
parties hra cum ſima ex hijs e
runt ſutis plana ex prima par
te notatur ut p̄us tres duas
ee mensuras ſcilicet mdiffer
entiam que ex ſua natura tribus
mensuram imponit alia eſt nu
lus qui non ex ſe ſz ex nobis
hr quod ſit tres mensura ¶
z̄ notatur ex primo z̄ p
mum duplia necessitate fue
rit mxtus p̄mo ut pro futu
ra p̄ mutatione eſſet nobis fide
ſusor · z̄ ut tres p̄ mutabilium
eſſet mensura capi tres ipſe
ſierent p̄ mutatis hes etiam ex
hac litera quod liter minimus
plerumq̄ sequenda maiis
poſſit durare quam tertia
p̄ mutabilia cum hec tamen
ſtat quadrupe quoq; numi ſicut

Et tertia aliquo diminutione
aliquo corruptione putrium quod
ſieri bisariam contingit aliquo
quidem eſſe ipſo interdum ho
ex nobis ipſis quod quo ſit no
ſcire nec posse oriuntur in
ter homines lites atq̄ diſcordie
¶ ibi quam obrem · manifeſtat
qualiter ſiat p̄ mutatio ſecunda
p̄ quem modum unum ſit me
ſura ¶ ibi Reſtat z̄ ponit mix
tionis ¶ ibi anno p̄ma duo qui
nihil fere aliud quam ſuperio
re repetuo ee videtur omittamus
prudence diſcreti doctoris pro in
tellectu quidem ultime partis
intelligo ee unci pondus nq̄
ſimt ſolidum mine et id quidem
appelletur · b · dimidio ſit · a · q̄
valeat quinq; minas littera ſit · c ·
valens quam unia · putat rigi
ex his quod a erit medietas
· b · ipſi quidem · c · erit ipſis · b ·
terima pars · ipſis duo · a erit quinta
pars eoque manifeſtum eſt
quod littera adequent dimi
dium quia quinq; ſicetyo ſieri debeat p
mutatio oportebit duc pro anno
una literas quinq; ſexc mod
vt eſt de ſe manifeſtum per
mutationes ſiebat ante quam
eſſet unum compoſito nihil
cuiq; differt utrum pro anno
quinq; literis de uno quoque hoc
dicat aut quia prius ſit littera quinq;
hoc datur et in fine epilogat di
cens quid ergo iuſtum ſit quidue
iniuſtum z̄ notabis hic dimi
dium valere quinq; minas ſi illo tempe

sunt inter utraq; ibi ill pon bi
tur pro salute aut pro et
stem notabis quod unus ffect
est monete unde ut dicunt p
nobis fere est ignotum et m
hus de impressione finem facio

Dns ergo determinatis in
septimum magno oñdit
quale iustitiaq; et op
tuo sit medium Et primo p
ponit id quod intendit z pro
sequitur ibi Et iustitia · z epi
gnat ibi de iustitia · circa primum
duo ppnit · primo modum quo
iuste dicere sit medium z q̃le
qualiter iustitia sit mediocri
tas ibi iustitia ly · dicat ergo p
mo determinatis huius salutem su
periorib; a principio huius libri
quia usq; ad huius partem huius
magnam determinatus est mag
festum quod iuste id est facile pe
cuti sicut manifestum quod iuste
dicere id est iuste esse sit medium
inter faciendum patiendumq; inpu
riam patet hoc ram alterum scil
iniuria est plus habere de bono
alterum uo scilicet in iuriam pa
ti est minus habere de bono et
adde quod iuste dicere ut patet ex
suppositis medium est inter plus
et minus habere erit igitur iuste
dicere medium inter faciendum
patiendum q; in iuriam quod hic
intelligendo volebamus ibi iustitia
docuit modum quo iustitia
sit mediocritas dicitur non q̃d
sicut cetere virtutes que dicuntur
duorum viciorum mediocritates eni
cuius iustitia sit mediocritas
inter faciendum patiendumq;
iniuriam et patiendum inju
riam non sit verum erit igit
iustitia mediocritas non duo
rum viciorum sed medium tale de
quod medium sit effectiua iustitia
quippe inde extrema appellatur
quia extremorum sit operatiua
Deinde tamen dicat Et iustitia
inquit autem aliqua ex quibus
fiunt magnifesta opera atq; iusta
dicta ea duo que ipsi sunt scilicet
quod iuste dicere sit medium
inter faciendum patiendumq;
in iuriam et quod iustitia
sit mediocritas non quidem
duorum viciorum sicut cetere virtutes
sed quia medium sit effectiua pro
hus itaq; declarandis intricat
premittit primo diffinitionem
iustitie z in iustitie ibi in iusti
tia dicit hec duo scilicet pla
et unum tangit sub in iuria et
tiam ibi in iuriae ly pro inter
lectum primo z primus est con
siderandum quod quis autem in
iuriam facere potuit ee primum
primo cum quis inter se et alium
facit ius aut in iuriam z q̃d de
cum hec fiant inter alios quod
p iudicem videtur ad iudicem atq;
ad iudices magistratus dicit ergo
primo quod iustitia est p quam fin el
lectionem iustus dicitur operati
vus iustitiae habitus iustificativus
alium Et hoc quo fiat ius in
ter se z alium est quasi iustus
operator atq; tributor iusti alij
ad alium et hoc quo tamquod
modo facit ius inter alios

operatur ⁊ taq̄ iustus sit
nonq̄ ut comodi uo
cat̄ ſ. ut v de mo mal
det plus proximo et unic
ſibi ſed ita nunquam opet
ut ſibi et alij ad equale ꝛm
ꝓportionem in diſtributionib⁹
pundem ſiñ ꝑmutationem in
commercijs ſ. ſiñ ꝓmutatione ad
codemq̄ mal fiunt ſi con
tingat cum tamquam iu
dicem facere pus alij ada
lium hec eſt inter alios hec
dicat Et cauc ne hunc h
tezam corrumpas ꝛm anti
quam traditionem eſt nā
⁊ antiqua traditio in hac
pte in correptu ac ſcze in
telligibilib⁹ ibi deinde cum
dicit iuſticia ſ. ponit diſ
finitionem iuſtiae. que ex
iuſtis ut ſcto tibi ſatis erit
manifeſta Ibi in iuſtis ſ.
dicit ſub in iuria compſhē
dit hec duo. ſ. plus et mi
nus reſpecte de bono et dicit
quod pati idest reſpecte id
quod eſt minus de bono eſt
in iuſtis idest ꝓtinet ad in
iuriam ut contingit ſub
in iuria. pati vero idest ꝛe
cipe id quod eſt plus de bo
no eſt facere in iuriam
hec dicit Eſt tamen addē
dum quod pati id quod eſt
minus dicitur in iuria nul
public atq̄ malum. et ne
quam Non quidem quātu
ad eum qui id agit. vnde ha
bes bonū et idem ee ⁊ non
ee bonū ſimr ad diuſſos ho
mines relatum. ſtom nōbꝰ
innuiſſe hec quantum ad eū
qui patitur ee mō voluntaria.
quantū vō ad eum qui agit ſt
voluntaria. hec dicto quātū ad hoc
ſicut exdictis michi patet
bit nec erit ibi ius nec in iu
ria. ibi Iuſticia igit̄ poſt
epilogū qui ꝓ ſe primo eſt

Cum autem tracta
tus ꝑ de iuſtitia
⁊ iniuſto ciuili ꝛm
primū ꝙd contineꝛ
partes primo monet quēſti
onem quam tribuunt ſol
uendam mihi in capitulo
⁊ huius tractatus ꝛ dicit
deinde iuſto queſtio prefata
Ibi nec late ꝛ concludit
preter ciuile ee quadruplex
iuſtū ibi itaq̄ ꝙ mathy
feſtat quod dixerat euidens
quod ciuile ee quedam alia
lex ta ibi iuſtum quod eſt
iuſtum ſimpli conbemat
liberis hominibus iuſtum
vō ꝛm quod ordinat conſeru
ze ciuitatis alijs ibi eſt enim
iuſtum Ꝓpto intellectu pmi
mittuntur ſunt duo notanda primo
quod ſicut expam dicendū eſt
ſolū videbitur ea ſola dicenda
formaliter iuſta ut iniuſta
que fiunt ex electione que
vō fiunt ex ignorantia ut
animi ꝓturbatione ut alioq̄
modi. nondum tñ iuſta
iuſta ut iniuſta forma liter
. ſed ſiquidem dicentur. hec
erit una tertialiter. ꝙ conſi

xtandum quod phūs hic p
hmpnes libros intelligit
tuos quoz vnq alij non
subeuntur. ¶ Sed pua mte
bus que eis tribuntur sunt
equales id est aquales fm
tpometram proportionem &
hec indistributionibus. ul fm
numerum id secundum nu
mi proportionem inqui quan
tatis equalitas attenditur.
Et hac de causa dictum
ē intelligere q̄ quasi nota
bis pro intellectu. ¶ Patet quod
ad justum quod ē supiozis ad
suos dicitur justum p similé
tudinem huc de causa. quod
inter eos sit aliqua diffinitio.
justum enim prope sunt patet
ex ante dictis utili est ad alterum
. Et ex hijs ut puto hec tres
pme partes hui⁹ capitula tibi
erunt satis plane. ¶ Est enim
hec manifestata quod dixerat
¶ Et primo quod hmpnibus liberis
et equalibus conuenit justum
nude. quod est justum simple
. z ondit cetera non ēē simple
justa ubi ¶ hmpnium tm hō. ¶ Circa
primū duo sunt. primo manifes
tat quod iustum nude liberis
et equalibus z ex dictis inferat
tria talia scilicet idolatria ubi quapro
ter non similiter pro intellectu
pme partis est considerandū
quod justum nude licet dicere
inquantum nde utiq est quod
sic ondamus licet solum ad
liberos et equales erit quoque
manifestum quod justum ex
hijs sit manifestum solum
ad equales. hec quidem nō h
tant licet tātum. utiq sic
licet patrem nosse patrem
filium has. sic. etiam nude
non primum. sed mues assi
gnare dicimur dicat ergo hic
inquam est dictum quod nude
justum constituat solum ēē
libus. nam justum ad ipos
est quibus et lex constituit
lex autem solum ad eos q̄bus
ēē potest in justicia patet hec
. quia judicium ex fit fm
legem est judicatio iusti etiam
iusti in justicia hō est in hijs
inquibus potest ēē injusti
¶ et simpliciter quod injusta ēē
nō potest simpliciter nec ēē
. erit igitur
solum male inter liberos et
equales. dicimus ergo ad
hoc ad ultimum. iustum nude
constituit illis quibus in
uria. injuria quidem so
lum est inter eos quoz vnq
non subest alteri. hijs
igitur erit justum nude ad
probatur intendebatur ¶ Et
quia plus dixerat inquit
est in justicia ēē quasi in
juriam. aliquis forte dubi
tauerit utrum ēē possit bti
dici ad quod phūs respon
det quod non. est enim pos
sibile quod aliquis in ju
rietur qui forte non est
in justus. ¶ Et id contingit
sepe facit enim ex timore nil ami
mi pturbatione. et in fine
phūs ostendit diffinitionem
in juste est enim sibi ipsi facere
plus de bonis simpliciter et
minus de malis hoc dicit est

tmen adtendum quod ꝓ̃m
ꝓfata arguine utatõne
ntelligntur ſuppnere quod
nfia zelmqnt probandum
ſaluet quod m iuria nonſit
ſupiozib ad nferiozes nece
ſſ̃. iſtud mqnam non eſt ad
hoc manifeſtum ſz exdicten
dis in lxx eodem cõ fiet pla
num ¶ Quapzoꝛ nõ ſimiꝫ
nfert exdicty tria cꝛolaria
zm ibi cum lr̃ z̃m ibi ideo nec
cee dicat ꝓmo quappꝛ non
ſimiꝫ lxmqnem dmna
zi ideſt ꝓnapzi ſed tõnem
. et exꝓmit cam cum quam
exꝓmit p illam dictionem cu
uſalem quappꝛ quaſi dicat
non ſimiꝫ lxmqnem dmna
zi ꝓ illam cõm ſaluet qua
lxmoze aqnt ſibi hoc ſtuert
tribunt plus de ſimplicitez
lxmoꝛ mqnq de malo . et cũ
id ſcirzit tirano efficiatuz . nõ
enim eſt tutus m ſpẽ ma
tyranny . ſed m eo labe atqꝫ
tranſgreſſione . hoc totum
putet cum mĩſtratus ſit
cuſtos iuſti quod ſi iuſtꝫ et
eqm ideſt equitatis hoc dic
¶ Ex hac littera notantur
aliqua . ꝓmo qꝫ ꝓpoſitum ꝺ
mnatur ſm quod ht tra
onem quod cam hec ꝓmo
ꝓbatiozy . tertio quidem
ſm quod hmꝫ ſemꝑ ad op
tima prohzat . ut pat ex
ꝓmo ꝓmo ethicoꝝ . at ꝓ hoc
cam ad iuſta et eqa ſz hꝫ
quidem qui ht non ſolum
tõnem ꝓfitentem hoc de ea
uſa ipẽ quaꝫ ſepe mmento
ꝓ ũtute . rem vtaqꝫ ꝓfecte
hz mĩſtrat . hominꝫ hzoꝓ
tõnem Quod cam ſic vide
ꝓtetis ¶ tuũſſi hmoꝫ nes in
humanitate ſunt equales .
et idꝫ ſecundum quod hmꝫ
lxmqnem ſꝫ lxmqnem hute
xmqnd eſt contra naturam
. ſed qua ut videm hmꝫ
ꝓtenit alioꝫ in tõne excel
lere . inde eſt quod iure ꝓte
rit ſup alios dmnqꝫ hilare
ꝓz ut cã excellit tõne tu
re iure deꝓtetur mĩſtrare atqꝫ
dmnari ¶ Zo notatur quod ma
ſtratus non ſolum ſit nomẽ
dignitatis . ſed cam pſõne
utaqꝫ tm tatum tyrannozes
apud ꝓtiotes frequentꝫ mã
ſtratus dicuntur . dicitur quide
nomen mãſtratus trifariam ꝓ
mo de officio aut mĩſtroꝝ diffe
rente ¶ Zo dicitur collectiue de
hijs qui mĩſtratu ſunt conſ
tituti non mũ quam eciam ſi
ngulariter de huc ipꝝ ut
hic ubi enim alia tradicto
dixit ꝓnceps . leonardus ꝓ
ſunt mãſtratus ¶ hoc totum
meliꝰ videre poterit ex ꝓmi
pio dignoꝝ ſeu pundatarum
¶ Zo notabis mãſtratum ut ſic
non poſſe peccare peccabit qꝺ
ut hmõ ¶ non autem ut mãſtratus
. dixerat namqꝫ plus ꝓfecit .
qua cum peccato meruit . de
ſmpſit cõ mãſtratum ¶ dixerat
namqꝫ plus . eſt enim mgſtratꝰ
cuſtos iuſti ¶ Ibi cum tres ponit
zm cꝛolarium quod de ſe ſatis
eſt planum eſt tamen adten
dum quod aliud niſi ꝓpoſitio

seruata ad ipm̃ videtur
here locum ¶ non quidem
in regno familiari simplici
¶ Sed ut in optimatum
principatu ut in regno suo
quid ab optimo interest
minimum modicum differt. in regno
namq; simplici dico si rex
cape velit conductores quos
plures refert q̃ et septimo
poluerco non modo here
debet patrem imitari mons
cuitatis ¶ Verum tota cura
tas eiusq; opes et a
ues non alterius quam ipsius
regis esse videntur itaq; si
ut patris familias esse vi
detur tacq; omnes patrimo
nium atq; familia: sic
de regno et ciuitate dicendu
videtur ¶ Deinde cum dicit
deo meritos ponit .iii. coro
larium primum intellectu
est considerandum quod
huic philosophi rem — poli
tici vero rex est sicut deo
est mitis ¶ deus quidem q̃
maximos huiusmodi quos
nobis continuo tribuit nil
nil aliud a nobis expetit
quam honorem et gloriam
sic ipsum et rex cetera subdi
tos se here debet ¶ itaq; si
contingat regem a subditis
pro suis meritis exhiberi
id tale non accipit mi
nimum sui stissimi laboris
nec ceram qua id exigit i
tuguen mercedem vel gratiam
de re aliena. sed de re accepi
at. nam omnis eiusq; pul
monum Et mercedem ut di
uinus ipse refert dicen
tium qui bo nequissimus sine
tribulationis hec in finem
expectent: miles ac tra
in dicuntur ¶ debet itaq;
prudens pro suo vinculo la
bore ea tantum modo ex
petere que directe sunt bo
nus premia talia quide
ut est dictum libro .x. sunt
honor et gloria ¶ hec ide
ciam facile mediocres si
considerent respicere se here
ad subditos sicut patres
ad filios ¶ a quibus pro
suo patrio labore nichil
aliud expetit quam ho
norem et gloriam ¶ et
si contingat quod tyrannus
aut pater bonor filios
patres familias accipiat
nullam vim habet in pa
triam filius familias. cui
nonde bonis filiorum. sed
de re accipiat ¶ filius
enim familias re nil
possidet. quia cum talis
filius non sit suus. nichil
quod ipse debet potest. nec lo
quor hic de iure romano
nor aut hyspanorum
¶ Sed ad litteram de quo in
plena dicere placet fuerat
institutio et exemplis ut
puto satis erit planum
hec ultimum corollarium
¶ Deinde cum dicit dicit
tum est. manifestat
quod dixerat de iusto

secundum quod ¶ Et primo
de eo quod quod est patris
ad filios et dñi ad seruos
Et de eo quod est viri ad vxo
rem vbi vtrique maius ¶ Circa
primum duas primo vnes Et
primo vbi nam prin aut si
maius placet dic quod prima
sit tacio 2a vbi sit ipso tñs
confirmato ¶ in prima parte
sic procedit primo ponit ar
gumentationis oppositum.
Et eiq tñem vbi non enim
atq eo nos ut ego putoscen
tesimam cum hoc p temp
videre potest. pro maiori
intellectu sunt aliqua con
sideranda. primo quod finis
quicunq maximus hoc
tri stat in hoc. q sicut
ex iam dictis in hoc le
bro patebit. ipso ad se nil
ad sua nec tus nec iniu
ria ee potest simpliciter quod
ipsius. ideo retinet suitatē
respectu alterius. ideo arte
excluditur respectu eiusdem
apte et iniuria. quod vltimo
dum retinet suitatis primo
quasq equalitatis parti ex
cluditur Et puti ad ipsum ee
potest pus et iniuria. Ex
his intelligitur conclusionē
non patuas nec paucas
primo sit quod dei ad crea
ta nec tus nec iniuria ee
potest. videlicet namq
respectu dei retinent pri
mum quidem simplicis p
millimo equalitatis quorū
p itaq mal de vs de tebo
disponat. non de alienis
q de suis disponit. Et si di
cetis quod deo pus fiunt si
secundum leges abeo la
tas secerit in puriam tuo
si contrarium agat. red
culosa quippe est hec obiectio
ac plumea fatuisq vento
exsuflabilis. primo enim
legibus abeo latis non abs
trinxitur. sicut patet di
ctis de legibus in lege
putrps legibus solutus e
2a conclusio quod patris ad
filios et dñi ad pnos nec erit
pus nec iniuria. secundo
quod filii et serui non solum
sunt eiq. sed ipse simul et ipsa
cum tatis et principio ee diu
turne. itaq sm leges patris
familias non est pus nec
puria. huc tamen sm
leges tunes. aliab fuisset
oct lex cornelia de putatiis
Et lex vnica codice de emē
dationē seruoz hec enim
mala familia non est sub
patre familias. sed equalis
ei. eodemq mal dicendo
est de possessione bona tuisq
patris familias pro ut emq
sunt suc. adeo nec erit
pus nec iniuria pro ut sui
cumtatis ut putiphis. nō
negatum ee pus et puria

pncipis

· nde est quod prodigo et si
rioso interdicitur ad ministra
cō suoꝝ bonoꝝ ¶ 2ª conclusio
Cuiusl̄ pbne similes ad alias
eisdem similes cē potest ns
Et in puria simplē hoc patet
pid quod nullus de familia
teste alterius hr tradum sin
tatis · sed oīb equaliter con
tinentur sub eodem principe
scilicet patre familias ¶ est ter
tium quod mod aliquo impe
dit hoc inter filios familias
et servos quam inter filios
inter se nl inter fratres inter se
nec fratres cum non deleant q
scilicet impotentia sui ipi sit
filiorꝝ itaq si domus constr
deretur ut contrab quedam
· ipōꝝ filiorꝝ atq fratrū nō
set iustū quod se hr ad modum
eiq usū quod inter nuces ce
dit ¶ 4ª conclusio nec tyrās
nec tirānus ad subditos cē pote
rit pus nec in puria simplē
hoc patet quia tyrānus se hr ut
patet tirānus ut dñs · sic
patet q̄ octauo ethicoꝝ et
q̄ locis multis in politi
ca ¶ hec conclusio eodem
mod est intelligenda sicut
secunda itaq nō subditi
tenent tradum suis tirānis
· erit conclusio vera ¶ quod
q̄ legibus ab eisdem lati
dēfinitur si tamen constr
derentur prout tenent
tradum equalitatis · erit
quidem pus et in puria · qd
esse potest si reffrantur
ad legem nature nl dupliciter

Quod autem dixi de tirānis
intelligi non de violenta
tirannide · sed de aliquo est
iusta ¶ qualis 2ª plm est
exercenda apud scythas et
barbaros cum eorum barba
ri pterno imperiū nō sit
dignū · tyrānizandi sunt duo
modi ¶ q̄ et vltima con
clusio sit vna que in se in
cludit precedentes ac plu
ralia scilicet quod superiores
ad subditos sūt quodammō
non est hic nec in eis
nec pprietas simplē et ti
superiores ad subditos pro
ut sunt equales hoc est
sub aliquo superiori equalit
contenti inter eos pro nul
dubio erit pus et in puria sim
pliter quod quidem erit
secundum leges latas non
abusive · sed a supremo sub
tuq potestate sunt tanq sub
diti quam principatus ipe
¶ finalē est hic notandū
quod dictum et libertas
equalitas attribuuntur ppe
cuiusdam dominium excludit
patrem nam potestatem · li
bertas cum implicat · item
libertas ppe excludit ser
vitutem / sed latius hui
us excludit subiectiones
¶ Et plus quidem aliquis
impia et aliquis in pte acti
pit significatiue · sed de his
satis — / — / — / — / —

ub alterum naturale
est cal^m z^m deducit hoc

ius nisi duas ꝑtes duas tm tres partes ꝓmo ponit ꝑ
tem diuisionem 2ª tm
git subdiuisionem mdm
dua ut melio oñdit quas
se sint iura ad simpliciter
actus humanos ibi simpla
ꝛr. Circa ꝑmam ptem tria
tit ꝓmo diuisionem ꝓmit
tit. 2º eiꝰ membra exponit
ibi naturale. 3º excludit
quoꝫdam errorem ibi vi
detur autem dicit ergo
ꝓmo. ius scilicet tunc est
tum est naturale id est
a natura institutum ut in
ductum alterum ē legiti
mum id est lege institutum
ut positum. quod eadem
alio modo possitum a ꝓ
positum. hec dicit. Est au
tem hic considerandum q
in hac iuris diuisione ut
ꝓmo et iuris ꝓprietas videt
triplex. ē diuisius scilicet
ius ybis. ulpianus enim
distinctis de iustitia et iure
dividit ius in publicum
et ꝓuatum. hec autem di
uisio videtur hic apte ꝓ
missa ꝓuatum bonus div
dit ulpiano in tria mem
bra. scilicet naturale gen
tium et civile quod hic plu
rium duo tantum mab membra
dividit. item ius civile. hꝰ
apte ponitur gen. quod ul
piano secundum dicit.
ad hec est dicendum quod
si quis subtiliter ac diligen
ter utrumq; ipsi consideret.
inveniet quod omnis hec di
uisius est mbrs. sed
de quidem aliqua nulla
erit differencia. ulpiano
namq; ut plano videtur
tradere. plura illa possunt
Aristoteles bo dicere.
sed ꝑ hoc locutus est. pura itaq;
illa que ab ulpiano publica
dicuntur cum lege a nobis
posita sint. sub iure legitimo
procul dubio continentur.
que bo dicit ē ꝓuata. partim
sub naturali partim sub le
gitimo comprehenduntur
non igitur sint nec ē po
terunt pura que sub natu
rali aut legitimo iure non
comprehendantur. Est tamē
adtendum quod si pura ē
sideretur quantum ad ult
timum finem. divisio illa
iuris nichil impublicum et
ꝓuatum locum non habet cum
omnia pura sint hec sint pu
blica. i. publicum ex unum in
tendendo. sin bo consideretur
quantu ad immediatos fi
nes. aliqua sint pura ꝓuata
et hec est ꝓuatum comodum
intendendo hec facile in
telligi si consideres legis latorē
legibus ferendis se hec eo mod
quo se hꝫ totum in curatione
suam partium homo namq;
licet aliquis vocatur curare
ydiam aut dispensum esse tu
e. et tamen te beta nec manda
re nec dispensum. sed ꝓpio se cura
re totum intendit. et hec in
tentione principali procurat
utiq; dignitati sanitatem ut

y mte ꝓpaw constituat sa
nutrieu eodemq; mdo se
hnt leges ac legis latoz qm
tum legis ferat de testamen
tis aut de rebz obligatis
rebus tñ similibz videt
intendẽ ꝓnataz ꝑsonaz
comodum et tuicta mẽdi
tocio nullis corporis cmo
dum atq; salutem · sed de
hijs dicendꝫ plenius in pce
ca si contingat q; nũc ꝓpter
nuꝫ sup ipe scribere Ad
id tñ q; hoc scamus obti
ebimur est dicendum quod
ius naturale tripartitum su
mpsit vno mdo q; hñ est ĩ
dictum fili amicabl natu
ram ¶ uit filioz pro tuitio
atq; ipoz educatiõ ¶ Et sic
accipit ius naturale ab
vlpiano ¶ alio mdo dicitur
ius naturale quod mest hu
mnũ scamdum ꝓpam hu
manitatẽ naturam · Et
hoc vlpiano vocat ius gen
tium ¶ eo enim pcte oĩb
gentes vtuntur dicatur · uta
q; ius gentium qñ eo gen
tes vtuntur · qua ratione
ius amãle uis gentium re
cte dici potuit ¶ 3o et vltio
mdo dicitur ius naturale qd
est fili naturalem hominis
inclinatiõem vtriq; nature
· Et hoc mdo plus accipit
hoc ius naturale ¶ utriq; illud
ius quod vlpianꝰ disparsit m
duo aristoteles colligit natu
ralia dicat · et hꝰ gentis cõ
venientia hec pua · de positum
rdere · puta seruare · non me
chari · non furari · et vt vno
vbo complectendum ipsa pcis
cõ dicuntur vmãsse fere pce
ptiones que ab aristotele de
moribz libro ethicoz / et de rep
¶ libro politice traddit · a
ristoteles quidem atq; alioz phoz
de moribus appendix vtilita
tis fere est de iure naturali · Ad
vltimũ dicima quod nomen
inde alioz ab aristotele era
luce ab vlpiano accipitur de
nuaq; inde quod actuitate
nstitutum est · dicitur quaq;
cinde actuitate · nonquidem
qpiã nstituat ¶ sed qua
cuncta qñ vtuntur utiq; abbi
piano ius q; inde dictum quod
actuitate · instituentes est · cum
ipsum cunctis · ab aristotele li
ri vtentur ius cinde quo cun
ctis ipã vtentur ¶ cum ipsum ce
teris ipã vtentur nece cun
naturali quam legitimo · nõ
sine causa ius naturale dic
tum est ius inde ab institu
tõne cunctis cinde dictum
· vnde nullum erit incredibile
neus quod idem aplicare dic
tum sit ꝑsons dictum · simul
Et spẽs tõspatie eisdem · Est
eciam hic considerandum qd
illa diuisio in naturale et le
gitimum locum hꝫ in cunc
tis vtentibz ¶ sic enim ꝑcepti
dictum est lex cuncta pcipit
honesta cuncta quaq; ꝓhi
bet in honesta · erit utiq;
honestum aliud naturale ali
ud legitimum · infortunione
ipsius tenuitas literalitas
te ceteroq; vtentibus id nulli
erit honestum quod est cinde

amicis ¶ Quo vo apud
duos duos ¶ Nō natura. sed lex aut
consuetudine vim honestatis
hnt talia itaq; non naturalia
sed lex ma dicuntur di
camus igitur quid aristoteles
hic ꝓsesse dnusit justitiam
in naturalem et legitimam
. tacite vo eadem divisione ac
cidis dnusit virtutes. Et ut su
pra tetigimus plenius de eis
considerat non quidem ut sūt
legitime ¶ sed naturales tan
tum. Et intelligo hic ꝑ natu
rales virtutes nonnullas vir
tutes imperfectas de quibus e
rit dicendum libro ¶ 6. nostre
finem. sed virtutes quidem
hic considerate ut sunt co
munes amicis tenentibus, ex
quibus q; communis nate. hic
inquam sunt de quibus hic
intendimus quas sicut bellet
sequi vbicunq; quibus
pcritos potest appellare vir
tutes non simples. sz tenentes
. sed quia sine virtute simplicia di
cuntur ¶ Et quamsi sint natura
les quasi ea naturalia sunt
et similia dicemus. naturale
enim ut ex dictis patet ex
cludit non simile sed legiti
mum ¶ simile namq; cum sit
tenens nōn est inclusi ex clu
di nō est impossibile ¶ Expone
etiam notatu potest quod ad
simplicem ꝓtinet considera
re tam de pure naturale quod
de legitimo. considerat namq;
de pure simili. simile vo plus ꝙm
plum continet tanquam spes

cius naturale et legitimum et ꝙm
quid naturale sibi natum a
pho. quamvis vo ad ius le
gitimum apud duos duosi fi
cere leges latores imo apud
eosdem videmus fuisse quam
plures. sicut patet ex rep. a
thenensium arthenensium et
magnensium romanorum his
primis quasi ad duos tribus
duosas acceperunt leges. vnu
quisque tamen leges que in eadem
rep. vsantur qui ea finis
est vno etiamsi sint adinuicem
leges latoribus eedem esse cōsen
tiri et hoc intelligo non in singula
ria. sed in virtute / et effectu. qd
melius patebit exercendis hui
finem huius capitulis ¶ De inde ei
dicit naturale quod. experimen
mentum presentie divisionis. et
pmo manifestat ius naturale
le dupli vno mō ex effectu
aut virtute ipius dicendi. ius na
turale est quod ubique idest apd
omnes homines tenentes hic eadem
vim idest potestatem scilicet
iudicandi. et ratio huius est ꝙa
naturalia animalibus nō humana
na que huius iuris est cau
sa apud omnes tenentes est
una atq; eadem. Alio modo hoc
iustum manifestat sibi
cum cum dicit non quia
hoc videtur ei non quasi dicat
ius naturale non hic vim
obligandi ex eo quod omnibus
bus sic visum est esse bonum
Et sic ab eis sit statutum. Et hoc
quamvis ad una affirmatiua
. aut quia iustum est eis sic
non ee bonum Et sic ab eis est

prolubitum ¶ Et lxc quantum ad pza negatiua . utraq; pmo sic dictum de preceptiuis / aliud de prolubitiuis lxc dicit ubi cum dicit lcttiuñ . manifestat ꝙ membrum tñs pmo ponit diffinitõem ꝛ sñ sequit exempla et dicit quo le ttiuñ dr quod ab initio scitu cet ante quam esset statutu nihil referebat idest differebat cẽt lxc ut illo mdo scitet modo alcttr statuto ut hõie . sed postqñ lata est lex . re fert idest differt . nam lettrm priate est postrum ¶ Et cum pte trariꝫ est ñ iustum lxc mã tifestat exemplis ¶ dictus ¶ Verum si lettr sit statutum quod tedẽp tõnes capti nozt fiant certo precio . item si cẽt statutum quod capta ñ molen ꝛ non due oues . dicunt eciam lettriua illa que sunt cautta idest lettr statuta de rebus singulis idest singula ribus ac certis et estimatis ut si lettr sit cautum fiant facte brasia mulieri . que forte secundum ventrium et vtrem mdeam vsam tredecim lettriua quaq; dicuntur certa idest statuta publica idest statum trip ñ mdiate con cernunt ut dic et melius quod de certum cum plures sint significatõnes . vnde men mdo sicut patet diffinis de re iudicata ñ lettr decreta decretum accipitur pro sñia ꝓ presertim senatus aut pñ cipis . sñia enim principis pro lettr reputatur unde illud le ttr vltima cedit de lettribus constitutõibus ubi tñs manus mgnt ¶ Si imperialis ma iestas cum examinauerit et partibus constitutis sñiam dixerit ¶ omes ois iudices qui sub imperio nro sunt statut lxc cẽ lettrm non solu illa ca use proqua producta est . sed oibus similibus . lxc imperato ¶ Similem videtur quod vi pianus ait ñ lettr pna de testis de constitutõibꝰ pna pen ¶ ubi ait quecunq; impator p epistolam et sub scriptõnem statuit . ut cognitas decernit ut de plano inter lo cutus ẽ . ut ex dicto quis vul ꝙ constitutiones appellamus lxc vlpianus ¶ pro maiori ꝯ tem intellectu ꝑ hr ne hec pte te sunt considerande tria ꝑ mo quod sicut ſ ſpecialibus lebus ¶ sunt quedam naturaliter cõtra . ut sunt puerpia mcõ sultabilia . et que sunt cõ ad modum propinqua . ut ns malum cẽ vitandum . illi cẽ ñ iuste petendo non cẽ faciendum ¶ Et simi lia . alia vo sunt ꝑ mdum ſ am ꝛ constitutõnem lcis qꝫ constituta . et lxc aplꝰ di cuntur pria lettriua ¶ lxcẽ lettr posita . et hoc similia cẽ videntur que prolantur consuetudine . nam pxta ptulum dcessus de lettribus et senatus consultis . consu etud non solum est lex . sed

sicꝫ gdã vidi cogitauit sic̃ pma pn̄ de mõstrabi ꝛ ꝑ sic̃ ab. adnoz ꝓ ꝑ da sic̃ stud. hũano adꝺ uera ut cra sñi oꝛabilis

Etiam optimale legum interpres
· simile ponit vt primus codi
titulo in lectu de quibus causis
et in lectu diuturna consuetud
vnde lex nō modicum cū repe
hendendi qui putant cū ad in
butum cuiuscunque sic illi alias
vtantur testimonio · quod si id lo
cum haberet · leges quasi posset
quisque pro sua voluntate mu
tare · sed legibus hominibus nō
est multum tribuendum hij
cum sint qui de recti origine
nihil fere determinarunt ¶ Ad
notandum quod humana iu
sta legitima oriuntur ex iu
re nature vel tamen ortus
quod oritur ex iure nature ē
ius legitimum ¶ Videamus nā
si aliquid poterit oriri nem
lege ex iure nature · vno nō
videtur posse quemquam sicut
ex premissis concluditur ¶ Ero
ne tale quod sic oritur ex
iure nature nō dicitur · nō
quidem legitimū · sed nāle
· nam iuxta primū p̄ priori
mihi bona si nō ē necessa
rium · Et quō etiam nō
¶ Et sic habet vbiq; eandem
vim quod iuxta legitimo nō
conuenit · sicut vbi tria ex
lege pure q est multi ē nāle
dum sequitur non ē tribuen
dum quod etiam est pure na
ture sicut et mihi cum vbi
q; eadem lex vim ¶ Alio nō
oritur aliquid ex pure natura
li p̄ viam determinationis · no
dū quo mundicia ex sexcebō
originem habet non enim ob
aliud mundicia fuere nisi ut
sibi quę ipse ē non potuerunt i
pōs mundius ē reputant
· similiter itaq; mali pure nature
p̄ legitima denominantur · ori
untur igitur pura legitima ex
pure nature p̄ lex quod ineffectu
et exactionem non potuerant p
venire nisi pure legitimo mali
ante ut finem ē punitiendum
est de pure naturali et tamē
non est possibile cum punitio
ni nisi p̄ determinetur pure
legitimo qua pena sit punien
dus ¶ Et hinc quedam alia
intelliguntur · p̄mo id pure le
gitimū quod oīb dissonat ami
te nature non tenendum · nā
lex solum sunt p̄ illud · Se in
telligitur ē hominibus lexum
latores qui dicunt se posse
reddere rationem de mostratiuis
cuiuscunq; pure legitimi · 2o intel
ligitur tum vigore pure nāle
state quam pluris legitima
vbi cum multa subsecun
prelendit 3o est considerandum
quod pus legitimus oriū
ex pure nāle aliquo sine certo
re aliquo vel tum certoris p
iunctione ¶ Sicut patrimonium
cuiuscunq; diuidi pōt in diuinitatem
est pus nature quod nō diuini
tas vel putetur libertas / vel
potestas est certe · item quod
vnicuiq; exhibeatur lexuer
est de pure nature quod autem
hominem coheretur homini diuino
est certe ei adiunctus ¶ Et de
multis lexū quod vna side sacri
ficium de exemplis tū non est
multum tribuendum · talia e
nim primus posuit quo suo ipse

erant maxime nota Et eo ih
que se iuste iura nature ad iura
legitima se habebant iuste iura
legitima ad negocia humana
que cotidie contrahunt ill me
lio die ad facta et acta hu
manas iure legitimo diuin
bilcs Deinde cum dicat Vide
tur autem excludit ratia pre
dicta errorem quendam · Et p
mo ponit illoz errorem eiusq;
rationem · 2o solvit Ibi autem · 3o
solvit questionem exsolutionc
ortam ibi Quale autem · di
cit p̃mo quibusdam hominib⁹
videri omnia iura ee eiusmõi
· s· legitima / nullaq; naturalia
tam quidem istoz fuit · qui
a id quod est naturale im mu
tabile est Et ubiq; eandem
hz potestatem · sicut patet
de igne qui eodem modo ubi
que tam hic quam in persia ·
iura vo quamq; illa sint mu
tari videntur nam iure legio
quod sit mutabile dubium nõ
est · de his vo que nos natura
lia dicimus quod eadem sint
mutabilia patet nam pacta
seruare nos dicimus de iure
nature ee Et tamen ea pa
cta tenenda non sunt que
aliquis deceptus ill metu ca
ptus quis promisit · eodem
q; modo patet Et positum re
dere nos dicimus ee de iure
nature Et tamen arma de
posita non sunt reddenda fu
riosis · nec etiam patrie pro
ditori · q; omnia fere eum
que nos dicimus iura natu
ralia mutabilia inuenimus
patet igitur quod si illoz vo locum
haberet Iustissima fere eent iu
ra legitima & nulla aut quam
paucissima eent iura nature
hec dicit Et vt ih quidem vi
detur ista fuerunt de quibus
in prolixo dicebat · honesta
nõ & iusta de quibus amplius
consiocrat tantum latrocinia
& disceptationes sunt
ut leste dum tacent non autem
natura constare videamur hec
ibi Et tam dicendo utrique
videt lex patet quod ibi cum
dicit Sit leste dum tacuat /
non autem natura constare
videmur plane loquebatur
non de se Sed de aliis quibus
ex mutabilitate honestoz
atq; iustoz usitatum est mutata
honesta & iusta ee legitima
· hec est leste & non natura
constituta Deinde tamen di
cit Hec autem solvit tõcm
errorem prefati Per quam
tellectu sunt corrigenda
duo p̃mo quod hec littera non
modicum est dissona attendẽ
tõne antique · Et ideo caueas
ne istam p̃ illam corrumpas
vo intelligendum quod iura
tõne prefati errorem p̃mũ
duc appositõnce · p̃ma erat id
quod est naturale ee immuta
bile · 2a erat iura ee muta
bilia · hec quidem propositio
nem ueram est in toto et
simplex littera · aristoteles nõ
quidem solvit ulterius nisi dic
tum illoz · et licet littera plus
possit referri tam ad primam
quam ad 2am cor propositi

tionem ¶ Et tamen si referatur ad z^{am} melius intelligitur et presertim cum plenior sit littera si referatur ad ius nature · ut sic dicamus ¶ Verum tamen scilicet ius nature non est ita se habens scilicet ut sit olim mutabile · quod ad ius naturale sit mutabile ut illi putabant · sed eorum vo · id est ac si quis aliquo ut in parte simpliciter ens ita se habens sicut illi putant putet absurdissime dimissione · mira namque ut sunt apud deos ut apud nos · apud deos quidem forsitan non ita se habent · ^{et} ac de hac littera intertextualiter legi · si dicat dubium non est quin apud deos non ita se habent · scilicet quod ius naturale sit mutabile ut illi male putabant · apud nos certe aliud est naturale mutabile · non omnes quidem id est non totum quidem · sicut enim patet primo de celo omne totum et perfectum differunt quia omne indistinctis totum nominamus perfectum vo in qualitate et dicat · et tamen alicubi aliud probatio ponitur · quod in traductione antiqua sit pro eo quod in nostra habetur omne pro toto dicitur · naturale in parte quidem potest mutari · in toto vo est impossibile · sed non obstante quod id naturale quod est apud nos sit naturale mutabile · intelligimus est aliud natura aliud vo non natura · sed lectore accipitone hoc dicat ¶ Quod autem plenius hic dicat de ius est tenendum est dictum et non quidem secundum presentem intentionem ¶ Sed theutus putabant quedam deos plures et credebat · quorum eorum bonum et putabant summum esse vite humane · si quidem vo omnipotente deo intelligat ¶ Plane erat · eternamque diuina si ad ipsius referatur · et pro ut in ipso est considerentur · ne minimum est dubium quod talis sit perpetua atque immutabilis olim ¶ de hac cum dicat hic autem · solvit questionem que ex predictis sub oritur ¶ Et primo cum monet z^{o} solvit ubi manifestum est dicit primo dubium est hic tus se potest aliter hec natura id est per naturam illi ex natura scilicet sua · et quale sit illud ius quod non se habet aliter ex natura ¶ Sed lectore ac positione causa vo dubitandi est · quia vtrum per sunt immutabilia simpliciter · quasi dicat si vtrum sint immutabile · dubium est manifestum · ius nature per patet lectionem · hec dicit intelligendum est hic quod licet platonis dicat quod per quanto illi quale et non ens tia · tamen hic plenius quale dixit pro quod · istum illud ad dubium simpliciter hic non dicit simpliciter · sed accipit

si mutatem ¶ Iura quidem naturæ et legitima sunt mutabilia simpliciter idest sicqd tum bonum quam aliud est mutabile itaqz illud simile copulatiue ponitur sicut si dixerit plato currit et socrates sedet ¶ Vbi mathematicum est solutionem huius. Et primo ondit qualiter sit mutabile ius naturæ et qualiter ius legitimum ¶ Vbi iura vero dicit primo mathematicum est. Et dicit mathematicum est solutio hui quæ quæritur ¶ Hæc mathematicum in aliis rebus naturæ. mutantur quidem ius naturale eo modo quo etiam res naturæ. alia vero videmus mutantur non quidem in toto ¶ Sed pro aliqua parte ¶ Nam manus quidem dextera naturæ est melior. idest fortior. et tamen accidit posset fieri idest contingere ut homines sint ambidextri idest dubiæ indextera. ita ut non sciat quis eorum sinistra esse possit quæcumqz manus dextra sit et quæ sinistra. cum utraqz sit aque fortis. Ista tamen apud virtuosos tamen nec est non potuerit tamen dici nec intendere ¶ Sed et circa res naturæ contingere. Hunc exemplo tu poteris alia adinuenire. ut certe primo non habere visum. vt accidium. hoc est naturale. nisi homo contingit aliquos a natura multos. certos. aut sanos dicamus ipsum. quod simpliciter bona iura quidem naturalia mutabilia sunt nonquidem in toto. Sed pro aliqua parte. Est autem hic attendendum quod ea quæ sunt de ratione iuris mutabilia sunt pro tanto si cut homicidium ce aut furtum nec in toto parte potest deficere quæ hic non includuntur iudiciorum circa. Sed sunt obsequia eorum si sunt naturalia mutari atqz deficere possunt saltem pro parte ¶ Sed circa legis homines hæc pedes. aut digitos quinque in manu aut pede ¶ Et hoc quidem magis mala sunt iusta naturalia. quæ ci includuntur in mutatione iustitiæ nusquam possunt deficere. Sicut homicidium inuenire. nihil in futurum circumstare. non mechari. non furari ¶ et hoc. in tribus iustitiæ eius includuntur bonitates. alia vero sunt quæ ad iustitiam se habent nonquidem ut mala tunc inclusa. Sed ut sequentia ¶ Et circa hoc locum habet quod diximus de mutatione iuris naturalis. quando sunt depositum tradere pecuniam ¶ Et hoc. Et ex hoc scire potest quod iura legitima eius tantum pars naturalis. non quidem est. Sed eo solo quod est mutabile. mutabile enim emendari debet non quidem per aliud mutabile. Sed per id

quod in mutabile

quod in mutabile est · ſz de
hijs oppositum ¶ Dicendum
ut in ſra ubi & lxxiio et eque
tractabitur ¶ Deinde tertio
cit iusta vetꝰ ondit qualiter
ius legitimum ſit mutabile
¶ Et dicit quod ea iusta que
ſunt ſc̃m dm̃ poſitionem &
voluntatem id̃ſt que inſtituta
ſunt menſuris ſalutet finium
n et vini tritici ꝙ non ſunt
equales in omnibus locis · ſed
ubi mercatores ea emunt
ſunt maiores · ubi vero ipa
vendunt ſunt minores quod
in noſtra hyſpania optime
pz̃a tenatur · eodem modo mul
ta que non ſunt naturalia
· ſz humana · id̃ſt ab hoīe
ne inſtituta ac poſita non
eadem ſunt ubiq; cuius
cauſa eſt quia iusta legitima ex
vtp ozuntur ¶ Ibi lō pu
blice apud duſſas duſſe
inſtituuntur · eſt quidem tēp
coꝛ quo in civitate deſtinat
inſtituꝫ ¶ Et iuꝰ quidem ita
nūquam inſtituuntur duc
civitates ubi eadem oīo ſit
inſtituꝫ vtendi · ſz una
quam tangat eſt tamen que ex
ſua naturam ubiq; eſt opti
ma ¶ Hec autem eſt que ex
pure nature intelligitur mſ
tituta · itaq; ſicut iusta na
ture ubiq; ſunt eadem ſic
eadem naturalia vtp ¶ Ex
iuſte nature conſtructa ozi
ubiq; eadem · Subdit ¶ Ex
dictis plꝰ in hac parte quedā
alia ſatis vtilia intelligunt
primo quod iuſ legitimum
potest mutari non ſolum in
parte · ſed eciam totū · ſicut
quod eſt in una ciuitate alic
eſt vtile aut ab eo quod eſt in
alia · patet id totum poſſe mu
tari cum id quod eſt vnus poſſit
alteri⁹ effici · contingit aūtatis
quoq; eiidem ſecundum di
uerſa tempora iusta contingia
efficiuntur · ſo intelligitur illud
maxime principium cuiusq;
iuris legitimi ¶ quod optime la
tissime p tractatur in co li
broq; ethicorum de politica latine
lō de vtp mutabilitate illud in
quam principium eſt vtp ex
vtp enim amicitia ozitur iusta
legitima · cum vtp ſit cuius
modi propoſitum iusta q̃dē
legitima ſunt hic quibus in
lā debemus propoſitum ¶ Hanc
ex duſſitate vtp ozuntur duſſa
iusta legitima · ex duſſitate nāq;
propoſiti et finis duſſe mā
mutatur hic hoc tamen oppor
tunum conſiderandum puto
in eo libro pz̃ nominato quid de
vtp mutabilitate ¶ ſo intelligit
cum tum̃ ex ubiq; optimū que
ex pure nature intelligitur ad
ſtituta que licet ſit meliꝰ optima
id̃ſt optime nature ¶ Et timet
ut mutetur fiue pure le
gitime ozit ondo in vtilib⁹ · ex
opationes ſunt circa ſingularia # demde ad dicꝫ ſingla uo agit de dione mutabilitatis
¶ Aut quod idem eſt ondit
qualiter ſe habent iusta ad actꝰ
ut negocia ſingularia · et
dicit q; ſingularia id̃ſt q̃cunq;
coꝛ que pure & legitime pro vite
tur id̃ſt conſtituuntur utrum
habent ſimpliciter ad negocia & actꝰ
ſingulares ſicut vnumquodq; alia

ad singularia · nam eaque
aliquando multa ac
diuersa sunt · et quidē vnde
quodcunqz ipōz scilicet que
iuste et leste pro vtilitate
est vnum · et sic ex natura hec
quia quodqz iustum est vle
sub quo ni finitur nec ea cō
prehenduntur hec dicit ¶ Et
hic loco notabis quod licet
iura legitima respectu na
turalium sint particularia
· et tamen non est necē
potest ius legitimum quod
non sit vniuersale et hec
comparatione negotioz sin
gularium · quod hic notabis
contra eos in quibus qui in
cē pute singularia sunt.
namqz iura legitima ut the
neta sub alterna ¶ vbi differē
tiam auctor ¶ tradit · dicam
ni vestri et ni iuste · vestri et ni
us · Et primo de iusto et iniu
sto dicit sic differēt · quia
quod natura vult leste politi
ce in iustum dicitur · idē
ipm cum fuerit propetratū
iniusta appellatur · vtrūqz idē
relatum ad diuersa in iustum
et iniusta dicitur · relatu
namqz ad naturam vult leste
quia prohibetur in iustum
noiatur · sin refertur ad
executricem · dicitur ni usti
a · ad ipm quadrans ni usta
appellatur · similiter se
habet ius · pro ut enim natura
vult leste precipitur · est iustum
· postquam in sit factum · iuste
dicitur · et iusta quidem retribu
tia videtur cōmis est cuius
cōmune ad vtrumqz · preter
ea igitur ex hijs quod iusti
um iusti / et iuste in uice e
ut correctō ¶ vltimo dicit
que autem et quod quor sit
ipōz speculo / et circa que
sit considerandum erit po
stea scribet in eo libro quem
et politica latine vocāt mu
tilatur · ibi namqz agitur
de ipō in se et suis speciē
bo · ex quarz diuisitate diui
sa oriuntur iura · quam uis
cum differat ea ipō que
est ipsum abeia contraria
tranide · tamen leges et
iudices differunt aliquando
ab legibus · eodemqz mo
dō intelligas in ceteris
rebus publicis ¶ Est tñ
ad intendum quod licet
plus in libro pre noiato
consuerit de iure et in pri
ma magna in specie quam
hic · non tamen descendit
ad iura legitima · nisi for
te alicubi ignota exempli
ficandi vel forte patrides
· ut cum narrat leges a
liquoz scilicet athenienses
vel lacede mone / vel creti
vel alioz · et hec ut inde
possit nobis deduci in totum
hōem opticum ipō de qua
in eo libro considerare eis
ficuit precipua iusti tu
dō ¶ Et quia proxime ad bul
timum dictum quem in fine
dicimus fiximus memo
rie imprimendum / inde est
quod hic duo maxime no
tanda in fine silenda me
rito censui · quoz vnum

erit notandum ¶ aliud dubitandum · ex iam dictis quis videre poterit vnissa pura legitima ex pla tanquam ex fonte originem habuisse ¶ ex his itaq; plus quam maxime notabis eos nichil afferre qui ex iure legitimo romanoz nil leysse noz nil aliozz obtinuit contra plum cuiusq; plum · sic dicitur namq; sacrata · nonquidem lxx illi · sed profecto illa huic · et ut nil quidem videtur apud nostros duo duo existunt frequentissima ridicula · primum maxime dicit de nauim apud euangelistas in deo trium patrum fore spiritum ad imperatorem romanum de nostra re ex decretis ut cozz in his utimur diuino prefe · quantum lxx fuerit diuisione digna quidam legista nisi satis offendebat ¶ qui ex imperialibus constitutionibus vitia ausa demostrare conabatur imperatorem esse supra ipsum ¶ uterq; itaq; ridiculis erat tum illa conclusio demostranda fuerit ex aliozibus priapis saluator plane / aut sacrscriptura · tantaq; erit diuisio si ex romanoz nil aliozz pure cognoscis destructe phus · quanta est illi qui ex imperatoris constitutionibus vult destruere supremam pontificis romani potestatem sed de his satis /

Dubitaret autem aliquis inter predicta virum de iure nature ee debuisse aliqua scia · et videretur aliam quod non · quia puta nature sunt pse omnibus nota · erit itaq; diuina lxx scriptura talis scientia · ad hoc dicimus quod sicut nil cibus et potibus atq; suppositis non sunt sana dulcia nil amara quecunque talia videntur huic nil illi · sed ea solum que ei homini qui optimam hoc sumitatem talia videntur ¶ sic nisi se hoc in rebus die non est itaq; honesta et pulchra que tunc videntur aucuncq; · nam preter aristotelem artis politice qui distortos hoc animos ¶ non recte iudicant de his rebus · si his solumq; sanum atq; rectum hoc aiunt ¶ non erit iuxta pazii cognoscere qualia hec sint que bonis studiosis honesta et iusta ee dixerit ¶ sicut enim lesis in natura corporis male iudicant de rebus simpliciter sanis ¶ sic eciam qui aliozz sunt egroti pessime de rebus simpliciter sanis natura honestis et iustis itaq; si illam contrariorum emulatio locum habuerit ¶ eadem ratione prohibere posset ¶ medicinam non ee necessariam quantum ad eam partem ubi de sanis rebus / odoribus et qualitatibus medicinaz et eloquio agitur aristoteles so talis ee credetur qui non solum in aliis verum eciam in his

que naturaliter honesta et iusta sunt · sic ut ea expressa natura honesta credamus que ipse talia esse dixerit · unde illud commentatoris · et de alia commento ¶ 1° ubi inquit · ea de causa que iste homines sunt ridiculi in natura · et est exemplar quod natura intendit ad demonstrandum virtuosam perfectionem humanam in moribus hec commentator ¶ patet ex hijs quid dicendum sit ad id dubium quod proponebatur · videtur igitur ex predictis in precedenti capitulo de documentis / maxime honoralia / maxime vtilia presertim originem iuris legitimum · oriuntur namque ciuilia iura legitima ex tempore tanquam ex causa finali et ex hijs ut puto videre potuimus · plenam considerationem principia iuris legitimum · considerata namque de tempore et eius principijs · quod etiam apparet prout plenius considerata de intellectu et ratione que est principium efficiens iuris legitimum ¶ sed de hijs satis · nunc vero ad alia tractandum ·/·

Quum autem ciuilia iusta inquo soluuntur questiones superius mota scilicet sint quales mensurans dicit iusta ¶ Et primo ex dictis manifestat · secundo ibidem prosequitur ¶ 2° idem facit ibi que in scripta · ibi est vero 3° ad dit quandam diuisionem ad maiorem superioritatis mathesis ciuilis ibi inuoluntarios autem ¶ Circa primam partem tria facit primo id quod dictum est ¶ 2° manifestat quo id quod dixerat · scilicet quid intelligitur per voluntarium cum inuoluntarium ibi dicit autem 3° dicit prefatum locum latere tam circa iustum quam circa iusticiam ubi simile est ¶ Et ex hijs colligit quid in hijs dixerit · pro ipsius tamen et etiam declaratione intellectu est considerandum quod iusta notatur fieri per actiones dicas exercitus ex quibus quelibet causa actionis ¶ et presertim exactionis causa finalis · que cum sic fiunt sunt vsitatissimum modum loquendi per fieri dicuntur per actiones ciuilia quasi et fortuita hec ipse dicit · itaque cum agens aliquid intendit et in effectum aliquid sequitur ¶ id tale per accidens et casum aut fortuna fieri dicunt sunt namque accidentia que raro contingunt sicut patet ex methaphisica ¶ Et in hac quidem sic fictione hec apte dicta sunt iusta sit in iusta per actiones · que si tibi magis placet poteris appellare iusta sit in iusta per accidens que si tibi magis placet poteris appellare iusta sit in iusta casum aut fortuna ¶ Item est considerandum quod iusta sit in iusta per accidens non ultra dicuntur esse

iusta vel iniusta non quidem formaliter · sed materialiter · id ab eis dictum est quia hmõi tales sunt ut facile sit transire formam iustitiae vel iniustitiae · quod erit si voluntarie fiant ¶ Deinde ibi · manifestat in speciali id quod in hac tertia principali intendebatur ¶ Et primo premittit voluntatis diuisionem · 2º inquirit manifestandae propositum · ibi · quinto · prima pars est nota · 2ª dicitur quia primo ostendit quomodo sit nocumentum Et etiam erroris sine iniuria 2º manifestat quomodo contingat in iniuria sine iniustitia operante ibi · Sz quõ · 3º quõ fuerit in iniuria cum operante iniustitia ibi · Sz quõ · 4º duas adducit causes ad probandum id quod locus 2ª dictum est · ibi ¶ quamobrem · 2ª ponitur ibi · nisi per 3ª manifestat quod vltimum dictum · ibi quadsi · per istos intellectus oz ea tenere quae libro 3º dicta sunt de voluntario · electione / voluntate ¶ Et consilio · nec plura hic addere intendimus Sequitur illa pars ¶ in voluntario oz autem ubi plura notabilia ¶ primo involuntarium pluribus locis tradit · erit enim aliquid pure involuntarium Et aliud impetum cum voluntario et cum voluntario quod plenius ex libro 3º videre poteris · 2º notabilia ibi notaranorum visa ratione se tenere ad ea quae delinquuntur scilicet ut causa pro ut causae 3º notabilia ea quae delinquuntur per aliquas passiones naturales eo ipso excusandi ¶ sicut patet inde mente furiosi et mente capti idem quoque notatur de his quae delinquuntur ex humana animi perturbatione ¶ Et humana quidem ad praesentem finem aliquod dictum eaque est tertia tribulata ¶ Et forte plenius per naturalem et humanam perturbationem aliud intelligit · sed quia non multum differt utrum sic vel aliter dicatur ¶ in hoc non est insistendum ¶ Et pro complemento 4ª notabile quod cum aliquis faciat voluntarie nisi in primam ¶ non erit iustus / nec iniustus ¶ nisi ea intentione voluntate fecerit · tunc enim habitu separatim · cum voluntarium in toto et in parte abeo excludimus tripli tertium erit operandi voluptate · sicut libro 2º dictum fuerat. erunt itaque finis primus tribus tradus notamento 2º ¶ primus est cum id fit voluntarie ¶ Et tunc nec iniustus est / nec iniuriam facit 2º erit cum voluntarie facit · non tamen electione ¶ Et hoc modo iniuriam facit · non tamen est iniustus ¶ Et de hoc numero sunt inuitus qui ex animi perturbatione alios nocumenta inferunt 3º loco sunt ea nocumenta quae voluntarie et ad electionem fiunt · quo casu in

qui operantur et in iustis
simul Et in iustis facies
dicitur

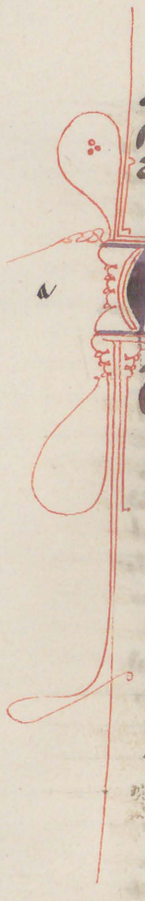

Nubiget vero cum quis
inquio moueatur et
soluitur quo vtrum
alium volenti fiat in iuria
Circa continet tres Primo
mouetur questio · 2o assumit
3o soluitur Circa 1m ibi · nam agere
ad 2am ibi ille non tacta · Cir
ca primu tria facit primo mo
uet questionem vtrum
dictus aliquis posset nubi
gere an circa faciendum
precidendumq; in iustis sit
determinatum sufficienter an
aliquid supersit determinandu
ibi primi quidem monet quo
uem mathis inspice · ma
etiam tangit materiam et
circumscionem dubitandi Di
cunt primo dubitabit aliquis
an ita ee petrus quem ad
modum euripides poeta lo
quens in persona alicuius
dicebat quo modo ego ipe ma
trem occidi meam · a et est
brevis sensus idest responsio
quod sine ego fratrem volen
sine nolente Ipa tamen vo
luntate sua ame occisa est
· ibi vtrum ne fiat formatur
ad huius mathis spreacio ques
tionem · dicens quia ita ne quis
est dubium est vtrum nego
vera alium volenti in iuria
fiat / an non · sed omne tale · s.
quod in iuriam bti sit inui tu
idest in voluntarium Sicut fa
cere in iuriam est voluntarium · dubitatur etiam an omne
tale quod in iuriam contingit
sit voluntarium / an omne sit
in voluntarium / aut aliquod
sit in voluntarium / et ali
ud non · eodem modo posset
2o loco dubitari cum quis
iusta patitur an omnis tales
passio sit voluntaria / vel o
mnis sit in voluntaria · hic
dicit · continet itaq; hec du
bitatio tres questiones · quar
prima est principalis Circa quam
in hac tripitole principaliter
insistere intendebat · et ad
hanc quod illud nec rum
dixit vtrum ne non est
dictio Sed syllabica adiecta
ibi nam in affirmativa · ar
guit ad questionem Et pri
mo quantum ad vtrumum
· 2o arguit ad 2m membrum
ibi quod si in iuria · pro ma
iori itaq; primo non arguit
eo quod iam arguendo erat
assumpta id quod dixit ne
frater in iuriam voluntati
sum est Circa primum tria
facit · primo arguit · 2o soluit
ibi absurdum 3o tangit ta
liam questionem que ex du
bio originem trahit ibi ·
nam de illo dicit primo me
rito dubitatur an omnis pas
sio iusta sit voluntaria · et
causa quidem dubitandi ee
quia omnis actio iusta est vo
luntaria · eodem itaq; mo
do videtur hec ergo oppositum
quod est iuste pati salutem omnes
ee voluntarium Sibi absur
dum · soluit dicens absurdum

cē one tale dictū voluntariū cū
aperte videamus quod in cōmercijs in
voluntarijs non pauci cōtristantur
inuite ¶ Hec dixit Et quo patet ad
vēnem in cōtrariū cē nec hūdē
simultudinem-stat enim oēm
actōnem iustam cē voluntariam
. pari vō iuste sepissime fieri in
voluntarie ¶ itaq; patet cuius actō
iusta sit voluntaria . et tamen
pauci iuste aliquis in voluntariū
vnde patet quod illud additum
forte ponitur ibi non necessitatis
causa . sed pōs tanquam loci
tōis temperamentum ¶ quod ab
aristotele sepissime fieri solet
¶ Deinde cum dicit nam de illo
monet questionem trahens ori
ginem expredictis . que est vt
vtilissāh sit verum quod ei fiat
iniuria qui in iusta patitur . hāc
questionem solvit ibi ult . dicens
etiam id quod latum latet in alte
a hīt aliquis locum in patiendo
itaq; sicut fieri potest ut vtrūq;
. s. tam agentē quam patiens
sint principes iustoꝝ sīm actōnē
¶ Et similiter fieri potest videli
cet idest certe sunt principes re
vnē in iustis secundum actōnē
. sicut enim patet ex predictis
aliud est in iustum afferre / et in
iuriam ¶ nisi id voluntarie fe
cerit . omnem quidem iniuria
m est in iustum afferre ¶ sed nō
cōē . simili modo se hīt in patiendo
. qui enim preter legem in pa
tiens in iustum quidem patitur
. et tamen non vere patitur nisi
. nisi id tale in voluntarie pati
atur . itaq; in actōne nelle / et
in passione nolle est forma in
iurie sine eis quod est cē p se in
iuriam nam si aliās hec fiant
erit quippe in iuria . non quidē
p se et p accidens locum hīt in
actōne et passione in iustis . sic
etiam in actōne et passione iustis
. et quia de passione erat satis
mathi festum de actōne protu
limus mod dictus quod sicut
non est possibile quod quis pa
tiatur p se in iuriam nisi eam
aliquis inferat . sic etiam nūq;
aliquis iuste corripitur nisi sit
aliquis qui eum iuste corripiat
hec dixit ¶ Et nō q illud nel in
p̄po positum non dissimilie
sed assertiue ponitur . sīm enim dat
similiter videtur et in iustis
¶ illud in non p aposītōnem . sz
p compositōnem legit ¶ Et predic
tis nō tribus actōnibus iniuriam
contingit tam actōne in iustos
. quia vtraq; est voluntaria pa
ssiones tamen differūt . nam
pati iniuriam semp est in vo
luntarium pati vō puo vt iuste
cē poterit vtroq; modo scilicet
tam voluntarie quam inuite
utraq; ad hec quadquis iuste pa
tiatur satis erit sialiq; enim iuste
corripiat ¶ Deinde cum dicit p
si in iuria . arguit . ad vm nō bene
predicte dubitatōnis ¶ Et pōt
duas tōnes quibus aliquis nōne
forte conaretur ostendere quod
sit possibile aliquem pati in
iuriam voluntarie Circa quod
duas ponit tatōnes ¶ In prima
parte accipitur pro humanitate
dissimtō quedam que aquilibz
dam creditur cē nunc dissimi
tō ¶ Et dicit in primam cum ad

ledit voluntarie/ scienꝫ quem et quo
et quo mõ et circa quid circumstã
cias/ sz in continens ẽ huiꝰ
· nam optans volens quod sz
sibi cõ uenit · ergo videtur
possibile quod fiat in iniuriã · et
quod sibi quis impunã possit
¶ Deinde cauendum preterea ꝑ
ut secundum rõnem dictꝫ
iterum aparet hic · nam mẽ
pe ignis sepe numero punitur
se ãsuete tricꝫ expoliare quod
si est ita ¶ uoluerit iniuria
fit · hic dicit ¶ deinde cauendum
est ut non soluat ¶ et ꝑmo
ad ꝑmam rõnem deinde ad
alteram ubi sed qm · ad ꝑmã
respondet dissuasionem · ꝑmo
interimendã ꝑmam propꝫ
sionem ¶ negat enim illa
cõ dissuasionem in iuriã · si
ad perfectam dissuasionem et
cum hoc addere quod lesio sit
notamentum fiat preter vo
luntatem eius qui patiendã
leditur · nemo enim vo lun
tarie iniuriam patitur ¶ utiqꝫ
sequit non est possibile aliquẽ
iniuriam facere · nisi voluntarie
faciat · sic cõ · non erit possibi
le quem iniuriam pati nisi
nolite atqꝫ nolumtarie id pa
tiatur quod pro hac materia mẽ
ti concedabis · ubi nullo cuiꝫ
respondet ad minorem propo
sitionem · dicens · quod nullus
nec etiam non continens bene
structus completa voluntate
pati in iustum · quia non con
tinens id agnat quod cupit
non autem quod nolit · vo
luntas enim solum modo
est de fine ac ꝺ̄no · nemo namq;
id velle potest, id ꝺ̄no quod
cõ fruitꝫ idest bo
num · non continens nõ id agit
quod extra ens extra animã ꝑ tur
bationem putat non cõ attendẽ
· hec dicit ¶ et hic littera no ta
bis aliqua satis vtilia · primo ne
mo nunquam posse appetere quod ꝺ̄no nõ
putat cõ fruitꝫ · quod est maxime
notandum · tum preterea
tum · nec enim autem forte
usquam preter quam hic in
uenietur in phia hec dictum
esse vbi sic expresse posita
· tum etiam quia id plerisqꝫ
de nõb nequant ¶ et no ta
bis voluntatem cui mali
opantis non ferri in malum
sue noticie vel · sed id uel
le ꝑ accidens saluari in quan
tum admittitur voluptati
aut vtilitati · que voluptas ꝑ
se ipã et non ꝑ alia tunc am
plectitur/ atqꝫ huiusce velleꝫ ·
negat itaqꝫ primus quod non
uenẽ voluntarie patiatur
notamenta ¶ quo negato ·
nec est dicere quod non uenẽ
ns in voluntarie patiatur
alia notamenta que ex in
continentia patitur · quod si
concesserimus · opportebit di
cere quod homini ase ipõ in
iuria fiat · sz quia sic dicere
non satis consonaret hijs
in fra tradentur · inde est ꝑ
aliam subpunxit solutionẽ
ubi · cum dicit sz quia sua u
bi plus videtur ponere ꝗ ad
solutionem illo mõ · de con
tinente · Et etiam illig quod lar
ꝺ̄ obiectatum · de intemperato · et

diat q̄ quis nocumenta vo
luntarie patiatur. Et hoc si
ue domino siue quoquo alio
: et sine id ad se siue abalio
patiatur. Talia inquam inpu
nata fieri non est possibile
. aliq̄ tñ est qua talia
sint in potestate eius qui pa
titur. In pena ño non est in
potestate eius tñ volentis.
hoc dicat. Et ex hijs patet
quid dicendum ad p̄positam
questionem. que erat
vtrum alicui volenti pos
sit fieri iniuria. Et patet
quod non. tum omne tale
simile patet ex dictis fieri
nullum. atq̄ in voluta
rium. Que autem hic ph̄s
addit p̄ro exemplo. diome
dis scilicet et tydei p te
ipm̄ ut puto intelligere
poteris. Et dictis in hoc
tm̄ duobus de auctoritatis appen
dis intelligere poteris. primo
quod iustum et iniustum
ad lesum referantur nisi
vi iniuria non ad lesum
sed ad opus. vel opantem
. hoc est ad voluntatem
eius qui agit vel eius qui pa
titur. Quam iniuria aba
gente voluntarie inferat
et aptiente nolenti inuoluntarie
accipiat. Secundo intelligitur
q̄ iustitia et iniustitia no
tantum respiciunt exte
na opera quantum inter
eiosdem voluntates. ex so
la namq̄ voluntate hui
us duo que sunt hijs vel inno
xia. quia cum nocet etiam
si maxime nocitat: iniu
riam non facit: nisi vo
luntarie id faciat. Ille eiad
qui leditur non aliter iniu
riam patitur quam si nolu
ntarie id patiatur. Et in
his finem habet que in hac
parte propositum fuerat

Restat insuper ea
q̄m tres hic partes
in prima determinat
questionem vnam. in 2a ex
cludit circa ante dicta tres
falsas opiniones. ibi patet
hoc. 3o ostendit quibus rebus
et hominibus iusta et iniu
sta possint competere. ibi sunt
autem. prima pars quatuor
continet particulas. primo
duas mouet questiones/ q̄
2a altera tollunt insequ
entibus. 2o arguit pro
vtraq̄ parte ubi si enim.
3o solvit. Primam factam
pro parte falsa. ibi vel ne
q̄ determinat veritatem
questionis. ubi manifestum
est dicit ergo primo/ quod
volenti iniuria non fiat: et
manifestum sit ut dicamus
de duobus p̄dictis similibus idest
de quibus potest dubitari
ex p̄dictis assumptis hoc est octa
sione p̄missorum. quia
enim est dictum q̄ nemo vo
luntarie iniuriam accipit.
inde est occasio dubitandi
vtrum in distributione pe

tuom cuitatis ille iniuria
fuerat qui preter dignitatez
plus tbuit / an ille qui pre
ter dignitatem plus accepit
· strm quia dictum erat q
in contractibz sibi fiebat in
iuriam · merito dubitabat
vtrum sibi ipi quis valeat
inferre in iuriam · hec dicit
¶ ibi sicut enim arguit ad p
mam questionem ¶ Et pmo
probatur · p ille qui attribu
it faciat in iuriam / et no
ille qui accipit · et dicit qd
si tradituz idest concedit
pus dictum saluetur q vlen
s non fiat iniuriu · si istud
nquam tradituz · non faceret
in iuriam qui plus tradit
in distributione · nam ille
se non ut agens sed ut pa
ciens qui voluntarie id pa
titur ¶ cum itaq; in distri
butione que fit preter dig
nitatem sic in iuria et ea no
fiat ab eo qui accipit · fiet
igitur ab illo qui distribuit.
hec dicit ¶ ibi sed quis arguit
pro parte negatiua / unde s
q non sep ille faciat in iu
riam qui vni plus quam alij
tribuit ¶ Et dicit q si quis
alij tribuat plo quam sibi faciens
et volens · iste nquam sibi
ipi in iuriatur · quod eciam
facere videntur viri boni et
equi ¶ nam vir bonus equus
in detrimentione est idest dimi
nute solet pro se ipo accipere
· sicut enim patebit eo fi
ne sequentis tracta vir bonus
Et equus is est qui non eo
ante ampletitur pus inpe
rorem partem · de suis
comodis detrahi patitur
Et cum si lege seruari possit
hec ibi vtrumq; predictoz
est falsum · nec enim sibi
quis iniuriari valet · nec
viz bonus et equus in
iuriam irrogare · presertim
cum sua virtus bonitate
et equitate · hec dicit.
ibi ut non plus solvit quam
debitum · cum duas pmit
solutiones ¶ Et in prima vi
detur respondere dicendo
nedum q vir bonus nunq
sibi quam alij tribuat · Et
dicit ut idest etiam hec sa
luet q viz bonus sibi tbu
at minus de bono ¶ hec in
quam non est verum si im
plicite idest omnino nd
si contingat fieri quod de
pecunia alijs plus tribuat
¶ de alio bono sibi plus
re seruat · saluetur de istis
alijs bonestis · imo ut ita
dixerim de bonis bonis to
tum sibi metipsis · alijs t
buit · qui enim accipit ·
nec istam nec bonestam
tem sequitur · hec dicit
¶ ibi preterea ponit a
liam solutionem · et hec
videtur finalis ¶ Et dicit
q p distinctionem in pri
cipio habitam patet
solutio · qui enim sibi nimio
za tribuit nil patitur pre
ter suam voluntatem · ac
p hec in iuria ei ase fieri no
potest · sed si quidem idest

arte leditur vt dr̃s quidem
id faciat: leditur non tñ
patrum in iniuriam sistite
nim patet eo pus dictus no
me monumentum est in
iuria ¶ sed oppetet vt id
fiat preter voluntatem eo
an nocetur ¶ hec dicit .i
hr manifestum definit
vitatem questionis ¶ Et
primo introitu premittit di
ctus mdistributione inq
qua manifestum ce illa
semp fuerze in iniuriam qui
plus tribuit / non autem
qui plus accepit . hec dicit
¶ Ex hijs patet p̃ q̃ erit
pro hac parte sit ce monstra
tiã / atq; insolubilis ¶ ibi
non enim prohibit propositi
tum ¶ Et hec tñ tiam . p
mo sic: iniuriam facit: no
quidem ille magno est in
iustum ¶ sed ille agit hec
scilicet iniuriam magnã
scienb ideest stia eo quod
agit ¶ hec autem idest
hãc cum est principium
actus . quod est mdistribu
ente se non in accipiente
. hec dicit ¶ ibi pretezea
ponit 2am rõnem dicens
ille in iniuriam facit qui
agit ut principale agentis nõ
ille qui se hꝫ ut instrumẽtum
. hinc manifestat exã
plus qui hõ tribuit est qui
agit . ni autem tribuentis
cẽ videtur nonqui: sed q̃
agatur . hec dicit ¶ ibi adue
ponit 3am rõnem . que vidã
cẽ supra assimilat in iudice
Et dicit quod si quis iniuriam
iudicauit in iustum ¶ non in
iuriatur sibi pus leftitutum
. hec dicimus ¶ quia primo
nõ quod pus nature dicitur
non est vi simile iudicium i
iuriosum esse . quod si scienter in
dicauit in iuste . videtur sibi
plus appetere . scilicet thesau
rum vindicte vl alterius hmõi
¶ dicimus igitur q̃ quemad
modum si quis iudex pretiosã
forte in iuria / et hic iudex p̃
terea q̃ est pretiosa est
iudicatus in iuste . plus hꝫ
. sic simple se videtur hẽre il
le qui plus tribuit . quod
hꝫ tamen fiat iudice in pl̃o
accipere manifestat dici
nõ q̃ ipse iudex qui aliquid
in iuste hꝫ iudicauit . et
cepit forte non alienum sed
alienum vl aliquid hmõi
hec dicit ¶ notandum est
illum qui plus recepit nõ
facere in iuriam nisi ipse
id procuret . vt nã vt nij
in videtur . si ipse procuret
¶ ipse quasi in iuriam facere
videtur ¶ et eo hmõi quasi
notabis pro nostra hystoria
¶ Et ecclam pro italia
. non tam eã repreben
sibiles beneficia recipiente
. quamtumsint reges et
papa / ecclesie talia indigne
tenere nere ¶ 2o notabis
non tam in iuste fecisse ma
thistrum sancti petri quam
tum regem dominum solo
nem . ideoq; primo iste quã
ille debuit plecti ¶ deinde

cum dicat putant homines dis
trui tre falsas opiniones tra
ta predicta · 2e ibi eodem modo
· tertia ibi ppt hoc ipm · et sub
ic mo de fatuitatum tripho haut
excusatum · p te itaq; illa vide
as solo ¶ de inde cum dicat sunt
autem audit, inquibus tribus
et hominibus possit eē justum et
in quibus non ¶ Et primo tres
differentias: dicens q; iusta e
vocant in hijs que exercent
participia honoz simplicitez
que sunt bona fortune · causa
vero est quia nūq; in una lo
cum hī solum in hijs bonis q̄
pertinent exterius et defec
tum · hoc vo tantum modo
habet bona fortune ¶ Circa q̄
tripartam se videntur here ho
mines · sunt enim aliqui q̄ḃ
nulla sunt superflua · itaq; si
vnusquisq; herent ¶ omnia zele
tur nazent · tales autem sunt
homines excellentissimi · qui
bus erroris tenebrarum fulserit
deificati atq; indeas conuersi · a
in sunt qui mentes nonsuta
tente se habent · si hec excedit
¶ incepte se habent ¶ Et hec ēt
manda · quia plerumq; in ho
mum animis hec ē videre
· alii autem sunt adeo impu
dentes ¶ ut nec casam parua
tenere studeant ¶ sed quecumq;
possidere · indefatigatores hui
modi existunt · quos hic plus
appellat insanos in flammulen
et in proelio · et hec tanta de
una dicta nobis sunt

Consequens vo · tractatu
quartus de equitate atq;
de iure et equo continet hu
ius tantum modo capitulum ·
Et primo quod intendit premit
tit · dicens post dicta cause
quens est vt de iure et eq̄
dictum · scilicet quēadmodū
iustus et equitas se habet
ad justiciam · hoc dicit ¶ no
tandum q; vt inprincipio
huius libri memoratum · necessa
rium esse equitatis tractatum acti
pere · huius rei est notum
tenēre aliquātenus · alio
quin sumptus pulcra que
in conuertus habetur · 2o loco
est legis emendatio · et de
hac hic dicere intendimus
ut ab aliis differat eq̄
tatibus adiatur honestas · hoc
enim p excellentiam equi
tas dicitur ¶ ibi non enim
prosequitur et tria facit p
modefinquat de obiecto · i
bi ex hac causa 3o de intri
ibi et huius ¶ Circa primū duo
facit primo ad partes assignat
· et hoc occasione monet
dubitationem · 2e soluit ibi
huius vo · quod in prima dicat
parte videtur per ipm ibi hui
vo soluit · Et primo veritatem
proponit quā causam pte dicit
· 2e assignat causam predic
tam ¶ ibi facit autem ibi
tria facit primo assignat ra
tionem dubitationis · 2m ra
tionem veritatis proposite i
bi causa vo ¶ 3e concludit ve
ritatem intentam ¶ ibi quod
tem prima pars est nota
· unde notabis tenendū
ēē legis voluntatem eam

si non sit scripta · maquo plerug
iurisperi abcerrant ¶ sequitur il
la pars cautela vbi assignat cō
nem vtilitatē in proposito · Et p
mo ponit legē atq; legis latorē
defectum ¶ 2o ondit q̄ predictus
defectus non tollat legis rectum
dinem ¶ ibi et est mihi longum
· tertio concludit necessitatem
emendationis legis ibi quo ipse
Et litera construct̄ in hunc
puto p te videre potestis ¶ circa
primam partem notandum tum
hys concordare que sunt dicta
in prohemio · ubi aut · satis
ergo fuerit de his et ex his lo
quentes ipsos mihi ac vtilitatē
p figuram vtilitatem ostendere ·
Et sūm ea que plurimum fieri so
let de his rebus transigere
hec ibi · simile est etiam quod
dicit vlpianus de testibus dele
ctis et senatus consultis ubi
aut · nec leges / nec senatus
consulta ibi scribi possunt · ut
omnib casibus qui quotidie accide
runt comprehendantur · sed
sufficiat ea plerumq; attendunt
contingere · hec ille ex hys ali
qui de nostris dicunt quomō
lex ē vnius salis proposito · no
quidem absolute · sed exceptis
· utiq; ut dicunt omnib legib
nec vnius salutis ¶ exceptis
casibus in quibus lex ipa re
pugnat sue voluntati · et le
gis quidem voluntas nonē
altera ab ea que est legis lato
ris ¶ ex illa parte Et est mihi
ultimo notandum ipsius legis
defectus culpam non ce mihi
ctum / nec in legis latore · si
id posset excusare ex rei ve
ritate de
bitore de quibus leges sacrum
sunt enim hys ad modum
luxuriles / ac pene infinite mi
hiq; legis omnino comprehensi
biles · et qui utiq; hys defec
tus in legis nec in legis latore
poterit notari ¶ sequitur illa
pars quo ipsum · unde notandum
nec parua notantur · primo
q̄ si lex particulariter loquere
tur ¶ nusquam literet aliter
preter legem · hoc patet · qui
dicit testus quo ipsum legibus
iussaliter loquitur · ipsum ad eius
sensum si particulariter loquere tur
· nusquam licet aliter preter le
gem ¶ 2o notatur philosophum
hic loqui de legis interpretatione
¶ non quidem vnius salis in scrip
tis reperiendi · sed de particula
ri que in scriptis non reperitur
hoc inde notatur cum dicit
¶ et addidit aliquid preter vnius
salis · 3o notamus q̄ legislator
potest aliquid omittere / utiq;
mihi quod deficere · patet nam
dicit testus qua de causa dimisit legis
latori et deficere ¶ 4o notabis
q̄ talis particularis legis in
terpretatio dicitur velle legibe
nedatio · dicit enim emen
dum omissum quod proprie
videtur ce dictum · emendare
enim est ponere rem extra
mendum · quod videtur fieri
quibusdam in ibis ¶ contra sequi
voluntatem ¶ 5o notabis le
gis interpretationem pro loco
et tempore p̄tinere non solum
ad principem ¶ verum etiam ad
subditos · dicit enim quod et
legis lator ipse si adesset vtiq;
diceret · supponit utiq; plus

talem legis emendationem
fieri in absencia legis lato
ris · quod meum commendabis
¶ Ad eandem fere loca nota
bis p̄ legis emendatio fieri
debet naturali equitate ·
non quamq; · sed ea sola quā
intendit legis lator · dicit
enim quod et legis lator ipe
si adesset vtiq; diceret · que
nam sit ea equitas quam
intendit legis lator infra
opportunius declarandum
puto ¶ 2o notatur non vi
legis latorem dicere tm̄
legem quam tulerit ¶ dicit
enim licet iam legem tule
rit · inquo satis reprehendit
priuatos qui constantes bi
dantur in eandem sententia
Etiam si sit iniqua primane
re eligunt ¶ certum est ita
cōtingere diffinitō equi
tatis et eius oppositi rigoris
· tum enim plus inquirat
quid sit equitas ut equum
· tunc audiant id est quod in
tendit legis lator · itaq; le
gis voluntas equum ut equi
tas dicatur · rigor vero erit
legem contra legis volun
tatem tenere · et voluntas
hic equitatem accipere nō
pro toto · sed pro obiecto · ut
idem sit in hoc loco equitas
quod equum ¶ et eo huius
satis elicitur illic in cepit
diffinitōnes equitatis et ri
goris sunt enim qui dicunt e
quitas est iustitia cum dulce
do misericordie temperata ·
rigor vo ut dicunt est ex
cessus iuris ad terrorem m
lentus · si quidem ad intel
ligant quod totum bonum
simile vo dicunt · si autem
de parte intelligant · nec
pho / nec vitati satis conue
nire possunt · quia ut ita
dictum nulla debet cō mi
sericordia cum parte q̄ m
tetis vtilitatem non red
det ¶ nono notemq; tene
dum cō equitatem etiam
si non sit scripta in le
gis non pudet impiti
cō plus expresse dicat · et
hoc ut mihi videtur est ma
ximum principium cumq;
pauce leges sufficiunt ad
gubernandum maximum
populum ¶ et sine illo le
ges etiam si essent in
finite non sufficiunt ad
gubernandum non modo ci
uitatem verum nec vir
cum imperiuam p̄sonam
· quod quisq; circa suos fa
miliares exercere potest ·
vnde sine vxori sine filiis
familiis tradat pre
ceptiones · undie emergent
non pauca in quibus op
portebit tenere · nonnul
lum eas ¶ ih tertio casu ti
mens voluntatem · dein
de tum dicit quam obrem
concludit vitatem inter
tam ¶ circa quod tria facit
· primo concludit quod le
gum et equum sit potissimum
et melius quodam alio iusto
· deinde quod illud sit · se

Et dicit qz ita est sicut patet ex dictis quod bonum et equum est justum quoddam non autem id quod est ẽ lẽm. sed quod est pti emendatiuum lẽm. quia ita inquiunt est. patet q bonum et equum est est justum / ac melius aliquo ẽto. non quidem eo justo quod est simpliciter ¶ id est quod semp et ubiqz tenet. ita vñ sunt ꝓma iuris ꝓncipia. presertim illud rem publicã tutandam / salutemqz sore. sed est quidem bonum et equum melius eo justo quod potest. id est deficit protez simplicitatem. id est vtili salutarem. utiqz ea est cã q deficiat qua de talibus vniuersaliter retẽdi non potest ¶ hec dicit ¶ ex hac parte notatur q legum emendatio fieri debet naturali equitate ¶ deinde cum dicit hec est natura concludit qualis sit natura bonum equi. vnde utrum notatur equitatem non strictam ẽd tenendam ubi rigor est strictus ¶ ibi hec est enim causa. concludit aut resumit causam cur leges aliqñ deficiant. ubi utrz notatur tenẽ dum ẽ equitatem non strictam tanquam nequam et pessimum euitandum ¶ deinde cũ dicit ex hac determinat de subiecto equitatis ubi plusquam sepissime notasti. iterum notabis equitatem non strictam ẽ tenendam ubi rigor strictus. dicit namqz plus deferendum bonum et equo ¶ ex hoc eciam patet quis sit vtz bonus et equus. vtz videlicet elector / et actor qui non exacte amplectatur ius imperatorem patrem. sed declinabit aliquando de trahi patiatur eciam si lex se tueri possit. hec ille cẽt quidem plus quam insipiens qui dubitaret plus hac lege in casu in quo lex scripta non erat imo zm plus ea equitas de qua in hoc capitulo loquimur in scripto reddi non potest. sicut enim apparet ex ea parte hec enim est causa equitatis ipa de qua hic est primo est declaratum / sine distincto aut prudentia qua vtiuntur leges scripte emendantur. modo planum est quod id in scripto reddi est impossibile ¶ ibi et bonus declinabit de equitate pro ut bonus. et planum est quod dicit ¶ et est hic aduertendum quod equitas ẽ ꝑ tertiã speciem prudencie. et hec est virtutis intellectiue. quo casu declaratum dictum. alio modo est speciei iustitie. et sic est moralis virtus existens in parte animi racionali. et

hoc modo magis vsitatum est
ut equitas dicatur ¶ cy dicit
phs sutus patet in optimo cē
lam de equitate et rigore t
membrum distinctionem · sit
enim qui sic distinguit · a
ut vtrumq; / aut neutrum
/ aut alterum tantum sēbit
· pmo casu ¶ si vtrumq; ire
nere nil vtrumq; spē sēbit
equitas preferatur ¶ si vo vnū
tenere aliud spē · id quod in
spē sēbitur preferatur / siue id
sit equitas siue rigor · si
quidem neutrum sēbatur
· equitas tenetur ¶ si vero al
terum tantum vel sēbatur
· id tenere dicunt ¶ quidquid
illud sit ¶ itaq; si equitas sē
batur ¶ id tenere dicunt cā
tenebimus · et si rigor · eum
quoq; tenendum cē dicunt
¶ Et licet ista multifariam
hereant ¶ presertim in hac vl
tima dicunt contra phm
¶ Et ut mihi videtur con
uictionem ¶ Et tria quoq; tra
nomia atq; cuncta primū atq;
maximū principium nostra te
nendum cē cum · nonquid
lectum · sed eiq; volumtatem est
principium inrefragabile sine
vllaq; fallacia non solum
apud phm · verum apud ceteros
nem atq; iuris peritos · quod
ut melius videatur ipēz aliq;
dicta in scripturis inducam ¶ Et
primo ciceronis · inquit enim
in libro officiorum · illic ubi agitat
de iustitia ¶ contra officium est
diminuere magis ante pos
simeri · ut si constituere e
mptam te ad vendendum inter
presentem cē venditorem atq;
interim tyrannus eripere filiū
eripere non erit contra officium
non facere quod promiseris ma
gis quam ille cui promiseris
sit a officio discedit · si sed
tritum querat et subdit et
iam illis promissis standum
non cē quas non vtile sit me
mem cautus dolo accepturus
· quas promisserit · quae idē
plerique iuris prudentes literarū
non nullaq; legibus ¶ Et pa
rum in fin dicit · existunt e
nam sepe in iure cōsultorum q̄
dam et in nostris talibus ¶ sed ma
licioso iuris interpretatione
· exquod illud sitimus nos summa
in iniuria fieri est iam vtrum
sermone prudentum · ut ille cū
equitate dicere cēnit cum hoste
mederi mducere pacem / non
nocentem · noctu populabitur
agros · ꝑ dicere cēnit tumultū
mouere pacem ¶ aliud adhuc
pulcrius adhuc exemplum di
cens ¶ nec nostri quidem p
iudicis (si vtrum est) cū
tus fabri latronem seu quem
alium nihil hec preter au
dium arbitrum volamus
et nec politanos de finibus
assentiri dictum · q̄ cum ad
verum venisset loquitur ad
vtrumq; seputum · nec cupi
de quid afferent neue appe
terent / atq; ut regredi · ꝑ pro
gredi maluerit id cum vtiq;
fecisset ¶ aliquantum adhuc
in medio relictum est · utraq;
illorum fines sicut ipē dixerat
triumphabit in medio · quod
vō relictum est populo ro

manno F

audiamus. dare hæ quidem
est: non judicare. quo tota ni
tio est fugiendi tales soler
tia. hæc sunt ubi tractoris ex
quibus aperte videtur tenendu
cē non quidem legis ubi ſ
cor voluntatem. Eam si vo
luntas non sit sępta. et qu
hæc non fiant: erit acceptor
et nequam secundum tuo
me sūam. hæc idem inlndi
cē videntur sua tamen ca
ut patet de ulvz sinnifi
tatibus in capitulo in
telligentia dictoz. quoder
dictis illatis sic traducatur
intelligentia dictoz ex qu
sis dicendi est assumendi
: qz non sunom zeb. Ssi ter
est suus subiecta. hæc ibi
Simile dicit papa tyrrho
nq in capitulo propterea
nquiens protexi si prohi
xum explam viam adinter
pretandum accipere te for
tasse contigerit. tropo nō
ubum ex ulv. sed sensu ex
sensu transferri. quia plera
q dum proprietate ulvz
attenditur: sensus vitiatus
amittitur hæc ibi. Et pu
dezandum est ubum ad inter
pretandum. sicut enim pu
pi sue epli interpretatō
nem non solum ad emp
tionem: verum etiam pro
loco ꝑ tpe ad subdictos.
Item notemq illud dum
proprietas ulvz et cē. ex
eo numq loco apparet ali
quo legis ubi cē tamque
da. et ueniem seu volum
cē amplectendum. hys cai
accedere videtur capitulum
in hys. ubi clemens tra
nquit: considerantes in
huiusmodi q non debet a
liquis considerare ubi.
ſ voluntatem ſ intentoz
. cum non intento ubis.
sed ubi intentiōm defuit
detrant. hæc ille. Idem ce
tetur in decretis in ca hu
mane xxiij. q. v. et est in
ductum exodicis tyrrhonis in
moralibus. Inquit enim.
humane autem talia ubi nra
iudicant qualia foris sonat
. diuina vo diuina talia iudi
cia talia foris audiunt qua
ab ultimis proferuntur. cer
te noverit ille p voluntate
ſ intentionem alterius vnus
ubis explicit: quod non
debet aliquis ubi considera
re: sed voluntatem et inte
tionem: quia non intento
ubis: sed ubi intentiōm de
fuisse detrant. hæc ibi. Si
mile est quod ponitur in ca
matthei prima. q. i. ubi leo ꝑ
inquit Et matthon et tu si
lites et extra hæreticoz pes
tes non licet de cimiterium
quia non habet spm sctm sine
quo humanum fit cimiterium
quod dicitur. nec putemus i
ubis sępturaz cē cimiterium
. sed in sensu. non superfiat
ſ in medulla non in sinonimis
foliis. sed in radice virtus. hæc
ille. Ex hys aliisq multis p
tuza tamen de in dicte qd

phm q legis voluntatem equitatem appellat ¶ Inde videamus an pena similia ab hac distare possint ¶ Et primo videndum e quid pena imperialia acta hac dispensant ¶ Inde ff iustiniano in legge placuit edicte de iudicis ¶ placuit in omnibus rebus precipuam e iustitiae ¶ equitatis qui septimus tom. hec imperator ¶ deprehendo quidem in legge non dubium edixit de legibus et constitutionibus ubi aut ¶ non dubium est in legem committere eum q ulla legis amplexus contra legis mentem voluntatem. nec penas insertas legibus euitauit q se contra puras se teneat sententia prevaricationis ei vero fraudulenter excusat. hec ille ¶ deprehendo ad hec videtur dicere imperator fridericus. in libro feudor ¶ in capitulo que sint prima ca beneficium amittendi. ubi aut ¶ sed quia natura nouas de properat edere formas ¶ potest multis modis contingere ut alie multe emergant ea ac casiones / quibus violatur iustum feudum amittere posse ¶ videat iudex ubique solers Et discretus. et equitatis obsecundare solutus sub tuitur amicta dispensans. pro videat si quas fecerit antiquoribus cum similis aut maior vtpote videat vtrum beneficium sit amittendum aut inhibendum retinendum ¶ hec fridericus patet itaque ex dictis imperatoris in hac lege e quia tutum e tenendam eam si non sit scripta in cum feudalibus. cause vt feudales non minores / imo vt maiores inhibitis quam tertie. nec ab hinc distare videntur pena dicte stori seu pandecte. in titulo q dem de legibus et senatus consultis in legge sacre ¶ paulus inquit ¶ sacre leges non hec: vbi eas tenere. sed vim ac potestatem ¶ Et in legge sequenti dicat legimus leges interpretande sunt quo voluntas earum conseruetur ¶ hec ille et ea ponderandum ubium in legimus. nam quid aliud legum tas quam equitas erit. sicut illud interpretande expedire patet q legum interpretatio modo aliquo ad subditos potest at ¶ in alia quoque legge idem paulus sicut dicit ¶ in ambigua voce legis ea potior accipienda est scripture facto que vicina erat presertim cum voluntas legis ex ea colligi posset. vt ille simile quod dicit in hac eodem titulo dicens ¶ contra legem facit qui id facit quod lex prohibet. in fraudem vero legis qui salua verba legis. sententiam eius circumuenit. hec idem ¶ Et in legge sequenti vlpianus ait ¶ si quis eum legi fit: ubi quod fieri noluit / fieri autem non iussit ¶ id fit. et hec distat fiunt ab eo qd fit contra legem. hec vlpianus. hec et alia quam plura sunt ex quibus in falsa est plusq

manifestum tenendum ce.
non legem. sed legis volun
tatem. quod etho dicit in arti
culis pma prior ce maxime
est enim tale quod nec mitto
nec unquam fallit/ nec fallé
potest. Et hec mentis conven
dabis contra populum nisi
prudentem prudentum iuristaz
qui sicut in aut multis alijs
. ni lxx thrissime aberra
ut. asserentes in sententia
sua nullum principium ce qd
mitto nil in parte nondeffi
ciat. sed hic misterendu ce
puto. Sunt enim misera
nonnulli sapientes que pua
pia quedam conclusiones
ce dicantur. si enim ea que
leguntur saltem mediocriter
intelligerent. viderent qd
nisi cet preter lxx maxi
mum principium nec libri dicte
stoz nec doctoz etiam si
essent in finiti sufficerent
ad tribulationem immane
psone. quod quisq; memoriz
de suis familiis experiri pote
rit. ille namq; familias qui
non mentem. sed preceptis
illa sequuntur/ aut eis unus
huius/ aut nequam et pessi
mus. Sed pro intellectu maiori
notaz. Et etiam dicendaz sunt
hic aliqua considerandi. De
trama. primo quod hic loqui
mur de lege nonquidem de
trama/ aut oligarchia.
sed de ea que iectam intē
tionem est posita cuius nō
est trina lex/ aut imperato
ria. Et ut uno verbo philoso-

tales sunt humane leges que
communem intendunt utilita
tem. Et considerandum quod
idem sepe in aliquo casu preter
legem asserre et pro lege et to
pote legem interpretari. qd
tue facit non mala principia
. verum gratias subditos si
mala recte intelligat. Et qz
lex est purissima aqua mo
rum puriste aptis dissonat
. eorumq; actiones huc evoca
re volumus. subiungamus utra
q; tuas quibus aliquis conā
tur videre nusquam ce licere
subditum asserre preter legem
scriptam. Et primo obiectamus
ex phisicis. sic qui preter legē
agit minus e. sicut patet
expunctio unius libri aristo
tilis ubi de iustitia legali tra
ctatur. Et sic non licet iudi
cibus asserre preter legem sic
patet ex primo rethoricoz.
ubi dicit plus omnia debere
ce determinata lege iudicis
tuo rei tres assignat causas
quaz potissimam ce dicit
quia lex non monetur asse
cribus quod in iudicibus nō
raro fieri videmus. quod si iu
dicibus non licet asserre p̄ter
legem. nec alijs licebit. a
maiori negatiue ad unum. ny
nostrem enim videtur lex pro
positum alij quam iudicibus
Ad hec duo dicimus. ad p̄
mum est dicendum quod preter
legem asserre iniquitatem con
tingit. Cum male preter legis
voluntatem. Et sic qui preter
legem agit iniquus/ alias legem
tuetur. Et hec in

plm loquebatur quo dixit qm propter legem agit unusquisq; e
alio modo poterit quis agere
preter legem idest preter legis
illa sequendi legis voluntatem ¶ Et hec mo agere preter
legem idest preter legis illa
non solum est latum. sed
etiam bonum et equum. et
ex hijs patet solutio ad illa du
o que ex pposito obiciebantur
¶ ad 2m dicitur q assumptu
non omnino verum et ad plm
dicitur quod iudicibus debet
ee de inquisita lege omnia scia
et possibilia ¶ Et tamen sicut
ipse dicit ¶ non est possibile o
mnia determinari legibus. oz tm
q; quam plura veluntur arbitrio iudicis ¶ Nunc videndum e
de hijs que obiciuntur ex fun
damento vtrumq; prius canonum
et civilium. et ut melius videantur
¶ quinto quero quales sint efficacie ille
argumentationes / ad quid q; di
recte sit respondendum. arguo
eius informa dialectica. et p
mo sic ¶ Ne minus liceat in
iudicando proprio sensu veri
tatis nec preter legem agere. cō
sequens a tenet quia ex oppositi
sequitur oppositum. assumptū
probatur in cap p de constitutionibus ubi canonum mel dense
quit. canonum statuta ab oibus
custodiantur ¶ Et nemo in iudi
cijs ut actionibus ecclesiasticis
suo sensu. sed coz acte ducatur
. hec ubi ¶ Et simile videtur q;
lex una eodem titulo nec
ne mutatis prudentie tue. 2s sic
equitas solum lex locum ubi lex
non sit scripta. igitur nusquam
erit latum agere preter legem
. quia tenet q ex oppositi sequitur oppositum. assumptū probatur de constitutionibus in cap p de
rescriptis in fine cū. ubi papa sic
ait. in hijs vero negotijs nos
non intendimus expressum pro
cedas equitate suadente ¶ semp
in humanorem partem declinandū ¶ Item quod personae / et
tēs / loca et tempora videris pos
tulare ¶ hec ubi. videt utiq; pa
pa ubi nus scriptum non inter
mittit procedere equitate suadente. patet ulterius argumento sen
su q ubi nus intendit scripta
non licet ab ijs recedere ¶ ad
hec inde canonici dicunt
¶ ad primū negando quod. ni
si ex oppositi consequentis sequi
oppositum antecedentis cum
omni quis tñ agit preter
legem non sine. sed legis la
tores vtrum sensu. sunt em
id quod legis latores ipse si adesset vtiq; fieret. et hec fere
est quod ubi dicit glosa.
dicens q nemo debeat dura
suo sensu soluere malo. quia
eo sensu ducatur / nec sine pru
dentie mixtura ¶ Et ex hijs pa
tet quod ad aliud capitulum
sit dicendum. ad 2m dicitur
etiam negando quia. nec
enim verum est quod ex oppositi sequitur oppositum. na
m causa in qua lex scripta de
fecit tuis non intendimus (scripta
tum nec expressum alias nō
diceretur lex defecisse. capitulum
utiq; ex parte pecq arguit p
positum quam oppositum. nec
etiam hec dicimus q equitas

in eo casu locum hꝫ inquo lex
prohibere non potuit · cum
tacꝫ actum casus inquo legis
vim tenendi veremus contra
ipius voluntatem · equitas lo
cum hꝫ / q̃ delictus ubis men
tem sequitur · faciendi id quod
lex fieri vetat si adesset vtiqꝫ di
ceret · putet igitur q̃ pro tali
casu ius nō in textu exp
ssum · Et siquis dicat q̃ hec
non sunt consona glose in
loco pre notato nec dictus q̃
dam doctor ¶ est dicendum q̃
plus cum testus iuris ipa
patrocinat · glosis et doctoꝝ
minime subiacet · nisi quate
nꝰ manifeste dicunt veritati
que plus est amica · et ex
mis ad alia tam decerpta q̃m
decretales tu poteris respon
dere obiecta pluris titulis · le
ge ad pma nulla · ex quibus
primo sic obiicitur · ad scdam
principem spectat legum in
terpretatio ¶ igitur nullꝰ
erit hominꝫ alicui subditoꝝ
preter legem aliqua · q̃a te
net q̃m alias nō solum pn
cipis · sed eciam aliꝰ · cet le
gem interpretari · aliꝰ patꝫ
in lege prima ff̃ de legibꝫ
¶ ubi imperator iustinianꝰ
inquit inter equitatem scp
interpositam interpretatiq̃
nobis solis oportet et li
cet manifeste · hec ille · simi
le est quod hetur in fine eiꝺ̃
tituli in lege legis sacratis
sime et in lege scd̃a ff̃ de
verbꝫ quibꝫ cunctis eandē ·
hijs quaꝫ accidit quod an
iustinꝰ aut in libro de hꝫ theori
one / dicens in humanis humā
nis legibus oportet iudicare
non de ipis · sꝫ sup ipis · Zo sic
¶ iudex iudicare debet sm̃ allegata
ta et probata ipius · non erit
licitum iudicem preter lege
allegare ¶ q̃a tenet quia ex oppo
sito oppositum sequi videtur ·
aliꝫ ponitur in lege illicitas ·
patraplv vicinus digestis de of
ficio presidis · simile notatur
in cō pastoralis de officio de
legati ¶ Et si caplo iudicet il
le · nisi · q · vis · ꝫ sic vbi ab so
lute dicta debent accipi zm pro
pam eoꝝ significationem ipō
nusquam licebit allegare preter
legem scptam q̃a tenet · q̃n
alias ¶ reddere nunc apropria
nuncꝫ signe · aliꝫ notatur in
lege non aliter · digestum de
legatis ꝫ simile videtur q̃
plus dicit pmo plinioꝝ ·
vbi dicit q̃ hec absolute dicta
medicus edificat est falsa ·
significat enim vt inquit q̃
medicus sm̃ q̃ est medicus e
dificat · hec sunt verbora ꝫ
argumenta que ex pte tra
hunc · quod si ad ista respōdē
tibus · ad cetera facilius dicere
poterus · pro solutione pmi sic
distinguendo est de interpre
tatione tripli · quedam igit̃
alias ¶ dictā et in scptis ze
digenda · alia est particularis
necessaria / nec tamen in scp
tis redigenda · et hec se licet
visitando · est enim quedam
ambiguis altera in matꝫ
festis ¶ scilicet ubi est matꝫ

festum legem cē contra eius vo
luntatem eius utiq; solus cui ē
legem condere est ipam inter
pretari n omñ tpē ut̄pre
tatōne excepta vltima · cum
enim ocurrit cessāte ut̄quo
sic legem tenere nō est manifestū
q̄ vtrmq; contra legis voluntā
tem · utiq; sane intelligentū
erit legem interpretari ¶ p hoc
utitur diamō ad leges in oppo
situm obiectas · vtinā esse quidē
leges ille locuntur aut de mā
pretatōne ſtrēnali / aut manu
legis · vbi scilicet non satis
stamus quid lex ꝑa velit ·
quod satis appareat ex rebus
imputatis in lege leges sa
cratissime ¶ ubi sic dicit · si
quid dō in isdem legibus for
tasse obscurū fuerit latum ·
oportet ad imperatoria inter
pretatōne pfugi · iuriscon
sulti legum nra humanitate
in contextum emendari · hec
ubi · patet utiq; de obscuris
loquitur · dixerit nanque
obscurū fuerit et cetera ¶
similis forme videtur quod
dicit in lege xx de leteri iure
eum cleanū ¶ inquit enim
si quid vō sicut supra dictum
est ambiguum fuerit visum
¶ hec ad imperiale culmen / re
feratur p iudices et exanto
ritate augusta manifeste
tur cui sibi concessum est et
leges condere et interpreta
ri · hec ubi patet utiq; im
peratorem non de manifes
tis sed de ambiguis dicere ¶
Eodemq; mō diamō ad illud
augustum ¶ ad xm dicimus ne
mandq; quām · est enim cleanq;
pretans inconuti dictōne ·
illa enim inconutitium ac
tiam probant iudicē debere
iudicare sm allegata et pro
bata in facto · non autem in
iure · est verum q̄ sm̄ iura
imperatoris p missum est liti
gatoribus q̄ possint allegare
de iure / quod videtur ignoui
legis vnius tenore utiq; desui
ad votum · ubi imperator in
quit · non dubitandum est si
quid aliti gatoribus vl ab hiis q̄
necessario assistunt inq; fue
rit dictum ¶ id suplere et pro
ferre quod sciat legibus et
iuri publico conuenire · hec sci
le · plane enim quod imperā
tor dixit non dubitandum
est iudicem et cē sibi mandatum
iudicem debere suppletre de
iure · pro vō si quid alitigatoribus
et cetera ignoui litigatoribus
cē p missum posse allegare de
iure · quod etiam mihi nec
non placet videtur · aristotelis
autem ipsius verborum fuit
extrema nullatenus cē per
missum litigatoribus posse
allegare de iure · debet quidē
iudex ignoui alitigatoribus
posse allegare in facto ¶ non
autem in iure · preiudicet enim
an si sic sit factum vl non ad
litigatores pinet · virum
autem si pus vl in patria pus
te vl in quibus formis · ignoue aut
leue hec ad iudicem pinet
et in tā quidem re publica
sententia aristotelis mihi
sine dubio videtur hec ta

ad propositum igitur ꝛc de
mando dicunt q illa iura mꝫ
zium allegata probant quod
iudex non potest supplere de
facto ¶ Et hic nos concedimus
· Et tamen iudex potest et
debet supplere de iure · pno
rõne hoc dictante · potest et
debet contra ius scriptum iudi
care · sicut enim precepta iura na
ture que ipe non condiderit
atq; etiam diuina potest i
te interpretetur pro parte · sic
etiam potius iudex se debit
tenere iura principis · itaq; rõ
ne equitate · interpretabit
hmõi iura saltem pro parte
rõne itaq; hoc postulante ·
tenebit · non q lex dicit ·
sed quod debuit ¶ Et est hoc ad
intendum q nemini facit
iniuriam iudex qui secun
dum allegata et probata in
facto iudicat · etiam si ipe
ut est psona priuata ꝛtium
cõ sciat ¶ Et est hoc ꝛra ma
nifesta qua iudex est psona
publica qua in iudicando
vicem ꝛ psonam tenet po
puli · totius vo populi ad ali
quem de populo ne pertinet
iniuria cõ petere · cum to
tus ad partem nec sit pertinens
iniuria · sine vlla itaq; in
iuria potest populus dispu
nere de quacunq; re de tota
sua pro ut expedit populo
· videns igitur populus quod
impune ledere tur si vnus aut
priuati sine culpa plectere tur
quam sicut literata iudicis
suo arbitrio iudicandi · insti
tuit iudices iudicare non ex

ea que ipi ut plene prudentes sci
unt ꝛ pmi ea que legitima
prohibitõne sibi constant · ꝛ
de his satis ¶ Nunc vo ad ꝫm
rñdeamus obiectum · ad q̃
dicimus quod illud assumpti
est verum quidem de vo
luntate vo vbi contrarium nõ
constet ¶ Et sic intelligitur
illa lex non aliter ¶ Et illud
aristotelis cum in contrarium
allegatum · leque tutus cum
pha contra antiquiores de
quibus dicit standum cõ eos
ubi quidem nob de ipis
intellectu aliud non constet
· in tali igitur casu standum
est ubi legis ¶ non quidem
tamen quam ubi nudis bella
mus ad hoc (nam hoc esset
plusquam stultum) sed ideo
hoc facimus q ea quam sequi
vbi prope accepta credimus
cõ legis intentionem quamdi
u aliud nobis non constet ·
Et cum hoc vt putosius patet
illa in contrarium obiecta nõ
cõ impedimento aristotilis qui
plane vult particularem legis
interpretationem pertinere ad
virũ sollicitos homines sine atq;
recte intelligentes ¶ Et q̃ q̃
in expositione literę dictum cõ
p legem emendato sicut de
beat naturali equitate · non
quidem omni · sed ea sola quam
intendit legislator · quia ita
inquam est · dubitaret aliqs
que sit illa rõ · Et que sit ta
lis equitas quam intendit
legislator ¶ ad primum dicimus
q pena plus primo posteriori

cum de aliquib⁹ dubitatur ¶ Ie
aurtendum est ad aliam q̄ sit
tēpta atq; inobellia ¶ p talia
utiq; fieri debeat manifesta
ea que dubia proponebantur
·equitas ꝫ quam intendit
legis lator mutabile atq; mo
ficiens ¶ hec igit̄ est causa
cur legum emendatio fieri de
at ea sola equitas quam intēdit
legis lator ¶ do 2m dicunq; q̄a
equitas quam intendit legis
lator est ciuile bonum ·sic enim
hec p̄ceptio ·quod cum ex pte
quam ex phia plane deduxit
·inquit enim modestinus di
gestis de legibus ·nulla uero
ꝫ aut equitate benignitas pa
titur ut que salubriter pro ut
litate eorum bonum introdu
cunt ¶ ea nos duriori interpre
tatione contra ipa ꝫ eorum
producamus ad seueritatem ·hec
ille simul est quod imperatores
fridericus et lotharius dixit in libro
feudor in ca de prohibita feu
di alienatione ·ubi inquiunt
imperiales benignitate propria
ce iudicamus comoda subiecto
rum interdicere ¶ Et cor cala
mitatibus diligenti cura me
dici ¶ similiter rey publice ·hoc
statum ac imperii dignitatem
omnibus p̄batis cōmodis propa
gare ¶ hec ille ·plane aut cōmo
dis hec dicere videtur plin ꝫ
p̄lucre ·ibi aut· quecunq; que
rey publice ad communem utili
tatem intendunt ¶ hec rēte st
ūm id quod est simpliciter iustū
·quamq; ꝫ ad propriam cor q̄
presumit utilitatem solum ·ab
erant quidem ·simtps omia cor
rāpta publicata transgressione
Et talia ·hec ille ·plane ad huc
hec patebit si considerat̄ p̄ceptio
rem q̄ idem debet populo predic
procurare ·quod ipe populus sibi
ipi procuraret quecunq; iuuen
na id sibi procurant q̄ bonum
est /aut bonum eis videtur ·p̄
st unxta illud hexy libro ꝫ de con
solatione ¶ prosa octaua ·ubi
inquit· dedit enim prouiden
tia rebus hanc maximam
cum manendi· ut quoad possint
naturaliter manere desiderent
·quare nihil est p̄ulo mirabi
litate quibus cuncta ꝫsistunt na
turaliter ꝫpetere constantiam
p̄ manendi ·ac sic dentrice pri
cipem ·hec ille· intendit utiq; p̄ce
ptio bonum ciuile ·quod ego
maxime ·puto attribuendum ē
principium ·presertim in legis
emendatione ·de qua hic dicere
mus finem faciat propositum ·Et
in hijs de bono et quo dicere
finem faciamus ;

Utrum autem sibi ipi
iuxtatus q̄ et utilis
hijs quibus libet con
tinet tantum mala bonum
capitulum ·inquo tria facit
·primo mouet et solutionem assig
bitum aliquis possit sibi ipi
in iniuriam facere ·2o comparā
tur ad tributum fatere et puti
in puniam ·ibi manifestum
autem ¶ 3o ostendit que nil ꝫ
sit iustitia per translationem
Et similitudinem ibi p̄nsiatur

·impima pars

pri ꝑma parte tria facit · ꝑmo dicit q̃onem illam ex supra dictis determinari posse · 2o ibi nam iustor ¶ ꝑmit duas rones quibꝫ aliqꝫ videtur quod quis posset sibi inpiam facere ¶ 2o tacto ꝑmo ibi preterea · 3o ibi ¶ Iuram facit determinat veritatem pre facte q̃onis ¶ Et ꝑmo quantum ad iustitiam legalem ¶ 2o quantu ad particulare ¶ ibi insup finꝫ quod · 3o tangit tenorem prefate solutionis ¶ ibi Utrum autem in ꝑmi parte duo facit · ꝑmo ꝑmit veritatem ¶ Et premittit intentionem dicens si quis se ipm̃ accusat ¶ in iuriam facit sicut patet ex dictis ¶ Sed est dubium Cum faciat in iuriam atq; videndum est an iuramentum faciat cuilibet · 2o q̃ dicat planum est q; cuilibet · hec patet a sufficiente divisione · nam ille aut facit in iuriam sibi aut cuilibet ¶ Secundum non facit · igitur cuilibet faciet · ibi qua volens confirmat hanc solutionem propositam ¶ Et ꝑmo ondit quod sibi non faciat in iuriam 2o q; faciat cuilibet · ibi 2o tacto · ubi ad ꝑmum eo firmare videtur ¶ Sequit illa pars in fine ubi ondit quod nullus sibi in iuriam faciat finꝫ pertinentiam in iustitiam · Et ꝑmo intentum proponit · 2o simul · ubi q̃z Circa hec ꝑmit tres ꝑtes ꝑmo ibi preterea · 2a ibi ꝑtea · 3a ibi insup sequitur illa pars ¶ totum ubi tangit inditam prefate solutionis ¶ Et hec pro prefate sui brevitatem non dividit ¶ Deinde cum dicit mathei festum autem computat ad in vitem faciet ꝑ tinentiam ¶ Et ondit ꝑmo utrumq; ee malum · 2o ondit q; pse de hoc sit facere quam pati in iuriam · ibi · verumtamen ¶ 3o ondit pacem deus posse fieri ecclesiam · ubi ¶ Ex p accidens sequit illa pars p translationem · ubi ondit que sit qualis hec est quoꝫ sit in [illegible] ꝑ [illegible] nil simi litudinem dicta ¶ Et ex hijs ut puto satis videre ꝑteritis q; in hoc capitulo plana fiunt quedam supi dicta · dvat q; dem plus q; prius ad natos et domi ad suos non est tus nec in iuriam ¶ Nos autem addi dimus idem ee cuiq; superio ribus ad subditos ¶ Et hec semp sunt legites alteri latis · secus autem erit si ambe sunt subiecti alteri cui legibus uter q; absimiliter · ea itaq; ꝑtacto istoꝫ enim patens fit error hijs que hic diffinierit ¶ Notabis quarto ex hijs similibus ac si in yulioꝫ luna non tam sui q̃m ipsius cuiusq; ee quod planum ut alias dximus habes ꝑmo · et ex imo politice ¶ Et in hijs finitur liber quintus · tractatus de moralibus virtutibus

ii

Quoniam pñs di
vnus liber b̄
qñ est de ūtuti
bꝫ intellectuꝫ
Et pñapaliter
de prudentia.
continet tractatus quam
or. Inquior. pmo intentō
pñapaliꝫ. atq; necessaria
quedam ad sequenta pre
mittuntur. cui⁹ pmum
duas continet partes. In
pma intentō. in 2ª par
tem ampli⁹ diuisio pre
mittit. 2ª ibi quod dicēs
ut pma pars plures habet
particulas. pmo dicit de ra
tione recta cē distincte dicen
dum. Et dicit. qñ dictum
est in libro 2 medium cē ar
ripiendum. extremorum autē
Et deffectum fugiendum.
atq; longe abiacendum. medi
um quidē determinatur frē
rectam vtutem. qñ ita nomiē
3 lex saluet rectam vtutem
id est vtutem intellectūm.
que vtus id est intellectus
rectitudinē distinguend
in spēs suas. atq; de eis in
lx sexto libro distincte con
sideremus. Inquem ad modum
in libris superioribus de vtu
te morali fecim⁹. lex dicendo
dicat. magis in lx sexto libro
intentō pōr est dicere de ra
tione recta. id est de vtute in
tellectiua. que ob id rō recta di
catur qñ vtutem id est intel
lectum rectificat. atq; rectifi
cat nisi qñ falsō intelli
git. Sed pñapaliter de prudē
tia : attentione vtutis intellectiue dicē
dum erit. qñ medium quod
nobis inuenire debe
mus quale. qñtumq; sit
ipi sola prudentia diffinit
determinat. atq; ostendit. ob
hoc cum lex 2º ordinet ad
rectam rectam fieri possit per
ea que determinata sunt in
libris superioribus. Et presertim
in 2º libro. Et dicit le
ne dicas q de rōne recta con
sideratē atq; tractatē dicendū
est. non in omnibus actibus la
tibus saluet vtutibus mo
ralibus. quemad modum in alijs
rebus saluet artificialibus
est quidam finis. ad quē
unspiciens qui rōnem lex
dicit est qui rōnem vtutis. in
tendit et attingit. id est an
get. Et impunit. Et id finis
est quidam impar medio
rectum. id est est tale pōdꝰ
qui rōne vtutis diffinit. at
determinat. mediocritates
quas dicunt cē inter excessum
et deffectum non ad
huc rectum. sed fm rectam
rationem. Quum excedere et
deficere in lex laudant
non ea que male excedunt
excedunt aut deficiunt
. sed illa tantum male q
rationem rectam impius a
liter in impij cōtingunt
lex dicit. Sed quereturꝫ quid
sit illud signum quod in lx
lex dicit in agibilibus cē
tamquam mensura et regla

Quidam dicunt quod huiusmodi signum sit id quod decet et convenit in rebus assen dis. Sed videtur contra. Nam et id quod decet et convenit est mediocritas determinata per huiusmodi signum ut puta per exclusionem vitiorum. Cum enim virtus in medio consistens determinata ratione, itaque mediocritas determinatur tunc idest per rationem. Idem autem respectu eiusdem esse non potest determinans et determinatum. Signum et signatum. Regula et regulatum. Ob hoc igitur alii dicunt per hunc signum sit non id quod decet et convenit. Sed virtus intellectus prudentie quod verum videtur. Sed et qui volunt dicere potest quod aliquid sit duplex regula. Una principalis et prima et hec est virtus intellectus prudentie. Qua non omnis mediocritas quam extrema determinantur. Est alia regula minus principalis. Et est id quod decet et convenit. Idest ipsa mediocritas. Que signum et regula dici potest. Non respectu sui. Sed respectu extremorum. Est autem huius finis hic. Videbit quod aliud sit esse de tunc recta non sufficiunt ad eius perfectam notitiam. Et dicit. Huius primo scilicet quidditatem id quod decet. Et sua quidem recta dicitur ratio. Est quidem verus. Sed nequaquam clara. Nam qui hec, et non amplius scierit. Nichilo plus proficere videbitur. Nonne tunc quando si nichil sciret. Cum primo tendentes ad optimum sit inefficax. Ut puta mittere me dicunt. Aliquibus facultatibus. De quibus est scientia idest quidditatem scie. Scilicet practice que large appellatione scientie continentur. Hec dicit de monstrando phi in hec loco ob id tunc videtur. Exercitatum in moribus et habitibus que ad medium aliquo modo artificialibus. Et factibilibus. Et nota id verum sed nequaquam clara. Ex hec enim patet occasionem doctrinam. Sed contra primo physicorum inquantum. Ubi tres recta dicuntur primo et magis nota spectabilis. Dicit quod notitia tripartita est prima. Sed nequaquam sufficiens et clara ad optimum. Quia patet enim terminatur ad singularia. Ut in fine modo bene fine quod est quem tamen tractatum. Et in prologo methaphisice. Sine cognitione igitur singularium nec quisquam prudens, nec artifex erit, nec operari potest. Quia preterea oportet non hic quod concludit quod de tunc recta sit dicendum. Dicens ob hunc igitur causam oportet de unoquoque animum sic habere. Sed determinate que

|| qz prudentia se videt.

|| generacio esse obstinata

de ūtutibꝰ sit recta ratio.
et quis sit eius spēs ¶ Et q
madmodum ille inter se dif
ferant ¶ dubitabit̄ hic v
tibꝰ intellectū aut prudē
tia quam bona ratio dicā
cum rectitudo ad appetitum
. vitas ad intellectum pti
neat . ut patet ex eā sequē
ti ¶ dic q nōia sepe in
recto inproprianturꝫ . qđ
ab aristotele in locis non
paucis factum inuenimus
¶ Ita et hic rectitudo nō
improbitatem ¶ sed falsita
tem excludere videtur . ut
dic quod rectitudo utriusq
propria saluatur et falsita
tem / et improbitatem ex
cludere potest ¶ Q̃ querit̄
utrum plus doctrina de ronē
recta sit sufficiens ad opm
dum et videtur quod sic .
quia alias ¶ videtur plus ne
cessarie in id quod paulo su
pra tepe lxn debuit ¶ Hoc
positum est vitas . quia ea
dem signis satis pfecte si
ue vniuersa que de ronē rec
ta apta traduntur ¶ nec ta
men ex hijs facultatem
habebit ut semp plene saltē
operari possit ¶ dic q plus
dicitur doctrinam eē necessa
riam de ronē recta esse
imperfectam ¶ Et p hoc de
ea in spē dictum pfecte
. quia aliqua de ratōne recta
spāfitate intendit . sed mul
ta plura alibi spāfitanda
relinquete . quia cum hoc
eodem volumine acceptu
re, velet . parum ab insano
differret quia id tentaret
quod nec diuissa ethicorum
libroꝝ capere possent .
nisi forte quis dicat hmōi
diuissa ethicorum scīaꝝ nec
volumine posse comprehendi
¶ Et hijs videtur accedere
quod ars ¶ Et prudentia nō
tam ex doctrina quam
experimento et oportet distin
guere . ut patet ex iiio me
thaū ¶ Et supra libro q̃ in
cā primo ¶ diximus ipm q
doctrinam plus de ronē rec
ta in hoc libro sexto se
quenti et si aliquo modo sit
spāfica ¶ ethicorum tamē
et diuisa pcta quam spā
fica dicendi videtur . cum
ipsum tantum modo hmōi
nec sciens nec intellectus
. nec sapiens dicat possit
¶ Et multo magis artifex
/ aut prudens . cum ope
rati cum ea sola hmōi q̃
quam habeat . Amplius
. hoc q̃ faciens diuisionem
. continuat dicta dicendi
¶ Et quod . dictum est
supra in fine primi libri
eē diuisas animi vtutes
. quoniam alie sunt mo
rales . et hoc in appetitu
existere dicuntur quia ap
petitus ideo moralis pote
stia dicitur . quod non
doctrina ¶ sed more / et ope
pcta habituatur / et p fiat
patet . alie vo sunt vtutes
intellectus idest in in
tellectu existentes . et hoc

tōne intellectue dicuntur
· Et de morib⁹ quidem tūs
tm. ¶ De intellectūs vō hic
dicere intendim⁹ p⁹ius tm
de aīo premittem⁹ ¶ scdm
id quod sequit⁹ ¶ hec dicta
¶ Ut autem mchq; intelligi
mus vtutem dūsionem
considerare debem⁹ · vnūsq
mala ¶ Eterneces n tōnem
credere aut ex ignorantia ī
tellectus / aut ex malicia z
improbitate appetitus · ignō
rantiam vō intūs intellectūs
¶ morales vō improbitatē
excludere dicuntur quod
duo sunt hec est 2ª pars hō
capituli magna dūsio par
tium aīm premittit hec
hic pars quaz hz partes
¶ Et p̄mo tr̄ sumpt dūsio
nem aīm partium su
pius positam nfine p̄mi
libri · dicens dictum est
prius nfine p̄mi libri q
duc sunt aīm partes ·
altera tōnem hūs rōnes
tō ipā que intellectus di
citur utiq; id pr̄tium hz
bens n tūsine constituit
¶ Altera pars aīm est ī
tōnalis · idest non tōna
lis ¶ utiq; illud n non
pdicte · sed negatiue posit
· Et ut patet ex libro p̄mo
hec pars aīm rationalis
est duplex vna q tōm non
obedit · cuius modi sunt nu
tritiua potentie sensitiua
/ nutritiua / augmentatiua etq
sub hijs continentur alie
irrationales · tōm tamen
obedit · cuius modi est appeti
tus intellectus qui est vo
luntas · ex quibus sequitur
aliquam aīm partem ee
tantum modo rōnalem
illam salutet que nec pse
rōnatur / nec tōm obedit
· ut sunt rōnes potentie
tie · aliam vō rōnalem tā
tum · ut est ipe intellectus
qui pse ipm rōnatur · al
teram quidem rōnalem sil
¶ Et irrōnalem cuius modi ē
appetitus sensitiuus Et in
tellectus qui licet pse nō
rōnentur · tōm tamen
obedire possunt ¶ Et hec de
diuisa rōnales partis aīe
ne dicuntur · quasi tōm
sint participes ¶ Cuius aute
hec 2ª subdiuidit cum a
īm partem que tōnem
hz ¶ Et dicit ea pars aīm
que tōnem habet · et dicit
· ea pars aīm que tōnem
hz est dictum de ea eodem mō
scilicet modo membra que
ad modum p̄me diuisionis fie
rat · duo membra · eiq
utiq; partes que tōnem hz
aliud est quo perpetua et
eterna corpora sensibilia sunt
illa quoz principia se
aliter hre non possunt · a
liud est quo illa prosplicq
que se aliter hre possunt
· hec dicit ¶ Cum ad ea hec
2ª protulit prefatam subdi
uisionem ¶ Videns aliam ee
tōnem qua necessaria in
telligimus ¶ Et aliam ee cam
qua principium contingens

Nam ad ea obiecta que sunt
ffrenete diuissa necesse est
eē partes aiam ffrenete di
uisas oniis enim cothuitō
fit fm quandam similitudi
nem potentie et obiecti nō
dico similitudinem in natura
ut putauit empedocles q
ithic ithuem ¶ Et tm tm
cothio sctemus · sed eam si
militudinem ad eē diuinum
piū proportionem et aptitudi
nem quandam · est enim a
lia proportio Et aptitudo visꝰ
ad lutem et colores Et alia
ipsiꝰ auditus ad sonum et
lras ¶ tes vero necessarie
Et contingentes differunt
ffrenete ¶ imo plusquam ffre
nete · ut lre tres decimo me
thafisice in fine ¶ Ex his se
quitur aliam eē tionem qđ
perpetua cothio sctm ¶ et a
liam qua contingentia · et
hanc ab illa ffrenete eē diuisam
¶ Ex dictis · quod et memorie
tenebris · qđ hec non parum
hꝫ difficultatis · ut paulo in
fra sentire intendimus ¶ Vo
cetur autem hic ē imponit
nomina predicte aiam pti
bꝰ dictus q eaꝝ altera hanc
sctam facit ¶ illa scilicet qua p
petua speculatiua · nam scia de
perpetuis eē dicitur · alia vero
appellatur tionalitiua · nam
ad hanc pertinet consultare · cō
sultatio vero est idem q tionalitio
· Cum igitur hec aiam pars
sit consultatiua · necesse est qđ
sit tionalis · et ob eandem ca
usam est necesse q sit non pe
petuaꝝ · sed contingentium
perpetua · consultatio enim di
cat magnā sollicitudinem inducentia
tam · inducentia quidem
in solis contingentibus repiꝫ
· nemo enim consultat
de his que se aliter habere no
possunt ¶ itaqꝫ tionalitiua
vna pars existit eius quod
tionem hꝫ · dest eius partis
aiam que est intellectus
sine tio ¶ nam illud nomen
· habet in translatione cons
truitur ¶ Et his potest ali
qua notitie · puta intellectui
speculatiuum habitui scientifi
cum ¶ practicum vero tionalitiuum
· itaqꝫ nec illius est
tionari · nec ad hunc scire
pertinet · hec tm nota contin
git impropriari ¶ Et illud
tionari ¶ Et huic scire dicit
¶ Et notate potest hinc
scientifice tripliciter sunt
scientia sapientia / intelli
gentia intellectui speciala
tio ut patet in subiecto ex
scire ¶ hinc vero consultatiuꝰ
cuius est prudentia / eiusqꝫ
partes in practico intellectu
¶ Et ex his mathi scire te
prehenditur qui vniuersa
liter scientiaꝫ sub prudē
tia continere dicunt · quod
apparet ex his in lac suo de
monstrabimus ¶ Sciendus
est hic quoddam dictum sedictu
um de utrugꝫ predictaꝝ
partium optio hinc · ptimꝫ
tium supra dixerat se dictu
um de tione recta · dubi
tari posset de qua tione lo
qui · ad quod videtur hic re

prudere ¶ dicens se dictorum de virtutibus animi partium optio latius: qui cavet ne ter tia dicatur ¶ Est enim phs propositum de virtutibus tantum virtute dicere: que virtus circa cavet opus vsetur. Virtutes quidem contemplatice dirigunt in tellectum speculativum ne in speculando habitus sua ab erret. operatice quoque virtutes idem faciunt circa intellectum practicum ne prave eum operari contingat ¶ quod autem dicat de optio latius: attendendum est optimum pro tuno. vel dicit quia pulcritudo inten dit de optio latius Cum igitur sit sapientia intellectus spe culativus ¶ Et similis intellectus practicus) de aliis vero considerandum est erit pro ut ulterius reflectuntur ¶ sed arguitur multifariam contra id quod phs hic determinat ¶ scientificum et rationativum sunt animi potentias genere differentes. ipse enim de ala distinguit intellectum in attentem et possibilem. attentem dicit quo est omnia facere / possibilem quo est omnia fieri. utraque natura utriusque se extendit ad omnia. est ergo contra naturam utriusque: sicalia est animi potentia quam intellectus

ligentia nam alia quam gentia

¶ utrum eadem animi potentia cognoscativa speculativum et practicum ut lutem et verebrum. album et nigrum. quod sic patet ex 3 de anima

Et ex quo methis quelibet potentia est duorum contrariorum quorum unum sit ut perfectum aliud ut imperfectum. verum necessarium et verum contingens videntur se habere ut perfectum et imperfectum intendere veri ¶ ita eadem potentia divina puta celestia corpora incorruptibilia et inferiora corruptibilia. ipsorum tum intellectus perfectior potentia. eadem potentia intellectiva erit perceptiva perpetuorum et contingentium. item demostrato quam hic phs induxit non videtur efficacium hec non enim quelibet dissimilitas generis dissimilitatem facit in potentiis nam lapides / plantas / et alia licet eadem potentia visiva. sed illa sola dissimilitas que respicit primum formalem obiecti. ut dissimilitas coloris et soni. odoris et saporis. propium autem obiectum intellectus est quod quid est idest quiditas que licet non eodem modo. communis est rebus perpetuis et contingentibus. dissimilis ergo necessariorum et contingentium non videtur facere dissimilitudinem potentiarum. item scientificum et rationativum sunt idem quod intellectus speculativus et practicus ¶ ut patet ex ea sequenti. intellectus vero speculativus et practicus sunt bona et eadem potentia. ut patet ex textu de anima. ubi phs dicit in

nō 8069

tellectum speculatiuum fi
eri practicum sola extensio
ne ad opus · utraq; q̃dñ
manet intra se ipm speculatum nomen sortitur · tum
vo suam extendit considera
tionem ut voluntatem / aliaq;
potentiaq; operatiuas dirigat
· pratica idest operatiua nomi
ne vocetur ¶ Hec · et similia
sunt obiectiones que fieri po
terunt contra definitiones
plm in hac parte ¶ Pro istoꝝ
solutione aliqui dicunt scien
tificum et practicum consi
derandi ee dupliciter · uno
modo absolute · ut sint mu
da abomi intra ¶ Et sic sunt
realiter vna potentia · et
hec modo locum habere dicunt
quib; voces in oppositum fa
cte demonstrantes illa duo
ee vnam et eandem potẽ
tiam · alio modo dicunt con
siderandi ee scientificum
et vocationalium ut quodam
tota in modo sub q; intrib;
lestita · scilicet scientificum
speculatiuis intribꝰ · vocationa
lium vo intribus practicis
¶ Et hec modo hui modi hiꝫ
bus lestita (ut dicit) scien
tificum et vocationalium
sunt tenere differentia qui
coꝝ tribus qui sunt priorꝝ
et contingentium tenere di
cuntur ¶ Et sic dicunt
hanc locum demonstrationem
quam hic plus induxerat.
et sic isti hac solutione contẽ
ti transeunt · ¶ Alii ut pa
risienses dicunt contingen
tia considerande ee dupli
citer · uno modo quantum
ad voces vniuersales que sunt
perpetue / ac demonstrabiles ·
Et hec modo dicunt contin
gentia pertinere ad intellectum
speculatiuum / et ad scientias
demonstratiuas · et sic (ut il
li putant) illa potentia q
est perceptiua contingentium
non est alia tenere ab ea
que est perceptiua necessariorꝝ
¶ Et hec modo (ut dicunt)
locum habent omnib; vocib; in
oppositum facte · alio nõ
considerantur contingentia
unparticularia ut sunt ta
cibilia · et consilio subiecta
¶ Et sic sup ea non tradit
intellectus nisi mediantib;
potentiis sensitiuis · inter
que est vna potentia que
dicitur vo particularis sive
ymaginatiua que est cola
tiua intentionum particula
rium / et sic accepit hic
plus contingentia · hec
ergo modo eadem sub con
silio et operatione · de quibus
in hoc volumine tractamꝰ
¶ Et preter hec plus dicit
necessaria et contingentia
ad diuisas animi partes p
tinere · utpote vniuersalia
speculatiua speculabilia / et
in particularia operabilia · in
tanto istoꝝ in hoc consistit
¶ ut tanto necessitas et q
tinentie · non diuisi ficat
potentias ¶ sed tanto vniꝰ

salutaris et particularitatis
¶ Et hec mod locum habere di
cunt demonstrationem hic apho
ni dictam · ut cum illa de ne
cessariis et contingentibus
loquitur · nos eam interprete
mur de vniuersali et particula
ri ¶ hoc mod · cor obiecto
z quc differunt ifinere ne
cesse est ee potentias diffe
rentes ifinere · sed illa q̄ nō
aliter se habere possunt de
st vniuersalia et particularia
sunt huius · igitur pertinebit
ad diuisas ifinere potentias
Et sic isti putant se euadis
se non dum prefate diffi
cultatis ¶ alij vero longe aliter
sentiunt · dicunt enim in
tellectum speculatiuum et
practicum ee potentias nō
nales ifinere differentes · et
hoc diuersarum autoritate de
nō strate confirmantur · primo
autoritate phi in hoc loco ·
qui simpliciter sine vlla di
stinctione hoc dixit · si enim
contrarium voluisset · nulla
erat difficultas id ibi ex
pnere · cum igitur ille nō
distinguit · nec nos distinguere
debem̄ · ut ifinis pre
cepit in lege de precio ¶ di
ffesis · de publicana · et im
pator in lege vnica · prap
ho si autem ad difficultatis
psonam · codicis de caducis
tollendis · quod etiam ipse
phs fatetur videtur cum alio
r̄ positiones insequitur
· ubi enim ille non distin
guit · nec ipse distinguit
· neque nos instruere debet
· vt ubi simpliciter loquit
· nos eum simpliciter sic
loquamur ¶ 2o isti suam in
tendunt probare intentōem
ex demonstratione hic apho
inducta ¶ qm̄ dicunt ee ir
refragabilem et talem que
aneminc possit iuste re fel
le ¶ pro cuius declaratione duo
supponunt fundamenta q̄
putant ee verissima · quoz
primum ee dicunt · nullam
potentiam percipere posse
rem aliquam nisi talis res
particip̄t rationem sui obiec
ti ¶ visus enim ob id potest
videre lapidem / plumbum /
Et animalia q̄ sunt colloca
ta / aut colore participantia
· sonum autem / sapores / et
odores non percipit nisi fer
te p accidens ¶ 2m fundā
mentum istoz est · nec ra
nem necessitatis rei contin
gentis ¶ nec rationem contin
gentie rebus necessariis ·
posse communicari · ad hoc
¶ necessaria possent fieri et
contingentia ¶ et contingentia
necessaria ¶ ex hijs duab
premissis concludunt · pri
ma est q̄ si eius necessitas
imo mouet aliquam po
tentiam · talis potentia non
se potest extendere ad con
tingentia · hec patet quia
potentia non se potest ex
tendere ad ea que non partici
pant rationem sui obiecti · ut
patet ex primo fundamento
· contingentia vero necessitatis

rõne pticipare hñdq̃m
possint · ut patet ex 2° fi
damento ¶ 2° istoz conclu
sio est q̃ si eius contingens
sub rõne contingentie mo
uet aliquam pte ntiam · tã
lis ptentia non se poterit ex
tendere ad cntia necessaria.
hec conclusio probatur eo mo
quo ꝓma ¶ et ex hmõi mani
festum est de mõstratõ plin. nã
cui necessarium sub rõne
necessitatis idest ut se aliter
habere nõ potest · pugñ ob
iectum intellectꝰ speculati
vi ¶ q̃ ex sub hiis patet
qui ea rõne sunt de rebus
necessarijs ut se aliter here
non possint · quod necessi
tatis rõnem ẽ diuinum · ob
iectum vñ intellectꝰ practi
ci pximitate applo cui contin
gens sub rõne contingentie
idest ut se aliter here potest ·
quod etiam ex suis hiis
matñ festum existit · sunt
enim de rebus contingenti
bꝰ ut se aliter here possint
· quod ẽ rõnem contingẽ
tie diuinum · ꝙ cum nomẽ
absolute efferatur ¶ intelligẽ
dum est id tenere finẽ propꝓ
am ¶ et formalem eius rõnez
· ut here primo plinꝰ · in ca
pitulo · tum etiã plin ab
solute dixerit cntia q̃ se nõ
possint aliter here ẽ obiec
tum scientifice siue intellectꝰ
speculativi · intelligendum
est ea rõne qua se non pos
sunt aliter habere respectu
rõnatum siue practici in
tellectus ¶ his hiis · restat
respondere ad rõnes mõtrud
· ad pmam respondent istri.
intellectum speculativum et
practicum ee partes potentie
alis ipiꝰ intellectꝰ possibilis
· utriq; intellectui possibili sia
intelligimꝰ · sic ut intellec
tu speculatio intelligamus
ea que se aliter here non pos
sunt ¶ Et intellectu practico
ea que se aliter here possunt
quod patet manifestum · nam se
nsus sentiunt suis sensibilia
· sed alio et alio sensu alia et
alia sensibilia · ut visu visi
bilia · auditus quidem et vi
sus partes sunt potentialeꝰ
ipiꝰ sensus ¶ ad finẽ dicit
perfectum et imperfectum ad
eandem tunc pertinere pte
tiam quo sunt unus gradus
ut unius se hñt ut humus/a
lud ut pmatõ · cuius modi
sunt lux et tenebra · albe
do et nigrum · cntia rõne neces
saria et contingentia nõ
sunt unius nãm · cum igenere
et plus quam igenere dicti
tur differentiam here ¶
Az̃m dicunt q̃ visus ap
prendit superficies et figu
ras corporea obiecti q̃ eius co
munis est rõ sui obiecti
· scilicet rõ lucis · quod
non est de obiecto intellectꝰ
speculativi ut patet ex pce
ptis necessarijs et contin
gentium · nec enim illoz
rõ ẽ communis istis · nec
istoz illis · nec tamẽ ppr

hec sequntur q̄ sensus sit pfectōr / nec maius vnito quam
intellectus · unmet si in hec
visus videamur capacior · et in
intelectu tam speculatiū quam
practicū comprehendit multo plu
ra / ac maiora in pfectione · et
p hec erit intellectu tam speculatiū quam practicū comprehē
dit videatur capacior / pfectōr
quam visus · sit enim aliquis
aliquam pfectionem quam
nō sit homo · sed ob id non
sequitur q̄ sit pfectior ¶ Ad q̄m
patet solutō ex ante dictis
· contendunt quidem eis non
omēm · sed solam formalem
obiectoz diuisitatem facere
potentiaz diuisitatem · quod
et de necessariis et contingentibus supius demōstratum · nam
illa ut se non aliter habere possunt · intelectum practicum
· monere dicuntur ¶ Et quod
dicunt quicquid est cē obiectū
intellectus · est dicendum
p̄ciam si id concedimus · nō
sequitur inde cor propositiō
ē enim quicquid est alterius
tēporis in necessariis et alterius
contingentibus · hec poterit
videri in simili · sensibile
quidem est obiectum sensus
Et tamen color super et adr
quem admodum sunt alterius
et alterius tēporis · sic ad diuisas
practicales sensibus p̄tinere
dicuntur · sic igitur erit de
ipō quod quid est quod obiectum
intelectus ab illis ponitur · cū
enim non vnius · sed alterius
tēporis sit in necessariis z

contingentibus nec vnum al
teri possit communicari ut su
pra demōstratum · p̄terea
sunt vtiq; necessaria et cō
tingentia non ad vnum ·
sed ad intelectus ifinite diuisos
¶ Ad q̄m respondent plures
emendasse quod in 3 de aīa
extruxit · quod etiam ma
lis cum fecisse videmus · ut
nec latissime demōstrasse
nemini in repentīne quam
de re publica in 8 politicē
edidisse in anno dñi mcclxxxix.
de duobus quidem contra
rijs sēptis ab eodem qd̄ vtro
sēbutur tenere debemus · ut
notatur ex legge qui filium
· ff · ad trebellianum · et ci
dicit nec de statu de finectoz
¶ In lege si mater sēpserat
autem plus etiam post
dialeticam et physicam · cui
in locis non multis in tema
mus cum in ethicis alegasse
dialeticam / et physicam · te
nendum erit igitur quod de
intelectu sēpsit methaphi · i
trajs plus non solum in alijs
· sed etiam nisi ipse extra ex
mento tot̄ mouerit quod su
pra libro p̄mo sēpserat · dicēs
tempus hoz rectoz atq;
ad tutoz probus est · unde
et arcium facte sunt aditi
menta · cuiusq; enim est
id quod deest ad pficere ·
hec ille nec mysterijs si plus
se in multis emendauerit ·
Cum augustinus hec sanctissimi
hec idem fecerit ¶ imperator
quoq; cum totius orbis sub

ioctus erat) m autentica
de imperijs de se ipō dicit:
non enim crudelissimo fuit
me hō etiam nō que ipō
pius diximus ad mīstrandā
¶ lxc sanctā ¶ Et cōpetē
tem potuit imponere cōtr
ptoctem · ne ab alijs exper
tare pius contra fuit lectem-
lec imperator · hoc ipsum
dicebat ille et terentianā de
nec ¶ iniquum ita quisquā
hoc subducta cōne ad vtilem
fuit quam tre / ctus vsus
: aliquid moneat · aliquid
aperiret nouū ¶ ut illa q̄ te
stes crudis · ne scias · ctq̄
libri priorib⁹ pma · nec
pcuniā repudies · lxc ille
· patet ipsius ex his quid
dicendum sit ad obiectū m
oppositum facias ¶ sed q̄ect
clupeus · quē predictaz o
pionum sit verior · dicq
de vtute q̄d quid sit · vltra
videtur magis cōsona di
ctis phi · nam pius viden
tur diuidere · cum sine cō
ne et autoritate legum sit
vere eundia ut dixerit m
prator in lege illam edixit
de collatoribus · et appro q
m autentica tenente et
sensisse · prapl̄o considere
mus ¶ z⁹ vō optimo videt
vnum asserere quod est ex
presse ō phm · dicit enim
contingentia quamuis ad
vnū vtilē pertinere
ad scias demōstratiuas · lxc
videtur expresse contrā
phm in fine ii tri sexto ·
quod est q⁹m cū 2 metaphisice
· ubi phs expresse ponit pru
dentiam cē vnū salium et
singularium · sed maxime sin
gularium ¶ strum ad pruden
tem pertinet magis rebus
formare discursum silogis
ticum · ut patet ex fine cū
penultimum huius sexti libri ·
et ex cū 2 libri septimi · talis
quidem discursus consistentia
ex vno iusto et singulari
propositione · vtrum igitur
ad prudentiam pertinet vide
¶ strum cuilibet scientia pra
tica est · et intellectus pratico
rum existere dicemus · cum eis
simus non sit sit scire · o
petat ¶ ut patet ex libro p
mo metā 2 · et ex libro 2
o metā 2 ¶ lxc vō quibus art
na sub prudentia contineri
necesse est · aut enim sub
prudentia aut sub arte con
tineri est necesse ¶ cum non
sint plures huius m pratī
co intellectu · sed non con
tinentur sub arte · igitur erit
sub prudentia · quod etiam
ipē phs expresse dicit m fin
m ad vltimo metaphisice 2
mod planum est q⁹ quibus
artibus prudit ex vnūsa
libus · quis aliis · nullam lx
zet certitudinem · quia sin
gularia tandiu sunt certa
· quandiu sunt m sensu
cum enim non sensibilia
· interim fiunt · ut lectori
pōt · et q⁹ topicus · artibus
quidem quibus presertim illa
que m̄ficere tradunt de mo

tibus ⁊ ac de re publica ⁊ extra
cē dictum . ac extra limitibus
procedit ex hijs / aliisq; multis
planū est prudentiam cē nō
solum singularium ⁊ sed etiam
vniūsalium ¶ sed dicet
m loqē non paucis mihi
ipse septimum timidem / ac pru
dentiam cē de rebus singula
tibus ¶ dic q; illud intelligi
sine p̄fatione ¶ sunt enim de
rebo singularibus ⁊ non tamē
p̄cise . sed id ideo dictum est
quia notitia singularium nu
optatōibus potior / atq; p̄ceps
existit . cum eam solum in
tūs ¶ possit operari . quilz
sine ipa vniūsalem bt ⁊ ora
culis / et sine optatōne existit
. simpliciter enim optatō ad
singularia . nam quicquid
fiat ⁊ est singulare ¶ Item
de notatō a fine fieri debet .
ut notatur ex p̄ plisitor
¶ in rebus quidem agendis
vniūsales doctrine ad singu
laria ordinantur ac refertu
tur . ad hoc enim fiunt tales
doctrine ut singularia que
cotidie occurrunt recte ope
mur . non igitur inerito pru
dentia et similis doctrina de
rebus singularibus cē dicū
tur ¶ Et in hijs finitur
enumeratō p̄fatorie dubita
tionis ¶ sed hoc materia ab
detur similis ibi nunc alia cu
bono capite sub stilo ⁊ plura
extendentur . ut cum ra
opis ignorabit non est ca
dem animi potentia que
cognoscit vniūsalia et sin
gularia . ⁊ hoc videtur primo aspec
tui alteram cē potentiam
qua necessaria / et alteram
qua contingentia cognos
cere . sic igitur dicēdū
⁊ videtur quod nulla sit po
tentia que possit assigna
ri differentiam inter vni
ūsale et singulare necessa
ria et contingentia . cum
ea potentia que debet ali
quam differentiam assigna
re ⁊ debet vtrumq; cognos
cere . ut patet in ⁊ de aia
. in p̄tra finem libri . illuc
ubi de sensu communi agi
¶ ad hoc dicendum q; neces
se est aliquod de fundamē
tis abaristotele tradi ri
cē falsum ¶ Et ut michi
videtur non cē necesse ad
hoc q; homo possit assigna
re differentiam inter aliq
cē duam potentiam que co
gnouerit vtrumq; ¶ p̄ce cum
homo p̄ diuisas potentias
cognoscens diuisa ¶ potest
assignare inter ea differētiam
¶ et sic dicendū ⁊ destruit
necessitas ponendi sensū
cōmunem vtiq; sensum
cōmunem cē forte est vtile
. sed tamē qua probabi
lem sensum cē ⁊ probabi
lis / et non necessaria . sed ver
alibi plenius exercitē de p̄dicto /
¶ finaliter occurrit hic du
bitatō vtrum sint plures
animi potentie quam pha
supra in libro p̄mo ¶ et hi
. et septimo p̄dictum destri
guit . ad hoc dicimus q;
sunt alie multe plures ⁊

sed plus in locis pretactis solum mal cas destruxit que ad sui propositum erant ne essetie. nos vt ut eum planorem faciamus. primum ppositu dispredicendu. luq; pte tas trimsigtma. pma itaq; dmsio animi potentiaz est in membris. nam alie vegetatiue potentie aiam nullis naturales potentie nuncupatur. obiq; quod non vim. Sed nature subtilitatem. opamur enim non exp̃ tepto ordinatione tenue. sed ordinato ac naturali mstitutione. et hec sunt tres. scilicet nutritiua tenerativa / augmentativa opationes nature sibimet attractiue et attractiue retinete. et retentiuum digestiuum. digestiuum assimilatiuum. ac nutriam alteratiuum. et quod ex digestione superfluum relinquitur extra expellere. ad hus autem opationes exercendas alij dicunt ee duas potentias quas nutritiue subdiuisit. eas autem ab opationibus appellat attractiuam. retentiuam. digestiuam. assimilatiuam. expulsiuam expulsiuam. vtrum autem illa sit noia opationum an potentiaz non multum interest. nos enim hic aristotelem sequi mur dicimus. qui in primo de ie ationc. et ex de aia omes has subtilitates diligenter videtur. generatiue potentie opatiues dicuntur due vna ee de superfluo alimenti aliquid in naturam exprimatis / aut saltem nostrum conuerte aut saltem separate et diuisi fluo in quo et non inquam. quoniam de superfluo nal non potest formari fetus. altera opatiua est informate. et est multiplex. scilicet assimilare p formare / concatenare / aptum ac leue vbi necessarium fuerit facere Et in hac etiam quem admodum nullis. nec sunt nutritiue alij dicunt ee potentias diuisas Ie generatiue ministrantes quas sic noiat. in nutritiaz cuius partes ee dicit assimilatiam / p formatiuam / concatenatiuam. asperam / et leuem sed an noia sunt potentiaz / an opationum nihil refert. satis nobis e scire has subiectas nutritiua augmentatiua / augmentatiua vo potentia e quedam matrix auctrix. Et nutritiua quidem potentia differt ab alijs duabus. p mo quia animatum quodlibet vivit nutritiua. non tamen quodlibet vivit potest generare / nil augeri differt etiam z quia nutritiua ministrat alijs. non tamen alie sibi. Et hec tenue nutritiua a nonnullis pastiua dicit. pastiua dicta quasi alijs pastum Et cibum ministrans dicunt eam ille tres quia prima ordinatur alijs in ferre nu salutem in mundum. ifferi alia vero in speciem ordinari dicitur. augmentatiua vero in vtrumq; Et est sciendum quod aliqui has potentias aliter noiat. cum enim

quam nos nutriam ¶ Illoqui
ctuniam illud placet appellari
nutritiuam · itaq; nutrire
pro augere accipiunt ¶ Et ſi
rursum hinc tamq; duſſe a
nobis loquuntur ut ſub nutri
na quam illi priſtinam dari
ſolum modo cor comprehendi
velint · ſi actractiuam / retentiuam / digeſtiuam / expulſiuam
· illam uo que cibum in nu
trendo in naturam ipius ſi
ne alia cognitione comprehen
di diunt ſub ipa generatiua
· itaq; generatiua ut illis pla
cet non ſolum in ſpecierum
· ſed earum individuum ref
erat · nam et omnem nutri
tiuam alteram cognitione
generatiuam appellari uolunt
¶ Et licet ita impropie loqui
tur · dum tamen de re con
ſtet · non eſt multum me
dium ¶ Potentie uo ſenſitiue
alie ſunt motiue et alie cognitiue.
et iſte co-ſpecie ſunt duplices · nam
alie exteriores · ut ſunt vi
ſus / auditus / guſtus / odora
tus / et tactus · Et omnes hec
nu ipe conſeruant ut idem
obiectum quantum ad actum
¶ non tamen quantum ad
modum agendi itaq; in po
teſtate noſtra eſt videre aut
non videre · non tamen po
teſtate noſtra exiſtit interſe
aut remiſſe videre · eodemq;
modo intelligo dicendum · alie
ſunt cognitiue interiores · et
hec ſecundum ariſtotelem ſunt tres
· ſenſus communis / fantaſia
et memoria · ſenſus commu
nis in prima cerebri quaſi centrum omnium
ſenſuum exiſtens · omnium ſen
ſibilium eſt principium · hic
enim ſenſus que interiores
recta ſenſuum exteriorum poſ
ſumus aſſiſtiam cuiuſcum
cuncta et differentiam ¶
Ipſa uo fantaſie que in me
dio capitis exiſtit · eſt co
ponere atq; dimidere recte ſen
ſibilium fantaſmata · et
ex hiis fantaſmatibus inue
nire uera et mala · noxia
et utilia eligere · et eadem inue
nire ſibi mutuam fantaſ
matum punctum et ſeparare
¶ Copatiua uo memorie que
in medio capitis poſt exiſtit
eſt intentiones uel rationes
· Et eſt communis homini
bus et ceteris animalibus
· rememoratiua uo que ex
quadam diſcurſu preteritas
cognoſcere poteſt in homini
bus tantum male exiſtere
dicitur ¶ Alii dicunt has poten
cias eſſe quatuor · diuidunt e
nim fantaſiam in duas ſci
licet imaginatiuam et ſtima
tiuam ¶ imaginatiua ut dicit
exiſtit in priori medio cer
ebri · ibi opinio
dicunt eſſe duplicem · ſcilicet
fantaſmata retinere · et ea
in uicem componere / atq; di
uidere ¶ et hanc potentiam
iſti aliquis fantaſiam appellant
· itaq; fantaſia poteſt eſſe nomen
generis · Et ſic eſt idem quod
imaginatiua ¶ Et poteſt eſſe
nomen generis · Et ſic com
prehendit earum ſtimatiuas
nisi ſtimatiue officium eſſe

ex fantasmatibus vez se
nsibilium intentiones in
sensatas elicere ¶ hec enim
potentia aliqs cognoscat lu
pum sibi ce inimicum · et
quem matrem amplectat.
hec igitur tone illum fugit
et huic sequitur ¶ hec vero
potentia interius animalibus
imaginativa nominatur · in hiis
vo cogitativa sine id particu
laris ¶ quem ad modum enim
intellectus de vniversalibus ·
sic ista de particularibus
id circa dicitur ¶ Et in ra
tionalibus quidem ergo hiis
expunctivum dictum · ad
ad eum se vero dicatur quem ad
modum ars ad intellectum
¶ Et in rationabilibus quidem hi
is cogitative princips existit
· prudentia enim ostendit
dicit ex hiis intellecta pra
ctici et hiis cogitative · sed
cogitare hiis in operando
principatum hre dicitur · qd
in sequentibus plus apparebit
de monstrandum ¶ sunt tamen
quidam ut arabum / sancti
doctores qui his potentia
ab dicunt ce quinq · diuidu
entem fantasiam interius si
luerit imaginativam / ima
ginativam / estimativam · offi
cium ymaginationis dicut
ce retinere fantasmata ex re
bus sensibilibus accepta · in
maginatiue uo opinionem ce
dicunt hmoi modi fantasma
ta in vnum congregare / ac di
uidere · de estimatiua vo eodem
mo se habere dicunt qm
ad modum de ea scripsi dno
¶ sed et doctores hmoi opio
nis in nobis et si tu ymagi
nationem ¶ Et imaginatiue
sunt eadem interse vari
abiles diuersi · nam phantasia
lis in imaginationem / alius
in imaginativam appellare pla
cuit · Item alii dicunt eam
existere in vtero prime con
ceptionis crebre / alii vero
in puerio medie concep
tionis / ¶ Item in imagina
tiuam aliqm eam sic dicit
in imaginativam · alii fan
tasiam nominant · in situ qz
variant qua aliqm in pue
rtio medie conceptionis ·
alii in medio ipsis eam vo
cauerunt ¶ cum igitur tanta
varietas et turbatio inter
istos ce videamus · satis
erit nobis tria accipere no
mina quibus aristoteles vti
tur · scilicet sensum communem / fantasiam / et memo
riam · ut apellationis me
monie reminiscentiam
quasi intelligamus · et
fantasie vim vniuersis co
prehendamus potentias
preter sensum communes
et memoriam ¶ et illeq
dem potentie que fanta
sie nomine comprehendunt
preter in imaginationem
(si aliq est) omes in hac
conuenerunt qz tres sunt
subiecte et quantum ad
actum et quantum ad
modum attendi · in nostra
cumm potestate ce cogitare

nō

: Et non cognitare · et mē
ſe aut remiſſe hec fatere
· quod memorie tenebris · ſi
eſt enim fere puerorum o
mnium error noſtrorū · qñ
in cogitationibus non pro
videmus · ſunt autem ut di
cunt in aīali alie potentie
motiue ¶ Et hec ſunt duplices · qñ alie ſunt que mo
tum efficiunt · Et hec ſunt
ille vires muſculis et nor
mis affixe quibus aīal mo
uetur ¶ Et iſte rōnis obedire
poſſunt quantum ad actū
et quantum ad modum
attendi · nō eſt q membra
noſtra et lōnis et malis ha
bitibus nr̄ōnate poſſimꝰ
hec q in vulgari noſtro di
ci ſolent · huſe la mano
alo vſud · Vtuntur itaq et
vitia non ſolum in aīo
· ſed etiam p redundantiam
in membris exiſtere dicimꝰ
¶ Alie lō ſunt potentie mo
tiue que motum non ef
ficiunt · ſed motum fieri
imperant ¶ Et iſte ſunt due
· ſcilicet appetitus concupi
ſcibilis ¶ et appetitus irraſ
cibilis · quoꝝ ſitus p̄cipue
in corde exiſtere dici
tur · ex quoꝝ impio mem
bra uſque diuinis mirabili
bus moueri videmus · et
appetitus quidem concupi
ſcibilis eſt illa potentia q
animalia mouentur in lō
num abſolute / fugiendo q
malum · irrationabilis vero ap
petitiua eſt illa que mouē
tur in lōnem rationis / atq;
difficile ſubrōne difficultatis
/ ſiue arduitatis · hec lō ſuꝑ
potentie que maxime rōni
obedire poſſunt · et quantū
ad actum et quantum ad
modum attendi · in ira eni
exiſtit potestate voluptatis
appetere aut non appetere · idem
trahe aut remiſſe fatere · eo
dēq; modo nos hec poſſumꝰ
in amore · odio · deſiderio · i
ra · et aliis huiuſ · preter hāc
diuiſam plus ſupra in fine
p̄mi libri sub duab potentiis
ab dicta ſunt rōnales et ir
rationales ¶ ſunt enim natu
rales pſe · qñ nec pſe rō
nari poſſunt · ſunt tamē
rationales participatione · p
hoc enim q rōni obediunt
rōne participare dicuntur ·
nam ſic virtutibus informā
tur · que ut platonici ſocratē
rōnes quedam dicuntur · ob
id q in eis ſimilitudo et im
mago rōnis utpote cauſa
nexeſſiue in effectu vir
tutes dicitur ¶ in hijs quaꝝ
exiſtere diximus breuiſſimis am
mi affectionibus de quibus
ſupra libro 2e nos ſatis dixi
ſſe memoramus ¶ preter quaꝝ
dictum eſt in eodem libro p
dictum fuiſſe virtutem / ac
tualem doctrinam Et hec
de potentijs ſenſitiuis dicta
ſunt · nūc lō intellectiuis di
camus · que duo ē dicuntur
ſcilicet intellectus et voluntas
· que etiam appetitus intellec
tiuus vocatur · voluntatis q̄de

opatõ est velle et eligere id
quod intellectus bonum cõ
prehenderit · id autem fugere
quod intellecto fugiendum
cõ dicat ¶ habet se utiq; bonũ
tus ad intellectum quem ad
modum appetitus sensitiꝰ
ad fantasiam · nam illum
fantasmam ¶ Et hic intellec
tum sequi dicimus ¶ Et hoc
telligit de appetitu sensitiuo
si cõsideretur ut est sensi
tuus secus ut est in hoc
· nam sic · intellectum sequi
poterit ¶ imo sequi debet · cu
bus intelligẽs quem admo
dum cu cognoscamus intellec
tus voluntas decipiatur · cũ
enim intellectus id quod est
uerũ dicat cẽ malum · aut id
quod ẽ malum dicat cẽ bonũ
· voluntas decipitur eligẽs
malum quod bonũ appete
bat · Et bonum fugiendo
quod malum cẽ videbatur
¶ Alia quidem potentia est
ipse intellectꝰ · qui propter
nobilissimo nomẽ ꝺ appel
latur ¶ Et hic est duplex sci
licet agens et possibilis · a
gens dicitur quo est omnia fa
cere id est quo omnia fantas
mata fiunt intelligibilia
· nam fantasmata nisi in
aliquo cognoscentes lucent
materiales ¶ sunt in propor
tionata intellectui · qui in
materialis ac puro cẽ dicit
· ob hanc igitur causam de
nobis indidit lumen quo
dam id est intellectum agen
tem qui intellectus (ut phꝰ
inquit in tertio de anima)
se habet ad fantasmata sicut
lux ad colores · quem admo
dum enim illuminatis colo
ribus ẽ resultant inde spẽs
rerum similitudines visibi
lium in media illuminatum
(et inde pueniunt in
oculum · sic ipsius illu
minatis fantasmatibus
mus intellectꝰ agentis · ex
his fantasmatibus resul
tant dicimus spẽs intel
ligibiles id est uel simpli
cidines que intellectus
possibilis sunt proportiõna
te · cum sint spirituales
Et ab omni materialitate cẽ
ditione munimus intellec
tus ꝺ possibilis ille dicit cũ
quo est omnia fieri id est in
quo possibilia est omnis spẽs
intelligibiles recipi · et q̃
omnia intelligimus · nam in
tellectus agens facit quidẽ
omnia intelligibilia · sed nõ
intelligit possibiles uel intel
lectus intelligibilia nõ fiũt
· si fantasmata intelligit · quem
admodum lux visibilia q̃
dem non videt ¶ sed facit et
oculus visibilia non facit · si
fantasmata videt · et hunc distin
ctionem intellectus agentis et
possibilis aliqui deseruiunt
habere locum in voluntate
· ponũt enim duas voluntates
scilicet agentem et pos
sibilem · sed qui phi dicti
nam sectantur · hunc nec

gligunt distinctionem · redeamus igitur ad intellectum possibilem · qui iterum distinguitur in speculativum Et practicum ¶ speculativus est quo ea intelligimus que se aliter habere non possunt practicus vero ibi quo ea que se aliter habere possunt ¶ Et finis quidem speculativi est veritas practici vero operatio · nam pratos grece latine manus dicitur ¶ Et praxis manualis operatio · sed iam obtinuit ut omnis operatio praxis diceretur · Et presertim voluntatis cuius actus prima ac propria dicitur operatio sine praxis · sed de ordine quem habeant hi duo intellectus inter se · et ad voluntatem ac de pleniori eorum differentia dicemus deo dante in capitulo sequenti · sed de hiis satis · nunc vero quedam dubia que circa prefacta emergunt discutiamus ¶ Et primo occurrit dubium de memoria intellectiva · sed qui dicunt tres esse potentias anime intellective · scilicet intellectum / voluntatem ¶ et memoriam · dicendum quod philosophi memoriam intellectivam ab intellectu non distinguunt · itaque secundum eos memoria intellectiva aut nulla est ¶ aut si aliqua est non differt ab intellectu · qui et intelligit ¶ et intellecta apud se retinet · quod quem ad modum fieri possit non parva existit difficultas · quam alibi discutiendum relinquimus ¶ 2o dubitatur de libro arbitrio utrum sit aliqua animi potentia · ad hoc dicimus quod liberum arbitrium non dicit aliquam unam potentiam ¶ sed aggregatum quoddam ex duabus potentiis quarum unus sit arbitrari / et alterius arbitratum expetere · itaque liberum arbitrium est facultas constituta ex practico intellectu et voluntate et ea ratione dicitur liberum ¶ arbitrium est facultas constituta ex practico intellectu Et voluntate · et ea ratione dicitur liberum arbitrium nam ipsius intellectus est consiliari et arbitrari · ad voluntatem vero pertinet libero elligere / sine expetere id quod intellectus arbitratur esse bonum / et ab homine agendum · utrum autem id quod intellectus determinaverit prosequendum ¶ voluntas possit renuere / an id necessario sequatur ¶ ut pote questio immortalis relinquatur · est tamen verum quod philosophus libertatem ponere videtur non in voluntate · sed in intellectu · in septimo quidem philosophorum demonstrat nihil a se moveri ¶ Et in primo politice eos hominis dicit liberiores qui intellectu sunt potiores · et quod omnium potissimum est · supra libro 3o · et infra libro septimo septimo dicit omne peccatum evenire ex ignorantia itaque quisque id facit quod putat esse bonum sibi esse cognitum

Et nihil quod malum sibi
cē cognitum extitit aquo
quam fieri poterit ¶ Sed omne
quod facimus (ut aristote
li placet) ideo facimus qua
lenus / nil nisi malum cē
putamus ¶ Et nisi quidē
malum respectu maioris
mali bonum cē dicitur · ut
dictum supra libro quinto · nō
itaq; placet plus dictum illo
q; quis voluntatem cē dixit
tante libertatis ut tam vni
uersale quam particulare hō
possit explere · imo odio
habere · quod verum bonum
sit · nisi defumpte nong
bene ¶ Est enim id negotiū
altissimum maioribus al
norisq; meditationis ¶ Q̄o du
bitatur quid synderesis ·
quid mens · quid conscientia
cē dicitur · ad hec dicimus
q; synderesis que a nō multis
erronea trinis dicitur · est
ditamen vniuersale lumen
natū nobis inditum · itaq;
synderesis non est potentia
· sed vniuersale ditamen quod
nobis iuxta nature precipit
· ut bonum cē faciē
dum ¶ Et malum fugiendū
· temperate / iuste q; vitam
cē attendam · deum hono
rare ¶ parentes venerare q; ne
minem cum aliena iactura
locupletem fieri ¶ Et sic de
similibus que nō tantis mq
situ · sed natura ipsa nos d
cunt ¶ Mens quidem intelle
ctus dicitur · non absolute
· sed ut assumpt aliquotem pro
parte positionem subtus
alibi que asinderesi fiunt p
posita · ut cetē synderesis pro
prium rectum nouē com
tendum mens assumpt cohi
tum cum sorore elena cē
mestrum · et inde est q; mē
mensura dicta est · eo quod
particularia vniuersalia ut po
te pōt mensura ac trifla
metitur / ac mensurat · lucer
lunt lucabulo et extrectu
zam non semp seruemq ·
pro intellectu cuius mētem
· et pro mente intellectum
promiscue dicimus · nōnū
quam etiam mens pro
voluntate · et memoria
accipitur ¶ Conscientia vo
catur propriae scientia de
malo · unde ille proprie si
bi ostia dicitur qui pecca
ta que fecerit cognouerit
· et illum extrectum cōsci
entiam here dicimus q; ubi
nullum existit ¶ ibi peccā
tum cē putat · aut quod pec
catum cē · malignum / ac tyra
nne estimat · q; et vltimo
queritur quis ordo cē debeat
inter prefectos animi potē
cias ad hoc q; homo vitam
suam recte ac ordinate age
re dicatur · pro cuius dubij
enodatione (quam ego puto
maxime utilem) sunt hi
premittendi duo fundamē
ta ¶ Primo suppenamus · il
lud cē rectum / ac ordinatū
regimen cum ea cuncta q;
sunt unius profecta finē natu
zam regunturi / et gubēna
tur ab illis tribus que eo

celestiora ac superiora sūm naturam existunt. si vero p ḡrum fieri contingat. erit regnum ḡ naturam in quam ac in ordinatum. hec verissimū fundamentum habet apls 3o de aīa. sed expresiꝰ primo. 3o. et septimo politice. 2o premittit inter animū potentiā intellectum. sue rōnem ē natura excellentiorem. ac pulcriorem. hec eadem humanum ac diuinum auctoritatem tradunt apls in locis prealegatis. quod et fecerunt plures veterum libris ethicorum practicalia. presertim in 2o. et 3o. in hoc sexto quem premanibus habemus. ubi ēt tota pertinet agibilium regula. mensura. ac mēsurata. ēt quidem recta que agibilium prudētie mensurata nichil aliud est. quā ut rōnis humane intellectus cum prudētia dicitur. quod verum videtur. dictum ultra ad propositum quod se habeat ipa voluntate. et potentiae sensitiuae. p̄sertim appetitum irascibilem. vegetat. atq; gubernet. cum vero vita ordinata naturalis. usitata ac sanctissima. si vo p oppositum fieri contingat. erit vita inordinata. malitiosa. miseria. bestialis. et vitiosa. ita q; in hoc consistit vita humana. ut sūm rōnem vivamus. nam. vita vero vestra alia ut rōne preterm̄issa. volumtatem. aut vestialem sensitiuam. atq; sequentes. quod ut ego puto tum oribus est memorie commendandum. Et plusquam maxime notandum. quod hec omnia maximo principio tota vita humana. totaq; ratiōnis sententia pendere dicit. Et ex his facile intelligi quid sit hominem ēe ordinatum. Et quid inordinatum. est enim ordo ut inferiores potentie superiorum obtēperent. si vero contra fieri ēt contingat. erit primo mordiatur. quod et si ep̄ oīe. nō negligat. quin non solum vulgus sic et aliqs qs nulgy putos ēe putat hec ignorasse videmus sed de his satis. nunc ad locum vndecimum transeamus. /// ~ /// ~ ///

Octava sunt autem in animo cal̄ zm̄ maḡ principaliter intendit ostendē que sint principia humanorum actuum. cum 10o. sint electio intellectus et appetitus. Et noie appetitus comprehendi volumus tam voluntatem quam sensitiuum appetitum. Alii dicunt q; intendit principue in hoc cal̄ sit ostendē rōnem sūm quam virtutes intellectice agunt pumtur. Sed alii volunt q; intendit principue in prima

cā sit oñdere quod sit op̄
proprium vtriusq; vtus
sed hic modus apte fato
michi differre videtur.
vnusa quidem hec et ex
dictis in hoc loco notanda
· sed quod cōz fuerit p̄positū
hoc ¶ questionis relinquitur
· mihi videtur obtinere ad
placuit vltimus· nam et ad
videtur plus utpote expressa
tis demōstratum omnibus
in ea parte ambitz utriusq; par
tis vltimū intellectum ēe
quecūq; litteram · que in eōs
partes diuiditur p̄mo ad
dit que sint p̄pria pro
priz actum hominis 2o
ondit quod sit opus pro
p̄prium vtriusq; mentis · 3o
cludit intellectum ¶ 2e ibi
hec igitur ¶ 3a ibi ambitz
utriusq; Circa p̄mū tria fa
cit · p̄mo proponit tria
que videntur ēe p̄pria
humanoz actuum ¶ 2o vnū
coz excludit ibi ex his au
tem ¶ 3o ondit quem ad mo
dum duo reliqua ad vnitatem
connexitatis possint ¶ ibiq;
hec dicit ergo p̄mo tria
ēe in animo scilicet sēsū
/intellectum/ et appetitum
que tria attende · et vitatis
dūmtaxat ¶ Et expone tria
attende idest actōnes sali
ter humane que consilio
et electōne fieri dicuntur· nā
op̄atōnes quidem que sunt
communes ¶ et animales · tas
attende nondicuntur · sed ad
hec · et hmōi sunt quā
et ubi oportet ¶ ceteraque
alias retinentiaq; quatuor
· talia sortiuntur nōia ·//
¶ et quod dicit veritatis ex
pone idest cognitōis in
tellectiue · in hac enim p
prie vitas reperitur · ut
patet ex sexto methā · v
bi inquit quem ad modū
rē se hz ad ēe · sic ad vi
tatem ¶ idest ad cognitōz
¶ Et quod dicit vltra ad
mirantur expone idest sū
p̄pria · nam intellectus
est subiectum ¶ et p̄positū
veritatis ¶ cum vitas sim
plr in bō methafisice
sit adequatū intellectus
ad rem appetitus vō intel
lectiq; quia voluntas dicit
est subiectum et p̄positū
actōnis ¶ utriusq; proprie ni
actōnem in intellectu · ni
veritatem in appetitu exis
tere dicimus ¶ sed illa vitatē
hmōi actōnem accommoda
mus ¶ hoc est q; volun
tatem dicimus p̄mam pa
turam practicam · idest
optatiuam ¶ Et eq; actum
p̄mam praxim idest p̄mā
optationem dicimus · ante
voluntatem enim solus
existit intellectus / cui
non est actiuo · sed vitalis
cognitiuo · quā memoriē
comendate alios sibis in
telligere quem ad modum
potentie et scientie specu
latiue et practice ase diffe
rant · quod in fine appetitus

intendimus ¶ Sensus vero
obiud q est principium mo
tus animalis ut verum
z° de anima · videretur
alicui q̄ est principium
rei attende · non tamē
est verum · ut plō pro
bat ¶ Ibi ex his autem
dictis ex his salvet̄ t
bus supradictis sensus
non est principium alicu
ius rei attende idest actōs
que electōne et consilio
fieri dicitur · Et id ex eo
patet quod vestie sensid
quidem habent scilicet ap
petitum irascibilem et
concupiscibilem · non tñ
habent partem apēt rei attē
dat idest actōnum quib
electōne et consilio fieri
dicimus · alii exponūt
vestie non habent partē
pēt rei attendat idest
non agunt ¶ ex quod ves
tie quodam instinctu na
ture magis aguntur et
ducuntur quam agant
· sed hac suppositō nulla est
· cum plō hic p sensum
intelligat appetitum sē
sitivum qui de aliis sen
sibus michi ad triplicem
· appetitus vō sensitivus
principiū motus animalis
est · ut patet ex 3° de anima
motus quidem sine actō
ne ēe non potest · ut habet
z° physicorum ¶ itaq; sic est p̄ma
principium motus · est pri
mum actōs · appetitus cū
sensitivo est qui primo in ani
mali movetur ¶ Et ipe mo
vet alia · non ut finis mē
dum polo negare appetitum
sensitivum ēe subiectum et
principium actōs · sed ne
gatem ēe principium rei
attendat idest talium actō
num que sunt propter ho
mines · quo sunt ille que
electōne et consilio fieri di
cuntur · bene itaq; aristo
in hoc loco tomēdabit anti
quum interpretem · aristo
teles rei attende interpre
tatus est · quod ergo puto
de actōnibus propris hōis
tantum male construe pō
dimittur ¶ quod vero hic audit
quomodo modum intellectus
et appetitus concordare possit
¶ Et primo audit quid modū
proportionentur ¶ dicens quod
in mente assentire et dissen
tire idest affirmare et nega
re id in appetitu est sequi
et vitare · per quod mens af
firmat ēe bonum appetitus se
quitur ¶ Et quod mens ne
gat ēe bonum id appetitus
fugit et vitare consimatur ¶
Et quod hic dicit de appeti
tu locum habet tam in vo
luntate quam etiam in appe
titu sensitivo ¶ Et nota ex hoc
loco assensum et dissensum
ad mentem pertinere · sequela
vo et fuga ad appetitum · q
tenuit tu hec nota improp
rie · ac promiscue accipi ¶ itaq;
cum his hic so concludit

ad moralem vtutem cē nece
ssariam bñ cōtrordiam mē
tis et appetitus · utrūq; cum
vtus moralis sit bonus elec
tivus ¶ electiō uero sit appetitus
idest appetitō cum deliberatō
ne ¶ deliberatō quidem admē
tem pcedentem · ipsum
per hec idest preter hec oppo
tet sīmonem idest intellectū
cē verum · et appetitum cē rec
tum siquidem electiō sit stu
diosa idest bona ¶ Et si oporter
mentem eandem asserere et ap
petitum sequi · quod requirē
ad rōnem vtutis moralis · ita
que non erit vtus optimā.
nisi electiō sit studiosa · et ea
dem mens assentiat et appe
titus sequatur ¶ electiō vero no
erit studiosa ¶ nisi mens sit
vera ¶ et appetitus sit rectus.
nullus enim actus pōt esse pfectus
nisi pcesserit aliquid
huc erit imperfectum ¶ ex lite
ra phi in hac parte potest a
liqua notari ¶ primo mentem
et intellectum sermonis vo
cabulo posse noiari · quod
ideo puto dictum vere ¶ quia
ad mentem pertinet vtq; nari
vel simonizari simo q; nari · utq;
causam pp effectum nomina
mus ¶ 2o notari potest vitam
tem ad intellectum sine men
tem pertinere ¶ rectitudo vero
ad appetitum licet rectitudo ea
am nō nunquam de mēte et
intellectu dicatur ¶ Et veritas
de appetitu et voluntate nā
Et dicere solemus voluntatem
verum idest non fictam ·
¶ potest notari necessitas
vtusq; vtutis scilicet intel
lectiue et moralis · nam illa
fuisse videtur ut mentem illu
minaret ¶ hec vero ut appe
titum rectificaret sine recti
ficaret ¶ 4o aūtoritas sen
notatibus si mens sit falsa
¶ aut appetitus non rectus
· electiōez cē malam et
vitiosam ¶ hec igitur mē
te intendit quod sit op
portunum utriusq; mentis
· Et sunt duo ¶ primo ondit
quem ad modum utraq; me
ns se habeat ad obiectum id
est vtutis ¶ 2o ondit quo ad
modum se habeat ad tem
pus attendam ¶ 2o ubi tri ipsum
attendat ¶ Et dicit hec mens
et vitus q̄ appetitus recto
habet cē consona ¶ magiste
r · vtutis idest in actionem
referitur atq; ordinatur · mēs
vero contemplatiue q̄ nec in
attend, nec in finem vtu
tis ¶ laus et vituperium
in vero et in falso consistit
· utrūq; si vere intelligit · lau
datur · et si false intelligat
· vituperatur ¶ Et ob hec
fuerunt necessarie vtutes
contemplatiue ut ab hac me
te everluerent omnem falsi
tatem que in ea vituperat
· Et conveniunt quidem si
te due mentes in hoc quod
opus totum intellectum idest
utriusq; mentis et veritatis
· sed differunt in fine · qua
verum absolute est finis

mentis cōtemplatiue

mentis contemplatiue · sed vi
tis actiue intellectum · idest
mentis prauite est consenta
nea appetitui recto idest ma
ppetitum rectum ordinatur atq;
reflectitur ¶ Itaq; mens contem
platiua finem ht nisi ipa · nec
vo pratica non nisi sed in
appetitu et voluntate finem
vere dicitur · nec enim cum ea
vitis vsuitur ut appetitum · et
voluntatem rectum faciat · ad
memorie commendatur ¶ Vnde
scire debes q mentis pratice
tres dicuntur ee fines · prus
est vitatus commodi ¶ Et inse
nisi ipa · alius est appetitus et
voluntatem dirigere · Et hec e
nisi ipa eis ppis fines ¶ qui ab
isto fine nomen pratice idest
operatiue assumsit · potentias o
perandi ¶ Et presertim q prius
quam voluntatem ad diuinum
· tertia ac vltima eius finis est
felicitas contemplatiua que in
mente contemplatiua existere
dicitur ¶ de quo deinde ple
nius dicetur nisi ibi vsque huc
libri seriem · ¶ Item est aduer
tendum · q improprie dicitur op
tima q mentis ee verum · cum
opus ppe in mente existere
non possit · eo eo q voluntas
ut nec sepe dictum est mentium
prius existat potentia operatiua ·
quod precipuum si enucleatius
· nichil certum in hac ma
teria vere poteris ¶ Sed videt
hec dubitatione in quod plu
simi vsque ad finem huius pra
tice ee consentaneum
appetitum recto · nam ut prius
dictum est ad vera mensura
est appetitus recti · ergo si app
etitus recto dicitur mensu
ra rectus vere · sic q eius vi
tus actiuus p conformi
tatem ad appetitum rectum ·
¶ Erit ergo in mensura
¶ ad hec aliqui dicunt q ap
petitus et est finis et eo
que sunt ad finem · non sit
· finis vo determinatur nobis
a natura ut supra libro tertio
dictum · ea vo que sunt ad fi
nem non sunt a natura no
bis determinata · sed p rationem
inuestigantes · sic ergo ma
nifestum est q respectu fi
nis appetitus rectus sit men
sura mentis pratice · Itaq;
ad pratica respectu finis tunc
vera est q tunc cum finem
dicte prosequendum qui
recto appetitus appeteret · sed
respectu eorum que sunt ad
finem ad vera existit mensu
ra appetitus recti · itaq; in
his que sunt ad finem appe
titus rectus elucet tunc ad elli
cit quod ad pratica dicte ee
elucidandum ¶ Et sum hec bre
via plana sic erit exponendi
¶ Veritas actiui intellectus ide
st intellectus pratici est con
sentanea appetitui recto sibi
inuicem respectu finis · non autem
respectu eorum que sunt ad
finem ¶ Alius placuit alte
dicere · dicunt enim q prima
mensura recti attendari non
sit ad ¶ sed appetitus · q no qm
q · sed talis qui ex certe q no
possit · cuius est appetitus di
uina · secundum hoc itaq;

c. xi. sexti magne moralium est

sententiam tuam in fine quam
in hoc quę sunt ad finem tuę
tō hoc iudicat. ¶ Cum dicit
exprimendum quod talis appe
titus expectet de hac rectitu
dine dicunt primi hoc
intelligi. ¶ Alii dicunt q
plus recti loquitur sit h̄
de mensura tua attendat
. sed volens assignare diffe
rentiam inter virtutem mō
tis communiter et practice
. dicit eam ab eo differre q virtus
morālis communiter in ali
ud non refertur. virtus
autem moralis practice est
consentanea huic spēi
appetitus recti ¶ id est ordina
ti. ad appetitum rectum. ita
q virtus moralis practice mh
ūsum appetitum rectum fa
cit ¶ Et si obiciat id quod
consentanea huic speciei mō
ris. respondent ad hoc q
nōia aptō plus quam sepissime
accipiuntur. nec oportet
nos hoc hic curare. qm mh
ic intendimus plus quam pla
ne q si aptē velimus accipere. ha
bitum sententiam intendimus
. imo in hac eadem intentione
alia duo improprie ponit.
primo illud. hęc igitur mens
in agendis vitatur ¶ quam ex
vi et natā nonnulli videtur
dicere q huius mentis sit acce
re. quod verum non est cum
mentis non sit appetere. sed de
o dicitur in agendis vitare quod
ad vitam in actionem ordinat
aliq referitur. Item illud. hęc
est enim tota intellectus o
pus. planum est q magis
rum intellectum non sit o
pus: sed verus et rectitudo
. Iterum rectitudo q ex volun
tate bona vel propter virtutem
vel non propter virtutem non est
obiecta. bona recta nichil
videtur aliud sententia q
huius libri expositorem
sequimur ¶ Dubitatur etiam
hic de hac q plus prosequit
de intellectu practico et specu
lativo tanquam de duobus
speciebus diuisis. sicut de hac di
xerimus in capitulo superiori
¶ Et tamen id hic minima
repetere puto non esse inutile. hic enim dicunt aliqui
ad hoc dicunt q ille due mē
tes ut sunt libri informa
te. species differunt. qm
unus habitus quem dicimus
differt. si consideretur
ut sunt ab omni habitu nude
secundē se dicunt intellec
tum ¶ Et ut illis placet
hac mea loquelatur. plus
in 3o de aīa ¶ alii dixerunt
q intellectus practicus in
quit ab huiusmodi consideratiōne ¶ Et sic est idem cū
speculativo. finitur hic in
singularia ¶ Et sic differt
ab speculativo qm hic me
dium nichil aliud est quam
rō particularis sine qua
intellectus non movet
ut dicitur. 3o de anima.
alii dixerunt q si plus habu
isset id q plus erat primus.
aut istius. nulla erat difficul
tas id ubis exponere. quod
tum non solum non fece
rit. imo omnium de

mostrauerit · nulla videtur causa cur cum alter atq; ex torte expresse detrahamq · quod et michi verisimile videt

¶ Tertio igitur agende hic ondit qz admodum vtraq; mens se habeat ad tertium agendum ¶ Et primo facit hic · 2o ostendit quę mens possit dici principium tertii agende

¶ Ibi non est autem dicit ergo primo tertii agende idest actionis q consilio fieri dicitur · principium dicit ne finale · sed efficiens · electionis autem principia sunt appetitus et ratio illa que est alicuius gratia

¶ Statuit mens practica q materiem ordinatur ¶ Et hoc sequitur quod sine mente idest sine intellectu et sine morali appetitu idest sine illo appetitu in quo mores consistunt nisi quatenus dicit ne electio ¶ hec patet ex hoc affere · et ex hoc idest male affere non est sine intellectu

¶ Et mores idest appetitus in quibus sunt mores · itaq; intellectus et appetitus sunt principia bone et male actionis ¶ Bene quoq; affere aut male affere non contingit sine electione · intellectu igitur et appetitus principia eorum electionis ¶

Ex dictis in hac parte patet primo aliqua notanda sine quibus · primo principia humanorum actuum · quod aliqui dicebant ne principale intentum in hac tali · ut inquisitio divinorum · 2o notatum subiectum ex hinc notum accipere · ut appetitus ex more quod non omnes consimiles zalebus dicatur · quod etiam si fieri videtur · ut hinc ex potentia nomen acceperit · 3o notabis nullum peccatum posse committi ex solo intellectu aut ex sola voluntate ¶ sed oportet amborum actum hinc concurrere · 4o ex his erit argumentum malicie intrinsece voluntatis e contrario ¶ ut enim hic dicat non est electio sine appetitu morali ¶ appetitus autem ille qui est principium electionis videtur ne non sensitivus · sed voluntas ¶ isti hic ondit quę nam sit illa que est principium electionis ¶ Et primo facit hic

¶ 2o infert corolarium quando ubi quapropter ¶ Et est sciendum Christi prima pars quę ut ego puto quatenus sibi mens ipsa ¶ Et tunc est sensus sub · q mens ipsa coniecta dicta ut abstrahat a mente speculativa et practica nichil movet · nisi si habeas ista dicta sic statuet speculativa q tantum mali est sui generis ac universalis finis humani · nichil movet ¶ idest non considerat quem ad modum potentie active movere debeant ¶ hic est error negotium eis mentis tam in actione quam in factione principio existit ¶ huius quidem finem non in se · sed in alio ¶ finem dico non universalem · sed particularem ¶ que autem sit dicta inter factionem et actionem ¶ Et finem

mens

artis et prudentie continen
enarg in loco suo dicemg
¶ qua propter. hic excludit
in ea parte ¶ ivi igitur agē
de. inser quoddam errola
tum · cum enim electiō
nis principium sint intellectg
et appetitus · necesse est
p electiō ut sit intellectus
et appetitus · necesse ē p
electiō ut sit intellectg a
petitiā idest intellectiō a
petitiā ¶ Ita saluatur p ce
ualitez sit actus intellectg
finis quod ordinat appetitu
· ut erit appetitus intelle
ctus idest appetitus intelle
ctiā ¶ sic p sit cēualitez
actg appetitg vite finis p
dirigitur ab intellectu
quod verus videtur ut ex
obiectis patet · obiectum
enim electiōnis est bonum
et malum quem ad modum
et appetitus · non autem
verum et falsum que p
tinent ad intellectum ·
Et hō quidem est tale p
cipium saluare agentis elli
gendo p intellectum et ap
petitum ¶ non est hic cōsidē
dum qualia contingat esse principia
tria agendo p electiōnem ·
et dicit p electiō nō potest
ē de preteritis · nemo enī
eligit trojam diripuisse
· nam consilium et electiō
locum habet dicimus in
quantum contingentibus · factum
autem ne factum sit fie
ri non potest itaq; tractat
dixit autem hoc solo deum
p quo non fecta idest non fac
ta fuisse quecunq; sunt fa
cta · ut enim omnium tē
dunt · potestati cuilibet ca
use illa subiacentia que sub
obiecto sue virtutis cadunt
· ut ignis solum potest ca
lefacere que sub tale facti
bile cadunt · virtus autem
diuina que vniuersaliter se
extendit ad totum ens · tā
tum modo ab eis principiat q
vnicum entitatis nō habet
talia vt sint q̄ dicebamus
implicant · cuius est factum
non fuisse eisdem enim
vtrūq; ē aliquid ee dimē
· et p fuisse dum fuit · et
non ee quod est · et nō fu
isse quod fuit ¶ amplius ita
q̄ hic concludit · quid sit
opus proprium virtutis
mentis ¶ Et qm horum sit
cazt virtutes · quod erat pu
pitulu ut inquirio dixi
mus · alijs placuit hoc a
ppellare tricem finē quem
accipiunt intellectiue
virtutes ¶ dicit ergo p am
plius principium intellectiaz
opus est virtus in aliud nō
ordinatuz sed ut supra dicig
alitē et alitez · nam spe
culatiue mentis veritas nō
aliud nō ordinatuz · prati
ce vō ordinatuz in actiōnem
· et ex hijs patet qm horig
dicta debent cazt virtutes
· nam ille habitus cazt virtu
tes sunt dicendi finis q̄s

vtraq; verum prospicit illa ut
speculabilius · hec mopabilibus
¶ Sed dubitatur hic quem ordi
nem habeant inter se hec due
partes intellectiue ¶ Et quis
ecram ordo sit appetitus aut vo
luntatis ad eas · ad hec est di
cendum q; vo pratica cum sit
principium electiuum · electio
vo sit de hijs que sunt ad fi
nem : necesse est dicere vnde
pratica suppriere voluntatem
inclinatum in finem q
magibilibus principium eo
dicitur voluntas vo supponit
intellectum speculativum · ad
nullum in effectum poss
it amari ¶ dicamus q; p
mo modum ordine exsistit intellec
tus speculativ · qui cum hoc
ossa ac cuncta entia intele
xerit · non q; intellectu specu
lativ talia dicat se prosequi
de / aut fugiendi ¶ sed q; cum
eis sit vnissa / ac cuncta en
tia cognoscere ¶ bona quaq;
Et mala prospicere dicitur ·
hijs autem cognitis · volun
tas inclinatur in bonum · et
abhominatur malum · posse
a vo quam voluntas sic fu
erit inclinata · incipit intel
lectu pratico ¶ Et primo queri
de possibilitate huius modi vo
ni : vtrum sit possibile hoc
ut non sit possibile ¶ Et si
quidem tripliciter se habeat
le · desistit ab eius inquisi
tione ¶ si autem inhereat ta
le bonum posse hoc · queritur an
sibi fuerit vtile an non · sit
enim aliqua bona que alicui
non sunt Et si inhereat
tale bonum se sibi possibi
le · et sibi vtile · tunc con
sideratur quibus mijs hmodi bo
num adquiri possit et sic
de pluribus inhereat · hec
notes / ac nutrio tres ellipse
das se dicat · hec itaq; dictu
est intellectum practicum
in hijs vbi / que ad finem
ordinantur · /

¶ Repetentes ergo · tra
ctatus vt de singu
lis vtribus intel
lectuum · principium primu
tria continet primo enume
rat vtrutes intellectuas vt
determinat de scia ¶ z de arte
¶ vt ibi quod igitur z ibi
eius vo · dicit ergo primo nos
tr petentes scilicet quod pri
mo antea dictum est · vtru
tes intellectuas se illas per
quas vtraq; mens verum
prospicat ¶ dicamus de illo
altiq se est profundius / ac
plenius et perfectiq ¶ vo quod
vtutis intellectiue ut patet
ex dictis hec est · ut sicut
huius finem quem animus vnus
semper prospicat · tales vo
sunt quinq; mime scilicet
ars scientia prudentia sapien
tia intellectus ¶ hec igitur sit
vtrutes intellectuum quarum
aliqua est assentiendo vel dis
sentiendo id est affirmando
vel negando semp verum
prospicit ¶ que ex parte sub

uerti sic differunt · quia arb et
prudentia in intellectu pra
tico existunt · alia ve tria
in speculatiuo · ab eoꝝ numo
excludit estimatiua q in
agibilibus · et opio que in
speculabilibus ipsatur · pro
cedit enim estimatiua ex co
iecturis · et opinio ex pro
babilibus · itaq; stimatiua ex
terminis · opio ve ex dialec
tics communibus nascitur · et huc
usq; licet pea aliquo ve
rum dicamus · contingit ta
men falsum dicere quod e
malum intellectu · quem
ad malum verum est opia
verum verum · est autem
ō verum ut uerbo ce p̃uenien
ad aliquo malo ex his
notabis primo veritas inte
llectus diffinitur · scilicet
ce verum finis quem ami
mo semp verum et mis
quam falsum prospicit · q
tam ex dictis huc · qm in
fine pcedentis cm colligē
· 2o notabis falsum ce dic
tum idiotaꝝ dicentium
scam aut philosophum se
isse plurimos homines exi
sse que enim humanem fi
at eternus necessa · nec pha
dicere potest · quod memorie
tenebre ¶ 3o notabis hinc
quam pauissimos homines
verum possidere sciam · est
enim iste nostrum numerus
tum infinitis pene criorib
¶ quid igitur · iste pro sequi
de sententia ¶ Et primo notifi
cat eam ex parte materie
sue obiecti · 2o ex parte ac
use 2e ubi insup omis · dr
ergo primo q nouem scientie
distinctum potest accipi
uno modo impropie et pm
similitudinem ¶ Et sic iste
possunt ea que nobis ter
ra sunt ¶ eam si aliter se
habere possunt itaq; ars et
prudentia que sunt de rebus
contingentibus nōie scientie
hoc modo comprehendi vide
tur · alio modo accipitur nō
stricte proprie et sic dicuntur
istam conclusiones que se
aliter habere non possunt ·
ut si quis sciat q linea re
cta cadens supra lineam re
ctam causat duos angulos
rectos in forma aut in ba
sore ¶ uel si sciat omnis angu
lus cui se positus ce equalis
· aut q linea recta cadens
supra lineam rectam efficit
quatuor angulos rectos uel supra
unum ¶ totos tantosdz fieri
et supra alium · uel sic dicere no
ce firmandum que secuntur
ex illo principio uidelicet in or
dinatum ce fugiendum hec et
huius conclusiones que se
aliter habere non possunt di
cuntur proprie scire · q cum
se aliter habere possunt tunc
extra sensum fiunt ¶ latet
ut utrum sint uel no sint
· ex his sequitur humana sa
pientia ce ex necessitate sapi
entia · ac sine the necessitate
et certitudine ¶ Et videtur
pro lapsu tam quam nimis
non tenuisse tempus nostrum
· quod ipe in octauo physicoꝝ

alibi el oso

demostrare cognatur ¶ ex
lnis notabis · primo iuxta
nomen ¶ et cumba · prodi
ũsitate enim loca et tem
poris alia iura videmus sta
tuta ¶ quod eciam in iure di
uino factum cẽ non du
bitamus ¶ z notabis gra
matican rhetoricam po
esiam nõ cẽ ipse fore scien
cias · sunt enim artes nõ
pauce humanitus · nexa
illud oratio ¶ multa reno
uantur que iam pere · ca
dentq; noua q̃ nunc sunt ſ
honore vocabula · si velet
vsus · hec ille ¶ sed videt
here dubium quod hic plꝰ
sunt · scribilia non cẽ ipe
necabilia nec corruptibi
lia ¶ nam de rebus natu
ralibus sunt aliqua p̃ncipia que ipe necantur et cor
rumpuntur est physica scia
¶ dicendum q̃d lnis reb⁹
naturalibus sunt aliqua p̃n
cipia et conclusiones vni
ũsales que sunt perpetue
vitatis · Et de lnis tantum
mal cẽ diuinus physicus sci
entias ¶ m sup omiss ¶ hic
notificat scientiam per
usam · Et primo premittit
quedam ¶ z concludit ea
differẽtem · z ibi est igitur
scientia ¶ Circa p̃mum vi
detur premittere ez. primo
q̃ omis scientia sit docibilis
qua ut textus in prologo me
thꝰ signum scientie est posse
docere · pid enim quod est in
actu id quod est inpotẽcia
reducatur in actum · ut tradit
tus in nono methꝰ · id autem q̃d
potest fieri potest etiam disci
· nam si potest dici eadem
rõne poterit disci · ab eo scili
cet qui est in potentia scien
¶ hec igitur sit q̃ hic primo
premittens scientiam posse
docere et posse disci · ¶ z
¶ ibi doctrina vero premittit
omnem doctrinam fieri ex
ante cognitis · ut dictum
est in resolutorijs videt in
libro poꝛ et posteroꝛ ne
mo enim potest venire in
cognitionem alicuius igno
ti ¶ nisi p aliqua sibi noti
quod fieri potest aut sillogis
mo qui ex vniuſalibus ad sin
gularia procedit · aut in duc
tõne · que est ad vniuſalia
ex singularibus que sensu
et experimento fiunt nobis
nota · ut dictum in prologo
methꝰ ¶ z ibi ac inductio ·
premittit sillogismum pro
cedere ex vniuſalib⁹ p̃ncipio
¶ p̃ncipia vo fieri nobis no
ta inductione ¶ non sillo
gismo · si enim p̃ncipia sil
logismo probarentur ¶ p̃n
cipia procederent p̃ncipia · et
sic in infinitum fieret abire in
infinitum ¶ quod iam probatum
primo posteroꝛ · ibi sunt
ergo premittit cum quod ex
presuppositis scitum habetur · di
cens illa cẽ p̃ncipia scientie
examinis sillogismus proce
dit ¶ Et eoꝛ p̃ncipioꝛ nõ
cẽ sillogismus · sed inductiones
¶ est igitur hic ex predicto

concludit dissonicm scientie
. Et primo facit hec . 2 am
matrim festat ¶ ibi cum er
enim dicit ergo primo q scia
contra est huius demostra
tiua idest talis qui p de
mostratiõem scitur . et ce
tera que ut resolutiuis dif
finiuia . itaq; non omis
silogismus est demostratio
¶ sed ille solum mal quicq
puncipia necessaria necessa
ria consequentia necessariaq
concludit conclusionem cui
enim ¶ hic manifestat
dissonicm prefatam . dicit
bene dictum est q scientia
sit p demostratiõnem . nil
enim tam tui mal scire dis
cuiq quicq puncipia ante
cognita sit . si enim pn
cipia non sint ei manifes
cognita discursu conclu
sionis idest conclusione .
p accidens scibit scientiam
¶ inquantum scitur per
alia puncipia ei cognita
talis conclusio . et de scien
cia quidem in hunc modu
determinatum sit ¶ ex hijs p
test notare quam pructe
hijmnices scientiã possidere . sicut
enim puer . primo pluspquid
puerilium quibus rez cau
sã simul cognitã ¶ eo uero
hic prosequitur de arte . et
primo ondit artem contingẽ
ca ex duabus habitib quoz bñ
arte . altez prudentia scilicet
. 2 ondit quid sit arte ¶ ibi cũ
cum autem ¶ 2o determinat
duobus artem ostendens

materiam . et cum quibus q
uenat ¶ ubi non enim cog
dicat ergo primo q rez q se
possunt aliter hec aliud ẽ
quod fieri . aliud q agi potest
. quod ex hac patet quia alius
aliud actõ . et aliud est factio
. nam ut patet ex nono
methꝝ (quem librum phy
hic appellat extremos fez
mones) actio est operatio q
manet manente . ut nte
ligere . videre . velle . nolle
et huius . factio uo est opus
tõ transiens in exteriorem
materiam ad formandum
aliquid exea . ut secare .
urere . edificare . et similia
. cum ergo habitus dissen
tium opinionem etobiectiõ ne
cessarie dicere quod prudentia
que est habitus actiua cum tã
ne sit aliud ab arte que est ha
bitus cum rõne factiua . nec
una subalterno ostenditur quem
admodum nec actõ subalter
nãtur . nec econuerso ¶ quod ui
dicit cum rõne . potest mi
ligi idest cum deliberatiõne
. Et sic differt a fortuna q
dicitur natura sine rõne .
dest sine deliberatiõne . nil dic
cum rõne idest ab arte nil
prudentia michi fieri aut
agi potest quod sit contra
rationem . ut dic cum rõnem
idest rõnabiliter nil in rõne ex
istens ¶ Cum autem hic per
inductionem ondit quid sit
arte . dicens cum edificatia
sit arte quedam . et q quã est
habitus cum rõne factiuus

Nec est vlla ars que non
sit huius tum tūne factum
· nec est huius qui sit tum
tūne factus qui non sit
ars Tum utiq; nuquam si
t Idem vtiq; erit ars et
huius tum tūne vera factu
ng · artis igitur diffinitōe
rit huius tum tūne vera
factus et huius tum tō
ne vera ponitur prosēie
Et factus pro differēcia
et ex hac molent diuq
ars sit recta rō factibilium
ut recta rō prosēie · fac
tibilium pro dra ponitur ·
Omib autem · hic determi
nat de opib artib circa
eas materiam · duens ar
tem vsiri vt in faciendo
rest opus construendo ·
subquo etiam materie dis
positionem apprehendimus
ut marinario vbi rest in
vtendo et mente prospici
endo quemadmodum fiant
ea que se possunt aliter hi
here et quoz principium
sit non in facto · sed in
faciente Duo utiq; esse
necia artium videtur hic
phs tangere · scilicet factu
nas quarz est materiam di
sponere et opus construe
re · et vsuales · ad quas
pertinet non solum artifi
cib vti · sed etiam factum
precipere · ac mente prospi
cere quemadmodum artifi
cia fieri debeat Alii sequē
tes antiquam traductio
nem · aliter in hac parte
exponunt phm · sed cōz et
positō cum littera aristi
nullatenus stare potest
Sed dubitatur · hic de
te vsuali · cuius opus est pō
pere / ac mente prospicere
quēadmodum artificium
fieri debeat · videtur enim
hmōi non ee artem · cum
non sit huius factum
ad hec dicimus q̄ factum
et factuum in diffone artis
accipiunt ut se extendā
nt ad hec duo · nam fi
cere dicimus eos qui opa cō
strunt · et etiam eos qui op
facto vtuntur ad quos per
tinet prospicere / ac mente pō
spicere quemadmodum opa
fieri debeat · vsualis enim
ars precipit factiua ut
hetur supra libro primo · et cō
phsicoz non omnia
hic tria facit · primo ondit
aquibz ars p materiam
suam differentiam here
datur dicens hic dictu
e autem ee coz qui se pos
sunt aliter here · nam ars
que necessario sunt nil fi
unt non est ars · et p hec
videtur differre a matha
matica sua que ee dicitur
coz que necessario sunt aut
fiunt ars quarz non est
coz que fiunt sua natura
· ea enim que ab arte fiunt
principium sue factōis habent
non nisi sed in artifice ·
que vero sua natura fi
unt · principium sue efficiē
tōis habent in se ipis · nō

videm se idem in minus tpe
nere · quia hec est impossi
bile ¶ sed idem grecat se i
dem in stare · quod in arti
ficialibus fieri non potest.
Et preter hec dicitur arbi
trium apli. sua ¶ differe
cum arb aprudencia qm ar
in faciendo · prudencia vero
in agendo vsitius ¶ sed dubi
tatur hic de eo quod dicit
artem non ee eor q necs
sarios sunt / ut fiunt · nam
et in artibus tam factiuis
quam vsualibus ee videt
aliqua imo plura deficien
tia necessaria ac ppetue vi
tatis ¶ ad hec dicimus q phs
hic loquebatur non de re
bus que in arte dicuntur
· sed de rebus que ab arte
fiunt ¶ tales enim necessa
rie non sunt · cum fiunt
/ ac corrumpuntur · quod
in rebus necessarijs non
cadit · dicimus igitur q
cum phs dicit artem ee
circa contingentia / ac de rebus
que se possunt aliter here.
illud dictum non refertur
ad tribulas que marie tra
dunt ¶ sed ad ea que ab
arte fiunt · nam artifex in
tribulas aut semp / aut pro
maiori parte veritatem
here dicitur ¶ Et circa ea
dem ¶ hic 2 dicit omnem qui
quemat arb p suam mate
riam · continent itaq; arb
in materia cum fortuna
· cum et fortuna versatur
in rebus extremis q scili
cet possunt · videmus etiam
ea que a casu fiunt · vide
mus etiam ¶ non omnia
a fortuna fieri · imo alia
sunt artes ut ille que in
omnibus vsibus que in
si fortuna inueniuntur · inde
in effectum exeunt · fortu
na etiam in aliquibus abante
habetur · hinc itaq; dicebat
agaton ¶ fortunam artem · et
artem fortunam admasse
· qm circa eadem materiam
versantur ¶ item qm virum
q se in victum putare videm
¶ sed dubitatur hic quod phs
p fortunam intelligat · et e
dicendum q phs in hoc
loco videtur loqui de fortuna
sm oppinionem eor qui for
tunam ee dicebant deam
quandam ¶ tre humanas
bonas casibus et fortuitis il
ludentem · unde et ita eam
appellabant eam passim in
quolibet negotio ¶ et ad
bonos · et et ad malos p
venit · utrum autem hec
aliquid veritatis habeat · in
loco ac alteri inquisitionis re
linquimus · satis ee impropo
situm putamus ut phm in
tribulis · qui in locis in pu
nctis alibi inducit dicta
· etiam si hec ea non circum
dum tamen ad eos fiebant
propositum ¶ arb itaq; hi
s manifestat artem p co
pulationem ad eos oppositum
· quod in ethica dicitur · arb
itaq; ut dictum e hinc ad
hanc hec factionem idest here
tionem factibilium · in ethica

vo contra · est hmoi ois vo
ne falsa fictiq · idest ratio
facta factibilium · que se
aliter habere possunt ¶ ex
hijs que a plo hic tradicta
sunt quilz plene videre
potest quid p artem intel
lligere debet · quod et ipe
plo planu facit propera
but ¶ Et ex hijs etiam q
vltimo loco dicuntur no
tabis vnde cum sit q ali
quos artifices pro maio
re parte in suis opibus er
rare contingat ¶ causa e
nim illa est quia non sunt
artem · sed in erram · que
e priapium falsi intelligẽ
di · ut diximus · et hec de ar
te dicta sunt

De prudencia capitu
lum sim in quo pro
sequitur de prudencia
¶ tres habet partes
· in pma audit quis sit pru
dens · in 2a quid sit ei obiec
tum · 3e ibi ¶ consultat inte
· 4a ibi cum vero duc · in pma
parte tria facit · nam pmo
determinat madum agendi
· 2o manifestat qui sint
viri pfecte prudentes · ibi
¶ videtur prudentius ¶ 3o ma
nifestat quod dixerat p
signum · ibi ¶ signum vero ·
dicit ergo pmo q de prudẽ
cia sic considerabimus : habi
ta pmo consideratione qui
sint prudentes · ut enim hec
pmo physicoz doctrina mini
mum sumere debet a notis
oribus nobis · compositis
vero ut ibidem dicitur no
bis sunt noticia quam
simplicia ¶ nos itaq volẽ
tes considerare de prudẽ
cia q̃ e hmoi simplex · p
ns considerabimus de pru
dente utpote de composito
nobis noticio ¶ videt
prudentis hic audit qui
sunt prudentes · Et dicit
viri prudentes ee ex facul
tate sui hmoi posse hic
consillere in hijs que sibi
sunt bona et vtilia ¶ no
quidem particulariter de
aliquo tm tm mala ne
cessario ¶ puta quales vtilia
sunt ad sanitatem vel ad
robur corporis · sed quod
possit hic consulere b
misse dr · ad diffinendi
tria vite statum · signum
vero ¶ hic p signum ma
nifestat quod dixit · di
cens signum hmoi quod
dximus est · quia dictum
prudentes circa quid de
st prudentes in aliquo ne
cessario · vel prudentes mp
te aliqua eoz quid · ad ali
quem finem studiosum
idest bonum acute exa
gitant idest recte consul
unt illa inquibz non
est arb · Et hic dicit illa
inquibus non est arb ·
nam si aliquis recte con
sulat illa inquibus non
est arb non ob id dicẽ

prudentes · sed artifex · si ipse
ille qui in aliquo negocio bene
te consulit prudens qui in
omni negocio ipertinente · ille
vtiq; erit simpliciter et ab absolu
te prudens qui in omnibus
omnib; se attendit bene sibi co
sulit · quemadmodum si di
camus si socrates est albus
impedo · erit alby in parte · ubi
si fuerit albus in omni parte
parte · albus erit simpliciter ·
dest pfecte ac totaliter ·
nota ex hijs quam pauci
simos hyemes ee prudē
tes · hyp enim mihi mes
hoiem qui huic negocio be
ne sibi consulat · quid ubi
in tanta negociorum huiusce
te dicendum ee censebimus
· z notandum poterit ex hac
litera aliquem ee optimum
artificem et cum hoc esse
imprudentem · quod imple
ri ee videtur et ex hoc e
videbis argumentum q
aliud sit arb et aliud pru
dentia · Consultat autem
nic audit quid sit prudentia
· et primo ponit differentiam
eius ad scia et artes · z concludit
differiem prudentie · z ibi
restat ergo · In prima parte
primo probat prudentiam nō
ee sciam · pro quo ponit tria
pit · primo · neminem con
sultare de hijs que impossi
bilia sunt aliter se habere · si
de hijs que ipe agere non
potest · z assumit · quod su
pradictum est scilicet sciam
ee cum demonstratione · et
iterum demonstrationem non
ee de hijs que ipe agere nō
potest quoniam principia se alit
here possunt · omnia enim q
sequuntur ex huius principij
se aliter here possent · quia
non est possibile principia ee
mutabilia sicut hijs quam
ea que ex illis sequuntur · et
hijs tempus sit consilium
non ee de hijs que sunt ex
necessitate · et q prudentia
sit circa consilibilia · ex
quibus omnibus concludit pru
dentiam non ee sciam nam
scia ut dictum est de hijs est
que sunt ex necessitate · id
ijs quod agitur de quo prudē
tiam ex ee dictum alit se habere
potest · concludit etiam pru
dentiam non ee artem · ob
id quod alius finis sit agen
di quam faciendi · alius est
finis est actio · quam intendit
prudentia · et alius factio
quam intendit ars · cepte
quoq; finis differunt ars et
prudentia · quia finis artis
est aliquod bonum particula
re · prudentie ijs finis est ille
quidq; est omnium finium fi
nis · scilicet felicitas · de quo
plenius videbimus in fine hu
ius libri · Et est adhibendum
circa litteram q ab ea parte
quare si scia pendet obstructio
usque ad eam partem prudē
tia non utiq; ex hijs nō
bis unde sit possibile here
ee in speculabilibus maxi
me scientem · moribus vero
attendis ineptum atq; in

prudentem ¶ hec autem m
de est q aliud ifrng scienc
e aliud prudencie cõ dixmg
·et sic mbictem sꝑtzati nu
llum existit m conbenienb
¶ restat ergo hic facit tria
· ꝑmo ex prefactis concludt
diffõnem prudencie · utiq;
cum prudencia non sit sci
a · nec ars · et sic de rebus q̃
se alr hec possint · necesse
est q sit hitus vero cum tõne
· qui m hiis agendis ũsat
que sunt hoñm bona et
mala · q̃ dicat prudencia cõ
hitus cum tõne vera actiq
· utiq; ille ablatiq cum tõne
vera accipitur pro nomatiuo
q̃ dicat prudencia est hitꝰ
tõnalis ¶ vera actiuꝰ · et m
prefacta diffõne hitus rõ
tõne vera · ut hitus rõna
lis vera accipitur pro ofen
e · unde omib vtutib mte
llectie conbenunt · omiꝫ
enim ũtus nitellectiua cõ
hitus cum tõne vera · i
dest hitus rõnalis · vera ꝑ
differencia uero ponitur il
lud actiq ꝑ hec enim arteris
brutibus intellectiuis ¶ et pe
sertim ab arte differre dicitur
· Et ex hiis notatur illa pru
dencie communis diffõ · scilicet
q prudencia sit recta ratio
attibutiua · ita ut recta pro
vera · et rõ pro rõnali hitu
accipiatur · et illud attributiu
laboris q alr dicitur artiuus
¶ 2o poteris ex hys notare q̃ps
ad modum differat prudẽ
cia ab ia prudencia · et ab oñ
brute tam morali quam in
tellectiua · ꝑ hec omnia q̃ diffõ
ne dr recta aut vera differt
ab imprudencia que est rõ
falsa · idest rõnalis hitus
falsus et ꝑ hec q̃ dicitur rõ
differt amorali brute · q̃ nõ
est rõ idest rõnalis hitus
· ꝑ id vero q̃ dicit attributiu
differt ut dixmg arteris
brutibꝫ intellectiis · nulla
enim brutis intellectiua pre
ter prudenciam brutus in
attributibus · q̃ omia memo
rie comendabis ¶ manifa
cendi hic 2o mathm festat
prefactam diffõnem ꝑ rõnẽ
· Et presertim quantum ad
illam partem que sunt
bonum bona et mala · pro
cuius intellectu est conside
randum q bona et mala
bonum phy appellat · nõ
aque ab homine possidentꝫ
¶ sed eaq; inpõ utpote in
subiecto existẽtia dicuntur
· Cum hiis etiam adiun
gamus q finis et bonum
idem sunt ut dictum
libro ꝑmo ¶ Et 2o methꝫ
· cum utiq; prudencia rez
sectam non in fugiendo cuius
finis et bonum est res fac
ta que extra hominem exi
stere dicatur · sed magend
cuius finis · et bonum est
id ipm agere quod mẽte
existere dixmg · brutus
brutiq; recta homines bona ·
Et etiam recta homines ma
la · cum oppona adeandem
ptineant considerationem
· ut hem 4o methꝫ · ex hys

notabis artificialia non esse ho
minum bona. Et hoc ut diximus
intelligo non quod ab homine non
sint possessa. sed quod in ipso non
existunt. Recte igitur dictum
est artis bona hominem bo
num non facere. Prudentie
vero bona et bonum et op
timum ipsum facere dicimus
. quod menti commendare debes.
Et ob hoc. hic secundo magnifi
stat prefactam per duo si
gna. Ob hoc enim quod prude
ntia circa hominis bona et
mala versatur. per idem philosophum
et alios huiusmodi prudentes di
cimus. quod sibi et aliis utilia
prospicere valent. idest pro
videre possunt. huiusmodi homines
esse diximus qui publicis. pri
vatisque rebus administran
dis sunt apti. de quibus in
nostris civitatibus paucos
invenies. et si qui sunt. il
lis administrandi potestas
non conceditur. quod ego dole
o. Unde temperantia. hic
secundo ponit aliud signum per quod
magnifestatur prefacta
diffinitio. Sed pro intellectu
huius et aliorum que hic apho
traduntur est considerandum
quod philosophus in hoc loco ita strictis
sime accipit nomen boni
ut appellatione boni ea tan
tum modo comprehendit bo
na que in homine existunt
. eumque bonum efficiunt.
Cuius sunt virtutes morales
. ars itaque et virtutes specula
tive hoc modo non sunt ho
mini bona. Et hinc mole
vit dici. eos qui celestia
contemplantur alienum agere
negotium et suum omittere
versantur enim circa talia que
non sunt hominis bona. idest
hominem non efficiunt bonum
dicamus ergo quod prudentia
versatur circa illa que sunt
hominis bona. Unde ex hoc
molevit dici temperantiam
que est homini bonum esse
prudentie conservatricem.
ob id scilicet quod eius eius conser
vat iudicium. non autem
dicitur temperantia conserva
re virtutem speculativam. nec
eius iudicium. quod ex volup
tate. et dolore temperantie
oppositis facile videre pote
ris. Voluptates enim et do
lores non corrumpunt ac per
vertunt iudicium quod in
speculativis versatur. ut quod
triangulus habet tres angu
los. Equales duobus rectis
sed illud iudicium dicuntur
tantum modo pervertere quod
in rebus agendis versatur.
Cuius est prudentie iudicium
. hoc autem quod dictum est de
temperantia locum habet in
omni virtute morali. omnis enim
virtus moralis conservat pru
dentiam per hoc quod eius conservat
iudicium. nec tamen est a
liqua moralis virtus iudicium
que virtutem contemplativam
. aut eius iudicium conserva
re dicatur. Hoc igitur est si
gnum. quod prudentia et non
virtutes contemplative in his
versentur que sunt hominis bo
na scilicet morales virtutes.

·q̄ vero temperantia · et alie morales vtutes prudentie prudentie iudicium conseruet · pho probat p hoc q̄ finis in rebus agendis est principium · vt hic · et infra libro septimo · Et 2° probat temperantia ipsa et alie vtutes morales dicuntur conseruare prudentie iudicium p hoc q̄ finale videt eis principium scilicet rectum iudicium de fine quod prudentie dicitur principium · verum quidem principium prudentie destruit p hoc q̄ primum iudicium de fine pervertit ¶ Et teneas mentem verba que hic tradidi · quia ego meum cum essem scholaribus me in scholis audisse · et etiam nonnum quam legisse · cum hi michi hoc p̄ferre intelligerem ¶ atq̄ artis ab prudentia assignat differentiam inter artem et prudentiam · quod primum est quia ad artem deest ad vsum artis requiruntur moralis vtutis · est enim possibile aliquem esse magnum artificem ¶ si tamen fuerit iniquus · iniuste operabitur · iustus non qualem domum · aut qualem cultrum debent facere · quod et hic facit philosophus videmus · prudentie vero deest quantum ad vsum prudentie hoc deest quantum ad vsum prudentie non est opus alium habere vtutem · non dico q̄ possit esse prudentia sine aliis vtutibus quia hoc est impossibile ut demonstrabimus infra in fine huius libri ·

¶ ob id dicimus prudentiam non esse habitum inutilem · quia si possibile sit impossibile aliquem habere p̄fectam prudentiam et nullam aliam habere vtutem · ad hoc non esset possibile eum imprudenter agere · imo plures eum contradictiones prudenter imprudenter agere · cum contrariorum in arte esse videmus · nam et optimos artifices videmus · non sua artem · sed sua mercedem facere ¶ a re in arte hoc assignat 2am differentiam · q̄m in arte qui voluntarie peccat ad placet · nam iste talis ingens p̄fectum habet artem · cum id ex artis ignorantia contingere dicuntur · imprudentia hoc contra · quem ad modum et in vtutibus · nam et ille qui in rebus agendis voluntarie peccat · videtur peccare ex ignorantia q̄ prudentie opponitur · putet ipse ego hinc prudentiam esse vtutem quandam · scilicet talem q̄ hominem p̄ficiat · et eum bonum faciat · eiusque opus bonum reddat · eq̄liter etiam putet q̄ prudentia non sit ars · cum hinc artis non faciat hominem bonum · Et sic strictissime accipiendo nomen vtutis pro eo scilicet hinc qui hominem bonum facit ¶ nec ars · nec intus contemplatiue vtutes dicuntur · non igitur mirum aberrare videtur vulgus putans eos tantum

mod̃ cē et dicī vtuosꝰ qui no
rales vtutes sunt · unde quā
¶ prudentia quāp cōmunitatē
non q̃ sit mappartis · sed q̃
nāc in moralibus dicitur · pl
tenus meum ¶ sed videtur hꝰ
ze dubium quā dicitur · cui
qui voluntarie peccat in re
bus faciendis cē maius pc
tum q̃uam cum qui in vo
luntarie id faceret · hoc videtur
p dictum in libro ethicorum et in sep
timo omē peccatum ex ignoran
tia euenire ¶ ad hoc dicen
dum quod quemad modum
virtutis intellectum sunt plu
res ¶ sic etiam et ignorātie
q̃ eis opponuntur · est enim
alia ignorantia que oppo
nitur arti ¶ Et sunt non vi
artifex qui voluntarie mā
lis faciendis peccatum admi
tit · alia est ignorantia q̃
opponitur prudentie ¶ et hoc
mō ignorātie dicitur homo
artifex qui in re faciendā
voluntarie peccat ¶ nam et
iste nec sibi id consiliatore sūt
quod ē in moribus vtile
sit · quod est meum cōsenta
dum ¶ cum vero ¶ hic oritur
quid sit obiectum prudentie
· et etiam vnquo sit tanquā
in subiecto · Et hoc videtur
facere primo · dictus enim due
sunt virtutes intellectuales augmen
tatiue scilicet scientia et
vnquo existunt virtutes cō
templatiue intellectus scia
sapientia / et intuitus principiorum
quantum · cum ita vnqūq;
sit alia · scilicet prudentia cum
virtutibus opinatiuis · quod ex
hoc patet quia opinio et pruden
tia cē videntur de rebus que
se aliter hec possunt · ob cui
videtur quod in eodem existat
subiecto · et eadem virtute intel
lectus inopinatiue existere dici
mus ¶ num et ars de his cē
diximus que se aliter habere pos
sunt ¶ sed quamuis prudē
tia sit in hac parte rationis
tanquam in subiecto / et ob
id virtutibus intellectualibus dicatur
non tamen est hoc solum
cum virtute ineest scientia mal
loc rationis / aut rationalis · sic
est ars in scientia · sed re
quirit determinatum appetitū
· quod sic patet ¶ quia virtus
que est in sola virtute potestiua
dicitur tradi · ut ars et scia
· nisi forte sit naturalis · si
cut intellectus principiorum · prudē
tie vō non est
oblivio · q̃ non existit distinctis di
ne temporibus patitur · sed
ex contrariis oppositis
abiicitur quemad modum
cē videtur de virtute mora
li ¶ sed ista melius intelligē
si appetamus quid plus
intelligat q̃ oblivionem ·
unde considerandum q̃ vi
tutes contemplatiue in no
bis pdunt̃ atq; deleunt̃
ex sola distinctis dine temporis
ideſt si considerare sui ca
dum essemus ¶ Et huiusmodi
pductionem plus oblivionis
appellat · virtutes vō morales
et prudentia non deleunt̃
ex temporis distinctis dine ·
¶ sed ex contrariis oppositis

· ut habet supra libro 2° · itaq; si quis semel moralem vtutē sit adepta· ab eo non delenitur· eciam si nunquam ad plus fuit eam operatur· dum tñ accumulus adest habitus opitulo nullo tollat· idemq; de prudencia plus tenendum ē dicit· Quod sufficiat esse· ac memorie tenendum ¶ ex dictis hic patens aliqua notare· primo subiectum prudencie· utrū et op̄ationes quod et si obscure hic aplq; tradatur· non in tantis alibi clarius· itaq; hec tria sunt in tōne practica ¶ 2° notabis que pro anima p̄ prudentiam dicatur oppinatiua quamvis hec vocabuli septima p̄ tuo custodiatur· non enim solum in his que se aliter habere possunt opinionem ē dicamus· sed eciam in his que se nonaliter habere possunt· immo in istis opinionem· in illis suspitionem alij vsitatius dicunt· quibus plus videtur consentire supra in cā precedente· alias p̄ locis non patebit ¶ 3° nō in his inquibus vtutibus sit abitus· et inquibus ē non possit· quia inconuēplacitus ꝑhibet· imprudencia vero et insipiencia ē nō potest ¶ 4° nō in his prudentiam non solum dicit p̄fectionem intellectus· sed eciam appetitus· que doctrina ut opinor puto locum habet in omni vtute morali· vtus enim moralis non solum dicit p̄fectionem appetitus· sed eciam intellectus· nam fortitudinis ē dictum non solum sustinere et aggredi tribulia· unde fortitudinis nomen et quasi alterius moralis vtutis puto posse dici equivoce et de parte et toto huius aggregato ex p̄fectione appetitus et intellectus· similiter de nomine prudencie dicendum ē consequimur· sed de his satis·

Quia vero cū 3° duas habet partes· suprema determinat de intellectu quondam ut est potentia· sed ut est potentie habitus· in 2° determinat de sapiencia· ibi sapiencia vero· suprema pars hec duo facit· primo ostendit q̄ intellectus sit circa principia demonstrationis· circa q̄ sciendum· visitatissimum ut ē ut noīe ipius potencie comprehendantur actus et habitus illoz obiectoz· maxime primo fertur potentia· ut voluntas fertur 2° in ea q̄ sunt ad finem ¶ Et talis voluntas electiua dicitur· unfinem vo fertur voluntas primo et talis voluntas appellatur voluntas quem ad modum et ipse potentia· sic ergo est imperfecte· nam intellectus fertur primo in principia· 2° in conclusiones· et habitus quidem cognoscitiua· principioz vo habitus intellectus nominatur quem ad modum potentia ipsa inquantum existit habitus· hec sufficiant· Veniamus ad literam primum habitum intellectus ē circa

demostratõis ꝓncipia sicõ
dit ꝓncipioꝝ cẽ aliquis hꝰ
intellectus q̃ · et ille hꝰ nõ
est sciencia · nec arꝫ · nec pru
dencia · nec sapiencia ¶ ipse
erit intellectꝰ · q̃ autem ꝓn
pioꝝ demostratõis non sit
hꝰ sciencie probatur · q̃ sci
encia est de vniũsalibus que
sunt ex necessitate · de singula
ribus enim que se aliter hꝫ
possunt ¶ non est sciencia · et
iterum ipꝰ ¶ conclusionem
de quibꝰ est sciencia sunt ali
qua ꝓncipia quod ex hꝫ pa
tet qua sciencia est cum tõ
ne idest argumentatõne de
mostratiua procedente ex hꝰ
ꝓncipijs q̃ conclusiones · et
talia quidem ꝓncipia sunt
vniũsalia · et ex eo necessita
te quemadmodum et conclu
siones ¶ nonenim cẽ possunt
mutari frequentius quã ipse
conclusiones · ex his patet
q̃ ꝓncipioꝝ demostratiuoꝝ
non sit sciencia ¶ nec arꝫ ·
nec prudencia · q̃ autem nõ
sit sciencia patet · quia id de
quo est sciencia est demostra
bile · est enim sciencia de cõ
clusione q̃ demostratur · ꝓn
cipia hꝫ sunt indemostrabi
lia ¶ alioquin cẽt ab ire in
infinitum inꝓncipijs · quod
ꝓmo posterioꝫ improbatur et
q̃ hꝰ ꝓncipioꝝ non sit arꝫ
· nec prudencia patet ꝑ hoc q̃
hꝫ due hꝫ sunt de rebus
que se possunt aliter hꝫ ¶
ꝓncipia hꝫ demonstratiuis nõ
se possunt aliter hꝫ · oportet
enim cẽ omnia conclusio
nibus ut hꝫ ꝓmo posteri
oꝝ · conclusiones hꝫ ut
ꝓximius sunt ex necessi
tate · itaq̃ ꝓncipia erunt
plusquam necessaria · nec
eram hꝰ ꝓncipioꝝ potest
cẽ sapiencia · que ẽ alia hꝫ
intellectiua de qua postea di
cemus ¶ nam sapiencia est
de quibusdam hꝫ demõstra
tiuem ¶ ꝓncipia hꝫ ut di
ctum inde nostrabilia sunt
· de hꝰ modi igitur ꝓncipijs
cum non sit alia hꝫ in
tellectiua ¶ necessario erit in
tellectꝰ · quo fit ne aliquo dis
putasse ex solo intellectu aspe
ctus lumine naturali hꝫ
· hꝫ enim sunt illa q̃ nos
sola natura docuisse vidẽ
· ut totum cẽ maius parte
· et omne totum cẽ equale
omnibus partibus simul sum
tis ¶ Et si ab equalibus
equalia detrahuntur · que
relinquuntur sunt equalia
· hꝫ et hmõi modi sunt ꝓn
cipia que cõmunis fundus
¶ et ipa tota sine ulla de
monstratiõne intelliguntur
¶ Syllogismus · hꝫ ꝫ ipsum
tõtem prefectum et conclu
dit propositum · et hꝫa hꝫ
detur plana · et talis ut qui
te ipm̃ eam intelligẽ possit
· et q̃ dicit nullum hꝰ hꝫ hꝫ
recipit cẽ · exponit idest nullum
hꝫ trium contingit cẽ salua
ꝓncipioꝝ · et cum dicit vltra
prudenciam · subaudi et artem
· vtraq̃ enim est de rebus q̃
ꝑ aliter hꝫ possunt ¶ sed

hec hui⁹ ꝑncipia ꝛ mō strato
ns vbi traduntur ab hō qui
sacriaz actores simul et au
tores fuere ad hec dicamus q
aliqua hoz ꝑncipioz traditu
tur ab auctore ¶ sed multo
plura relinquuntur nature · i
tam̄ scripta hoz aliqua in
venimus ¶ sed multo plura sūt
nobis naturaliter inserta quo
fuerunt scripta ¶ Et de hec ut
hui⁹ ꝑncipia sēbi metipse
aut ꝑ ꝑncipia eis ho hominib⁹ ꝑ
nobis inquirendi ꝛ tenere sue
traditur · quod in solis mathe
maticis factum ē compen
dium ¶ in alijs vō scientijs
strictz ꝑncipia et conclusio
nes ꝓmisse traduntur ¶
sapientia vō · hic determinat
de sapiente ¶ Et ꝑmo de sa
pientia particulari que tenet
aliquod particulare tenuē ꝑ
sequitur ¶ ꝛ ibi sed ē determinat
de sapientia hui⁹modi absolute dic
taque de tota entis consideꝛ
ratione ¶ ꝛ ibi itaq; manifē
stum ¶ concludit ex premissis
tota totalia · dicit ergo ꝑ
mo q; sapientiam maxime
illis hominibus tribuimus
qui in hui⁹ artibus excellē
tissimi sunt · velut phidiā
la ꝑditum sapientem · et po
li cletum statuarium sapiēte
dicebant ¶ itaq; ꝑ sapientiā
hic nil aliud intelligi
quam vltimam artis · idest vlti
mam artis ꝑfectionem · ut si dica
mus ē aliquam artem cuius
latitudo sit decem trahumum ·
ille tractum maxime dicetur hec
vltimum hui⁹ artis · et ē mea
sapientem qui sit omni hui⁹
decem gradus · quod raro in
artificijs nostri temporis a
tingit · sunt enim p plura
artifices quibus non desit
aliquid artis ¶ nota ex hac
litera · ꝑmo quod in oīm̄ tra
ctatu artis aut scie dicitur
sapiens ¶ ꝛ nota vltimam
rei ꝑfectionem dici vltimum
· cuius simile nōmo de celo
sibi videtur ¶ sed ē quoddam
hic ꝛ oīdit quid sit sapien
tia simpliciter que est de to
ta entis consideratione · pro
cuius intellectu sciendū q̄ tri
plex ꝙ methaꝑ eiusdem scie
est consideꝛre de tenere et
de ꝑfectissimo alio tenuiꝝ
¶ nam id ꝑfectissimum to
tam videtur continere tra
ctatus latitudinem · utiq; si
aliqua scientia ēet de colore
¶ eiusdem ēet consideꝛre de
albedine que colloꝛ ꝑfectis
sima dicitur ¶ ꝙdemq; mal
im̄ propositio sapientia que
ē de ente · versatur ꝑma
liter in consideratione ꝑmi
entis ¶ scilicet dei · vtrum au
tem qua consideꝛat de ente
¶ ob id de ꝑmo ente conside
ꝛare dicatur · an qua de ꝑmo
ente · ob id ente simpliciter
consideret · questionem relin
quimus aptio in sexto et ul
timo methaphisice · de hac
igitur sapientia simpliciter
dicta determinat ꝑs impro
posito · dicens sed alij apredu
tre sunt quos putamus ē

sapientes non fm̃ putem
nec aliquid aliud idest aliqd
particulare artificium · sed
uniuersum idest fm̃ totum ge
nus eorum sapientes · ālis
dicitur fuisse magistes · dēj
lomedo magnetis dicit · hinc
scribet magistrum dij fecera
ut ¶ non fossorem · nec az
torem · nec aliud quid quam
artificium sapientem ¶ de
hac igitur sapiente qui sapi
ens simpliciter dicitur · optime
predicatur ille sex conditō
nes quas vulgus putat
sapientem fore · ut phy re
fert in prologo metrō · p
mo vulgus existimat sapi
entem fore non solum que
dam · sed omnia ¶ 2o putat ed
fore non solum facilia · sed
eam difficilia ¶ 3o putat sa
pientem de his que no nouit
eē certiorem alijs qui in
eisdem rebus aliquid sciūt
· 4o putant sapientem posse
certe ¶ 5o existimato de sapi
entia est eam eē nō simplem
scientiam · sed utrarum ac ta
lium que sui fm̃ queratur · 6
putant hominem sapientia
eē scientiam non quidem ma
lm̃ subiectum · sed integrem
ac tetris prelapientem ¶
hec igitur conditones de
nullo particulari sapiente
predici possunt · sed de eo tā
tūmodo quem sapientem di
cimus in totum idest simpli
citer et absolute sapientem ·
cuius cotinuo principaliter vsa
tur cura diuina · cuius eē di
cimus corpora celestia · cor
pora · et presertim primum ·
quem nos visatissimo noīe
ac supremum deum ¶ itaque
magnum festum · hinc expredicta
concludit ea que possunt di
ci diffinitiones aut notificatones
sapientie simpliciter dicte ·
dicit primo magnum festum ¶ eē
expredictis q̄ sapientia sit
fm̃ scientiaz evidentissima idest
optima et desiderantissima · ad
melior et detrior vnaq̄que
scīa dicitur fm̃ res de quibus
sunt ¶ aut veras videamo
metrū · cum ergo sapientia
sit de rebus optis · erit optia
scientiaz ¶ ut dic evidentissima
· idest exactissime vere tunc sub
magnetis · hec enim sola
eē que primas ultimum causas
p̄quirit ¶ Et · quod dicitur sci
entiaz ip̄ropie dictum · ut
noīe scientie eam autem
veritatem intellectōnem com
prehendamus ¶ oportet ergo
· hinc infert aliud dicens opo
rtere sapientem fore non so
lum que ex principijs manifestis
conclusiones · verum
eam circa primas veritā
tem tenere ¶ qui enim malij
genere scientie cognoscit tā
tūmodo conclusiones · aut tā
tūmodo primas non habet in
tuitum idest veritatem p̄fectā
scientie aut artis · non igit
erit sapiens · cum sapiens
habeatur artis hec de beat ·
¶ itaq̄ sapientia · hinc ultimo
concludit q̄ ex his sequi vide
tur scribet sapientiam intel
lectum eē et scientiam · si
cuius quis conclusiones no

uerit · stiens erit · si uero pua
pia ¶ intellectum hꝛte dictum
· si uero utrumq; habeat · e
rit utrq; sapiens · q si hoc si
ri contingat in aliquo uno ꝯe
ij uere ¶ erit sapiens sim quid
· si uero id fieri contingat in
ꝯeno toto enus · erit sapiens
simpliciter / et absolute · utraq;
sapiens absolute is dicitur qui
tez pncipia coz effectu ab
eis manete tecte cognoscit
· quemadmodum enim sapi
ens ꝯgramatice is dicitur qui
ꝯgramatice pncipia simul et
conclusiones pfecte cognoscit
¶ sic cum sapientem simpliciter
et absolute dicimus qui totius
uniuersi pma pncipia et eoꝝ
simul effectu primitate videt.
et idem ꝓ ut dictum libro de
cmo simpliciter et absolute
felix dicitur · iusta illud felix
qui potuit tez cognoscere cau
sas ¶ sed dubitatur hic an in
tellectus et scientia sint dua
si an idem habitus ¶ ad hꝛc ali
qui dixerunt q non solum in
tellectus et scientia ¶ sed etiam
duarum conclusionum eedem
duasi habitus · Et hꝛc dicẽ con
uincuntur ex eo q experimur
nos scire conclusionem unam
et aliam ignorare · alij uero di
cunt pncipia posse considerari
uirtuali · uno modo secundum ac
dnisim · et sic alius est habi
tus pncipioꝝ et alius conclusionum
· nam sicut patet ex q̃ intellectus
habitus intellectiuus ad obiecta se
habetur hꝛte quem ad modum
potentia ¶ Circa q potentiam hꝛte
sic est quod quo sint duarum
obiecta quoꝝ unum est pncipium
et ꝯ cognoscendi alium · no
distinguunt potentiam sicut
patet de colore et calore
enim potentia uisiua · et eode
actu uisionis uidemus calloꝛe
et rem coloratam · hꝛc autem
modo est dicendum quia color
est pncipium et ꝯ uidendi
rem coloratam · eodemq; mo
do se hꝛte uidentem certum et finis
¶ et hꝛc opinio michi uide
uerioꝝ · ad cuius ꝯ pmissa
premissis dicimus q habitus cō
clusionis scitu · habitum eiꝰ
principiorum et sup hanc quide
notitia alterius conclusionis
· non erit alius habitus pncipii
et ꝯ · sed pnus efficitur in
tensior / ac pfectior · cum plu
ra possit nunc quam prius
¶ Hꝛc dubitari potest circa
sapientiam · nam michi
ꝯcrete scientie habitum pn
cipioꝝ et conclusionum no
sapientiam · sed scitu dice
bamus ¶ ad hꝛc dicimus q
nomen scientie habitudinem po
tentie accipi ¶ scilicet scitu · et
sic habitus conclusionum tam
tum modo scientia dicitur · alio
modo dicitur accipitur nomẽ
scientie extensius · et sic scie
nomine habitum pncipioꝝ simul
et conclusionum comprehendi
mus · si tamen ꝑ plura sequa
lium · cum habitum non
scitum · sed sapientiam dicere
debemus · itaq; si id fieri ꝯ tin
git in aliquo determinate ꝯ
nere ¶ dicetur sapientia qdam
aut sim quid · idest sapientia
impatte · si hꝛc id sit inse

nere totaq entis · erit sapien
cia simphater idest totalis
ac pfecta ·

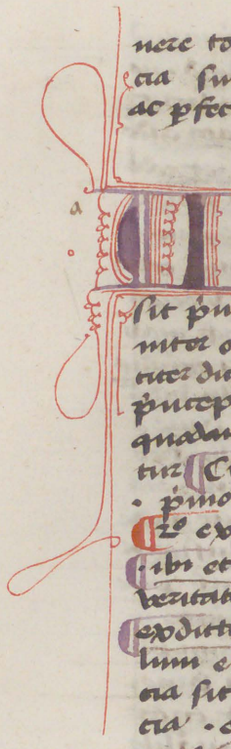

C Velum capiet cū q̄n
mgno mquirit inter
vtutes intellectuas
sit pncpis · et pmo ondit q
nter omes sapientia simpli
ter dicta sit prcipua ac
pncpis C 2o infert corolariū
quadam pquā manifestā
tur C Circa pmū tria facit
· pmo intentionem propo
C 2o excludit errorem q̄dam
C ibi et enim · 3o concludit
veritatem intentam · ibi
expditis ergo · pmo nonso
lum est verum q sapien
cia sit intellectus et scien
cia · et alia quā supza dixi
mus · sed est etiam verum
q sapientia sit scientia p
ciosissimo idest excellen
tissimo cuius velum intus
caput idest principatum in
ter vtutes intellectuas que
ad modum cuius capiti vide
tur esse principatum inte
alia membra (quem capitis
est alia membra gubnare) sic
et sapientia ad alias vtutes
intellectuas se habere videtur ·
et enim C hoc excludit erro
rem contrarium circa hoc
contingentem · et duo facit
· pmo excludit prefactum er
rorem 2o excludit quādam
tacitam obiectionem ·
C ubiq; sciendum circa pmum duas
pnt dubas · 2m ibi quoniam si
pro intellectu pmo est stādum

q erroꝛ ille quem hic phs
excludit erroꝛ vulgi · et fe
re omnium pcessuꝝ qui ad v
tilitatem magis attendentes
quam ad scientie dignitatē
· tales scientiam dicunt
cē scientiaz excellentissimā
· contra quos phs dicit ab
surdum cē dicere prudentia
m aut tales scientiam
fore scientiaz studiosiorem
idest optimam C ut enim
verum mpmo de anima scie
que sunt meliozes obiectoz
C meliores cē dicuntur · utiq;
talibus scientia non erit opti
ma scientiaz · nisi homo
de quo considerat sit optimū
entium · quod verum non est
C cum sint alia entia q̄ho
mine quantocūq; cē dicantur ex
cellentiora ac diuinioza C quā
vero dicat talem cē scientia
impzopie loquitur · talibus
enim sicut patet ex libro p
mo et 2o pzatior est C nec
intellectus existit pncipio · ta
libus ipsum propie non sub
scientia C sed sub prudentia
continere dicunt · et ideo ut
melius videtur talibus scientia
et prudentia in hoc loco pro
eodem apto accipiuntur · quē
admodum C hoc pōt 2a
rationem ad excludendum p
fectum errorem · et hoc 2m
communem expositionem iste
sit intentus istius litere · tamen melius
videtur aliud cē · videtur · mea
quidem sententia hec est
ut hoc alium excludat erro
rem C sunt enim aliqui puta

tes eruleū strenuam cē si
pientiam contrucentem m
fira se virtūs a grecza stāz
· cuna postrōnis vester fuisse
ciceo · alqz iuris consultoz
· post quos aturfiq et alqz
zistoz · in locis non paucis
hic asserit videntur hunc
ipsum errorem pfim in hac
lacu videtur excludere · probū
aliud cē prudentiam aut
eruleū strenuam et aliud
sapientiam · quod sic probat
sapientia semper et vbiq
p manet eadem · cap est de
rebus que semp et vbique
eodem p manent · eruleus vo
strenua variatur pro loco et
tempore · ob id p bona deūs
consideret sunt maxime
variabilia · hec nota aliud
quod vetus supra libro quo
· et libro pmo ¶ bona aute
et nostra deprybus tuys
consideret tantum habet va
rietatem et discrepantiam
ut videantur legis sola cē et
non natura · itaqz eruleus
sunt virtus ytrius alia to
mane alioqz hospitio · cur
vtiqz alia ytruenzato / alioqz
legeb / et altera eruleus strenua
trecoz / romanoz et hispano
z ¶ pro cuius maiori declara
tōne plus suppone hic qz
se hec proportionabilitez
· scilicet sanū bonū · eru
leus strenua et medecina · que
admodum enim sanitas de
finitoz animalium alterius et
alterius rōnis cē dicuntur · sic
bona et prosta variantur pro
diuersitate temporū / locorum
et hominum · quo fit ut diu
ssoz animalium diuerse sint
medecine curatiue · et diu
saz gentium diuerse eruleus
strenue ytruinatiue · ex hys
omnibus sequitur bonum sepe
diuersum cē ab alteris eruleis
strenuis · quod hic videre li
cebunus ¶ et hec nota diu
saz gentium diuersis cē e
ruleas strenuas · quod intelli
ge quoad nr pura positiua
· non autem quoad pura natu
ralia · nam pura naturalia di
uina quadam prouidencia
constituta · semp firma atqz
nō mutabilia p manent · de
pure itaqz positiue lectum hz
quod hic plus dicit · quod
menti comendabis ō eos qui
bus diuersas gentes eisdem legi
bus ytruere naze volunt ¶ z
nostris sanū et bonum · nec
decima et eruleis strenuis p
portionaliter se hēte · quod
nulli bi planius quam hic tenes
¶ q s quia · hic co
cludit quamdiu eruleos im
responsionem ad oppōnem i
probatem pmū errorem · di
cens quod si aliquis putaret
eruleum strenuum cē optimū
strenuaz ob id q homo sit
optimum animalium nichil
refert · dest non differt
itaqz nec plus est homines
cē optimum animalium ni
chil refert quam nō cē opti
mum ad hec q inde sequat
coz propositum · nam et si
homo sit optimum animalium
· sunt alia multa diuersa
a quest excellentiora qui homo

ſm̃ naturam vt ſit corpꝰ
za preclariſſima id eſt corpꝰ
celeſtꝫ exquiſitꝫ nunq̃ conſtat
¶ ex his p̃teris notare corpꝰ
celeſtꝫ eſſe animatꝫ ſecundū
mentem phi¶ qđ alias tō ipſe
non ſtatuit · ſimile videtur te
nere in 2o de cela¶ Et intē me
thi¶ quod pro intellectu phi
meni tenet¶ ex dictis ergo ·
hec ex dictis concludit vitam
futuram · patet itaq; ex dictis
q̃ ſapiencia ſit intellectꝰ et ſua
preciosiſſimoꝝ natura id eſt e
oꝝ obiectoꝝ que ſm̃ naturā
ſunt excellentiſſimam¶ hec
autem ſequitur quia cum du
e ſint vtutes intellectiue ſcilicet
ſapiencia et conſilij que vide
tur p̃ncipari · neceſſe eſt alte
ram earū eſſe obiectoꝝ excellē
tiſſimoꝝ · ſed non eſt conſilij
ut ſupra demoſtratum eſt ·
erit igitur ſapiencia · ſed du
bitaret aliquis de conſequētia
et illatione huius aplā inducta
· nam demōſtrato q̃ conſilij nō
ſit ſciāz p̃ncipij nec excel
lentiſſioꝝ obiectoꝝ¶ hec aut
non ſequitur videtur ſequi
· qua ut hēnt ſexto et vn
decimo methi¶ ſcientie ſpe
culatiue ſint excellentiores
quam practice · quelibet itaq;
ſcientia ſpeculatiua erit me
lior quam conſilij · quod falſum
eſt · demōſtrato conſilium nō
eſſe p̃ncipium p̃ncipem¶ ſic
ſequitur ſapienciam eſſe p̃nci
pem¶ ad hec dicimo q̃ excel
lencia cuiuſq; ſcientie accipiē
¶ ex q̃duplici parte¶ ſcilicet ſub
iecto / ſcientie / obiecto / et fine
de p̃mo hēmo autoritatem i
p̃mo ethi. et 2o ethi. et m
fine libri decimi · vbi inquit
id melius eſſe quod in melioꝝ
exiſtit ſubiecto · de 2o fini
mentum hēmo ſexto et
vndecimo methi¶ phi duo
ponit eſſe ſcientiaz ſcilicz
practicam et ſpeculatiuam · et
eas ſciāz meliores eſſe dicit
que ſub ſpeculatiua eſſe
contingunt · de 3o hēmo au
toritatem p̃mo et 3o de aīa
· et videmus methi¶ ſicut
· de 4to mo de fundamento
hēmo¶ 2o phoꝝ et ſnp̃ ſi
bro p̃mo¶ ſapiencia igitur
q̃ ad theologiā dicitur vti
cat eandem ſcientiam tōne
ſubiecti nam illa in ſpecu
latiua¶ hec in practica intē
lectu exiſtere dicitur · item
tōne ſcientie¶ nam illa
propter ſe¶ hec vo propter ali
ud ſequitur quęritur ſtm
tōne obiecti · cum illa ſit
de rebus diuinis hec vero
de humanis¶ item tōne
finis¶ licet enim vtraque
ſit eiſdem finis · in excel
lencia eſt finem elicere qđ
ſapiencia facit quam ad fi
nem diſponere quod conſilij
vero ſcientia viatur facere
patet ex dictis aplī et methi
tōne ſubiecti · et ſcientie ·
ſed tamen cum vtrumq; tōne
obiecti et finis¶ Et quia ſciāz
diuinis p̃tiſſime accipit
ex obiecto et fine · omnibus vtiq;
cunctas ſimplr vincit preter
ſapienciam · ex hijs patet

necessarium ē illatōnem qñ
indiuit plus · qui enim vt
at vtentem · vtat et man
· cum igitur sapiencia vti
cat nullem que oñs alias vi
rt ¶ proluto nullem sciam ē
nfectiotem sapiencia ¶ necessa
io sequitur omium ūtutum in
tellectiaz sapiencia ē ꝑfu
ctem · quapzotez ¶ hic evꝑ
dictis nfert corolarium quod
p quod magfestantur quedā
de supadictis · et ꝑmo indiat
corolarium · z magfestat qdā
dam partem ipius ¶ ubi nec pru
dencia · dicat ergo ꝑmo qua
prudencia vsitatz circa humā
na salutē circa res agendas
sapiencia vo circa ea que sūt
hoc melora ¶ hic est q ama
xagoram et thalem mlesiu
plum hoc appellant nonq
dem prudentes sed sapien
tes ¶ vsitantur enim comu
nue non quidem circa res
agendas ¶ sed circa celestia
corpza eozūq motu z moto
res ¶ hec est quod vtentez
hic phs dicit ¶ ex his nota
et plus quam mavie nota
astrologiam frii mentem phi
comunem sub sapiencia · z
non sub mathematica ut ho
mnibus ni tpzis placet
· simple videtur phs dicere
mmethaphisica q ab ipo in
libro sexto theologia nūcu
patur · mprologo quidem me
thē expresse videtur ponere
astrologiam sub sapiencia
· et eciam in libro xp̄o · ubi fece
de sphis cellor numeris eozūq
motoribus tractatz videtur
· hoc idem patet exdictis phi
in hoc loco · ubi anaxagoram
et thalem et alios similes
introducat ut pote sapientes ·
qui tñ si nō ad hoc fidē hnt
: de astrologia tamen mad
laudantur · nec eciam sub phā
pretexit obtinere astrologia · nā
m z phūs hent q de mobilib⁹
incorruptibilibus est altera sua
aplōz · dicamus igitur q pluz
sapiencia mathematum videtur
differre ab astrologia modez
noz · q m fin libro decimo
extensius tractatum ¶ z
notabis sequenda vestigia phi
sōlum mad ē tres partes ma
thematice scē · scilicet arith
meticam ipso metiam / mu
sicam · hec enim sunt mathē
¶ nonquidem q sint supsti
tiose diuinatorie · sed quod
m speculatōne veritatis ta
ntum mad vtentur nam ma-
thy matho tpzes et diu
natē ¶ et specialiter latine
dicitur ¶ mpma quidem si
gnificatōne ab eo diuinan-
methē ille sacrilege ¶ ma
hoc significat verumtamen ide iste
tres methematice · dest spe
culative ¶ in his enim pla
nis celitet ordo et modus
stendi quam in rebus na
turalibus ¶ z notabis supi
eciam ē sciaz exuniam
· in vtilem tñ · quia nonor
dinatur in aliud · similes
in prologo methē · ubi alie
dicuntur necessariores quam
sapiencia · dignior autem
nulla ¶ nec prudencia · hic

manifestat quandam prius in
præfacto corolario. Ait quidem ibi
quæ vsitatior prudentia. et p
mo fecit hoc ¶ 2o manifestat
quod dixerat p exemplum
. ubi nam sequitur. dicit ergo
primo q prudentia non solum
vsitatur circa vniuersalia sed
etiam et magis circa singu
laria. cum cum prudentia
sit actiua, et actio circa sin
gularia versetur (nam qdlz
actiua singulare est) vtique
erit prudentiam principaliter, et
magis vsitari versari circa singu
laria quam circa vniuersalia q
magis ad scientiam quam ad pru
dentiam pertinent. ex quo sit
ur quidam nescientes quibu
dam scientibus efficaciores sint
in agendo. et inter scientes q
qui habent experimentum. qd
est facultas et habitus pos
tice cognitionis q in particula
ribus dicitur. quem ad modum
cum vniuersale habitus intu
lectum dirigit. sic cognitio
nem vniuersalem dirigere videtur ¶ ex hijs nõte
potest non esse verum eo
dem modo quo dicunt in rebus
agentibus vniuersalia ope
menta quæ se non aliter ha
bere possunt quod quidam
ad prudentiam pertinere. sed
contrario ad scientiam. ex istis ex
presse dicit plus prudentiam
non esse vniuersale solum. habe
re etiam singularia oportet
cognoscere. vtique prudentie
est cognoscere tam vniuersale
quam singulare. sed magis
singulare. hæc idem singula
re ¶ hæc idem vñe confirma
tur. nam manifestum quibuscun
dumq; argumenta quæ non ali
ter habere possunt. similis ut scientia
cum sit practica (ut habetur supra
libro primo et 2o) erit vtique in
practico intellectu. et in pra
ctico intellectu quidem duobus
modis habitus est diuinus
. scilicet intellectus et prudentia
. similis igitur scientia
necesse contingere ut subsit
ut sub prudentia. et cum
non sit sub arte (quoniam quæ
non est de factibilibus) ne
cessario erit sub prudentia.
eadem modo dicenda de ijs
dam artibus. de quarum nullo
est videtur medicina. quæ
et principaliter vsitatur cir
ca singularia. in eis tamen
aliqua traduntur vniuersalia
argumenta quæ se non alit
er habere possunt. quod et medi
cinabilibus ¶ 2o potest non
se in rebus agendis expe
rto magis profitere scientibus
. simplex habitus in prolo
cto methodi. sed videtur here
dubium quod primo supra
diximus. prudentis est cognos
cere vniuersalia. nam apud
in locis plurimis septimum in
quimus prudentiam vsitari
circa singularia ¶ Item hic di
cit quidam nescientes quibu
dam scientibus. ubi videtur
ipsimet vniuersalia non adpru
dentiam. sed ad scientiam pertinere
. nam scientes eos dicit qui
vniuersalia tantummodo sciunt
nescientes vero eos appellat

qñ singularia solum modo cognoscunt ¶ Solutio ad primum dicimus q̄ tales denotatio finem fieri molent · ut patet de philosopho qui quidem assignat singularium cognitio est vtilis ac finis inquem vniuersalis cognitio ordinatur atq; refertur · ob hunc igitur causam prudentiam de singularibus esse dicit frequentius ¶ Ad aliud dicimus motibus assignatis cognitio vniuersalis assimilatur scientie · nam quē admodum ipsi scientie nō est operari · sed speculari · sic ex ille qui in assignatis vniuersalia tantum modo cognoscit ¶ Lucius et sine operatione permanet · qui vō singularia sine vniuersalibus cognoscit potest operari · quod et prudentie finis dicitur · dicimus igitur q̄ in motibus assignatis qui sunt vniuersalia attingit ¶ Dicuntur scientes propinquitatem finis q̄ dictum · item quia tales demonstrare possunt quemadmodum scientes ¶ Alii vō scilicet singularium sunt motus cognitionem non scientia ¶ Sed prudentia hec dicuntur · qui et operari possunt quod est principale prudentie ¶ Hec igitur de causa dictum est prudentiam vsari circa singularia · nam sicut ¶ Hic magnum restat q̄ dubitat p exemplum · et est plana littera ¶ nota ex hucque · primo igitur notandum vniuersalem sine singularium no titia in operatione minime proficere posse · quia vō singulare sit notitiam eciam si nō sit ad vniuersalem · operari posse · quod in omni genere factibilium et eciam agibilium experimento patet cognoscimus ¶ Et nota quod dicit in fine littere · enim qui debet operari habitum vtrum q̄ prudentiam · scilicet vniuersalem et particularem · aut si non habet vtrumq; ¶ particularem saltem operatur et enim littere · quoniam sine ea operari posse est impossibile · itaque p̄fecte prudens vtrumque habere debet ¶ Et si quidem operari debeat · particularem saltem prudentiam habere debet · hec enim ut dictum est potissima pars prudentie · ex quo iterum hec prudentes non solum aspicere singularia · sed eciam vniuersalia · contra eos qui dicunt singularia tantum ad eum prospicere ¶ Concedimus quidem eis singularium notitiam magis ad prudentem pertinere quam vniuersalem · prudentis tamen est vtrumq; habere ¶ Et tum ex his quod ex illis que paulo ante dictum fuit est soluere ea dubia problemata que quotie qui solent ¶ Scilicet cur nō inuenimus prudentissimos iuuenes in suis negotiis impedientes se habere contrarium patet · et cur memoratos dicere solemus

ruratõne plusquam sepiꝰ ab
errare videmꝰ Item nr̃ alí
qm de fabrozꝫ opꝰibꝰ opti
me r̃ñantes · nullum ar
tefiatum p se nr̃s fabricare
possimꝰ · ad hec · et simlia
dicimꝰ causam ee quia pru
dentia · et quelibet facultas
opatiua non tam in notitia
vniuſali quam in particula
ri consistere dicitur hec ueo
non existimo · sed opꝰtet
ad quẽ ꝫ · ut ueritas sup̃
libro secundo · itaq; illi qui
nũquam opati sunt · nec
hmõi particularem notiã
am here poterunt

Et erit utiq; tã in ꝑ
mis cõtinet pactꝰ
· pmo ondit de hiꝰ
vtutibꝰ intellectuis que
circa in rebus agendis
uersantur q̃ eaꝝ sit pre
cipua ❡ 2o excludit quã
dam errorem · ibi · et ui
detur · 3o manifestat quod
dam quod supra dixerat
❡ ibi hui⁹ uero · in̾ma
parte duo facit ❡ primo in
tentum proponit · dicens
p quem admodum inter
vtutes intellectuales sapien
tia est capiꝰ et principalis sic
etiam hic idest in hoc lo
co statuere in rebꝰ agendis
erit utiq; quidam ueluti
presidens / atq; dominaꝰ
que ut paulo postea di
cemꝰ in lectibꝰ sequendꝰ
vsatur · quem ad modu
eum lectalis pudicia se ha
bet inter morales vtutes sic
ea prudentia que in lectibꝰ
sequendis vsatur se habe bit
inter hiuscemodi que in consul
tatione vsantur ❡ est autem
hic multum manifestare propositum
· circa quod tria facit · primo
distinguit inter ipsam ꝑ prudẽ
tiam · dicens ꝙ inter se et pru
dentia sunt idem habitus · qd
patet hinc quia tam ad opa
tionem · eadem enim opatio
ee potest inter se et prudẽ
tia · sed inter se quandoq; in
quantis et prudentie quandoq;
sequentis · ee̾nia tñ habi
tus non est eadem ipsis · sed alia
ee̾nia scientia est habi
tus prudentie et aliis multis
inter se prudentie ❡ pro
inter lectus autem est sciendum
ꝙ nomen prudentie duplicia
tum accipitur · nam et ipse
metus et speciei nomen ee
potest et ut est nomen ipse
metus ❡ comprehendit omnes
habitus hiuscemodi que in consulta
tione versantur et sic accipit
supra · ubi prudentia enu
meratur inter alias vtutes in
tellectuales · de qua supra ꝙ
tractatum ❡ hic itaq; no
mine prudentia non excludit
· imo includit inter se pru
dentiam · ut uero prudentia
est nomen speciei · est habi
tus circa bona et mala ho
minum existentia · et hic modus accipi
endi impropositus · et preterea ꝙ
trium membrum distinguen
dum · nam et totum et partes
dicere potest · de imo mo

sequenti dicitur · in toti enim
demoribus artrina forte in se
mee nomen quod tantum hu
zetatem et equitatonem
in se recipiat: quantum pru
dentie nomen recipere vide
mur eius autem hec z dissi
gnat similem in spes suas
· similem quidem prudentiam
hic dicimus que vsatur circa
rem publicam idest circa or
dinem et ymum cuitatis ·
cuius due sunt spes una presi
dens ac magistra que mle
gibus ferendis vsari dicimus
hec enim precipue detecte
in pupe: una est et legges ode
re et eas interpretari · ut hec
lege z de ytori mte enim
dendi: odire · alia est civilis
prudentia que in singulis ze
bus attendis / consultandisq;
vsatur · et hec non hui no
men ppium noie comunis
civilis noiatur · que sicut a
lis magistra nppte: sic
et ista in subditis existere
dicitur quoz est sin legges in
vere et eas ad negocia ppia a
plicare · que quidem applicatio
decretum / aut sententia dicit
· ob hanc ipsam causam in
olemt dici hec solos tem pu
blicam tzerare idest sin or
dinem tzy publice vivere
· sicut enim in factivis bus
bulgo putat eos mathis fa
cere qui materiam dispon
unt quam eos qui precipiunt
et ordinant quemadmodum
materia dispon debeat · sic
ytur se here videtur in zelo
attendis · nam et in hmis soli
subditi videntur tem publicam
tzerere obid q hmi soli equit
quem admodum manuales
artifices · hec ti vulgi ima
ginatio non est vera · in omi
enim opere magis facit qui
ordinat quam manualis opis
ex hmis potenis cognosce re
tabula sutis vtilia · pmo
eam prudentiam que in pre
sidentibus et magistratibus
existit ab ipis nomen accepi
sse · et presidentem ac ma
gistratum dia z notabis
causam unde sit q aliqui
sin legges optime vivere sciut
· qui tamen leges condere
nesciunt · hec autem inde est
quia alia est civilis prude
tia que in legibus ferendis
· alia q in applicandis legi
bus ad negocia vsatur z
notabis noie tzeneris non
solum tzenus · sed etiam spes
nominari ille enim hitus
qui in singulis attendis / et
sultandisq; versatur · noie tze
neris civilis prudentia no
minatur quod aristotiles
in locis quam plurib; sicque
tamen · maxime quidem pli
motus dicitur ea vero q est
vil de stu in non stum · vl
de non stu in stum z no hmi
proprium nomen · tzeneris
appellatone mutuo nominat
Item mpmo ths ppium
cialc diffo applicatur · ad
vero ppium quod attendentiale
existit z suo carens nomine
nomen tzeneris sibi vendicat
· et vsitatissimo nomine id
ppium dicimus · Item supra

libro q̄ minor ille qui est de
p̄ncip̄ lyncem secundia
lyncem · sed cum vite nr̄e ali
quod eminet pclum · id tale
nomine communi nuncupandi
mus ¶ Item supra libro octa
uo · et m̄ pluribꝫ illis reb
publ'ca nr̄a ad comune
cōmodum tonis ꝑplus dum
taxat · nomine communi res
publica lycaonie ¶ Item in
fra in cā sequenti ille textus
qui de mente et judicantis
optime precipit: non tuba
lud nomen · tubulo cōmu
nissime prudentia appellatur
¶ hec et alia quam plura sūt
multibus in locis id ipsum
frequentius · quod pro suetar
tunc intellectu notabis.
q̄ notare potes quid noīe
decreti aut sententie intelli
gere debeamus · utrūq; decretū
aut sententia nichil aliud
q̄ videtur quam leges appli
catū ad negocia · ille igitur
optimus erit judex qui recte
leges ad particularia negocia
applicabit ¶ q̄ nota lyncī
nios lycaonios iudices dicit p
esse est enim cuiusq; leges
ad propria negocia aplicare
· licet cum obtinuit ut ex
tra tunc nunc judices judica
mus qui posiū sunt ut alio
rū causis judicare debeant
¶ nota eos qui sibi leges
assumut comparari ad manua
les artifices · idest ad eos qui
manu operantur · et eadem
tunc nos comparamus/ ar
tifices nr̄e publice presi
dēs ad artificē qui mente ꝑ
primit quem admodum ar
tifices fieri debeant ¶ videt
autem hic ꝑ determinare de
prudencia que actuali distin
guitur · et sunt duo · primo
audit quid proprie nomine
prudencie intelligamus · simul
enim supra dixerimus pruden
cie nomen et ethnicis et sacris
dicere potest q̄ ex hac tex
tu plane colligitur et nr̄e
nomen theologis latissime ꝓ
prelendit latius quam in con
sultatricie vsantur · ut hoc
est nomen speciei dicat rec
tectam que circa bona et
mala bonis tantum male
recte consulit · et hec ad
fere latissime homines noīe
prudencie comprimit ut
hic plus ethnicos videatur.
nam alie tres recte que in
consultatricie vsantur sub
nominibus appellantur nul
lis magistri que ceteris ꝑ
sidet · ꝑsitō legum idest le
thum posita dicitur · alia ci
vilibus prudencia · alia ci vi
lium disciplina · dicimus
ꝑ hec in vsu communi ee · ut
si nomen prudencie absolu
te proferatur · non ethnicos ·
sed sacros intelligamus · ullam si
licet rectam rectam que circa
bona et mala bonis recte consulit
· si vero de alio intelligere be
lim · oportet addere aliquid
determinationem · puta illud
quod licet ꝙ theologi · quod
preter morem fit · determina
tione indiget · itaq; dicimus

prudencia que est legum po
sitō ¶ ut ciuilis prudencia.
aut prudencia que est rōna
libz disciplina. de qua
hic plus mentionem fecit. nā
positis duobus extremis scili
cet ciuili et prudencia. intelligi
medium quod est rōnabilis
uarius disciplina. licet in
nostra lingua iam obtinu
erit in nomine vsitatissimo
prudentes dicamus eos qui
recte consulunt. non solū
sibi ¶ sed et toti sue familie.
quod et merito concedibus
. quoniam lex est vnum ad
nos maxime utpote atq; p
tinuit erga alterum plu.
¶ Et etiam alios. quia aliter
alios. et aliter in vsu nos
noīa accipimus. in quo plq
quam plures imperitiam esse
errare vidi. qui diffinitiones lin
gue latine ad instrumentum
pu epte applicare volunt. ve
lem ut ad hoc vnum attenderent ¶ quod vbi latini dis
tinguunt dare. restituere. red
dere. nos instrumentum pro his oī
bus dicimus dare. nec illi sē
audiendi qui instrumentis in
bis latina in misent. si rōnis
lingua in multis sit defectu
osa. non attendentes ad rōnis
patrimis humilia fere puta cum
lia. et non pauca pura et no
mia grecismis que in primis
ac optimis idioma hispanum
transduere fuere. nec timere
ne ellegantia frangamus. nec se
sub pedis te ee putent ¶ sed
pro intellectu eorū que hic

aplē dicamus aliquē dicimus
q illa noīa multis prudencia
et alia deinbus huc fit mētō
n tantum sunt spēs prudē
tie n quantum aliquid sup
primunt mappetitu. inqua
tum vō misola consistunt rōne
. sunt quedam scientie pti
nentes. scilicet ethica / ciuilis /
tes familiaris ¶ sed esto istos
non intelligo. nam si illa fi
ut voluntas plus. nulla erat
difficultas id libis exprimere
¶ quem autem expressit. ihē
nec id ee volunt. ferunt enim
plus quique tamen modo vtu
tes intellectus ee dixerit.
duos eam scilicet artem et pru
dentiam dixit ee ogitatiās et
intellectu opatiō. timulen
ipsum stramy ut est in sola
rōne. necesse est enim nemi
nē sine arte nē sine prudencia
. sed spēs artis ee non potest
. erit igitur spēs aut pars
prudentie ¶ ad rōnem vero
eoz dicimus q sicut hominē
in superiori cā et ceca predo
pestra dicimus. duplex prude
cia in nobis existit. scilicet
vniūsalis et particularis.
et prudencia quidem partica
laris aliquid supplet ma
petitu. vniūsalis vero longe
quam. quod plus expressē
dicere videtur in sexto libro
septimo. ubi in continentes
dixit inparticulari obtentus
ee. sed vniūsaliter recte cognō
scere. vniūsalis igitur prudē
cia que tradicius in ciuilis scia
ee poterit sine aperta recto

pu putatiuam. spāz ignauz. hic
ē inserit corolarium. sequit
enim ex premissis ut cui cōsi
tōnis que in consultatōne
vsitatur sit spēs ḡdam sibi cō
mode scire. quod turabulo v
sitatissimo prudencie nōie a
pellatur. sed et hec sit magna
tutelatem vel diffinitem
ab aliis speciebus prudencie com
munter dicte. vl dicit tute
latem protez tutelatem nunc
ḡocez maquis tute consul
tare debet. vl dic magnam
tutelatem sufficatōnis. nā
et hec prudencia q̄ circa tuiq̄
cōmodi vsitatur tutelatem
. scilicet et pro ea tenue tracta
que in toto discursu consulta
tōnis vsitatur. et pro illa q̄
in fine discursus precipere
dicitur. de qua nunc in cō
ē dicendum. ¶ ex dictis plu
hic nota tēnes tractus q̄ in
consultatōne vsitantur cē nō
quidem partes integrales.
sed partes subiectiuas / aut spēs
prudencie communiter dicte
. nam phs non dicit partes
tegrales quedam esse. sed
spēs ignauz quedam esse.
quod nota tene gra eos q̄
contrarium assertunt. pos
sent etiam ibi verum dicere
. si nōie prudencie intelige
re velimus nonnullam ignauz
predicabile. sed aggregatum
quoddam ex omnibus hiis
que in consultatōne versan
tur. sed hic modus dicendi
et si verus sit. et tamen dic
tis phs videtur dissonus

¶ Et videtur hec esse ē pars
huius ḡtē. ubi tria premissa
quoddam erroneum excludē
intendit. circa q̄ tria fuit
. primo huiusmodi errorem ē ḡpromp
dicens. et videtur quidem fe
re toti vulgo cum tunc temporis
do cē prudentiam que illa q̄
ad se pertinent scit. et in illis
tantum modo vsitatur. cum
les vz idest que circa res pu
blicas vsitatur vulgus imp
rium putat non cē prudentes
. sed negociosos. idest attendi a
liox negocia. ¶ quia p
ter euripidis hic ē inducit
duo motiua premissum errorib
. quox vnum fuerat euripi
dis pretauctoritatis. nam de
quodam mistitante pro sua
cuitate euripides dixerat.
quoniam modo prudens erit
qui actiosa scilicet circa pro
pria negocia communicatoī
multitudine existentis adeo
equum idest equale pertinere
. q̄ dicit nullo modo talis po
terit dici prudens. cum pro
priis omissis alienis intendit
negociis. debet enim hec li
tera legi p interrogatōnem
¶ nam scilicet. hic indu
cit aliud motiuum. sed cō
firmatō quedam sententie
euripidis. nam euripides
et vulgares sui fautores
putant eos homines qui cir
ca rem publicam versant
cē scientes et agentes aliquid
plusquam ad spōs pertinet
. et merito quidem ipse errorem

unde est · quia euripides ¶ et sui
factores id quod est sibi vnum
tantū mal' quezunt idest q
zendum cē dicunt · et hec tan
tum mal' attendum cē · idest
prudentes dic ¶ hec est ymitatur
opio euripidis et totā plebē
· immo fere totū populū · hec
enim opio ludic adeo in malestat
ut eos vnoes qui relictis
propriis negocis ¶ publicis
intendunt ¶ stultos cē dica
mus ¶ nota ex hac parte no
men prudētie ex popularī
opinone natum fuisse · ad
eram in multis alis fictū
cē videmus sunt enim tex
non pauci mentis nota que
ex communi vnumum oppione
fuerunt nata ¶ quamquam
forte ¶ hic ꝫ excludit prefa
tam errorem · ēta quod duab
ponit tōnes ¶ cē ibi ī super
· sed pro ista tōnum intelec
tu est considerandum qm hec
tria primo politice ¶ hō nō so
lum ē hō ¶ sed eam est natā
animal ciuile · ex hac p̄mi
pio sequit̄ id quod hēmus lib
ꝫ politice · scilicet ut hō nō
solum hec detrat eas ītuitus
quibus se ipm̄ reflectit ¶ sed eam illas quibus in
ciuili cōuīsatōne optime
vtuere possit · nec al' · bonos
· aut vir bonus dici poterit · ut
aplꝰ tradit̄ in hac pre alle
gato · itaq; sm̄ phm̄ non est
possibile bonum esse ex
tra societatem ciuilem hec
totam bonum p̄fectōnem ·
non enim habet eas virtutes
que ex optima ciuili cōuīsatōe
resultant · imo sm̄ phm̄ si
vir bonus dici potest qui in
tres tales non ht ut et sibi
ipi · et si opus fuerit bonum
ciuem recte posset hec autem
nemo satis construe frustra
poterit nisi et tri familiaris
disciplinam et ciuilem pru
dentiam ipse ht · et ex hijs
plana fiunt que hic plus
dicit · quicunq; tri publice
intendunt · non alienis ·
sed propriis cōmodis intendē
videntur ¶ nam et hec mal'
ciuiles ītuitus sibi quezunt
que proprium bonum cuiusq;
cē dicuntur · et hec ē ex phi
dicit cum inquit · quamquā
forte · immo sine forte non est
bonum eis idest proprium si
ne disciplina tri familiaris ·
et sine ciuili prudentia · na
sine his nemo virtutes ciuiles
poterit nasci que ut dictum ex
pria cuiusq; bona cē dicuntur
¶ m̄ sup hic ponit tm̄ tōnē
que aptē cedit in medium dif
fere videtur · dicit itaq; sine
ciuili prudentia obscurum
ac difficile cognitu cēt scire
quem admodum sit circum
q idest acquirendum ad mensā
tranda res sua idest propria
· nisi enim quisq; ad eas pro
spiciat leges que ciuili pru
dentia traduntur · non satis
recte suam poterit victum
gubernare ¶ qui enim alegat de
mat · et ārtute disciplinate

videtur · cum legalis iustitia
et ꝑtis idem cõ dicatur sicꝫ
libro quito ¶ ex dictis in supio
ribus in puta plus eo autem
· in parti tua · qua ꝓpter so
las et ex dictis in hac loca pa
tuit notum unum scitu ver
le · scilicet idem cõ quod rei
publice et tuiꝫ interest rei
publice · is itaqꝫ talis id vide
tur agere quod et communis ꝛ
sua interest ¶ hic est ultimus
quod dicere voluit · utrum se u
nitatis bonos hec tres · et
tuiꝫ interesse bonum esse u
nitatem · nam et nisi com
tis fuerit bona rest sua bonas
leges ꝓmũ nequeunt · difficile
erit q̃ꝫ cõ bonum · quod ut
cõ bonum proprium tuiꝫ
hic dictum ¶ tuus hec · hec cõ
ꝑs boni civis · ubi maxime
stat quadam ꝓdictum · scili
cet prudentia non solum cõ
civis unusquisq; · sed etiam et
maxime civis singularis · ut al
ter et forte melius probat id qd
mox dictum est · scilicet obstu
rum ac difficile cõ esse quemad
modum cuiuslibet tui sua sit ad
ministranda · siue gubernandi
· et duo facit ¶ primo ordit ꝓ
positum ¶ 2 comprobat prudẽ
tiam scientie intellectum ·
ibi quod autem · Circa ꝓmum
duo ꝓnt tria · 2 ponitur
ibi in sup · Circa ꝓmum tria
duo facit · primo inducit signum
ad ostendendum propositum ·
2 interpretatur quandam dubi
tationem · ibi nam et de illo · de
cit ergo primo signum de esse sio
hoc scilicet prudentiam cõ no
solum circa universalia · sed etiã
circa singularia · ait dicens signum
est ostensio huius quod mani
festum scilicet q obscurum
sit ac difficile scire que ad hoc
dum tres cõ sunt ad unum stãde
est quia iuvenes quidem geome
tre et mathematici fiunt ·
et sapientes esse ꝓbabile scien
tes in hijs mathematicis scilicet mathe
maticis cuius sunt arithmetica
geometria et musica · astrologi
a enim ut in supiori cõ dictum
est non sub mathematicis · sed sub sapi
entia etiam dicitur · finit itaqꝫ
iuvenes mathematicos · et in mathe
maticis ꝓbabile scientes ¶ prudentes ve
rum non videmus · cuius causa cõ
q̃ prudentia ysatur in singu
laribus que nobis ꝓximiora
tum ꝓnoscunt ¶ hic incipit cõ
mentum · iuvenis cõ
non est expertus nam experi
entiam facit temporis multitud
· utiqꝫ experimenti tempus quod
tutus cognoscitur non artem
· sed ꝓpter multitudinem notus
adquiritur · quod est mentis
commendandum · nota ex hac
littera stat mathematicis facultates cõ
cognitu cuiusdam prudentia · alia
mathematicas quas tot tis diebus
videre solent puristas · quasi
ipsi circa difficilia · puristas vero
circa facilia versentur · certe
illi huius possimus numquam
legerunt aut cum fundamentis
intellexerunt nam phus supra
libro ꝓmo · et expressius hic et
in cetano poterit dicit mathe

ēē scām puerilem aut puerilem · cuilem uero prudēāa robustam atq; virilem ¶ nam et de illo · huc ꝛ ꝙ attasione eo quod dictum est interpuncto dubitatōnem quamdam · dicens num et de illo quibdubitant quare sit q puer mathematicus quidem fieri possit ¶ sapiens autem · nil phisicus non potest · unde cum puerilis matiē fieri possint · putaret aliquis q eadem ratōne fieri possent phisici et sapientes · ob id quod minus hec in speculatōne vsitatur · hec tamen fieri non videmus · fiunt enim puerilis matiē sed phī aut sapientes fieri non videmus · fiunt enim puerilis matiē · sed phī aut sapientes fieri non videmus · querit igitur ¶ plus q sit huius dubitatiōis causa · ad hec respondet ¶ primo quidem ad phisicam causam dicit ēē quia matiē est p exhibitionem rest per abstractōz a sensibilibus · et huius quidem abstractōz non est experientia · non requiritur ad eoz cognitionem temporis multitudo · principia vō naturalium que non sunt abstracta a rebus sensibilibus fiunt nobis nota experientia · ad quam requiritur temporis multitudo · quamvis ad sapientiam quidem causam subministret dicens eam ēē causam quia hec scilicet quecunque vident ad sapientiam pueri non credunt ¶ sed credunt · hec autem scilicet mathematica ee cuius scire quid sit non est obscurum · et adhuc certi estimationem littere quā illa componunt · an pro eis ponantur in interpretatiōe potest ēē ¶ ex dictis phī in hac lectione notandum aliqua primo notari conficiunt ex ob quem tenere debēāt pueri pueriles in addiscendo · qui plenius littē ex ordine pueriles ¶ primo itaq; pueriles sunt instruendi in phisica rationali · scilicet ethica · naturali · dialectica · et rethorica · 2o in mathematicis · scilicet arithmetica · geometrica · musica · 3o in naturalibus · que aplius tractantur in octo libris physicorum · et qui de celo · duobus de generatōne · qui metheoroz · tribus de aīa · et in libris parvis illis anexis principia quidem istorum naturalium puerilibus satis sunt nota · ut lema assistere · ethica videlicet videre · elementa autem scientiarum hec et huius quidem experimento nobis fiunt nota · et ideo ut melius videantur illa que principia puerilibus sunt in ordine dicuntur breves lectiones · breviter lapidiendo et animalium · que temporis multitudine nobis in notescunt · qui sunt pueriles instruendi in moribus ac in civili practica · et in hac debent primo certe finem ordinem tenere · primo actuum moribus inesse · quia ea nobis primo fiunt nota · tum sunt illa que aplius de civili scia traduntur libro ethicoz et libro politicoz

· de me descendere ad partem
lares quos sunt que de re publi
ca et ordine ciuitatis tractari
dimittes · scire enim de lege mul
tos et legere eius maxime
magna regimus · quo instru
endi sunt iuuenes ut his que
pertinent ad sapientiam fine
theologiam · et hec sum finis plu
sunt illa que traduntur de illis
· et eorum motibus · sed magis de
ipsis motibus · et presertim
de primo · qui in tribus simis et lon
gissimis temporis mouetur diurno
motu · cui et videtur que aptius tra
dantur in methaphisica · que ab ipsis the
ologia nominatur · sed hec illa
illa que spiritu sancto inspiran
te in sacro canone huic nobis
fecerunt traclatu · hec enim si
ut dequibus plus dictum fuit
nec audire idest ore proferri
sed non credere idest non intelli
gere ¶ Et notabis tres mathema
ticas fundatores et coniunctas
bus naturalibus · et theologi
libus · et hac tribus plus con
sueuit in naturalibus exem
plis subuenire materie · nec est
argumentum contra de astrolo
gia · quia astrologia ut supra di
ximus aptius sub sapientia col
locatur ¶ in fine huic inducit
Salomon ducem ad videndum
prudentiam non solum ea re
ra pertinere ¶ sed etiam circa
singularia · ubi melius ad
videndum difficultatem que
in cognitione propter comoditatem
· hec enim inde ait plus
quia in consulendo errare pos
sumus circa particulare · possimus enim
errare circa illud particulare
quod cum aque prudenter se habet
prane iudicare nunc · ut si con
tingat nos credere aquam pu
tei sub nouem horarum spa
tio exire calidam possimus
circa singularia · quod fit
quando continget · ut hec
aquam putei sub ignorantia
ea prudenter sub · et in rebus
quidem agendis primo errare
necesse erit hec omnes qui aut
natura aut prava consuetu
dine omnino sunt a pranati ·
secundo loco errare circa mo
mentes loci dicitur
nisi libro septimo ¶ nota
tur ex hac litera q dicunt
quod in tribus contingit
tribus tantum principalibus q
se aliter hec non possunt
nouit ad prudentiam · sed ad
scientiam pertinent · cui ad
sensum hic hec ¶ quantum
hic sibi predicta comparatur pru
dentiam · et primo scientie
¶ et intellectui · ubi oppositum
est certe · dicit certe primo
manifestum est ex predicto
prudentiam non est scientia
· est enim scientia de uni
uersalibus · prudentia vero non
solum de universalibus · sed
de singularibus est dictum.
non quod non conueniat uni
uersalia · sed quia solum opti
singularia · quo ut potest ab
intimo fine ut nobis superius
dictum est mentionem de nobis
to fieri debuit · oppositum huic
huic et comparat prudentia
intellectui oriundis inquo
uenimus · et inquo differamus

·Et pro hac intelligenda est hic premittendum · extrema cē duplicia · aliqua matēsi · et hec sunt prima vniūsalia q̄ non reprimuntur vniūsalioz

¶ Cuiꝰ sunt prima priuata · et terminū exequitur constituūtur · alia vero sunt extrema indistē sia · talia videntur cē mere singularia nihilomin non possunt · et hmōi singularia dicuntur cē priuata non quidem stīe · sed prudentie · abeis enim incipit ¶ non quidem considerato sed opito · hm̄ crisp̄ premissis dicimꝰ q̄ intellectus et prudentia continentur in hac q̄ amb̄o sunt quozdam extremoz

¶ Hec tamen extrema videt se hec oppositio mod · quomodo illa sunt vniūsalissima · hec vero singularissima ¶ p hoc igitur differunt intellectꝰ et prudētia · est enim intellectus terminoz idest extremoz quoz non est ratio idest demōstratiō · prima enim priuata non probantur · sed ipā se ipis solummodo intellectu assentibus nobis innotescunt · prudentia vero est de singularibus quoz non est scīa · est enim singularium non est scīa · sed sensus · et ille quidem sensus quo p̄cipimus singularia de quibus est prudentia · non est alius sensus proprius idest de exteriorib̄ · sed est simil de exteriorib̄ quo se videtur hec ad hmōi singularia · quemad modum se hꝫ sensus quidā ad indiuidua mathēm · ut est hec linea · hic triangulus · hec unus et hmōi preter qualitates sensibiles ōsiderata · per priuatiuz sensu · non quidem exteriorem · Itaq̄ considerato mathēm deste dit vsq̄ ad hmōi indiuidua in materialia magnitudo consistet vltius non procedit · dicamus igitur q̄ indiuidua mathēm et indiuidua de quibus est priuātia continentur in hac · p primā q̄ percipimus sensu · qui hic scilicet in mathematicis est magis sensus quam prudentia idest est sensus in quo non existit prudentia · est enim hic sensus mathematicꝰ ut mathematica que hmōi mathēm indiuidua p terqualitates sensibiles ymaginatiuz · illoꝝ vero sensus in quo existit particularis prudentia est alia spēs · q̄ dictus est sensus alterius spēi · nam hic sensus dicitur cē cogitatiua · que ab aliis sensibus tm̄tum differre videtur ut cē priuatia latis dicta mereatur · et hec ymaginatiua simplicitudinem q̄m omnia tēne hec videtur · hec est igitur q̄ plus in hac parte dicit sm̄ nouam atentiuz tunc ductōnem · que ab antiqua in hac parte minus aliquo videtur discordare ¶ ex hiis nobis lucida · quo tria cē ipsi nec in diuidnoz scitute plus · et hec percipimus sensibus exteriorib̄ · alia mathēm · et ista apprehendit ymaginatiua · et hec de causa in mathematicis di

cuntur · alia vero sunt in
dividua eaubus aequibus est
prudentia · et haec sunt illa
quae ad cognitionem sunc tōnes
partis vulgariter potuerc dicun
tur ¶ Ad 2m̄ nota prudentiam
silem quantum ad aliquam
partem in sensu existere ¶ Ita
que universalis prudentia in
intellectu existere ¶ partieu
laris vero in sensu existere
dicitur · et hic sensus effica
tionem hr partem prudentiae
· quod memoriae commendabi

Videndum est · circa
tus 2° aequibusdam
hitibus adquirere
prudentiae · cum primum de re
ne consulere / sive de bona con
sultatione duab contingit par
tib · primo inquirit utrum
hinc consultationis ¶ 2° in
quirit eo differre utrum · ibi
rum vero in prima parte duo
fiunt ¶ quum primo intentio
proponit ¶ dictis videndu
est quid sit hinc consulere
· Verum sit sine aliqua · vel
opio · vel bona coniectio · vel
aliud · quid primum utrum hi
hinc dicit · et accipitur hic
apte hinc consulere · non
actu · sed pro habitu · utrum in
quirere intendit utrum illo
hitus qui bene consulit · et
pro ultimo majori intellige
tia non esset inutile repe
tere quod supra libro 6° de con
silio tatione · hinc scilicet ne
sitionem et consultationem s
here ut genus et speciem omi
tem consultatio est quedam
inquisitio ¶ non tamen omi
inquisitio est consultatio · sed
illa tantum ab que in rebus
attendis vsitata sicut quidem
¶ hinc pro sequitur intentum
· et primo ostendit inquo genere
non sit hinc consulere 2°
concludit verum genus ipsius
¶ ibi sed quoniam · in prima
parte tria facit · primo ostendit
q genus hinc consultationis
no sit scia non enim quaerit
homines illa aequibus scitur
· qui vi hinc consulunt · sic
cunt illa de quibus bene con
silere dicuntur · hoc probat
· qua hinc consulere contin
tur sub consulere quasi species
sub genere · utique omne hinc
consulere est consulere · si
vo consulit ¶ quaerit in hinc
disiunxit ¶ ut horum supra
libro 6° · non ignorat esse scien
cia genus hinc consultationis
¶ cum scia non sit in via ·
sed interdum inquisitionis
· atque nec ¶ hinc 2° ostendit q
bona consultatio non sit bo
na coniectatio · nec solertia
que sub bona coniectatione
continetur ¶ proquo in
telectu est considerandum
quid p bonam coniectationem
· quid p solertiam intelligat
· hinc coniectare dicimus il
lum p lenia signa repete
re celeriter totam rem co

prelendere possunt · et hec si
ne ꝑ signa causaꝝ in coim
tõne effectum prueneriut ·
sine certum fieri cõtingat
· solertes dicimur illiq
bilis effectus · celeriter per
venimus in cognitionem ca
usaꝝ ¶ patet igitur ex his
solertiam ee hanc hanc cõie
cturãm speciem · utraq; fide
monstremus hanc consulere
non ee bonam cõiecturãm
¶ erit vtiq; demonstratum nõ
ee solertiam · his visis dicti
mus ad propositum q; hanc
consulere non est bona cõiec
turã · e enim bona cõiecturã
celeriter · et sine mora · nã
et cõiectura sine rõne idest
sine rõnis inquisitõne fieri
dicitur · ad consilium vtpõ
spectans ad hanc dicitur · iuxta illd
prõbrium celeriter agendum
de est exquirendum est ee · con
sulendum autem morose · nõ
erit igitur hanc consulere bo
na cõiecturã · et ex his ape
rte negato ad sexin sequi
hanc consulere non ee soler
tiam · est enim solertia spes
bone cõiecturãm · ut pe
nultimo ¶ nec rursus · hanc
q; dicat hene consulere non
ee opinionem · cuius probatõ a
pte hanc fuit omissa quãde
ste puncto factum fuisse non
expropositum · sed ex obliuione
· quod apud solentes sepe fi
eri contingit nos igitur
aduertentes hanc rei probatõ
nem · dicimus bene ee sibi
non ee opinionem · qui enim o
pinatur · non querit de his
que opinatur · sed ad quem
se determinat quemadmodu
et stenus · ut hetur nitiol.
bro septimo · qui bõ consulit
· querit et cõsiderat
· ut supra est hitum · sed
quoniam ¶ hanc concludit ipse
no ipsum hanc consulere · et
recta fuit · primo oñdit q; ipse
mihi ipsum bene consulere sit
directio quedam · secundo oñdit
quod non sit directio scie ·
nec opinionis ¶ ibi nec scie
& concludit q; sit directio
consilij ibi sed bene · dicit
ergo primo quõ non est q; ille
qui male consulit aberrat
· qui bõ hanc consulit · recte
consulit · ex quibus sequitur
q; bene consulere sit recta
re aut directio quedam · nec
scie ¶ hanc oñdit q; hanc consu
lere non sit directe scientie
· nec opinionis · et primo nar
rationem proponit · dicens hanc
consulere non ee directionem
sic scie · nec opinis · nam
scie ¶ hanc probat propositi
tum · et primo a scia dicti
q; hanc consulere nonerit di
recte scie · ob id q; nisi scia nõ
contingit errare / in bene
consulendo hec sepe et sepe
contingit aberrare ¶ sed
videtur hec dubium quod
hanc q; dicat tam de scia
quam ceam de bene consu
lere · videmus enim alios

sacentes erret ea que sunt ab
errare ¶ Item videtur dicto
sapientissimi dicere quod aliquis
bene consulit · et tamen qui
bene consulendo aberrat ¶ ad
istud dicendum ¶ et primo ad primum
· q si contingat sapientes ab
errare ¶ plurimum erroris
non est cor sed ¶ sed ignoran
cia · istius stulti est plurimum
erroris error scribula eiusdem
sapientie est impossibile ¶ pro
solutione secundi premittamus
duo · primo q error hic aplv di
citur cum unum intendimus
et aliud sequitur · quod sepissi
me contingere videmus in me
dicina · et in rhetorica · et in
ciuili prudentia · videmus
enim medicos peritissimos ze
te curare · et tutum timendo
sufficientiam non audere ¶ e
dem modo se habet oratores ·
qui et si perfectissime exorent
· non tamen semper persuadent
¶ ciuibus quoq prudentia · ex
pertissime ea que in commercio
bellatur fortune subiacent · ut
sepe unum intendat · et aliud
consequens · ob hanc ignoran
ciam in libello de bona for
tuna dictum est q in non mu
lis negociis melius sit futuri
fortuna quam bene et consi
lio ¶ Ad primum autem q error
in opinione non solum accidat
ex defectu opinantis ¶ sed etiam
ex aliis causis · q enim infir
mis aberratione non con
tingeret non solum ex medi
cor error ¶ sed etiam ex alio
rum causis contingere pos
sit ¶ Ad ecce supposito ·
dicimus ad oppositum · quod est
contradictio inter nunquis sciens
ille exercuit exercitium eo quod
bene consulit · est enim contra
dictio mathematici dicere q quis
bene consuleret · et quod minus
bene consultatione commit
tet errorem exercitii eo quod bene
consulit · nulla tamen erit con
tradictio si dicimus aliquem bene
consuluisse et in huius modi
consultatione errorem attendere
ex parte rei requisite erit co
situm · quod hic plus dicere
intendebat ¶ opinionis ter. · hic
probat q veritas aut directio
bone consultationis non sit
directio opinionis · et hoc pro
bat duabus rationibus · quarum
prima est directio opinionis non
est veritas ¶ sed veritas · dire
ctio bone consultationis dicitur
non veritas sed bonitas · non
igitur erit directio opinionis
directio bone consultationis · si
enim vtriusq est eadem direc
tio · idem de vtroq predicatur
· et simul ¶ hoc patet in
nem dicens ¶ simul cum ho
ne pretendere est alia et que
sequuntur · nil dicit simul est
simultanea nil prem omne id des
est opus est iam de tempo
rum ad vnum ¶ alterum quidem
ad opinantem · qui enim opinat
· determinate se habet ad vnam
partem contradictionis · be
ne consulere vel non est sine
tempore idest sine tempo in quo
sit bene · eo quod sequitur ut

sit cogitatiō quandam · nam
tunc quis cogitare dicitur
cum quem ad modum agere
debeat animo et tunc inquirit
· utrūq; huius cogitatiō est assen
quedam et nondum assensio
· opinio ℞ oppositio modo se
habet ¶ non enim est questio
sed assensio quedam · hinc igi
tur consultationibus rectitudo
opinionis · ut enim dicimus
qui consulit siue bene siue ma
le consulat · querit aliquid et
cogitat · qui ℞ opinatur nichil
horum facere videtur ¶ ex hijs
nota falsum esse dictum eorum
dicunt opinionem esse acceptio
nem huius partis contradictionis
cum formidine alterius · cui opp
situm in hac loca plus dicere vi
detur · est enim opinio ut inquit
animus assensio sine villa formi
dine · quod eciam lex nostra li
bro septimo ¶ sed hinc · hinc con
cludit hinc consulere sit rectā
tudo consilij · cum enim sit di
rectio quedam · et non sit dire
ctio recte · nec opinionis · erit h
tūq; directio quedam consilij
· quod et nomen ipm significa
tare videtur · et inde est q ad
perfectum noticiam hinc con
sultationis oportet prius inqui
rere quid sit consilium · et vtrū
quid sit · sed de his satis dictū
est supra libro 3° · unde sup
fluum erit hic ea resumere ¶
Cum ℣ hec est 2a pars huius
tractatus · ubi inquirit differen
ciam hinc consultationis · ex
cuius diffō exprimere et dā

ostendere debuit / et exp̄ presentis sit
pute factum quid sit ipsum hi
nc consultationis · restat ut
videamus que sit eius dā · ita
p̄ponere nitendit qualis esse
debeat huius rectitudo sine di
rectio hinc consultationis · ostē
dit · qer primo conditiones · ex
quibus colligitur huius dā · 2a
ponitur ¶ ibi enim hec · 3a ibi
preterea ¶ qē ubi preterea di
cit ergo primo quod huius rec
titudo multiplicatur dicit p̄ter
ea scilicet proprie · et hec est
in rebus humanis · alia est rō
silij rectitudo que improprie et
methaphorice sine p similitu
dinem rectitudo dicitur · et hꝭ
est illa que in rebus malis
et in humanis existit ¶ in
his enim existit rectitudo
p̄ similitudinem · ut si dicimus
mendacium rectum · aut flagi
cium dicere consulere · cum id
consequatur quod sibi propo
situm est · scilicet in communi
tam · aut flagitium · istos
utiq; recte consulere dicimus
consilium non est hinc consulē
· nam et hinc consulere hō
quandam est existimare directo
consilium q̄ finem assē
quatur · erit tamen in hi
nc consulere hec est vsitata
prima conditio hinc consul
tationis / aut eius directionis
· ut ille qui consulit hinc
sibi proponat finem · ep
his nota huius brocardi

tum modo recte consulere.
malos autem nequaquam.
nisi forte methaforice/ aut
p similitudinem. eorum ⁊
hic ponit 2am conditionem
. que modo consisso se habet
here ad precedentem. prote
a intelligenda est sic endo
q discursus consultationis se
habent here ad modum ro
nis sillogistice. quemadmo
dum igitur in sillogistico
contingit assequi rectam con
clusionem p falsa media.
sic eciam euenit in consul
tatione. ut cum p media m
honesta finem bonum as
sequimur ¶ quod sepe fieri
videmus. nam aliqui sunt
qui furantur ut inde elemo
synam faciant. sed nec istud
est directe consulere. cum
recte consulere ut dignum
sit huc consulere. quem ad
modum inquirit non est he
ro silogistico cum hanc
assequimur conclusionem p
falsa media ¶ sic eciam non
erit huc consulere cum assi
quimur quod oportet. non
tamen p quo oportet. et hec
est q plus hic dicte videre videt
¶ ex hijs nota q quemad
modum in silogismis ex
insipientibus dicimus qui
p falsa media conclusionem
veras concludunt. sic in
rebus agendis eos homines
simplices apellamus qui
rectum huic oppositum.
medium tamen per quem ilium
propositum p vere plene
possunt p querere nescium
¶ preterea ficta. hic ponit 3am
conditionem. que morum et
temporis consultandi respicit
. itaq recte consulere is non
dicitur qui in consulendo mul
tum tpis perdit. nec eciam
is qui cito consulit. sed ille rc
tum modo recte consulere dicit
qui attendit ad vtilitatem rei
ad id quod est vtile ad finem
consequendum. et ad modum
. et ad tpis ¶ et est conside
randum hic quid quemadmo
dum inter reb⁹ rebus attendud
magnum et paruum dicun
tur non absolute ¶ sed ut men
suram rebus excedunt/ aut
deficiunt ¶ sic in proposito
tpis multum aut paucum
dicimus. non absolute. sed
sub cuiusdam et equalem
negocij. poterit enim esse tale
negocium ut multo tpis de
liberare oporteat. sunt eciam
alia quedam que paruo tempo
re satis congrue expediri pos
sunt. preterea est ¶ hic ponit
vltimam conditionem. dicendo
dicere consulere conferre
vtiliter simpliciter
. et ad finem aliquem.
simpliciter dicere consulere
ibidem qui recte consiliatur ad
eum finem extremum qui sim
pliciter est finis totius vite
humane. quem supra libro
primo felicitatem esse diximus
. ad quam cetera fines ordina
ri/ ac referri dicuntur. ad ali
quem vero finem quis recte con

silere dicitur cum ad aliquem
particularem finem directe
potest consilere · cum igitur
prudentium sit bene cōsi
lere directio finis vtilitatem
idest finis id q̄ oportet ad ew
finem cuius prudencia vera
existimatio est · idest adquē
prudencia vere existimandi
directe consulit · et hec est fi
nis totius vite humane · ut
enim supra cum de prudencia
tractatum diximus · finis pru
dentie est finis ille qui totius
vite humane finis cē dicitur
· ex omnibus ergo que dicta
sunt potest accipi diffinitio
eius quod est bene consilere
· erit igitur bene consilere di
recte consilij · ad finem verum
· p vias conducibiles · tempo
re conducente · ad finem si
militer ¶ Et prima quidem
particula primitus proficere
· cetere alie pro differencia
¶ ex his notare potemus q̄
paucissimos homines cē qui
bene consulant · sunt enim
paucissimi qui aut in vna
aut in horum omnibus condicio
nibus eius quod est bene consu
lere non aberrant · et bene
hoc merito contra eos qui se
ipsos dicunt fortiale cē bene
consulere · quia si propositum
finem assequitur q̄lemcumque
id sit · et quecumq; modo id
fiat · sed bene consuluisse pu
tantur · ¶ r ¶

Sagacitatis quasi · cū ex
tres sint partes · imp
ma dēmonstrat de sagacitate et
de eius contrario ibidem · 2o
de sentētia · ibi et vere · in
3a comparat predicta inter
se ad prudentiam · ibi sunt
autem · in prima parte q̄r fit
primo ondit q̄ nec sagacitas
nec eius contrarium sit idem quod scia
nil opio · itaq; ondit sagaci
tatem non cē omnem sciam
· 2o ondit quod non sit alicui
particularis sciencia · ibi
vna · 3o concludit comparata
dictam sagacitatis | non sit
idem q̄ prudentiam nec
ibi est autem | et prudētie
ibi qua propter · q̄ ondit q̄
sagacitatis non sit idem q̄ pru
dentiam vere ibi est autem
¶ proposito · intelligencia est
considerandum q̄ in discre
consultationis tria occurrunt ·
scilicet media inventa quibus
finem prosequi possumus ·
et de hijs inventis iudicare
· quid melius · quid aliter
cē q̄ iudicatur et hijs iudica
ta precipere et ea executioni
mandare · primum pertinet ad
bene consulere 2m · ad sagaci
tatem · 3m non hijs propriū
nomen ponitur nisi forte appe
llatione prudencia noīatur ·
nam ut supra habitum est ·
memoria prudencia generis
et speciei · eius et patris nomine
cē potest · hijs premissis ·
venio ad primam partem ubi
primo ondit q̄ sagacitas non
sit omnino idem q̄ sciencia · nil
opinio idest quod non sit idem
q̄ omnis scia · nil opio · hec sic

prohat · si sapiencia cōt o
mino idem quod scientia · s
opinio · idest quod non sit
idem quomō scientia seque
rētur homines omīs cē sa
pientes ¶ Hic nō sequitur qm
a non est homo qui nō ha
at aliquam scientiam · aut
saltem aliquam opinionem
· et tamen dicere omīs ho
mines cē sapientes satis pu
tet cē falsum · ut alibi et
forte melius · dicimus q sa
pientia non est omīno cō
quod scia · ut opino · ob idqđ
· omīs homo potest adepti
sciam aliquam · aut saltē
opinionem · non tamē est
impertinente nostra sapiā
fieri ¶ etiam si circa hec di
ligentissime demus operam
· et cō huius est quia ut hec
unum ut hec eodem capitu
lo sapientiales · et huius huic
qui in consultatiōne vsum
iuxta non tam ex studio qm
ex natura nobis nāt dnā
tur ¶ Et sm hunc locum
quum hecam cē puto nō
facilius cē homines fieri
scientes quam sapientes aut
prudentes · ut enim solo
sapientiam et prudēcia
hec videtur qm quasi cōia
eis natus sit ¶ Nec vna
hui⁹ 2o ondit q sapientia nō
non sit aliqua vna particu
laris scia · et hec probat
inductiue · dicens non
est medicina · quia sic ·
cōt de sumē de quibus est
medicina · nec cē potest
theometra theometria · qua
tum cōt de magnitudinibus
· et breuiter sapientia nō
potest cē aliqua scientia
particularis · qua ut dictū
est supra omīs scientia cē
de hijs que semp sunt et
nunquam mouentur idest
que nūquam se aliter hec
possunt · sapientia hōi nō
est de hijs · sed de illis re
bus circa quas dubitaret
aliquis et consuleret ¶ ex
hijs nota p nullum gen⁹
scientie nos sapientes fieri
· abertant itaq illi cum sa
pientes fieri cupiunt · scien
tiam aliquam discere in
cipiunt ¶ qui patet · hic
3o ex premissis conclu
conclusionem · et dicūt
sapientia et prudentie · et
arbitrant hanc prudentia nō
proficere · sed profīe · dun
ergo qua dictum est quod
sapientia sit de hijs rebus
circa quas dubitaret aliquis
et consuleret · ex hijs sequi⁹
quod sapientia sit circa
illa eadem inquibus pru
dentia vsatur ¶ Hic est inqi⁹
inquo sapientia et prude
tia dicuntur conuenire · q
in eisdem et rebus vsantur
· sunt tamen differentes ·
qua sapientia est pudica
te · prudentie hō est proprie
¶ et exercitium mandare · na
cio finis est propter quid agi
non debeat · sapientia hoc
non preceptit · sed cio est di
scipline tantum modo · q

quod nemo recte faceret. nisi
recte intelligat. et hinc est
q̄ sapientis idem ē dicere
quod bona intelligentia. et
sapientes et bene intelligentes
. qui fere stulti appellati
sunt ¶ ex hijs notabis duo
. p̄mo prudentiam ē meliorē
sapientia. et sapientiam quam
bene consulere ¶ sicut
enim habetur sup̄ libro p̄mo fi
nis melior est rebus in fine
ordinatis. bene consulere dē
ratio est media interne ordi
nativa in sapientia. cuius
est de rebus rectis recte judica
re quid melius ¶ quid deterius
. quid facilius. quid difficilius
. quid magis securum quid
magis periculosum. quo bre
vius et quo tardius infinē pos
sunt possimus. sapientia
liter ordinativa atq; reflectitur in
prudentiam ante ē de judica
tis precipe ¶ et executionem
mandare. que omnia in hoc
loco plus significare videntur ¶
et nota multiplicitatem
nominis prudentie sicut enim
supra notavimus et pro scientia
et pro spē. pro toto et pro
parte accipitur. in hac itaq;
loco cum plures alii consul
tationis quid est precipere pru
dentem non habet nomen.
sciens ipsius apellationē prudentia
nuncupatur. ¶ notare possimus ad
prudentiam pertinere non solū
precipere et executionem manda
re id quod sapientia judica
verit. sed etiam deliberare an
tale sit executionem mandan
dum. dicit enim textus q̄d
eum agendum sit nil non
eius est finis. que diu videntur
deliberationem importare ¶ q̄
nota homines tam longe ē
ab intelligentia quam longe
fuerunt a sapientia. nil est
enim tam q̄ de medijs mul
tis recte judicare. sed ē tam
tum mali qui tristissimam
habet intelligentiam. quod q̄s
q̄ minus proprijs negocijs
preterit experta. in hac enim
fere omnis noster error consi
stere dicitur quod malum ē
bonum. aut bonum ē malum
. nil id quod est bonum magis
aut minus bonum. nil id q̄d
est malum magis aut minus
malum quam sit ē judicandū
. de alijs quid sit nostro. sed
de me ipso hoc scio mihi plus
quam sepissime accidisse ut
quod melius ē judicaverim
id postea deterius fore confiteor
sē. est autem ¶ hic audi
q̄ sapientia non sit idem q̄d
prudentiam habere. nil prude
tiam accipere. dicens quod
sapientia non est idem q̄d
prudentiam habere nil prudentiam
accipere. sed veluti adisticere
dicitur supere quo adisticus
habitus sciā ¶ sic etiam quis
bene judicare dicitur habē
de opinione. et in judicanda
ea de quibus est prudentia ab
diligente ide stabo proponen
te ¶ dicimus igitur q̄ sa
pientia non est idem quod
prudentiam accipere ¶ sed est
habitus qui bene iudicat illa
de quibus est prudentia alio
proponente salubriter hinc ē

sulere cuius est virtutis et pro
ponere illa q̄ sapientis debet
iudicare · quod vere plus subsi
stit dictus et enim bene idest
quod prole et cetera quod dicere
velut nestio ¶ hic dubitatur
de his tribus scilicet bene con
sulere sagacitate et prudentia
quem admodum se habent ad
prudentiam communiter dictam
quam ipsum ē diximus · vtri
scilicet ¶ sint eis partes sub
iectie an integrales / vel poten
tiales · ad hec aliqm attendē
tes quod illa tria habent opa
tōnes et actus duplices ¶ dicit
ea ē horribus spē differentes
/ qm ut spēs sub ipsere sub
prudentia communiter dicta q
tinentur · nam actus potentia
· et horribus p actus dignoscit
pene differre ¶ alij vo attēn
dentes q illoz idem sit obiec
tum et finis ¶ dicunt illa
tria ē nonnūquam horribus
spē duplicib · sed partes inte
grales / aut potentiales eidem
horribus · scilicet prudentie illius
que ipsum ē dicitur · sed vtrum
illo dūt hec modo se habe
at ad recte vivendum non
interest ¶ ea lr · hec est za
pars libi nra · vbi determi
nat de hiis consultatiō que
sententiam dicitur · videns
quid · et circa quid sit · et ē
screndum q sentire nomen
in hac loco dicat eam vtutē
intellectiuam que in hiis re
bus vtitur consulendo in
quibz illa spēs inesse est
que equitas dicitur vtitur
ut eligendo ¶ itaq; circa lr
et equum illud est consilere ·
et hmō est eligere nam illa
m intellectu · et p hec inho
nestum existere dicunt ¶ di
cit q ipm q circa vtrūq intel
lectiā que sententia appella
tur sm̄ quē et hoc sentire
et veram hanc sententiam
dicunt · melius aliud ē vi
detur quē rectum iudicium
bonum et equum idest vtus in
tellectia que circa bonum
et equum recte iudicat · ni
hil rei i illud erit signum
q bonum et equum virtu
maxime dicimo nonquidē
sentirum · sed mim sentētia ·
idest enim qui non sentire ·
sed inire sententiat · idest
iudicat · quid autem inire
significat p bonum et equum
dicit q bonum et equum
sit monstrare circa qdam · sci
licet circa illa inquibus lex
deficiat · et ob hoc dictum est
hmōi inquies recte sentire
· nam et qui sic in nostat · re
cte sentire · nam et qui sic
monstat ¶ recte sentire circa e
quitatem idest circa id ubi
lex deficiat ¶ et quod dicitur
recte iudicare impropric dē
· nam recte vere proprie dicit
petitus · et hoc quidem
intellectus ¶ sed hic recte
hoc accipitur · iudicat itaq;
recte dest hoc ¶ ex his no
tis · primo eum vtutem intel
lectiam que ubi lex deficiat re
te iudicat sententiam dem ·
et cum virtum qui in hmōi recte
iudicat bene sentientem · aut
bonum sententiam homines ¶ 2°

nota idem ēē dicere q̄ quis sit
vir bonus et equus / et quod
sit vir bene sentientes · tō
ne tñ videntur differre · nā
bonus et equus ex voluta
te rectitudine attribuit ·
et vir quidem bene sentiēs
non ex voluntate · sed ex in
tellectus bitate nomen as
sumsit · cum lex in aliquo de
fecit · ob id q̄ intellectu re
judicat · vir bene sentiens
· dicitur inquantum ꝑ vo
luntatē id recte elegit · vir
bonus et equus appellatur
¶ 3° notabis ag̃rio sensu vo
mice sentētes non recte sen
tire · de quibus sēbitur illud
tūm pro ūbium · utrum
tus uma migrans ēē dic̃
· dicimus enim sentire qua
si utrum vere · quippe re
za quam mentem legis at
tendentes crudeliter et af
fec pec petita pfumunt · ꝺ
quos non solum phs · sed
etiam tuas consultus dif
fus de penis aut · penas po
tius ēē demoliendas quam
evasperandas · sed de hac nos
plenius diximus in quarto
supra libro dicto ¶ sed dubita
ret aliquis aut in casibus u
bi lex deficit non ꝓ nūtur
tres ptes intellectus quem
admodum in alijs rebus a
gendis est necessaria pars
que inveniat media et alia q̄
recte de inventis judicet alte
za que circa judicium precipi
at · sic etiam ubi lex deficit
videtur ēē necessarium pone
ꝫ ꝑ tes saluet inventiaq̄

judicatricem preceptricem · ¶ ad
hec q̄ michi videtur est dic̃
dum q̄ sit necesse ꝫ ꝑ tes saluet ponere metaſi b
bi lex deficit · sed phs sente
tie appellatione omēs tres ēē
prehendere voluit · sunt aut
hec est 3ª et vltima pars hui⁹
ōis · ubi comparat predicta in
terse · et ad prudentiam · et
tria facit ꝓmo ponit exemplum
circa illoz latum · 2ᵒ am
plexit ubi in judicando · 3ᵒ in
fert ex predictis duo corolla
ria · ibi quapropter dicit ergo
ꝓmo q̄ omēs predicta latus
tendunt in idem idest in
eisdem rebus ꝑficiendis
· et hoc ēēnabiliter · quod
autem tendunt in idem pa
tet p hoc quod nos referentes
ad easdem idest attribuentes
eisdem bonitatibus sententiam
sufficientiam prudentiam et
mentem · tum prudentes aut
sufficientes dicimus · intelligimus
hoc sententiam et mente
· quasi dicat tunc bonum iste
3 noiam · ceteras intelligimus
· itaq̄ si aliquem prudentem
aut sufficientem dicimus · intelligi
mus eum hoc non solum
prudentiam · aut sufficientia
tem · sed etiam sententiam
et mentem · q̄ ꝑ ēēnabiles
sunt in idem tendentes pa
tet p hoc q̄ presentem latus
sunt ꝓficientia quedam id est
opulenta principia q̄dam ex
tra extrema singularia · quid
autem hic noie intellectus
et mentis intelligere debe
amus paulo postea dicemus

nota ex hijs aliqua · pmo ma
liquor cognitõne plura de
aliquo mentõnem facere de
nullum tricturet · cõmu
nicat · cum hic singularium
rez intellectum et mentem
de quib⁹ nullam mentõnez
fecerit · quo modo obscurari
ei poterit ¶ Zo nota neminẽ
cõ prudentem · aut sapientem
qui non sit vir bene sentiens
· itaq; non erit pfecte prudens
· aut sapiens qui non sit vir
bonus et equus · eodemq; mo
dicemus de bene consulere · q
omnia memorie cõmendabilia ¶
Ho nota hinc potenter appella
tõnẽ notari quadaplex in lege
non parum frequentantes · sed
hic pprie dicitur de hijs o
ptimis quam de speculatiuis
· num et potenter nonnullẽ in
opinionem referunt · ut hic
fortiter et nonnullis methodẽ ju di
candi · hic potuit quod dicat
· scilicet q omnia precepta sint
circa singularia · et hic pro
hic duplicitez · pmo primo p
priorem ¶ Zo p sillogismum · ibi ex
quo ¶ Circa primum duo facit
· primo ostendit de sapientia
et sententia ¶ Zo de intellectu
· ibi et intellectus · dicat ergo
primo magnifestum cõ circa
singularia ¶ nam de illis rez
nonnullis prudens vocatur ·
sagax ¶ et hinc sententes sine
nullis fortiter dicuntur · et de
sagacz quidem dubium non
est · de bene sentiente patet
p hic q equitas cõ potest cõ
ingruum hinc nonnullum ad
alium referuntur · et sub le
ge et justicia cadere possit
dicamus igitur q sapiens et bñ
ne sentiens de eis rebz fortiter
de quibus est prudentia · illa
vo de quibus est prudentia sint
singularia q p hoc patet sunt
assimilia · omẽ vo q assimilatur
cõ singulare · erit igitur pru
dentia circa extrema singula
ria que cognoscere debet · ex
quo sequitur ut sapientia ſ
sententia sint circa extrema
assimilia · quod hic oñdẽ erat
propositum ¶ nota ex hac li
tera sententiam adonia se
extendẽ adque se extendunt
sapientia et prudentia · idem
autem inde est q pmissa q ce
dunt sub prudentia possumus
quam cadere sub legem et justicia
· cum justicia sit virtus generalis
virtutum sub comprehendens vir
tutes · et intellectus · hinc z̃ p
hoc patet q intellectus sit circa singu
laria · circa quod sciendum q
intellectus iste qui est circa si
gularia non est ille qui supra
enumeratur una de quinq; vir
tutibus intellectuis ¶ sed hic in
tellectus sub prudentia com
muniter dicta continet dicitur
· huius itaq; intellectus dicat
hinc quo potentia cognitiua
sine cõ particulariter cognoscit
extrema singularia que agi
bilia sunt · et hinc hinc ca
usa intellectus dicitur · quia
est ipsorum singularium que sunt
principia ¶ non quidem effi
cientia sed finalia · nam et
principalia documenta proce
dere sunt ut huius singularia
recte recte operemur · totius
enim artis prudentia in hac

Visum videtur ut actionis hoc extremoꝝ singularium. dum igitur hijs premissis. planum videre preter alia que hic plus premittentibus. q̃ omnis humanus intellectus contingunt in hac ut sic ut quoꝝdam extremoꝝ. nam primoꝝ et ultimoꝝ singulorum intellectu est et non ꝺ̃ destruitur. prima vero et ultima extrema ꝺ̃ dicuntur. humani igitur intellectus connectuntur in hac ut sint quoꝝdam extremoꝝ. sed quoniam hmoꝑ extrema sunt genere differentia ¶ necesse est ꝺ̃ duo ista intellectum. quoꝝ alter est singulorum in mobilium destruitur non se possunt alterius secundum demonstrationem. destruitur sunt principia demonstrationum. alter vero intellectus est intuitus agendis extremoꝝ mobilium idest extremoꝝ singularium que agi debet. et est hic intellectus alterius propositionis. nonquidem principium illa est universalis. sed est secundum propositionis q̃ ob id q̃ extremorum terminis constat. minor dicitur. est quasi singularis et extrema propositio q̃ ex singularibus et extremis terminis componitur. huiusmodi singularium intellectus ꝺ̃ dicitur preterea quod sunt principium. non quidem primum principium. sed aliquod principium. idest finis. q̃ cum sint principium cuius gratia patet quia ex singularium est universale. idest preter singularia est quadrumpes universale in omnibus scia considerantur. licet aliqua liter exponunt. sed ego exposui ꝺ̃ michi fieri ad propositum. videbitur enim plus probare q̃ singularia sint principium nisi gratia. q̃ si aliter exponamus ¶ quodquidem protribuimur ¶ hoc igitur singularium. patet hec sensum. et hic sensus est intellectus. idest humanus sensibus intus in nobis propositio intellectus dicitur. humanus enim singularia apprehendere et considerare est ipsius extrinsece potentie q̃ ꝺ̃ particularis dicitur. et humana potentia intus intellectum in hac loco appellamus ¶ ex ista litera patebit aliqua notitie gratia. primo duo genera intellectus. est enim alter intellectus extremoꝝ nisi mobilium singularium ¶ 2o nota intuitus agendis ac nisi prudentia universalia ordinatis referri in singularia. et patet hoc ut sepe nos divisse meminimus circa prudentia ꝺ̃ dicitur de singularibus. non q̃ ni ea non considerentur universalia. sed q̃ de nominato a fine fieri debet ¶ 3o notabis humanus sensibus intellectum appellari. quemadmodum. enim preter alia constituunt non nisi humanum intellectus et ꝺ̃ particularis dicitur. sic etiam cum humanis

singularium intellectus reducuntur intellectus primo et immobilium universalium quorum primi prudentia considerantur. Ad hoc dicimus quod intellectus universalium immobilium que considerantur in multi prudentia aut aut continentur sub primo intellectu de hijs intellectibus quos hic plus posuimus. autem est necesse dicere de alium intellectum de quo plus in hoc loco mullum fecerit mentionem. ex quo hic fo probat per signum id quod dixerat. scilicet omnibus prefectos hijs de circa singularia quos sensus apprehendunt. quia sic patet quemadmodum sensus in est nobis a natura sic eciam sapientia circa et singularium intellectus a natura nobis in de videntur. et hoc dicimus. non quomodo ista nobis a natura insint. sed quia hec magis a natura prouidentia dicuntur quam suprema et alij huius intellectus existentes. utique horum huius insint nobis a natura inperfecte. sed illi eadem horum quia sunt circa singularia magis a natura prouidentia dicuntur quam illi qui circa universalia versantur. ex his nostra propria simplicem prudentiam nunquam ex studio posse aquiri quam suprematam. et scitum. utique fortasse est nobis contra naturam pugnare in aquirenda prudentia. et hoc est quod in romulgato dicit solet quem extrema de loquitur. sunt tristes omnia. opponuntur enim prudentie stultitia que cum natura prouenant difficile extra dicitur. hoc de ipsum quam cum studio sapientes et sapientes fieri possint. eciam si cor natura malo aliquo repugnet. prudentes vero si cor natura ad hoc non sit mavie apta fieri non contingit. eciam si circa hoc maxime studeant. quod ut ego puto est plusquam maxime notandum. Quapropter. hoc ex predictis infert duo corolaria. quorum primum est quia intellectus qui est universalium immobilium. est principium demonstrandis ex huius principijs universalibus. alter vero intellectus qui est singularium mobilium. videtur de finis ob id quod demonstrationes finiuntur de his idest circa hec singularia. totius enim practicus syllogismus ad hoc ordinatur ut huius singularia recte agamus. ut potest dici quod dicta plus in hoc loco referimus ad eundem intellectum. ad eum scilicet qui est singularium agibilium. hic enim intellectus potest dici principium de demonstrationis. est enim de extremis singularibus que ut primo autem dictum sunt principium cuius gratia. et finis quidem in actibus agendis est principium de nostrationis. ut hoc nostra libro septimo. idemque intellectus potest dici finis de nostra cuius quantum syllogismus practicus terminatur ad huius singularia. nam perfecta syllogismus conclusio est id quod apte oportet. ut hoc in libello de causa motus animalium et nostra libro septimo. utique non. hoc quinto primum corolarium. dum est enim quia singularia sint

rez agendaz ꝑnapia. ex hac
sequitur nrebus agendis nō
mus ē rrdendum antiquo
zibus exꝑtis quam ipis ānio
strandibus. Hrumes enim
prudentes et mmultus exꝑ
ri videnr idest apte cognoscit
rez agendaz ꝑnapia scituet
singulatia vltima que ꝑna
pia ē divinus. ex hijs notabi
mrebus agendis ꝑnas ē ar
dendum exꝑtis ac prudēnty
quam sapientissimis ꝑnistrēq
rez sint mexpti. Impo quā
plures hodie errare videbis. qd
ergo hic epilogat dicens d utu
ē de prudencia que m rbs agē
dis ꝑntpō dicitur. dictum
est eaam de sapiencia qū o
mium ꝓbabilium intellectuaz
ꝑnapē divinō. dictum ō
est arta que earz brissimis ꝓsēt
. rrstat ergo utque igitur sit
ꝑnapaliter videamus. Sed hī
dubitaret aliquis cui plus inhi
ē de bene consiliare nullam
ferrit mentionem. tum cuis
alijs hijus consiliatiuus hic
conpanauerit. Ꝓpto hijus dubi
cione est secundum q quēadmo
dum m ꝓbabilibus ad intellec
tum ꝓtinet iudicium de ꝑnis
ꝑnapijs. ad rōnem hō ptinz
discursus aꝑnapijs ad conclu
siones. ita eaam arta singu
latia bus cogitatiua hijus ui
telecti fm ip hī absolutum iu
dicium de singulatibus. ad
quem intellectum ptinet di
cuntur sagacitas/ prudencia/
et sentēcia. dicitur autem
bis cogitatiua rō partinlatis
fm q discurrit ab uno in alud
. et ad hunc ptinet bne consu
lere. cuius est ab uno malum di
scurrere. dicamus igitur q ꝑpō
in hac cā solum intendebat
nobis notificare eas ꝓtutes q
ptinent ad bnam cogitatiuam nō
quidem est ut est hō partinlatī
. sed ut singulariuum intellectiq
dicitur. hec est igitur causa
cur de bene consiliare hic mētō
nem non fecerit. ꝯ.

Sed ambiget. tractatus
quartus de utilitate sapi
entie et prudencie. et de
earz comparatione ad inuicem.
de qua conexitione quaꝑ ꝓtinet
intelligere et ad prudenciam. cū ꝑ
mum duas hī partes. inꝑma
dubitatiuis monet in sōl
uit. sc ibi dicimus igitur ꝑmo
. inꝑma parte duo fiunt. ꝑmo
monet dubitatiōnem de utili
tate sapiencie et prudencie. scz
earz comparatione. ibi et preter
inꝑma parte tria fiunt. ꝑmo mo
net dubitatiōnem de utilitate sa
pientie et prudencie. dicens sed
ambigit quispiam idest dubitabit
aliquis inquibus artis sint utiles
sapiencia et prudencia. secun sa
pientia. hic sc subiungit rationem
dubitandi quantum ad utramq
. ꝑmo de sapiencia dicens vide
tur q sapiencia non sit in aliquo
utilis. nam utilia dicuntur q ho
minem in beatitudinem ꝓducunt
. sapiencia sic in christi sorte bē ꝓ
spexit. cum non sit effectiua
alicuius generationis idest opatiō
nis que aliud quid efficiat aut

prudentia ¶ Prudentia tertio · hic subiungit tertiam dubitandi quantum ad prudentiam · dicens q prudentia quidem licet hec ut prospiciat alijs ecce q que erit homo beatus ¶ Sed videtur vir virtuosus ob aliud tamen ¶ Si enim homo virtuosus mortalis beat · etiam si non habet prudentiam · agere vtique virtuosa ¶ Si vero prudentiam habet ¶ Et non habet virtutes morales · non poterit hec hec facere virtuosa · quod insimul videre potest · si enim quis sanitatem habet / etiam si non habet medicinalem habet sanitate beate habet · multo plus faciet opus sanitatis quam si huius artem non haberet · et quod plus dicit imperito sed quemadmodum virtuosus erit · introgratie potest · quasi dicat nullo modo erit virtuosus ¶ Quod si non hic ¶ Excludit responsionem quam aliquis posset respondere ad tertiam questionem · ad illam enim tertiam posset aliquis dicere q prudentia dicto q non sit necessaria ad hec q virtuosum operetur · erit tamen virtuosus ad hec q homo fiat virtuosus · quemadmodum enim medicinalis scientia non sit virtus ad operationem sanitatis ¶ Et virtus ad hec q sumfiamus · vtrum etiam ea videtur de prudentia q etsi ad hec q virtuosa faciamus non sit virtus · erit tamen virtus ad hec q virtuosi fiamus · non enim fiet homo virtuosus · nisi prudenter hec agat ¶ Istam cauillosam responsionem · dicens q presentia responsio plus excludit veritatem · primo sic · siquidem aliquis · hec modo dixerit · erit necesse tertiam prudentiam non ea necessariam postea quam virtutes habuerimus ¶ Et sic tertia dicens hominem vir prudentem aut saltem non prudentem ea virtuosum · quod maxime videtur absurdum preterea · hic potest tertiam hanc prefatam responsionem · dicens q presens responsio non potest stare · nam si prudentia solum sit necessaria ut illi dicunt ad hec q virtuosi fiamus ¶ Sequenter aliud mediocrem · scilicet non ea opus nos habere prudentiam ad hec q virtutes adquiramus · possumus enim alicui bene consilio · quemadmodum enim alicui · s· medico consilio sano fieri possumus · sic etiam alicui scilicet prudentiam vtendo ea filius virtutes adquirere possimus · patet igitur ex hijs q illorum responsio non possit stare · cum sit dicenda · sequitur hec ratio

¶ Et preterea · hic mouet dubitationem de comparatione sapientie et prudentie · queritur itaque que earum sit principalior · dicens videtur absurdum si dicamus q prudentia que est deterior idest minus digna et excellens quam sapientia ut supra fuit de nostrum ¶ Sit potior idest dignior quam illa scilicet sapientia · quod tri quibusdam videtur · sunt enim aliqui

qm putant q̄ cuiusb prudencia
sit dignior quam sapiencia · q̄
ea rōne moueantur · qua illa scia
que ordinando fiunt · videtur d
uinari et tuberc in singulis rēb
· cuiusb vero prudencia vtatur
cē hūs · ut est demonstratum
supra libro p̄mo · in pmo lectō · de
hīs vtiq̄ dubitationē hr diam
· hec enim que dicta sunt du
bitandū diuinū · et in omīb
predictis actēs attente aduertere
ad libere constructionem · est
enim in hīs aliquib plusq̄a
breuib · p̄sertim in illa parte
q̄ si non hēz ḡtiam · ubi fere o
mīno debes subaudire illoz si
lsam responsionem in hec ca
pitulo est littera breuib · dicē
tur igitur · hec est 2a pars hui⁹ cā
· in qua p̄fectus solut dubita
tōnes ¶ Et p̄mo solut p̄mam
· qua vī ad solutionem secunde
erat opus p̄mia p̄mittere ·
cum relinquit solucndum in
sequenti cā · dicamus igitur
q̄ hic solut p̄mam dubitatō
nem · circa quā duo facit · p̄
mo ponit solutionem comuiez
prudencie et sapiencie · 2o ponit
spālem solutionem quantum
ad prudentiam ¶ ibi insuper
· quantum ad p̄mum duab po
nit solutiones · quaz p̄mam os
tendit rōnem oppositum fi
ctum non concludere efficia
ter · dato enim q̄ sapiencia et
prudencia nichil prospicerēt
eoz exquib homo fit beatus ·
non propter hoc sequeretur q̄ cō
muniles · sunt enim vtiles
et p̄fectiones vtiq̄ animi
partiale · nam sapiencia scien
tificum · cuius vī prudencia
rōnatiuum p̄fert · vtiq̄
autem est expetibilis sua per
fectō · hec igitur animē parti
cule hūs duab vtiles expete
rent · etiam si nichil operē
tur ¶ nota ex hīs · p̄mo subiecta
sapiencie et prudencie est cui⁹
sapiencia mēstrentificu · prudē
tia vero in rōnatiuo · simplex
tur septimo politice ¶ 2o nota
vtiles cē expetibiles etiam si
non operentur · et tenc mēti ḡ
fanos qui de vmissis rebus q̄
runt ad quid sunt vtiles · isti
quidem ordinis tm̄ ignari ·
nec tm̄ vllam putant esse
protez se amabilem · et proi⁹
tez maiori intelligentia nō
erunt in vtile repetere quod su
pra libro p̄mo dictum · scilicz
aliqua cē ḡp̄ aliud expetibilia
· ut sunt organa et instru
menta alia vero propter se
tantum̄ · ut est felicitas · a
lia preter se et preter aliud · de
quoz mō sunt vmissē vti
les · expetuntur enim ḡp̄ o
ptionēs · sed etiam si nō quam
operentur · eas expetemus ob
id q̄ vtiles sunt p̄fectiones ¶ Dein
de facit quidem · hic ponit
zam solutionem q̄ est p̄ mutā
tionem eius quod dicunt · nega
mus enim q̄ eis q̄ sapiencia et
prudencia nichil faciant ad fe
licitatem · et exemplum q̄d dz
quod mōnent de medicinali scia
non est conuenies · cum enim
felicitas sit optio vtiles / et sapia

sit spēs vtutis. nōsse ē quid
sapiencia faciat felicitatem.
non quidē quemadmodum
medicinalib⁹ sciencia facit sani
tatem ut ptē opus exterius fa
ctum. ¶ sed quemadmodum sa
nitas facit opi sana. quę vi
detur ē sanitatis vsus quidam
. sapiencia utiq⁹ felicitatem
facit. nō ut opus exterius fa
ctum. sed usum. eodem⁹ mō
dicemus de prudencia. ¶ sed ꝓ
cupressit de sapiencia. qua
lit⁹ mihi libro de anno ꝓpo
sito felicitas in vsu sapientie
consistere dicatur. ¶ nota quib⁹
nob aliqm probabilium assentire
magis ꝓpr ꝓpm autoritatem
¶ quam ꝓpr eius rōnis efficā
cia. est enim verum ꝙ fe
licitas sit vsus sapientie.
probabil⁹ tamen quam hic
phs induxit nullius existit ef
ficacie. sicut enim hic sup⁹
libro ꝓmo. et mihi libro decimo
felicitas est opatio et vsus vir
tutis ¶ non cuiusq⁹ sed ꝓfectissi
me. felicitas ergo erit opatio
sapiencie non ob id ꝙ sapia
sit pars et spēs vtutis. sed ea
causa. quia sapiencia sit vir
tutum omnium ꝓfectissima ¶
nil dū ꝙ nomen felicitatis vi
ciniam dignoscit. vno modo
ut dicat ꝓfectionem vltimum vltio
quesitum. et sic felicitas est
opatio virtutis ꝓfectissime. alio
modo dicitur felicitas eo quōdlo
no adiuuatum. Et sic videtur
in hoc loco phs de felicitate lo
qui ¶ hoc utiq⁹ modo sumendo
felicitatem. efficax est plurimo
quam hic phs induxit. nam
sicut ¶ quelibet virtus facit fe
licitatem idest partem feli
citatis. non quidem ut me
dicinalis sciencia. sed ut sa
nitas facit corpus sanum. sani
tas enim corporis sanum fit
¶ non effective. sed formaliter
sic eciam sapiencia et q̄
libet alia virtus felicitatem
efficere videtur. ut igitur
modo ut ego puto phs dice
bat sapiencia et prudencia
felicitatem efficere. insinuat⁹
hic solut⁹ specialiter quantū
ad prudenciam ꝓmo ponere
pretentionem huius quod prude
cia non faciat ad opus virtut⁹
. 2⁹ solut⁹ quantū ad id quod
dicebatur ꝙ sine prudencia pos
sūt quib⁹dā et fieri virtuosi ¶ vi
de eos autem. dicit ergo ꝓmo nō
ēē verum quod prudencia nichil
faciat ad opus virtutis duo sunt
necessaria quoꝝ vnū est ut
habeamus rectum intentionem
de fine et hec videtur facere
mortalis virtus que appetitū
in rectum finem dirigit. aliud
est ut sapienter nos habeamus
circa ea que sunt ad finem et
hec videtur facere prudencia
cuius est bene consiliari et recte
iudicare et precipere de his q̄
sunt ad finem quemadmodū
igitur recte et appetitus sint
principia humane operationis
sic eciam ex virtute perfecta
tive quidem potentie non est
aliqua virtus. nam virtutes so
lum modo existere dicuntur

m illud potentie magnū potes
tate est agere ut non agere et
bene ut male agere · negretia
vero et alie potentie naturales nō
se tm differenter ad oppositū
determinatā ad vnum quere m
hmōi vtus cē non potest · nam
istud in hoc consistit ut id faciat
quod non facere potuit ut ab eo
causab quod ante facere potuit si
mm ute non fuit ut id nō fa
ceret ut ab eo causabē non erit
profecto laudabile quod sic fe
cerit et hoc est quod phs hic dī
cebat · quare vero animi pruden
le negretie non est talis vtus
· huius causam subiungit quia
michi in illa est verum agere id
non agere · q·d· non est in eis
potestate ut sit indifferens ad
agere · et illud adūbrum quare
ut michi videtur potius illa
mue et non mētis egritie · et il
lud verum dissimilitie et nō m
tis egritudie tenetur · et quod
hoc phs tāgit tetigit de indif
ferentia potentiaz plus ha
bet in nono methi ubi pōt
dab idēs diat se habere indif
ferenter ad oppositā naturalē
nō determinate ad vnum oppo
sitoz exprediens in hac pte
te notare potest phm non
unumquem ad aliquam obie
ctōnem respondere quam in
quam obiecerit nam de sa
pientia obiecerunt quod m
dul prosperaret eoz ex quib
bono fiat virtus · de prudē
cia · paulo postea hec tangēde
habet · et tū quia aliquis
forte posset insistere circa id
ea causa phs ad id tangen
dere voluit · 2° nota prudē
tiam in hmōi vtibz que ad fi
nem moralem vtutem circa
finem quod non parvam ha
bere ambiguitatem · cum vtus
sit habitus electivus ut habe
tur sexto libro z et electio sit in
hmōi tm tum mali que ad fi
nem ordinantur ut est hmōi
sexto libro h · item quia ut
eodem libro habet fimb non
ambitur sed anatura nobis de
finiatur pp hmōi igitur tē
nes aliqui dicunt ipsis vtu
tis cē non solum ut recte e
ligat sz etiam ut rectam fa
ciat intentionem de fine nō
quidem vniūsalis quoniam il
le anatura nobis determinat
pp hmōi igitur tūnes aliqui
dicunt ipsis vtutis cē nō solū
ut recte eligat sz etiam ut re
ctam faciat intentionem de
fine sed de fine particula
ri · quod et ego verum cē pu
to sed de hmōi addendum cen
seo quod illa naturalis incli
natio malignos fines vniūsa
les egritudine aut prava cō
suetudine corrūpitur ex ne
cessaria vtutis ut hmōi natura
in nobis conservetur quod ut
habetur infra libro septimo et
paulo postea dicemus prudē
tia principium cē dicunt · de eo
autem dubitat quod obiectabz
quod sine prudentia posset ali
quis fieri et cē vtuosus et hoc pro
bant cē sim p hoc quod prudē
tia sine moralitate vtutis · ni
vtutis sine prudentia cē pote
rit · primū probat hic · 2um in
sequenti cō · de primo igitur hic
consequenter · circa quod tria

fuat · ꝓmo oñdit qđ mattie
vtuosi sit aliud ꝓnapium utiñ
preter mozalem vtutem · 2o oñ
dit qđ ill qđle sit illud ꝓ
pium ¶ Ubi est ispius · 3o oñ
dit qđ prudencia addit supꝑ
illud pfectum ꝓnapium · ubi
est autem prudencia · dicit ꝯ
ꝓmo qđ pro solutione ad qđ
secundo obiciebatur · scdm
qđ ꝑ pra prudenciam nó
multis sima apta ad operadū
ea qua ad finem ptinent ·
resumere oporteret ea que lib
o ꝯ dicta sunt · scdm aliqs
agere iusta non timẽ iustos
velut eos qui faciunt illa que
leges precipiunt aut ex vicio
aut ꝑ ignoranciam aut propter
aliud finem · et non ꝑ ꝓ
qđ vere illa agit ut vir iustus
et justus ¶ Iustus et justus fuisse
videtur ꝑ se ꝓ et non pro
pter aliud · agit quasi non ex
vicio aut ꝑ ignoranciam sz
voluntarie et electe et ꝑ
que agunt ꝓ · Unus ꝙdem
recta facit electionem fines
ea vero que ad hos ordinẽ
ordinantur non vere sed ali
ud videtur agere ꝓnapium
de quo ꝓ et finis rte ea scd
entiam amplioz doctrina dicen
dum · ut alr et forte melius
dicere possimus qđ in elle
ctione continetur duo opa
tiones scdm voluntatis ꝓ
positionem hic electionem dicit
Unus et hanc Unus facit rectā
· est alia operatio ipius intellectus
et hec ad illam ordinatur ad
hec enim intellectus consiliare
videtur ut voluntas recte
eligat hanc ultimus operatione
que melectionem ordinatur nó
dirigat vere sed aliud ꝓnapium
de quo ascientibus est amplioz
doctrina dicendum · et qua
sepe inlatum ꝛ et ꝓpter vsi
vsum venit ut nullo pulanz
singulari accipiant ut pugil
latoꝛ ꝯcreale et hmõi hinc est
qđ plꝛi in hoc loco eum de
hmõi laqueretur ꝓnapro ꝑ
dicit de quibus scientibus dicen
dum est clara · hiñ ꝯ aliqua
ꝓmo qđ vir lena et justus
lena et justa que agit nõ ꝑ
aliud sed ꝑ se ipm agere dici
tur qui enim aliud intendit
nec lem nec justa dicunt ꝯ
in libris precedentibus nos latius
divisse memoramus · 2o nõ nõ
electionis pro actu voluntatis
tantum ad nõ nullum accipi
natura electionis nomen equi
vꝛe dicitur de toto actu quia
se complectitur intellectu et vo
luntatis actum et sic de ca si
pra libro ꝙ locuti sumus · alio
mdo dicitur de actu voluntatis
tantummodo ut hic est ispius
Hinc 3o oñdit qđ sine quale sit
illud ꝓnapium qđ ei dirigit
divinus qui nitretum nitu
tionem ordinantur dicens qđ
astucia sit quedam ad potẽ
tia que ad nitedinem subiecta
videst supponitur dirigit et ef
fectum producit quasi id qđ
intendimus rectum sit astu
cia laudatur si autem sit
simplum astucia vulgus dicitur
hinc · est qđ prudentes astu
tos et nequissimos dicimus · pu
dencia enim rectum supponit
finem ¶ Ex hiis nobis

aliqua ꝑmo astuciam ē quod dē
ad bonum et ad malum contra
eos qui dicunt astuciam opꝰ
prudencie esse utraq; astucia tẽdit
ad prudenciam et ad bonum si enim
intentio sit recta astutus prudẽs
dicitur ꝛ nota nullã
astuciam ē prudenciam quia
etiam non suppetat intentio
contra eos quibus in effectum
prodierint se prudenter egisse
se putant ¶ Si dubitaret aliq;
vtrum astuciam dicat aliquam
ad potenciam quia admodum hoc
plus dicere videtur · ad hoc dicẽdũ
est · quod sicut malo aliquo ex
dicendis appetitus astucia nõ ē
potencia
sed naturalibus methodis
aut naturalis disputo tendens
ad prudenciam ut ad bonum utraq;
quemadmodum appetitus ad vtile
tanquam ostendit est naturalis dis-
putatio dispositio que consuetudi-
ne et vsu perficitur sic etiam in-
tentio ē aliqua naturalis apti-
tudo ad prudenciam que tñ ex
primeuo perfectionem recepit
et sic appetitus indifferens est
ad vtilitates et inutilia sicut astucia
ad prudenciam et malum quia ut
patet expletus plus in hoc loco
prudencie opponitur ¶ Est autem
hic ꝛ audit quod ꝙ prudencia ad
dit supra perfectum principium
et hoc communiter sic dicitur ꝙ
testabitur dicet forte michi qd
hic plus medetur ostendere pru
denciam non esse sine morali vir
tute quid in hac materia plus
erat propositum dicat ergo ꝙ pru
dencia non est astucia sed ē ea
tantum quo tantum utpote nisi q
dam mixta agendis potest ve
rum prospicere · et hinc quidem
prudencie tantus sine mora

li tute ē non poterit utiq; que
admodum naturalis et imper-
fecta virtus ē potest sine pruden
cia perfecta vero nequaquam
sic etiam astucia que imperfecta
prudencia dicitur sine mora
li virtute ē poterit · sed pruden
cia quidem sine virtute ē non
poterit quod plus sic probat
nulla virtus poterit ē sine
principio cuiusmodi pendet ut
stulta virtus sine principio mi
lectu haud quaq; ē poterit ·
Virtutes morales sunt principia
prudencie · quod ex hac patet
quia morales virtutes extremum
faciunt intendunem de fine ·
finis autem principium ē si
mplr̃ ꝑmo · qui silogizing apru
dencia formatur · et eo quaq; ꝓ
ueniatur · sicut enim scientia de
mostratione prudentiam · et ꝙ
ductiua de mostratione virtus
sic etiam prudencia silio ꝑmo
efficitur et genita huic silio
virtus quod autem virtus recta
faciat intendunem de fine q̃ est
principium silogizing practici plus
hic demostrat exemplo quod
ꝑ te ipm videre poterit ¶ Ex
dictis plus in hac parte aliqua
poteris notare · ꝑmo virtutem
prudentie nisi comparatam q;
ad modum enim visum efficia
q; quam alius sensibus sensi
bilia cognoscimus sic etiam in
tu prudentie perfecto quam
alios intellectuales habitus ex
agendis prospiamq · ꝛ nota
ut plus moralem virtutem ex
tantum facere intentionem de fine
· quod ego intelligo non quidem
de fine eo vniuersali ut est ille

finis hominum est attendum. malum est fugiendum. nam hec finis beate. sed naturaliter nobis determinatur et etiam conservatur. sed phs loquens virtutes de finibus inquit singule virtutes humane dicuntur ut est terminus vite virtuose et alia huius. h nota id quod in fine concludit phs dictus esse impossibile aliquem prudentem esse nisi sit bonus. et ab hoc inquit et alios bonos prudentes appellant nam et illi secundum phm actum et finem veritatem magis boni esse sunt appellandi quam illi qui habent instrumenta quod mentis convenit habis.

Sed considerandum est primo quid est virtus huius libri tres sit partes. primo audit moralem virtutem non esse sine prudentia. secundo monet et solvit quandam questionem circa virtutum connexionem inducendo ibi sed sciendum hic solvit questionem superius motam de comparatione sapientie et prudentie ibi hec tamen nec circa primum duo facit. primo audit propositum per totum. secundo aliquos dicta. ibi preterea audit sed intelligendum primum phm nomine hic virtutis intelligat. et quas naturales virtutes hic appellet. dicamus igitur quod virtutis proprie ea dicitur que usu et consuetudine perfecta quesita in appetitu existente dicitur hec autem est virtus de qua phs tractavit in libris precedentibus. naturales vero improprie et imperfecta virtus est naturalis inclinatio ad virtutis dispositio appetitus ad perfectum et proprie virtutem appetendum. est itaque naturalis et imperfecta quasi motivum primum et semen perfecte et proprie virtutis. quemadmodum enim fine semine nec plante nascuntur sic etiam sine hac naturali aptitudine perfecta et proprie virtutes nascentur fieri non contingit. et ista que dicimus de virtute appetitus locum habent in virtutibus intellectualibus et presertim in virtute tantis prius que in rebus agendis usum assignam debet perfectam vero virtutem prudentiam appellant. habebunt se itaque secundum proportionem virtus naturalis et assuetas proprie virtutis ad appetitum sic assuetas ad intellectum. et sicut se habet proprie virtus ad appetitum sic et prudentia ad istam. his premissis dicamus cum phs quod proprie virtutem potest esse sine prudentia. hec sic probatur. ille naturales dispositiones que sine discretione et prudentia nos in bonum declinant nisi sunt nec dicuntur proprie virtutes hec patet duplicatur primo quia prosimilitudinem in rebus et imperfectis quasi imperfecta est affectus primum virtutem proprie dictam. item huius naturales dispositiones sine discretione

et prudencia sunt nobis nocue
· ut patet de illo qui naturaliter
in liberalem inclinatur quod si
discretione et prudencia careat·
facile pro sumptu et in prodigu
litatem et quanto maior fuerit
huius inclinatio tanto magis lede
tur quem admodum ꝯ videtur
de equo fortiter moto qui si bri
dam careat tanto fortius impingetur
quanto fortius mouebatur ꝯ ꝙd
notum de virtute ꝑfecte dicatur ꝯ
cludamus igitur aconstrario se
su quod ea tantummodo dicatur
virtus ꝑfecte que nos in bonum
inclinat · et cum discretione et
prudencia operatur sciuerit bo
et tpe congruo aliquis secun
tus circumstancias ¶ Et dictis
plis patet quia sanctus vin
a nobis primo naturalem virtu
tem mappetens sit se habere ad
ꝑfectam quemadmodum
se habet in ione asticia ad pru
denciam · sicut enim ubi asticia
intemperate se habet ad bonum
et malum · et prudencia de
imputate ad bonum tantum ita
¶ Vita et vita naturalis virtu
indifferens est ad bonum et
ad malum ¶ Sed ꝑfecte virtutes
terminantur ad bonum ¶ 2o
notabile virtutes omnes mee no
bis anatura · nonquidem in sui
ꝯ pfectum · sed finem · quod ex
tribus potest attendi · primo
ex parte intellectus · cui naturali
ter sunt indita prima principia
agibilium · ut nullo ꝯ modo agendum
· neminem locupletem fieri
cum rapina aliena · et similia
· 2o ex parte voluntatis
appetitus sensitivi finem quod
ex naturali complexione sunt
aliqui dispositi ad istum · alii ad
hunc actum · alii ad alia · 3o nota
bis exemplum quod hic apponi
mus de corpore robusto si
ne mutuum se mouente quod
non potest non impetuose ap
plicari potest ¶ Ex notatis
cum tantummodo dicit propriam virtutem
q̃ nos in bonum inclinat
· et cum discretione et prudencia
operatur · et hec potest diffinitio
ꝑfecte virtutis · est virtutis ꝑfecte de
te · idem itaque est ꝑfecte et pro
prie dicere · sed ꝑfecte dicitur · q̃
sibi inclinat de esse videtur · et
proprie virtus ideo dicitur quia
cum discretione et prudencia
operatur · et ex his patet idem
ꝯ naturalem / imperfectum / et
impropriam virtutem · quod meritu
comendabile ꝙ ex quo illud sic
appellant quosdam indiscretos
inanes nostro quales inclina
tiones inutiles ¶ et preterea
hinc 2o colligit propositum pri
ori dicta · et facit tria · primo
colligit propositum p̃ utrumque
2 dicta 2o p dicta moderno
ibi sequitur igitur · 3o concludit
propositum ibi patet igitur
dicit ergo primo q̃ ex antiquis
dictis · et presertim sanctis
qui in moribus non parum
fuerat autoritatis videre
possimus virtutem non sine
prudencia · et similiter omnes
virtutes dicebat ꝯ prudencias
¶ Hec dicebat ut ea causa mo
tus qua sunt virtutes quedam
prudentie similitudines · uel
qua ut stoici in tione ab
ꝯ putabat · et sanctus de
cimum primum est verum pri

lex scilicet quod putabat virtutes non esse sine prudentia · et per hoc falsum in lege q̃ virtutes prudentie esse dicit. ¶ Signum huius · hi vel probat propositum primum dicentes quod sine tpe fuerunt · omnibus itaq; est diffinenda virtus et ostendendus ad quid se extendit · dicunt enim esse habitum sm̃ rectum rationem · rectum quidem id est prudenter · patet igitur ex dictis istos virtutem non esse sine prudentia · sed dictos dictum istos et impertinens · et ideo oportuit prius per nãm scire quid est primum et ad id. ¶ Poterit enim aliquis primum rationem assere si consilium et rectum rationem alterum sequatur. ¶ Hec tamen non sufficit ad hec quod dicimus cum virtutem habere · erit igitur virtuosus non solum sm̃ rationem · si et habitus existens cum ratione · quod habet patuit q̃ scientes qui virtutem putauit id scire aut prudentiam · plus dixit quam dicere oportuit · alij vero qui dicebant virtutes esse habitum sm̃ rectam rationem · nihil dixerunt quod oportuit · plus vero medium tenuit dictus q̃ virtus sit habitus sm̃ rationem rectam · et cum ratione recta existens · itaq; ex solus virtus habet · qui propter distributionem et ambitum habuerit · ¶ Ex hoc notari plura nunquam ad sum proposito inducere alios dicti licet non sint omnino vera · quod hic et in alijs locis non putans non forsse videamus · et hic nobis erit exemplum ut cum tibi ipsi exigerit · similiter faciat · patet itaque · hic concludit principale propositum prime partis huius cã · dictum est nam festum expiam dictus no posse quemquam esse bonum virum sine prudentia hic est enim q̃ paulo antea demonstrauimus · est enim manifestum ex dictis impertinentem cã · nonne possibile quemquam esse prudentem sine morali virtute · quod ne mireris oportet hic aduertere sequentem de monstrationem de virtutum connexione. ¶ Secundo ¶ Hec est 2a pars huius cã · ubi plura mouet dubitationes et soluit quamdam q̃stionem circa virtutum connexionem intendentem · et tria sunt et primo mouet dubitationem · et primam dubitandi dicens sed hic videtur non hic locus fuerit primo videtur tamen qua quis possit disputare videtur disputandum esse hic · virtutes alium virtutem sequi · et hoc forte dicerent aliqui nouis notum · quia non videmus eundem hominem nasci aptum ad omnes virtutes · sed alium virtuosum aptum ad hec salutem · alium ad temperantiam · alium ad fortitudinem · et alios ad alias virtutes · ad autem virtutem quis consequi potuit adquam nasciturus apte · illam vero ad quam non nascimur · nec aut nunquam adipisci possumus · quibus sequitur videtur alium hominem alium hec virtutem

saluet illam ad quam non est ap
tus · ex hac igitur tria · videlꝫ
alium qđ est possibile vnum vir
tum sine alia vel ex hac pre
facta tria michi videtur neces
sarium cē secundum eius ve
rum qm vere sunt virtutes ad omē
nisi aptum. Sed hec reprehendu
Hinc z̄ soluit pre factum dubita
tionem · dicens q̄ de virtutibꝫ na
turalibꝫ imperfectis q̄ proprie nō di
cuntur virtutes · hec erit possi
bile quem puta vnum virtutem
habere sine hac quia habet virtutes ha
at · tertio erit possibile cē aptum
ad ferendum et non ad operā
dum · id est habentem · quod ego
intelligo finē magis et magis mo
no · scilicet ut sit aptus ad omēs
· sed ad vnum magis · nam ut
paulo postea demonstrabimus
non est possibile simpliciter
loquendo aliquem ad vnam vir
tutem nasci aptum · qm ad omē
sit naturaliter aptus · sed de vir
tutibꝫ quidem q̄ proprie dicuntur
virtutes · sine quibꝫ simpliciter
hoc homo dicitur non est possi
bile aliquam vnam virtutem ha
bere nisi cē qm alie omēs insint
hec apte sic demonstrantur · omēs
simul habent cum prudētia
que omnium virtutum est vnica
· et sic vna virtus sine alijs cē
non potest · hanc plus breuem
demonstrationem sic explicare po
ssumus · nulla virtus p̄fecte dicta cē
potest sine prudentia ut est de
monstratum inprimo ethicorum · pru
dentia quam cē non potest sine
virtutibꝫ · ut probatum est supra
medio precedenti · item dictum cē
supra · medio z̄ tractatus z̄ q
omnium virtutum prudentia sit
hujus · ex hac ergo sequitur q
quod nobis aliqua virtus nō est · ne
esse sit prudentiam nō cē · et
quod prudentia nobis nō est · omēs
nec virtutes · esto ad hoc ad hu
mum si aliqua virtus nobis nō
sit · necessario et omēs nec reme
Hec est plus demonstratio quā vul
gus fere homines pro necessaria
venerantur et colunt · sed mihi
videtur vno pede claudicare · hic
enim prudentia non possit cē
sine virtute · nisi quam tamen a
plo demonstratum existit cer
tum prudentiam vnam virtutem
non posse cē sine ceteris virtu
tibus Primo supra cō sō tractatu
z̄ tertio inuenitur cē possibile
lumen cē prudentem malum
negotio · imprudentem vero ex
ceptis alijs negotijs · et hic talis
homo apte dicitur nonnun
quam prudens impune · vide bi
cet possibile aliquem cē pru
dentem circa materiam vnius
virtutis · licet circa alias virtutes
prudentiam non habeat · quod p
dicta facta malignis hominibus
cē confitemur · quod autem ex
ea hec tenere velimus · paulo
postea nos habituri obiectionum
dictum Expedit cē plus in hac
parte notare potuit duo sibi
singularia · et sibi difficilia ·
primo notabis neminem ad vi
nam virtutem aptum nasci qm
ad omēs aptus nascitur · quia si
aliter diceremus · oporteret cō
cedere vnum virtutem posse
sine alijs · quod plus hic dicere cē
impossibile Ex notatis nec bene
nec ante hac aliquem patrum
hanc fuisse qui vnicam vir
tutem · virtutem si enim vnicam

habuerit vtutem · sic enim vni
cui habuisset · oib⁹ vtq; habu
isset · quod de nemine potu⁹ hoc
legimq · nemo enim est nec fu
it de quo dicere possimus opum
dedisse error materiam vtutib⁹
· nec ad id nec mgrum
· nec vita hominis sufficiat · ⁊
igitur phi dicunt ¶ quemad
modum alē plures) erit non
de eo quod est · sed de eo q cē po
test ¶ sed contra determinationem
phi in hac parte arguitur · et
primo sic · quemadmodum est
infactibilibus · sicut videtur cē
mathibilibus · sed infactibilibus
non est necesse cum qui vnam
habet artem · alias habe artes ·
sic igitur dicendum mathibilibus
· ut sit possibile quem prum pru
dentiam ¶ 2o sic sicp̄ libro q̄
dicitur cē impossibile pauperem
cē magnificum · non truncum
videtur phi negare q̄m prius
alias possit habe vtutes ¶ 3o sic
probatur videtur cē optimus
frequentare virtutum prudentie si
materiam sit dispositus · sed est
possibile q̄libet deo opum
circa materiam vni⁹ vtutis
¶ eciam si circa materiam alte
⁊ nullam operetur · habet igi
tur illud vtutis circa cuius
materiam alias nullam ope
retur · operam dederit · etiam si
virtus alias vtutum non habet
¶ soluit ad istas · ad primum di
cendum q̄ quemadmodum infac
tibilibus · et q̄libet dicere
sic̄ nemo potest hanc artem
aut scientiam p̄fecte nisi vni
uersa illius artis cognoverit prin
cipia · non enim habet p̄fecte
geometriam q̄ aliquid p̄ti⁹
eius ignorat · sic igitur est i
mathibilibus ut nemo p̄fecte habet
prudentiam nisi qui omnium
eius habet principia · principia
vero prudentie sunt vtutes
· nemo ꝯ potest habe p̄fecte
prudentiam nisi qui omnes
habet vtutes · confirmatur hec
eciam hec · quia omnes hec
virtutes ordinantur ad vnum prin
cipium · scilicet ad rectam rationem
finis vbi cuius est vnitas prin
cipii · necesse est q̄ sit vnitas
habitus · dicimus igitur quod
ars et prudentia conveniunt
in hoc quod nulla neutrum
aut completa haberi potest · nisi
omnes illius principia intelligamus
· differunt tamen · quia
tamen prudentie sunt eadem
principia totius artis · / ad alia
duo communiter dicit solet q̄m
ti vnam virtutem propter effectum
materie potest aliud dicere
et tri quia omnium virtutum e
eadem prudentia · ut propter
ea aliam virtutem habe si ma
teria non esset · qui enim scien
tiam non propter ¶ vt non quam
habe ¶ sicut cum medicum dicē
· vt michi de cē ¶ sed quia sic
dicendum · nec primum · nec aliud
videntur plene enodatum · alij
aliter dicunt · distinguunt enim
duplicem virtutis p̄fectionem
· vnam intrinsecam · primam
q̄ adquiritur ex principiis virtutis
operandis · ex habitu p̄fecto
est · que vni ex aliis virtutibus
redundat · dicunt igitur q̄d
quantum ad p̄fectionem in
trinsecam potest vna virtus

pfecte vite sine aliquib⁹ · et hec
mala vitam vite dicunt vnecꝫ
oppositum facit⁹ · quantum
vero ad omem pfectionem · scie
et vtilissi⁹ inuisitum et ex
tisitum est verum quod phs
dicebat · non ee possibile hominem
vite virtutem sine alqb · et hec
quidem virtus pfectionem ei
solus vite dicitur qui omnem
virtutem nullatenus fugit · et hꝰ
est solut⁹ multo magis sapiens
facere videtur · nam solut⁹ puta
non videtur stare · quelibet
enim virtus vi ee principium ter
minum mali eius prudencie q̃ ex
ea eadem virtute materiam ꝓ
sumit · et omib⁹ virtutib⁹ simul
vnite videnꝫ ee principia tota
sine totalib⁹ prudencie · sic etiam
ee videtur in fortitudine · prima
enim virtus gradus fortitudinis
huius artis tantu mali dicunt
ee principia · omnium vero fortitu
dinum principia tota sine tota
lis artis dicuntur ee principia
· et quemadmodum tota sine to
talis prudencie principia redu
cunt in virtutem principium · si
licet in totius triticum · sic erit
est misericors · multo primum
principium e totius tritici ·
Item solo z̃ non videtur stare
· videtur enim dissona dictis
phi · cum ibi lex significare
videꝫ · ut qui vnam legem pro
prie virtutem · omib⁹ ifre vir
tutib⁹ legat · et proprie quidem
virtus dicitur non quidem ea q̃
potentia · sed ea tantum mali
que actu existit · protet legisꝫ
ut dixi primo z̃ multi videnꝫ
magis contraria dictis phi · di
cunt igitur q̃ sit hic possibi
le quem primum virtutem vnam ha
bere ꝓfecte ꝓfectione virtutis
· etiam si non habeat alias · pa
ter autem · hic 2⁹ epilogum
concludit necessitatem pru
dencie · est enim multifestum
prudenciam ee expetibilem ꝓ
pter duo · primo quia est virtus
et ꝓfecto tu quidam animi par
ticule · 2⁹ quia non est electio
recta sine prudencia · nec sine
virtute · nam virtus rectum facit
intentionem recta finem · pru
dencia vero adinuenit que ini
rem ordinantur · quod autem
dixerim virtutem intentionem
facere rectam recta finem · vi
sum est michi q̃ dicit ut nul
exercitio dixisse inconuenies
supra mox precedens inposa
plo de eo autem q̃ michil ma
lus · quare ac tamen nec
· hec est ꝑ pars huius cõ · ubi illa
solum questionem de comparata
tione sapientie et earum dicens
q̃ earum prudencia nec prestat
sapiencie · nec melior animi
particule · quasi dicat nec pre
ferunt sapiencie nec melioreant
mi particule · Verum enim pre
stare hic apte comparatio attri
tur · scilicet pro excellere aut ma
lus valere · id aut quod in oppo
situm obiectum non concludit
· q̃ plus hic ꝑ duo exempla supe
ffua atq; notanda magnum ffert
· primum est de medicina male stra
quicad sanitatem se videtur
habere sicut earum prudencia
ad sapiencian · medicina qdẽ
non virtus sumitur · sed prom
ptet quem ad modum sanum fieri
possimus · utiq; nõ precepti

sanitatis ¶ Sed finis totius ifantie
· erit igitur sanitas longe me
lior quam medicina utpote finis
& hijs tribus que sunt ad finem
· sic igitur est de ciuili prudentia
respectu sapientie · non enim
sapientie precipit · sed illius finis
· erit igitur sapientia longe
melior quam ciuilis prudentia
¶ 2m exemplum est de ciuili pru
dentia respectu dei · sicut ci
uilem prudentiam dicimus esse
meliorem sapientia ob id quia
ad sapientiam pre ordinat · eade
tenet dicere q ciuilis prudē
tia sit melior quam deus · quia
ad medium enim ad sapientia
· ft sic eam ad dei cultum ni
pruita sunt nisi quibus ciuilis
prudentia dicitur prouidere
¶ ex dictis plin in hac parte
patet aliqua notare quibus
hic libro nulla tripli valeat ¶
primo notabis hominis felicita
tem non posse consistere nisi
aduc prudentie · nam felicitas
est bonum vltimum · ut patet
pza libro primo · et expressius in
fine libro decimo · prudentie vero
opus ordinatur aliud ut patet
· ut in hac loca plandunt
· nam locum hr illa quotidiana de
felicitatum vita distinctio
· quod infra libro decimo demo
strare intendimus · et extra finis
hec demonstrandum interpretis
ne quam de hac materia inp
ediendum ¶ 2o notabis vltimum
finem prudentie non magis
tum · sed infra scripta consiste
· cum eius finis ut ex hac loca
patet sit sapientia quem admo
dum sanitas medicinalis scientie
· nec inter est dicere sapientiam
aut sapientie operationem · ad
sapientie nomen pro vtroq ac
cipi solent ¶ 3o notabis illius
ad momenti quotidiam de mos
tratiuem qua cognoscitur de
mostratiue vtilitatem moralem ee
meliorem ciuili prudentia ·
propter id quod moralis vtilis
finis existit ciuilis prudentie
· patet enim ex hac loca q ciui
lis prudentie vltimus finis fit
sapientia et non moralis vtilis
est eius finis qui est finis ciui
lis actionis prudentie aliquando ad
quitur commodum · non tñ ee
finis eius · idest finis quem vl
timo intendat · finem vero quo
non est necesse ee meliorem ce
lis in finem ordinatis · nam si
id concederemus · erit concedē
dum tirannidem ee deteriorē
· q notabis prudentiam mise
riarum referri excellentiorem
mad quam artem et stratē
et ob eam rationem eis ee melio
rem dicimus artis enim et stra
tegie felicitatem referimus ut
bona in finem ordinata · pru
dentia vero non solum sic · sed
etiam in hac iam felicitate
distinguendo ¶ 4o notabis eum
dem ee finem sapientie et ciui
lis prudentie · cum enim pru
dentia in sapientiam referri
dicatur · referetur vtiq ad in
sapientie finem · qui ut hec
infra libro decimo est eius ope
rio · scilicet dei contemplatio
· erunt igitur eiusdem finis
· sed alter et alter · nam quis
sapientie est finem fruere si
ne eligere · prudentie vero

ad hunc finem disponere · quo igitur finem efficere aut ad ellu cere melius est quam ad finiendi sponere · tanto ne melior et ex cellentior sapientia quam prude cia exoptare dicetur · et in his fi nis est huius libri secti ·

Post hec dicendu libri separamus ea q̃ principaliter determinantur de continencia et non continencia · duos continet tractatus · in primo quidit quid utrumq; eaz sit · et quibus modis dicatur · et qualiter ab aliis distinguuntur · cui primo dundit fugiendum uitia / audendq; que quibus modis sint continencia · narrationi modum prefendi in hoc libro · In tractu cui hec tres partes · et primo communicat fugienda / et secundo tractat · quo autem modo hec in tres se differant · infra insuis locis apparebunt · ut homerq · hec est 2a huius ci pris ubi primo quidit nobis in esse posse eam intu tem que hesiodi / diuinaq; dicit · et primo exducto homero et la tur hic plus suo rutum gentilium qui asserebant hominem excellentes in uirtute fore post mortem inde os consuesse · Ubi cum autem · quidit idem ex hesiodi lacunosa dicto · opponitur unaq; una diuina immanitati / que dicitur ab unq; est non / et mania quod est homo · ut sit un mania qui fine homo

Ubi ac maxime · tangit tres modos quibus homines fiunt bestiales · et ex his hes quid sit immanitas · ille enim insolentie q̃ effugiendus communem modum delinquendi immanitatis dicunt · et hanc barbaria dicuntur extranei · unde uolebant ut uiri ipsos homines a quibus alienos barbaros dicimus · eas utraq; gentes q̃ a nobis ut uita humana sunt alienae plus barbaras appellat · fuerat q̃ cum grecos tanta superbia ut fere omnes homines preter se barbaros appellarent · que superbia postea ad romanos illata est · et hec de causa cautus gentilis animari summopere laborauimus

Ubi sed de hinc · quidit quid de titulo sit dictum et quid restet dicendum · et simpliciter hic quo hunc tractu · nam continencia · non habet et constancia ac huius uia non dicuntur hinc saltem p̃fecti · sed quia ad hinc diuisiones · oportet hec · hec est ultima huius ci pris · magna primo nutrit modum proficiendi ut ea pre facta Ubi uidetur ergo inepta ordinem pre fictum ei esse sed ducta probabilia · est tria pertinent ad continentiam et constantiam et eaz opposita

Qui beleti · potuit hinc dicere quartum huius ci partem · et sic erunt tocia capitula · sex partes

Ubi et tempestatum · addit alia duo probabilia que simul ut comparationem eaz ad alia · ibi insuper in continentes · tangit septimum probabile · quod exprimatrie attenditur · et in fine epilogat dictis · ea igitur q

ib aliqs dicuntur ista sunt
pro pmorib⁹ est adtendendu
q̄ probabilia dicuntur · nonq̄
tm ea que vera sunt sed eaq̄
omn⁹ aut plurib⁹ vera cē vide
tur · itaq⁹ talia que omn⁹ aut
plurib⁹ visa sunt · sive vera sive
falsa sint probabilia dici
tur hec est dctrina aristotel⁹
pmo topicor⁹ · ubi hec dicit cē
probabilia · et hab adjungit
id quod solis peritissimis hoc
mlis videtur · //

Quereret autem cā 2m
quando moneamur seu
dubitationē circa seu
pfacta probabilia · et ita
habebit hec cā seu partes pn
cipales · non tamen eo ordine
proponit dubia quo probabilia
· emouet itaq⁹ pmo dubitatiō
nem circa 3m probabile · circa
quod pmo proponit dubium
· et arguit pro una parte
ubi at hec · arguit pro parte
contraria · ubi sed sunt tangit
quoz̄dam falsum solutionem ·
ubi quarto si opinio · excludit
pfactam solutionem · sequit
illa pars prudentia igitur zest
stante quando moueamur 2a du
bitatiō · que est circa dictum pro
babile · et pmo mouet dubium ·
et arguit pro una parte · ubi
tertium arguit ad partem ne
gatiuam · et hec duplicat · 2o
ubi et in simplex · sequitur illa pars
pretrea ubi dubitatur circa
4m probabile · et arguit simile

ad contingentem non cē idem qd
temperate · sequitur illa pars pre
terea si in oīb⁹ opinionē ubi
dubitat circa 2m probabile · et
arguit primo contra vnionem q
tingentie · ibi et si aboīb⁹ · arguit
contra idem in contingentie
· et hec sūt tres rōnes hec · 2o po
nitur ibi idem est et in caudem
bus · 3a ibi contingit hec · 3o sequit
illa pars vltima quando · ubi mouet
dubitationem circa primū pro
babile quod est circa bonitatem
contingentie et pmissionem in
contingentie · et arguit quod
incontingentie cē de tertio tem
pore intēperate · sequitur illa
pars pretrea si circa omnia · u
bi mouetur et arguitur cō du
bitatiō circa 6m probabile · / in
fine ubi dubitationes ignorat ·
explicit · //

Primum igitur · cā 3m
quando solut⁹ pma du
bitatiō de pfactis · quo
ad partes · mpma mitigationes
2o quodam necessitas premittit
ubi principium · in 3a removet
quoz̄dam falsum solutionem
· ubi verum hec · in 4a ponit
hec solutio ubi sed cum duplici
circa pma dupliciter in duab
· mpma intendit pre mittit
· in 2a id ipm exponit · ubi
dico autem · sequitur illa pars
principium considerationis · ubi
ad solutionem pfactor⁹ ostendit
mus intendit solutionem a
liq⁹ duaz̄ questionū et pmo

illas ꝗstiones proponit · 2ᵉ eas
soluit ¶ ibi non enim · et primo
primam ¶ ibi nec
ex eo ¶ huius quasi 2ᵉ solutionem
exponit ibi illequidem · sequit
illa pars verum vero · ubi arist
teles eos redarguit qui putā
uerunt cē possibile quem frē
h' opprimendum / et non autem h'
frām · sequit ea pars q̄ · sed tri
dupliciter · ubi proponit vera so
luto prefacte dubitationis · et
quod primo premittit tres distin
ctiones sciendi · exponit qualibz
magnifestū fit solutō prefacte du
bitationis ¶ 2ᵉ ibi preterea cum
dno · 3ª ibi contingit etiam · 2ᵉ
¶ ibi dicit autem · respondet ad
quid ad quod posset in contrarium
obici · 3 ibi nisi q̄ et in isto ni
primit q̄ soluto prefacte ꝗstionis
finē aliquos · et pro eis facit quod
subiungit ¶ et isto modo · ibi ultimū
quod alio modo questio illa fuerit
soluta · finaliter applicando pre
factas distinctionem ad propositi
solut premissam questionem
· et finē naturalem scientie pra
ctice quam quis hec dicitur ad
optatur · et sic hec pars tres par
tes · primo proponit huius presti
· 2ᵉ ostendit qualiter accidat deficere
ab ultimo intrinsece · ibique
ignorat · 3 solutionem dubitati
onis finalis · ibi tum vero li
tima · prima medietas existit · 2ª
vero diuidit in tres · nam primo
ondit aliquid in ipo intrinsece
te prohibens · 2ᵉ tangit cum
prefacte repugnantie · ibi non
contrarium · 3 ostendit qualiter
prefacta repugnantia · ibi quo
modo autem · circa primum primam
duo facit · primo ponit effectum 2ᵉ
cum · 2ᵉ ibi si vero contingit
cat ¶ sed quia hec pars est valior
et difficilior quo sit in toto isto ca
pitulo ¶ hanc de causa primum lege
proinde intellectu considerandum
· in tribus nanq̄ duas cē vniuersa
les propositiones · vnam quam
dē ipse ipā proponit · 2ᵉ quamplu
res intemperiem / id subiectum assu
mit intemperiem · dicit itaq;
quod igitur propositio vniuersalis q̄m
scientie proponit vere dē adest q̄
propositio prohibet frustrare · ut pu
ta nullum dulce cē fugiendum
· quia forte corpi talibet dispōit
cui dulcia nocent · et evalua pote
rit intelligi ille ipe cui talia sunt
prohibita quoniam hec vel aliquid
tale scientie dulce sit secundum
accidentale hec est propositio sub
qua assumit intemperiem / di
cendo hec scientia vinum vel aliud
simile est tale scientie dulce · quo
niam sic contingit syllogizare ·
hec opponamus · ita bibit vinum
· quod tunc erat pro inhibitum
· itaq; intemperies nō adp
mans · sed ad finem retinendo v
niversalem propositionem ¶ de
inde cum dicit sibere · redit
cum prefacte tri ¶ pro cuius in
tellectu duo sunt considerandum
· primo in quibus consistere duas
intemperies · vnam q̄ in
tellectum sequitur que voluntas
tas dicitur · alia est sequens sen
sitivum que sensibilis appetitus
appellatur qui semper movetur
ad bonum presens · iste itaq;

duc concupiscentiae sic se hꝫ qꝫ
vero contingente illa moueat hꝫ
mi ꝑ̃ mutuo mouente contra ¶ Et
nō ꝙ aīa nostra cum sit vnius
simplicis. si unus fuerit motus
contra vnam potentiam. scilicet
contra aliam ¶ unde fit ut ꝑ ceteras
q̄ potentiae sunt absente quo concu
piscentia fiant unus motus simplex
lis hꝫ. ¶ ad literam. dicit
ergo sic vero dicendū. concupiscē
tia alia salutet voluntatis q̄ tunc
sequitur dicitur dulce. quia notandū
fugiendum est. nihil inhonestum
alia concupiscentia salutet appe
titus sensitiuus dicit de se trahe
salutet voluntatem et ꝛ̄ationem.
potest enim mouere membrum
quodlibet / eorum ꝛ̄ationem et volun
tatem. nisi sit soluta ad resistē
dum ¶ patet itaq; ex hꝫ motu
mentem esse ꝛ̄one propinquo.
dest hꝫ ꝛ̄ationem. et propter quo
dam malū salutet inuisibile. vel dic
ficti mentem hꝫ duc operatiue
quodam modo quasi dicat si non
teneat ꝛ̄ationem et operatiuam. non
est mentem. ¶ utrum dicendū
sam patebit ¶ deinde cum dicit
non contraria. tangit tertiū
predictae repugnantiae. dicens
id non est operatiuum ¶ sed con
cupiscentiae. quae tunc est quia
¶ additur. q̄ operatio cum sit
opposite ad veram et falsam
. hoc tū pro vniuersali sumitur sub
qua concupiscentia assimit. ut
planum est q̄ ea propositio q̄ ab
operatiue ꝓcedit non contra
dicatur illi q̄ dicit. ut illa. omne
dulce est secundum non contra
dicatur ei nullum dulce est sus
tendum quia sentiatur notorium
. illa ꝛ̄ō ꝙ dicatur hoc ꝙ accidēs
. inquantum subassumit eam
piscentia. quae tunc est quia
¶ ac praeterea. infert expositor ex
solarium. quod mentis conten
dabis. ut quomodo autem dicit
quomodo esset huic repugnā
tia. ostendit utraq; corporeae ex
imo redemitas ad naturales
dispositionem quod fieri non po
terit sine aliqua tali transmu
tatione ¶ cum vero. hoc sibi pre
missa soluit ꝛ̄ationem secundo
. dicens cum vero vltra propo
sito sit iudicium sensus soluet
cognitatem quae dicta ratio attin
dit. cum inquam sit. mutu
mentis hoc illi non hoc. illi ratio
hoc ut necesse se hoc destruc
tio ut tunc cum affirmat eam non
confideret ¶ hoc enim quam non
mactu. sed hoc. non soluto. sed
ligato. et si ferre contingat quod
proferat. vtdicit ut violenta di
cunt carnalia cuiusdam. ob
hoc igitur et eorum quae sacra
non est expressum singulariter. ali
quo modo videtur esse verum ad
sortiles tractantur. non enim
presente scia fit q̄ turbato. ad
illa sit recta vniuersalis hoc recte
ea particulare at q̄ hoc illa nisi
selectu ¶ hoc vero insensu. nec
illa quae est propriae scia ꝛ̄ationis sit
particulae apprehensione. sed ea quae
recta sensibile et in sensu existit
quae ut diximus proprie nō est
scia ¶ de inde cum dicit de scientia
. epilogat supra dicta. hoc nō

et plusquam nõndum memine
rūb q lxc phi sententiarū de m
coitinentib ufquezanna aueny
ne fere de nostris tlxologis te
neat · est verum q alii magri a
lij unus phi assentiuntur · u
lxc tri oiū continuunt q omiū
peccatū nō ignorab · sed scies
sucaut peccata lxre inde pro venie
dicunt · qua uoluntab nostra
est tantū libertatis ut ad nullo
cōfatur bono · saltem priuati
uū ut ipāt aliquib placet · sed
de hijs satis · ///

Utrum vere q'm cā' de
materia continentie z
incontinentie diab hr
pcedēb primo ostendum premi
tit ℣ sequit · ubi circa lx
uoluptatēb · et lxc utrum indu
ab ¶ primo premittit continētie
materiam ostendere · z in spe
cie ¶ ibi sed cōz · et lxc ostende
· primo premittit diuisiōz
uoluptatum · dicens aliquas
cē necessarias · aliq sunt ille
quenō propter se · sed propter
aliud expetentes · ut sunt
uenūsse que ad ꝙstum et tac
tum ꝑtinent · alie vero sunt
ꝑ se expetende · ut lxnor ui
toria · diuitie · et sic̄ sunt hmi
simile ¶ sic enim patet exp
nocthiter aliqua sunt que
tantum modo propter aliud ex
petuntur · ut sunt venūssa cor
pora · aliquid est quod propt
tantū expetitur · ut felicitā
· alia vero que vtrobq modo · s.
et propter se et propter aliud
· de uinō lxr sunt lxuriose
· ebrietas · amentia · et dmie
· quod ergo cē verum intelligē
nonde artificialib · sed naturā
libus tantum mod ¶ sequit ibi
la pars z qui ignorāt · ubi oīdit
qualiter circa prefatas uolup
tates diūsimode sit continentia
et incontinentia · et primo quō
circa non necessarias ¶ z circa
necessarias · ibi sed qui · z° rad
dit causam ꝓmissum duo faciēs
· ꝓmodicit circa tales uolupta
tes q sunt non necessarie non
cē simpliciter incontinentiam
· sed cum adiuncto · ut incon
tinens luxu · luxurie · vel hmōi
· ibi signum huius · id manif
festat ꝙ signū · quod autem
in hac materia dictum de in
continentia ¶ dictum putat de
continentia · nam oppositoꝝ
eadem existit disciplina · q'm ec
thicis ¶ sequit illa pars
sed qui ubi manifestatur qua
liter sit incontinentia circa
uoluptates necessarias · dicens
fore incontinentiam simpliciter
· sed ꝙ id differt ab intēperan
tia · quia hec electiue · illa ōtra
ad ratiā afficitur · ibi signum
manifestat id ꝙ signum · ter
tio ibi et protrea infert exclu
sis duo corolaria ad corolaria
z° ubi quo tm magis · et ꝓtinet
hec duo corolaria ad comparatiōnem intēperantie et incontinentie
¶ notabile hic pro nīa
lectu huius materie · quod illud
adūbiū simpliciter multis modis
dicitur · scilicet vtrūsaltem

· totaliter · sine condicõne sine
appicione · ut in hac materia · vn
de illud simpliciter dicit q sine
ppicõne dicit & thopicis ¶ Deinde
cum dicit cum vero · assignat ca
usam cur circa voluptates non
accidat necessarius non sit mentis nega
simpliciter · & primo premittit ql
sint que sint huius voluptates · di
cens eas esse turpium damnabiles · scili
cet alias naturaliq expetendis ·
alias contra · alias vo medias ·
q̃ naturam ille sunt quas esse
ferunt q̃ ex sui natura voluptate
non habent ¶ sed ex natura corrup
tione eaq̃ in his delectantur · ut
sunt illi quibus iocundum existit
cruciatus esse · et similia come
dere · natura vo expetibilia sunt
ut aliquibus placet eaq̃ pertinet
ad gustum et tactum · media vo
honores · diuitie · et huius · sed cu
stricta / singi fructores contra
· quod videtur plus magis dicendum
· ut patet de ea parte · mouentis
talibus · atq; in medijs · ubi p
media videtur intelligi aliud pre
media quã sunt honor / victoria / si
milia ¶ Deinde cum dicit · ãpre
terea q̃cumq; · concludit ãle sit vi
mpud voluptates non necessari
ab quas ut dixi sui custodiam
efficiunt eaq̃ sunt natura ex
petibilia · scilicet honores · vic
toria · diuitie · et similia · dicens
eas non vituperari quasi malos
qui ad talia afficiuntur · sed qua
excessiue talia cupiant · nonne
enim malum bona cupere · sed
talia inordinate cupere · bona
quidem inordinate cupere sup
ius declarium dicebatur · tpria

vero ad virum pertinet virtute al
in parte virium existit ¶ et ex
hac littera notabis eustratium ve
rum dixisse · in hac q̃ dicebat
aristotelem p natura expectabi
lia intellexisse honores / amici
cias et huius · dicit enim · quapro
ter quecumq; preter rationem in
continentes agunt / illi posse
mus quicquã colaque natura sunt
honesta et bona (velut si circa
honores / parentes / aut filios ma
gis quam oportet studeant) ·
non vituperantur qui mali · hi
phi · patet igitur eustratij pro
positum quod eciam virtutes vide
antur cõsequi · nam hec voluptates
quos inferunt gustabi
et tangibilia tales esse videnã
ur nec natura nec contra na
turam sed magis preter natu
ram · cum enim sit naturene
cessarie ¶ contra naturam nõ
nõ ẽ possibile · necessario natã
expetibiles existunt · nam ẽ
tale videtur pse expetibile · quod
aristoteles de his voluptatibus
negat ¶ sequitur illa pars pmis
tas ãdem ¶ ubi expraditis con
cludit tãm sui circa predicta non
sit incontinentia simpliciter · di
cens · quod circa prefecta absolu
te consideratis non est pramittas
¶ sed circa pramittas situs quibus ipa
tripliat ut medium circa sit incensu
ram excedat · et quem ad modum
circa talia non est pramittas · sic
etiam nec circa ea · huius circa
incontinentia · quo ẽ est qua
hiendere qualia sunt circa quorum ex
trema ¶ sed etiam est de immisce
bilibus circa voluptabilium · cuius modica

que sunt circa abiecta infima/atq; bruta. ¶ Prosistq; intellectu considerandum sunt duo. ꝓmo q; sicut in quoque due sunt nature. scilicet suprema. scilicet rationalis. et infima. scilicet animalis. sicut et voluptates sunt duplices. et ille quidem que pertinet ad naturam animalem infime sunt/ turpes/atq; abiecte/ac fere turpes. tales autem sunt cibus et potus. ille itaq; qui ad eas sine necessitate afficit. turpis/ turpib; atq; turpalibus existit. talis vo intemperatus dicitur. continens autem atq; pudicus nequaquam reputandus est. qui ea turpia non nisi necessitate coactus accedit. quod q; simplicius lustrio fiet. planum est. q; in mensa decumbe conspiciendus non parum turpis atq; sordidus admittetur. ut crumis spongea aliaq; similia. qui vo ad talia non necessitate coactus accedit. non turpis. sed quidem dicetur. ¶ Inter seneca. accedere non ad voluptatem. sed cibum ille igitur qui sine necessitate talia acciperet. esset profecto polypragmon quam voluptuosus et turpis. ¶ Q; est considerandum quod cum aliquis in nullo alio exceret quam in his que ad necessarias voluptates non tamquam ad necessaria. sed tamquam ad esse vitam accederet. ego his solo eis actu vitiaretur. quod facit intemperantes et his plusquam notandum mente emendanda pro hujusmodi dictus intelligentia. ¶ Sequitur illa pars sed q; simplicitudinem ubi tangit causam cur circa necessarias voluptates dicamus incontinentiam tum admittere. dicens. q; sicut circa voluptates quidem et tactus contingit vicium sic circa mentes affici. sic etiam circa tactus. ire mores. ducias et impetus. et hec declarat per exemplum medium. et in fine. quod q; re ut puto videre potuit z...

¶ Quoniam vero circa quem quoque quidem intemperantia diffinitur modo de intemperantia circa humanas et in manes voluptates. duas in partes. primo premittit voluptatum diffinitionem. vo prosequitur propositum ubi quibus igitur. natura. unumquodque dupliciter ¶ ꝓmo diffinitionem/ ejusq; subdiffinitionem premittit. dicens/ alia est quoq; natura est ut voluptatem inferant/ alia contra. prima distinguuntur quoniam alia simpliciter idest vituperabiliter que ad animalem naturam sum se considerata. alia diffiniuntur. alia igitur sensibilia idest generales motus animalium et hominum. alia namq; sunt que voluptatem inferunt vitio alia contrarie. et quoniam non eadem omnibus sunt voluptati. nam alia coloribus/ alia melancholicis/ alia sanguineis/ alia flegmaticis. eodemq; modo dicendum puta intemperatis animadversum sex rebus. illa quasi obiecta quo ipsa naturam inferunt voluptatem subdistinguuntur. nam partim propter mores/ partim propter morbos. partim propter naturales flagitiosas. et

circa istoz simphla similes ex
nutriz hitis . idest hitiales
dispõnes . utiqz naturales p
ritutriz aliqio ex more aliqio
ex morbo / aliqio ex flatuosa
repenetatõne ¶ ibi laqueo autem
. exprimit hec tria p exempla .
primo capi ex consuetudine . ibi
ul ex flatuosa natura probe
munt ¶ 2 capi ex morbo . ibi .
alij propter morbos ¶ 3 capi ex
consuetudine . ibi ul ex consue
etudine ¶ nota primo q hec exẽ
pla non sunt sic dicta quasi
dem p timere possent ad flatu
osam naturam / morbum / et
ui manutrem . et hoc de cuius
. ibi nam alios . subiunt talia a
liquio ex natura saluare flatu
osa aliqio ex morbo accidisse
¶ 2 nota q nomen ui manu
tatis hipitum dicit . est enim
aliqio tpẽale ad vnusq vita
q̃ expleri tenuntur hmoi hmoa
nitatis existunt . aliqio vero
pro hib solum dicitur q flatu
osis naturalib contingunt . et
alicubi illo alicubi isto mal ab
aristotele in manutatis nome
hoc tractatur ¶ sequitur ea pro q̃ ly
ipitur . ibi prosequitur pmi
pale hmoi capitulj intentum
. quod erat ostendere circa ima
ges voluptates nouce simple
mentis nutrimentum . et fricare . bi
fricam . primo ex parte subiecti
scilicet hominis . ibi dicens
q nemo dicere debet nutri
mentis cor quor natura cõ
est quod tales sint eius nutri
mia nec fabulosa nec vituperã
da sint . cum qua ibi vnusquis
q̃ non existit . nec ẽ posset in
continencia . hmoi videntur ẽ mu
lieres quod non futuant . sed fu
tuuntur ¶ hoc est non affant . si
patiuntur ¶ dicit enim vnusquis
fere mulieres flatuosis nutri
mis naturis . quod mentis tenebris
¶ ibi hoc ipsius . item probat
ex parte obiecti . et interimum p
bauit . dicens q hec talia ex
tra finem humanitatis ẽ virtutum . non quidem absolute
sed cum additione . scilicet virtu
um manutatis ¶ 2 probauit q
talia hec non erat meritoria
cie simplicis ¶ sed p similitudi
nem . sicut qui excessiue trasdit
non dicitur meritorie ¶ ibi
quib cum . magnificentiam
propositum . et primo primum
. 2 2m . ibi sed fieri . circa primum
primo dicit sub in manutate aut
morbo contineri omnem exce
ssiuam pfectionem magnificẽ
excessiua ancilla que opponã
prudentie ¶ et tribuitibus que
fortitudini . et mitigatiua
excessiua que temperantie ãgeli
tiz . crudelitas excessiua q̃ ma
suetudini est ona ¶ et addite q
in manutatis in hec loco non p
tem misolentie ambitum . sed q
flatuosa natura dicitur .
¶ ostendit te meminisse corrup
tionem ex consuetudine cõpre
hendi sub morbo . quam
sub flatuosa natura . pes
sima enim consuetudo morbi
. quam sub flatuosa existe
. non incompositione ¶ sed in

qualitate est

quabitate · est eam sub natura · cum ipa conjunctab altera natura ¶ ibi nam quę · hujꝰ tripę pte subiunt ¶ primo de tribꝰ in una · 2ª de amenta · ibi et amentiuꝫ ¶ notabilꝫ hic arta illa no mina amenta et demenia ee stultalia nota ad vituperia stulticie / memorie / aut cogitatiue mor bꝫ quoꝝ sunt litargia / mania melancolia / frenesis epilepsia / apoplexia / et simples · que eam usum dirumpuꝫ · sicuti si aut mentis capti · ibi ꝑd fieri p test · manifestat propositum quantum ad 2ᵐ partem que erat dei continencia · et dicit q arta hꝫ in manifestis sicut non est pro ut ab simpliciter · sic eam nó est intuitiuencia · sed intuitiuencia cum additione · scilicet intuitiuencia inmanib · tñ dicendum puta de continencia · sic igitur intuitiuencia · sic eam continencia in ma nib dicuꝫ quod mentis tene · in fine ibi ee igitur · epilogat · et hec tanta dicta sunt de continencia in manib

Quod autem sit unꝰ tripꝫ · ti m b duab ht partib · inꝑma ꝰ pzatuꝫ intuitiuencia ꝛeq est fin quid ad intuitiuecad libidinꝫ q est simpliciter · continencia · in 2ª conjuncꝫ hec ipi que alab humana dicuꝫ ad eam q in manib existit ¶ 2ª ibi hꝫ hzo ipiꝫ · inꝑma pte primo ꝓpositum ꝓmittit · 2ª ibi videtuꝫ ta id idipm qꝛ ꝓbat · quaꝫ 2ª pncꝫ ¶ ibi preterea na turalia · 3ª ibi preterea magꝭ ¶ 4ª ibi adiuc nemo · sequitur il la pte hꝫ hzo · ibi intuitiuencia humanam conjunc ad in nam · et primo ꝛsumit dubitationem voluptatum · 2ª ibi ealꝫ arta · ondit arta voluptatꝫ in manes non ee intꝛpzandam humanam · ꝓ ibi est autem ondit in manifestam ee in manib quam vitam · sine ꝛd ꝓpzie dicuꝫ ꝓ intuitiuencia · et illud confirmat duob exemplis · quoꝝ primum ibi ꝓnꝫ · quare prudentes ¶ 3ª ibi prudens est igitur · et ex hijs notabilꝫ in manifestam ee tribulꝫ quam vitam · nó tñ culpabilꝫ · quod dictum ve zum ee intelligit · nonquidem de ea que ex consuetudine emunt · sed de ea q ex natura vel morbꝫ continget ℞/n/s/

Quare voluptates mentis in ᵐ inquo ꝛpzia tur continencia et intuitiuencia ad quedam alia que cum eis in materia communicant · quoꝝ sunt temperata et intꝛperata · q sterna et molicies · hijs hꝫ partib inꝑma tangit · ꝓpo ctoꝝ duo inquibꝫ continen unt · 2º id inquo differunt · ibi et coꝝ duab distinguit spes intuitiuencie · ibi in continencie hec ¶ Circa primum aditrendum q illoꝝ inquibꝫ prefacta continentur duo est ee arta voluptates tactus et tactꝰ · aliud est inta libꝫ vsari in quibꝫ plerꝫ

bnuunt et plerq; bnuant
Sequntur illa pars et cor
ubi phs tangit dam
et pmo dicit inquo differa
nt continens et incontinens
adinstruit et inhi · quedam
etiam alia fuit hns rspndt
2o ibi sed cum dicit inquo dif
ferant incontinens et intē
perato · et pmo quantum ad
actū · 2o in bno et malo ibi
oīb tm · ibi oppontur autem
pontur 2m prio 2o partibq
ad differentiam spectabat · et
hec hr tres partes · in pma
ostendit continentem esse
timorem oibus quib cor sit
melior · 2o manifestat id
quod supra tangebat · scilicet
incontinentem · et molem
in his vsum inquib plerq
bnuant et plerq; bnuunt ·
ubi primo proponit · 2o ad exc
plis manifestat ibi non
enim 2a quodam ex hns ex
cipit · ibi sed cor · vltimo ex
cludit errorem circa pdicta
ta ibi pono quasi · sequntur
illa pars incontinentie hoc
· ubi duas quarta materiam
de qua est primo distinguit s
partes incontinentie · et hanc
primo 2m ibi quidam enim ma
nifestat · quod dicit pmum
le 2a ibi manifestum autem · dicit
quidam homines contingat
spes esse temperate incontinē
tie · et in hns tam breuiter
dictis finem habuit hns
ea dicta ·

Est autem inter pecia
ca 2m actuum in quo
ex proposito principali oēdit

intemperantem et incontinentem
incontinentem · quatuor hr
partes · in pma principaliter
oēdit intemperantem esse de
teriorem incontinente · qm
in omnium 2o partium ibi manifestum
latus autem 2a ibi et eio · et
ex hns patet soluto dubitatio
quam supra posuit · quod hec pla
cludit in pma pro · postea
nem pmam · 2o hanc ea pars
pia pit ibi sed horum · ubi con
parat spes incontinentie ex
temperantie quam ex insipi
entia · 2o pro pontium ibi et no
mentibile · 3m pars ea incipit
ibi · quod igitur · tangit con
sequentiam incontinentis ad
intemperatum 2a pars ea in
cipit ibi cum vero · ubi assignat
causam qua incontinentia peior
tur · ac sit sanabilis · intemperans vero econtra · et circa hec du
o facit · nam primo de intempera
te 2o de incontinente · 2o ibi
est vero 2a inter quidem ea
· Et presertim parte vltima hu
ius libri · ac pulcrum amore
tres · quod mentis tenebris
· nec plura hic addere intendi
mus ;

Utrum ergo eam / nomi
nemque soluimus 2a dubi
tatio quę erat circa 2m
probabile nec hr partes · pri
mo ostendit quomodo se hr par
tes ad primam ipsam · 2o quo
modo ad virtutem totius · ibi
cumque sit aliquis · 3o comparat eum ad temperatum ·
ibi cum vero · in pma parte
tria facit · primo dubitationem
proponit · eamque soluit ibi quod

p̄ attendens 2o̅ oīdit ee̅ aliquos
qui in opīone suum vitupio p̄
sebant ¶ Circa quod tria fiunt
·p̄mo dicit qui sunt huius vi
ces · 2o̅ comparat tales ad con
tinentiam ¶ ibi huj aliquid ·
tertio comparat ad vitia quibus
sunt autem huj · 2a̅ pars p̄me
mittis cū huius est ibi sed sunt
quidam · ubi oīdit aliquē de
esse laudabile opīone nō p̄ si
stere ¶ sequitur illa pars cum
p̄ sit · ubi tria fiunt · primo
dicit continentiam ee̅ medium
· 2o̅ oīdit qualiter se habet ad
bonum et malum · ubi ibi ne
cesse est autem tertio re̅spon
det tacte questioni ¶ ibi circa
quas · sequitur ea pars cum p̄
ubi dicit continentiam p̄s
mistudinem dū t̄pezantiā
· et hec primo 2o̅ tangit duas
earū differentias · ibi sed hu
¶ Et hus presertim primam
mentis notabilis et plusquam
notabilis · idem enim re̅solutoe
dyxit huius toti materie · 3a̅
¶ ibi simplices etiam · oīdit in
continentiam dici p̄ simpli
stidinem mit̄pezantiam ·
dicit quasi id nomen differant
· et q̄ virtuosi hec plusquā
supra supra sint exposita · ·
circa sicut hus breviter transi
mittere decrevimus ; ·/· ·/·

¶ Hec ficta cā 1a̅ 2a̅ et vlti
p̄mi tractatus tres
hit partes · in̄ prima
solutus dubitato supi mo

ta cā probabile q̄m · scilicet
virum continere simul ee̅
prudentem et incontinentem
· et circa hec tria fiunt · primo
mit̄tum proponit · 2o̅ illud
bifariam probat ibi nam sil
· tō 3a̅ ponitur ¶ ibi preterea
non · 3o̅ assignat causam
loquendo videtur incontinen
ee̅ prudentem ¶ ibi cuius vero as
tutum · ex hac utraq; re̅spondet
tur ad tertium questionem ·
hanc quidem · hec est 2a̅ pars
huius cā · ubi oīdit continē
tiam et dām incontinentie
· cum prudentia · circa q̄s fi
cit · primo ap̄pt id nomen ee̅ne
mant et differant · 2o̅ ubi et
volens · magnifestat utriusq;
dām quantum ad electionem
· exemplis corolariorum ibi utriq;
simpliciter ¶ ibi videtur q̄ in
continens · comparat incon
nentiam amicitie vertas letifer
huius mulieris virtuti · q̄ ibi est
autem re̅sumit quodammodo desi
perio dictis ut dubium exclu
dat ¶ sanabiliores est · hec est 3a̅
et vltima pars huius cā ubi o
ptat spes incontinentie quā
tum ad hec quod est ee̅ magis
aut impius sanabilem · et primo
dicit sanabiliores ee̅ qui sine
consilio incontinentes aput
¶ cuius sunt acuti et melancho
lici quā eos qui consilio sic a
gunt · hec sunt quos insanos
supra appellabat · et tō huius
tri est · quia illi accepto con
silio · est spes q̄ sanabuntur
¶ 2o̅ ibi et qui consuetudine

· dicat eos sanabiliores qui consi
etudine mentis inueniuntur aliqui
quibus eos qui natura et non tantum
dicat sanabiliores sed non pro
pter hoc sunt impij male immo
meliores existunt qui consuetu
dine quam qui natura mentis
inueniuntur assumit · vltimo ibi qui
dem igitur · epilogat dicta huius
tractatus · sed de his satis · nunc re
rode voluntate dicere primum

De voluptate autem tract
tatus 2d de voluptate et
dolore 3us hꝫ capitula
· quor primum tres hꝫ partes i
prima ondit mentem stoicorum et
videndum ee de voluptate et
dolore · Circa quod primo intentum
proponit 2o ibi hic enim illud
ffinem prolatum 3o ibi postea
ibi insuper 4a ibi et felicitatem
quibusdam videtur hec est 2a
pars a · ubi tres tractat opiones
de voluptate quarta 2a sola ve
rum optinet · quod omino · hec
3a pars istius ca ibi ponit tri
ces predictas opinionum · et
primo ponit sex trices primo opi
nionis quarta 2a ponitur · ibi
preterea temperans 5a ibi et pru
dens · 6a ibi preterea voluptates
7a ibi insuper voluptatibus
8a ibi preterea pueri · de mate
rundicat · quod hec · ponit trices
2e oppionis ibi quod autem no
sit · subiungit tricem 2e opi
nionis · nec ne his pluribus ad
dere intendimus ·

Quod autem ca 2m mꝰ
primo intentum ꝓponit

· 2o prosolutione prefacte tricum
duas premittit distinctiones qꝝ
2a ponitur ibi preterea cum vo
luptatem 3a solvit illas prefactas op
pinionum trices ibi preterea
non est · Circa quod tria facit
· primo solvit 7as trices 3 oppinio
nis · quecumque erat tacto primae
me oppionis · circa qꝫ facit tria
· quoniam primo tricem solvit p
intencionem · 2o destruit dif
finitionem voluptatis ab eis
dictam · ibi qua propter non
tertio 3o tangit eam non be
nam propter illius visum est · et
secundum ee principaliter volun
· sibi videtur autem 2o ibi
autem pravas · solvit tricem
2e oppionis · et tenens menti
que hic dicit plus pro aliis ni
tis · 3o ibi impedit hec · solvit
trices primo oppionis · et primo
quam 2a qm · ibi quod autem
Circa quod duas tangit solu
trices · 3o ibi finaliter autem ·
ponit finaliter solutionem 2e 3e
· et secunde rationis · et hec tam
breuiter dicta in hac loco suffi
ciant ·

Itqui ee dolorem · ca 3m
ubi tria facit · primo os
tendit · post voluptatem
ee bonum · 2o aliquam ee
optimam ibi ostendit hec · 3o de
ducendo ad tria inconuenientia
probat id quod primo · scilicet vo
luptatem ee bonum · ubi pri
mo autem Circa primum tria
duo facit · primo tricem ponit
2o remouet responsionem qua
ad prefatam tricem adduci possit

phꝰ · nepos platonis eiusꝫ mistolis scꝫ esse. ¶ ibi nam solute · ubi aristoteles videns ꝙ tñem spē sipi non possit dicere excludi · dicit ꝙ ipē spensipꝰ non dicere bonum voluptatem eē idem ꝙ malum. ¶ sequitur illa pte mchit vero · ubi oñdens ꝙ aliqua voluptas sit optima. ¶ primo excludit tñem inconstantiam supra ꝙ factam · 2º ponit huic ipām tñem qua oñdit aliquam voluptatem eē optimam. ¶ ibi forsan vero 3º loco infert tria corollaria exquibꝫ eam mabaliquo magnifestatur prefacta conclusio · quoꝫ 2m tangitur ibi quapropter induxet · circa quod duo facit primo corollarium infert · 2º removet stoicoꝫ caullatñem · quidixerant solum vtutem homini facē beatum · quibusꝫ infortunijs afligitur · hec phꝰ removet. ¶ ibi qui autem in zeta. ¶ ibi qua vero infert 3m corollarium · quod ex 2º habetur dependendo · ubi notabis excessiuam prosperitatem poni eam eē in prosperitatem dicendam · quod eciam in 2º plusꝫ de quocū ꝙ ad finem ordinato finem quidem non pmittente notabis · ibi quod autem · reddit ad primum · proponꝫ 2am tñem ad ostendendum aliquam voluptatem eē optimam · et primo tñem ponit · que vtute duoꝫ efficaciam habet · primum est illud quia et hoc ꝙ id eē naturale quod omnibus e vsitat cōmune · aliud est illud 2º de celo et bo de animalibꝫ naturam id quod est optimum inte dere · 2º hisfriam removet quod aliqui videretur ḡnum · ibi sed cum · et ibi forte autem · 3º ibi sed assumsserunt · oñdit inde sit ꝙ voluptas nec bonum nec optima beatum. ¶ et ex duobꝫ intelligit · quoꝫ vnum · quisꝫ bene iudicat et cetera · aliud est · ea sola beatus voluptatem eē notam quia ipsi esse bonum vtutem nām sit · sed de his satis ·

De voluptatibꝫ autem corporis · cū dictum sit quo ꝙ possibile determinatum fuerat de voluptate in genere, de finitum specialiter de voluptate corporis · et tria facit · primo intentum proponit · 2º ibi tres igitur questiones circa hec mouet · 3º ibi nullum autem iocundum assignat cum duoꝫ · que circa voluptates humanas accidunt. ¶ vlō ꝙ nulla pulchre dicitur · scilicet voluptates corporis non eē vehementer amplectendas · ꝓ eis tria cā ulla est quia ille non propter se · · sed ex necessitate sibi ampletende · sequitur illa pars cui ignorat · ubi ut dixit monet dubitationem. ¶ et primo dubitat · 2º hisfriam solut ubi ait ita · 3º solutio est ibi ait usqꝫ · primoꝫ latissime exponit ubi habitum eē finem cuius nota et plusquam nota plene dictum · scilicet de voluptatem non eē contrarium excessui. ¶ sed ꝓsequentia excessum · causa illius est quia in excessu non est voluptas · cum sit ꝓter naturam · si igitur aliqua sit · non tam excessus erit quam ex dispositione subiecta · sine habitꝫ excessum ꝓsequitur alij dicunt ꝙ ex excessu non oppositus alio

n communi. Sed aliquis dubitet
etsi verum sit: tamen magis
videtur de mente phi. quoniam
autem non solum. hoc est. 2o lo
co ubi rones quosdam predicto
z. et primo intentum premittit
. ubi premittesim interponit ab
ea parte nam id usq; ad illam
magis tendunt. et hoc includi
ne. 2o ibi primum ergo. prosequi
tur id quod proposuit. et primo rone
reddit cur delectationes corporis
videantur magis appetibiles
2o ibi que vero. assignat rationem
cur finis beatitudinem voluptates in
telecte sunt magis apetibiles.
Circa primam partem duas facit
2o ibi neo studiosum. assignat
rationem cur virtuosissimi nō omnes
voluptates vite sunt tales. ubi
sequitur eciam. ponit tamen rōes
. et hoc primo. 2o ibi neutrum a
ssumpsit cum eo quod inpresen
tia rone supponitur. scilicet ho
mines indigere plerumq; mala
voluptate vtpote medicina. et hi
fiunt. nam primo indigēt quan
tum ad animalia. 2o nispeo
quantum ad pueros. ibi simi
liter in pueritia. 3o quantum ad
melancolicos. ibi melancolici vero
Ly supma pars sic construe. neutrum
Ly est doloresum idest nullum est
dolorosum multis subandi rebus
in animalibus 2o naturam hoc est
quia nature cui illud expugnat
. subandi in animalibus vero contra
semper enim et cetera sequitur illa
que vero (ubi ut dixi) rationem as
signat cur voluptates intellectue
pm beatitudinem sunt meliores. et no
ta illud. natura autem jocundi
eq; ubi amplam de naturali volu
ptate colligit argumentum. sequitur
ea pars nullum autem. q; est
ultra huius ca. ubi assignat ra
tionem que accidunt circa volup
tates humanas. 2o ibi vacuo
autem. inprima tria facit. pro
ponit eam cui id eueniat q; res
quam duisse et non vnica sint
vnum pcunde. ubi declinans no
pulcrum. 2o ibi quonobrem infert
ex dictis corolaria quales sit de
voluptate. hic sequendum deus
ad alia enata sicut circulus ade
rens figure. est circulus intersi
cans eandem punctum in figura
ea simplicissima. et in aquicura
te et vtute compositissima. ita
q; res quo simpliciores tanto ea
pociores ac pfectiores. semper sicut
inter circulum et primam angu
larem figuram scilicet trigonum
de possunt poni vidi inquam
li infinite figure eidem pime
tri. nulla tri adequatur ea
lo in capacitate. sic eciam inter
deum et inferiorem creaturam
infinite de possunt create
maiores ac maiores perfectiones
. nulla tamen deo adequari
potest ibi non cum. ne moueret
id quod posset obiici. sequitur
illa pars vacuo autem. ubi cui
assignat cur tria primo non
sit dulcissima. Et hoc primo
. infine ibi de continencia ut
epilogat. facit quoq; monitum
quibus addiscendi. et in hijs
finitur liber septimus.

5a

Post hec libro octauus tractatus continet tractatus quorum primus est de amicicia inter personas equales in primum vero tractatus tres libri pro hemptum · quorum in duo pro hemptum alterius fiunt · primo quidem persequitur amicicie diffinicionem · tum primum ipsius amicicie consideracionem · quarum prima pars ibi omissa prius dicta notabilibus · presertim illud sine amicis enim nullus eligeret habere · licet cuncta possideret alia bona · et intelligere verum de quo cum fuerit amicicie privaretur · quod erit si cui soluto tanta sit ut hominem videre non possit · et ibi ponitur naturalis medium · ubi argumentum hec amicicia societatem de naturali · quia ibi videmus animalibus · et ibi et amicia si sint · ubi notabilis melioremque quam pulchram amicicia et caritatem idem naturalis dicit caritatis christe quod latine amicicia nec loquitur hic de caritate infusa · sed de ea quod nostris opibus sicut et alie virtutes comparatur · et ibi nec solum ubi est argumentum amicicia de nobis comparandum · etiam si nichil aliud bonum inde sequeretur aliquando etiam sint · quidicunque ad de virtutem optimam · meritoque optime felicitatem consistere · quod aristoteles libro decimo non placet · sequitur illa pars sed accidit quod sint determinandi circa amicicia · et facit tria primo ponit duas opiones · ibi hec igitur dicit que et quales dubitationes sunt omittende et que determinande · et ibi quia enim · excludit quoddam erroneum circa amicicie speciei distinctionem · circa primum facit duo · primo tangit duas opiones de amicicia moralium philosophorum et hec mere humanas · et vitas illius questionis est quod similitudo esse existit ita amicicie · inimicicie id patet odens · magnatum impedit bonum alterius salucet honoris aut lucri · secundo ibi atque de his · refutat duas opiones de amicicia naturalibus · et est vitus quod simile appetit pro se sum simile rerum vero per accidens · quod licet nobis existit meditamento · quem admodum de voluptate dictum fuerat · notabis quod pro intellectu dicti in hoc loco opinionem fuisse euripidis cellum de natura aeris sicut plato ipsum putaverat de igneum · illud quod rem artefactum imbrem amare · et sol nostrum imbrem inquestens amare pulcre mirum · hec et huius puerilia sunt · quum nec vita tonne fructibus desiderat imbrem · nam ut talis est · magis imbrem fugeret · nec celum tonne altitudinis id efficiat · sed tonne grauitatis ipsius imbris id effectum est in vina pro ita est argumentum non uniquam spe de differenciam illud differunt sunt magis et minus similes de cuno methei · contra eos quod totidem dicunt ea specie no differre que sunt magis et minus differunt · ..

Datur ꝺ autem cꝝ 2ᵐ
quoꝺ inuestigat ꝺiffi
nitionem amicicie et fracti
nuo quia pmo tenuꝰ · 2ᵒ ꝺiffert cꝝ
2ᵐ ibi cumq; tñ ¶ Circa primum tñ fa
cit pmo ꝺistinguit amabile quoꝺ
est obiectum amicicie uirtuꝫ · s.
bonum secundum vtile quasi p
ma duo sunt amabilia ut finis
aliuꝺ vero ut quo finis conquirit
Et aꝺquirit ¶ Et bonum huiusmoꝺi
spiritus non proprie sed propꝫ
salutat pro honesto quales sunt b
mosse virtutes eiusq; opatiões · uel
ꝺum quasi pro illo huic simꝫ videtur
quoꝺ msensu voluptatem effici
vtile quiꝺem proprie huc pertinet ut
ea sensum communem vsum vtilia
ꝺicamus quibꝰ secunda et bona cõ
parantur ¶ Et cum ꝺicit patebit
ꝺ autem cõpresse saluari determina
tõ prefectaꝝ ꝺubitatiõum · 2ᵒ
ibi virum igitur ¶ quaerit virum
homines ament ea q; nosse et sim
pliciter bonũ vel prius ꝺ q; sibi exis
tit bonum ꝝ ubi videtur autem au
tem · soluit · ubi notabilis plus cõ
qua stultum ꝺ quoꝺ est nosse bonum
amare si ubi non sit bonum ꝺe
beant itaq; homines amare non
quoꝺ bonum sed quoꝺ sibi exist
bonum quoꝺ vtrumq; si concurrant
ꝺ melius erit ubi arguit vo obiect
contra prefactam solutionem di
cens sicut est bonum apparens
itaq; ꝺ quoꝺ vere est bonum sim
pliciter vere est simpliciter amabi
le ꝺicimus ꝗ cuiusq; igitur ꝺ
cõ amandum quoꝺ est bonum
simpliciter quoꝺ vero non bonum
sed apparens amandum ꝺicit vi
ut ꝺicebamus quoꝺ quisq; ꝺ amat
quoꝺ sibi aut est aut apparet bõ
¶ Cumq; tñ hec 2ª pars hui⁹ cꝝ
ubi nõ vestigat ꝺifferentias ꝺi
finitõe amicie ponendas et p
mo oñdit amicitiam cõ hemulo
non esse sed reperiri ¶ Vide
nota expressionis colligẽs ipsum
amicie quoꝺ est hemulorum
ꝺicta sisit preter amicitia ꝺ
Item nota q; hemulorum ali
quo prospẽ ꝺicitur et tunc nouẽ
ipsum sed amicie ꝑ ꝺicitur est
eam nomen ipsius ut hic · ipm
nõ nomen amicie aliquo mo
pricipia et sic amor qualiscumq;
sit amicicia ꝺicit posset hoc itaq;
male matres ad infantes filios
amicitiam hec ꝺicuntur aliquo
ꝑ ꝺicitur et sic apte sic ꝺiffi
nitur · itaq; sicut simultudo ꝺ
ab ꝺicat qualitatẽ ꝺuab quarte
latiues sic et amicicia illa q; hic
apte ꝺiffinitur ac p hec non pu
et ordinantur crudelitatiues ¶ Est
ad inquirendum · hic 2ᵒ pmitt 2ᵐ
ꝺam que est que cõ ꝺicat hemu
lorum non latius · itaq; amor
ꝝ vbi contrarie ꝺebeat alteru ad
ipm hemulorum et amore et
hec vite quamdiu tri natã
patitur · itaq; amici se ipos sibi ipos
cõ amicos sciunt aut saltem vbi
ꝺebiti hec ipm ꝺubie opinantur
ubi opus est concludit totam ami
cicie ꝺiffinitionem quoꝺ vero vl
timo ꝺicat ꝑ bonum aliquod pre
ꝺictoꝝ saluari vtilibus ꝺelectabilibus
aut honesti aliqui vero ꝺicunt ꝺ
2ᵐ ꝺiffinitiõis ꝺifferentiam si
quis videtur sperasse quoꝺam qui
simon apponatur sicut intelligitur

Differunt autem cꝝ 3ᵐ
ꝺuas hec partes nipma
inpta ꝺifferentiam tñ
rez amabilium ꝺistinguit tres
species amicie saluari ꝺelectabi
lem et vtilem et honestam · ꝺiffe
runt cum potentie sitibus et
actibus pportiõe 2ª ꝺe anima hec

eam affirmat primo quia Circuli amabilia dē prest dilectō nutria nō latens · 2° ibi que ultra prosequ tuī de hñt ¶ Et primo de vtili et delectabili 2° de honesta ibi qm vero cir ca primum duo facit ta primo ondit v tilem atq; delectabilem non sp se sed p actidēs idest actiu et p aliud dē amicam quia in hmōi pdne non amantur quia talēs si qua talia auferunt · 2° ibi itaq; tales ondit hmōi amicas dē facile solu bles ēt causa est quia amabilia pp que facile cessant 3° ibi videt aut ondit inquiens hmōi pre sente amicie contenant · Et p mo ponit triplicem hmōi quib; vnus contenit · sunt itaq; senes et juuenes tales ut vti ca pidi ut ad vtilitatem prom et hs pites ibi adolescentiam vero dicit quib; contineat voluptatis amicā ¶ Et hoc primo tales quidem sunt juuenes vincentes non sui ipsum · si affectu et voluptatem · 2° ibi verum ondit distinctam hmōi voluptatis 2° ex parte rei ibi anīa tium ibi et amores prom · sequit illa pax p sectu vero ubi prosequit de honesta amicia prolixius multa furiam eam dē p sectum · primo ex eo quod est ps et non patet dest non p aliud et actiu · ¶ Ex hoc concludit hanc dē maxie amicam am nil maiorem amicam ubiq; hoc 2° probat illam dē p sectam p hoc quod est p manifestū ibi pma net ultra ubi et est vtraq; ondit 3° eam dē p sectum p hoc q quo m clini desit et m hoc patet primo ondit hmōi ps includere alia bona que alie due amicie impor tare videntur ¶ 2° ibi talis vero concludit eam dē ut pus dictum est maxime p manentem ¶ 3° ibi maxime ito concludit ppz forte optiam atq; maximā ibi

sunt autem distinctam p hanc illam dē tertiam 2° ibi ponunt · ibi pce tera et hec est dē tribus qua pro batum bonestum dē p sectum amicitiam p sectum cuius primum est · utiq; tertius signum est p sectō mis ibi que enim · excludit tria tem obiectionem nil ultro hoc hec ultra · epilogando excludit intentum · scilicet dē p sectum · Considerandum est scō aut septē dē de tribus p sectis amicie utiq; in honesta amicitia vtiq; amicitia dē mise et simpliciter bonum et est um et bonum delectabile et p se et p vtilitati et p se non p aliud p ma nens utiq; eadem utriq; ab vtroq; sunt vtilis vero et delectabilis eaterus amicie sunt · quatuor hmōi partiuntur idest aliquando in partem accipiunt que plerumq; intelligunt sic duos iuuenes bonos dē duos eadem natura idest con plexio plexionis eisdemq; etatis moris atq; vtutis fortune q; et prosperitatis ·

Duc vero tripl em unquodp ficta ad alias duplicia tur amicitias tria dē tinct primo unquo conteniant dicit 2° unquo differant · ibi hm voluptatem · 3° epilogat vnusa fere dicta de amicicia ubi specialia primum quod videtur primo dicit similitudinem aliaz ad p fectam ut causa amandi · 3° ibi maxime autem tri duos modos quib; p manent ille p fecte amicie quarū 2° est ibi sunt item · 3° ibi que vero · tangit modum quo un p manendi dissimiliant vnius modi un p fecte amicie ¶ 2° ibi autem · dicit unumquodlibet talium modum quo un per manendi

dificant huius inperfecte amicicie in parte illa propter uoluptatem duo facit primo tangit duo quibus ille inperfecte diuidit aperfecta quoꝫ 2m ponitur ibi sed la tuoꝫ 2o ibi nam cum dicat tales non ee appellandos amicos nisi p similitudinem consuetudinem qui sic ab appellare consueuerat ac ibi specie ignotis sequitur epilogus q omissa pte videnda satis tria le puto.

Quot autem cibus q[uo] quo determinat de amicicia p comparationem ad ea actum et sicut tria primo dicit amicicias quemadmodum et uirtutes distinguendum ee tactum et habitum. 2o ibi quod si diuiditur. oudit amicicias a fructu ꝑ ex acto et oudit tfactud contingere primo ꝑ duntaxat nam amicoꝫ absentiam. 2o ibi non nominantur. alios non uidentes oudit idem contingere ꝑ quoꝫdam inperfectudinem. 3o ibi qui autem id probat ee ꝑ defectum amicabilis communicationis

Et in fine ibi maxime quidem. concludit uerum amicicias ee maximam eiusq[ue] re adductio firmationem similis est. hec est 2a pars huius ca ubi primo sicut am magis ee simplicitudinis habitum affectum. 2o usque ibi et amantes. respondet phus obiectionem que ex premissis oritur et hec tria breuiter dicta sunt de his sufficiant.

Difficultates autem. ca[m] 6[m] m[o] quo determinatur de amicicia p comparationem ad statum salutis amicos ipos m[o] quibus sit tractatus amicicie et sicut 3 primo oudit aperfectudinem et inperfectudinem quoddam ad amicicias. et difficiles eos appellat qualibus difficile est conuiuere quos dicimus hoc fieri qui nec alios nec sibi concordiam habent. ibi plurimus uero est 2e pars ubi determinat de amicoꝫ multitudinem arcta p tria facit. primo tractatum aut quadam facultatem p hac in amicicia perfecta non ee possibile plures habere amicos 2o tactio ponitur ibi et simul 3o ibi nullos uero 4o ibi experimento. 2o ibi nam dicat prius utilitatem oudit malos amicos ee bene posse habere plures amicos 3o ibi hoc uero comparat inuictum amicos inferri exodiis corporum sed in dignitate hec est 3a pars huius ca ubi determinat de amicoꝫ dimissione ad dimissa officia de quibus et primo proponit ipsi plura. 2o ibi nam simul. respondet obiectionem que posset fieri 3o ibi simul ergo oudit amicicias magna dam equalitate consistere. 4o ubi quod uo. expressius oudit quibus et delectabilis se habeant ad ee amicos nec plurales habere.

Est alia species autem. tertio 2o de amicicia inequalium p septem. cm[m] primo de tribus speciebus dimissionis tres sit partes. in prima primo proponit aliam ee speciem amicicie a presentibus q est cum maiores superiores ad inferiores ut patrem ad filium semper ad uxorem uno ad uxorem et omnino gubernatorem ad eum qui gubernatur

2° ibi Sed dicunt oñdit hec amicicie dām et eqm proponit · 2° eam probat ibi alia enim et hec fit bitiosiam primo quia ea fuit dūsse vtilis et operatō duplex q̄ longe alia sunt ea pp que amant

¶ Eadem ipsius hec est 2ª pars hūs cā ubi agit de conseruatione hūs amicicie et primo hec 2° equalitatē comparat ad equalitatem iustitie

¶ ubi non simplices · Circa primum duo facit · primo dicit hmōi conseruandam p hec quia vtile ē · 2° ibi Contingit enim eum · ponit modū hmōi retributionis · non sunt · hic assignat dām vtrāq; equalitatis iustitie seruate et amicicie · et facit q̄tuor · primo hec dicit · ubi tres assumentium maxīs petere ō iustitiam qui pr̄monuum commune inequalitē distributum aut indistributum accipiunt quam illi qui in contractus hec assunt · 2° ubi patet autem · id p signū probat

¶ 3° ubi manifestum est · hic p tria exempla manifestat · q° ubi in hmōi cessio · respondet tacite questioni · unde dubitatur hō est 2ª pars hūs cā ubi cā questionis que ex premissis oriri primo monet 2° ibi quod si eam soluit ubi adhibeam subaudies vna vluma amico qua talis est · et nō q̄liter primo dicat et neq; pluza addimus

Videntur pleriq; cā 2ᵐ m quo oñdit quomodo amare et amari se habeant ad amicitiam tres sit partes · Circa primum tria facit primo dicit plerosq; magis velle amari quam amare tum sit quia ex hmōi sequatur et eis id contingat · 2° ibi · nec honorem Comparat ipsi amari ad ipsum quod est honorari ostensus lōgue melioremq; cē amorem et amicitia quam honorem · ubi nōbis duabus usus cum homines plerumq; honorē expetere videntur

¶ 2° ibi videtur autem · oñdit amicitiam magis cō sistere in amare quam amari conuenire probat

¶ Cum vero amicitia hec 2ª pars hūs cā ubi agit de permanentia hmōi inequalium amicitiam circa quod duo facit primo dicit amicitiam id quod amare fiat ut debet · 2° ibi stabiles enim comparat diuisas spēs amicicie impugnancia · Circa quod facit tria primo oñdit q̄ amicitia sit maxime permansiua · et nō illud nam honor et cetera · 2° ibi malis nō · oñdit que sit maxime permansiua ubi notabis malos non modo alios non consonare nec sibi ipsis 3° ibi sed qui oñdit que sit ea amicitia que in hec se hit mediocriter hec enim amicitia potest cē honor inter se aut malor aut vtr̄q; amicitiam ubi notabis aliquid cē honor amicitiam que non sit permansiua

¶ Ex contrario vero hec est 3ª pars hūs cā ubi determinat de amicitia contrariorum · et facit duo · primo oñdit hanc plerumq; fieri in amicitia utili · Et nota q̄ propter et cetera · 2° ibi forte vero oñdit quemadmodum contrariorum appetitus

¶ et adde hic quod alibi dicit cō trariorum nullum contrariorum appetere sed p accs̄ quod honor subiacet appetit subalbo fiē · itaq; nō cupiat pulchritudinem nec pumpzem oppulentiam fieri desiderat cum ulli se ipm destruere velit sed hec quod sub ipsis illis existit sub hmōi fieri cupiat nō plura &c.

Videtur autem cā m 2 ubi oñdit amicicie spēs cō sequi crudeles secretis

vt videtur plus talem tonicam formare
omne amicum consistit in quadam
communitate omnes autem contrarie redu
cuntur ad amicum igitur species amicabi
lium recipiendi sunt amicos societa
tes · primo probat primum 2o 2um ibi omnes
vero · 3o ex hijs conclusionem infert
ibi omnes igitur societates Circa primum
duo facit primo diffinitam ponit amici
tiam in communitate consistere · primo
ponit tria 2o ibi itaque et ex eo probat
ex proprio loquendi · 3o ibi et proprium
idem ponit ex proprio cum pro
nutrectu huius nutrire est hoc pre
nutriendum humana que fiunt a
iustum sub tribus quod patet tertio
2o ibi sunt enim ponit plures divisio
nes societatum sive communitatum amici
tias esse differentes · Circa quod tria
facit primo quod dictum est 2o ibi dif
fert ponit aliam quam differre debet inter divisionem communitatum ibi
notabis patris ad filios esse pub et
iuperiam cuius contrarium dixerat
libro 8 si hoc iustum latine sumpt 2o
3o ibi et authentica ponit iustum
et in iusta aut authenticum trape
p comparationem ad amicitiam u
bi pulcram simul hec auctoritatem
cum mente comendabis ·
Quoniam autem hec est 2a pars ubi
ponit societates aliquas sub tribus
communitatibus et facit 3or primo pro
mit ad quam simplicitatem
ubi nota quod ubi dicit de iusto id
est iustum quod communitas prosit iusti
tia enim in libro 8 memini medi
visse et si ad partes philosophiam sepe
diuisi videatur tamen eius principal
intentio ad triplex bonum tendit
multiplicatam applico de nostra tria
in eo libro quia de tripartita
2o adhuc igitur ponit quomodo alie so
cietates communi differentes sunt · et dicit · 3o ibi omnes aliae
ce societates iam voluptatis · 2a
etiam iste licet eis utilibus vide
atur convenientes sub se contineri
paulo postea dicit · 4o ibi omnes videt
similem societatem alias contrarie
illa enim intendit humanibile como
dum hec vero particulare sub hu
manibile comprehendimus particu
laria Et adhuc quod sicut nomen
ce iustum pro humanibili dicitur sic
etiam presens pro particulari
dicitur ut hic patet nobis amici
tiam quam hic tractat aristoteles
· ibi omnes igitur concludit conclu
sionem quam in hac ce principaliter
tendebant nec plures adhuc.

Inquisitandum vero circa amici
tiam est primo quomodo dif
fert amicitia a speciebus societa
tis civilis earumque tres insequentes
Et fiunt duo primo distinguit has
tres · 2o eas comparat ad tres societates · ibi circa similitudo · cir
ca primum facit tria · primo distin
guit rectas a civilibus speciebus hu
ius dicit ce regnum optimo civi
tate · 2o accusat consuetam de
se honorabilem potestatem appella
ri consuevit quam plerique populares
volunt ob id quod mala fere totus
populus administrat · nebula sunt hic
aliqua primo quod in eo libro quinto
et politicorum latine de republica mutu
labile quas hic dicit communitates spes
ibi appellat rempu · cum enim rempu
multas habet significationes duo
precipue videtur dicere scilicet communi
tatem et ordinem civilitatis hui
manum ut in libro precedente 3o
nota id ce primum principium quo
recta a non recta rempu · distinguun
tur quia sunt impropabiliter unum

publicum aut ꝓuatum inte
rre sub vno ꝙdem spēe sit
treb spēs cōtrariꝰ subalio alie
treb que illaꝫ dicuntur trīsfre
siones et lauce ¶ Z nota id nō
ꝑplaris equitate aplice dia nam
hic tertium implicat quod ꝑpla
rem hic dicunt eam aplice dic
nqua cuncti de plice eam sin
terse in vtute et facultatibꝫ sin
gularium equales et ꝓuapter
tractari possint sz qua talib in
politica ponitur spēs trīsfresi
onib · idcirco alij dicunt eam inte
ligi in qua quidam maiores
in vtute et facultate equales pa
re existentes equaliter ad mgrā
tꝰ et honores vocantur et duo
rare vl plures equales existentes
qm̄ alias non ꝙcurrerent ratio sz
ꝙcurrentiōnib talibꝫ ꝓxio dicere
tur cum inequales equalia trā
ꝓrent · et sic fiat ratio ꝙ epreter hi
mostrata dictum nqua ad mgrā
tus et honores vocantur non
omib sz tantum maiores et pue
monia publice censentur idest
nūmerantur de quib mgrāntur
aut noiantur · ibi hꝰ omnium
competat prefectus spēcies adi
uicem dicenb tribunum ee optimā
ꝑplarem et censoriam dicit ee ꝺ
trimam idest nqua lunam ¶
Et nō ꝙ ꝑplaris dicit potest ꝙ
nationibꝫ latis ut z politice et ꝙ
nationibꝫ spēs ut hic · trīsfresio
autē hic determinat de trīsfresio
nibꝫ trꝫ publicarꝫ Et ꝓmo de trīs
fresionibꝫ tribuni circa quam ꝓmo
tractat · id in quo cum tribuno ce
nsorē · z nqua dicūt ¶ Et no
tandū ex hac litera ꝓmo tribunū ta
lem ee eligendum qui non alium
de sz ꝑsepim sit sufficiens tam
quam alter · z quam extra q
· 2ᵒ notandū quod talis non est ee tri
bunus potius dicit tribꝫ possessio · idest
quam tribꝰ et ꝓprium pertinet · illa
dicto quam electio · q · d · ille qui tri
bꝰ non est eligendus tribꝰ possidere sz no
tribunum quod episcopus et alios de
nostris nr̄is temporibus fuisse videm
¶ Notandū quod ex hac auctoritate
tum officium tribunitiꝫ ꝓcuratio mi
nisteria quam nobiscum habuisse
tribꝰ eius contrariorum tribꝰ nr̄is
temporibus optinuisse ¶ Et optimi
bꝫ autem tangit transfressiones
optimatū ibi ex his vero tangit cen
sure transfressionem hanc dicte
multitudinem · que est ubi ciuis ꝑ
ꝓlo ad mgrātus vocantur at ꝓpter
transfretationis dicitur cum inequales
equaliter tractantur et sicut contraria
inter se una mala multitudo unanimi
dicitur malum · eadē similitudines
hic ad similitudinem prefactam di
stinguit scilicet tribus domesticis et ꝓ
no audit qui regno assimilatur · ibi
nota subiectionem stare cum liber
tate nam filij liberi dicuntur · ibi
tranquillo · audit quid mdmo ꝺ
similetur tranquillum · et nō aliquem tra
quillum cum ꝓcipuum ee instrumentum de
latis legibus · Xᵒ ꝓhibetur · ibi tranquillan
tem · audit quid mdmo assimilentur
tranquillo optimatum ꝙrum nam ubi pu
tat mulierem mdmo aliquem ex
re in ꝙrium ibi quod si monstra
audit quid sit simplex ꝓnuntiatio ꝓ
tractat ibi finitimi vero audit quid
mdmo sit simile censere et dicit
id ee finitimum scilicet tribus eiusdem
plerumq eisdem natura et moribus
existunt · sz itaq ꝑequalibus ee̅s
tribus equalibus sit equalibus ac pre
hoc pusillanimes scilicet ¶ Ex hac
litera satis patet censuram non
ee illam in qua non omnes sz illa
in qua illi qui sunt in censu et

quales ad inuicem uocantur. Ubi multitudinis uero oritur quid sit simple et quinariam que multitudo dicitur et id dicit eas ee duas que sunt sine numero, aut si alique sit numerus eis denarium est in medio qua forte ad medium se extendit in breui tempore finitur et aliud denarium fuerit sic ad quos proxime potuit quales hodie uidemus duos aliquos ciuitatenses. hunc uero dicit ciuitatem qua in equales equalitatem adinuicem uocatur. ubi sibi ipse nominantur multitudinis quinariam hic dicit non eam ubi proprie sed ubicumque equalitatem adinuicem uocamus utique ut michi uidentur cum uocitant eas bene ipsis ut patet ex hoc quod ipse in eis exemplificauit qualibet hic inter alias proximas potissimas dixerit ee in quidem politicae illam dixerit consuete ipsum magna solum medicos in ciuitate et sibi ad proximos uocantes. multitudinis uero illam dixerunt primam atque papuam ipsum magna omnibus medicinae ad infirmos uocantur. sed hinc satis de aliis uocibus que adhuc remanent in eo libro qui queritur publica intitulatur tractandum relinquitur.

una quaque species est quinque distinguit ipsis amicitiae secundum quales sodalitates et fiunt duo quam primo inter se. secundum ipsis ciuitatibus autem ee. ubi in ciuitatibus autem impia parte tria fiunt primo oritur quis sit amicitia secundum tempus ee. ubi sunt et uiri ad uxorem. oritur qualis quis sit ea que secundum aptitudinem generationem. et ubi fraternum uero. oritur qualis sit ea que est inter sodalitatem eorum qui sunt in ciuitate. circa primum facit in primo ad quod mouetur in toto ea proponit dicens quod inhumanis species est pulchrum. est autem autem autem generationum uidetur ee amicitia in animalibus in quibus ubi et iustum sicut enim supra dictum est iustum et amicitia in eisdem atque eadem existunt. et ubi tempus. manifestat propositum in regno et tempore duo maribus consistit amicitia regis ad subditos. et ubi tale uis comparat tyrannum amicitiam patrem amicitiae oritur primo magis contingunt et magis differant. utrum species similia autem hoc est. pars huius capituli ubi oritur qualis sit amicitia. tyrannicas species et primo intentum proponit. et ubi in tyrannide enim. probat intentum et primo oritur in tyrannide patrum ee amicitiae. sicut et iustitiae. cuius intellectu notabis tales habitum ee tyrannis ad subditos quales dum ad finis et generaliter dominum ad possessiones. et nobis iustitia et amicitia que non ee in huius tyrannis sunt quod sicut et sodalitas ad communitas. que cum nihil est ee domus et primo cum ipse finis et quicquid eius sit domus. et ubi qua ipsum respondet ad unum de quo nulla materia posset dubitari. et ubi primum. uero oritur in qua de iustitia sit amicitia malicum et in qua de iustitia sit amicitia moderatum et in qua matrimonio reperiri possit.

In hac tractatu ipsius cā
·b^m· nunc subdun
dit spēs amicicie a
primo repetit communem p̄nap^m
distinguendi amicicias · ponit
quasi duas negatiue amicicie di
uisiones scilicet in consanguinea
et sodalicias · et ne hui^s· di
cit ꝺ similes eisdem et aliq^s
sibi conuenientes · quibus con
iungit eam que est hospitium
¶ 2° ibi consanguinea autem
prosequitur primo consanguineum
· 2° ibi uiro autem · eam q̄
est inter uirum et uxorem ·
p̄ma inter̄ · primo de paterna
2° ibi fraterē iō de fraterna
· 3° ibi nepotes uero · de nepoti
bus · Circa p̄mum q^ro facit primo
ondit qualiter se habet paterna
ad alias · 2° quid meli sit p̄cipue
amandi pro quo inteligendum est
breuiter quod esset consanguini
tas et consanguinitatis ar
borem que alias exponenda pu
to ¶ 2° ibi matris autem · compa
rat paternam filiali · ondens p
tres quod paterna sit ma
ior quam filialis ¶ pro intelle
ctu 2^e hec tenenda quod humo est
aliquid dimpm · patri sit filius
atq; pars tota · licet non cō
· est utrūq; pater filius pat̄ · nec ta
men ex hac sequitur · quod sit
alius filii · // 2° ibi ex hac comparat
paternā filiali dicens ex dictis
p̄factis ē notum maternam ē
mē ssiorem quam patrinam · ex
hac concluditur ex p̄ma et 3^a · ne
autem ex 2^a · qui ex hac paterna
est maior cum filius matris pat̄
quam matris · ille enim formam
hac materiam prestare dicitur · 4°
ibi patentes · manifestat q^d ma
2^a rone dixerat ¶ ibi fraternas iō
· determinat de fraterna · et primo
que et qualis ipsa sit ondit · 2°
ibi maximum · est tantum id qd
maximum sit ad ipsam et alias
¶ ibi nepotum determinat de
nepotica et primoque ipsa sit on
dit ¶ 2° est autem · ponit proprie
tates predictas amicicias p
duas filiales quarū 2^a ibi tribus
autem · 2° ibi est autem fra
terna ¶ tantum proprietates fraterne
aliorūq; consanguineorū est utriq;
hec sodalicia · et ceteris paribus
tanto maior erit quanto sodalicia
¶ quanto hijs plura sint cōia
quam sodalitas · sequitur illa pro
prio et proprie ubi determinat de
amicicia que est inter uirum et
uxorem ¶ Circa quod q^ro facit p
mo ponit duas conditiones seu
rationes ultra amicicie · prima ē con
iunctionem uiri et uxoris ē po
tens cum ceteris sodalitatis · et ea amet
mutuo tem cum ceteris amicabi
libus contineat · ex quibus patet
hanc ē naturaliorem cum ceteris so
cietatis ¶ 2^a aperte ponitur ibi alius
ipsius · et hec est communis q̄n
¶ 2° ibi quare et utilitas · ondit
quo modo se habet hec amicicia ad
alias amicicias spēs · utriq; horū ē
potest omnis amicicia · 3° ibi filius
uero · tantum id p quod hec amici
cia ¶ 2° ibi filii uero · tantum id p̄ quod
hec amicicia firmetur · p aliquod
tantum quidem non multum
nisi firmari uidemus ¶ 4° et ultimo
ibi quemadmodum uero respondet
tacite questioni que prius amicorū
practica possibilis utile plusquā
utilem ē ego puto · ~ / ~

Quum ergo tractatus 2°
de querimoniis amicorū

duo sit capitula · in primo agit de querimonia equalium amicorum et in eo frater tria · primo ingenue ondit quid sit obseruandum ad querimonias emendas dicens tres sunt amicicie · et in eas quasi tres continuat ee amicos eas leges quarum id est obseruari utrumque et cetera sunt equalia · inequales quasi inter aliquos sunt equandi · nam quanto eorum aliquis fuerit prestantior · tanto debitum ei ardet ee maior · itaque indupio exurit amabilior quod si fiat · erit ei stabilis · non quidem penitus · sed tunc / sine proprietate ¶ Secundo ibi fuit igitur · ondit que de amicis sint querelle subiicite ¶ Circa que tria fit · primo quod intendit proponit · probat quasi in amicicia que est propter utilem non exurgere querimonias ¶ Secundo ibi nec etiam ondit in amicicia voluptuis querellas non minimum fieri ¶ Tertio ibi at illa · ondit utilem amicitiam hec est tertia pars habet tres ubi tres docem assignat prefatarum querellarum et primo hec · secundo ibi nem monet · ibi sit autem · prima manifestat · primo dicat utilem amicitiam distinguendam secundum distinctionem iusti · itaque aliam dicat legitimam id est propter conuentiones et leges · aliam moralem id est propter eam tutem ac paucos mores · secundo ibi est autem · exponit hec membra et primo legitimam · secundo ibi morales vero est · tertio ibi adpeyeo · concludit enim hanc fabellaz · quarto ibi ei qui · ondit quomodo inter huiusmodi querelle possint emendari ¶ Sit autem · hec est secunda pars in tres partes · ubi enim predicta monet dubitationem et primo hec · secundo rationem assignat · tertio ibi eam igitur soluit motam dubitationem · et primo quantum ad utilem ¶ Secundo ibi in amicicia · tertio quid dicendum sit in amicicia honesta · nec plura hic addere intendimus ·

Differunt autem et cetera secundo querimonias in amicicia que esse inter amicos inequales · et fiat tria · primo proponit controuersiam quam huius amicicia fieri consueuit · utique quia unus amicorum est excellentior altero · inter eos fiat querelatus controuersia · vtique enim dignum putat ut ipse plus habeat · cum autem ad fiat · scilicet quod utrique placeat · dissolutis amicicia cum amicicia et inequalitate confisi tat · ut sepe dictum est · aliae est militia non · quadriam ee potuit · ut sit sensibus · cum autem id non fiat scilicet ut utique plus habeat · dissolutur amicicia · vtique enim talium amicorum ¶ Ut iam patet hec dz plus habere ¶ Secundo ibi nam quia · assignant rationem prefacte dicendi · et primo eorum amicos qui superexcedunt · secundo ibi in quibus eorum quos excedunt ¶ Virtutem autem · hec est secunda pars huius tertie · ubi prefacte controuersie utilitatem determinat · et primo hec facit · secundo corollarium unum

et predictis vnitet ℣ ibi quia pp
bitatem · nipma parte pmo vita
tem propuit · ℣ ibi vitatis ei
eam manifestat et pmo p
tonem ¶ ℣ ibi sic autem · p̄ce
plum · inquo tangit duo docu
menta salus vtilia ac pulcra
· at p hec menti concludenda ·
¶ ibi sic igitur · concludit mite
tum · ℣ ibi nam amicarum
· probat in amicicia id iustice
· tradi possibile ¶ Quapropter
concludit exptes factis patrem p
se posse abdicare idest excludere
ab reptere filium · sed non eñ
· hoc tradi duas assignat
tones quaz pma est quia pt
se videtur habere ut creditor · fi
lius vero ut pncps debitor · cre
ditor quidem habet potest debi
torem relaxare · non autem sic
habet debitor creditore tenet
¶ ℣ ibi simul autem · assignat
zam tonem · filius quidem pecto
beneficium nutritale quod est ec
multa alia a patre recepit pe
tragne si patrem colere desiste
rit · erit ñ humanus et finem
ibi debitis · ubi hunc libro ostē
dit finem inquenens dicit si
tanta de eis bis dicta sint ·

In quibus ante
· libri nonam de a
micicie propue
tatibus contingit
tribus tractatibus
quoz pmus est
de conservatione
et dissolutione equalitatis a
micicie · pmum ex tria cōsi
tuit · pmo id quod requalitas
amicicie conservatiuus ℣ ibi
si amatoria · tangit enim pri
turbationis ipis amicicie · ℣ ibi
sed virum · ondit que sint re
media · tertia ibi fiant · pmo id
quod est dictum · itaq; ut dictum
erat libro superiori equales
oz equari pñs cum qualitate
que est sñs proportionem · est
autem proprie comparatorum
equalitas · ut si comparetur ter
adq; · sex ad tria est enim d
tribus dupli ratio amore sic
igitur et ñ amicicia dissi
militudo ee dz · ut talis sit
ratio amantis p honoris ad a
matum et honorem qualis est
amici ad amicum ¶ ℣ ibi quem
admodum manifestat illud
p quadam simile quod maxime
in societate frequentatur · ℣
ibi ad hec tangit vnū p qđ
videtur potest causa esse ma
lor sit ortasio discordie ñ amy
citabus quam ñ aliis societate
· qñ hec mixtuntur nonnulla
mensura communis ex qua
omnia que requirit in concordia
¶ ibi vero nichil tale existit quo
acta p effectum amicoz metiri
possimus ibi ñ amatoria · p
tractat ut causam p turbationis
amicicie hñ · alia quod ferre de
est · hec manifestat quom
pter defectum prefacte equa
litatis oriatur inter amicos
p turbatio · circa quod tria fa
cit · pmo enim proponit eis
discordie q̄ fit propter defectu
respondens ¶ ℣ ibi eveniat
autem · ondit inquibus amici

id euenat · ℥ ibi oritur etiam
· oñdit quomodo amicicia turbet
plxc quod repulsio non fiat in
ea tanquam amicꝫ optabit · ibi
cordialem et pulcrum lxs aut
toritatem · tunc cum meum cu
tui cos qui satisfacere se credunt
cum id amicis rependunt qd
illi minime appetunt · Sed vtrū
dantis · lxc ẽst · 2ª pars istius cā u
bi ponit remedia contra huiusꝫ
turbationes et fiat duo · p̄mo os
tendit ad quem expedit extrema
re lxs responsionem ¶ 2º ibi ℥
inquibꝫ oñdit quomodo lxs repe
tio sit facienda · p̄ma duo fiat
· p̄mo ostendit extremationem mar
ceptoꝝ cū faciendum ab aq̄ue
p̄mo beneficia acceperit · Et nō
quod in fine dicit merendum cē
dandum non beneficio · sed vi
tiosum repulsionem in arbitrio
accipientis committat · vtiaꝫ
pro tali voluntate liberalitē
cis aliqua fiunt dandi vtro eiꝫ
qui p̄mo donauerat aut dederat
¶ Aut aliter et forte melius dicemus
ad aristotelis dictum cū ut in
telligamus merendum dandum
cū vtro pro meritis sui laboris
¶ Non autem tri · ille enim et
non lxs in communem vtilitatē
dicitur ¶ 2º ibi sed qui premiaꝫ
ostendit quomodo propter defectum
eoꝝ q̄ accipiunt lxs p
turbationes eueniant · et nota
q̄ hic phūs dicit de spūs est
enim tres lxs nostris temporibꝫ
frequentissima ¶ ℥ mḡbꝫ
oñdit quemadmodum sit fa
ciendum compensatio in amicis
· et p̄mo in ea q̄ est faciendo
vtilitatem et nota id quod hic
subiungit de plus preceptori
bꝰ · 2º ibi non tale · oñdit quo
modo sit facienda recompensa
tio in aliis amicis et p̄mo
quod notandum proponit · 2º
cum ibi q̄nam enim probat
id quod propositum · et hic diffi
cultatem p̄mo tunc circa
que tenere possint · 2º ibi et
quibusdam · probat illud idem
ex legum statutis · et quodā
sit plus hoc frequentatur ꝙ
regno firmate quod amicis
possidetur inimicis · ultimo
ubi cum dicit ex forsan · re
spondet tertie questioni · et in
his finitur hic cā ℥.

Sed hinc iste · cā 12ª in
quo p̄mo tres monet
dubitationes circa ipsas
siones quibus amicicia retinet
· et est p̄ma vtrum put sit ni
omnibus obediendum aliquo mo
do fienda tute media · et in hac
tra non quem putet · sed tri
bulationis pertinum sit eligen
dum · secundus sed dubitatur
vtrum amicꝰ magis studioso
sit an fugiendum ¶ Quod hec
assumentium nos obnoxios
esse studiosis bonis etiam si non bis
sint meo iuuti · 3º dubitatur
an beneficiorum aliquorum
sit dandum mercedis an
non possit vtrumq; dici ¶ Ad
vero · hic 2ª pars huius cā ubi
pretactis questionibus soluit
et p̄mo utilitatem ubi tangit
huius tre difficultatem · et
eiꝫ difficultatis causam sic

libro feudor. ¶ Nō̄ que sit ꝓma causa hui⁹ficiū amittendi ꝛ̄ ibi et tradendum ꝑ̄ solut̄ misse hus dubitatiōes ¶ Et ꝓmo ꝛ̄ Circa quam tria facit ꝓmodi cit quid ut plurimum sit faciendum ¶ ꝛ̄ ibi sed id fortasse ondit cē casum unde aliqō dfficiat ¶ in omib⁹ hīs facēdo est ꝑ̄ quod dicit tertia ꝝ̄ que sūt dubitatem ciceronem ciacz non uiquam dissē. ꝓmo comunia a dubie videtur ¶ Item nota erit mutile hui premitte eos creditores qui tpie sint ꝓces q̄ ꝓpe ꝓtores. ut .l. ꝯ. t̄. q. pp. impetrore hui antur et st̄ cōb tl ut sic ꝓpe cior. ¶ ibi ut ꝑ̄ut. ondit q̄ luter prefecti sint obsidi et ꝓmo ondit propositum ¶ set hic ut ꝓ̄t no tabis tres nāt pte ꝓ̄ esse obligatas ꝛ̄ tuos̄ . et ꝓ̄ eis quam nris creditor hi si ꝓam sint. cum itaq̄ hi na fortune sint ꝑ̄tuos̄ ꝑ̄te instrumenta. illoz cē videm tur qui ꝑ̄tute student ¶ ibi ut ꝑ̄ut. mīsert exdictis id qd sepiꝰ dixerit prefectum improle gio. et libro ꝛ̄ ¶ Quod ꝑ̄ut non eadem. hic solut dubita tōem ꝓpiam ex cui⁹ solutē puter solutō ꝛ̄ ¶ ꝓmo ondit non cē tr̄buendi eidem nī ꝓ̄t. utiq̄ ꝓ̄t sint tr̄buē de que sibi sint ꝓpia ac debita . que vero sibi non competunt . nec ei sunt tr̄buenda. et quod hic dicit de pone. sedum dum rutum tpentinum dictū puta. est tamen aliud q̄m sutis simplicate ad propositū . quemadmodum enim nec o lon omia sictitia contingere potest. sic nec put ¶ ibi cū dicit videri quasi. ondit q̄ nō sint ꝛ̄ tribuenda. et ponit exempla manifesta. alia hi nrē remittit prece ¶ ibi ac discernere. ondit quod predic etoz sit facile id determinare . et unūquodq̄ sit difficile. nam cum de hijs queritur que bni tpentijs. ut de duobus consanguineis aut aut duobus sapientib⁹ ut amicis est quidem tunc facile respondere quē preponi quor sapientiora. magis amico tenet⁹ putam⁹ simus obligati. est autem ꝛ̄ssime difficile sic de hijs qui tpentie differunt quecumq̄. ut de amico et sapienti. aut ꝯsanguineo et benefactore. et tu ne non obstante hac tertia ssima difficultate de tribus hijs est nobis querendum ac de utrisq̄ quantum est nobis possibile determinandum. huc ultime loco est illa tertiissima questio. utrum iusalius fu iure debeat amittere ꝯ̄ bonis suis hominem. et libro qd feudor determinatur quod de re ad aliquid future contra omis nō distincte. exceptis imperato re ¶ et regie / et antiquiori domino. utiq̄ contra fratrem / filium / et patrem futura debeat aliquid. quod expresse habet⁹ in fine illius capitulo huc finis lex et incipit unus tertium con

sue tudmes · sed lex ista est in
qua tranca atrahit ipm fauore
introducta cum enim filius primo
patri quam dominus fuerit obligatus
tus atq; longe maiora aputre
quam adquirere possit truncha
ta · erit sine dubio pater ipe pri
or mitequam dnus de filio
quaq; idem videtur · qua tum fi
lium sit tribs patribs · contra fi
lium faciendo Videtur contra
sepe ipm facere · quod nulla eqtri
bs tricis punitree videtur cum
nec eciam dominum punire si do
minus tbs ipis tra filii tuler dstrin
gere Nec est obstat iuramentum
quo tra filii iurat dominum pu
nire contra hominesq; quib; qua
eciam si non expuniatur · intelli
gitur quod cum debeat punire iu
ste · et ex hac clausula intelli
guntur excepti imperator et
rex / et pater / et filius ipis quaq;
tra filii psona / ac tria · nam con
tra istos dominum punire è ma
nifeste contra pietatem facere
· et accidit patri · qui si dominus
velet impugnare · non male dub
bitandu non est · imo contra ips
secundarij feudatarij insurgere
debent · illa tria imperator mihi
famosem constituit non lex · si
opinatio tranca merito dicen
da vt · possit ni illa constitutio ve
ritati et plene consonare si intelli
gamus idem primo bene contra
imperatorem et bene contra patrem
· aut tm tatem · nam iusta sen
tentiam ciceronis in fine libri of
ficior Cum ipa communitate sint
duo gradus officior / expedit q̄d
cuiq; prestet intelligi potest · ut
primo deus immortalitati · et patri
· et proximis de ceteris gradum
teneat teneatur debeat · hec

ille · et primo tri · fundamentum è
qua nemo de cumbit tm sui exi
stit quam contrarium tm pars
ei dicatur · cum tres itaq; aut tres
vel imperator qui locum continet
obtinet literam hic facultatem
(quem ad modum totum de pacte
) aliquorumq; alie / eiq; literis
ac verbis differunt ceterum pro latio
est indefensionem utraq; triplicatum
erit cuiq; contra fratrem
filium ac patrem bene et huc
considerandum habita · cessat
illa tricis quam supra pro patre
ac filio adduxerimus · cum primo
patre quam proximis simus obli
gati Iustissima ipsius dicimus
quod rex aut imperator considerari
potest ut psona publica · et tunc
· pro proximis quam tota aut
imperator simus obnoxii · si li
ter / aut imperator considerentur
ut est psona publica / tunc ipsi
proximis vicem tenens · primo
eis quam proximis et eciam si
bi quisq; obligati dicimur ·

Est eciam ambiguitatis
in parte superiori dictum
est quem ad modum
tres societas contrahentes · hic in
cipit · considerare quem admo
dum dissolvantur · et hic tres tres
tres partes primo ordit quemad
modum sit amicicia dissolubi
lis cum vna amicor mutatur in
aliena Et ibi sim vero ib · quo
alter quadit in melius ibi an
ipsius · ordit quomodo nos hec
debeamus ad amicam postea
fuerit amicicia dissoluta · in p
ma parte facit · primo monet
dubitationem · dicens de ambi

ynitatem circa dissoluendis ut non dissoluendis amicicias amplius amicis qui non pmanent eisdem stare. ℣ ubi verum cū hys. solut̄ p̄fectam ambiguitatem quantum ad amicicia honestatis. et voluptatis. utiq; non existente p̄ma honestate aut voluptate. non putat hō amicicie dissoluūtur. ℣ dum in hys ubi non sanus est. audit quemadmodum in hys amicicijs actus agendus. et nō magis actus sanandum qui falsum amicicias simulat quam cum qui numos falsificat. quanto circa nobilioꝛem rem est adhibita fraus. est enim honestior amicicia quam numus. et adde quod hec in humanis existit. atq; rei publice magis adūsum. ℣ si amicum. solut̄ p̄fectam ambiguitatem quantum ad amicicias honestas. et facit duo. p̄mo audit hō amicicias cē dissoluendas ad eos qui non pmanent eisdē. ℣ ubi amic. circa p̄mum ponit duo. p̄mo questionem resumit. ℣ ubi ait id quidem. questionis solutionem subiungit. et procedit introducendo. quasi dicat planū est cē possibile. Et nō illud commune p̄uerbium. dictū est autem simpliciter simpl amicad cē quod ego intelligo uerum cē cum pp mores se inuicem amant. sed si pp utile. ut delectabile. nō forte ipsum inuicem cum utilitatem aut voluptatem similitudinem dicē uelint. ubi an ergo. ponit modum dissoluendi hō honestam amicicia. et facit tria. p̄mo questionē premittit. ℣ ut cum oēibus. eis solutionem subiungit. et est notandum et pluspquam notandum hic dicendum quod hactenus circa dissoluendam amicitiam nobis tradere uidetur. ℣ ubi uidetur autem. audit hō dissolutionem sine absurditate ulla fieri posse. quod etiam pro amicoꝛ pratica satis puto notandum. Sin tero postea quam dixit de dissolutione cum vno amicoꝛ mō tertio mutatur. hic audit quemadmodum sit mutanda cum eoꝛ alter melioꝛ euadit. et p̄mo questionem p̄mittit. ℣ ubi ut non conuenit. eis solutionem subiungit. est etiam hec pro amicoꝛ pratica mentis commendandum. amicꝰ. hec est ultima pars. ubi audit non quemadmodum te here debes ad amicum amicicia igit dissoluta. et p̄mo questionem premittit. ℣ ubi ut oportet. eis solutionem subiungit. hec utiq; est illud commune dictum. amicicias que nimis delectent. eteque nimis p̄ueniat magis decere tenuisse nit sapientes sensum diuere. quod repente precidē. id quasi medi tenebris quod infine dicitur. quō non ℣ excessum pratum tribus fit dissolutō ;

Timabilia quidem ad amicos. dictum est in parte superiori de hys que amicicie conseruationem. et dissolutionem spectant. hinc incipit considerare de effectibus amicicias oppositis. et hec q̄m ēt tres habet partes. in prima audit qui sint hi effectus in ℣ ubi. si ergo se habuerit

· oñdit quem admodum se beat studiosius circa tales offerat · m̃ ibi ℣z videmus · idem oñdit de̅ uo homine · circa p̃mu duo facit · p̃mo oñdit inditem et oppugnem amicabilium optimu · q̃d modum utraq; amicoz opera processisse videatur ex hijs que circa se ipm quisq; facẽ videtur · ℣ ibi proſu ozunt enim · ponit numerum hꝰ amabilium · quoz p̃mu ad bene ficiendam p̃tinere videtur · quod est ut amico amico bona velit · et faciat · et hoc ipis ppt̃ · et velle vita uic · aut talia que sibi bona putentur ℣z ibi ult enim · po nit ℣m quod at ad benivolentiam p̃mo dicitur dicatur · scili cet velle amicum ee et vivere quod matres circa filios · et a micoz non nulli qui amicicias ne fessi aliquos qui postea amico infesti sunt · cum amico conuersari ~~non~~ ugle inhibentes amicum ipm vivere et ee optant · ℣o ibi · hꝰ liv · ponit ℣m amabile · quod ad concordiam p̃tinet et hoc utrum tu mse contineat · p̃mu coz est amicoz familiaritas conuiuiato · ℣m est ipm ee cum optare · ℣m una timere et gaudere · quod matres circa filios videmus facẽ ultimo ibi hoz vero · quasi epilogum ad concludit aliquo ut aliqui p̃fectoz amabilium diffinitiuam ee amicitiam atq; amicos · utraq; eos amicos dicimus quibus aliquid ut aliqua predictoz mee videmus ℣Iz ceteris est ℣a pars ubi oñdit quem admodum bn̄ bonus se beat circa p̃fectu amabilia et faciat tu p̃mo oñdit quomodo se beat circa profectu quantum ad se ipm ℣z quantum ad alium ubi et humanum · ℣o confir

matiõnem subiungit ℣i ubi vero autem · circa p̃mum tria facit · p̃mo intentum proponit · bono utiq; bñ ℣ respectu sui ad se pfecta amabilia mee videntur · alius vero qua bonus se ee putauerint utiq; impossibile est quem de se ip̃o intendere / aut de se ee contentum nisi bonus sit · aut bonus se reputet · ℣z ibi videtur enim tradit tñem eius rei que ℣o to dyonis scribit alios id tñ bene inte inquantu se tales putent · causa eius est qua ut est dictu libro ℣o eth ℣. ethi · et studiosus tñ attendat ee dicuntur mee sitra inquocunq; tpe ee p̃fectissimu aliqz ponitur mensura · hmoi ee videtur studiosius in spe humana ℣z ibi hic enim manifestat propositum et p̃mo quantum ad bene fician · circa quod non erit inutile meminisse duas ee amicitias partes · scribit intellectuũ / et sentitiuum · quod alibi supra libro p̃mo et ℣o politice vtilicum dicitur · ste considerandum p̃mu hic tñ quam p̃ia̅ premittere id quod est principale intento ee quadam modo totum · at p hoc intelligimus ee dicimus bonum nem / totum aut maxime · utriusq; bono sibi est consentaneum · cadem enim cupit sibi totum aliquid adest sibi id utrumq; aliquid p̃te · multi circa sibi bona et agit · et hoc vere ut talia que sibi appetunt bona et hoc ipis causa · et quod sibi velit et agat bona putet vissitudinem · p̃mo q̃ bonum vere est sibi bona velle et agere · ℣o quia talia vult et

agit que sint intellectus una
· tum ibidem intellectuum
sit toto bono · hic bonus iudex
et agit sibi una · 2° ibi et hic
· ostendit propositum quantum
ad bonum voluntatem · et probat
illud ex eisdem fundamentis ·
primo quia bonum unicuique est
sibi una bellie · cē quidem vir
osi est bonum · et ei bonum
· 2° quia unum quodq; unit
cē id quod est · quod magis vidēq;
· ubi est utiq; quod velut u
aliud mutari eciam si sicut id
quod mutaretur vnūssa hi
bere vona ¶ Cum ergo intellec
tuus cē et unere · at per
hoc se ipm · siquidem velet se
cē sm̄ sensitivum · vellet utiq;
se cē id quod non est ¶ 3° ibi tu
lio vero · ostendit propositum qm̄
tum ad concordiam · et primo
qm̄tum ad conuenire utiq; hic
bona secum cē unit idest sm̄
unere · et constitere potest et
unit · ac hinc id agit · nā
et preteritoz recordatio est sibi jo
cunda · et spes futuroz optia
· hec vero parium voluptatem
comē placidum quoq; rez pre
sentium mente habundat · tor
est oppositum impium at p hec
secum vivere nec vult / nec po
test / 2° ibi et vna · idem probat
qm̄ ad mitiores affectus alias
fortunas · utiq; bonus vir cum
lectatur ut delet · non sic se ha
ut pravus qui sm̄ unum ani
mi partem tendit / et sm̄ alia
am delet · si vna hec est sm̄ u
trumq; animum partem ut de
let / ut quadret · concludunt
igitur singula amicabilia e
xistere vero bono ad se ipm ·
Et humanum · ostendit prefecta
competere ituese quantum
ad amicum · Et concludit his
mentem tria aut quatuor que
hic ponit · presertim ad amicos
est alter ipe · quod intelligi bo
nitate et affectu · ut dic quod
amicus est alter ni sustancia et
est ipe inqualitate et condicio
ne · cum utriusq; virtutes sint
eidem aut similes · 2° manu
tem · hic confitetur quod obiici
posset posset · est et quidem hec
obiectio magis de nomine quā
de re · cum et primo nosmet et
amicissimum diximus primo
sint ad se ipos · atq; moribus
tellectum sui ad se primo cē
dicamus · unde dic ut oleum
amat illum ut se ipm · ¶ Hz
videmus hec est 2a pars hūius
· ubi ostendit quem ad modum
malus se habeat erga amabi
lia · et facit tria · primo mit
tum premittit · quod est pra
vo ad se non existere prefac
ta amicabilia · et facit tria
· primo interitum premittit
· quod est pravo ad se non exi
stere prefacta amicabilia sive
amabilia · 2° ibi nam desiderii
· probat quod proposuit et primo
quantum ad beatificationem
pravo utiq; sibi non be
ne facit ¶ 2° ibi qui bene · ostendit
pravos non cē sibi benivolos
quod presertim latum bene vi
detur ibi multa et pravi com
mittunt ¶ Et nō illud se ipos
interimunt · 3° ibi quotiens
improbi · probat impios non
bene secum concordiam · et
circa hoc facit tria · primo os
tendit cē non bene vite con
cordiam ¶ 2° ibi nec igitur ·

oñdit eos non bene concordia affectionum · 3o ibi quod si non removet obiectionem · et hec tam prefactis tibi notanda ac plusq̃ notanda puto ¶ quod si ita non removet obiectionem / huc 3o infert expositio actuum ante am · usq̃ primo nec ipi nec alij amare poterunt · si si id fieri contigit · erit pre tpo tribulationis ac voluptatis ; ·/·/·

¶ Benivolencia vero determinat necat sicp de actibz amicicie in genere dictum est utrũ qui sit · et quibz competent · huc incipit tractare de eis in spẽre · et primo de benivolencia de qua erat materia usq̃ ibi · et dividit in tres partes · in prima oñdit benivolenciam non esse amicicia certa q primo intentum proposuit · 2o ibi nam benivolencia · id exduplicat capitur probat · 3z nec amor probat benivolenciam non esse amorem hec facit visitatam · 2a vo pmittit ibi et amor · et inquirit hec ne unquam esse dẽre desiderium esse libidinem eiusquod non dum assit inveniendi · inter vo vere est voluntas ac propositum quoz neutrum habere videtur benivolencia · inde tertia ¶ hec est 3a pars hui capitulo · ubi oñdit quem admodum benivolencia se habeat ad amicitiam · Circa quod tria facit · primo oñdit quid sit amicicie principium · 2o ibi non illum · oñdit eã amicicie non fit pñm · 3o ibi omia oñdit eius amicicie pncm ·· ·/·/·

¶ Concordia quasi cũ 2 de amicoz concordia · et facit duo · primo oñdit quid sit · 2o quemadmodum se habet circa civilem amicitiam ¶ 2a ibi videtur autem · Circa primum facit duo · primo proponit istam · 2o ñz ibi nec ei hec duo facit oñdit circa q non sit 2o circa q ẽ dictum · ibi verum civitates · et circa hec duo facit · primo insinuate · 2o improbat · ibi et aut et infine videtur confitetur tacitum ob lectionem · ibi cum vero · hec sit plana et talia q p se ipm pvenire intelligere ¶ videtur autem hec est 2a pars · ubi oñdit quẽ admodum se habet concordia ad civilem amicitiam · et primo hec ¶ 2o ibi est vero oñdit inquisitum hominibz possit ẽ concordia · et primo oñdit locum hec in vitiis 2o ibi improbis · oñdit non ẽ concordiam inprobis vitiosis et in hiis brevitate hui brevitate hui eã sinia ; ·/·/·

¶ Cum beneficia contingere cãt 3m de beneficia · circa quod tria facit · primo proponit id quod circa beneficentiam accidit · ¶ ibi et quasi movet circa hoc ambiguitatem · 2o ibi pleriscp illa solunt cum et primo probat quoz dam rõnem apparentẽ · 2o ibi sed natura habet excludit hanc apparentem rationem · 3o ibi quod maxime hoc · assignat veram rõnem prefati accidentis circa q

qer aut q̃ qs

q̄r aut q̄ q̄nt rōnes · 2ª ibi p̄terea contulisse · 3ª ibi Joandro · alij dicunt hunc non cē rōnem · sed hic probare intendit quod supp̄ponit · quod facit dicunt bissarca · 2ª ibi et me meretrix honestor · q̄ ratio ponitur ibi et amare · 4ª ibi preterea qui cum lanose · et hunc rōnem confirmat p̄ id quod matres circa filias facē vid̄ mulc ibi obiter · ul dic hic cē exp̄mus istis corolarie adiectum · quod esse puto mentis commendandum · nec in nullis pluris addimus · sunt enim talia que quisq; pse intellige p̄t · si mal literam non habet ni corruptam ; · · · · ·

Est autem questio · postq̄ determinatum est de effectibus amicie · hic tripliciter matoziam · quozdam dubitationum · et in hac 2ª tractatu agit de hijs dubitatōnibus que accidunt exparte amantis · et in hac cā de hijs que circa se ipm̄ quod intime partes diuidunt · in p̄ma mouet dubitatōnem · in 2ª ibi mirpunt eum · oñdit dubitatōnem cē tenabilem · aliq̄ arguunt questionem pro vtraq; parte ibi Et p̄mo arguit bissarca pro parte negatiua · 2ª ibi p̄mo ibi videtur et improb · 3ª ibi ab hijs arguit pro parte affirmatiua · et p̄mo rōnem duplicē quaz 2ª est ibi Et reliqua igit̄ · 3ª ibi in hijs quaz · inducit p̄bare eadem parte quedam fabula · et infine · ibi dubitatur · concludit meritō dubitatiū cē p̄mo · sequit igit̄ · hec est 2ª pars hui cā · ibi soluit p̄fatum dubitatōnem · Et p̄mo p̄mit modū soluendi · itaq; pro intellectu eius circa distinguendum est amatorem sic · 2ª ibi alij igit̄ · accedit ad sūm p̄fatum modum · et p̄mo oñdit quemadmodum cum vir vituperatiue dicatur quisq; se amare circa q̄d duo fiat Primo manifestat p̄positum 2ª ibi · Quod vir probat ad quodducat · at minus · hec est 2ª pars p̄ticularis hui cā · demonstrat itaq; quemadmodum cum vituperatiue dicatur amator sui · hic oñdit quemadmodum hec fiat cum laudabiliter fiunt duo · p̄mo oñdit cē aliquem modum addendum amando se ipm̄ · 2º ibi cōsequenter oñdit sūm hunc modum amatorem sui non cē vituperabile · in p̄ma parte duo facit · p̄mo probat hominem virum cē sui amatorem · 2ª ibi quazz concludit intendit intentum in p̄ma parte facit q̄r · p̄mo intentum p̄mittit Et 2ª ibi quia pulcherrima · probat ad duplicē rōnē · quarz secunda est ibi et nusquam · ut autem · hec 1ª probat quod in hac rōne supp̄ponit · scilicet hoc cē intellectum · et hec probat 2ª am · 2ª ratio ponit ibi et cōtinue · 3ª ibi ac esse · quod ostendit · hic q̄s concludit quod hic ostendere proponebat · cōsequenter hic ostendit cē amatorem sui hec inquantum non cē cum vituperio · imo cum laude · et facit duo · propositum oñdit · 2º ibi primi est ab hac 1ª q̄s supp̄ obiectum diluitur · circa p̄mum primum tria facit · p̄mo dicit cōsuetudines reprehendere atq; laudandas que circa tē preclarae effectus studēt · aliaq; oñdit illum cē laudandum qui sūm rōnem amet · 2º ibi oñdit hec · oñdit talem virum cē virilem sibi et aliis Et 2ª ibi quare virum infert ex dictis duo corolaria p̄mum est o pulcherrimum cē & bonum virum

se amare ¶ Lucrum est · ibi et malum · infert 2m · quid est bonum tutum · scilicet imperfectum ee malum se amare · Lucrum é · hoc excludit abeo qui se cum laude amat ad quod supra obiectum · et sunt tria · primo interrogantem premittit · 2o ibi manifestat · manifestat propm · primo quantum ad mortem · 2o ibi et premium · manifestat illud quod ad premium · tertio et cum manifestat illud quantum ad vitam ¶ ibi qui enim · manifestat illud quantum ad mortem · sic igitur · hec est 2a pars partis vltime istius cap · vbi epilogat · nec plura addimus ;

Dubitatur enim vtrum ca 2m in quo nomine et soluitur ho quesiuerit eo patre amantibus vel patrem amici · et sunt tria primo questionem proponit scilicet vtrum vtm vere indigeat amicis vel non · 2o ibi nihil enim · arguit ad vtramque partem scilicet pro primo parte negatiua arguit vbi dicit enim ¶ 2o ibi sunt enim · ibi obiectum · sed videtur absurdum · hic arguit ad partem affirmatiuam · et hec facit dicta ratio · 2o ¶ ibi sine amicis · 2o ibi diuiditur · quia primo cum potest ¶ 2o ibi hinc concludit corollarie aliam dubitationem · et hanc non hic · sed infra prosequitur · 3o ibi sed forte · et primo hic et plerumque notat id quod subiungit · nam amabile est bonum · et certum eorum qui nostro bono infruantur · non dicentur alicui magis bonum quam absolute solitudinem positum · vtrum eo possit ¶ Quod ergo dicunt · hoc accedit ad solutionem presentis questionis ¶ et primo videtur in quo videtur deficere · primo dicit vtrum non indigere amicis · 2o ibi ad id non est dictum probat illorum dictum non eo dictum sum placuit · et primo per tres rationes moralis probat vtrum amicis indigere · 2a ibi ponitur ¶ ibi sicut vnus · 3a ibi et sane · et certum nobis quod in 2a ratione sumpsit · ibi cum dicit at insolubile at insolubilem molestia est vita · et certa ubi plus plusquam manifeste eos resplendit · et ex dictis ¶ eos qui vitam a se fictam vitam dicunt insolitudinem consistere hinc certum vtrum abaristotele inquirunt videtur · sed a se ipse fruitur ¶ natura vero autem · hic 2o primum naturalem · ostendit vtrum amicis indigere · et primo interim premittit · 2o ibi nam dictum · pro secundum et quid sit expetibile respectu sui · 2o ibi diuidit videt · quid sit expetibile respectu amici · circa primum tria facit · primo probat ee et vivere ee vtuoso expetendum · 2o ibi quod si dem · infert ex dictis eorum sumit · 3o ibi videtur autem · ostendit sentire se viuere ee expetendum vtuoso et cetera vtm · ut autem · videtur quis vtm expetat respectu amici · et primo facit hec ¶ 2o ibi hec autem · quidit quem admodum amici potest sentire suum amicum viuere · 2o ibi ergo si vtm · concludit in veritatem principale eorum probationem relinquit · et hec tan

ta dequestione prefieti;

Inuitus quam plurimi nobis tractatus ꝙ dequibusdam ſſtho mby expedire amatoꝛ emcacſſ tiby tñ contingit cꝛa · mꝓmo de amicoꝛ multitudine dubitatur ¶ in ꝛo de neccitate · mꝛ de coꝛ uſu utꝝ conuictu · mꝓ modo facit · ꝓmo queſtionez premittit · cauꝝ ꝓ ſimple nu tum feſtat ¶ ꝛo ibi hꝝ poꝛtꝛ ſolut preſactam dubitationez et ꝓmo quantum ad amicicia vtilem cñdit non cē nobis opꝫ quam plures hꝛe amicos · ꝛo ibi ad voluptatem quaꝛ cñdit idem cē dicendum de amicis iocundis ¶ ꝛo ibi ſtudioſus hꝛe ſolut preſactam dubitationez quantum ad ſtudioſam amicitiam ¶ Et ꝓmo dubitationez reſolut · cauꝝ palmd ſum le magnifeſtat ¶ ꝛo ibi oꝛamus coꝛ uſuꝛe · ſolut preſactam dubitationem · et facit tꝛa · ꝓmo ꝓtionem cñdit nonē conue nientes nec ꝓ plures hꝛe amicos ¶ ꝛo ibi ſic autem · idem probat experiencia · ꝛo ibi cum lites uſuꝛe · cñdit que ſit illa amicicia magna conuenias · Et ſit poſſibile · quam plures hꝛe amicos · utꝝ mutuitate quem admodum quis poteſt cum pluribus ad modum conuersandi hꝛe · ſic et quilem amicitiam · circa ꝓmum facit duo ꝓmo tactam probat non eſſe conuenientes nec poſſibile plures habere amicos ſm ꝓfectum amicicie · ꝛo to ponitur ibi preterea illos · ꝛo ibi diffinitur eciam ¶ ꝛo ibi forſſan uſuꝛe · concludit mutuum · ſcha liam nouam rationem addit hꝛe addere · et hec de hac dubitatione dicta ſint;

Sed utrum ciꝛca ꝛm de amicoꝛ neccitate · et facit tria ꝓmo queſtionem proponit ¶ rationemqꝫ dubitandi ¶ ꝛo ibi ad oꝛtum · ſolut preſactam dubitationez cñdens quod hꝛe amicos ſit magis neccꝫ in infoꝛtunio · ſꝫ honeſtꝫ in eu foꝛtunio · et ꝓmo ponit dubitationes ſolutionem ¶ ꝛo ibi eſt enim · probat quod inpreſacta ſolutione ſuppoſuit · ſcilicet in vtraqꝫ foꝛtuna cē opꝫ amy cis · et ꝓmo premittit rationez ¶ ꝛo ibi nam videmuꝛ · ꝓ pter tꝝ confirmat hꝝ rem · Et ꝓmo quantum ad infoꝛtuna ¶ ꝛo ibi unde proſpe ꝛis quantum ad eu foꝛtuna ¶ ſuſtinet proſperam foꝛtunam · ꝛo ibi quaꝫ ꝓ videtuꝛ · inſert expoſitis quedam mozalia documenta ¶ circa ꝓmum facit tria · ꝓmo manifeſtat ꝓpoſitum · duens amicoꝛ ꝓſentia cē optandam maxime a foꝛtuna ¶ ob id qua affecti alemanꝫ amoꝛ conſolentiby · ꝛo ibi du bitaret · tangit ſub dubio duas rationes huius alemationis · ſꝫ ꝛa ut id quidem · et hec videtuꝛ probabiliuꝛ quam ꝓma ¶ ibi videtuꝛ autem · cñdit ꝓſentia

amicoꝝ condolentium hec ad
impetum tam ablentiam · et ho
p̃mo 2o ibi Quidetur autem ·
quatꝫ quidem infert obiectio co
tolatum · quid in hac materia
est satis notabile · in tex · hic
ut predictum est ponit tribꝰ cõ
firmationem quantum ad for
tunam prosperam · et in hijs
complementum hr tota tra
ctatꝰ cõfirmatõ quatꝫ velut
ut predictum est infert obi
ectib quedam documenta que nõ
instruit manicoꝝ cõuersa
tionẽ · quoꝝ fines ponuntur · ibi
ma dñi sitratuly · 3m · ibi · potest
Quoꝝ nec hic nos instruunt 2o
tangit alia documenta q̃ nec
instruit cum ad amicos recur
ramus non inuenta · quoꝝ 3m ꝓ
mittur Libri improsperitatibꝰ · 3m
ibi ad beneficia · et ꝯ hijs ut
puto satis intellectꝫ hec ꝓtexue
· · / · / · · · · · /

In cesto cap̃m 3m ꝓtracta
tꝰ questionibꝰ de amic
coꝝ multitudine · co
ueniẽtia · hic inquirit
de amicoꝝ expetitu commodo
· ut alias quid amicis dicat ·
maxime expetendum · et
ꝓmo nitrogando ꝓmittit ꝑ
titatem · quezit igitur anqꝫ
admodum coꝝ qui se amant
amore benefico aspectꝫ maxie
expetatur · sic et simul bñe
quasi dicat dubium non est
amicis simul bñefacere sit ma
bñe expetendum / quemadmo
dum aspectꝫ hijs qui se mutuo
amore benefico amant · 2o ibi
nam et amicicia · probat pro
positum · et hoc ꝑ exemplum · 2o
ibi Et hoc ad se · 3o ibi et quadꝫ
dem · et accipitur hec tracta
tus quefica vidcꝫ Cõ ibi est
igitur infert obiectis duo corola
ria · quoꝝ ꝓmum ponit ad mi
nora Libri prolixi autem et in
fine ibi de amicicia · epilogat
faciens ad sequenta transitũ
· et ꝓ hijs finitur liber nonꝰ
· et incipit decimꝰ · / · · /

Equitur secundꝰ nõ · postq̃
in superioribus libris determi
natum est de ũtute tam mora
li quam intel
lectuali · quas et de amicicia
· que tam ũtute assimilatur
habere dinoscitur · in hoc libro
decimo intendit determinare de
felicitate que omnium predictoꝝ
finis dicitur · et hr hic libꝛ
tres tractatꝰ · in primo determi
nat de voluptate / que aquibꝰ
dam ponitur felicitas beatitu
tinis finis · cõ ꝓmum est
ꝓ hoc inquirere in quo cõsistat in
comi scia considerandum cẽ
de voluptate · et sciat duo · ꝓ
mo intentum premittit di
ctus de voluptate hic cẽ tres
sistendum Considerandum
est quod de voluptate altera
bus ꝙ altera hic determinatur
· nam ibi pro ut est obiectio
et nõ continentie · hic nõ pro
ut est ꝑtus in tens felici
tate / de qua hic precipue in
tendit · et ꝯ hoc sequitur ra

lra dñi · cum enim obiectum
contrariorum sit voluptas sen
sibilis · ea vero voluptas q̃ est sa
lutaris ꝓpetas sit non sensi
bilis · sed intelligibilis · unde
est quod ibi de voluptate sensi
bili/ hic vero magis de intelligi
bili considerandum videtur · no
ignitur superflue hic de voluptate
considerat[ur] ¶ 2o ibi ea namq;
prosequitur ordinis ꝓpriam ad
quod proposuit · 2o tacto primo
ibi videtur autem · 3o ibi precise
tim cum · et similiter sumpt
hec 3a cõ exclusiõe oppinio
num · Et circa hoc facit duo
· primo tractat dubitabilis oppiones
· 2o ibi sed videndum · tertio
ostendit ydeam illaq; oppinionum
¶ 2o ibi videntur ergo · conclu
dit ex dictis horum ꝓnonum vi
tatem prodesse non mod ad stias
· verum ad vitam · vltio ibi sa
tis · epilogando concludit de
hijs satis cõ dictum · nunc vero
tractanda sunt q̃ alij de volup
tate senserunt ·

Eudoxus igitur · posita
ordine finis est determina
dum cõ de voluptate
hic prosequitur · et primo
oppiones aliorũ · 2o determinat
veritatem · in cõ 3o ¶ ibi quod
autem ¶ Circa primam partem
est aduertendum quod circa volup
tatem duc fuerunt oppiones
prue extreme · prima fuerat
eudoxi/ suorumq; fautorum · qui di
cebant voluptatem cõ bonum
atq; optimum/ 2a oppinio fuerat
platonis/ et eorum qui cum secun
tur sunt · qui voluptatem negha
bant cõ bonum · tertia itaq; du
ab illis oppinionibus pro hac prose
quitur · primam in cõ primo · et
partem in 2o partem in cõ 3o
et partem in 2o · primum cõ du
as hr partes · in prima prosequ
oppinionem eudoxi · in 2a ibi
hinc igitur cõe · ostendit quem
admodum plato obuiaret ra
tionibus eudoxi · Circa primam p
tem duo facit primo ponit oppi
nionem eudoxi ¶ 2o ibi proba
ponit q̃r rones quibus eudoxus
eudoxi suam fulciebat oppiõ
¶ 2a ibi hec igitur · 3a ibi maxime
vero ¶ 4a ibi additur itaq; · prima
rõ sumitur ex parte voluptatis
et circa eam facit duo · primo ꝓ
ponit rationem · 2o ibi fidem habu
isse · ostendit eam fuisse eudoxio ra
dicatam ¶ 2a vero rõ sumitur ex
contrario voluptatis · scilicet ex
dolore · Item circa quam rationem
· 2o ibi videntur itaq; / duo fa
cit primo ponit rationem ¶ 2o ibi
videtur itaq; · tangit defectu
illius rationis ¶ hic ergo rõnes · hec
est 2a pars istius cõ ubi ostendit
quem ad modum plato obuia
ret rationibus eudoxi · circa primo
cõ primam · rationes hic vsq; ad
illam partem et est aduertendu
quod facit duo facit primo ponit oppi
nionem eudoxi ¶ 2o ibi proba
ponit q̃r rones quibus eudoxus
suum fulciebat oppinionem 2o
ibi nec mirum 3a ibi maxime
vero q̃ ibi additur itaq; prima ra
tio sumitur ex parte voluptatis
et circa eam facit duo primo
ponit rationem 2o ibi fidem hanc
ostendit causam cur eudoxio ra
dicatam 2a vero ratio sumitur
ex contrario voluptatis scilicet

ex ablone ꝑtem tacta ꝙm tonum
duo facit ꝑmo ponit tonum · 2o
ibi vult nr̃z intꝫ taught deffectum
illus tonus/huc ergo tonꝰ huc est
2a illud cꝫ ubi audit quemadmo
dum plato obiaugt tonulvendꝫ
vñ et est adtendum quod plo
cum ponit platonis obiuatones
· simul eas interimit · ut ꝑ
hoc audit oppinionem · eudoxi
eam si non sit oio vera · nec
tamen aplatone rationabiliter
cꝫ impugnant tum · ad p hoc n
presens est/tota obscura · ad
sit difficile videre ubi tractet
obiuationem · et eam excludit
· dicuntur autem hoc pro tres
partes · mpma audit quem
admodum plato obiuatet tacom
quarte et etiam z̃ ut aliquibꝫ pla
cet · Circa quod fiat duo · primo
ostendit hꝫ obiuationem cꝫ ibi ma
nifestum removet eam · qui
autem · hoc 2o tractat · simul et
removet obiuationem platonis
ad primum tonum eudoxi · inte
rimebat itaqꝫ plato illam
tudinem · tandem eudoxi hꝫ
cꝫ quoꝫ appetunt · quod hic
aristoteles improbat · et non
illud forte sꝫ etiam et tertia · u
bi apparet ꝓpter voluptatem fiu
quod hꝫ appetere non p ꝓpter
tem/sed p naturam que nõ
prava · sed bona dicunt · id eñ
quidem quod attꝫ tunctis commu
ne tractat naturale attꝫ ad spez
ptinere/non tractat quaꝫ · hoc
3o tractat obiuationem platonis
ꝙ 2am tonum eudoxi · dicit
itaqꝫ plato non sapiꝫ si dicit ma
lum est · voluptatem cꝫ bonũ
· hoc hꝫ plato removet dicens
quod etiam si ille ꝙsequentia
absolute non teneat · valet
tamen/hꝫ ꝙsequentia · cum au
tꝫ mala · et sit aut̃ suspen
da · quod non est verum · ut
si bonum sequatur voluptabs sit
neutrum aliud quaꝫ erit ne
utrum · ut ambo dicunt neu
tra · utrumq autem contrariu
um · oppoñtur ergo sit ut di
catur eudoxꝫ · et hic est finis
capituli · 7 ·

D

Non tamen · postquam
plato removit obiu
ationes platonicorꝫ
ad tonũ cor contra ipam
positionem eudoxi · itaqꝫ vis
quemadmodum plato solvit
tonos eudoxi/hic ponit ra
tones quibꝰ plato intendit
ostendere voluptatem non esse bonũ
· 2o ubi audere videremur ponit
tones quibꝰ confirmatur volup
tatem et facit duo primo ponit
tones quibꝰ intendit ostendere
voluptatem non esse bonum
probare non esse ꝑse bonum ·
tertia primum ponit ibi tones
et quia ille sillogismus concludunt
similiter et ponit et destruit
eas erat quidem prima ratio
platonis · voluptas non est bo
nitas · ergo non est · minor
enim plato esse bonum in hac
qualitatis · quod aristoteles
negat · ob id quod in virtutis o
peratione et felicitatis sunt bo
na non tamen sunt qualita
tes · est enim bonum in ono
rabile cum sit equale ente
· ut dictum est in libro primo
et aliqui in hoc possit dicere
plus dictum esse verum in opa
tionibꝰ que virtutem precedũt
· scilꝫ est ut dicunt de his
que sequuntur · quia ille in

thenore qualitates sunt ut dicit
¶ sed in quidem hec non vide
tur verum · nec cor simdm
tum stare videtur · non est ipe
ne[cessa]rio refutila · motum 2o ibi
effectio autem probat voluptate
non ee · actionem non ee sine
motu · est enim oratio sequens
hitum sine motu · ut hic · et
plamo mtin quod ceam · libro
¶ late p tractatum est ¶ di
cunt autem · hic ponitur 2a pla
tonicor tricio · et pmo ponite
am · 2o ibi si ergo · destruit hy
processum · et pmo si voluptas
accipiatur in abstracto · hec
est sin se · pro cuius intellec
tu duo sunt considerandа ·
pmo quod voluptatem ee impo
tum differiam intelligi pote
rit ut qua ex impetione plu
rimum constat · ut in armo
nia · sapore colore odore quib
dam · alio mod dicitur volup
tas impta illa tm vbi adiuv
cetur ex simul cum corpore vo
luptates · et impta quidem vo
luptas in hac loca dicta potest v
tiq; mod ¶ 2o considerandum q
voluptatem ee impetum est ra
usa potissima tur sui magis et
impius dici possit utiq; et vo
luptas q simplex est nec magis
nec impius reperit quem admo
dum nec alia simplicia · et hec
platonicis sunt in corpus tum ·
ut hic phs munere videtur ¶
perfectumq; bonum · hec est 2a
tacio platonicor · et pmo ea
ponit · 2o ibi nec recte · ipam
concludit et pmo probat volup
tatem non ee motum ¶ 2o i
bi effectio autem probat vo
luptatem non ee effectionē
· et circa hec facit tria · pmo
facit quod dictum est · 2o ibi
aunt eciam · tertio respon
sionem platonicor · ad pfectā
tionem · et pmo tangit eor
responsionem · 2o ibi at hec
· excludit prefactam respon
sionem ¶ hec autem oppino
· hic 3o ondit oppinem presu
ete opinionis · et hec pmo ·
2o ibi verum id ondit id nō
contingere circa oīa volup
tates ¶ adiunctis illas · hic po
nit quam rationem platonicor
3 · et hanc efficaciam destruit
· 2o ibi ut si · utiq; · 3o ibi vel
spē dicunt ¶ ex his igitur pa
tet tonos platonicor non ee
efficaces ¶ ostende videtur h
est 2a pars hui ca impia efficā
ciam probat voluptatem no
ee simplicem et purissimam
et de se bonum ¶ 2o ibi nullo e
nim · 3o ibi et circa et ex his
videtur mentiri oppinio
nem eudoxi · utiq; tum oppi
nione nomum predictar ne
utra sunt vera · locus erit 3o op
pinio mis ¶ vltimo ibi quod
igitur · epilogando concludit
intentum ;

Quod autem eā quā in
quo prosequitur de
voluptate secundū
veritatem · et pmo ondit
non ee mistice motus · nō
affectionis ¶ 2o ibi nunquid oīb
sensib determinat naturam et
proprietates ipis circa pmū
facit duo ¶ pmo intentum et
modum procedendi premittit
¶ 2o ibi videtur igitur · prosequ
· et facit tria · pmo primū pīm
ondendi propositum premittit
· 2o quasi manifestat pro

positum duabꝰ rōnib⁹ · et arguit
ꝓmo sic · oīs motꝰ fine esse
tō mensurat⁹ tpe mensu
rab⁹ motꝰ seu effectꝰ non est
ꝑfectꝰ ¶ Voluptas trib⁹ in oī
parte tpis est ꝑfecta · igit⁹
voluptas non est motꝰ nec effe
ctꝰ · in hac rone sic pcedit ·
ꝓmo ponit maiorem · et ea
bissariam probat · ꝓmo q̄dē
ad effectōnem · 2o ¶ ibi eōdem m
q̄tum ad lactalem motum ⁊
ac voluptab · ponit minorē
· et nō hoc tpm dicit non q̄
partes hꝫ · sed quod ꝑfectum
est · et pro hoc intellectus
tileerit memposse motum nō
ee aliud preter tres motꝰ · ⁊
pluꝛ utiq; motꝰ non est
totum ¶ sed partes eius q̄ꝑ mo
tum ad quietem · id quod · hec
est ta racio que maiorem ap
ma differre videtur · et arguit
sic · nihil mouet potest in si
nitempore · voluptas ee pōt
in non tpe · igit⁹ et cetera
¶ Ex hijs hic concludit mō
tum · et in hijs finitur ꝓma
pars istius cā ¶ Cum q̄ oīs
hec est 2a pars cā · ubi duo
facit · ꝓmo ondit naturam vo
luptatis ¶ 2o ibi que vero · ab
quas ipis propietatꝰ · cetera
primum facit duo · ꝓmo oīdit
quid sit · 2o ibi quod autem
· magnifestat quedam de hi
pcis dictis · cetera ꝓmum fa
cit tm ¶ ꝓmo ostendit que sit
operatō ꝑfecta · 2o ibi quod au
tem magnifestat quedam
hec utiq; oīdit voluptatem
ee operationis ꝑfectiuam · ⁊
¶ ibi ꝑficit autem · ondit que
ad madum voluptas operatō
nem ꝑficiat · utiq; operationes
ꝑficiunt · ꝑ ut mouens mo
tum · obiectum ut mouens
non motum ¶ voluptas ve
ut quedam sequens ꝑfectas
· quem admodum color ipfec
· aut pulchritud⁹ puericiam
· ut iam dictum ¶ Quod
autem · hic magnifestat
quedam de supiꝰ dictis · et
primo dicit magnifestum ee
voluptate in fieri ¶ secundo
singulos sensus ¶ 2o ibi patet
igitur magnifestat aliud
de ꝓmissis ¶ ibi ꝑficit autē
manifestat id quod dictum
erat de mad quo voluptas
operationem ꝑficiat · utiq; vo
luptas operationem ꝑficere
dicitur non ut huius qui
ee idest qui intrat esse
cam · sed ut finis tanq;
quidam finis · idest utique
dam ꝑfectio · aut proprietas
superueniens · velut in etate
flore idest in puericia pu
lchritud⁹ ¶ et hoc patet vi
patem non ee felicitatem
· ut enim pm patebit fe
licitas est operatio · voluptas
vero · ut ex hijs videre non
ee operatio · sed operationibus
propijs ¶ hoc idem inde
videre poterit · quod felici
tas est operatio intellectiua
voluptas vero non intel
lectiua ¶ sed voluptatis · nam
felicitatis dicit summum bonum
· voluptas vero dicit mediocre
nem quietudinem ¶ Sed q̄ hijs
dubitabit⁹ quemadmodum
fieri potest ut felicitas sit
in intellectiua / cum sit propi
cias sit in voluptate ¶ Ad

aliqm dicunt q̄ uoluptas sit
ꝯpetas non in bonis · sed se
quens ut dic ꝑfectionem cē
in uoluptate sub tōne boni
· / et in intellectu sub tōne boni
· at si tibi hec non placent · so
lutionem quere · quousq; uero ·
hic detinat de uoluptatibus bone
ꝯpetatibz et ponit .ccc. ꝯpetate
· quarz ꝑma expectat adipis
duratiuem · itaq; primo ondit
quandiu uoluptas durare po
sit · 2o ibi quare nulla assistit
cuiꝰ cuz uoluptas non sit ꝯ
tinua / 3 ibi quedam etiam · os
tendit cuz nouz magis delec
tet 4o ibi omib bonis · ondit
cuz omib uoluptatem expect
ent · et hec sunt primo · 2o
ibi · sed utrum · tangit assen
sionem expredictis dependē
tem · 3ꝯ solutionem ꝑtes mittit · 2
ueritas est ut quibusdam placet
· bitum quemadmodum est ꝑ
ma · sic ꝑz cē expetendum qm̄
uoluptatem · nam uitam ut
obiectum / uoluptate in utroq;
ꝯpetatem uoluntas appetere
dicitur · / · / · / ·

Quod uideantur ꝯpetate
· tm̄ 4tm̄ unquo ondit
que sint ꝯpes siue
differentie uoluptatum · et
primo determinat differentiam
uoluptatum ex dicta opinione
2o ibi uidetur autem cē cuz
differentiam que sumitur ex
parte sui · circa primum facit du
o · primo ondit p rationem uolup
tates differre ꝑm opinionum
differentiam · 2o ibi hec autē
idem ostendit p duo sitpna
· quoz secundum ponitur
ibi · et preterea · ibi tumq; uero
re sumpta rationem et concludit
intentum · ibi fere enim · con
tingat alienas uoluptates ꝯpp
molestias · mentiq; bene qd
est dictu · quinq; differunt ·
hic ondit uoluptates differre
pro bitate et improbitate ꝑm
opinionum differentiam · et
primo quantum ad probitatem mo
ralem · 2o ibi differt autem
quantum ad probitatem na
turalem / et est circa hoc consi
derandum · quod uoluptates
dicte puriores possit intelligi
dupliciter ¶ primo ut puriores
sint que minus materie con
tinuis patiuntur · 2o ut
illas dicamus puriores quib
minus dolor admiscetur · et hec
uerior uidetur ¶ circa primum
primo intentum premittit · 2o ibi
in una ꝯsq; enim · illud duplici
ter probat ¶ 2o circa ponitur
ibi nam et · nota illud ut sit
ambiguum sit · et cetera · uide
autem · hec est 2a pars huius capi
tuli · ubi ostendit uoluptatum
differentiam · que sumitur ex
parte sui · et primo ondit cē volup
tates differentes ꝑm duissas
ꝯpes animalium · 2o ibi uidet
autem ondit id quod ꝑz ꝑm hoc
unum duisitatem · et facit
quoz · primo ondit duisoz hominū
cē duissas uoluptates ¶ 2o ibi
uidetur autem ondit q inter
uoluptates sit potior alias q
uoluptas sit ducenda simplici
ter / et absolute uoluptas · 3o
ibi que uero · removet obiec
tionem que fieri posset ¶ 4o
ibi cuz uero · ondit aliquid
cē potiorem inter voluptates
ꝑtuo si uni alias ondit quēdē

prefactis sit voluptas ppria.
Et in hijs finitur pmus liber
hui tractatus.

Quum autem de virtute
hy tractatus de felicitate. tū hūt capi
tula. quoꝝ pmum est de qui
tate scdm finem vtrone felicita
tis. Itaq; in cā pmo ondit
felicitatem cē operationem am
um finē vtutem. et facit duo
. pmo intentum premittit
. ibi dicendum de dyonio
nō cē. intentum prosequitur
. circa pmum facit tria. p
continuata d dicta dicendis
. pmittit intentum. dicens
cum autem a fine pmi libri usq;
ad pncipium octavi dictum
sit de virtutibus. in octavo hō
libro et nono de amicicijs. et
pmo tractatu hō decimi dicti
quaq; sit de voluptate. cum de
hijs unquam dictum sit
restat ut de felicitate sumā
tum dicamus. ibi nam illa
reddit cām circa de felicitate pot
pfacta sit dicendum. causa
vero ea cē quia supra libro pmo
inpncipio. et ppsito in cā q̄ z
tractatus felicitatem pponunt
tm hūanā. hoc est tertium
agibilium. pma igitur finis cē
tm apprehendat pncipium. su
pra libro .j. sine cognitione
felicitatis nemo sibi potuit
suam vitam dirigere. et hoc
plus dicebat supra inpncipio lcōis
. atq; hō inmotum cognitio
ad vitam rectam multum cō
fert. et velut et sagittarij ha
bentes. scīm quid oporteat
assequamur. utiq; felicitatis que
admodum tm adpprendat est
finis vltimus. sic etiam cē de
cimus caꝝ pmum pncā. quod
nota. et plusquam nota. qm
enim pri tota ciuilis scientia
oti finem habuit. cum enim
exquisitate pncipioꝝ diffinitas
sequatur conclusionum. pmo
posterioꝝ. hoc est quod diffinis
fines diffinit sequuntur resp. in
quibus non eosdem. sed alios legis
latores aliaq; mores probantur. z ibi
ab utentes. tangit medium quo
intendit tenere in hoc tractatu
de felicitate. erit itaq; modus ille
repetemus aliqua dicta de hijs
que in libro pmo dicta sunt de
felicitate. et hoc quod erit brevi
us pmo quam si ab initio
de felicitate diceremus ordiam
. hoc dicit. circa materiam hui
us contingit dubium primum in li
bro pmo et hic de eadem. unde
altera felicitate sit considerato
. aliqui dicunt quod ibi de cog
nitiua. hic vero de contemplativa
traditur activa. quod est mihi
non unquam probatum extitit
. hodie nero studii et tpis quod
supra libro pmo hoc repetere adp
adjutor probabiliter. id fecerunt
. ut in melioremq; finem propo
situm mutarem. nec id frau
sse vereor. cum et augustinum
doctorem egregium. multosq;
alios id fecisse videam. impe
rator quaq; in auctentica de
imperijs dicit. nonne
nm erubescamus si quid me
lius eorum hoc que ipi prodi
mus dyonio ad meliꝰ aug
. hoc sentire. et competentium
poenas imponere correptionem
. nec ab alijs expectare corrigi

lectum · hec imperator · quod et
ipe in laco non paucis misis
cadere fecisse videtur · bene de
pol dicebat ille trentanus dene
a · nunquam itaquisquam te
ne subducta ratione ad vitam fi
et · ga rab · etab · usus stupab
quid moneat · aliquid nom appe
tet · ut illa que te sine credis
ne scaab · et que tibi putabis p
ma inexpecteb repudies · hec
ille · mihi quapropter circa feli
citatem moraliter cucurri · nec
tamen id fine ratione fecisse vi
deor · adiungam breuiter ratio
nes que me in hunc sinam pdu
cere · siquidem duas ponamus
felicitates ut adiuuerit dicunt
nere erit dicere compluses eedu
as vltimos finis duas quasdam
oputiones quoz vtiq; nec de nu
contra plm supra libro primo
· item si duc erint felicitates
· cum felicitas sit primum ze
rum agibilium principium · duo
pfecto incedere erunt prin
cipia · quod aristoteles ne
gat decimo nichia · item si duc
sint felicitates aut sunt eq
pfecte · et tunc vna erit fini
stra aut altera erit pfectior ·
et tunc neutra pfecta erit vtra
melioris · septimo politice ·
et sic neutra pfecta non erit
dicendi felicitas cum felici
tas sit vltimum bonum ut
hic · et supra libro primo ¶ ste
die de alia felicitate determi
natum est libro primo et hic de
ea · apertissime patet esse falsum
· quoniam ibi tantum male
dictum est · felicitatem esse
pitionem aliquam finis vtute
optiam et ex puris pfectis ·
restabit autem videndum
· que est illa virtus optia cuius
felicitas optio dicatur · idem

tem quod determinari non po
test · quisquis virtutis nobis est
note ipsius potest quum de in
utilis nobis sint vsque · repe
poste quam de virtute tam no
bilis quam intellectualis · hec
tenuisse videre nobis q sit op
optia virtus cuius felicitas sit op
timo concludendo tandem ve
virtutem nostre esse talem · si in
tellectualem non omnem · sed sapie
tiam · itaque de eam felicitate
determinatur si prius de hac
ubi cum ostenditur felicitatem
nisi aliud esse quamoptimam
rem animi finis virtutis op
timam · et in vita pfecta · hec
vero ostenditur quid sit ea virtus op
tima · eamque duc sint questio
nes circa felicitatem · prima in
libro in libro primo · 2a in hoc libro
decimo determinatur · quod nus
quam alibi ante hec aphe de
monstratum fuisse videbis · et si
ergo primo signum sufficiens pfi
cisci virtutem vide prohis · que
cas aperiam aliud usurio ubi ante
hec aphe demonstratum existit
nullum aliud bonum esse posse
felicitatem quamoptimam hic in
virtus · et respondebit circa id
fecisse libro primo · et hic id sup
ponere tanquam ibi sufficienter
demonstratum ¶ item
quecas abeo ubi ante hic de
monstratum sit que sit virtus
optia cuius felicitas scilicet
et respondebit circa nisi nec
tra velut nullibi id ante hic
demonstratum evidentissime · sed
in hac loco id tantum male
demonstratum esse · quod merito
reprehendas ¶ ultimo patet ip
sissime finem mentem philo
sophum felicitatem non esse ali
quam a contemplativa · si cum
talis est · illa est finis cum
talis sed finis contemplativus fi

phm est vita contemplatiua · ut
patet ex libro septimo politi
· inca vndecimo libo optimate
publicam in vitam contempla
tiuum ordinauit · inquit · dui
sa est autem tam vita in nego
cium et otium · bellumq; et pa
cem · Inquirit vtrum est eligen
dum oppidum et patria ampli
· et eligat ciuibus · bellum ide
strenua pacis · et negocium stre
pacis et negocium strenua otij
· et vtilia strenua lu
nestor ad cuncta igitur hec
aspicere debet q̃ legem potu
et ad patrie amplum et eligat ci
uibus · eodem modo otium
et otium diuisiones posse cum
ex inde negocio vsitati et in bello
prefectionis tamen est pax et
otium · et vtilia et vtilia pos
se aptee prefectionis tamen sui
turnesta · itaq; ad hec tanquam
ad signum et pueri ad hec
existentes · et alie ciuitates q̃
indigent · p disciplinam fuit
diligendi · Hec ille · et paulo
postea aut · cum certo idem
finis sit vndicare publice
et pulsum hostibus · et eade
diffinitionem sit vtile sit vti
optimo et optime tranquil
manifestum est vtutes eas q̃
ad otium expectant · ille
existere · hec ille · et subdit ·
finis est enim ut sepe iam
dictum bellum pax negocio
rum · sunt autem vtiles
ad otium et quietem vtutes
quales opus in otio est · et q̃
in negocio · ex autem multa
nationes nobis existere ut le
uit in otio sit · quapter tem
perantia sit · et iustitia · et

et pacientem ac fortem · nam
ut est in proverbio nullum ocium
sine quo qui uolet non possunt
fortitudo pericula fugere sunt · in
tendentium fortitudinem ignitur
et constantia opus est ad negocium · phia uero ad otium tem
perantiam et iustitia in vtrumq;
tempus · magis autem in pace et
otio nam bellum quidem ipm
cogit hominem esse iustos · ac te
peratos · Fortune autem prosp
pere fruitur et otium cum pa
ce precipuum maxime fauo · mul
ta igitur iustitia / nullaq; te
perantia indigent hi qui in
statu optimo constituti sunt ·
· velut si qui sint / ut pote tra
dunt in tragedia in scenis · hmo
modi indigerent phia
temperantia / et iustitia quito
magis ostensi in celsitudine
talium bonorum · hec ille cuius
que sequuntur vides · primo cum
dem esse finem vnius / ac tocius ci
uitatis · itaq; quicquid modum
vnius finis est vita contempla
tiua · sic et ciuitatis · Ciuita
tem ordinandam modo phie
tanquam in finem vltimum
concludunt usque quo felicita
tem esse plures nec vitam neq;
aristotelis est consonum · et
hec quidem nec ego solus · sz
sanctus thomas id tenere videt
hic et supra libro primo · et ex
pressius in prima secunde q. ^ 4° et articulo
mo articulo est · idem patet ex
sententia ipius in q̃stione 3ª ar
ticulo est · item hec idem tenet
videtur in 4° sententiarum · dis
· 49 · q. i · articulo 2° · sz contra

hec videtur aliqui quod dicit supra libro primo ¶ Ce vitā scitur voluptuosam similem et contemplativam ¶ Item in ista duas unum ē vitab · quod finē moralem / et aliam finē virtutem intellectuam · ad hec dicimq; p vitā contemplativā finē virtutem est bonum ultimum · alie vero finē opinionem alioz · quoz aliquis voluptuosam / alii similem ē putant bonum ultimum · et horum vtrumq; phs negat · necessarium in oppositione moralib; virtutib; contradicit beatitudinem posse consistere ¶ Item videt non stare · vitam contemplativam ē finem civilis · nam si hec ēt verum vita civilis ē vita solitaria quod est absurdum ¶ Ad hec dicimq; quod ad primum falsa imaginatione · imaginantur quidam ē possibile vitam solitariam esse beatam quod aristotiles oio negat · ea vtiq; solitaria virtutib; ab hijs negatio quib; fingitur · et aristotiles oio negatur · ut patet supra libro primo ubi ostendit tamē ut videtur hijs oppositis · impossibile namq; ē / aliquam non esse facile preclaram ab eo a quo tam deficiunt facultates · multa enim p amicos / pecuniam ab p civilem potentiam quasi p instrumenta fiunt · quedam etiam si desint tristitiam inducunt · velut nobilitas / sobolis / forma non enim ad felicitatē

satis abiis est bonum pentus de formis nec in nobilis nec in quib; et sine prole sit · et forte multomagis si qui mali filij sunt aut amici · aut si bonos habeant · interierunt · hec ille eodem fere libro / et in hac tractatu in cui ultimo de amicis quo libro nono unum ostendit demonstratum existit unum amicum ab alio esse · utiq; finē aristotelem vite non erit · possunt ¶ Si habeat vnusquisq; bona que possibile est homini esse beatum ¶ Alii vtiq; qui putant vitam contemplativam ē vitam solitariam · nec aristotiles / nec scripti satis intelligunt · id enim non longe ē videtur abesse oio · rigidiorq; primorum que in latis nō pauci ab aristotile reprobata / atq; erecta existunt / consistit vtiq; beatitudo principaliter nec dē platonē · alia quidem humana pulchra ad vitā sunt necessaria dispositiue · si de hijs satis dictum quod ē · hijs prosequē ¶ Et fiat duo · primo audit vitam felicitatem non ē virtutib; humanis · sed operationem · primo fit · si felicitatē ēt vita sequeretur quod dictum est vitam felicem dicerem atq; vitam plante de qua virtutem quod oio ē sum cum felicitatē dicat vitam humanum vitā quod magis nō sit expetendum nisi pla cuum est perfectionem vitam ē in vigilia cum finē virtutem quib; apta quam cum est in somno ¶ Qui hec plene capere cupit · intelligat cum tritū

ſſe · hic ꝛ̄ q̄ ostendit illoꝝ motiuum · et hæc facit vſſuriam ·
ꝛ̄ ibi ut ergo ¶ Et nō erat p̄mum illud putare · liberalemq̄ · vtilitatibus opatōnem · p̄ſertim cū tem platie cē putare et ideo quia dolor et non adunſētur · dicit ſtem liberalis quia nō est ſeruilis · tum ſit ſui ipſi · quod bonū ſui ipſi est · liberum dicit · p̄mo methā · / nam absurdū · hic ꝟ̄ definiat veritatem ¶ ostendens vſſuriam felicitatem non in joco · ſed mutuis opatōne conſiſtere ¶ ꝛ̄ ꝛ̄ō ponit ibi videtur autem · nō illud quod p̄ma parte dicit · cuncta enim / ut vnū dixerim / alterius ipſi expetunt · preter felicitatem · ſimile est id quod ſupra libro p̄mo inp̄ncipio propoſuimus · dicens omib⁹ arb / et omnib⁹ doctrina / ſimiliter autem arbitror / et electio bonum quoddam appetere videntur · quod merito ut ibi bonum unumquodq̄ dam referri videntur · id bonum unumquodq̄ omne referentur hic felicitatem dicit ipſi cuncta alia expetunt · quod et mentis comendatus · quia hoc ad intellectum p̄ncipij non mediocrem facit ;

¶ Quoniam autem p̄ quam ostenſum est felicitatem cē opatōnem ſui vtilitatem · hic ondit ꝙ vtilis sit opatō · quod nusquam antea hic fecerat · quod tibi nōdum / et plusquam notandū puto ¶ Et facit duo p̄mo inſerit ondit felicitatem cē opationem utilis non moralis · ſ̄ intellectuē ꝛ̄ ibi quod autem ondit in ſpē ruſ intellectuē utilis felicitas sit opatō ¶ Circa p̄mam partē ply ſuppoſit duaq̄ anexa ne nūquam fuerunt neſcita · p̄mum est felicitatē cē opationem utilis optie · ꝛ̄m ē optimā vtilitatem cē ſubiecti optimi · vltō est ſatis rationabile · optima enim opatō cē debuit optie vtilis et optia utilis obtinuit ſubiecti ¶ ex hoc concludit dicens · ſunt ergo nec / ſunt aliud quidam sit id qđ in hoc nec natura dest natura · et alia dulcedo idest ſtimulez natura · et curam / cōſtitutō nemq̄ habere vtilitatem honeſtat / idest honorat · et diuinat · et ſunt id tale sit diuinū idest deo a quo ſen aliquid diuinissimum · idest excellentiſſimū cōſtat in nobis exiſtunt · huiuſmōdi ſuā ꝓpriam utilitatem ezt vtiq̄ p̄fecta felicitas · quia ob id tenere videtur quod felicitas cē debet opatō optimum ſubiecti ¶ ꝛ̄m ꝓpriam utilitatem · ut ſuppoſuimus · tale autem id cē videtur quod natura imperat et natura monet et cetera utilitatis p̄pria est non moralis / tum nō sit cōſtitutiua / ſed intellectiua · ergo non moralis · ſed intellectiē utilis opatio ezt p̄fecta felicitas quod erat ſtatuendum · et hanc rōnem inducens plato ſ̄ phedrū · ad hoc dicendo / et est adūtendum q̄ plus hic preter mutuā duas

difficiles / atq; tyrannes disputatiõ
nes qñ ea; veritatem stre ad p
positum non multum utez
zab · quid quid enim dicetur
plus sunt hereses · interim
veritas tamen est illud quod
prat et natura alia ducit ẽ
nemẽ · cum nihil aliud id fa
cẽ possit · est quoq; id non sus
tinens separata · sed autem pres
· quod vero dicat p̃fecta felicitas
dicitur · cum cuiusq; ytus intel
lectiua imbecillitatem dicatur
· non sufficit stre felicitatem
ẽ operationem ytutis intellectu
ue · nisi cum hac etiam ostẽdã
· cuius intellectiue Utraq; puto p
te audit felicitatem ẽ operatiõ
ẽq; ytutis intellectiue · non pretez
· sed contẽplatiue et sicut duo p̃mo
inducat ad hoc probandum idem
aliquas Ẽ ibi talia autem
audit quemadmodum se habẽt
hec vita contẽplatiua ad hanc
certa p̃ma faciat duo p̃mo inte
tum premittit dicens quod
autem ea ytutis p̃fecta sibi sit
non pretera · sed contẽplatiua
dictum est abalisi quibusdam
· Et id videtur consentaneum
veritati · et p̃d dictis in libro ẽ
Ẽ ibi nam et optima probatur
propositum sed ẽdem
ytutem optiam ẽ nõ pretera
· sed contemplatiuam · in hac e
nim tota fere materia hñ eti
usatur ut ostendatur nobisq;
de utilibus sit optima · si enim
stus que utilis sit optima · fa
cile scies cuius utilis optio sit
felicitatis Ẽ et nõ p̃mo q̃ mentis
operatiua dicuntur et le sharez
pra · corpis motores · p̃sertim
primum hec hec supra libro ẽ
· et plane ẽ et videtur mihi me
thã Ẽ ex hac loco · ad nõbis di
ffinitatem scie sumi ex sub
iecto et obiecto · p̃m simplicẽ
p̃mo methorice · et septimo
politice · cum ad concordat
quod est scito et videamus
methã Ẽ msinp continuatis
sima · hec est ad mitio qa atti
putur ex continuitate · et
est simile quod salvator nr̃
dicebat hanc mariã optiam
partem elegit que non aufe
retur abea · cum vita cõtem
platiua non finitur Ẽ sed p̃fi
citur · utraq; non qua talis ·
sed qua nr̃ nobis existit in
terrupitur · putamus · hec
ponitur ꝙ ad mitio q̃ attribuitur
ex voluptate que felicitati nr̃e
utpote propetas in hac vita di
citur · et nõ voluptates sapi
entie ẽ imutabiles et certitu
dine et puritate · imutabiles
quidem dicuntur qua nulle
tes sunt esse · pure vero ideo
dicuntur qua sibi dolor nisi
forte p accñs non admisceat
Ẽ certe vere inde sunt qua
mentis obiecta inaria vilia
atq; terrestria ẽ dicuntur ·
et p̃sertim p̃mi · et qñ in
hac parte ubi nos hanc sa
pientia antiqua traditio
docuit plena · non erit in vti
le mentis esse iste aut illo
modo die · de beatitate ꝙsul
lo nomine Ẽ ad p̃mum est
dicendum quod preter missa
phie nominis ordinem
que ad propositum nõ mul
tum interest · dicimus inter
significationẽ plenam et sa
pientiam · idem penitus ẽ
differre autem misola noiã
contemplatiue · qñ id ꝙrectum

hec latinum ē dicunt · itaq; quod ytria plana latine sa pientiam dicunt ¶ Ad 2ndum quod plne nomen tffiam dñi intentum · s· late/ste ¶ et strictissime · ꝑmo cauſa complendi animalem et cauē planam · et sic vñ plnam accipi supꝰ libro septimo · tractatu 2ō cā · ꝑmo · in ꝑmō cā · ubi hec · de voluptate autē et dolore eiꝰ est videre quia ca animalem plne fuerūt · itaq; libri cuiusq; sententia · plne sup positum · sic eciam distinctiue plnam tractu prosaico libri ꝑmi de consolatōne · dicens eam ē plnam que de rebus humanis atq; diuinis disse zebat ¶ hec eciam etiam nō videntur se necta assignare ptes plne in epla ꝙ ad hu manum · sic eciam dicendum ff· de justicia et jure · i· ꝑma · ubi vlpianus · veram nisi fallor plnam · non simulatā affectantes ¶ 2ō casu plna cludit animalem · et includit plnam/mathematicam · et the ologiam · ut vult plane ꝙ et methā ¶ 3ō casu plna ducit eiꝰ suprema atq; ultima ꝑtē ea· s· que ūsatur creando ipsa enim · eiꝰ mādā sunt corpora celestia/eiꝰ motores · presertim ꝑmus itaq; iste phi cus theologia medium vi detur differre a nostra astro logia aristotelis namq; ea phicam dicere videtur 2ō phi cus que est de rebus que mouentur et corrumpuntur · mathematicam vero supꝑ libro ō cā tractatu 2 cā ō et vndecimo metha · inter mediam et theologicam medi tatur · et hoc in libro poste rō vō fuppone musicam per artem · et simplex · theologi am vero eam dicunt usatur in contemplatione superiorū corū/communiū motorū/ et pre sertim ꝑmi · itaq; ut dixi hꝫ ꝑ phi theologia non multū interest a astrologia theo logice ¶ eodemq; modo distinguē dum puta nomen sapientie statuerit late/stricte/ et strictissime · et hec modo accipi videtur supꝑ li ō tractatu 2ō cā 3 in fine cā · et in cā ꝙ · ubi inserit ana suforum et talem/et alios hꝫ obid dictos ē sapientes · pua ¶ Circa hꝫ ducta ūsubmittuntur · hec eciam modo accipi videtur plna et sapiencia in loco prio · nisi vero fuerit dictores alter de sapi encia et theologia sentiunt · eam quidem veram putāt ē theologiam atq; sapienci am que in sacre canone biblie spū sancto inspirante · atq; alia que inde a sanctis de trinitate nobis traduntur · tā tā itaq; in hac pte est dā nitez ignorantie tenebrarum et ꝛ̄ anū tatem ut aplus sacre scripture prorsus similes quam sapientes dicerentur si hodie viuerent · eam ea namq; facultas ꝙ cō sideret de rebus quibus pucunq; in finem non sapiencia · sed cunctis aristotele plusquam

sepissime · quapp̃ hm̃ ex̃ vesta
tha non constaretur felicitate
consistere in cognitione sacre
scripte · cum illa ad aliud · s·
opus ordinetur · quod eio felici
tati repugnat · tr nendum
men quod sacra septua si nō
solum practica ¶ sed etiam spe
culativa ut tenet sc̃s thomas
· dicendum videtur felicitati
tem imperfectam hō hic con
sistere metaphisice que ex̃ sup̃
septā nobis traditur · et certe
quidem virtutes tam morales
quam intellectuales ad felicita
tem speculativam dicuntur non p̃n
· sed dispositive ¶ hec thomas p̃
ma 2æ · q· ꝯ · ar̃ 4e · et 2a 2æ · q·
5· 5· ar̃ · 2· quod etiam expresse
dicere videtur ſ· politic̃ · capitu
lo vndecimo · dicens sunt autem
virtutes ad actum et cetera · ut su
pra nos dixisse memoramus
¶ preterea sufficere vita illa·
hic ponit ꝙam rationem que
sumitur expresse sufficere vita
et concordat cum hac ratione
quod philosophus dixit ad salua
torem nostrum dñe ostende no
bis patrem et sufficit nobis
¶ Et nō ꝯ eos qui vitam cōtempla
tiuam dicunt ee felicitatem
¶ mdicit cuius contemplatio
nem/ q̃ insolitudine hoc fa
cere potest · Item quod dicit
et quanto sapientior et ē cō
cordat seneca in epla nona ad
lucilium dicens ita sapiens
se contempto est · non ut vehat
ee sine amico · sed ut possit · hꝫ
ille · videturq̃ sola · hec est ra
tio quia ¶ Circa quam duo
notare debes · primo vitam
contemplatiuam ipse amare
· quod phus p se notum supp
nit et alii hoc negant · 2o
quod in rebus attendis vel plus
vel minus acquirunt preter
actionem · id nō quod p̃ter actio
nem acquirunt secundum
aliquos est honor/ aut fama
¶ alii dicunt actibus ordina
ri · non in finem extrinsecum
· sed in virtutum augmentis que
admodum circa rerum con
tingere dicunt · et hec magis
placet ¶ vbi felicitatis · hic
ponit ꝙam rationem quam eam
reperies in septimo politicorum
· Et arguit sic · felicitas con
sistit motu · mentis vero
opatio consistit in actu · ergo
felicitas in mentis opatione
consistere dicetur · hꝫ rationis
· phus partes exprimens · primo
ondit quod attribuimus virtuti
actu non sit in actu · et primo
de vellica prudentia · est quidē
res plana humilis vellica in
patrem/ et actuum referri · 2o
ibi ꝯ etiam ondit malum re
ferri ipsum eum lem virtutem q̃
alias cunctis prudentia dicitur
¶ Et nō illud vel certe felicita
tem et cetera · quo fit ut cum
lem vitam vtranq̃ platonem
ordinetur ¶ ut p hec cunctis
vitis felicitas dicenda non
est ¶ cum felicitas dicat bonum
unumquod omnia · ipsa autem mul
quam malum referatur si
mile illis vel certe ē · sup̃ hꝫ
scripto · et septimo politicorum
· 5o ibi ¶ certe concludit ꝙ hꝫ

idem dicendum cē de tertijs
b'uitatibꝫ que in actōne ꝯsistūt
· si ergo tertium quę sunt pfec
tiuitatem que in actōne ꝯsistūt
matrimonium cū libertate et pulchritudine
cum lib' bellicꝫ pręcellunt
· et hec negotiose sunt et fi
nem quodam appetunt / et
non ꝓpter se ipsa sunt expetē
da ¶ Subaudi idem dicē dum ęc
clesiasticum in ceteris aliis
que hijs subiungunt · vide
tur quidem constructio pende
re usque ad illum ptem pfectā
bitudinis · ꝙ ubi mentis hꝫ ꝑpō
exposuit numerum propositō
nem pręfacte trinitatis quantū
ad ūtutes que in actōne ꝯsis
tunt · hic manifestat eandē
ꝑpōm quantum ad mentis
ūtutem et operationem ¶ et nō
aliud in humana vita est sup̄
libro ꝑmo · tractatu 3ꝯ · cap̄e
ultimo ¶ ubi in fine b'tō aug'
ut inquit̄ ¶ 2o ubi aut pfectā
tatis utriꝰq · concludit intentū
· est nō duo que hic ponit · ꝑmo
illud pfectā ¶ 2o illud in quo hui
usmodi que felicitatis sunt ma
xime ¶ circa hijs quidem
videre poterit quod felicitas ac
tiua non est ꝓpe nomen nouum
nanda felicitas · nisi forte ꝯ
positionem custodiat · et patet
igitur ex hijs quod felicitas
sit operatio ūtutis · non mora
lis ¶ sed intellectiue · non
utriusq; · sed contemplatiue · et
hoc sic thomas confirmare
videtur ꝑ hoc q̄ felicitas
operatio · cum voluptas de
ab tantum modo bene operatio
nes inquā utentis consistere
potest beatitudo · voluptabe
nim aut in beatitudinem pdē
sidentium estimatur · et in hac
beatitudo non consistit · quia
alias stultum cum bellē · esset
hoc quod ridiculum ē · aut
in beatitudine fruitur · et
in hac b'tō non consistit ꝑ
supra dictum cum hꝫ secundum
beatitudinem presentem ·
quod ꝑ voluptatem ¶ sed ꝑ intellectum
· utriusq; quemadmodum amatꝫ
non voluntate · sed mam
pecuniam acquirit · sic hꝫ
beatitudinem non voluntā
te · sed intellectu acquirere
dicitur ¶ Idem eadem videt
confirmare ꝑma · 2ę · q · iij · ar
ti · item in ti sententiarū ꝓpe
fin · di · q · ꝑma articulo · 2o
¶ ubi quadruplicem beatitudinem
sacre scripture demonstrat be
atitudinem consistere mēte
templatiue · et accipit hāc
dictā sacre scripture que hoc ꝑ
aperte dicere videntur ¶ ꝑmo
dictum yposte ꝑme ad corinthios
ob corinthios · i · f · supillā
dabunt cum tradiderit regnum
deo et patri · yposta dicat de
cum perduxerit credentes in
contemplationem dei patris
· ubi est finis oīs · et reqes
sempiterna ¶ si finis hominum
et requies sempiterna est b'tō
ultima beatitudo nīa contemplatiue
consistit ¶ 2o sic ad hominem
quo est esse sufficientissime

beatitudo · ut supra libro primo et hic · si hec est contemplatio · ut patet iohannis xvi° · ubi phus ad salutatorem vnum dicebat · due ostende nobis patrem et sufficit nobis · ostensio iste non ad amorem sed cognitionem pertinet · 2° arguit ex dicto nre salvatoris ad principium · dicentis · hec est vita eterna ut cognoscant te verum deum et quem misisti ihesum xpm · sed vita eterna est beatitudo · ergo in cognitione sine contemplatione consistit beatitudo · quod erat propositum ¶ contra hec obiciunt alq · sed hec nr ca sequenti opportunum obiacentur · ubi quod beatus vivant · Et quia duo in eadem sunt dicenda · tali gratia premissa est · hec est 2a pars huius capituli ubi ostendit quemadmodum se habet vita contemplativa ad humanam · et facit duo · primo hec quod dictum · ubi nota 2° potentias partem esse meliorem toto · quod est dictum · quod ista intelligo non absolute · sed qua totum in finem partis ordinatur ¶ 2° ubi oportet autem excludit quandam evidentiam · et hec diffinitam · 3° ubi et videtur primo ¶ Et non illud si quidem hec est homo · quod etiam habes supra libro nono · tractatu 2° ca primo ¶ Et si quia quod hic plus impugnat est dictum humanum non pertinere auctoritatis · dicamus quod bene posse in mortalia diffinitam facere potest · primo ut ea vellet scire que humanum excedunt facultatem · et hec mod intelligamus eius · potest autem quis cognitionem talia scire velle ut hoc sit fabula · Et sic dicamus aristotelem intellexisse ·

Secundo hic illa · ca 3m · ubi vitam contemplativam comparat ad activam · que in operatione morali vitam consistere dicitur · et facit duo · primo hoc · 2° ostendit quem admodum se habeat vita ad vitam externa et ad eos · 2° ubi indicabit · hic circa primum primo ponit rationem · secundo ponit vitam eternam ee secundariam · ita vita contemplativa est vite prime ac longe melior · 2° ubi iam operationes · probat ponitum per rationem · 2a ubi videtur etiam · 3a ubi est vero 4a ubi hic sequitur ¶ Et dubitet hic circa primum dictum · ubi quasi videtur finem vitam activam dicere felicitatem · unde aliqui activi putant felicitatem occasionem exercendi precepta intelligentes aristotelem posuisse duas felicitates · sed istud nec aristotelem · nec se potest intelligunt · cum felicitas sit ultimum bonum · cuius contrarium plus in hoc loco demostratione medii · est enim contra dicto tractatu ad ee felicitatem quo aliud sit melius · nec est argumentum contra aliquos balorus · cum id nomen plus non ase · sed abaliis habuerit q eam vitam felicitatem ee putant · quod argumento in solubili confirmatur · quia si activa vita eet ponenda felicitas · potissime diceretur quia si activa vita eet ponenda communitas felicitas · hec tamen ab aristotele negatur · Et post hinc ubi ut supra diximus

oñdit fēhatatem cūtatis cē
eandem que est vnig ac non
mattōne · ſi mctontē platōne
conſiſtere · ſunt tamen alī
qui qui plm in hac parte
non tenūt · dicunt enim lon
ge meliorem cē vitam actī
uam contē platonicam · idq;
tōplex non de bilibz poſſe
intendi quas hic enarrare
promiſſibz quod ut melius
reſpondeā poſſit ad quod ref
pondeam · coz tūcb forma
citas eſt opatio vtutis optime
· ſed ūtus optima non eſt mte
lectiua ſed mozalis nel hzāi
tas · ergo fēhatas conſiſtit in
operatōne vtutis moralis · ma
lor eſt plm in cā p̄decti inpor
patet ll ēt · ubi · plm uſtrariam
p̄fert ceteris ūtutibz · idem
patet ex dictis imperatoris i
auctentica ut oñs obediant
iudicibz pronūciaz ubi impe
rator ait · bonum cē omnid ūtu
tum maximum arbitratu
dum eſt bonitatibz que nob
oñibz pia diſtribuit · hec eſt
enumeratio vtutum ficret ml
tor cōpertunt ā ſubſequūtur
hz bona · itaq; nec fortitudinē
quo non eſt tum iuſticia lau
dabimus · hec imperator · id ea
confirmant p hoc quod mo
ralis et non intellectiua vtus
facit bonitatem bonā ſupra li
plo mſine · quod hz hzitatis
ſit multo melior quam intē
llectiua quecunq; patet ex dictis
apoſtoli p̄ma ad cor tm cap xiij
· in fine cā · ubi apoſtolus ſpes
fidē · hzitatē · maior horum
caritas ¶ Ad hoc dicimq; ne
gando minorem p̄fecte to
tē ad probatōnem dicimq; q̄d
iuſticia p̄fectus ceteris vtutī
bz non oibz · ſed moralibz
tantum modo · et ſic dicim
intellexiſſe ariſtotelem · et
imperatorem in locis p̄ notatis
· ad aliud dicim quod maior p
fectō eſt vtutem effectiue
aut attingē quod ſapientia fa
cit quam ſit bonitatem tē
bonā · nec de hoc nunc · nō
eſt enim nomd temq; inimb
bona ſit aliquam hec p̄fectō
nem quam non hz ea rez q̄
ſimpliciter eſt melior · quod
et ariſtoteles dixit 3o thopicō
& quod ſi nemo vnquam
dixiſſet · eſt hoc plusq̄m
manifeſtum · hz cuius ca
nea p̄fectōnem qua nō hz
homo · ſed hō ratione intel
lectiua abſolute ſimplr eſt bo
nē melior quam ca ranea ap
idem frez reſpondet ſcō tho
mas ad id de caritate in q̄o
ſuntiaz · q · p̄ma ar · 2o argu
mento 3o · dicens hzitatis
pro tanto dicitur altior te
teris vtutibz que ſunt in
bitia aliab via qua ipa ē
que ordinat oñs aliab inde
mm ipa etiam eſt cuius ecti
mpatiua vltima quietatio
indoc ¶ hoc tamē non dat ei
quod actus eius ſit ipa ſubſtā
tia vtutibz · ſed inclina
tō quedam in ipam · ſicut
in ſtatu vie · ut quietatio
ipſo ſicut in ſtatu patrie ·
hec thomas in loco p̄dicto
inmato · eſt itaq; intentio
thome hzitatem in aliquo
cē p̄fectorem ſapientia · ab

ſolute tamen ſapientiam ee logice
melioꝛem · quoniam ipſa docet
aut actum ſcire beatitudinem · aut
ipſa actus ſit ſua beatitudo · hoc
vero pfectum nec cantatus · nec
cuiuſquam alteri⁹ virtutis pfectio
equipare poterit · loquimur in
hac ſemp que ſunt hui⁹ ſcientie
· quoniam alias · non conſtruc ſi
eſſet comparatio · itaq; ſapiencia
ad quſitam ad quamtitatem ad
quſitam · et infinitam ad infi
nitam comparo quitet iſtitur quid
dicendum ſit ad illam arthme
Cut aliqui putant obiectionez
· ſed matthe⁹ tertio primo officioꝝ
nullo ſtatuam nititur deſtruc
re ariſtotelis dictionem de felicita
te · et quia eiꝰ tamen ſoluto pe
det aliquo mad dicendis · in
eum locum differam · nunc vero
ad ariſtotelis literam redeamus
Indigebit quoq; · hec eſt ꝛa pe
ſtis ea · nam duo facit · primo · on
dit quemadmodum ſe beat filius
ad bona cōmuna ꝛo ibi quis ſcandu
· ondit quēadmodum ſe beat ad
deos Circa primum q⁹ videtur ſicut
· primo ondit quod in hijs bonis · ſi
quis eorum ſit opus felici · Et nō illud
non enim natura q⁹ cum cum
omne vita omnisq; ſtatus homis ex
ternis indigeat · hec vita contem
plativa magis ſe contempta eſt · atq;
nullus hijs bonis indiget Nec tā
men hic ꝛo ondit nō ee oppoſita
ponit hec hijs bona in exceſſu
ſibi ſuppabundan · / et nō
illud ſimo ceram magis · ſimile
hec q⁹ politice Et ſolō · hic ꝛo
firmat ſua dicta q⁹ ante quos ſa
pientum dicta · et inducit circa
hec ſolonem et anaxorez dicta · / et
illud via multitudo etc · ſimile tex
ſupza libro · xo tā penultimo ·
paratos ſe acceperunt nonnullis
Concordare hijs hic q⁹ oſtendit
iſtos ſapientum ee conſenti
endum quoniam iſtoꝝ dicta
conſonant cor factis quadpo
teſſimum ee dicitur in talibus aſſen
dis · ut ſupa in pmo huius libri
decimi Iſtoꝝ vero dicta ſu
is opibus erant diſſona · cum
eoꝝ bona ee nō pterent ·
eaq; ipi non nunquam eſſe
rent Et dicamus iſtā felicitatē
| ut hijs demonſtratum extitit
| pncipaliter conſiſtere in opatiō
nes ſapientiales · tertia quidem
bona ſūm magis et minus diſ
poſitione · quod de ſingulis mo
dum fuit demonſtratum · ſi
milis quidem vero ſupa tā pre
ſenti · ſ ſpecies expreſſio libro
ꝝ in fine libri · grammatica
vero | dialectica | atq; rethorica
ſub ciuili (quem ad modum re
liquas artes) continere videntur · vſuntur
cum certa ꝓponens Que ſi
recte veſtigabit · non multum
de moribus videbit vere partem ·
q⁹ ariſtoteles q⁹ politicus · et
certo ſe pncipio rethorice ad
hec unum ſe uſiſſe videtur · di
cens oratoꝛis ipſum officium ee
· de hijs poſſe dicere rebus q⁹ad
modum ciuile vſum de moribus
et legibus conſtituentes · cum
aſſentione audituꝝ que ad eas fit
poterat · hec certo Matthe⁹ · de
hec politice · ſ expreſſio ſupa
li ꝝ · tractatu ꝛo tā · cf · ſed de
ſpecta hec ee expreſſa · methafi
· de virtutibus moralibus · xo poli
tice · et de hijs omnibus ſatis
thomas ꝓma ꝛe · q · q⁹ ar⁹ q⁹

·et ·2ª 2ª questione ·88· ·articulo 2º· ·sed de bonis nature atq; fortune supra libro primo ·et li 7· cā penultimo ·atq; inpriūs cā ·hec itaq; omia ad speculatiuam vitam sapientie deputate videntur· ipa vo sapia felicitatem effice atq; el hitte ·que tibi notanda ac plo notandi tradidimus ¶ Cum fin mentem· hic ord ondit quem admodum felix se vite dicatur ad deos sine dubitatiōe stare ¶ et nō illud ambiguum hic dictum putem toto corpore plne aristotelica ¶ Quod autem· hic concludit principale intentum ¶ et nō illud maxie felix· simile hēs supra li primo tractatu 7 cā 2º in fine cā· ubi inquit· ad si vita est· hic dictum bonorum quibus constitut existetiq; predicti· bitos autem ut bonos· hec ibi· quasi dicat nos bitos· non ut deos· sz ut bonos ·quod sine dubio tunc ab· u latte non procul erit tibi plusquam vile ¶ et quinimo patet alterum de colonia· cuius fructibus ipse dicte qui finxit felicitatem humanam ē petitionem ad intellectum a tpe rutem· hic totum vertitur ab eis fictum· nec aristotele qd quem dictum· cum sapiente optimum dicat ē p fectam felicitatem ¶ Vt pro complemento li tractatus de felicitate videndum est· de his que mar cha tullio primo officiorū inpti finem primi libri obiicit contra hic determinationem aristotelis· videtur enim tullio ostendere virtutem actiuam ē longe melliorem quam vitam contemplatiuam· et ut melli vitam possit quemadmodum sit respondendum· litteram tullionis hic tibi exponere inutile duco· inquit ipse· sed ab his primo que finit hanc sententiam que ad nostrum offica diligenter satis exposuimus videtur· hec autem ipse que hanc sententiam sibi videre sepe contrarium et contrarie· de duobus honestis vbm honesti· quibus aperte preter nisi est· nam cum omnibus honestis manet· quibus pretermissis est quasi una similitudine alterius communitatis ꝛ multitudine· practi modi tradidit· hec nō legenda· officia sepe inter se comparentur· utile est· placet ipsum aptiora ēe nature et officia que exercitate quam ea que exercitatione dicuntur ¶ hec est igitur conclusio tullionis quam multipliciter probare nititur· primo sic· idq; hec argumenta confirmari potest ¶ quod si contingeret ea vita sapienti· ut cum ipse affluens omnibus corporis virtutibus quam vis omia· que corporis dignia sint summo actu secum ipse cōsideret et contemplaretur· tamen si solitudo tanta sit ut neminem videre non possit· excedēs cuncta· hec ē prima tullionis argumentum quam nos nichil refutamus pretexte dictum primo quia supponit adinventum eis concedē vitam solitariam ē posse beatam quod aristoteles et nos cum ipso nō negamus· sint cum quedam inquibus felicitas principaliter non consistit· sine eis tamē beata ē nō potest· ut plusquam scepissime nos dixisse memoramur

est itaq; hec tanta ciceronis
elegantia pretiosa ne contradicere
· cum id quod ille concludit no
bis nequaq; contra dicat · p̃mo
enim sine ambagib; atq; ipsi laudie
p̃sitis expresserat hoc supra
libro nono · et xp̃sto libro .x.
tusculan · presertim cum sentiam illi
quā · si cum eo quod ubere
mea sententia sit bonum uerum
atq; utile mihi · cum utrumq; dicamus cē mediam q̃ mō
bō situm · eadem uide dicendū cē
prudentiam utilem simulq; bonū
satue enim circa rebus et p
rium et contrum · que sunt hec
maxime necessaria maxime q̃ nā
alia cē prudentiam tamē cē ma
gis dicam de bonis quibus nemo unq̃
contessebat ¶ Item quod quā sit
nulla patet nam iuxta ipsius
ciceronem in primo sue
rethorice ille lacy tridentinus et
dicitur qui nobis et augustio co
mmunis existit simul utraq; ra
tione nos probare possimus vitā
contemplatiuam ad melioremq;
quam actiuam si cum homi
ni ea vita contingere ut oīz
ex affluentibus copiā dicendi
quamq; meditate possimus omni
bene multi sit p̃dicta · nec
tamen hinc contēptū desidia
et stultā vere cum utrumq;
humiliter et contemptissime cor
poz quasi superior corpi mo
dor et p̃sertim p̃ma · que no
ad beatam contemplatiuam pti
nere diximus ¶ Quinto breuiq
ad intendum respondere de
quod cō ciceronis stat in hac
vita solitaria non potest cē
beate · ipsius nec vita cōtempla
tiua est vita solitaria, aūs pro
bat hic · quam dicit tūc plus
p̃ vita cōtemplatiua · aūs plus
hic · q̃ sit vita solitaria · et ar
guit ille · ad hec nā respondeni
negamus quidam · et negamus ad
vita cōtemplatiua sit vita solitaria
¶ 2° arguit ille ex perfectione sa
pientie · et sunt eius ipsius hec
p̃cepta oīm bonorum est illa
sapientia quam thales sophiam
vocauit · illa autem thales sophi
am dicunt alium quendam in
telligunt q̃ est tēp̃ expectēdum
finiendumq; sua · illa autem
sapientia quam p̃cipem deo
rum est diuina et humana
sua ¶ Quia continentur deo et
hominib; cōtinē · et societas int
ipsos · cum autem si maxima cē
(ut est certe) nisi est quod ad ci
tate ducatur officium id maxi
mū cē · et enim corporis cōtēpla
tiua nature mea ea cēt quadam
mala et ipsum nichilum sic nulli
actio tēp̃ consequamur · ea autem
actio in homine tenebis tenebis ma
xime teneatur · p̃tinet ipsius
ad societatem tēp̃s humanā · et
tpo hoc cōtinetur ante p̃uidi
est · hec ille ¶ ad hec dicim̃ p̃mo
tullium multa rerum p̃
tetat · p̃mo nomen sapientie nō
ppe accepit · nam et iuxta ipsius
ciceronem q̃ sue ethice nō
ignarus sunt tres nobis p̃ncipes
atq; vsitate · eam autem scām
que altera ipsi existit sapiēdam
dici non fere quēquam · sed ea po
tius que sui studii cē dicatur tribus
hec ea appetet q̃ circa superiora
corpora, corpi nostros vsitatum
· et presertim eaq; circa primum

hec ipsum

hec igitur et non illa que mentita te vsitatur ppe / sapiencia appellãdi videtur. ¶ Si quidquid sit de noie / di cendi nec tanda quisquam / cum inquit / ea si maxima est (ut est certe) nec est quod actoritate ducatur officium / id maximũ ee / hec utriq; quia e nulla / et ad probationem ea cum dicat / et cum cotinuo cotẽplacaq; nature manet eet quaddam mala et stultum nichauta sit si nulla actio rei cosequatur hec aristotelis leg et nos cum ipo prius nechanta / ee cum dicimus cotinuo neminem aliquam / que in actõne nõ ordinatur / nec tamen ob id e ut manelia / nec nichauta / nec imperfecta / cum ipũ non alterius / sed sui gra sit expetendi / dee ea cotinuo que arti superiora cor pora / corpis motores vsitatur ipi non in actõnem pertim ea q̃ ter ea pnũ / hunc igitur nõ in actõnem / sed actõnis in ipũm re ferri diamus / est utiq; lex natus non ut agat / sed ut intelligat / quo fit ut id officium / id est ea oportõnem maxima diamus q̃ in cotinuõne vsitatur / quod oratio hund quisquam intelligere potuit / si quis ipe suam intentionem in tione et exemplis mutitur / affirmare / ad ea quapp dictum / inquit igitur atq; id optimum quisq; re ipũ videt et prudentia / quis enim tam cupidus improspiciendi / co noscendiq; rei natã / ut si et tractatum / et contemplatu res cõ tinuõne dignissimas subito sit allatum periculum / discrimenq; pce / cui subeunte oppitulari pos sit / non oĩa illa relinquat / atq; abiciatur / eciam si diuina nec ne se stellas / aut metu totius mũdi ruinam timenem posse arbitret / utq; hec ipm impetuum autem anxie aut periculo fecerit / qui vere intelligunt studijs sue ppe nenda ee officia iustitie / que p tinent ad hominũ vtilitatem aut ornamentum / ma nichil debe ee hoi antiquius / hec ille / hanc et eronis / affirmationem aristoteles extendit / breuem et breuem / datu / sit enim non pecta pro loco tempore ma gis expetenda / nec tamen ob id e quitur quod absolute sint media / aliquando et expetibilius est bellum quam pax / nec tamen ob id concedimus bellum ee melius pace / cum bellum ppter pacem sit expetendum / quod si vobis placet hec plenius vide / mihi mea materiam et thopicos / ite affirmat tullius suam sentẽciam quoq; ad exemplis / dicens atq; ille quoq; studia vitaq; oĩs motionis rei vsitata est / vi abigendi hominũ vtilitatibus et ornamentis non recesserunt / nam et eruditiores multos quo meliores ciues / vtiliores ciuitatibus suis et publice cense / ut hic bimus expectandum liscio pitagoreos emerunt / creatusimen scratem sui discipulum plo dedit / multiq; alii alios artificiorum multos / nos etiam ipi quodquod ad rem publicam attulimus / si quid aliud attulimus / aduocatis atq; artibus instructi ad eum ornatum accessimus / nec solum vim / atq; p sentes ¶ sed hec idem etiam post mortem monumentis literarum literis atq; assequimur / nec enim loci vllis ptermissa est ab ipis q̃ ad mores qui ad leges qui ad disciplinam rei publice ptinet / ut eorum summa aduersum negotium contulisse videamur / vtri illi ipi

detine studijs et sapiencie addit
ad hominum vtilitatem suam fe-
amanam / intelligentiamq; p̄fessi
me affirmat hec actiua. ¶ hec
respondet hugo vbi sup̄ thomas
in 2am 2æ. q. tertissima tua gesta
octaua. arti. 2. dicens / nemadmo
dum illumpatre meli⁹ quam lu
men tamen nab hac / sic nec
est contemplata alys dictare quam
tamen nos ipse. illa itaq;
vita que ordinat ad contēplatiuā
finem et actiuam longe melior
est quam ea vita que ad actiuam
tantum nab ordinatur. et hanc
sua vocat quod aristoteles dic
tat in eth̄ isto. in 10m. vitam qua
homo est. et cum plures vite
eligiq; vniosa fuit. indigebit.
p̄fecto hybrid hoc vsum. et eo
pessio hec hec — 2 p̄hibuit. in
eth̄ vndecimo. itaq; huius nemo
erit nisi contemplatiua simul et actiua
in̄ habuit. ex his patet quid di
cendum ad illam exēplarem ob
actiuam dictam. itaq; illi q̄
studia vitaq; oīb̄ meditatione
vsum est maiorem adepti sunt
p̄fectionem quod alys contēplata
cōdidit. ¶ confirmat dicta pre
factam suam intentionem / dicens ob
eam causam cām eloquij copiosē (im
prudentes) melius est quam ista
tissime sine eloquentia cognos
ce. quod cognitio nisi rei vtilis
¶ eloquentia vero complectum eos
quibus cum cōitate iunctis simul
hec actiua. ¶ ad hec dicunt duplicē
ee cognitionem. saluari contēpla
tiuā. que non p̄ aliud. sed pro
ter se expetitur et hanc cognitio
longe melior est. q̄ eloquium copio
se. alia vero est cognitio practica
que in actionem referitur et hanc
cognitionem melior est actio cum
finis melior sit quam res ordina
ta finem. primo ethicorum. ¶ vtrum
¶. ea vero cognitio que melancolica
vsum nō contēplatiua. sed potius dici
tur nō contemplatiua. priuatur enim
in actionem. quia illud oratorius
usus officium est de his posse dic
tis que ad vsum eundem moribus
et legibus constituta sunt. cum assi
due audiat. quod eius facultatem
tribuat. dicunt igitur hunc argumē
tationem tertiones petere ante
in consequentia / aut maiorem / si
quidem ob hoc quod dictis. atq;
oīb̄ practica cognitio sit dignior
quam actio inferatur omnē cogni
tionem ee digniorem actione
. quod non valet. cum argumen
ab specie ad genus distributis. si vero
concludat particulariter. aut per
errorem maiorem. nam et nos
quasq; concedimus aliquam cogi
tationem (ut ea que est practi
ca) ee digniorem actione tamen
stat cognitionem contēpla
tiuam ee longe melliorem oī actione
. cum oīb̄ actio ¶ ut aristotele
demonstratum existit) maiorem contēpla
tionem ordinetur. q firmat ibi
actio per exemplum dicens atq;
apum examina non frustra
causa cōgregantur. sed cum na
tura contemplativa sit. sumpsit
homines. sic etiam hominibus / acumi
nem magis natura contulerit. ad in
tellectum attendi cōgregandi sollertiam
. hec ille. ¶ ad hec dicunt quod iste ē
tertionum. elenchi petunt maiorem
dictionem nam et nos quasq; con
cedimus ee hominem naturam congre
gatam ad intellectum attendi / congregata
dique sollertiam. idest cum vtilitate
que in cōitate vsum. ut ta
men hec sequitur vtute contē
platiua. vltra ex his colligitur

cicero dicens utraq; nisi ea utrumq;
gstare qd vellet tuendis rebꝰ eq̄s
aetate q̄ gregē humanū actingat
cognitionem rerum · solu tuga co
ingio et ieiunia videretur · hec ille
· ad hec dicimꝰ negandū quidem
quin id inferat · ex hac una · cognitio
nem cē maiorē et solum in cha
tam sic si nulla actō req̄sitā
· hac prospecto actione inuisitū
· probatum erit · ut puter eqdem
¶ quito confirmare ipsius actio sua
positionem dicens · utraq; magnitu
dine aiam remota cōitate que
tōneq; humana · feritas sit q̄dam
et in mansuetis · ita fit ut vincat
cognitionis studium consuetudinē
uitaq; cōitas · hec actio ¶ ad
hec dicimꝰ concedēdum alis · et negā
dū quidem concedimꝰ enim id ma
gnitudine animi remota cōitate q̄
sunctōne humana · feritas fit q̄
dam et in mansuetis · tū ex hac se
quitur id inferat · cum inferat ita
fit ut vincat cognitionis studiū
consuetudinē humanū atq; cōitas ·
tota decepta cicerone tremuit in
hoc consistit quod putat uerit vitā
contēplatiuam ignobilitudine con
sistere · qd nos nō negamus · ut
nos dixisse plusquam septissime me
minimus ¶ et in fine tricesimo octa
uo dicit quod aliquibus dicimus · di
cendo nec verum est quod aliquis
dicitur ex necessitate vite · quod
ea quod natura desideret aliquis
sine alio atq; efficere non possimus
· id ecce in vita cē cum humana
et communitatem et societatem
quod si omnia nobis que ad victū
cultumq; pertinēt quasi virgula
diuina ut ajunt suppeditarent
· tum optimo quisq; negotiosissimus
negotiosissimis omnibus omissis totū se
in cognitione et scia collocaret · nō
est ita · nam et solitudine fulgeret
· et studij serenum quereret · tum
docere tū discere tum audire vel
let · ergo omne officium quod ad
cognitionem humanum et ad
secretatem tuendum tuleratne
ponendum est illi officio quod in
cognitōne et scia et contemplatione · hic
cicero ¶ ad hec dicimus assentiendū ma
cho ciceroni contra eos qui tuendi
tur · nam et nos quoq; non con
tendimus quemcē beatum sine amī
cis sine diuitijs sine ulla potē
tia sine aliquo bono · nec tamen
ob id sequitur quod infine cicero in
ferit dicens ergo omne officium et
cēre · nam et id sequeretur si ea
tantum que in cōitate consistunt cēt
melior quam vita contēplatiua ·
quod a ciceronē ut diximus nusquam
satis probatum erit · hoc utiq; ho
mo naturalem impetum et adpe
communitate et ad eam tuitionem
in contēplatione beatum si nullo
maiorem ad eam que met̄ēplatiue
beatum · patet igitur ex his quid
ad obiationes ciceronis sit dicendū
¶ posset etiam aliquis obiē contra
plm sententiam excōmunicatus cum et
prudem cē de remūeratione · ubi
epūs prolixetur sine licentia pa
pe transire ad religionem · et hec
quia ut ipse ibi videtur ne vere
pfectōr status est epālis quam mo
nachalis si epūs esse videretur
beatam actiam · monachi vitā
contēplatiuam · erit igit pfectior
vita actiua quam vita cōtē
platiua ¶ ad hec respondet sco
thomas 2ª 2æ que stione · 182ª.
ar 2º septimo dicens beatam epūm
pulem cē pfectōrem quam mo
nachum ¶ cum epūs non tantum
modo verum sed etiam proficere
salutem tum · tū quia epūs nō

solum intendit actorem · sed eciam
cōtēplatōm · melius inquit ē con
templata aliqs exercere quam tum
tum mādy contemplari · et ego ins
puter quid dicendum sit ad cām
nisi cum prudem · vta si prius so
lam theoream britum actuum · ac
instrumenti adiūtiū ecclie aliqua efficā
cie · sed quia (ut dictum est) sit
theoria vtriusq; vitam · nullaq
profecto erit momenta Hec ea
dem soluco colligitur ex vbi pe
pe mcā predicatum · per quod si
nem cā ubi hec ūba subiungit
· quambus simul in vnū et cō
templatiā ē valeas et actiuā · le
ctōr lator exemplo / qui mittat ascē
dere in montem ut ibi ostia
dñi cum maiori etiā necet liber
tate Quinto vero dicēdebat ma
gistra ut cum maiori vtilitate · po
puli necessitatibus prouideret pote
rit facilius indulgeretur ut ascē
dat monachus ad presulatum · qui
presul ad monachatum descēdebat
· hec nocturna tecta ubi supra;

Inquit · tractatus ij tria cō
tinet · quorum quedam dicun
tur in iā capitula · primo in
quirit et ostendit preter prefactam cō
cordiam aliam cē necessariam · secō
dō ostendit necessitatem cē hominem
fieri legislatorem secā dō ostendit
quemadmodum homo fieri po
sit legislator primo cā fiunt
duo · primo mouet questionem dō
ubi ait quēadmodum solūt et p
mo ponit solutionem dō ubi sicut
igit ūba eam manifestat · et p
mo ostendit predictam doctrinā
non sufficere hominem vtilem sibi
fieri Et nō illam humanā disci
plinam quam tangit ubi potentes cōb et
cetera vtiq; aliquis sunt naturā
liberi / nisi eum / atq; generosi /

alia contra quod expressi habentur
primo politicorum · dō ubi si vnus osten
dit consuetudinem cē necessariam si
homo bonus fieri debeat et multis ob
positionēs cē medium q̄ homo bonus
fieri debeat quoz duab una medi
ate impleri · vtiq; cum nostrum
propositum sit tradere modum
quo homines boni fiant · na
tura vtī parum vtile est · ad
illa nō audios · sed adeo datur · nec
doctrina quasi sufficiens erit cum
doctores ille que hominem bonum
faciunt forsitan non sunt nisi
electi · sed pocij mapperum dō
ubi Exponendum · ostendit ad rem
prefactam necessariam cē legem
et hoc ostendit dicturam · primo
ex hominum dissentione · dō ubi
qua propter · ostendit ex quodam
signum id scilicet quod legis
latores facere consueuerunt ·
dō ubi si ergo · ostendit idem ex natu
ra ipsiq; legis · circa quod duas ponit
rationes circa primam partē fa
cit duo primo ostendit legem cē necessa
riam ppter potentes · dō ubi nec for
tasse · ostendit legem cē necessariam
eciam ppter alias causas scilicet
que sunt in domibus /

In ciuitatibus · cū dō
inquit ostendit necessarium cē
quēlibet patrem familias
habere ficri legislatorem · idest fieri
tum ac prudentem ut leges fieri
possit · circa quod primo intendit p
mittit · dō ubi nam publicas · ma
nifestat propositum · et hoc du
abus rōnibus quia 2ª ponitur ubi
differunt ceteris notandi sunt
fere vnius quo hic ponit phs
ē omnia non parum vtile ea scire
tum ordinē ipsius sciencie · dō /

In ipsum cōm̄ mq̄ oſtendit quemadmodum homo fieri poſſit legis lator. et p̄mo dubitatōnem p̄mittit. 2o ibi ſi quemadmodum. ſoluit p̄fatam dubitatōnem et p̄mo ponit ſolutōnem apparentem. que ab aliquibus vera putantur ſolutō. 2o ponit veram ſolutōnem ibi cum ipſum autē circa p̄mum fiat tria p̄mo ponit ſolutōnem. 2o ibi vel nō ſimple. improbat eam oēndēs nō ſimpleā in rep̄. et in alijs ſcīs ubi ſcīa ſine arteſum operatiā. 3o ibi q̄ſtat enim probat id quod in rōne ſua ſuppoſuit. et p̄mo probat quod in rōne ſua ſuppoſuit. 2o probat quod 2o loco ſuppoſuit. ſcilicet plures eē qui in rep̄. recte ſentiāt et tamen eos recte non poſſe alios legis latores facere et circa hoc facit tria p̄mo illud probat p̄ unum ſignum. 2o ibi nec rurſum. probat illud p̄ aliud ſignum. 3o ibi non tamen removet dubium quod exoritur. Et ſophiſtē. li 2o probat aliud quod in rōne ſuppoſuit ſcilicet defectum ſophiſtarū. et p̄mo id apponit. 2o ibi non enim probat propoſitum p̄ duo ſigna. p̄mo probat id quod propoſuit quale eūm id ſit. 2o ibi. nec putarent. probat aliud quod propoſuit ſcilicet artes circa qualia. Circa iſtorū intellectum erit vtile meminiſſe q̄d 2o libro dicebatur ſcilicet artes operatiuas nō tam exactē tractari quam opus nobis tradi. vtra q̄ rēp̄ publicā ideſt ſcientia de rep̄. et legis poſitiua q̄ē ipſius partes cum ſit optima ille tamen modo hanc ciuilem p̄ uentiam latere poterit qui fuerit exercitatus ſimul et exp̄ertus. ideſt talis qui in tractatione rei publice diu uſitatē fuerit. 2o ibi forte etiam. excludit exclusionem erroris cuiſdam.

Cum igitur. hic ponit veram ſolutōnem p̄fatē dubitatōnis et p̄mo ex p̄dictis concludit a ſe conſiderandum eē quēad modum quilibet legis lator fieri poſſit. cum ab alijs hoc fieri ſit impoſſibile. ut patet ex p̄dictis. hoc autem non fit ſcīa in alijs de rep̄ enodabitur et notā̄ plus quam nota illud de rebus humanis dicitur. itaq̄ cum due ſint p̄tes partes. hec eſt q̄ſtio humanarū ſcīa eē dicitur. 2o notabis autem que in rebus humanis vſitatur p̄mum appellatū. eē ſicut eſt ſupra libro. x°. quod tamen intelligi verum eē latē ſumendo nomen p̄tis. ut unus ap̄ me notaſſe meminī. itaq̄ in alijs ſcīa et plura de rebus huiuſmodi ſine de rebus aſſendis idē penitus dicunt. hodie tamē nō omnibus ſcīa ſi ethica aut moralis appellatur. itaq̄ moralis et ciuilis et ſpēs nomen eē poterit. p̄mo ea ſu p̄tes morales ſubiacentes huiuſſa ciuilis ſcientiarū quibus aſſentiri de rebus aſſendis. 2o cum eſt ea pars p̄tis que ſu hoc tradit a plus p̄tētatur. Primum igitur oſtendit quo ordine hoc ſit proſequendum. et tangit in ſumma ea que dicturus ſit a 2o libro poſtea uſq̄ ad finem. nam uſq̄ ad illud de inde p̄mittere videntur ad 2m̄ librum quod vero ſequitur uſq̄

ad illam particulam hijs enim
visis · tangit quedam ut a 2o li
bro usque ad septimum ab inde vero
tangit que dicuntur libro septimo
et octavo · sed ante hec omnia in pri
mo libro pertractavit quedam prima
elementa rei publice · ubi finitur liber
ethicorum qui latine liber de re pu
blica intitulatur ¶ et ex hijs pa
tet librum economice vel ab aristo
tele non esse factum / vel ab eo fac
tum extitisse postquam librum
politicorum complevit de ma
gnis quoque moralibus an eius an
alterius sint non est nobis satis
certum · sed de hijs / ac totius li
bri ethicorum expositione satis · possit
etiam qui vellet aliter continuare
ecclesiam istud · ut dicamus primo pre
mittit dubitationem · 2o ibi vel
quem ad modum · solvit et primo
ponit solutionem imperfectam
2o perfectam · 2a ibi cum igitur
· prima in duas primo ponit solu
tionem · 2o ¶ ibi vel non simile
· probat imperfectionem prefate
solutionis · et circa hoc primo po
nit rationem · 2o probat duo
que in ratione supponebat ¶ ibi constat
enim · cetere particule continu
entur ut prius / alijs aliter placet
continuare solutionem prefac
te questionis · dicunt enim primo
solvit secundum opinionem a
liorum · 2o ibi cum igitur · solvit
secundum propriam opinionem
primam dividunt in duasque ut
dicunt primo ponit solutionem · 2o
ibi vel non simile improbat pre
factam solutionem et circa hoc
facit duo primo ponit rationem 2o pro
bat eaque in ratione supposita · ibi con
stat enim cetere particule conti
nuentur ut prius quecumque de pre
factis sententijs videtur cum

phi littera satis consonare prima
tamen et secunda magis placent · quam
ea solutio que in principio ponitur
non est omnino repellenda · · ·

